

OGORUL DOMNULUI
VOLUMUL XXX

ISTORIA BIBLICĂ

VECHIUL TESTAMENT

de Profesorul
A. P. LOPUHIN

TRADUCERE
de
Patriarhul NICODIM

Tomul întâiu

EDIȚIE ILUSTRATĂ

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI, BUCUREȘTI 1944

Predoslovie.

În urma acelor descoperiri cu adevărat minunate, care în veacul nostru s'au făcut și se fac sub cenușa uitată a fostei vieți istorice a vechilor popoare ale răsăritului, istoria biblică s'a îmbogățit extraordinar în ce privește resursele sale științifice. Aceste descoperiri i-au pus la îndemână atâta material nou și prețios, încât orizontul ei a trebuit să se lărgască până departe peste hotarele fixate pentru dânsa de timpurile trecute. Aceasta natural a înviorat interesul pentru ea și în timpul de față ea atrage la sine atențiunea nu numai a specialiștilor – teologi, ci și a învățaților laici – adecă a specialiștilor din diferite ramuri de știință istorică, iar după dânsii și a întregii societăți culte a tuturor popoarelor civilizate ale lumii. Interesul acesta vădit începe a se manifesta și la noi, și în diferite jurnale, atât laice, cât și mai cu samă duhovnicești, s'au văzut nu puține încercări singuratece să pună în cunoștință societatea noastră cu cele mai însemnate din datele cele mai nouă ale științei biblico-istorice¹⁾. Dar în genere literatura noastră sub acest raport, a rămas departe în urmă celei din Europa apuseană, și pe când la noi lumea continuă să se folosească numai așa zicând cu fărâmburi din bogata masă a științei biblico-științifică, în apus deja demult există cursuri întregi, care înfățișază totalul tuturor descoperirilor celor mai însemnate și mulțime de monografii la diferite chestiuni biblice, prelucrate sub lumina vie a tuturor cercetărilor și descoperirilor celor mai nouă. Lipsa unor asemenea lucrări integrale la noi alcătuește o lacună mare în

¹⁾ Câteva articole de felul acesta au fost tipărite și de autorul acestei cărți în „Hristianscoe ctenie” și în „Sŭrannic”

literatura teologică și complectarea după putere a acestei lucrări s'a și avut în vedere la alcătuirea scrierei de față.

Cartea aceasta e alcătuită în totul după acel plan, ca și „Călăuza pentru Istoria Biblică”, edată de noi mai înainte, așa că aceasta din urmă servește aproape de conspect exact pentru dânsa. Deosebirea esențială constă în măsura cuprinsului, și ceeace în călăuză se examinează abea conspectiv, abea în indicațiuni fugitive a datelor științifice, aicea servește de obiect al cercetărilor amărunțite: ceeace acolo abea abea să subînțelege, aicea se luminează cu întreaga mulțime de material istorico=biblic, ce-l avem la îndemână. Deci, în afară de istorisirile biblice proprii, în cartea de față sunt introduse în mare măsură tradițiile lumii iudaice și păgâne despre tipurile primitive, întrucât ele servesc la confirmarea și lămurirea adevărurilor dumnezeieștei revelațiuni, istorisirile cele mai nouă rabinice, datele arheologice și geografice, cele mai însemnate descoperiri în Egipt, Palestina și Asiro=Babilonia. Cu un cuvânt toată acea bogăție de material folosit, de care dispune istoria biblică în timpul de față. După însuși însușirea acestui material cartea a trebuit să capete un caracter apologetic și puterea acestei apologetice adesea capătă un caracter victorios din cauza acelor neașteptate descoperiri, care dau scepticismului de altă dată în multe puncte lovituri puternice și de nerespins.

Alcătuirea acestei cărți a fost înlesnită considerabil prin aceea, că nouă ne-a fost dată putința să ne folosim de admirabilele scrieri, care ne înfățișază o reușită grupare a materialului biblico=istoric în feluritele lui aplicări sau întrebuințări. De materialul adunat în aceste scrieri noi am putut să ne folosim liber, extrăgând dintru dânsul tot ceeace se potrivea cu planul nostru și cu scopul nostru, după care noi am avut în vedere să dăm un curs complet de istorie biblică într'o expunere bine încheagată, întru cât aceasta a fost posibil față cu acel material vast, care este atras într'însa în calitate de lumină directă, ba câteodată și lăaturalnică sau indirectă. Problema aceasta nu-i ușoară, ceeace ne arată acel fapt, că savanții din Europa apusană, care ne-au servit drept izvoară, de fapt nu expun un curs bine încheagat de istorie biblică, ci se folosesc de materialul științific cel mai nou numai pentru lămurirea episodică sau monografică a unor epoci și evenimente singuratece, cum e de pildă și cu-

noscuta lucrare a lui Vigouroux, care a servit de bază pentru multe lucrări de același fel¹⁾.

O altă particularitate a cărții noastre în ediția ei actuală este ilustrația ei bogată. În această privință nici într'un chip nu pot să se compare prototipurile ei de peste hotar, ca scrierile lui Vigouroux și Geikie, cari se mărginesc numai la câteva fotografii neînsemnate a celor mai de samă monumente. Folosindu-ne de întreprinderea nobilă a editorului nostru, noi am adunat din diferite izvoare o mulțime întreagă de ilustrații, care înfățișază fotografii de pe vechile monumente egiptene și asiro-babilonene, care încă și mai vădit ne reproduc tablourile izbitoroare ale vechii vieți istorice, cum s'a întipărit ea pe măturile de granit ale acestei vechimi cărunte. Fotografiile vechilor orașe biblice, a noilor landșafte, atât a vechilor scene a evenimentelor expuse, precum și a peisajelor vieții moderne a orientului cu formele și obiceiurile lui adese neschimbabile — completează tabloul general al istoriei biblice, nu numai lămurind evenimentele singuratece, ci și imprimându-le de neșters în memoria cititorului cu toată prospețimea și evidența unei realități palpabile. Printre ilustrațiuni se află și două desene a cunoscutului artist Dorè.

Într-o introducere deosebită se expune istoria raționalismului biblic înainte de manifestarea lui cea mai nouă din faimoasa lucrare a lui Renan, precum se face și o ochire fugitivă a descoperirilor celor mai nouă în Egipt, Asiria și Palestina, cu expunerea scurtei istorii a descoperirii cheii

1) Predestinând cartea noastră nu pentru specialiștii savanți, cărora, de sigur, în original îi e accesibilă o bogată literatură a Europei apusene în ce privește acest obiect, ci în genere pentru cercul de cititori culti, noi am evitat în tot chipul de a împovăra lucrarea noastră cu un greu balast de citate, preferând totdeauna să dăm în locul lui un material mai pozitiv. Afară de Biblie, de I. Flaviu și Herodot, de cunoscutele dicționare biblice a lui Schmit, Rim și Cassele, de enciclopedia lui Herzog, drept izvoare mai importante pentru noi au servit: 1) F. Lenormant, *Histoire ancienne de l'Orient*, ediția a noua ilustrată, în 6 tomuri mari; 2) Vigouroux, *La Bible et les decouvertes modernes*, ediția a patra, în patru tomuri; 3) C. Geikie, *Hours With the Bible*, I-VI tomuri; 4) Edersheim, *Bible History*, I-VII tomuri și 5) Seria monografică modernă sub titlul comun *Men of the Bible*, I-VI tomuri; 6) Stanley, *Lectures on the History of the Jewish Church* I-III tomuri; 7) Scrierile lui Milman, Gätz și altele. Cu deosebire datorăm mult scrierilor lui Vigouroux, Geikie și seriei *Men of the Bible*, din care noi ne-am folosit de capitole și chiar de secțiuni întregi, supunându-le numai unei astfel de prelucrări exterioare, ce s'au cerut de planul și scopul cărții noastre. Tot la aceste scrieri recurgem și pentru citațiunile amănunțite, din care am luat numai atâta, cât a fost necesar, ca să arătăm cititorului obșnuit caracterul general al acelor izvoare, de unde se ia materialul expus în carte.

pentru citirea heroglifelor și a inscripțiilor cuneiforme, ochire, care poate servi la lămurirea faptului, ce biruință mare a obținut geniul științific al timpului nostru asupra misterele lumii vechi și ce importanță are această biruință pentru triumful adevărului asupra prășmașilor lui văzuți și tainici.

În scurtă vreme vor urma și tomurile următoare, care vor cuprinde toată ceialaltă parte a Istoriei biblice a Vechiului Testament.

A. L.

*Saintpetersburg
20 Februarie 1889*

Fructe din Palestina

ÎN LOC DE INTRODUCERE.

1. Raționalismul biblic. Origina și dezvoltarea lui istorică.

Printre cele mai mărețe cărți care se pot găsi în tezaurul literar al omenirii și care servesc la cultivarea ei duhovnicească, Sf. Carte a Cărilor sau Biblia ocupă o situație cu totul excepțională. Oricare carte cuprinde în sine cuvântul, ca întrupare a spiritului sau a minții, și cu cât este mai înalt și mai perfect spiritul sau mintea, cu atât mai presus se prețuește și cuvântul ce-l întrupează și cu atât mai scumpă devine și cartea ce cuprinde pe acest din urmă. Dar în Cartea Cărilor se cuprinde cuvântul dumnezeesc, ca întrupare a Duhului celui nemărginit și a Minții celei întru tot desăvârșită și a toate cuprinzătoare a lui Dumnezeu. De aceea și Biblia e cu atât mai presus decât toate celelalte cărți, cu cât mintea dumnezească cea nemărginită e mai presus și mai desăvârșită de cât mintea omenească cea imperfectă și mărginită. Deci Biblia între cele mai mărețe făclii ale literaturii ocupă o situație mai importantă decât a soarelui între celelalte planete. Ea nu numai că a fost totdeauna izvorul adevăratei lumini duhovnicești, razele căria numai întâmplător și cu o slabă licărire luminează din cărțile simplu omenești, ci în curgerea veacurilor și a miilor de ani a luminat mintea omenirii cu lumina supranaturală, deschizând înaintea ei astfel de adevăruri, pe care ea înzadar s'a încercat să le obțină prin propriile sale puteri. Luată în total, Biblia ne înfățișază, așa zicând, o minune literară, după aceea contemplare a lumii cu adevărat miraculoasă, care-l cuprinde în sine idealul suprem al omenirii cu cele mai luminoase și instructive pilde de întrupare a lui atât în persoane singuratece cât și în popoare întregi. Sub

acest raport toate celelalte cărți, chiar și operele celor mai măreți cugetători, ni se înfățișează făclii întunecoase, ca niște scripuri luminoase rătăcitoare față cu soarele strălucitor și măreț. Deaceia, dacă omenirii i-ar lipsi Biblia, atunci ea ar fi condamnată la jalnica stare a omului, care ar fi nevoit să cerceteze minunata frumusețe a lumii în sferile ei cele mai înalte numai cu ajutorul slabelor organe ale vederii naturale, și atunci negreșit pentru dânsul ar rămânea inaccesibilă o lume întreagă de știință, anume a acelei științe superioare, care ne dă adevărul și împreună cu ea și libertatea. Înzadar civilizația contemporană de astăzi se mândrește cu succesele extraordinare a minții omenești din timpul nostru și înzadar știința se silește să arate, că acest succes ea l-a obținut numai prin propriile sale puteri. Aceasta e o jalnică măgulire de sine sau rătăcire. Ceeace mintea omenească a fost în stare să obțină prin propriile sale puteri, aceea s'a obținut de lumea antică de dinainte de creștinism. Mai departe de acolo ea, după propria sa conștiință, nu putea să meargă, și în jalnica ei neputință, sbătându-se în cercul fără eșire al mărginirii sale, însăta și căuta o descoperire de sus. Și numai când aceasta i-a fost dată, anume în Biblie, care deveni moștenirea lumii antice prin iudaism și prin creștinism, numai din acel timp înaintea privirilor minții omenești se deschise un nou orizont nemărginit și mintea omenească deveni capabilă să vadă adevărul a ceea ce abea presimțea prin oglinda gâciturilor filosofice. Revelațiunea pentru rațiune a fost infinit mai importantă, decât sunt de ex. pentru ochi invențiunea minunatelor aparate optice, cu care înarmându-se, omul a început să vadă întregi lumi nemărginite, până atunci acoperite pentru dânsul de azurul nepătruns de privirea simplă a bolții cerești, - dar aceasta poate sărvi drept exemplu evident pentru lămurirea importanței sale pentru om. Și toată știința modernă, cu succesele sale cu adevărat mari, numai pentru aceea a și avansat așa de departe în comparație cu știința lumii antice, pentru că a pășit și a crescut deja pe noul teren creștin, unde mintea omenească, cunoscând adevărul ființei, descoperită ei de sus, a dobândit o putere ne mai pomenită de acțiune și cea mai mare libertate în mișcare. Cunoscând în revelațiune adevărul ființei, ea se eliberă de apărarea povoarei insuportabile a rătăcirii și îndoilei, și cu libertate mai mare a putut să se dedee la cercetarea fenomenelor singuratece, care servesc la lămurirea mai departe a adevărului descoperit ei.

Dar recunoașterea acestei teze, care au mărturisit-o și o

mărturisesc cei mai măreți reprezentanți ai științei, totdeauna a întâmpinat un furios protivnic în mândria inerentă minții omenești, din pricina căria ea nu vrea să fie în vreo dependență de amestecul lăaturalnic și tinde spre deplina independență. De aceea, cu toată binefacerea ce-i arată cartea revelațiunii, ea la orice prilej potrivit s'a ridicat contra ei și s'a încercat să o reducă la același nivel cu celelalte cărți, ca să o supună aceluiași judecăți critice, cărora de obicei sunt supuse operele literare obișnuite. Această pretenție a rațiunii omenești e cunoscută sub numele de raționalism, și istoria lui e instructivă în cea mai mare măsură în sensul lămuririi acelui fapt, cum rațiunea naturală a omului tinzând să se elibereze de rațiunea divină, așa de binefăcătoare pentru dânsa, în tot felul s'a silit și a recurs la tot felul posibil de calcule, închipuiri, metode și mijloace, ca să găsească în Biblie vreo contradicție cu adevărurile neîndoelnice, să bănuiască autenticitatea și veracitatea ei și, folosindu-se de aceasta, să o reducă în rândurile operelor literare obișnuite; și cum, pe de altă parte, aceste eforturi neconștient s'au spulberat ca praful în fața mărturiilor neobișnuite, ale adevărului, că luminează strălucitor din cartea revelațiunii și-și găsesc confirmare uimitoare în datele cele mai bune și neîndoelnice ale studiilor științifice¹⁾.

1. *Origina raționalismului biblic.*

Raționalismul biblic își trage începutul din cele mai dintâu veacuri ale creștinismului, când din rândurile păgânilor culti, cari apărau lumea antică ce perea în fața puterii victorioase a creștinismului, s'au ridicat scriitori, care se sileau să bănuiască sau să răspingă originea supranaturală a Bibliei sau părții separate dintr'însa (cum au fost Cels, Porfirie și alții). Dar acel raționalism, prin care cu deosebire s'a ilustrat secolul nostru, își trage începutul dela reforma veacului al XVI, când anume rațiunea s'a ridicat față de autoritatea Bisericii, care la rândul său se sprijinea pe autoritatea Bibliei, acesta e raționalismul, care a devenit stindardul unei întregi sisteme confesionale și anume a protestantismului. Intr'însa raționalismul biblic cel mai nou își găsește o deplină justificare, și protopărintele său cu drept cuvânt se poate considera chiar întemeietorul protestantismului, ca sistemă confesională. Dar această

1). Vezi Vigouroux. La Bible et les Decouvertes modernes, etc. Paris 1884, ed. IV, p. 1-115. Mai amănunțit istoria raționalismului biblic e expusă în scrierea specială în 2 tomuri a aceluiasi autor: Les Livres saintes et la critique rationaliste, Paris 1880.

legătură genetică dintre raționalismul biblic și protestantism s'a manifestat nu deodată; dela întemeietorul protestantismului, Luter, până la necredincioșii veacului nostru s'a parcurs un drum extraordinar de lung. Monahul din Vurtemberg a rupt-o numai cu catolicismul roman; liber cugetătorii timpului nostru resping și în genere orice religie. Părintele reformației credea în inspirația Bibliei, în proroci, în minuni, în har, în justificare, în divinitatea lui Iisus Hristos, în cer și în iad; teologii raționaliști, cari tâlcuesc astăzi Vechiul și Noul Testament de pe catedrele universităților nemțești, își răd rece de toate acestea, cum copilul devenind matur, râde de poveștile mancei sale, cu care aceasta îl distra în anii copilăriei. Principiul cercetării libere dus până la ultimele sale limite, ajunge până la asemenea negațiuni fatale. Cu toate acestea s'au cerut mulți ani pentru a ajunge la stadiul acesta ultim, pentru că spiritul omenesc nu se aruncă dintr'o săritură în asemenea extremități. El se depărtează dela calea cea dreaptă numai puțin câte puțin, pas cu pas. Dar mai curând sau mai târziu, odată plecat pe calea rătăcirii, logica neînduplecată îl duce la margina prăpăstiei și-l aruncă într'însa. Asume aceasta s'a și întâmplat cu teologia protestantă, deși la început ea era, se pare, cu totul străină de vre un raport critic față de Biblie, după însuși spiritul protestantismului.

Dogma fundamentală a protestantismului este autoritatea exclusivă a Bibliei interpretată de fiecare după aceea iluminare lăuntrică, pe care i-o comunică Duhul Sfânt. Toți vechii reformatori au recunoscut unanim că Sf. Scriptură este cartea dumnezească, venită din ceriu ca să descopără oamenilor datoritiile lor față de Făcătorul și sămenilor lor, pravila infailibilă de credință și morală. Pentru adevăratul protestant Biblia era totul. El o considera, după expresiunea lui Hegel ca un fel de dig al libertății cugetării. Între el și Dumnezeu nu mai era nimica, afară de dânsa. Afară de conștiința proprie nici o altă autoritate nici în prezent, nici în trecut nu era în drept să explice cuvântul lui Dumnezeu. Tradiția nu are nici o importanță pentru explicarea cărții sfinte. Ea singură de sine e suficientă; nimene nu are dreptul nici să mărginească, nici să stabilească senzul ei; ea este pentru dânsul singura tradiție, singura autoritate, singurul preot, singurul învățător. Iată miezul sau esența reformației, acea singură legătură, care chiar dela început a unit între ei pe primii protopărinți ai reformației. Din timpul despărțirii lor de Biserica catolică, protestanții au expus foarte clar aceste principii în faimosul protest contra seimului al doilea din anul

1529, - protest, dela care își trage însuși numirea sa de protestantism. Acolo ei au proclamat următoarele principii: Biblia nu trebuie interpretată cu ajutorul tradiției, ci singură de sine; autoritatea Bibliei e mai presus de autoritatea sinoadelor și a Bisericii. Aceste principii multă vreme s'au bucurat de unica recunoaștere în protestantism, cu toată influența desbinătoare a interpretării libere. Adevărat desbinarea curând s'a început și a dus la formarea a numeroase secte. Dar, cu toate aceste desacorduri și cu toate aceste desbinări lăuntrice, autoritatea exclusivă a Bibliei nu numai nu se micșoră, ci neconținut a crescut și s'a mărit anume pentru că era nevoie de a avea un punct oarecare de unire contra dușmanului comun, - contra catolicismului roman. Din această cauză protestanții prin necesitate au ajuns la exagerări și extremități cu privire la învățătura despre inspirația divină. Dar mărginindu-se la mărturisirea verbală a împărăției divine, după care se considera descoperit de sus fiecare cuvânt al sf. Scripturi, protestanții, negau, cum neagă și astăzi cei mai riguroși din ei, posibilitatea chiar a vre unei schimbări oarecare, sau a vre unei modificări oarecare în cifre, ba chiar a vre unei greșeli din partea decopiitorilor textului original a cărților sfinte. Și anume aceasta și este ceea ce cei mai liber cugetători dintre protestanți numesc astăzi „bibliolatricie“. Această silință de a se răzima pe biblie, zice unul din ei, a fost rezultatul instinctiv al acelei expedițiuni cruciate, care a fost stărnită contra tradiției, de care se ținea Roma. Biblia a înlocuit Biserica... Biblia a fost înzestrată cu așa atribute, care fără îndoială, n'a fost ușor a o justifica. S'a propovedit în învățătura, că ea e desăvârșită, nu are nimic neclar, e înțeleasă pentru toți și cuprinde tot ce este necesar pentru mântuire. Luter a declarat, „că sf. Scriptură nu se poate înșela, și că a spune cumcă sf. Scriptură e obscură, înseamnă a manifesta impietate și hulire de Dumnezeu“. Biblia curând a devenit un fel de papă de hârtie și, precum papa dela Roma, s'a arătat reprezentant lui Dumnezeu și a lui Hristos. Severul ortodoxal Calov afirma, că scriitorii sfinți la scrierea cărților sfinte au participat numai cu buzele lor și cu mâna lor. La începutul veacului al XVIII George Nice, superintendentul de Gotha, a alcătuit o scriere sub titlul mult semnificativ în această privință: „Sf. Scriptură este ea oare înseși Dumnezeu sau făptură?“ Și în vederea faptului, pânălăce bibliolatricie poate să ajungă un protestant, nu va fi deloc de mirare, cum un jalnic sălbatec, văzind trecând un misionar protestant cu Biblia subsuoară, strigă: „iată

Dumnezeul acestui om și încă ce Dumnezeu? El îl poartă în buzunarul său, pe când zeii noștri se află în templele noastre“.

Importanța prea exclusivă, dată Bibliei de către reformație, prin forța lucrurilor, ca orice exagerare, a trebuit să provoace o reacție. Între acestea învățătura fundamentală despre Biblie a rămas aproape neatinsă până la jumătatea veacului al XVIII. Războaiele, pe care protestanții le-au dus așa de multă vreme contra catolicismului roman, i-a împedecat de a supune această învățătură unei cercetări mai amănunțite, cu care totodată s'a întârziat și dezvoltarea acelor germeni distructivi, ce această doctrină coprindea în sine. Dar când protestantismul înfățișat își cuceri o existență independentă, când monarhia prusacă, protectoara lui principală, îi arătă conlucrarea sa puternică și-i asigură dreptul la libertatea cugetărei, apoi din acest timp el, liber de turburările de dinafară, lăsat fiind pe sama proprie, deveni curând prada celui proces de descompunere, rezultatele căruia au fost foarte triste pentru Biblie.

Totul se întemeiază pe Biblie – aceasta fusese până acum dogma fundamentală a protestantismului. Dar iată sosi vremea, când începură să se întrebe: Pe ce se sprijinește înseși Biblia? De unde vine ea? Ce este ea? Căpeteniile protestantismului negreșit afirmau, că ea se fundează pe infailibilitatea dumnezească, că ea vine dela Dumnezeu, că ea este înseși cuvântul lui Dumnezeu; Dar deunde știau căpeteniile protestantismului toate acestea? După ce semne au putut ei să cunoască cuvântul dumnezeesc? După care semne îl pot cunoaște eu insumi? Dacă ortodoxia consideră inspirația dumnezească a sf. Scripturi un deosebit act al credinței, apoi aceasta pentru că ea recunoaște autoritatea Bisericii, pe care o consideră infailibilă, și această Biserică învață a recunoaște sf. Scriptură inspirată de Dumnezeu. Dar partizanul interpretării libere nu se poate rezema pe mărturia cuiva lăaturalnic. El trebuie să-și alcătuiască singur judecata sa. De aceea deja primii reformați, Luter și Calvin, se siliră să prezinte inspirația divină a sf. Cărți, ca un lucru de sine evident. Siguranța pe care o are sub acest raport creștinul, după Luter, este după înseși esența sa o axiomă. El știe, că Biblia e inspirată de Dumnezeu cu aceeași evidență, cum el știe că $3 + 7$ fac 10. El nu poate dovedi adevărul acestor afirmațiuni, dar în același timp nu are putința nici să nege. După logica riguroasă, protestantul astfel nu poate să atribue sf. Scripturi caracter divin altmintrele, decât numai după cercetarea sa personală și după propria sa iluminare. Dacă el nu are o iluminare deosebită pentru înțelegerea cuvântului lui Dumnezeu, atunci cartea, care, după pre-

supunere, îl cuprinde, nu se deosebește pentru dânsul de cărțile altor înțelepți. Negând tot restul, afară de Biblie, reformații au procedat asemenea acelor nepricepuți, cari au dărâmat toate întăriturile și sprijinirile unei clădiri oarecare mărețe, au gonit pe toți păzitorii și au deschis fără alegere accesul oricărui trecător. Clădirea, lăsată fără nicio pază și susținere, prin forța împrejurărilor trebuie să se desfacă și să se prefacă în ruine. Straus, ostenitorul principal la acest lucru trist de distrugere, care alcătuește al doilea period al protestantismului, a arătat foarte bine în introducerea sa la „Viața lui Iisus“, cum negarea autorității Bibliei a fost urmarea necesară a negării autorității Bisericii, cu ce anume s'a început reforma. „Reformația“, zice el, „a aplicat prima lovitură credinței în Biserică; ea a fost primul semn al existenței a unei anumite culturi, care, după cum aceasta s'a văzut deja în păgânism și iudaism, a isbutit deja în sinurile înseși creștinismului să capete destulă putere și persistență, ca să opună acelei baze, pe care stătea el, adecă a religiei primite. Această reacție îndreptându-se la început numai contra Bisericii dominante, prezintă nobila dar repede lichidata dramă a reformației. Mai târziu ea s'a îndreptat contra documentelor Bibliei și, manifestându-se la început prin tăioasele experiențe negative ale deismului, a obținut timpuri mai nouă deja prin o serie întreagă de diferite prefaceri.

Deja în veacul al XVII Hugo Grotzius (1583-1646) începuse să modifice concepția despre inspirație, cum exista ea la protestanți, și chiar în același timp Spinoza (1632-1677) o supuse îndoelei în scrierea sa „Tratat teologico-politic“. Părerile lor între acestea au rămas multă vreme nerecunoscute în Germania. Groțius se considera acolo eretic; Spinoza era evreu, străin și panteist, inspira desgușt chiar și numai prin numele său. Dar aceasta n'a rămas totdeauna așa, către jumătatea veacului al XVIII, deși masa poporului rămăsese cu râvnă creștină, terenul era deja pregătit și începuse să primească primele semințe ale necredinței. Credința în această epocă era puternic sdruncinată de o serie întreagă de spirite luminate; filosofia lui Wolf îi deprinsese să se refere independent către litera Bibliei. Ucenicul acestei căpetenie de școală, Lavrentie Schmit, alcătui un proiect ciudat, dar executate de dânsul de traducere a Pentateucului în limba volfiană, adecă un proiect de înlocuirea termenilor figurați și dogmatici a textului sacru prin expresiuni, pe care-i introdusese la modă dascălul său¹⁾. Scrierile filosofilor francezi și

1. Die Göttlichen Schriften etc. Werthelm, 1735.

mai ales ale deiştilor engleji sporiră răul şi desvoltară încă şi mai mult germenii raţionalismului. Herbert, graf de Cerberi, dădu la lumină în anul 1624 o carte sub titlul: „Despre adevăr şi cum să-l deosebim de revelaţiune, de probabil şi de fals“¹⁾. El ridică deismul la gradul de sistemă şi respinse revelaţiunea, ca nefolositoare. Hasendi o respinse în Franţa, Locke în Anglia. Dar acesta din urmă aduse în patria sa religiei supranaturale şi mai mult rău decât chiar acela, pe care el îl respinsese în scrierea sa „Creştinismul raţional“, care apăru în anul 1695, când Locke însuşi propeveduia religia naturală, adecă raţionalismul. Deiştii în vremea aceea s'au înmulţit extraordinar în Marea Britanie şi umplură patria lor cu scrieri nereligioase şi sarcastice. Djon Toland a scris: „Creştinismul fără taine“, inventă menirea de „panteism“ şi deja fără nici un respect se raporta nu numai către adevărurile descoperite de Dumnezeu, ci şi către principiile moralei naturale. Wulston în minunile Evangeliilor nu recunoştea nimica decât numai alegorii. Această teorie el o desvoltă în cele şase „discuţiuni despre minunile lui Iisus Hristos“. Nişte idei tot la fel le propoveduiau şi mulţi alţi scriitori engleji. Pe aceştia îi susţineau membrii influenţi ai aristocraţiei engleze, ca Sommers Bukingam şi mai ales Bolinbrok, care el însuşi ajunse până la aceea, că compara Biblia cu scrierea lui Cervantes Don-Chichot“.

În această comunitate de liber cugetători engleji se pomeni şi Voltaire, care-şi găsisese refugiu în Anglia în anul 1726. După întoarcerea sa în Franţa în anul 1728, el aduse acolo şi rătăcirile deiste, sorbite de el în şcolile lor. El era legat cu legături strânse de prietenie cu Bolinbrok şi o mare parte din obiecţiunile sale contra Bibliei le împrumută din „Scrisorile despre istorie“ ale acestui lord englez. De aceea numele acestui necredincios om de stat neconţinut apare în diferitele glume ale faimosului patriarh de Fernei relativ de Vechiul şi Noul Testament. Liber cugetătorul francez n'a dus totuşi un război serios cu revelaţiunea. În dispoziţia sa uşuratică, el s'a mărginit numai la glume şi sarcasme, deşi le dădea atâta importanţă, încât credea că nu e deloc lucru greu a dărîma acel creştinism, răspândirea căruia au isbutit să o facă 12 pescari galilieni oare care ignoranţi. Dar mulţămită lui Dumnezeu acum nu se mai află nicio urmă din opera sa contra Bibliei, chiar Renan îşi cunoaşte nimihnicia sa în această privinţă. În veacul trecut totuşi tratatele sale ingenioase nu numai că-şi găsiseră

1) De Veritate etc. Paris, 1624; London, 1633 şi 1645.

în Franța ecouri de simpatie, dar avură și partizani puternici în Germania, unde cu deosebire mare adorator al său era Frideric II.

Umflat de vântul necredinței, ce sufla dinspre apus, incendiul ce izbucnise deja în Germania, începuse să capete deja acolo mari proporții și a bântuit grozav până în zilele noastre. Straus din punct de vedere științific definise rolul acelor țări, despre care noi am vorbit mai sus, în răspândirea raționalismului. „În Anglia“, zice el, „s'a început primul atac și pregătirea armelor, anume acest rol l-au jucat cugetătorii liberi sau deisții; francezii au transportat arma aceasta de iasta parte a canalului și s'au folosit ghibaci de ea în atacuri mărunte, dar neconținute; în fine în Germania un singur om a început tăcut asediul regulat contra sionului ortodox. Franța și Germania împărțiră între dânsule în această privință rolurile, dintre care prima luă asupra sa pe cel mai plăcut, iar a două pe cel mai serios. Acolo Voltaire, aicea Samuil Rîmarous apărură ca reprezentanți ai acestor două popoare.

2. *Răscoala fălșe contra Bibliei.*

În acel moment, la care noi am ajuns, învățatul neamț Reimarous în liniștea cabinetului său, în secret de confrății săi și de compania sa, lucra deja la o operă distructivă, și nimenia nu bănuia încă, ce furtune se pregătea pe orizontul protestantismului. Dar pentru dânsul se curățise deja drumul extraordinar de mulți din copărtașii săi inconștienți. Raționalismul avu din ce în ce mai multe succese. Regele Prusiei Frideric II prin propria sa persoană dădu pildă de necredință. Necredința lui deveni molipsitoare. Mulți repetau după dânsul, că Luter abea numai pe jumătate a rupt perdeaua superstiției. Acel respect exagerat, cu care se raportau către textul admis al cărților sfinte, începu să se micșoreze: critica biblică își începu opera sa de a aduna vechile manuscrise și comasarea diferitelor lecturi. Wetschein publică în anul 1751 o ediție a Noului Testament în limba greacă, care apărură în Germania cu indicarea variantelor. El încă nu îndrăsnă să îndrepte textus receptus, ci se mărgini numai la indicarea lecturilor adunate de dânsul; dar primul pas fusese deja făcut. În anul 1774 Grisback tipări cu îndrăsneală textul Noului Testament, regulându-l după regulile critice deja fără nici o atențiune pentru vechile ediții. Această îndrăsneală totuși era încă o nimica în comparație cu îndrăsneala unor asemenea învățați, adevărat, puțin cunoscuți și puțin respectați, ca Edelman și Bardt. Cel întâi din ei edită în anul 1746 „Mărturisirea Credinței“,

unde el declara, că Dumnezeu nu este persoană, ci esența tuturor lucrurilor; că El nu poate fi prezentat fără lume, care este umbra, trupul, Fiul lui Dumnezeu. Vechiul Testament este o colecțiune de legende, alcătuite de Ezdra. Noul Testament are nu mai multă importanță istorică și e scris abea pe vremea lui Constantin cel Mare. Cel de al doilea proclamă o părere încă și mai extremă. El declară în anul 1784, că Iisus a fost pregătit pentru rolul său misionar de o societate secretă, descoperindu-i mijloacele până atunci necunoscute, cu ajutorul cărora el a putut să săvârșască minunatele sale vindecări.

Dar acești critici de nimica, toată problema cărora, în absența adevăratei erudițiuni, constă numai întru aceea, ca prin paradoxe stranii să producă cât mai mult sgomot și să-și atragă atențiunea lumii, nu erau încă periculoși pentru revelațiune. Mult mai mare rău a făcut Nicolai, redactorul „Bibliotecei germane generale“. Toate articolele înserate în această ediție erau imbibate de spiritul raționalismului și scrise în tonul rece și adesea otrăvit al necredinței. Din anul 1765 până la 1792 această „bibliotecă“ a alcătuit 106 tomuri, care ne atăcând fățiș creștinismul, totuși tăcând îl submina și pe nesimțitele infecta cu necredința pe numeroșii săi cititori. Și acestea nu zăboviră să se manifeste prin cele mai triste urmări. Pastorii nu îndrăsneau să mai propoveduiască evanghelia și în societate se formase deja părerea, că ei erau datori să se apropie către idealul acelui propoveduitor sentimental și raționalist, care era zugrăvit de Nicolae în scrierea sa „Viața și părerile magistrului Sebald Nothanker¹⁾. Acest magistru propoveduia țărănilor, că ei trebuie să se scoale de dimineață; le recomanda să se îngrijască mai bine de vitele lor domestice și să lucreze ogoarele lor, ca să devină bogați; le preda lecții de igienă și-i învăța meșteșugul de a-și lungi viața²⁾. Înlăturând creștinismul, din predică, asemenea cugetători voiau prin această uitare a lui, să-l distrugă cât mai curând.

Astfel era dispoziția generală a minților în Germania, când apărură faimoasele „Vollenbuttel Fragment“. În istoria popoarelor sunt momente, când o carte, un cuvânt deodată aruncă o lumină vie și adesea tristă asupra întregii situațiuni date. Ea risipește în

1) Nicolai, Leben und Meinungen des Herrn Magister Sebaldus Nothanker, Berlin, anul 1773, tomurile I-III.

2) E remarcabil, că în periodul când înflorea la noi așa numitul realism, pe la anii 60, cei mai de frunte dintre realiști exprimau față de clerul nostru tocmai niște cerințe la fel. Ei negreșit nu știau, că repetau pe nemții veacului trecut și expuneau asemenea cerințe, ca „ultimul cuvânt“ al științei sociale, deși asta era de mult răsuflată. Așa se repetă istoria.

tunerecul ce înfășoară pe toți; răul, până atuncea ascuns, apare lămurit înaintea ochilor tuturor și conștiința obștească îngrozită, își vine în sine. Ceeace dă o deosebită putere vocii, ce răsună în asemenea clipe, constă în aceea, că înseși vocea aceasta este numai un ecou, dar un ecou, care într'un chip determinat exprimă simțul general, care până acum rămăsese neclar și turbure. Dacă „Fragmentele Wolfenbutene“ au stărnit o furtună strașnică printre protestanții din Germania, apoi aceasta numai pentru că lor li se descoperise limpede, că erau mai puțin creștini, decât voiau ei să creadă.

Partea întâia a faimoaselor „fragmente“ a fost edată în anul 1774. Acesta era timpul încolțirii atacurilor serioase a criticii nemțești contra Bibliei și primul începător al lucrului acestuia, de săvârșitorul căruia a devenit în urmă Straus, a fost cunoscutul poet și critic neamț Lessing. El s'a bucurat în țara sa de o slavă extrem de mare, ca produs al talentelor sale literare și a acelei mișcări vii, pe care el o stărne în literatura patriei sale. El s'a bucurat de o mare influență asupra spiritelor contemporane. Ideile sale filosofice erau departe de a fi sănătoase; ideile sale religioase erau creștine numai cu numele. Spinoza, după expresiunea lui, era pentru dânsul „omul lui“; El acceptă o parte considerabilă din părerile lui. Creștinismul, după părerea sa, era independent de Biblie și el credea că se poate nega autoritatea cărței sfinte. Dar în același timp el nu consideră că e timpul potrivit să se comunice publicului vederile sale teologice. O împrejurare întâmplătoare cu toate acestea îi îngădui să le dea sub vălul unei persoane necunoscute. În anul 1768 a murit în Hamburg profesorul de filosofie Samuil Reimarus. Acesta lăsa prin hărțile sale un manuscris sub titlul „Apologia cinstitorilor lui Dumnezeu după rațiune“. Moștenitorii lui comuncară o copie după scrierea asta lui Lessing, pe atunci bibliotecar herțogului de Branschwig la Wolfenbuttele. Acest din urmă a și tipărit prima ediție a ei în anul 1744 sub titlul „Fragmentele unui necunoscut¹, în ediția redactată de dânsul a „documentelor (Beiträge) pentru înlesnirea istoriei și literaturii“. Alte cinci fragmente nouă apărură în anul 1777 și în fine ultimul în anul 1778. Ele căpătară în istorie numirea de „Fragmentele de Wolfenbuttelei“. Această ediție a lui Lessing bubui în Germania ca o lovitură de trăsnet. Prin ea se proclama ruptura fățișe cu Biblia. „Luter ne-a eliberat de jugul tradiției“, scria însuși Lessing, „dar cine ne va elibera de jugul încă și mai insuportabil al buchii?“ Și iată el păși

1) *Fragmente eines Unbekannten.*

la această muncă de eliberare, făcându-se editorul lui Samuil Reimarus. Și el nu se înșală în această privință. Toate extrasele, pe care el le făcu din „Apologie”, fură alese cu mare iscusință, și la edarea lor observă toată consecvența științifică. El începu cu propoveduirea toleranței în favoarea deiștilor în anul 1774, ne atăcând încă direct religia revelată; apoi în anul 1777 se apucă la început în genere de revelațiune, iar după aceea de Vechiul Testament, și abea la urmă păși contra Noului Testament. Dar el turbură extraordinar conștiința publică. Deja primul fragment stârni o puternică agitație; dar indignarea nu mai cunoscă margini, când publicul citi cartea plină de obiecțiuni contra revelațiunii și contra învierii lui Iisus Hristos. Dar ca și când ar fi voit să toarne gaz pe foc, Lessing în mijlocul indignării generale și a agitației edetă al șaptelea și ultimul fragment, cel mai furios din toate, cunoscut sub titlul: „Planul lui Iisus și al ucenicilor săi”. „Necunoscutul, prin care majoritatea înțelegea însă pe Lessing, considera nu numai pe Moise un înșelător, dar nu se rușina să pășască cu asemenea învinuire și contra lui Iisus Hristos. Cu toate acestea Lessing, cum în urmă și cei mai mulți dintre raționaliștii nemți, nu se considera încă apostat față de creștinism. Din potrivă, anume el și era anume adevăratul creștin, și nu raționaliștii trebuiau să iasă din Biserică, ci din potrivă membrii Bisericii trebuiau să se facă raționaliști. Proclamându-se astfel pe sine următor al lui Hristos, el pogori pe Învățătorul său la gradul de simplu patriot, care nu se oprise nici în fața înșălătoriei pentru a-și ajunge scopurile. Scopul lui Iisus a fost înalt și nobil. El voi să însuflească pe poporul iudeu cu o nouă viață și să dea teocrației vechea ei strălucire; pentru atingerea acestui scop toate mijloacele i s’au părut bune. El păși în acord cu Ioan Botezătorul, care deveni copărtașul său. Ei se înțeleseră să se susțină reciproc și astfel să răspândească în masele poporului popularitatea și influența lor. Momentul, destinat pentru îndeplinirea planului acestuia al lui Iisus, era sărbătoarea Paștelor. În ziua, pe care noi o numim Duminica Floriilor, acest reformator, prin intrarea sa solemnă în capitala Iudeei, agită Vulgul contra arhierilor și conducătorii poporului; după aceea, printr’o procedare puțin cugetată și cu o ne mai pomenită îndrăsneală el violă măreția Templului. Aceasta însă a fost prea mult pentru primul pas, râvna Lui trecuse limitele trebuitoare: de acea el a fost arestat, condamnat și torturat. Toate planurile sale mărețe pentru renașterea socială a poporului iudeu au trebuit astfel să se sfârșim de o pedică, pe care El nu o prevăzuse, anume de cruce. Atunci

El se căi de întreprinderea sa și muri, și se tângui că fusese părăsit de Dumnezeu. Din acea situație critică, în care torturile Lui puseseră pe apostoli, ei nu știau în ce chip să se descurce altmintrelea, decât născocind povestea învierii și spiritualizând învățătura Lui despre împărăția lui Dumnezeu.

Cu îndrăsneală mai mare, cum se poate vedea din aceasta, deja nu se mai putea nega autoritatea Sf. Scripturi și credință în ea. A merge cu îndrăsneala până chiar și la negarea sincerității lui Iisus Hristos, aceasta trecuse deja orice margini. În Germania pe atunci lumea nu era încă deprinsă să audă asemenea hule. Cu cât mai adâncă era cinstirea față de cuvântul lui Dumnezeu în acel timp, cu atât mai puternică fu turburarea, mai ales când asemenea idei plecau dela un asemenea om vestit, cum era Lessing. De la înseși întemeierea creștinismului religia nu fusese încă niciodată expusă unui atac așa de grosolan și unei asemenea jigniri¹⁾. Reacția deci fu furtunoasă. Din toate părțile se ridicară strigăte furioase. Insuși raționaliștii, care-și dădeau sama cât de mult limba necumpănită a fragmentelor submina opera lor, se ridicară cu putere contra ei. Zemler, care se considera căpetenia lor, scria, că Lessing merită să fie dus la casa de nebuni.

3. *Negarea supranaturalului.*

Răul produs de ediția lui Lessing, totuș nu ar fi fost deosebit de mare, dacă raționaliștii, după ce se liniști prima explozie de indignare, nu s'ar fi crezut datori să facă în folosul creștinismului unele concesii mai mari sau mai mici. Contra lui Lessing păși Hetze; deși acesta avea, negreșit, mai puțin geniu decât grozavul său protivnic, dar el văzu just, când smulse masca de pe planurile bibliotecarului lui Wolfenbuttel și scoase raționaliștilor în evidență, că de îndată ce ei vor dărîma importanța supranaturală a Bibliei, atunci din creștinism nu va mai rămânea decât tare puțin. Acum deja nu dispută nimenea serios, că acest apologet nu a înțeles cu destulă temeinicie și claritate ideile lui Lessing. Dar de partea lui rămâne acel mare merit, că el cel dintâiu atrase atențiunea asupra pericolului ce amenința creștinismul. Pasnicul, care, văzând palatul Domnului său cuprins de flăcări, a strigat: „foc“, nu s'a

1. Cunoscută era, de altmintrelea, o scriere la fel de negare grosolană, sub titlul „De tribus impostoribus“, unde se consideră ca înșălători Mahomet, Moise și Iisus Hristos. Scrierea aceasta se raportează la evul Mediu, dar în realitate fusese scrisă nu mai devreme de veacul XVIII și aparținea școlii germane în fașă a raționalismului.

înșelat în această privință și nu a luat drept incendiu simpla lăcărare a aurorei de dimineață pentru că acest incendiu continuă încă și astăzi, deși Lessing și succesorii săi stăruiseră să micșoreze focul.

Între acestea persoanele, pe care cetirea scrierilor deiștilor le-a sdruncinat în credința lor, văzură că o parte din obiecțiunile „uricioșului” au rămas necombătute. Ei socoteau, că creștinismul deja nu se mai poate mântui altminterlea, de cât cu ajutorul unui anume aranjament, și anume să se isgonească fără cruțare tot ce nu permitea critica să rămână; cu un cuvânt să-l reducă la o sistemă fără dogme și fără autoritate. Religia, după vederile lor, este ceva cu totul deosebit de teologie; a ataca Teologia, asta nu însemnă nicidecum a ataca religia. Pentru ca să fii creștin, fiecare trebuie să creadă numai în aceea ce-i insuflă propria lui inimă. Ceeace ne face pe noi mai buni, ceace înalță sufletul, aceasta și este adevărata religie a lui Hristos. Trebuie de propovedit numai o astfel de învățătură, care conlucră la desăvârșirea noastră morală. Ceeace ne înstruește pe noi din Biblie, este inspirat de Dumnezeu, în care caz edificarea și inspirația este una și aceeași. Dela Dumnezeu pleacă numai aceea, ce ne face pe noi virtuoși.

Ceice exprimau asemenea păreri cu toate acestea nu observau, că, sub pretextul de a salva creștinismul ei îl ucideau. Straus explică minunat aceasta mai târziu acestor sofiști inconsecvenți. Pentru ce sunt eu dator să mă supun Bibliei, dacă ea nu este cu adevărat cuvântul lui Dumnezeu? Cu orbire într'adevăr nepătrunsă ei respinseră creștinismul, făcându-i o singură concesiune, pe care în realitate o admitea și Lessing, anume concesiune, care alcătuia cea mai grosolană din consecințe, ce atrase după sine deplina negare a creștinismului. Anume ei conveniră cu Reimarus, că Biblia este numai un produs omenesc. Astfel până acum ei șterseseră cu totul deosebirea generală dintre cărțile sfinte și cărțile obișnuite, și odată cu asta desigur lepădaseră și învățătura despre inspirație. Ei socoteau, că vor mântui creștinismul, făcându-l neatârnat de sf. Scriptură. Lessing nu propoveduia nimic alta și nici nu cerea, decât anume aceasta. „Litera nu este duh”, scria el, „și Biblia nu este religia. Prin urmare obiecțiunile contra literei și Bibliei nu sunt obiecțiuni contra duhului și religiei. Nu religia este adevărul pentru că o au propovedit apostolii evangheliști, ci ei au propovedit-o pentru că ea este adevărul. Veracitatea lăuntrică singură de sine trebuie să servească de garanție tradițiilor scrise, iar nu tradițiile scrise au putut da vreodată acestui adevăr ceace în realitate nu există într'însul. În puterea acestui lucru adevărul

atârnă de judecata internă a fiecăruia, el se expune capriciului și tuturor oscilațiilor duhului omenesc. Dacă monumentele, pe care se reazemă religia, nu s'au inspirate de Dumnezeu, atunci ea nu mai este nimica.

Negarea inspirației cărților sfinte a fost punctul cel mai important, care apărut în acest timp pe calea negării creștinismului. Din acest timp autoritatea istorică a cărților Vechiului și Noului Testament nu se mai sprijinește pe mărturia divină, ci simplu pe prețuirea oamenilor. Raționaliștii n'au putut să nu simtă o puternică confuziune la vederea acelui rezultat, la care ei prin forța lucrurilor ajunseseră. În ce chip se putea apăra caracterul tuturor părților Bibliei? Ea e plină de istorisiri miraculoase. Dacă Dumnezeu însuși nu ne-a garantat veracitatea, atunci cum se poate dovedi aceasta? Nu turbură oare rațiunea asemenea istorisiri? Nu s'au oare contrare experienței? Aceste întrebări prin forța împrejurărilor au dus la negarea minunilor, cum ele duseseră și la negarea inspirației. Și iată astfel, în puterea lucrurilor, raționaliștii au ajuns la negarea totală a tot ce-i supranatural.

Exponentul acestui stadiu a raportului raționalismului față de Biblie a fost Einhorn (1752-1827). El singur vorbește de acea adâncă impresiune, pe care a produs-o asupra sufletului său citirea „Fragmentelor Wolfenbutterliene“. Acuzațiile de înșălătorie, stârnite contra sfinților scriitori, tulburară adânc duhul lui pentru că altminterlea unde să se afle după aceasta sinceritatea și cinstea neînvinsă? Dar lui i se păru imposibil de admis amestecul direct al lui Dumnezeu în istoria Vechiului Testament. „La toate popoarele vechi“, spune el, „tot ce era inexplicabil și extraordinar se atribuia lui Dumnezeu. Înțelepții tuturor țărilor se aflau în contact cu ființele supreme. Când noi citim despre asemenea evenimente la cititorii civili, atunci le considerăm false sau legendare. Dar pentru noi facem singura excepție pentru evrei? Răspunsul la asta e simplu: dacă noi facem această excepție, apoi asta e pentru că cărțile, ce istorisesc despre asemenea minuni, la Israil nu s'au așa, cum sunt în afara lui; că izvoarele evreiești sunt autentice pe când celelalte nu sunt autentice. Dar Einhorn nu luă în considerațiune această deosebire; lui i se păru, că dreptatea obliga a se raporta către fiii lui Israil absolut identic, ca și către ceialaltă omenire. Și aceasta îl duse astfel la negarea minunii. Așa fu al doilea pas pe calea raționalismului în ce privește Biblia. Lepădând inspirația cărților sfinte, el, prin necesitate logică, începe deasemenea să nege și toate faptele miraculoase. Iată cele două puncte de pe care nu se pogoară ra-

ționalismul și care din acest timp alcătuiesc oare cum două dogme principale a simbolului lor de credință negativ; ei consideră aceste puncte bazele nesdruncinabile a sistemelor lor și nu se socot obligați nici chiar să le sprijinească cu dovezi.

Einhorn totuși simți, întru cât negarea supranaturalului se părea de neîmpăcat cu autenticitatea cărților sfinte. El nu se gândea încă să nege sau, cel puțin, nu îndrăsnea încă să dispute acest din urmă adevăr, pe care nu-l supusese atacului Reimarus. Lepădând minunile, Einhorn parecă trecuse de partea autorului „Fragmentelor” și recunoștea, că istorisitorii unor asemenea evenimente erau niște înșălători. Dar lui i se păru, că însuși monstruoșitatea acestei concluderii era suficientă pentru combaterea ei. Nu se poate, zicea el, să nu te îngrozești de o astfel de presupunere. Cum? Se poate oare ca cei mai mari oameni ale primelor veacuri, cari au exercitat asupra omenirii o înrăurire așa de mântuitoare, să fi fost toți niște șarlatani, fără se trezească bănuiala contemporanilor lor? Nu, aceasta-i cu neputință. Scriitorii biblici nu ne-au înșălat, dar în același timp trebuie să recunoaștem, – adaogă el, – noi i-am înțeles rău. Dacă ei ar fi vorbit cu exactitatea filosofică a timpului nostru, atunci ar fi fost cu neputință să vedem în limba lor afirmarea intervenției reale a lui Dumnezeu, ceea ce ar fi fost o presupunere cu totul falsă. Dar când ei ne istorisesc despre lucruri cu totul miraculoase și atribue aceasta lui Dumnezeu, atunci ei vorbesc pur și simplu naiv, neartificial, fără nici o intenție, conformându-se numai cu ideile și felul de exprimare al vechimii. Noi nu vrem decât numai să traducem limba primelor veacuri în limba contemporană și minunile vor dispărea cu totul, cum dispărea o negură oarecare.

Zemler, neavând încă în vedere acea întrebare, care în urmă începură să o facă din teoria lui, încă dela anul 1760 trase drumul către această explicație naturală a supranaturalului. Cu prilejul boalei unei femei sărace din împrejurimile Wurtembergului, pe care unii teologi o considerau stăpânită de diavolul, Zemler edă o scriere sub titlul: „Despre îndrăciții pomeniți în Noul Testament”. El dovedea în acea scriere, că cei ce sunt descriși în Evanghelii ca îndrăciți, erau simplu bolnavi epileptici. Iisus Hristos și apostolii au procedat cu ei ca și cu niște jertfe ale răutății diavolului, adaptându-se numai la graiul vremii. Insușindu-și și răspândind acest principiu a lui Zemler, Einhorn explică toate minunile Vechiului Testament ca figuri și a chipului de grăire orientală. Istoria creării lui Adam, cum se istorisește ea în cartea Facerei,

după explicația sa, nu este decât un tablou colorat a primei apariții a omului pe pământ. Sfințitul scriitor spune, că Eva a fost creată din coasta bărbatului său, pentru că acest din urmă a văzut un „vis“, cumcă el ar fi fost împărțit în două. Rodul pomului cunoștinții binelui, și răului conținea otravă, care încetul cu încetul ducea la moarte. Glasul lui Dumnezeu, care inspăimântă pe strămoșii noștri, când au mâncat ei rodul otrăvit, acesta nu fu decât sgomotul tunetului ¹⁾, etc.

Tot așa Einhorn explică cea mai mare parte din minunile Vechiului Testament. El tot mai păstrase destul respect, ca să nu aplice aceeași explicație și Evangheliilor. Dar ceeace nu îndrăsni să facă el, fără nici o turburare o făcură alții mai îndrăsneți. Insuși protopărințele explicațiunii naturale a minunilor se pare că a înțeles însfârșit, că dacă se eliminează tot supranaturalul din viața lui Iisus Hristos, atunci într'insa nu mai rămâne nimica mare. Ucenicii lui Einhorn nu se opriră la situația ocupată de dascălul lor și se alăturară la vederile lui Lessing. La urma urmelor, zic ei împreună cu dânsul, noi nu avem nevoie de minuni pentru ca să credem în creștinism. Oamenii s'au înșelat, punând până acum adevărurile religiei în dependență de fapte supranaturale. Noi putem direct înțelege adevărul. La ce să ne mărginim la recunoașterea adevărului prin aceea, că anumite fapte legate de el trebuie neapărat să fie considerate adevărate, în timp ce noi vedem, că aceste fapte, mai ales cu caracter miraculos, care greșit se atribue lor, sunt absolut nefolositoare? Și astfel, ei au ajuns chiar la presupunerea, că creștinismul nu atârnă de părerile, care se pot avea despre persoana Intemeietorului său. „Puțin folos este“, repetau ei, „pentru Hristos, dacă numele Lui se pomenește în litaniiile nesfârșite. Celce poate deosebi aurul de lut, va cinsti pe acest erou al umanității, binefăcătorul nostru așa, cum și trebuie el cinstit, adecă prin tăcerea numelui Lui și prin imitarea Lui.

Intocmai la fel, în realitate, s'a exprimat despre persoana lui Iisus Hristos și învățatul Pavlūs (între anii 1761-1850). „Doctorul Pavlūs, zice Straus, cel dintâiu a dobândit slava deplină de Evanghemer creștin. Sfârșitul veacului trecut și începutul celui prezent au fost timpul aparițiunii a numeroase scrieri, care oferă explicația naturală a minunilor; dar drept monumente clasice ale acestei școli servesc, cum se știe, tâlcuirea la evangheliile a lui Pavlūs și

¹⁾ Einhorn, Repertorium für biblische und morgenländische Literatur, t. IV, Urgeschichte, p. 158.

„Viața lui Iisus“, pe care a scris-o mai târziu același autor“. Pavlūs, ucenicul lui Spinoza și a lui Cant, încă și mai hotărât a fost dușmănos minunilor decât predicesorul său Eichhorn. Anume el a formulat, așa zicând, teoria negărei minunei și i-a dat acea formă determinată, care și-a însușit-o mai târziu Straus și toți raționaliștii contemporani. După părerea lui, orice fapt, cauzele interne sau externe ale căruia nu pot fi reduse la legile obișnuite ale istoriei, e nimica și nu poate fi considerat ca săvârșit. Atotputernicia, înțelepciunea și bunătatea lui Dumnezeu se manifestă prin ordinea obișnuită a naturei, iar nu prin abrogarea legilor ei. Inseși inexplicabila violare a legilor lumii nu poate nici adevărat, nici slăbi un anumit adevăr. Existența vre unei dogme nu poate fi fondată pe o vindecare, orcât de extraordinară ar fi ea. „Iată“, zice Straus, „regulele pozitive, pe care le-a expus și le-a aplicat Pavlūs și care așază comentariile lui mai sus de orice alte scrieri de același fel, nu numai contemporane, ci și următoare.

Reprezentantul principal al explicațiunei naturale a minunei, prin urmare o neagă a priori și fără nicio dovadă, cum făcuse deja asta Eichhorn, cum făcuse toți ceice i-au urmat lui, dovedind prin toate acestea neputința lor, de a expune vreo dovadă mai mult sau mai puțin puternică contra credinței în supranatural, a acelei credințe, care e așternută în fundul inimii omului și are temelii nesdruncinate în atotputernicia lui Dumnezeu.

În teoria lui Pavlūs contra minunei se poate vedea limpede influența ideilor lui Cant, adeptul vădit al căruia a fost el. Sistemele filosofice, ce s-au ivit în Germania la finele veacului trecut și începutul celui prezent, în genere manifestară asupra criticei biblice o înrăurire mai mare decât se crede de obicei. Și una și alta au mers pe o cale paralelă, inspirându-se și susținându-se una pe alta. Îndoelele lui Lessing au adus la negare radicală pe Straus; scepticismul lui Cant au dus la panteism pe Hegel, la ateism pe Feuerbach și Schopenhauer. Căpeteniile școlilor filosofice crezură de datoria lor să exprime limpede vederile lor în chestiunile religioase. Cant, între alții, scrisese cartea: „Despre religie între hotărârile rațiunei pure“¹⁾. Acolo el ventilează ideea, că religia naturală este unica adevărată, singura universală. Religiiile, pe care el le numește revelate, nu sunt altă ceva, decât încercări omenești, care aveau drept scop să asigure autoritatea externă a religiei naturale. Studiarea chestiunilor istorice, ce stau în legătură cu religia revelată, de ex. viața întemeietorului ei, minunile și prorociile, pe

1) Die Religion innerhalb der blassen Vernunft, Koenigsberg, 1793.

care ea crede se fondeze autoritatea sa, - asemenea studiere e cu totul nefolositoare: singurul punct, care merită atențiune, e moralitatea. Filosoful de Koenigsberg își închipuia să înlăture astfel toate dificultățile, stârnite de critica biblică. Iată anume ceea ce-i cunoscut sub numirea de „tâlcuirea morală a lui Cant“¹⁾.

Pavlūs, primind în totul ideile filosofice ale dascălului său despre minune, nu consideră totuși cu puțință să înăbușe așa istoria. El credea, că e necesar să explice natural faptele miraculoase ale Noului Testament, cum Einchhorn a explicat faptele Vechiului Testament. Cu toate acestea el a schimbat metoda acestui din urmă, și „interpretarea lui istorică“ l-a înlocuit - prin interpretarea „psihologică“. În minunile Evangheliilor e greu a vedea numai metafore sau hiperbole orientale. Pavlūs avu părerea, că el le poate lipsi de caracterul supranatural, referind supranaturalul nu la evenimentele vieții lui Iisus, nu la actele Lui, ci la duhul său la imaginația fie a celor ce au istorisit despre ele, sau a celor ce le-au interpretat: toate acțiunile din viața lui Iisus au fost perfect naturale, dar când istoricii Lui, când tâlcuitorii lor a redat fals nuanța lor miraculoasă. „Comentariile“ lui Pavlūs și scrierea sa „Viața lui Iisus“ au avut de scop numai aplicarea acestei teorii. Folosindu-se de resursele unei imaginațiuni inepuizabile, el se sili să reducă toate faptele supranaturale, istorisite de Evanghelii, la gradul celor mai obișnuite evenimente. Descriitorii vieții lui Iisus, zice Pavlūs, văzind lucrurile așa, cum ele se prezintau în realitate, istorisesc în esență mult mai puțin despre minuni decât socot în realitate, și numai anume lucrurile mai improbabile le-au luat greșit drept fapte neobișnuite. În istorisirile, unde socoteau să vadă violarea legilor naturei, minunea este cele mai adesea o născocire a exigetului, iar nu o mărturie a istorisitorului. De ex. interpreții evanghelistului Ioan spun, că la nunta din Cana Galilei Iisus a prefăcut apa în vin. Aceasta e simplu o eroare a interpretului? La iudei era obiceiul a aduce, noilor căsătoriți, în calitate de dar pentru nuntă, vin și untdelemn. Iisus, aducând în Cana cinci ucenici fără invitație, pe care El abea-i chemase să-L urmeze, prevăzuse că va fi lipsă de vin, și în vederea acestui lucru, El le poruncise să aducă cu sine o cantitate de vin. Intre acestea, „în glumă“, el ținu darul său în taină până în acel moment, când în adevăr se simți lipsa de vin. Apoi pentru

1) Lecki în „Istoria raționalismului în Europa“, cu drept cuvânt vede în Cant și Lesing pe cei doi pricinuitori principali, deși în diferite direcții, a luptei stârnite în Germania contra Bibliei. Despre influența lui Cant în Germania asupra minților contemporane lui se poate judeca după expresia lui Jean-Paul-Richter, care zice: „Cant nu e numai astrul lumii, ci o întreagă sistemă solară“.

a se veseli, el porunci să se toarne apă într'un vas iar în celelalte vase se afla vinul adus. Slava, pe care El a arătat-o, cum spune ev. Ioan, consta numai într-o aceea, că El se arăta așa de vesel la nuntă¹⁾. Toate minunile evanghelice se explică la Pavlūs tot în felul acesta, adică cumcă caracterul miraculos se atribue lor sau de apostoli, sau de tâlcuitorii lor. Așa după mărturia ev. Matei, Mântuitorul, pogorându-se din muntele fericirilor, întâlni un leproș, care la ruga sa de a fi vindecat, în adevăr s'a vindecat. Despre asta istorisesc și Luca, și Marcu. După Pavlūs, bolnavul a rugat pe Iisus nu să fie vindecat, ci numai pentru cercetarea stării lui. Iisus se arată gata pentru asta și după o pauză însemnată, întinse mâna, ca să-l pipăie, silindu-se în același timp să nu se atingă de dânsul, ca să nu se molipsească de boală. Cercetarea descoperi o bogată vărsare de materie, care era semnul de tălmăduire a boalei și începutul curățirii peleii. Din asta Iisus conchise că boala nu mai e molipsitoare și i-a zis: „curățește-te“. Astfel El nu fu făcător de minuni, ci simplu medic. La vindecarea surdo-mușilor El dovedi, după Pavlus, și experiența sa în calitate de Chirurg. Ev. Marcu istorisește că Iisus a vindecat în Decapolia un surdo-mut, zicându-i: „Efafta“, adică deschide-te. Pavlūs încreșdintează, că aceasta s'a făcut cu ajutorul unei deosebite operațiuni chirurgicale și a unui anumit praf, care la ducerea bolnavului la o parte, a fost aplicat în urechile lui²⁾.

Slăbiciunea unor asemenea explicațiuni curat copilărești e de sine evidentă, și Straus, care le-a examinat amănunțit în scrierea sa „Viața lui Iisus“, le-a dat deplină dreptate, arătând limpede deplina lor netemeinicie. „După Paulus“, zice Straus, critica totdeauna are dreptul să presupună ceea ce au putut omite documentele, cum se înțelege dela sine; iar ceea ce se înțelege dela sine este natural; pentru că supranaturalul nu se subînțelege de la sine și el prin urmare nu se poate presupune acolo, unde nu să face la dânsul anume indicațiune. Neajunsul acestei logice e evident; istorisirile evanghelice au minunea de temă fundamentală a lor și cauza supranaturală nu numai nu trebuie înlăturată, dar trebuie presupusă și atuncea, când nu se indică formal.

Cu toată slăbiciunea sa, explicația naturală a minunilor reprezintă ceva atât de ispititor pentru imaginațiune, că ea a fost primită în Germania cu entuziasmul și atracțiunea, ce face puțină

1) Paulus, Philologisch — kritischer und hist. Commentar über d. N. Test. 1804, tom. IV, pag. 150—162.

2) Commentar, Bd. II, p. 426.

cinste minții omenești. Cărțile însuflețite de ea au fost numeroase ; ele începură se apară din toate părțile. Chiar Schiller în scrierea sa „Cursuri de istorie“, apărută la Iena și-a însușit-o absolut pentru a explica auditorilor săi misiunea lui Moise, și deși ea deja demult căzuse sub loviturile sarcasmelor, totuși pentru unile minți continua să aibă o atracțiune așa de neînfrântă, și aplicarea ei în multe privințe e așa de comodă, încât mulți critici continuă încă să recurgă la dânsa, atât în Germania, cât și în alte țări (ca de ex. Renan în Franța).

4. *Teoria mitică.*

În timp ce Paulus preocupa atențiunea Germaniei raționaliste prin explicațiunile sale naturale ale minunilor, se prelucra neobservat o nouă teorie, căria îi fu dat să înlocuiască propria lui teorie și care se arată mult mai periculoasă pentru credință. Aceasta e anume teoria mitică. Această teorie din urmă are acea trăsătură comună cu cea care a precedat-o, că ea neagă deopotrivă supra-naturalul, dar în toate celelalte privințe ea se deosebește de dânsa. Pecând precedentă primea caracterul istoric al cărților sfinte, și se mărginea numai la lipsirea minunilor biblice de aoreola lor divină, în scopul de a le pogori la gradul de fapte naturale, teoria cea nouă merse mult mai departe și pogori minunile la gradul de basme sau, cum se exprima ea, de mituri, și pelângă aceasta, în timp ce prima recunoștea încă autenticitatea sf. Scripturi, a doua nu mai credea într'insa. De aicea se vede singur de sine, cum treptat s'a întărit și s'a dezvoltat boala raționalismului. Trecând din negație în negație, de la dărmare la dărmare, necredința curând a trebuit să vadă, că pentru ea nu mai rămâne deja nimica din clădirea sfântă a revelației creștine. Apucând pe drumul alunecos al îndoielei, raționalistul merge fără oprire, neavând putința să se oprească.

În explicarea mitică, ca și în cea naturală a minunii, atacul la început se îndreptă numai contra Vechiului Testament, fără să se atingă de cel Nou. Primele lovituri firește a trebuit să le primească Pentateucul. El alcătuiește oarecum introducerea în cărțile sfinte și prin înseși aceasta atrage mai înainte de toate atențiunea; afară de asta, prin vechimea sa și prin caracterul istorisirilor sale, el vădit prezintă și ocazie mai mult decât oricare din cărțile sfinte pentru explicarea mitologilor. Mitologii au fost primii tăgăduitori ai autenticității Pentateucului. Ei au avut predicesori în primele veacuri ale creștinismului. Unii gnostici și unii păgâni și-au exprimat deja îndoiala contra provenienței dela Moise a primelor

cinci cărți ale sf. Scripturi. Dar glasul lor multă vreme nu și-a găsit ecou, și tradiția generală n'a întâmpinat nici o contradicere. În veacul XII vestitul rabin iudeu Aben Ezdra exprimă bănuiala relativ de unele locuri; dar el nu o răspândește în același timp asupra întregului Pentateuc, cum aceasta adesea s'a repetat greșit după Spinoza, care dorea să-și creieze predicesori. La începutul protestantismului, Karlstad, cu ocazia istorisirii din Deutoronom despre moartea lui Moise, ridică întrebare (în anul 1520): scrisu-s'au oare cele cinci cărți ale Pentateucului de însuși legiuitorul evreilor? Atunci nimenea nu-și întoarse însă atențiunea asupra acestei îndoele abea născânde. În anul 1574 un belgian, Andrei Mozie, în al său „Comentar la cartea lui Iisus Navi“, silindu-se să facă această presupunere mai verosimilă, se referă la observația talmudului, despre o tainică indicație, care căzu în sarcina lui Ezdra pentru alcătuirea Pentateucului. Acestea au fost primele preludii de atac. În secolul XVII dușmănia se întee. Filosoful englez Tomas Hobbes expuse formal la îndoială, că Moise ar fi scris cândva cărțile atribuite lui, și întru aceasta se răzămă pe aceleași dovezi, pe care le-au exprimat în veacul XIX Fater și DeWette. El deschide prin sine seria acelora, care expresiv s'au apucat să nege, că Pentateucul ar proveni dela Moise. Dovezile pe care Hobbes le aduse întru susținerea părerii sale se coprindeau în următoarele. Autorul Pentateucului spune, că „hananeii locuiau atunci“ în Palestina; el citează cartea „Oștirilor Domnului“ și adevărește, că nimenea nu știe, unde e înmormântat Moise. Moise evident n'a putut să vorbească astfel, pentru că hananeii trăiau încă și în vremea lui în pământul făgăduinții; el n'a putut să citeze o carte, care istorisea despre luptele lui; în fine, el nu putea să vorbească de moartea sa. Deci cărțile acestea se numesc Pentateucul lui Moise nu pentru că ele sunt scrise de dânsul, ci pentru că ele vorbesc de dânsul, după cum de ex. se dă numirea de „Istoria lui Scanderberg“ istoriei acestui erou, deși el nu-i nici de cum autorul acestei „Istории“. Hobbes în alt loc de altminterlea admite, că Moise a scris întreagă acea parte a Pentateucului, care în genere se atribue lui.

Tocmai pe același timp (anul 1655), un francez Isaac Peirer, inventatorul teoriei preadamite, se încerca să slăbească autoritatea cărții Facerea, care nu era prielnică pentru sistemul lui despre existența oamenilor înainte de Adam, și în acest scop declara, că Moise nu era autorul acestei cărți. După părerea lui, Adam al cărții Facerea este numai strămoșul iudeilor; istoria facerii, a pă-

catului original, a potopului și a tuturor celorlalte are în vedere numai pe fiii lui Avraam, iar nu ai omenirii. El contestă origina Pentateucului dela Moise prin dovezi, asemănătoare cu dovezile lui Hobbes.

Un protivnic mai puternic al autenticității Pentateucului a fost Spinoza. În scrierea sa „Tratatul teologico-politic” (1670), alcătuind un tablou aproape complet al tuturor locurilor, care au servit timp de două veacuri de pretext de polemică, el face următoarea concluzie: „Din toate locurile acestea e mai limpede ca lumina zilei, că Pentateucul nu l-a scris Moise, ci un alt scriitor, care a trăit cu câteva veacuri mai târziu”. Atacurile filosofului evreu a produs cu toate acestea mai puțin zgomot în vremea aceea, când s’au ivit ele decât atacurile oratorianului francez Richard Simon. După zece ani dela apariția „Tratatului” lui Spinoza, acest scriitor, care adesea se numește „întemeietorul criticii biblice”, a edat cunoscuta sa scriere „Istoria critică a Vechiului Testament” ¹⁾. Părerea lui despre origina cărților lui Moise e suigeneris. Bosuet o considera așa de periculoasă, încât îndemnă pe cancelarul Tellien și pe șeful poliției să interzică această carte. Simon presupune, că Moise a înființat anumiți arhivari sau cărturari, sarcina cărora era de a nota evenimentele mai însemnate. Acești cărturari au fost inspirați de Dumnezeu. Prorocii următori au prefăcut de câteva ori aceste istorisiri până la timpul lui Ezdra, ba chiar și până mai târziu, adăogând, schimbând, prescurtând sau lărgind cuprinsul după socoteala lor. De aicea și provin divergențele observate. Afară de asta, de oarece ei scriau pe suluri sau foi deosebite, apoi se întâmpla, ca aceste suluri sau foi să se amestece unele cu altele, de unde a și rezultat o mare încurcătură în succesiunea istorisirilor.

Această părere, negreșit, e absurdă până la evidență, și ar fi greu a denatura mai mult spiritul și istoria literaturii ebraice. Între altele ea cuprinde ideea, care a devenit foarte populară în timpul nostru, și ș’a găsit un elocvent panigers în persoana lui Renan, care între altele vorbește cu laude la adresa inventatorului ei, că „principiul fundamental al criticii cărților sfinte anonime, – principiu aplicat aproape tuturor literaturilor răsăritului, e dezvoltat la dânsul la perfecție. Ideea prefacerii textelor și a introducerilor succesive înlocuiește la dânsul vechea discuție despre autenticitate. Textul, din punctul său de vedere, nu mai este ceva neschimbat, așa că el trebuie considerat sau autentic, sau apocrif, a-l admite

1) R. Simon, *Histoire Critique*, Paris, 1678.

sau a-l respinge cu totul. Acest corp organic, care crește în puterea unor anumite legi și din timp în timp se reface și se schimbă, fără să înceteze de a fi una și aceeași. Oratorianul francez negreșit ar fi refuzat aceste laude, de oarece el formal credea în inspirația divină a tuturor scriitorilor cărților sfinte; dar cu toate acestea e adevărat aceea, că el cel dintâiu a exprimat părerea, astăzi în general primită de raționaliști, că Pentateucul este rodul a muncii și prefacerilor a câtorva generațiuni de scriitori. De și el a oscilat în concluziunile sale, de și el atribuia lui Moise când mai multă, când mai puțină parte cu deosebire în alcătuirea cărței Facerei, totuși rămâne neîndoelnic acel fapt, că anume el a deschis calea criticii negative în această direcție.

Chestiunea despre autenticitatea Pentateucului după aceea a fost pusă de mitologii nemți. Din timpul lucrărilor lui Richard Simon până la lucrările școalei mitice pe chestiunea cărților lui Moise, a apărut numai o singură operă critică, care ar merita pomenită și anume lucrarea lui Jean Astruk: „Despre alcătuirea cărței Facerea“¹⁾. Tatăl lui Jean Astruk, un păstor protestant, a trecut la romano-catolici în urma abrogării edictului de Nantes. Însuși Jean a mărturisit totdeauna catolicismul roman. El era vestit prin cunoștințele sale medicale. Dar în anul 1743 el a fost atașat la Facultatea de Medicină din Paris și a luat parte activă la lucrările ei. Devotându-se cu totul științei, el se ocupa cu sf. Scriptură și făcu o descoperire originală, care dădu numelui său o publicitate mai largă decât aceea, pe care i-o procurase ocupațiunile terapeutice. Frapat de acea regularitate, cu care Dumnezeu se numea cu diferite numiri în diferite capitole ale cărții Facerea, el, pe temeiul acestei observațiuni, construi o întreagă sistemă, după care Moise a fost mai curând un compilator, decât scriitorul primei cărți a Pentateucului. Astruk începe cu observația, că Moise istorisește despre niște evenimente, ce au avut loc aproape cu 2500 de ani înainte de dânsul. Cunoașterea acestor evenimente n'a fost descoperită lui, zice el; Moise a obținut-o prin tradiția scrisă, adică prin istorisiri ajunse până la dânsul în scrieri. Deja mulți autori s'au ținut de această părere și înainte de el. Dovezile, pe care se întemeiază el, constau în acele repetiri, care se observă în cartea Pentateucului, ceea ce el numește „antihronisme“ sau „denaturări“ a ordinii cronologice, și în genere variație în întrebuințarea numelui lui Dumnezeu în diferite părți ale cărței Facerea. Acest ar-

1) Astruk, *Conjectures sur les mémoires originaux dont il paraît que Moyses est servi*, Bruxelles, 1753.

gument e principal la Astruk, și el s'a folosit de dânsul cu mare iscusință. Iată cum îl explică el: „În textul ebreu al cărții Facerea, Dumnezeu se desighează mai ales prin două nume izbitoare. Întâi se prezintă numele *Elohim*... Toate traduceri îl redau la fel: traducerea celor șaptezeci (LXX) prin cuvântul Θεός, Vulgata prin cuvântul Deus, și toate traduceri franceze, făcute după Vulgata, prin cuvântul Dieu... Alt nume al lui Dumnezeu este *Iehova*... Iudeii nu pronunțau acest nume din respect către dânsul și în locul lui citeau numele „Adonai”. Acest nume „Adonai”, care înseamnă în evreește „Domnul”, cei șaptezeci de traducători și autorul Vulgatei au citit după iudei, și deaceia ei neconținut au tradus cuvântul „Iehova”: cei șaptezeci prin cuvântul Κύριος, iar Vulgata prin cuvântul Dominus, și toate traduceri franceze, urmând Vulgatei, au întrebuințat cuvântul Seigneur... S'ar putea crede, că aceste două nume „Elohim” și „Iehova” se întrebuințează fără deosebire în unele și aceleași locuri ale cărții Facerea, ca termeni sinonimi și admiși pentru variația stilului; dar o astfel de părere ar fi o eroare. Aceste cuvinte niciodată nu se confundă; sunt capitole întregi, unde Dumnezeu totdeauna se numește „Elohim” și niciodată „Iehova”. Și din contră, sunt altele, și acestea nu s mai puține decât celelalte, unde Dumnezeu nu se numește decât „Iehova” și niciodată nu i se dă numele de „Elohim”. Dacă Moise însuși ar fi alcătuit cartea Facerei, atunci ar fi trebuit să se pună pe socoteala lui această variație stranie și suigeneris. Dar ne putem oare închipui, ca el să fi admis asemenea neglijență la alcătuirea unei cărți așa de importante, cum e cartea Facerei? Se poate oare arăta vreun exemplu paralel și se poate oare fără dovadă să se atribue lui Moise un neajuns, pe care nu l-ar îngădui nici un alt autor? Nu era oare mai firesc, din contră, a explica această variație prin presupunerea, cum facem aceasta noi, că acea carte a Facerei e alcătuită din două sau trei manuscrise, legate și cusute la un loc din fragmente deosebite a diferiți autori, dintre care fiecare a dat lui Dumnezeu nu unul și același nume, ci nume diferite; unul i-a dat numele Elohim, iar altul numele Iehova, sau Iehova-Elohim”¹⁾. Astfel e renumita origină a deosebirii locurilor *Elohiștilor* și *Iehoviștilor* din cartea Facerei, din care Astruk a conchis la existența a două manuscripte originale. Această teorie a căpătat un rol neobișnuit de important la raționaliști în lupta lor contra autenticității Pentateucului. Această deosebire încă și

1) Astruk, *Conjectures*, p. 10-13.

astăzi se consideră unul din punctele cele mai principale și mai bine fondate de plecare în această muncă grea a criticei contra celor cinci cărți prime ale Bibliei. Trebuie totuși de observat, că între părerea lui Astruc și părerea criticilor necredincioși există două deosebiri importante. Prima constă în aceea, că medicul francez admite expresiv proveniența originii Pentateucului dela Moise: „totul se reduce“, zice el, „la dovada aceea, că Moise trebuie să fie autorul cărții Facerii și numai el singur trebuie să fie un atare“. A doua deosebire constă în aceea, că el mărginește ipoteza sa numai la cartea Facerei. Pe când scriitorii timpului nostru declară fățiș, că Astruc nu credea sincer în autenticitatea Pentateucului. Dar noi nu vedem, pe ce temei se poate bănuie el de fals. Dealtmintearea oricum ar fi, cartea lui e alcătuită cu mare îngrijire și originalitatea cercetărilor lui n'a putut să nu atragă atențiunea învățaților nemți, unde începuse a spori raționalismul. Și savanții nemți, unul după altul, s'au apucat să desvolte teoria lui Astruc și să pună la îndoială originea dela Moise a diferite părți din Pentateuc, cu care prilej fiecare scriitor succesiv a făcut câte un pas înainte față de predicesorul său.

În anul 1795 Georg Bauer a exprimat părerea, că Pentateucul coprinde în sine numai câteva fragmente cu originea dela Moise. Acest Bauer (1755-1806), care a fost pe rând profesor la Heidelberg și Altorf, era fruntaș raționalist al timpului său. Scrierile sale se distingeau mai degrabă prin îndrăsneala sa, decât prin însușiri, de oarece ele sunt superficiale, încurcate și scrise fără cugetare suficientă. Cu toate acestea el a exercitat o mare influență, nu pentru că a negat originea Pentateucului dela Moise, ci pentru că a fost unul dintre primii învățați, care a aplicat interpretarea mitică Vechiului Testament. Pe acest obiect el alcătui o mare lucrare în două tomuri. Deși Eichhorn l-a precedat pe această cale, totuși anume lucrarea lui „Mitologia ebraică“ atrase cu deosebire atențiunea spiritelor asupra acelui rol, care se putea deduce din mit la interpretarea Vechiului Testament. Eichhorn se exprimase timid; Bauer păși îndrăsneț, asemenea lui Reimar. „Câțiva ani acum în urmă“, zice el, „mitologia Vechiului și Noului Testament prin înseși numirea sa ar fi putut turbura pe cititori; dar acum eu socot, că alcătuirea mitologiei ebraice e lucru tot așa de firesc, ca și alcătuirea mitologiei grece sau romane“. Și el a procedat anume așa. O mare parte din faptele biblice el le așează pe același nivel cu basmele grecești sau romane. Afirmațiunile sale se considerau exagerate, dar cu toate acestea se

admise, că din acest moluz se poate extrage câteva perle. În acest timp și în genere era o puternică înclinare către mitism. Din anul 1783 Hristian Gottlob (1729-1812), profesor la Gettlingen, exprimă tema, care deveni în urmă faimoasă: „Orce istorie și orce filosofie a celor vechi are ca izvor al său mitul”. Prin mit el înțelegea basmul mitologic. În ochii lui mitologia este numai știința despre natură și om, intenționat acoperită cu perdele mai mult sau mai puțin transparente. Gottlob a avut o școală întreagă. Kreizer (1771-1858) explica păgânismul ca simbolism religios, sub care se ascundea o credință mai veche și mai curată. Gottfrid Muller explica mitologia ca produs al acțiunii reciproce a doi factori: religios și ideal, și s'a încercat să urmărească origina a câtorva mituri înainte de periodul istoric. Frideric Wolf (1759-1824), dezvoltând această teorie, o aplică poemelor lui Omer; el negă existența poetului și afirmă, că Iliada și Odiseea nu numai nu aparțineau unuia și aceluiași autor, ci erau numai o colecție de poeme, alcătuite de diferiți rapsozi și adunate pe vremea lui Pericle. Nibur (1776-1831) aplică același proces istoriei romane, totuși adesea, cu toată puterea sa de pătrundere și cu tot talentul său, căzind în eroare și luând presupunerile sale drept realitate. Nu-i de mirare, în vederea acestei atracțiuni generale, că și printre teologi s'au găsit deasemenea câțiva de aceia, cari, molipsindu-se de asemenea pilde, s'au încercat să aplice mitul și la explicarea Vechiului Testament.

Mitul prezenta un mijloc ușor și comod de a exclude din sf. Scriptură tot ceea ce avea caracter miraculos, așa că cu ajutorul lui, socoteau teologii raționaliști, s'ar fi putut în fine a atinge scopul dorit pentru explicarea minunii, unde suferise o deplină neizbutire Eichhorn și Paulus. Nu se putea vorbi cu Reimarus, că istorisirile miraculoase din sf. Scriptură alcătuiesc numai o născocire mincinoasă, pentru că ele poartă asupra lor prea vădit tonul sincerității. De asemenea nu se putea vorbi cu Pavlus, că acestea s fapte naturale, pentru că aceasta ar însemna a face o strigătoare siluire asupra textelor. Mitul între altele împăca toate acestea; el nu forțază a bănui sinceritatea istorisitorilor, el nu obligă a da documentelor alt senz decât acela, pe care ele îl prezintă prin ele înseși. Trebuie numai a pătrunde în fond. Mitul este „expunerea unui fapt sau o idee, adevărat, sub formă istorică, dar sub astfel de formă, care s'a determinat de spirit și de imaginațiunea întreagă, prin limba simbolică a vechimii”. Astfel e deajuns a constata existența sa, ca să cercetezi apoi, dacă se poate, ce a servit la producerea sa.

De aici e evident de sine înseși, că explicarea mitică e mult mai ușoară decât explicarea naturală. După aceasta din urmă, istoria îngerilor, care au mântuit pe Lot în timpul dărîmării Sodomei, de ex. se explică în chipul următor. Acești îngerî au fost niște simplii călători. Ei au fost primiți de Avraam cu mare cinste și au sosit la Lot cu recomandare dela unchiul său. Locuitorii Sodomei se aflau în acel timp în războiu cu Chedorlaomer. Temându-se, ca acei călători să nu fie niște spioni, ei au vrut să-i omoare. Lot a putut să scape pe oaspeții săi numai prin fugă împreună cu dînșii. Oare cum dintr'o pricină oare care ciudată, orașul fu distrus în aceeași noapte, și acești străini, care au părăsit orașul chiar înainte de nenorocirea ce-l ajunse, au fost după aceasta socotiți drept trimiși dumnezeiești. Nici vorbă că asemenea tâlcuire contrazice așa de mult textul cărții Facerea. De acea mitologii de felul lui DeWette, tâlcuiră acest fapt cu totul altmintrelea. „Bazenul mării Moarte, judecând după tradiție, a fost cândva o vale roditoare, acoperită cu numeroase orașe. Această grozavă schimbare a produs-o un cutremur, dar din punctul de vedere obișnuit al vechimei locuitorii acestor orașe, negreșit au meritat această soartă prin păcatele lor. Din pricina aceasta, lor li s'au atribuit cele mai grele fapte de moarte... Lot, se zice pe de altă parte, trăia în Sodoma, dar de oarece el a înlăturat peirea împreună cu păcătoșii, atunci a trebuit să se explice, cum Iehova l-a mântuit. Astfel tradiția, în rodnicia sa inepuizabilă, și istorisitorii, cu duhul lor poetic, au creat mitul, despre care noi vorbim și la care absolut nu se poate aplica pravilile nici ale istoriei, nici ale criticei.

Pentru a înlesni aplicarea sistemii lor, mitologii s'au apucat să deosebească trei feluri de mituri. Sunt mituri istorice, adecă istorisiri despre evenimente reale, dar numai colorate cu părerea antică, care a amestecat dumnezeescul cu omenescul, naturalul cu supranaturalul; sunt deasemenea mituri filosofice, adecă de acelea, în care e cuprinsă ideea simplă, concepția sau ideea contemporană... Aceste două feluri de mituri pot fi confundate între dânsele, sau, prin împodobirea poetică, pot deveni mituri poetice, unde faptele primitive și ideea primitivă aproape dispar cu totul sub podoaba unei bogate fantazii. Iată o pildă de mit istoric, cum îl găsim la Bauer. Odată Avraam, examinând miturile religioase ale popoarelor, vecinii săi, observă că unii aduceau jărtfă pe copiii săi pe altarele zeilor lor. Curând după asta îi veni în gând, că poate n'ar fi de prisos a da lui Iehova, Dumnezeuul său, o dovadă pipăibilă a respectului său și să-i aducă jărtfă pe drăguțul lui Fiu, unicul

său fiu, singurul pe care i-l dăduse Sarra. Plin de această cuge-
tare, care-l urmărea neîncetat, el adormi. Și iată văzu un vis, în
care încă odată i se înfățișază marea prețuire la Dumnezeu a acestei
fapte. Între acestea, după părerile acelor vremi vechi, visul era
un fel de poruncă. În urma acestora Avraam imediat socoti de
datoria sa să împlinească această inspirație, dar în acel moment,
când el ridică cuțitul asupra lui Isaac, el observă un berbece. So-
cotind deci, că Dumnezeu, mulțumit de jertfa sa de bună voe, i-a
trimis acest berbece de jertfă în locul lui Isaac, și l-a și dus jertfă
în locul fiului său. Istoria creațiunii, după părerea mitologilor, este
un mit filosofic: aceasta este opera unui înțelept, care s'a încercat
se prezinte origina lumii sub așa formă, sub care ar fi putut să
se imprime cât mai puternic amintirea despre ea. Istorisirea despre
potop este mit mixt sau istorico-filosofic. Cu prilejul unei mari
inundații, care a pierdut pe toți oamenii afară de o singură fa-
milie, vechii înțelepți s'au silit să afle pricina acestui eveniment și
de aici s'au ivit fel de fel de presupuneri, legende și mituri. În fine
vedenia cu sarafimii la prorocul Isaia este, zice Bauer, mit poetic ¹⁾.

Sistema mitică prin necesitate a silit pe adepții săi să nege
formal autenticitatea sf. Scripturi. Mitul nu este basm, inventat
pentru plăcere; el este produsul inconștient al vremii, care s'a
format încet-încet în curgere de veacuri, trecând din gură în gură,
și prin urmare n'a putut fi predat scrisului de un martor ocular
al înseși evenimentelor. El prin necesitate se alcătuește după dănșii.
Pentateucul în deosebi nu poate fi opera lui Moise, pentru că dacă
el însuși ar istorisi despre trecerea prin Marea Roșie, istoria cu
mana și cu apa scoasă din stâncă, atunci ar fi fost imposibil a
considera aceste istorisiri drept mituri. Primii mitologi de aceea
au primit sistemele în circulație ale criticei, îndreptată contra au-
tenticității primelor cărți ale Bibliei. Și anume aceasta a făcut Bauer,
iar după dânsul au făcut deasemenea Fater și De-Wette, doi repre-
zentanți principali ai mitismului în aplicarea lui la Vechiul Testament.

Fater (1771-1826) a predat limbile orientale la diferite univer-
sități germane și căpătă o faimă destul de răspândită în calitate
de filolog, mai ales prin continuarea sa la „Mitridate“, început de
Adelung. Dar el ne este interesant mai cu samă ca comentator al
Pentateucului. Educându-se în principiile școlii lui Cant și ale ra-
ționalismului, el nu credea în supranatural; el se ținea de părerea,
că Pentateucul este numai o colecțiune de fragmente și se încercă
să explice istorisirile miraculoase din el ca mituri. La negarea au-

1) Hebräische Mythologie, t. I, p. 69, 205-218; t. II, p. 287.

tenticității Pentateucului, el judeca astfel: caracterul autentic al istorisirilor Pentateucului nu se poate înțelege altfel, decât admitând, că ele pleacă nu dela martori oculari, ci au ajuns până la noi printr'un șir întreg de tradiții. Atunci, negreșit, nu va fi nimic de mirare de a găsi într'insele urmele evidente a epocii următoare, exagerare în memorie, împreună cu alte inexactități și contraziceri; nu va fi nimic de mirare de a întâlni acolo oare care obscuritate față de multe evenimente și concepțiuni, ca de ex. în acea privință, că hainele izraeliților nu se uzau prin străbaterea pustiei. Fater afirmă chiar, că Pentateucul nu se poate lipsi cu totul de miraculos, fără a silui intențiunea primitivă a scriitorilor, deși în expunerea evenimentelor înseși trebuie să atribuim un mare rol tradițiunei succesive. Fater recurge la deosebirea locurilor elohiștilor și ehoviștilor la dovedirea faptului, că aceste părți aparțin la diferiți scriitori, și crede, că acele cărți, care se atribue lui Moise, a dobândit forma lor definitivă nu mai devreme de epoca captivității babilonene.

Aceste păreri despre Pentateuc și despre mituri au produs o senzație considerabilă în Germania protestantă; între altele influența produse de ele totuși n'a fost cu mult mai mică de aceea, pe care o produsese DeWette, reprezentantul principal și cel mai capabil al interpretării mitice în aplicarea lor la Vechiul Testament. DeWette și'a petrecut copilăria sa în Weimar, care era renumit pe atunci ca sediu celor mai mari scriitori, cu care s'a putut mândri Germania aceluia timp. Cultura sa și-a căpătat-o el în Iena și a avut printre dascălii săi pe Paulus, autorul interpretării naturale a minunilor. Tânărul discipol însuși povestea, cum el la început a fost frapat de învățătura lui Paulus, dar curând simți insuficiența acestei doctrine și s'a hotărât atunci chiar se și aplice la Pentateuc ideile lui Wolf. Și iată astfel el a devenit răspânditorul mitismului în Germania. Recunoscând slăbiciunea metodei naturale de explicare a evenimentelor miraculoase, istorisite în Biblie, el începu a le explica cu ajutorul mitului și a aplicat prin asta lovitura de moarte sistemului fostului său dascăl. Între acestea, după cum Eichhorn se mărginise la Vechiul Testament și nu îndrăzni să-și întindă mâna la Noul Testament, DeWette deasemenea nu aplică teoriile sale la Evanghelii. Acela numai Straus s'a hotărât să completeze în acest punct opera lui distructivă, cum Paulus desăvârșise opera lui Eichhorn.

În anul 1805 DeWette edită o dizertațiune, în care afirma, că Deuteronomul a fost scris nu de aceeași mână, de care au fost

scrise primele patru cărți ale Pentateucului ¹⁾. După aceea, în anul 1806 el edete o lucrare și mai importantă, anume „Introducerea la Vechiul Testament”. Lucrarea aceasta se poate considera manifestul său la chestiunile criticii biblice. El produse o impresie extraordinară în Germania din cauza noutății ideei și a unei direcțiuni, pe care o trăsă dânsul cu privire la fondul cărților sfinte. Drept punct prim, din care pleca el în noua sa „Introducere”, era părăsierea datelor tradiționale relativ de origina cărților Vechiului Testament. După părerea lui, noi nu avem nici un fel de mijloace externe de a controla exactitatea istorică a acelor fapte, despre care se istorisește într’însele. Toate isvoarele externe a informațiilor ne lipsesc. De aceea, pentru determinarea însemnătății mărturiilor lor, noi trebuie să recurgem la critica internă, adică la examinare înseși coprinului acestor cărți. Acest principiu al lui De-Wette a devenit „constituția intemeietoare” a criticii celei mai nouă, așa că unii îl numesc chiar dogma raționalismului, cu toată complexitatea sa. Dacă privim esența acestei teorii, apoi imediat se va vedea tema cu totul falsă, cumcă noi nu am avea niciun document. nici o tradiție care se merite crezare pentru ca să verificăm cărțile Vechiului Testament afară de înseși aceste cărți. Afirmațiunea aceasta era deja falsă în 1806, dar încă și mai falsă se prezintă ea astăzi, când cele mai nouă descoperiri arheologice ne-au dat la mână o mulțime de mijloace pentru verificare. Critica internă, fără îndoială, merită să i se facă loc în exigeza biblică, dar ea nu trebuie să escludă critica externă, care totdeauna are dreptul la rolul cel întâiu și cel mai principal. Origina unei anumite opere este un fapt, care trebuie să fie afirmat de o anumită mărturie. A înlătura tradiția la cercetarea chestiunilor istorice, însemnă a închide ochii, ca să nu vezi, însemnă a pune visul în locul realității. Nimic nu înlesnește capriciului și tuturor născocirilor închipuirii, ca anume critica internă, pentrucă ea adesea este rodul impresiunilor curat subiective. Rezultatele cu totul contrare, la care duce ea pe anumiți exigeți și chiar pe unul și același obiect în diferite momente, servesc de dovadă evidentă a nesiguranței și insuficienței ei. Ea e asemenea moriștei de vânt, care se învârte în toate părțile după cum bate vântul.

Plecând între altele dela aceste principii De-Wette neagă origina Pentateucului dela Moise „El a înțeles foarte bine, că pentru a se primi puțină de a prezenta evenimentele istorisite în cartea

1) *Dissertatio critica etc.* Iena, 1805.

Eşirii în calitate de mituri, e nevoie a dovedi mai întâiu, că ele au fost istorisite nu de Moise, contemporanul şi părtaşul evenimentelor istorisite. Pentru a lepăda autenticitatea celor mai vechi cărţi biblice, el le-a asemănat cu poemele lui Omer şi s'a referit la ele tot aşa, cum Wolf s'a referit la Iliada şi Odiseea. Pentateucul este pentru dânsul epopeea naţională a evreilor. După pilda lui Wolf, el o descompune în diferite fragmente, neatârinate unele de altele, şi presupune, că ele au fost împreunate numai abea mult mai târziu de diferite mâni, ca să formeze din ele un singur tot. Nemărginindu-se la negarea, că Moise a redactat Pentateucul atribuit lui, el admite diferiţi colectori. Aşa, autorul, care a edat cartea Leviticul, după părerea lui, a trăit probabil mai târziu decât acela, care a edat cartea Eşirea. Fragmentele, care alcătuiesc cartea Numerele, au fost adunate ca complectare la colecţiunile precedente. Deuteronomul a apărut după toate, puţin mai înainte de captivitatea babiloneană, pe timpul domniei regelui Iosia. Cele mai vechi fragmente ale Pentateucului se pot ridica la epoca lui David.

Din timpul lui De-Wette, sistemele arbitrarie, care se născociră faţă de origina Pentateucului, au devenit foarte numeroase: diferiţi învăţaţi au schimbat vederile lui în multe amărunchimi şi chiar în punctele esenţiale, dar negarea autenticităţii cărţilor lui Moise şi admiterea mulţimii autorilor a devenit una din bazele principale ale interpretării raţionalistice. „Introducerea“ acestui teolog-novator a avut mare succes. Succesul acesta ea îl datora nu numai acelor idei negative, pe care ea le expuse, ci deasemenea şi modului înseşi expunerii. Pe cât ea era radicală după esenţa sa, tot pe atâta era şi cumpătată şi respectuoasă după formă. De-Wette afirma, că sf. Scriptură totdeauna a fost pentru dânsul carte sfântă şi sacră chiar şi în elementele ei mitice. „Adevărul“, zicea el, „este legea măreaţă a istoriei, şi dragostea de adevăr este legea măreaţă pentru istoric. Dar acest adevăr este idealul. El se întâlneşte nu numai în exactitatea materială, dar există şi în exprimarea poetică a ideilor mobile, împrumutate din istorie. Este poezie în istorie, şi această poezie a istoriei adesea e mult mai miraculoasă, şi mult mai frumoasă decât înseşi poezia. Astfel a vrut el să izbăvească şi să păstreze adevărul cărţilor Vechiului Testament, cu toate acele mituri, care, cum i se părea lui, el le descoperise într'ânsele.

În anul 1807 De-Wette a fost numit profesor în Heidelberg şi acolo el a mai găsit încă pe Paulus. Anume atunci el a alcătuit scrierea sa „Comentar la Psalmi“, – unica operă de felul acesta la Vechiul Testament, care a apărut din pana sa. Absorbit

în totul de critica negativă, el respinse ideea că majoritatea din psalmi ar aparține lui David, deși purtau numele lui, și-i atribui unei epoci mai târzii. Și în același timp el negreșit referi la Mesia psalmii profetici. În anul 1810 De-Wette fu chemat la universitatea din Berlin deabia înființată și acolo deveni tovarășul lui Schleiermacher, unul din acei învățați, care agitau mai mult tineretul german în partea întâia a veacului XIX. Între acești doi profesori erau câteva puncte de înrudire. Și unul și altul tindeau la unirea științei și credinței, dar ei tindeau spre această țintă, pe care n'a atins-o nici unul, nici altul din ei, pe căi cu totul deosebite. Schleiermacher raporta religia la sfera simțului; De-Wette totdeauna și-a închipuit că el a susținut credința în Vechiul Testament cu ajutorul sistemii sale mitice. Din pricina asta el studia succesiv toate cărțile Vechiului Testament, și rezultatul studiilor sale le-a expus pe scurt în lucrarea sa „Introducerea istorico-critică”¹⁾, care apărură în anul 1817 și pe care el o considera cea mai bună din operele sale. Despre cărțile Paralipomena el vorbise deja în prima sa „Introducere” și afirmase, că redactorul acestor cărți s'a servit de niște cărți mai vechi, cunoscute sub numele de cărțile lui Samuil și a împăraților, modificându-le în favoarea castei leviților. În noua sa operă el susținu aceste păreri anterioare ale sale și le aplică la acele părți ale Bibliei, cu care el încă nu se ocupase. Iată raționamentele sale generale despre Vechiul Testament: „Punctul de vedere istoric este punctul de vedere a teocrației escluzive. Aproape toate se privesc în legătură cu teocrația, adică în legătură cu raporturile, care există între Dumnezeu și poporul lui Israil... Din această pricină pragmatismul istoric lipsește cu totul, și locul lui l-a ocupat pragmatismul teocratic. Planul divin domină în istorie în chip cu totul evident, și toate evenimentele particulare sunt subordonate acestui plan cu o logică mai mult sau mai puțin mare; mai mult încă, însuși Dumnezeu se amesteca direct în istorie prin revelațiunile și minunile sale. Cu alte cuvinte, istoria cedează locul mitologiei”²⁾. Așa a exprimat el acest cuvânt foarte înjositor pentru Biblie. De-Wette socoti să îndulcească ascuțimea acestei expresiuni prin observația, că istorisirile despre minuni nu sunt ficțiuni, născocite pentru plăcere, ci legende populare alterate, care au devenit miraculoase, trecând din gură în gură. Scriitorii, care au vorbit de ele după multă vreme în urma eve-

1) Lechrbuch der hist.-krit. Einleitung in T. 1845.

2) Einleitung p. 179-180. Cuvântul mitologie pentru o expresivitate mai mare e chiar subliniat în original.

nimentelor înseși, au istorisit despre dănsese, încrezându-se deja deplin tradițiilor. Dealtminte nu numai minunile sunt legendare; unele legi de asemenea reprezintă „mituri juridice”. Sunt de asemenea și mituri etimologice. În fine, prorociile sunt de asemenea în felul lor niște ficțiuni, produse ale poezilor, care, sub formă de preziceri, făcute de persoane renumite, istorisesc despre fapte deja săvârșite, cum am văzut aceasta în puranele indiene. Anume prin asemenea metod s'a și format „Epopoea teocratică a lui Israil”¹⁾.

Cum se vede din aceasta, De-Wette pururea se sprijinește pe acel principiu fundamental, expus de predicesorii săi raționaliști, că Biblia trebuie să fie privită ca și celelalte cărți literare și în special ca mitologiile Indiei și Greciei. Dar asta înșamnă a uita, că Pentateucul și celelalte cărți ale Vechiului Testament, care ne istorisesc despre remarcabilele evenimente ale vieții lui Israil, sunt cărți cu adevărat istorice, iar nu poeme, de felul Iliadei, Eneidei și Magabgaratei. Asta înșamnă mai cu samă a uita că lumea se cărmuește de Dumnezeu și că providența Lui a încredințat poporului Iudeu o misiune supranaturală, pe care el a trebuit să o îndeplinească în viața sa istorică. Numai nerecunoscând aceste adevăruri, De-Wette a putut să devină unul din răspânditorii principali ai raționalismului și cu adevărat părintele mitismului biblic. Anume el a și proclamat domnia criticii interne; a început a nega în genere autenticitatea cărților Vechiului Testament și anume cel întâiu a născocit acea mulțime de scriitori, care ar fi alcătuit, au expus și au redat diferitele cărți ale Bibliei. El, în fine, a introdus în întrebuintare explicarea minunei cu ajutorul mitului, deși pe această cale lui i-au precedat și alți câțiva cercetători necredincioși.

De-Wette totuși n'a îndrăsnit să trateze Noul Testament tot așa, cum a tratat Vechiul Testament. Prezintă prin sine o rară excepție între necredincioși, care de obicei pe măsura scurgerei vieții lor, cad tot mai adânc în bezna necredinței, profesorul berlinez, pe măsura apropierei bătrâneții, s'a întors din ce în ce mai mult la creștinism. În lina s'a ținut de ideile lui Tritsche, unul din profesorii săi. La început, anume când a început a învăța în această universitate, el o vreme a fost atras chiar de ateismul panteistic, al lui Fichte. „Un timp eu am fost fericit în această rătăcire”, zice el însuși în o scriere editată după moartea sa, „Eu mă încredeam în ideea despre puțința de a fi virtuos, neapartinând la nici o credință. Dar curând această iluzie a dispărut și eu m'am simțit ticălos. Lipsit de orice credință în lumea materială, eu m'am

1) Idem, § 146.

văzut singuratec, lăsat pe sama mea însuși, și cu toată omenirea aruncat în lume fără țință. Sufletul meu s'a umplut de contraziceri și de închipuiri nesigure; nicio suflare de viață nu se arăta să încălzească răceala inimii mele, și moartea, ca un geniu rău stăpânea toată ființa mea. Nicio cugetare nu-mi putea procura pacea; sentimentele mele se ridicau contra convingerilor minții mele". Aceste rânduri cu adevărat merită să fie scrise cu litere de aur pentru că el exprimă strigătul unui om sincer, care și perduse pe totdeauna credința. El ne arată, că toată viața lui după înseși natura Sa era pătrunsă de spiritul religios. Din nefericire, el rătăci dela calea adevărată și niciodată n'a mai putut găsi calea adevărată către adevărul pierdut de dânsul. Silindu-se să iasă din starea sceptică ce-l apăsa, el n'a găsit nimic mai bun, decât sistema lui Fritsche. Acest filosof ostenise la împăcarea științei cu credința și învăța, că în om sunt două izvoară deosebite de cunoștințe: înțelegerea și sentimentul. Înțelegerea ajunge la știință prin judecată; sentimentul găsește, pricepe și prinde realitatea obiectivă prin presimțire (Ahnung). Aceste două mijloace ale dobândirii adevărului deplin se completează reciproc unul pe altul, dar nedând puțința de a împăca contrazicerile, care se pot observa în rezultatele lor. Anume la acest dualism așa de puțin logic s'a și atașat De-Wette, ca să evite naufragiul desăvârșit al credinței sale creștine. El socotea să găsească în „presimțirea" lui Fritsche satisfacerea acelei nevoi religioase, pe care el o încerca în adâncul sufletului său. Acele procedee intelectuale, prin care el se silea să se ridice mai presus de sfera curată a rațiunii, i se păreau singura formă potrivită sub care poate fi păstrat supranaturalul. În Berlin el a expus aceste idei într-o lucrare deosebită. Mulțumită sistemului lui Fritsche, el își închipui, că e în stare să respingă tot ce era supranatural în teologie, și totuși să păstreze religia cu ajutorul presimțirii. Mitul îl izbăvi de minune în vechea credință, Fritsche îl eliberă de tot ce trece peste rațiunea din noua lege. În anul 1813 el învăța că iudeii niciodată n'au așteptat pe Mesia cel pătimitor pentru păcatele poporului, și că Iisus Hristos a murit din impulziuni curate omenești. În scrierile sale următoare de dogmatică el afirma, că apostolii au alterat învățătura lui Iisus Hristos și au născocit „hristolatria". Între acestea nevoea de credință deveni tot mai simțită pentru inima simțitoare a profesorului raționalist și în adâncul sufletului lui era atâta sinceritate, încât Neander îl numi „Natanail, în care nu este vicleșug". Aceasta anume l-a și apropiat pe dânsul de Schleermaher. Schleermaher (1768-1834) a fost unul din cei mai mari re-

prezentanți ai protestantismului în Germania. Pe dânsul îl numesc Cant al teologiei moderne, pentru că el a găsit legile sentimentului religios, după cum Cant descoperise legile cunoștinței. El a exercitat o mare influență nu numai asupra lui De-Wette, ci și în genere asupra multora din cei de o credință cu dânsul. Tatăl său a fost complicat într'un proces pe chestia vrăjitoriei, și aceasta a influențat așa de mult asupra lui, în cât el la început fiind absolut necredincios, a devenit credincios și a dat pe fiul său spre educațiune fraților Moravi. Tânărul Schleermaher n'a înlăturat totuși prin asta ispitele și îndoiala. La dânsul, ca și la mulți alții, fără voe se simte până unde desbinările din protestantism apăsau mințile, care nu aveau puțința să-și găsească nicăirea liniștea. În anul 1796, devenind propoveduitor în Berlin, el se împrieteni cu Frederic Schlegel, care l-a introdus în cercurile romantismului abea născând, unde și începuseră a se răspândi ideile lui. Critica i se păru lui atuncea viitoarea păstrătoare a credinței, deși până atuncea ea era protivnica ei. Dar el niciodată n'a avut ideea cuvenită despre critică; într'insul simțul predomină rațiunea, și el socotea, că vorbește în numele rațiunii, când în realitate era captivat de sentiment. Nu fără temei se zice, că într'insul exista ceva femeesc. El însuși se prezintă pe sine așa în scrisoarea către Iacobi: „rațiunea și sentimentul trăesc în mine deosebit, dar ele se ating și formează un curent galvanic; viața mai intimă a duhului constă la mine în acea operație galvanică, care se numește sentiment. În una din primele sale opere, anume în discuțiile despre religie, el definește astfel religia sa: „religia mea este în totul religia inimii; în mine nu este loc pentru altă religie“. Aceea, în ce trebuie a crede, nu trebuie căutat nici în cărți, nici în tradiții, ci numai în noi înșine. Religia este sentiment, umbrirea infinitului, și noi o găsim în fundul duhului nostru. Prinurmare, ea nu are nimic permanent sau rezistent; ea variază la persoane singulare, și Biserica oare cum o masă lichidă, fără trăsături permanente, fără o organizație solidă. Fiecare sentiment religios e adevărat; nimenea nu are dreptul să-l închidă în temnița dogmelor; el e liber și constă în căutarea vieții universale în toate manifestările ei, în justificarea acelor presimțiri tainice, care stârnesc în noi un fior pios. În cea mai mare parte a terminilor dogmatici cu toate acestea se coprinde un senz adevărat. Revelațiunea este inspirația, primită de om dela infinit; minunea este numirea religioasă pentru evenimentul natural. Inspirația este simțul lăuntric al adevăratei moralități și al adevăratei libertăți. Anume astfel sunt unele din ideile lui Schleermaher,

ale acelei minți, în care credința și necredința s'au confundat și s'au unit între dânsule; misticismul s'a împrietenit cu materialismul; panteismul lui Spinoza s'a întovărășit cu simțul înegurat al religiozității, dar care simța puternic, s'a exprimat cu înflăcărare și a știut să miște în om strunele cele mai nobile. În unele puncte el se apropie de Fritsche, și aceasta anume l-a apropiat pe dânsul de De-Wette, deși ultimul la început n'a simțit o deosebită dispoziție față de autorul: „Cugetărilor despre religie“.

Schleermaher a propovăduit mult în Berlin și cu mare succes. Odată prietenul lui De-Wette, Lucke, interpretul evangheliei lui Ioan, îl introduse la predica acestui propoveduitor, care atrăgea o mare mulțime de ascultători. Ascultătorului din întâmplare îi plăcu această predică, el cu exactitate începu să o urmeze și puțin câte puțin făcu loc elementului critic în studiul său la sf. Scriptură a Noului Testament. El încetă de a vedea în Iisus Hristos un adevărat simbol și începu a-l considera ființă reală, idealul întrupat. Anume în acest timp fu izbit de o strașnică lovitură. El avea o mulțime de vrășmași printre luteranii ortodoxali, care-l considerau, și nu fără temei, drept unul dintre căpeteniile raționalismului. Totuși ei nu aveau posibilitate să-l facă să se depărteze dela catedra de profesor. O scrisoare nechibzuită, scrise de dânsul mamei De-zant, o tânără fanatică, care a ucis pe agentul rus Coțebu, produse o mai mare impresie la Curtea Prusacă decât jalbele protivnicilor săi. El a fost izgonit dela Universitate ca „om periculos“ (în Octombrie 1819). Retrăgându-se la Weimar, el redă romanul religios: „Teodor, sau hirotonia unui sceptic“ în 1812, operă nu cu mari însușiri literare, dar, care arăta ce lucrare se producea în sufletul autorului, care pururea tindea să iasă din abizul valurilor chinuitoare de suflet al îndoelelor la limanul credinței și adevărului. În fine, în 1822 De-Wette fu numit profesor de teologie la Bazel, și anume acolo a petrecut ultimii ani ai vieții sale și a redat lucrarea sa „Comentar la Noul Testament“. Studiarea evangheliilor a fost pentru dânsul mântuitoare. Se vede, că creștinismul l-a atras tot mai mult. Din nefericire educația sa l-a pus în afară de adevăr, și el niciodată n'a mai pătruns în ograda Bisericei lui Hristos; el pururea a oscilat între raționalism și simplitatea credinței. În lucrarea „Introducerea în Noul Testament“ (1826) el neagă autenticitatea epistolei a doua a ap. Petru, se îndoește relativ de epistola a doua către Tesaloniceni, de epistola către Efeseni, de epistolele pastorale, de epistola sf. Iacov, de epistola întâia a ap. Petru și chiar de evanghelia lui Ioan. În manualul său de interpretare a

Noului Testament (1835-1848) el admite miturile numai pentru începutul și sfârșitul istoriei Mântuitorului, și chiar combate pe Straus, care deja redase lucrarea sa „Viața lui Iisus“, când apărură tâlcuirile la evanghelii. Dar el era nehotărât, manifesta neîncredere în cele mai importante puncte și muștra crud pe interpreții, care se sileau se pună de acord istorisirile celor patru evangheliști, acuzându-i de îngustime de minte și chiar de lipsă de bună credință. Cu un cuvânt, el a ajuns numai la un rezultat negativ, și, după propria sa declarațiune, roada criticii evanghelice este neștiința și neputința. Așa este mângâierea tristă, la care a ajuns acest om, față de sufletul căruia nu se poate să nu nutrim simpatie, pentru că el a căutat adevărul, dar n'a putut să-l găsească. Părintele criticii interne, ba putem zice și al mitismului, niciodată n'a putut să rupă cu totul firele primitive ale rătăcirii, și el a suferit din pricina aceasta toată viața sa, ceea ce a și exprimat într-o poezie, găsită după moartea sa ¹⁾).

5. Straus și critica lui.

Așa era starea religioasă a Germaniei, când pe scenă apare Straus. Acesta a fost un om, care mai mult decât toți a turburat spiritul religios al Europei în veacul al XIX. Numele lui va rămâne pentru totdeauna în istoria Bisericii, ca numele unuia din cei mai de moarte vrășmași ai creștinismului alături de numele vestiților sofști ale timpurilor primare ale erei creștine: Cels și Porfirie. Într'insul s'a personificat, așa zicând, toată lupta, ridicată contra sf. Scripturi în timpurile noastre. El a fost ecoul tuturor protivnicilor Revelațiunii; într'insul armada rătăcirilor și-a adunat toate puterile sale, și anume aceasta servește ca explicațiune a cauzelor influenței sale extraordinare. Cei cari i-au precedat pe această cale, au pregătit numai terenul; iar cei cari s'au ivit după dânsul, vrând nevrând l-au recunoscut drept căpetenie a lor.

Noi am văzut deja, că De-Wette a aplicat în tot coprinsul la Vechiul Testament metoda mitică de explicare; dar el n'a avut destulă îndrăzneală să aplice asemenea metodă și la Noul Testament. Numai lui Straus îi aparține cinstea tristă a lăfșirii acestui metodă și la Noul Testament, și el cel dintâiu a început să vadă în Evanghelii „o luxoasă dezvoltare a miturilor“. Adevărat, și mai înainte unii s'au mai încercat să explice cu ajutorul mitismului

1. Herzog, Real-Encyclop. in XVIII, 1864 pag. 73. Poezia se începe cu cuvintele: „Eu am sămănat sămânța, dar unde-s acum lanurile aurii?“ etc.

primele și ultimile evenimente din viața lui Iisus, anume acelea, care au precedat ispita și cele care au urmat după răstignire. Straus a aplicat acest metod la toate istorisirile evanghelice fără nici o mărginire. Din mit, care fu pentru dânsul singura ușă pentru intrarea în Evanghelii și singura eșire din ele, el făcu un cuvânt așa de coprinzător, încât el începu să cuprindă totul. El schimbă cu totul înseși sensul acestui cuvânt, înțelegându-l și rășchirându-l după capul său.

Dar ce este mitul după dânsul? În realitate e foarte greu a defini acest cuvânt, și în oare care înțeles rămâne just ceea ce s'a spus în 1839 de un autor ingenios, care a parodiat tare reușit metodel critic al lui Straus în articolul său sub titlul: „Viața lui Straus, scrisă în anul 2839”: „Noi am voi să explicăm, ce-i mitul după definițiunea împrumutată dela Straus, dar asta va fi imposibil. Ca să împrumutăm figura din mitologie, dela care își trage el începutul său, s'ar putea spune, că mitul, după Straus, este unirea lui Proteu cu cameleonul, pentru că acesta își schimbă forma și culoarea pe fiecare pagină, privind după cum are nevoie scriitorul”¹⁾. Și în adevăr, mitul în definițiunea școlii mitice este ceva extraordinar de nedeterminat, firimețabil și elastic. El este fructul imaginațiunii, dar se distinge prin aceea, că prezintă prin sine un fel de intrupare a ideilor în circulație într'un moment dat. Tendințele unei anumite epoci, felul de pricepere al lucrurilor firesc ei, dorințele și ideile ei se intrupează într'o anumită vreme într'un anumit organism propriu ei, idealul ei se personifică într'o ființă, într'un eveniment real sau închipuit: iată aceasta și este mitul. Creatorul lui se prezintă nu acel scriitor, care povestește despre dânsul, și el nu este cutare sau cutare persoană a parte, ci aceasta e o creațiune colectivă, arbitrară, inconștientă, în care fiecare introduce o anumită trăsătură, vreun element potrivit cu caracterul și concepția sa despre lume. Anume astfel s'ar fi și alcătuit Evangheliile de imaginațiunea populară, înainte de a fi fost ele scrise de cei patru evangheliști. „Religia, fără îndoială, are de părinte al său sentimentul, dar mama ei este imaginația, cum se exprimă Straus într'un loc.

Astfel, apostolii vestesc lumii, că Învățătorul lor cel răstignit a eșit viu din mormânt a treia zi. Aici una din două, zicea critica: sau în realitate s'a produs acest eveniment, sau el nu s'a

1) În jurnalul L'Esperance, 5-12, Octomb. 1839. În acest articol umoristic, care ne amintește anumita scriere despre aceea „Cum Napoleon n'a existat niciodată”, se explică minunat arbitrarul presupunerilor critice ale lui Straus. Autorul generalizează astfel studiul său: „Viața lui Straus nu e alt ceva, decât un mit, fără nicio realitate istorică, și el prezintă numai niște păreri în circulația ale acelui veac, când ar fi trăit el”.

produs; în cazul întâiu apostolii au vorbit adevărul, în cazul al doilea au spus minciună. După critica cea mai nouă, după Straus, între cele două membre ale dilemei, între realitatea faptului și născocirea ucenicilor lui Iisus, este o medie – anume mitul. Presupunerea realității acestui eveniment nu se poate admite din pricina imposibilității minunii; dar în același timp e îndoelnică presupunerea și a înșălătoriei. Cine ne va dovedi, că apostolii au știut neapărat, că Iisus n'a înviat? Cine ne va dovedi, că imaginațiunea poporului n'a născocit în realitate mitul despre învierea lui Mesia, și că apostolii n'au crezut sincer în acest mit? Ei au putut să vorbească asta cu deplină sinceritate, și deci singură de sine dispăre contrazicerea acută între minciuna conștiință și credința înflăcărată, îndestulătoare pentru a produce o mare refacere în lume. După credința Bisericii, Iisus în chip miraculos s'a întors la viață; după părerea deiștilor, de felul lui Reimarus, trupul Lui a fost furat de ucenici; iar după interpretarea raționaliștilor, de felul lui Paulus, Iisus n'a murit în realitate, ci numai s'a părut astfel și cu totul natural a revenit la viață; după părerea lui Straus, „imaginațiunea ucenicilor, susținută de devotamentul duios al inimii lor, le-a înfățișat pe Învățătorul ca oare cum revenit la viață, de oare ce ei după credința lor într'însul n'au putut să-L considere mort. Ceea ce în curgere de veacuri întregi s'a considerat un fapt extrem, s'a privit ca eveniment miraculos, după aceea ca fals și în fine ca în totul natural, astăzi se referă la seria de fenomene ale vieții sufletului și devine fapt curat psihologic, adică ca produs al imaginațiunii populare.

Origina miturilor evanghelice s'ar explica prin starea minților în epoca aceea, când s'a arătat Iisus Nazarineanul. Religia apare de obicei numai în epocile creatoare, când imaginația domnește peste rațiune. Creștinismul, n'ar fi evitat această lege generală. Biserica primară, mulțămită lucrării puternice a sentimentului, de care ea înseși nu-și dădea seama, și-a închipuit-o sub formă de istorie și de om ideea religioasă, reprezentantul prim sau principal al căria era Iisus. Ea adăose la Dănsul nu numai formele mitice, ce se află în toate religiile, ca întruparea, nașterea din Fecioara, ci și toate acele forme, sub care iudeii din timpul robiei se desprinseseră în imaginațiunea lor patriotică se și prezintă pe Mesia. De aici așteptarea lui Mesia și crearea anume al lui Iisus al Evangheliilor. Din acel timp, când un anumit număr de credincioși, care a tot crescut mereu, și-a închipuit că ei au în Iisus pe Mesia cel făgăduit, ei s'au convins din ce în ce mai mult, că toate acele

preziceri și prototipuri, pe care imaginația rabinică le găsi în Vechiul Testament, trebuiau neapărat să-și găsească realizarea lor anume într'însul. Toată Palestina știa bine, că Iisus era din Nazaret, dar cu orice preț trebuia, ca El, ca Mesia și Fiul lui David, să se nască în Betleem, potrivit cu prezicerea prorocului Miheea. Toți își aduceau aminte de vorbele otrăvitoare ale lui Iisus contra lăcomiei iudeilor pentru minuni. Cu toate acestea, de oarece însuși Moise făcuse minuni, apoi și Mesia nu putea fi mai prejos de cât el în această privință și El deasemenea trebuia să facă minuni. Isaia prevestise, că în zilele eliberatorului lui Israil orbilor li se vor deschide ochii, surzii vor auzi, ologii vor umbla. Deaceia, chiar dela început și amărunit erau cunoscute acele minuni, pe care trebuia să le facă Iisus, anume pentru că El era recunoscut ca Mesia. Noul Testament, prin urmare, a fost scris deja înainte în cel Vechiu, și primilor creștini entuziaști le rămăsese numai să adune diferitele trăsături risipite acolo, ca să-și alcătuiască idealul divinizării lor și a visurilor lor. Ideea că Evangheliile alcătuiesc numai o copie a reproducerilor istoriei iudaice, constituie particularitatea lui Strauss, dar aluzia la ea a făcut-o deja Samuil Reimar. Așa, el a voit să explice „legenda“ despre Daniil prin legenda despre Iosif. Strauss a strămutat acest proces în Noul Testament, îl generaliză și în toate evenimentele evanghelice vede numai tendința evreilor și a primilor creștini „de a alcătui combinațiuni nouă după chipul celor vechi“.

Anume astfel erau principiile, de care s'a condus Strauss la explicarea evenimentelor evanghelice. Astfel trei factori au contribuit la formarea lor: așteptarea generală a lui Mesia în veacul întâiu; elementele mesianice, răspândite de imaginația cărturarilor și a rabinilor în tot Vechiul Testament, și în fine, credința, că Iisus Hristos a fost anume Mesia cel așteptat.

Planul „Vieții lui Iisus“ e foarte simplu. Strauss cercetează unul după altul evenimentele, istorisite în Evanghelii. La examinarea fiecăruia dintr'însele, el arată contrazicerile pe care le-ar fi găsim în fiecare istorisire, examinată a parte sau în comparație cu celelalte istorisiri sacre sau naționale; adună tot felul de dificultăți, care, cum i se pare lui, pot servi de motiv pentru a lipsi Noul Testament de însemnătatea lui Istorică. După un astfel de studiu al textelor, el expune explicația naturală, dată de raționaliști și în deosebi de Paulus, și arată în genere cu destulă putere și claritate netemeinicia și imposibilitatea lor. Curățind astfel terenul, el expune propria sa ipoteză, adică explicarea mitică. Discuțiunile lui

Strauss sunt extraordinar de mărunte și expunerea extrem de sacă. Ar fi o mare eroare, dacă cineva, ar socoti, că lucrarea sa „Viața lui Iisus”, judecând după acest titlu, este descrierea vieții Aceluia, numele Căruia îl poartă. Strauss în realitate se ocupă numai cu distrugerea și nu se gândește deloc la rezidire. Singura idee pozitivă, cuprinsă în cele două tomuri mari ale lui constă în aceea, că creștinismul este idealul omenirii. În concluziile sale el presupune, că explicațiunea mitică nu zdruncină adevărurile religiei creștine, și că esența ei rămâne intactă. Fiecare mit cuprinde în sine o adâncă idee. De ex. geniul iudeu, sau mai degrabă geniul omenirii a depus tot ce a avut mai înalt și mai măreț în mitul despre învierea lui Iisus. Sub această formă omenirea și-a însușit pentru prima oară marele principiu, care, dacă ne exprimăm cu limba Noului Testament, se poate prezenta în astfel de termeni: „ce-i veșnic și esențial, nu poate fi văzut, ci este nevăzut; aceasta nu-i pământesc, ci ceresc, nu-i trup, ci duh”. Și iată din acest principiu se deduc tot felul de consecințe. Trebuia a se rupe cu acea minunată armonie a duhului și trupului, care domina în lumea greacă. Duhul putea fi recunoscut putere independentă numai în lupta sa contra simțului, în întristare și ascetism, în înjosire și des-nădejde. Trebuia, ca măreața construcție a imperului roman să cadă, ca Biserica să crească înaintea ochilor statului, papa să se ridice înaintea ochilor împăratului, ca să dea omenirii conștiința deplină a acelui adevăr, că puterea convingerei, puterea ideii domnește peste toate, chiar peste puterea materială, în aparență cea mai asigurată. Toate acestea se coprindeau ca germene în credința în învierea lui Iisus, întocmai precum nădejdea, că El va veni curând să întemeieze împărăția sa, era presimțirea măreței soarte istorice a creștinismului și a erei nouă, deschise de el.

Această explicațiune ideală a miturilor ne înfățișază nu mai puțin arbitrar decât explicațiunea naturală a minunilor. Imitatorii lui Strauss au arătat, până la ce superflu ridicol poate duce ea. Toată munca asta a dus numai la aiurări imposibile. Însuși Strauss a fost nevoit să recunoască sterpiciunea criticii sale. „Din toate acestea urmează, trebuie să mărturisim”, zice el, „că știința noastră din acest timp s'a împuținat cu privire la Moise, Iisus și apostoli; Noi știm mai puțin despre lucrurile miraculoase, urmând unora, și mai puțin despre lucrurile obișnuite, urmând altora; dar noi știm totdeauna destul, ca să ajungem, cel puțin în trasuri generale, la priceperea cu adevărat istorică a ceea ce au fost ei și ce au făcut”. Dar e neadevăr chiar și aceea, că Strauss ar fi reușit să

ne dea o idee despre Hristos și despre creștinism. Toți recunosc, ne esceptând nici chiar pe liber cugetători, că lucrarea sa „Viața lui Iisus” este o operă departe nesatisfăcătoare. Din critica lui te miră de se poate afla, ce a fost Iisus. Strauss vorbește mai mult despre ceea ce n'a fost, decât despre ceea ce a fost El. El n'a fost rudă cu Ioan Botezătorul, n'a făcut minuni, n'a instituit euharistia, n'a prezis despre moartea sa și despre învierea sa. Nașterea Lui, botezul Lui, ispita, cu un cuvânt toate lucrurile mari din viața sa sunt mituri, adică născociri. Tot ce Strauss recunoaște istoric în viața lui Hristos, se cuprinde în câteva călătorii misionare și poate în vindecarea câtorva îndrăciți, dar și aceste vindecări nu mai i s'au părut miraculoase. Dar dacă Iisus a fost nimica, în ce chip a putut el să fie întemeietorul creștinismului și cum să explice origina Lui? Această întrebare e așa de importantă, încât ea deodată dărmă întreaga construcție a lui Strauss, care nu și-a pus deloc asemenea întrebare, ci a ocolit-o. Întreaga lui argumentație se distruge astfel din inșiși temeliiile ei. „Aplicarea teoriei mitice la Evanghelia n'a avut nici o temelie suficientă, de oarece ea nu s'a justificat prin critica îngrijită a istoriei și a documentelor”, vorbește un scrutator imparțial. „Asume în acest punct mai important a și suferit naufragiu Strauss. Critica lui la istoria evanghelică nu e fundată pe critica istorisirilor evanghelice. Întrebările referitoare la origina lor și la autenticitatea lor sunt trecute la dânsul prin câteva faze. El presupune, dar nu dovedește, că a trecut destulă vreme pentru crearea miturilor. Acest important neajuns a atras după sine și altele. Strauss nu spune nici un cuvânt despre importanța mărturiei sf. ap. Pavel, el nu vede nici chiar, că noi suntem prea aproape de izvoară pentru ca să se arate destulă vreme pentru formarea miturilor. El nu vede importanța desbinărilor în Biserica primară, încredințarea, pe care ele ne-o dau, și bazele puternice prezintate de ele referitoare la evenimentele examinate, relativ de care există neînțelegeri imposibile. Mai mult încă, el nu vede importanța comunizării primare a averilor, admisă de credincioși, dovezi prezintate de caracterul suigeneris al instituțiilor lor, de deosebirea caracterului lor și de caracterul suigeneris al credințelor lor față de evenimentele, care au întemeiat Biserica, și de faptele pe care ea se rezăma. Teoria mitică astfel se dărmă la prima atingere a analizei, sub greutatea propriilor sale ipoteze”¹⁾.

Dacă „Viața lui Iisus” a lui Strauss a trebuit să provoace răș-

1) Fairbairn despre Strauss in *The Contemporary Review*, Mai, 1876, p. 477.

punsuri însuflețite și obiecțiuni puternice, apoi în același timp a trebuit să stârnească râvnire în ceilalți membrii ai partidului său, care a și mers mult mai departe decât el pe calea necredinței și a apostasiei. S'a ivit o serie întreagă de cercetători, eșii din stânga școlii hegheliene, cari au dus ateismul la limite încă și mai extreme. Unul din cei mai de frunte hegelieni, anume Ludovic Feuerbach (1804-1872), se hotărî să completeze ceea ce rămăsese ne terminat de Strauss. În anul 1841 el edetă cartea, sub titlul „Esența creștinismului”, unde declară deadreptul, că ținta lui e să completeze ce rămăsese nespus de Strauss. Sistema lui Hegel, după părerea lui, este Vechiul Testament al filosofiei, și acum el voea să propună o Evanghelie filosofică. Hegel nu era destul de sincer și de aceea, la discuția despre religie, s'a exprimat echivoc. Presupusa identitate a ființei omenești cu ființa divină este numai identitatea ființei omenești cu sine însuși. Sentimentul suprem nu este altă ceva, de cât omul însuși: „Homo sibi Deus”, și omul ceea ce mănâncă, aceea este: „Was der Mensch isst, das ist er”, sau cu alte cuvinte, cum s'a exprimat unul din următorii lui Feuerbach: „Pe pământ nu-i nimic real, afară de mine și acea hrană, cu care mă nutresc eu”. Religia din acest punct de vedere este o simplă iluzie și încă o iluzie periculoasă. Ea e un vampir, care sugă cel mai bun suc din om, ca să-și justifice cele mai imorale lucruri. „Creștinismul strămută pe om cu toate simțurile sale la ceriu, adică în laturea chimerei. De aceea trebuie a lăsa concepția creștină despre stat, s'o rupem cu generația fațarnică și de sclavaj a teologilor și să nu ne îngrijim de nimic alta de cât de triplu omenesc. Unul din adepții lui Strauss, Max Stirner, a făcut concluziuni logice clare din această doctrină: „din toți oamenii acela, pe care eu îl știu și pe care-l iubesc mai mult decât pe toți, acela sunt eu însumi. În „eu” meu se cuprinde tot catehismul meu; eu fac ceea ce voesc și ce îmi place”. Aicea, evident, concepția religioasă ajunge deja aproape până la nihilismul deplin; dar apoi apar scriitori, care încă și mai mult se pierd în interpretarea creștinismului, arătând pânăla ce încurcătură poate duce asemenea critică. Astfel Arnold Ruge, de și adept al lui Strauss, a declarat deja, că creștinismul este numai o nouă reproducere a budismului, o ficțiune poetică a naturii. Iisus Hristos este un mit, cum zice Strauss, dar trebuie a-l înțelege cu totul altmintrelea, decât cum l-a înțeles autorul „Vieții lui Iisus”. Mitul Iisus închipuește lupta fizică a verei cu iarna, a luminii cu întunerecul. Iisus în realitate se naște în acel moment, când încep a se mări zilele, și

moare la Paști, când natura se deșteaptă spre vară. Pacatul nu există nici de cum; nu există nici mântuire, nici mângâeri divine, nu este nici Dumnezeu, nici nemurire. Pentru om nu este altă mângâere decât aceea, pe care el singur și-o procură cu ajutorul diferitelor invențiuni și mașini de abur. G. Friedrich Daumer, a făcut încă un pas pe calea acestor absurdități extremiste. El așază Edenul biblic în Australia – mai evident arborele pâne. Din Australia oamenii s'ar fi strămutat în America și de acolo în Asia prin strămutarea de Bering, iarna, când aceasta îngheță. Despre această strămutare s'ar fi și povestind în „Cartea Numerelor“. Autorul dă o extraordinară importanță descoperirii sale. „Noua mea sistemă geografică și etnografică“, zice el, „este pentru istorie aceea, ce este sistemul lui Copernic pentru astronomie“. Iehova, Dumnezeul național al iudeilor, este, după dânsul, Moloh al fenicienilor, – este acel grozav zeu, numai vederea căruia pricinuește moarte și care cerea jertfe umane și în deosebi aducerea ca jertfă a primilor născuți. Puțin cât puțin oamenii totuși au înlocuit în jertfe oamenii prin animale. Iisus s'a silit să-l înoiască: El propoveduia înfrânarea, scopirea și înainte de moartea sa, întru amintirea vechilor jertfe, statornici desgustătoarea cină, la care ucenicii săi au trebuit să se hrănească cu trup omenesc și cu sânge omenesc. Iuda, cuprins de groază, n'a voit să ia parte la dânsa, și denunță aceste taine creștine. Apoi după părerea lui, mahomedanismul prezenta deja un progres în comparație cu creștinismul. Coranul este evanghelia religiei naturale; raiul musulman este încântător; acesta este apoteoza desfătărilor senzuale. Mahomet Hafiz, poet persan din veacul XIV, este ucenic adevărat al lui Epicur, a corectat în parte sistemul întemeietorului islamismului, prezentându-se oare cum un nou Luther. Religia viitorului, după părerea lui, este desfătarea și restabilirea tuturor drepturilor trupului ¹⁾.

Nu vom mai pomeni pe ceilalți scriitori de stânga ai școlei hegeliene, cari au răspândit idei la fel în poezie și literatură, în economia politică și socială. Vom spune numai, că ea și-a avut reprezentanții săi și în științele naturale, cum au apărut Vogt, Büchner, Molechotte, și la care s'a alăturat definitiv Strauss, cum și dovedește el aceasta prin ultima sa scriere „credința veche și nouă“, care prezintă în sine ultima expresiune a nihilismului religios.

După Strauss în Germania raționalistă s'a ivit o nouă școală, anume școala de Tübingen, întemeietorul căreia a fost Baur. Dar

1) G. F. Daumer, Die Geheimnisse des christlichen Alterthums, 1847.

această școală s'a ocupat cu preferință cu critica mărunță a cărților Noului Testament, căutând într'însele contraziceri și bănuind originalele lor. De aceea ea n'a produs o așa de mare influență, ca scrierile lui Strauss, și în realitate au rămas moștenirea savanților. Baur totuși a avut mulți adepți, cari continuând opera distructivă, duseră critica sf. Scripturi până la așa încurcătură și contrazicere cu sine însuși, în care se află ea astăzi. În cea mai mare parte acești critici n'au lăsat după dânsii nicio urmă în știință, dară au pregătit acel teren, pe care în timpul de față au început să se ridice sisteme întregi în istoria biblică. Unii dintre savanții cei mai însemnați, folosindu-se de rezultatele criticei precedente, au început să alcătuiască cursuri întregi de „Istoria poporului izraelit“, introducând în ele tot ce era distructiv în critică. Din acest punct de vedere, ei firește înconjură sau neagă tot ce este miraculos în cărțile biblice, și se silesc să explice prin vre un mijloc natural sau mitic tot ceea ce se pare în istoria poporului lui Israil necorespunzător realității istorice. O asemenea istorie a poporului izraelit a alcătuit Ewald, care se poate considera ca tip a acestei categorii de teologi germani. El nu aparține nici unei școli determinate, dar se silește să se țină de linia medie dintre naturaliști, care urmărind Biblia pas cu pas, au supus toate cuvintele aflate în ea unui fel de analiză chimică pentru a extrage din ea elementele naturale; dintre sceptici, cari nu vor să vadă în cărțile sfinte nimic afară de mituri, și între supranaturaliști, cari înțeleg sf. Scriptură în sensul lor nemișlocit firesc. Pentru dânsul Vechiul Testament este o colecție de documente conștiințioase, rod nu al inspirațiunii divine, ci al amintirilor tradiționale ale poporului iudeu, ele trebuie înțelese, explicate și interpretate potrivit cu mediul, în care au fost scrise aceste cărți, cu starea de civilizație și a caracterului suigeneris al fiilor lui Israil. Scopul principal al său constă în aceea, ca să găsească în cărțile evreești nodul istoric, din care s'a format împrejurul său poporul legendar sau mitic. În toate scrierile istorice ale Vechiului Testament este un element adevărat. De ex. eșirea izraeliților din Egipt este fapt real, dar el nu s'a putut petrece anume așa, cum se istorisește despre dânsul în cartea Eșirei: o parte din evenimentele ce l-au însoțit, evenimente cu totul naturale, a fost descrisă mai târziu cu culori supranaturale, ca, de ex., trecerea prin marea Roșie, care s'a săvârșit fără nici o greutate pe timpul refluxului mării, și trecerea Iordanului, care s'a săvârșit simplu cu ajutorul podului, amintirea despre care s'ar fi și păstrat în istorisirea despre cele douăsprezece

petre, adunate în mijlocul râului. Alte evenimente deasemenea, după părerea sa, sunt mituri. Aşa, toiagul lui Aaron ce a înfrunzit, fără îndoială este numai un simbol poetic. Nodul istoric al tuturor acestor istorisiri se poate cuprinde în următoarele. Moise a fost om cu mare minte şi de o rară înălţime morală. Prin talentele sale, prin caracterul său, prin energia sa şi, dacă vrei, cu ajutorul Providenţii, a reuşit să înflăcăreze deodată în poporul său patriotismul. El a ştiut să extragă elementul miraculos chiar şi din asemenea fenomene curat naturale, care sunt cunoscute sub numirea „plăgile Egiptului“, şi deaceia a atras pe izraeliţi după sine pe calea spre Pământul Făgăduinţei.

Ewald, din antipatie personală pentru Strauss, s'a silit după putinţă să evite explicarea cu ajutorul mitului. De aceea au rezultat lacune însemnate în „Istoria“ sa. Multe fapte el le-a trecut cu totul sub tăcere, sau se exprimă despre ele aşa de neclar, încât e greu să afli, cum anume cugeta el despre dănsule, alţi tâlcuitori raţionalişti cu toate acestea consideră de prisos această reţinere şi nu se sinchisesc a întrebuiţa cuvântul „mit“; aşa că de obicei se folosesc mai puţin de explicarea naturală şi mai mult de cea mistică. Tradiţia, zic ei, de ex. a păstrat numai trăsăturile mai vizibile, scheletul evenimentelor; mitul a complectat lacunile lăsate în istorisirea despre evenimente şi a turnat o viaţă aparentă în aceste oase uscate. Aşa, numele lui Moise s'a păstrat timp de veacuri, precum şi amintirile despre şederea în Egipt, despre eşire, despre legislaţia lui Moise, etc. Dar imaginaţia poporului n'a putut să se mulţamească cu asemenea fapte întunecate şi reci, pe care nu şi le putea închipui cu destulă vioiucune. Atunci în ajutorul minţii poporului, pentru satisfacerea dorinţii poporului a venit mitul cu toate născocirile sale nepuizabile. Şi iată, s'a alcătuit închipuirea, că evenimentele atât de mari din istoria poporului n'au putut să se producă fără nişte cauze miraculoase; iar deaceia singur de sine s'a ivit istorisirea amărunită despre împrejurările trecerii prin Marea Roşie, despre stâlpul miraculos de foc şi de nor, etc. Poporul, care la toate priveşte din punctul său de vedere obişnuit şi e foarte interesat de întrebarea despre primele nevoi ale vieţii, a întrebat apoi: dar cum părinţii noştri au putut să trăiască în pustie fără hrană şi fără mijloace de traiu? Mitul nepuizabil iarăşi le-a răspuns: mana pentru hrana lor a căzut din cer; pentru săturarea lor a venit prepeliţe şi pentru potolirea setei chiar şi stâncile le-au deschis lor izvoarele sale. Şi prin astfel de mijloace uşoare se explică toate faptele supranaturale ale Vechiului Testa-

ment, și anume prin unirea explicației naturale cu cea mitică. Mitul ar fi dat formă tradiției, aceasta din urmă a dat canva, iar cea dintâi a introdus toate complectările și înfrumusețările. Scriitorul însă, care a înscris aceste evenimente, a redat numai aceea, ce el a auzit: el n'a fost decât secretarul imaginațiunii poporului.

Dar sfera negațiunii e fără limite, și unii cercetători au mers și mai departe cu aceste aiurări. Așa, Schenkel a încetat de a mai admite, că Adam este persoană istorică: acesta, pentru dânsul e o născocire mitică, care are de scop al său explicarea originii omului, potrivit cu conștiința religioasă de atunci. Alții n'au întârziat să facă încă un pas înainte, și Bernstein, de exemplu, în scrierea sa „Despre origina legendelor despre Avraam, Isaac și Iacov“, în toată istorisirea despre patriarhi nu vede nimic altă ceva decât „o paschilă amară și otrăvită contra lui David“ alcătuită după desbinarea celor zece seminții de partizanii lui Ieroboam. După dânsul, femeia lui Iuda, fiica lui Șuie (Batșua), este Virsavia (Batșeba); Șela, fiul cel mai mic al lui Iuda, este Solomon; Onan este Amnon, etc. Dar aicea asemenea scriitori merg așa de departe, încât perd orice importanță pentru știință și despre ei se poate pomeni numai din curiozitate și dovada tristă despre acel fapt, că rațiunea de îndată ce a lepădat principiul sănătos al interpretării sf. Scripturi, gravitează fără putință de oprire în prăpastia negațiunii, care demască netemeinicia sa prin propriile sale absurdități.

6. *Renan, ca cel mai nou reprezentant al raționalismului Biblic.*

Răul, produs de raționalismul german, n'a rămas închis în hotarele Germaniei. Asemenea acelor furtuni, care nu se mărginesc la pustiirea locurilor originii lor, ci-și întind înrăurirea lor pustitoare până departe peste hotarele lor, așa și raționalismul s'a răspândit peste toată Europa și pretutindenea a avut jertfele sale. În toate țările Europei și chiar în America s'ar putea arăta o serie întreagă de scriitori, care au supus istoria biblică la toate denaturările critice. Noi însă ne vom mărgini a arăta un singur exemplu, ca să înviderăm, ce învățături critice stau astăzi în fruntea raționalismului biblic.

Cea mai mare influență raționalismul german a avut-o în Franța, unde reprezentantul cel mai strălucit al lui s'a dovedit Renan. Mai ales și în chip deosebit el și-a însușit teoria despre origina omenească și naturală a creștinismului și a propovăduit-o într-o serie întreagă de scrieri strălucite. Primele lui atacuri asupra cărților sfinte se referă către anii 1848-1850. Din acest timp și cu

deosebire începând din anul 1863, când a apărut lucrarea lui: „Viața lui Iisus“, el n'a mai încetat de a scrie contra Evangheliilor și contra creștinismului. Ceea ce caracterizează în deosebi critica sa, este scepticismul. El nu are alt principiu filosofic, decât îndoiala masivă. Istoria pentru dânsul nu-i decât „știința presupunerilor“. Pentru dânsul totul este bine, dacă poate să înlăture supra-naturalul. Simbolul său de credință se coprinde într'un singur articol, care glăsuiește că „Nu-i nimic miraculos“. „Negarea supra-naturalului“, zice el în scrierea sa „Marc Aureliu“, „a devenit dogma absolută pentru orice minte luminată“. În afară de această dogmă pentru dânsul nu rămâne nimic mai mult sau mai puțin însemnat. El este gata să divinizeze și să ardă pe rând pe unii și aceeași idoli; aci el laudă virtuțile, dincolo el declară că aceasta e un cuvânt gol; astăzi el se închină în Atena în fața Atenei Palada, iar mâine va diviniza în Palestina pe Acela, Care a biruit și a distrus păgânismul; cu un cuvânt camertonul său sună numai cum place stăpânului său, și el este gata să vorbească alb sau negru, adevărul sau minciuna, după cum vântul întoarce stegulețul la dreapta sau la stânga; dar el nici odată nu-și dă sama, că este ceva, ce ar sta mai presus de dânsul și de mintea lui. Din această pricină el în numele criticei își cere dreptul să nu dea nici cea mai mică atențiune celor ce s'au bucurat de respect veacuri întregi. Chiar la începutul primului său articol, pe care l-a inserat pe chestiunea biblică, el spune, că „critica nu știe de respect; ea judecă deopotrivă pe zei și pe oameni. Pentru dânsa nu-i nimica nici inaccesibil, nici tainic; ea distruge toate încântările și scutură toate perdelele. Această putere străină de orice respect, care aruncă asupra a toate privirea hotărâtă și pătrunzătoare, după ființa sa vinovată și de les-majestate divină și umană“. Tuturor li e cunoscut, cu ce îndrăsneală Renan s'a folosit de dreptul născocit de dânsul. Sub pana sa nu are cruțare nici Iisus Hristos, nici Preasfânta Fecioara Maria. În anul 1863 ediția sa „Viața lui Iisus“ a produs în Franța nu mai puțină turburare, decât produsese în Germania o asemenea scriere a lui Strauss. Scrierea lui cu toate acestea nu avu nici o altă înrăurire, decât numai curat artistică. Această smintitoare și purtătoare de moarte cântare de sirenă, care atrage jertfele, ca să le sufoce; dar la ultima ei analiză acest așa numit istoric nu e altă ceva, decât un acurat romanțier. Exigeții raționaliști ai Germaniei, care se ocupau cu alcătuirea istoriei biblice a Vechiului și Noului Testament după planul lor, de obicei își închipuie, că scriitorii sfințiți sunt cu totul asemenea lor și judecă despre

dânșii după măsura lor proprie. Același lucru îl face și Renan: el se joacă cu faptele și ar fi voit să socoată, că și evangheliștii au procedat la fel. Evanghelia, după părerea sa, este rodul celei mai suptile fantazii; așa că scriitorului îi e greu să prindă acel fir, pe care se sprijinește toată această creațiune minunată. „Iisus cel istoric“, zice el, „se furișază de noi; tot ce ni se istorisește despre nașterea Lui, despre minunile Lui, despre patimile Lui, despre învierea și înălțarea Lui stă în contrazicere cu aptitudinea noastră de cunoștință și trece peste ea. Trebuie deaceia a recunoaște, că viața lui Hristos este o împletitură legendară, este o idealizare, o operă asemenea acelor poeme, unde eroul real devine un tip ideal. Fost-a oare învățătura și caracterul moral al lui Iisus cu adevărat istoric, a răspunde la asta e imposibil. Dar dacă, după propria mărturisire a lui Renan, nu se poate rezolva, ce este real și ce este ideal în viața lui Iisus, dacă, cum spune el, Iisus cel istoric se furișază de noi, ne scapă, atunci în ce chip Renan a putut scrie „Viața lui Iisus?“ De unde a luat el documentele necesare pentru asta, dacă ele în realitate nu există? Romansierul s'a redat prin aceste cuvinte pe sine însuși: opera sa, va să zică, este numai o ficțiune; nu este nici decum o operă istorică, ci o simplă poemă, în genul „Mesiadei“ lui Klopstock, sau în genul „Raiului pierdut“ al lui Milton. Peizantul lui galian, naiv idilic, așezat între tablourile minunate și mărețe ale naturei, cel mai plăcut și cel mai fermecător dintre oameni, deși lipsit de măreția divină, a fost în întregime împrumutat de Renan dela necredincioșii Germaniei; el a știut numai ca scrierea greoaie nemțască să o curățe de moluzul filologic și critic, și a reușit să creeze acest strălucit roman; Personalele ce activează într'însul sunt aceleași fantome, ca și în celelalte romane și opere poetice.

Mulțămită stilului strălucit și unui fel de farmec poetic atât aceasta, cât și următoarele scrieri ale lui Renan, în care el a avut în vedere să urmărească istoricește origina creștinismului, au produs la vremea lor o mare impresiune și au contribuit mult la răspândirea raționalismului în masele semiculte ale poporului. Dar din acest timp atât acest farmec, cât și cu deosebire autoritatea științifică a lui Renan, au început a păli repede mai cu samă după ce s'au ivit o mulțime de factori, înaintea feții cărora născocirile lui Renan și-au arătat deplina lor netemeinicie și născocire fantastică. Cu toate acestea, el nu se pogorâse încă din punctul de vedere deja ocupat de dânsul și epuizând, după părerea sa, tot materialul, referitor la chestiunea despre origina creștinismului, chiar în timpul

din urmă pași la expunerea Vechiului Testament, cum a și făcut el în tomul întâiu de curând apărut a scrierii sale „Istoria lui Israil”¹⁾.

Acum n'a sosit încă timpul a supune această operă nouă a lui Renan analizei amărunțite, de oare ce tomul întâiu, negreșit, nu epuizază tot depozitul erudiției istorice a autorului. Dar se poate spune, că caracterul operei s'a manifestat și în tomul întâi, chiar în primele lui capitole. Trebuie de observat, că în timpul din urmă Renan s'a ocupat cu preferință cu alcătuirea unor drame obscure filosofice și a unor dialoguri abstracte, în care și-a găsit o largă întindere bogata lui fantazie. De aceea era greu de așteptat, ca el dela asemenea lucrări curat artistice să treacă brusc la o astfel de operă, ca „Istoria lui Israil”, care cere o severitate extraordinară a studiului istoric, și apariția acestei opere a sa a fost pentru mulți o mare neașteptare. Dar pentru asemenea savant ca Renan, evident, nu-i nimica imposibil, și fantazia lui tot așa de ușor poate să se refere la viața celor mai mari sfinți ai Vechiului Testament, cum s'a referit ea către oarecare „Abbatesă Jouarre, eroina unei drame renaniene. Aceasta a și dovedit-o el limpede prin edarea cărței sale. Toată așa numit-a de dânsul „Istoria lui Israil nu este altă ceva, decât o împletire a născocirilor celor mai arbitrare a unei fantazii neînfrânate”, care a așezat produsele sale în locul faptelor obștești ale istoriei Vechiului Testament. Cunoscutul său metod, cu care el cândva a lucrat „Viața lui Iisus”, el l-a aplicat în întregime și la Istoria V. T., deși știința din acel timp a făcut destul pentru ca să silească pe fiecare cercetător, mai mult sau mai puțin imparțial, să se îndoească întru aplicarea unui asemenea metod la istoria sacră. Dar pentru Renan, evident, nu există nici un fel de legi. El e deprins să se învârtă în sfera fantomelor fantastice și pentru el orce istorie și cea sfântă în deosebi este tot o asemenea fantomă, ca și orce născocire a romancierului. El n'are treabă cu ceea ce vorbește adevărata știință, care pe fie ce an cu cele mai nouă descoperiri ale sale dărâmă vechile construcții ale criticii negative și justifică în chip strălucit veracitatea Bibliei. De știință el a rămas considerabil în urmă, chiar după mărturisirea propriilor săi partizani înflăcărați, și în locul datelor științifice el a expus rășchirat născocirile propriei sale fantazii distractive. De aceea în scrierea sa „Istoria lui Israil” nu-i deloc posibil de aflat ceea ce e cunoscut sub numirea de Istoria biblică. Acolo un șirag întreg de poliloghii arbitrare și pe nimic întemeiate, care sunt în-

1) Histoire du peuple d'Israël, par Ernest Renan, tom. I, edit. 6, Paris, 1887.

capabile de a răscumpăra măcar o originalitate, pentru că ceva asemănător deja s'a exprimat de alți istorici de același tip, dar cu încercări mai mult sau mai puțin cuviincioase de a le fonda. La Renan nu-i nimica alta, decât fraze goale, garnisite numai cu coloritul imaginațiunei. Toate personajele istorice cunoscute ale Vechiului Testament la dânsul se topesc într'un fel de tipuri impersonale sau se reduc la nivelul unor nomazi călători. Avraam nu-i altă ceva, decât pater Orchamus al lui Ovidiu. Iehova la dânsul se identifică în totul cu diferiți molohi naționali, de și deosebirea între marele chip al lui Iehova și Moloh al fenicienilor e destul de mare, ca chiar cei mai încarnați tăgăduitori să simtă turburare de a-i identifica și confunda unul cu altul. Se repetă în cuvinte goale vechea născocire relativ de elohiști și ehoviști, de și această născocire, cum se va arăta la locul său, și-a găsit deja o deplină combatere în noile descoperiri arheologice științifice. Fantazia lui Renan se sufocă mereu, pe măsură ce el avansează spre adâncul istoriei și atinge apogeul (cel puțin pentru tomul I) în istoria petrecerii evreilor în Egipt. În acest punct anume cele mai nouă descoperiri revarsă cea mai multă lumină asupra istorisirilor biblice și confirmă în chip strălucit veracitatea celor mai uimitoare particularități ale lor. Dar toate aceste lucrări științifice au trecut, se pare, pe alături de Renan sau, cel puțin, n'au vorbit destul de tare pentru dânsul, ca să-l scoată din uitarea fermecărei poetice, și el repetă aproape aceeași, ce s'a exprimat în această privință de către raționaliștii veacului trecut, numai cu aceea deosebire, că el a dat încă și mai multă credulitate proprie temelor sale fundamentale. Astfel toate formele religiei V. T. le reproduce liniștit din Egipt și în această privință merge așa de departe, încât chiar pe leviți nu-i consideră numai din triburile israelite, cum îi consideră toți istoricii, ci un fel deosebit de popi egipteni, pe care israiliții i-au avut pe lângă ei din timpul eșirii din Egipt și pe care-i hrănea fiecare familie cu rândul, ca recompensă pentru serviciile lor. Ce se atinge de Moise însuși, apoi, dacă a existat în genere, el a fost „de origine mixtă“, „semiegipteană“, deși Renan inclină se recunoască toate acestea drept mit. Pe acest iubit pegase al său Renan ușor și liber a cutrierat toată istoria V. T. în prima ei jumătate până la Solomon, și acolo, unde realitatea istorică n'a cedat nici de cum prefacerii în mit, Renan a revărsat asupra ei toate fiolele mâniei sale. Așa s'a întâmplat cu marea personalitate a lui David. În cea mai nobilă persoană a acestui rege israilitean, care lăsase omenirii în psalmii săi cea mai prețioasă moștenire a cuge-

tărilor sale inspirate. Renan pare că ar fi văzut pe dușmanul său personal și, neavând puțința să-l prefacă în mit, îl prigoni cu tot felul de jicnitoare epitețe; îl numește bandit și derbedeu ce umblă degeaba, și astfel încă odată ridică asupra nevinovatului uns al Domnului prigoana, căria el fusese expus din partea lui Saul celui cuprins de duhul răutății. Astfel, părăsit de duhul respectului față de adevăr, criticul veacului al XIX cade cu totul în aceeași nedreptate, în care căzuse cândva acest din urmă rege al lui Israil.

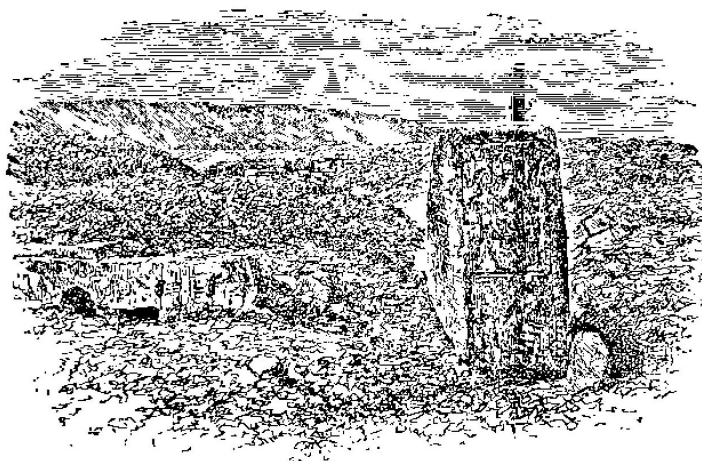
Din cele spuse se vede cu prisosință ce fel de „Istoria lui Israil” a edat Renan. Negreșit, în capitala aceluia stat, unde înseși guvernul cu râvnă tristă se îngrijește de slăbirea oricărei influențe a adevăratului simț religios și se sirguese a isgoni din întrebuințarea oficială înseși numele lui Dumnezeu, o asemenea „istorie” n’a putut să nu capete o popularitate rapidă și se obține iute câteva ediții, ba are și toate șansele să fie introdusă în calitate de manual în școlile naționale; dar în genere vorbind, o asemenea „istorie” este o rușine pentru știința istorică în genere și pentru cea filosofică în special. O asemenea operă slabă și sub toate raporturile neîntemeiată nimenea n’a așteptat dela Renan, și sub acest raport la fel se exprimă toți criticii lui. Iată de ex. ce spune unul din ultimii săi recenzenți, generalizând părerile celor mai competenți critici, cari s’au exprimat până acum despre Renan: „În oricare școală ar aparține criticul, una e neîndoelnic, că el nu va trece de partea criticismului lui Renan. În acest punct, pecăt știm noi, sunt de acord toți recenzenții săi. Metodul lui e nesatisfăcător și șubred, ca să nu zicem în contradicție cu sine însuși; deducerile lui sunt slabe și de o evidentă netemeinicie; ideea sa fundamentală de neadmis. Chiar acel lustru al expunerii, care a făcut pe Renan favoritul literaturii, se vede că l-a părăsit cu totul. Dispoziția materialului, cu deosebire în prima jumătate a tomului, e încurcată, și autorul pe nică pe ceas își iese el însuși în cale. Cărții îi lipsește originalitatea proaspătă și ea produce impresia, cumcă autorul s’a silit să adune într’însa tot ce-i interesant din cărțile și articolele ce i-au căzut în mână. De aici a rezultat lipsa de unitate și de armonie în expunere. Chiar și aceea ce pentru unii alcătuește ademenirea principală în scrierile lui Renan, se redă într’o doză prea necumpănită. Cititorul se obosește pozitiv de ispitele permanente la generalizări strălucite. În majoritatea cazurilor tezele generale acopăr inexactitățile logice, dar te miră de le ascund. Când ele ies în cale aproape pe fiecare pagină, el degenerază ușor în fraze deși frumoase, dar goale. Se poate admite ca normă – a bănuî minciuna acolo, unde sunt multe

generalizări strălucite. Închipuirea este o însușire periculoasă la istoric. Ea e închinată mai curând a crea istoria, decât a o interpreta. În tot cazul nu e nicidecum neprimejdios a citi istoria la lumina artificiiilor. Dar acolo sunt și mult mai multe decât acestea. Cel mai răbdător cititor obosește din pricina repetițiilor de către Renan a ideii lui fundamentale relativ de religia lui Israil, chiar dacă ea ar avea vrednicia de adevăr. După aceea desele aluziuni la politica contemporană franceză și loviturile, îndreptate contra Germaniei, oricât de plăcute ar fi ele cititorilor franceji, sunt deja cu totul ne la locul lor în asemenea carte. Istoria nu-i foileton. Același lucru se poate spune despre neconținută aducere pe scenă a arabilor. Acești interesanți nomazi, întâlniți în trupul lor real, nu-s nicidecum așa de plăcuți și nevinovați, cum se par ei lui Renan. Cu un cuvânt, cartea lui Renan sub raport științific a întârziat cel puțin cu zece ani în comparație cu operele istorice ale savanților germani și olandezi. Mai mult încă, câte odată se simpte fără de voe, dorința de a întreba: oare serios a scris Renan această carte? În realitate, dacă n'ar fi numele autorului, pe care îl interesează fără de voe întrebarea, ce anume poate că spune în chestia istoriei biblice autorul „Vieții lui Iisus“, atunci cartea aceasta în calitate de cercetare critico-istorică s'ar putea lăsa fără nicio atențiune¹⁾.

Asemenea opinie nu e singuratecă. Aceasta, din potrivă, este vocea generală a criticii științifice mai mult sau mai puțin serioase nu numai teologice, ci anume a criticii în genere științifice, după cum arată și înseși jurnalul, de unde am luat noi această opinie. Aceasta e un fenomen foarte mângâitor și ne arată, ce pas mare a făcut adevărata știință în ultimii zece ani. Acum deja, evident, e imposibilă o referire așa de ușurată la obiectele cele mai profund interesante, cum era în acea vreme, când Renan a pășit pentru prima oară pe terenul ce-l ocupă el și-a putut cu inimă ușurată de romancier să prefacă istoria adevăratei religiuni. Scrierea sa „Viața lui Iisus“ în vremea ei a produs o extraordinară impresiune în critica literară și chiar științifică, care a fost încântată de metoda lui și de lustrul expunerii; și tot ce a fost în atingere cu liberalismul și cu așa zisa direcție progresivă saluta în lucrările lui ca pe o nouă evanghelie. Din acest timp adevărata știință a pășit departe înainte și Metoda lui Renan în fața ei s'a descoperit toată jalnica lui netemeinicie și a rămas în urmă, cum arată aceasta până la evidență cartea lui cea mai nouă. Nu, Istoria biblică astăzi

1) The Edinburgh Review, Aprilie 1888, p. 188—189.

nu se mai poate cu inimă ușurată, cum era cu puțină acum câțiva ani în urmă. Afară de glasul general a celei mai bune conștiințe a omenirii, pentru Biblie au pășit cu mărturiile lor neînvins astfel de martori, cari nu caută la față, în fața căroră au intrat în panică cei mai disperați negatori. Acești martori sunt acele monumente de piatră cu inscripțiuni, pe care Pronia le-a

Ruinele unui templu egiptean.

păstrat sub molozul ruinelor în curgere de mii de ani anume până în vremea noastră, ca prin miraculoasa descoperire a lor să lovească deodată gloata de vrăjmași, ce se ridicase contra Bibliei și a adevărului. Pentru adevărul ei cu adevărat petrele au strigat și glasul acestor pietre, adică a documentelor de piatră, descoperite și adunate în timpul de față chiar pe locurile săvârșirii celor mai principale evenimente biblico-istorice, a fost oare cum glasul înseși istoriei, care a pășit întru apărarea adevărului călcat în picioare.

Descoperirile acestea singure de sine, în afară de profunda lor importanță apologetică, sunt atât de interesante, în cât o scurtă descriere a lor nu va fi nici decum de prisos în cartea de față, care are ca problemă a sa de a se folosi de cele mai însemnate din ele pentru apărarea adevărului biblic.

Culegerea strugurilor (de pe un monument egiptean).

II. Cele mai noi descoperiri arheologice în Egipt, Asia și Palestina.

Cea mai mare parte de descoperiri, făcute de cei mai noi arheologi în Egipt, Asia și Palestina, alcătuiesc cu adevărat un depozit bun pentru știința biblico-istorică, de oarece prin el se revărsă nu puține raze de lumină, care înlesnesc explicarea punctelor întunecoase din istoria poporului celui ales a lui Dumnezeu. Evreii și asirienii aveau o origină comună: străbunii lor populau în timpurile vechi una și aceeași țară, trăiau una și aceeași viață. În veacul din urmă al istoriei lor aceste două popoare iarăși s'au aflat în legătură între dănsule, când sub domnia lui Nabuhodonosor puterea armelor sau mai corect Providența aduse cu sila pe fiii lui Avraam în aceleași locuri, pe care de bună voe le-a părăsit marele lor strămoș. Între aceste două perioade extreme de despărțire voluntară și de unire silită, fiii lui Ever și fiii lui Asur au dus la început timp de veacuri întregi o existență neatârnată, dar totdeauna au păstrat, așa zicând, pecetea unuia și aceleiași educațiuni, și aceste trăsături de neșters se observă în drepturi, obiceiuri, limbă, deși după vădita milă a lui Dumnezeu, religia israeliților era cu totul deosebită de religia locuitorilor Mesopotamiei. După aceea, după desbinarea celor zece triburi, aproape adouă zi după desbinarea triburilor lui Israil, istoria sfântă arată, cum regii Asiriei se amestecau deja în cele mai însemnate evenimente ale ambelor regate (iudaic și izraelit). Pe măsura scurgerei evenimentelor, asirienii tot mai des apar pe scena istoriei biblice. Cărți întregi din Biblie, ca de ex. cartea prorocului Iona și a Iuditei, între altele, se ocupă aproape exclusiv cu acest popor distrugător. Unii din proroci au găsit în priverile năvălirii lor distrugătoare izvorul celor mai groaznice preveniri. După aceea, unind soarta lor cu soarta poporului iudeu, Niniva și Babilonul înpart între dănsule cele două regate: pe al lui Israil și pe al Iudeei, la o nouă robire a lor. Celelalte cărți biblice, cum e cartea lui Tobit, a lui Daniil, a Esterei, a prorocului Iezechiel, ne duc pe urma captivilor, pe teritoriul și în sânul inșeși al Asiriei. În vechime, prin urmare, nu există alt popor, care ar fi avut cu israeliții atâtea puncte de contact,

ca sămiiil orientali; nu este, prin urmare, alt asemenea popor, istoria căruia ar fi așa de folositor de știut pentru înțelegerea deplină a istoriei poporului lui Dumnezeu, cum este istoria poporului lui Saniherim și Nabucodonosor. Pentru aceea descoperirile, făcute în vechea Asirie, alcătuiesc pentru istoria biblică o comoară neprețuită, și creștinii trebuie să fie pătrunși de recunoștință către arheologii și învățații, cari și-au consacrat munca lor și puterile pentru cercetarea și scormonirea dealurilor din Bire-Nimrod, Cuiundjuc, Harsabad, sau citirii cu luare aminte a acelor scrieri strani, cuneiforme, care în curgere de veacuri întregi s'au părut în ochii locuitorilor răsăritului drept opera fantastică a unor genii misterioase, iar în ochii cercetătorilor apusei prezentau o taină de nepătruns. Descoperirile, făcute în Egipt, nu sunt mai puțin prețioase pentru cărțile sfinte. Dacă Haldeea este leagănul poporului izraelit, apoi Egiptul este pământul educațiunii lui, unde el a crescut și și-a petrecut anii tinereții sale. Anume acolo a devenit el poporul, pentru care Iehova a săvârșit minuni mari. Părăsind pământul Gesem, poporul acesta a lăsat pecetea neștersă a petrecerii sale în țara faraonilor. Inclusiv până la timpul Mântuitorului Iisus Hristos, Care deasemenea a fost nevoit să-și caute refugiu în Egipt, evreii s'au găsit în contact des, când dușmănos, când prietenesc, cu locuitorii malurilor Nilului. Autorul cărții lui Iov a văzut râul, unde locuiesc behemutul și leviatanul, hipopotamul și crocodilul, cum și izvoarele Sinaei. Solomon a fost căsătorit cu fiica lui faraon. Ieroboam a căutat refugiu în Egipt. Ieremia a trăit tot acolo. Inseși faraonii au făcut dese expedițiuni în Palestina. Cercetările egiptologice sunt deci importante nu numai pentru istoricii egiptologi, ci și pentru teologii exigenți. Trebuie deci oare să vorbim, ce importanță au cercetările făcute de învățații contemporani în Palestina și în țările vecine, anume în sens de lămurirea vie a unei considerabile părți din istorisirile biblice? Anume în această țară a decurs toată istoria poporului ales. Acolo anume patriarhii Avraam, Isaac și Iacov și-au așezat corturile lor, anume acolo Iisus Navi a introdus cele 12 triburi după scoaterea lor din pământul Gesem și din pustiul Sinaei, și acolo au trăit ei sub protecțiunea lui Dumnezeu și sub apărarea judecătorilor eroi; acolo a săvârșit lucrurile mari David, Solomon și prorocii, întru așteptarea lui Mesia. Pe malurile Iordanului, adevărat, nu s'au făcut descoperiri așa de strălucite, nu s'au făcut, în Egipt și Asiria, dar cu toate acestea ele își au însemnătatea lor pentru lămurirea și apărarea cărților sfinte și deja nu puțin au contribuit la limpezirea indicațiilor obscure ale Bibliei.

Toate aceste descoperiri s'au săvârșit în cel mai apropiat trecut, și istoria lor este în cel mai înalt grad interesantă și ne prezintă o pildă miraculoasă de triumf al științei asupra celor mai ascunse taine.

1. *Descoperiri în Egipt.*

Seria celor mai mari descoperiri în domeniul rămășițelor istorice ale vechilor popoară a fost începută cu Egiptul, și anume cu găsirea citirii hieroglifelor. Până la începutul veacului al XIX vechiul Egipt rămăsese pentru lumea savantă o enigmă de nedeslegat, cu toate că „țara minunilor“ atrăsese asupra sa atențiunea cercetătorilor curioși, atât ai lumii vechi, cât și ai celei nouă. Mărețele piramide și sfincșii misterioși, cu inscripțiile lor enigmatice timp de mii de ani priveau muți la soarta vieții istorice a țării lor, și au păstrat puternic taina inscripțiilor încredințată lor de istorie. Invățații au pășit dese ori la ele cu dorința de a afla dela ele taina vecoveșnică, dar, întâlnind neconținut tăcerea rece, fluierând a pagubă și dând din mâni a desnădejde, după expresia sarcastică a prorocului (Sofonie, II, 15), s'au depărtat cu mâinile goale dela ele. Numai veacul XIX a izbutit se cunoască taina inscripțiilor heroglifice și în ele s'a deschis o lume întreagă de cunoștințe istorice, din care o considerabilă parte servește de confirmare minunată a istorisirilor biblice. Descoperirea s'a făcut la sfârșitul veacului XVIII, dar încercări de a găci taina hieroglifelor se începuse deja cu mult mai înainte. Egiptenii demult erau vestiți ca savanți slăviți și înțelepți ai lumii vechi, și deaceia firește se ivi presupunerea, că aceste inscripții conțin într'insele tocmai această mare înțelepciune. Dar a le citi nu era nicio putință. Toată iubirea de știință și toate eforturile cercetătorilor au rămas zadarnice. După gâcituri, hieroglificele prezentau scrieri, în care sacrificatorii exprimau sau mai bine ascundeau știința lor, și se ivi chiar ideea, că înseși sacrificatorii în timpurile de mai târziu au pierdut cheia pentru citirea lor și se lipsiră de însușirea de a le înțelege. Pentru spectatorul neconsacrat însă nimic nu putea fi mai enigmatic și misterios decât aceste figuri stranii, din care unele se păreau că samănă a litere, dar alătura cu dănsule stăteau în desordine amestecate fiară, păseri, oameni, târătoare, lucruri neînsuflețite și măști singuratece din ele. Fiecărui privitor fără se vrea i se ivea o serie întreagă de întrebări: ce evențiuni sunt acestea? dacă-s cuvinte, atunci sunt scrise ele oare după un alfabet? Ce limbă se exprimă prin ele: moartă sau vie, vorbită? Dacă e vie, apoi care

anume? Nu este oare aceasta limba, cunoscută numai sacrificatorilor, asemenea de ex. acelia, cum în India era limba sanscrită? La toate aceste întrebări nici o înțelepciune omenească, se pare, nu e în stare să răspundă. Din această pricină deja în lumea veche clasică se formaseră păreri cele mai monstruoase asupra esenței hieroglifelor. Așa, după părerea grecilor, hieroglifele prezentau o serie de litere tainice, predestinate pentru păstrarea celor mai importante taine ale naturii și cele mai superioare invențiuni ale omenirii. Interpretarea acestor scrieri aparținea exclusiv clasei sacrificatorilor. Dar și ea puțin o înțelegea, de oarece știința reală a ei se perduse odată cu căderea puterniciei faraonilor și cu deosebire odată cu invadarea în țară a perșilor sub Cambize. Această convingere, susținută încă de acea misteriozitate, cu care sacrificatorul suprem consacra pe aleși în adevărurile înalte a științei sale, a făcut pe greci să privească la hieroglifele anume ca la exprimarea acestor taine, care așa de stăruitor se păzeau de mulțime, încât explicarea lor nu era deloc posibilă de pătruns de cei neconsacrați. Asemenea părere dela greci a trecut la romani, care la rândul lor înzadar se încercară să pătrundă în taina hieroglifelor. Cât de viu era la ei acest interes, ne arată chiar zicătoarea, cumcă unul din primii împărați propusă o bogată recompensă aceluia, care ar da explicația cuvenită inscripției heroglifice de pe obeliscul, adus atuncea din Egipt la Roma, dar la această chemare n'a răspuns nimenea. La cei mai timpurii scriitori creștini, mai ales în evul mediu, circulau deasemenea păreri foarte ciudate despre esența scrierei hieroglifice. Așa unii cugetau chiar, că de oarece Egiptul ocupa situația medie în lume, apoi el a fost din vechime păstrătorul acelor mari adevăruri, care au fost descoperite de Hristos întregii omeniri, și de aceea hieroglifele coprink într'insele principiile și sistema creștinismului, descoperite sacrificatorilor egipteni cu 4000 de ani înainte de nașterea Intemeietorului lui. Alții cu o verosimilitate la fel afirmau, că inscripția de pe cunoscutul obelisc Panfilie, adus la Roma, coprindea în sine amintirea despre victoria, pe care ceice cred în sf. Treime au reputat-o contra păgânilor necurați la șase veacuri după potop, pe vremea domniei faraonilor al șaselea și al șaptelea ai Egiptului. În fine, spre a termina cu asemenea teorii, ce decurgeau din necunoștința totală a hieroglifelor, mai indicăm și părerea eruditului francez Palen, după care hieroglifele egiptene prezintă o însemnată asemănare cu scrierile chineze și de aceea nu ne-ar rămânea decât să citim psalmii lui David în limba chineză, să-i scriem cu vechea scrisoare chinezească, și se vor obține papirusele egiptene. Chiar

și în Biblie noi am avea în traducere în limba evreească multe din cele mai importante sururi sfinte ale Egiptului.

Cu toate aceste păreri fantastice, care cum se vede distrugau orice nădejde la interpretarea adevărată a hieroglifelor, printre învățați nu era lipsă de cercetători, cari căutau în tot felul metode mai raționare a interpretării lor. Să întoarse o deosebită atențiune la o veche scriere, care avea de scop al ei anume tâlcuirea cel puțin a unor închipuiri sculpturale, adesa întâlnite în Egipt. Aceasta e scrierea unui oarecare Horapollo, savant egiptean, sau cărturar. Din nefericire, autoritatea lui pierdea mult din pricina, că el a trăit într'un astfel de timp târziu, cum era veacul V după nașterea lui Hristos, și de aceea interpretarea lui se putea întemeia nu pe știința adevărată a lucrului, ci pe indicațiunile obscure ale tradiției și pe determinarea neclară a unor astfel de simboluri, care chiar atuncea rămăseseră puțin înțelese egiptenilor. Dar mai mult încă: însuși originalul scrierei deja nu mai exista, ci era o traducere grecească a lui, făcută de un oarecare Filip, persoană atât de puțin cunoscută și obscură, că învățații nici până astăzi nu cunosc la ce veac să o repartizeze. Și în tot cazul el a trăit cel puțin cu două veacuri mai târziu de însuși Horapollo și prin urmare atunci, când era deja pierdută orice urmă de cunoștință hieroglifică. Acest Filip, fără îndoială, a introdus câte ceva și dela sine, din propria sa invențiune. Totuși pe lângă toate aceste neajunsuri cartea lui Horapollo nu e lipsită de o anumită importanță în sens de caracterizare a încercărilor timpurii pentru lămurirea hieroglifelor. În tot cazul aceasta-i singura carte din vechime, consacrată în totul problemei interpretării tainei, cu care era îmbrăcată înțelepciunea egipteană, și chiar de aceea nu e lipsită de un interes suigeneris, deși e plină de închipuiri fabuloase și naive copilărești.

Propriu seria învățaților moderni, interpreți ai hieroglifelor a început-o învățatul iezuit Kircher. În anul 1636 el a edat șase tomuri voluminoase, în care, după declarația sa, se explica și se citea o mare parte din inscripțiile hieroglifice, cunoscute în acel timp în Europa. Dar ajunge să privești în aceste tomuri mari, ca să te îndoești de calitatea vrednică a interpretării lui. Ele toate sunt scrise într'o limbă așa de misterioasă și, se poate zice, nepătrunsă, în cât interpretarea te miră de nu e mai grea de citit, decât înseși hieroglifele, și în genere sunt pline de astfel de absurdități fantastice, care arată, că autorul a posedat o imaginațiune incomparabil mai rodnică decât erudițiunea sa. Unele traduceri ale sale a inscripțiilor hieroglifice în limba latină ne dau un model interesant de

cum se poate scrie în această limbă clasică așa, în cât nimenea să nu poată obține înțelesul. Cu toate acestea opera sa n'a rămas neroditoare. El a contribuit foarte mult la izbânda următoarelor cercetări, cu deosebire prin aceea, că în scrierea sa a adunat o mare mulțime de locuri din autorii greci și latini, referitoare la Egipt, și mai cu samă prin aceea, că este primul, care a atras atențiunea învățaților asupra limbii coptice, ale cărei numeroase manuscrise s'au păstrat în biblioteca Vaticanului și în alte biblioteci publice și particulare din Italia.

Kircher a avut mulți următori și între dânsii locul de onoare aparține învățatului danez Georg Zege. În anul 1797 acesta edetă scrierea „Despre origina și destinațiunea obeliscurilor“, și foarte multe din observațiunile sale despre hieroglife au fost tare folosite toare cercetărilor următoare. Câteva observațiuni întâmplătoare, dar reușite a făcut englezul erudit episcop Barburton în renumita sa scriere despre „Misiunea divină a lui Moise“. Acolo el, între altele, pe temeiul studierii mărturiilor lui Climent Alexandrinul, a ajuns la concluzia, că „hieroglifele au fost în adevăr o limbă scrisă, aplicabilă la istorie, la viața zilnică, precum și la religie și mitologie“, și că între diferitele aspecte de scriere hieroglifică la egipteni erau și de acelea, care se întrebuițau fonetic, adică ca litere alfabetice. Orcât de importantă a fost această descoperire, dar învățații nu s'au decis să se încreadă deodată într'insul, și nimenea nici chiar nu s'a gândit să se încredințeze, ce fel de alfabet este acesta, sau chiar să aplice calculele învățatului episcop la explicarea monumentelor egiptene, cunoscute atuncea în Europa.

Pentru confirmarea acestui calcul au fost necesare trei condițiuni principale. Dacă aceste scrieri în adevăr au avut caracter fonetic, apoi cuvintele exprimate de ele trebuie să fi aparținut nu mai vechei limbi grăite a egiptenilor; deaceea, mai întâi de toate e necesar să stabilim, ce fel de limbă este aceasta și păstratu-s'au oare undeva rămășițe de ale ei? Al doilea, era necesară o însemnată adunare de inscripții sau reproduceri exacte de pe ele, ca să se poată face comparație științifică între dânsese. În fine al treilea, era necesar să se capete o traducere exactă a vre unia din inscripțiile egiptene în o limbă accesibilă învățaților moderni. Dar se înțelege, cât de greu era a aștepta, ca să se prezinte cândva o astfel de întâlnire a tuturor acestor condiții necesare și de aceea probabil s'au referit cu asemenea neglijare la coniecturile episcopului Barburton. Și totuși împrejurările curând s'au combinat așa, că s'a prezentat posibilă realizarea tuturor acestor trei condițiuni

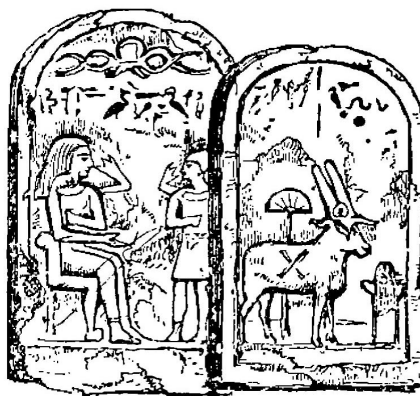
principale, atât de necesare pentru deslegarea hieroglifelor ce se atinge de prima condiție, apoi ea curând a fost prezentată prin cercetarea capitală a învățatului Quatremère de Quincy „Despre limba și literatura Egiptului“. Intr'însa el a dovedit deplin satisfacător, spre mirarea lumii savante, că limba coptică modernă e tocmai limba vechiului Egipt. Coptii, în adevăr, sunt singurii descendenți direct ai vechilor egipteni și oare care două sute de ani în urmă vorbea limba veche coptică sau limba egipteană, care s'a păstrat deplin în cărțile lor, și astfel a ajuns până la noi. Alfabeta cu care ei se serveau la scris, este grec cu adăogarea a șapte litere deosebite, luate din scrierea așa numită dogmatică, adică din cea comparativ veche egipteană. Scrierea aceasta a intrat la ei în întrebuințare cu introducerea creștinismului și se întrebuințază până astăzi în cărțile de cult coptice. De oarece la copti în același timp cărțile sfinte și de cult existau în traducere din coptica în araba și greaca, apoi prin asta se deschise o popriște largă pentru comparația filologică a limbilor.

Astfel, prima condiție pentru citirea hieroglifelor era prezentă: se descoperise acea limbă, în care fusese scrise hieroglifile. În urmă se satisfac și a doua condiție, și anume s'a făcut și o adunare suficientă de inscripții. Ea se realizează mulțămită vestitei expedițiuni a lui Napoleon I în Egipt. Acest genial comandant de oștiri în expedițiile sale militare niciodată nu a scăpat din vedere și scopurile mai înalte, și, plecând în Egipt, a luat cu sine și câțiva din cei mai renumiți învățați francezi pentru studierea monumentelor egiptene. Acești învățați au supus monumentele egiptene unei descrieri amărunită și s'a edat o „Descriere a Egiptului“ mare și luxoasă, în care au fost expuse multe faximile depe monumentele egiptene și depe inscripțiile lor. Și astfel monumentele egiptene au devenit accesibile pentru studiul de cabinet din partea cercetătorilor de care în trecut se simțea o mare lipsă. Până la ce grad întru început se simțea acest neajuns, ne arată remarcabilul fapt, că s'au ivit chiar o mulțime de contrafaceri și imitațiuni grosolane a inscripțiilor egiptene, prin care învățații adesea au fost duși în eroare. Astfel, în Europa s'a bucurat în vremea sa de renume așa numita masă cu inscripții hieroglifice a Izidei. Ei i se da o mare înșămănătate în lumea învățaților și la trecerea din mână în mână ea se prețuia cu sume foarte mari. Dar în urmă s'a dovedit, că ea era o contrafacere grosolană cu o grosieră imitație a hieroglifelor egiptene. Dar pentruca tot acest material să se arate în totul folositor pentru știință, trebuia încă să se realizeze a treia condițiune, și

anume să se găsească cheia citirii acestor inscripții și anume să se găsească o astfel de inscripție, care ar avea pe lângă sine o traducere în vre una din limbile europene în genere cunoscută. Și din fericire pentru știință, curând s'a realizat și această ultimă condiție.

Tot în timpul expediției lui Napoleon I în Egipt, un ofițer francez din armata franceză, Boussard, efectuând oare care lucrări în Rozetta, găsi la adâncime de patru picioare sub suprafața pământului o parte de lespede lungăreață în patru colțuri de bazalt negru. Pe ea era o inscripție în trei limbi: sus hieroglifică, jos grecească și la mijloc așa numită demotică, intrată în întrebuin-

țare deja în veacurile de mai târziu ale istoriei Egiptului. Textul grecesc arăta, că inscripția era făcută în cinstea lui Ptolemeu Epifanul, cam pe la anul 205 a. Hr. De oarece inscripția hieroglifică evident coprindea în sine același coprins, ca și în cea greacă, apoi prin aceasta s'a și dat cheia pentru descoperirea tainei hieroglifelor. Savanții Sylvestre, De Sacy cercetători imediat au și pășit la descifrarea acestei inscripțiuni

*Plăci de piatră egiptene cu inscripții
(în Muzeul Britanic).*

și mulți din ei au făcut minuni de invențiuni. Cercetătorul francez De Sacy a pășit la început la citirea inscripțiunii demotice, ca cea mai simplă, și a început să o descifreze după sistemul gâciturii unei scrisori tainice. Pentru aceasta era de nevoie, întâiu, a determina numărul diferitelor semne întâlnite; al doilea, a observa grupele de semne mai des întâlnite, și al treilea, pe gâcitele sensului inscripției a explica grupele prin cuvintele limbii, în care, după presupunere, era făcută inscripția. Înțelesul era cunoscut din inscripția greacă, iar limba era coptă. Mai ușor ca orce era, negreșit, a se adresa la descifrarea și citirea numelor proprii, care, cum s'a văzut, se deosebeau de celelalte litere prin anumite cerculețe. Și iată prin acest metod prin gâcire a citit în anul 1802 numele lui Ptolemeu, Alexandru și Verenica. Dar această citire nu era decât o presupunere. Opera lui De Sacy a continuat-o cercetătorul englez Young. Acesta deasemenea a supus inscripția demotică unei descifrări amărunțite și întoarse atențiunea la acele grupe, care prin repetarea lor arătau deja la corespunderea lor cu cuvintele ce se

repetau a inscripției grecești. Așa, în această inscripție adesea se repeta o mică grupă de semne, care după număr se arăta cu totul asemenea conjuncției grece $\kappa\alpha\iota$ (și) din inscripția greacă. De asemenea altă grupă se repeta de vreo 30 de ori și în traducerea grecească tot de atâtea ori se repeta cuvântul Βασιλεὺς , care însemna „rege”. Pe găcitele el căută cuvântul Ptolomeu și Egipt, care se repetau în inscripția hieroglifică tot de atâtea ori, ca și în

PRIMELE RÂNDURI DE PE PIATRA DIN ROZETTA.

Inscripția hieroglifică :

Inscripția demotică :

Inscripția greacă :

$\Sigma\text{ΤΗ}\text{ΚΑ}\text{Ι}\text{ Ε}\text{Ι}\text{Κ}\text{Ο}\text{Ν}\text{Α}\text{ Τ}\text{Ο}\text{Υ}\text{ Β}\text{Α}\text{C}\text{Ι}\text{Λ}\text{Ε}\text{Ω}\text{C}\text{ Η}\text{Τ}\text{Ο}\text{Α}\text{Ο}\text{Μ}\text{Α}\text{Ι}\text{Ο}\text{Υ}\text{ Τ}\text{Ο}\text{Υ}\text{ Α}\text{Ι}\text{Ω}\text{Ν}\text{Ο}\text{Β}\text{Ι}\text{Ο}\text{Υ}\text{ Τ}\text{Ο}\text{Υ}\text{ Η}\text{Γ}\text{Α}\text{Υ}\text{Η}\text{Μ}\text{Ε}\text{Ν}\text{Ο}\text{Υ}$

Traducerea literală :

SĂ SE AȘEZE STATUIA REGELUI PTOLOMEU, RIBITUL VEȘNIC-TRĂITOR.

cea greacă. Găsind astfel câteva cuvinte corespunzătoare, el așează inscripțiile una în fața alteia, rând sub rând, așa ca cuvintele cunoscute să vie unele în fața altora. În urma acestei procedări și celelalte cuvinte necunoscute se apropiară între dânsule și se descoperi o largă tabelă pentru comparație. Și așa, încetul cu încetul, ajunse până să cunoască sensul a 150 de cuvinte, și acesta a fost primul dicționar pentru studierea limbei vechi egiptene. Multe ne-greșit s'au dovedit în urmă neezacte și opera lui Young a fost un început rodnic pentru cercetările următoare, care s'au și încununat cu deplin succes, mulțumită vestitului egiptolog Champollion cel tânăr.

Champollion a început studiul de egiptologie cam pe la anul 1818. Înainte de aceasta s'a ocupat cu studiul limbii copte și al geografiei vechiului Egipt, și de oarece el citise și studiere tot ce fusese scris de cei vechi despre Egipt, apoi prin înseși aceasta era minunat pregătit pentru rezolvarea problemei ce-i sta înaintea. În anul 1816 a fost descoperit în Filah un mic obelisc cu hieroglife și pe pedestalul lui erau inscripțiile grecești și anume Ptolomeu și Cleopatra. Champollion își întoarse atențiunea asupra acestui obelisc și cu mîntea sa pătrunzătoare zări aicea cheia pentru citirea inscripției hieroglifice. Printre hieroglife el găsi două cercuri și în

unul din ele înscripția sămăna cu aceea, pe care Young a interpretat-o în înțeles de Ptolomeu. Celălalt cerc, prin urmare, după gâcirea sa, trebuia să însemneze Cleopatra. Și iată el se apropie de deslegarea tainică a acestor două nume. Judecând astfel, că aceste nume proprii grecești nu puteau avea nici decum o altă însemnare deosebită în limba egipteană, el firește a ajuns la concluzia, că acele semne, cu care erau scrise aceste nume, prin necesitate trebuie să prezinte sunete și astfel aicea numele grecești sunt scrise cu litere egiptene. Dacă această judecată este dreaptă, atunci evident semnele egiptene trebuie într'un fel sau altul să corespundă literelor grecești. Și dacă e așa, atunci primul semn delat numele Ptolomeu trebuie să corespundă lui π grecesc, al doilea semn literei τ și așa mai departe. Ca să se încredințeze, că aicea nu-i nicio greșală, a trebuit se aplice același procedeu de citire și celorlalte cuvinte, și dacă litera greacă π se va reproduce prin același semn și în celelalte cuvinte, atunci e evident, că acest procedeu de citire e drept. Și el a și început acest procedeu de citire prin compararea celor două nume: Ptolomeu și Cleopatra. Comparând figurile din unul și din altul din cele două nume unul cu altul, el a ajuns la convingerea, că aceste două figuri în adevăr reprezintă un fel de literă, dar sensul literei înseși se determină de sunetul începător a acelor cuvinte egiptene, cu care se numesc obiectele închipuite. Însemnând semnele din cele două nume cu cifre, el a descifrat aceste figuri una după alta și această descifrare îl convinsese în totul de veracitatea gâciturii sale.

Așa, semnul Nr. 1 din numele Cleopatra prezintă un dreptunghi sau „genunchiu“, și de oarece cuvântul copt (Kelci), care însemnă genunchiu, se începe cu litera K, apoi acest semn cu adevărat reprezintă litera K. Semnul Nr. 2 din același nume închipuește un leu, și de oarece în limba coptă cuvântul leu (Labo) se începe cu litera l, atunci, prin urmare, închipuirea leului însemnă litera l. Aceasta s'a dovedit complet prin aceea, că același semn (leul) se întâlnește și în numele Ptolomeu și anume acolo, unde în asemănare cu greaca, trebuia să fie litera l. Semnul de sub Nr. 3 în numele Cleopatra ne înfățișază o foaie de trestie și tot acest semn se află sub Nr. 6 și 7 în numele Ptolomeu. De oarece cuvântul coptic, care însemnă trestie, se începe cu litera a, apoi acest semn trebuie să fie A sau E. Nr. 4 în același nume înfățișază un nod și, în asemănare cu greaca, trebuie să fie echivalent cu litera O. Nr. 5 în același nume e la fel cu Nr. 1 din numele Ptolomeu, trebuie prin urmare să prezinte litera P. Semnul Nr. 6 în nu-

mele Cleopatra închipuește un vultur și așa cum în limba coptă cuvântul vultur (Ahom) se începe cu litera A și de oarece el e identic cu Nr. 9 din același nume în acel loc, unde după presupunere trebuie să fie litera a, apoi, evident, că acest semn închipuește litera a. Semnul Nr. 7 închipuește o mână, și de oarece în limba coptă cuvântul „mână” începe cu litera t (Tot), apoi acesta, evident, este semnul T. Semnul Nr. 8 din același nume închipuește o gură; în limba coptică cuvântul „gură” (Ro) începe cu litera r, apoi evident aceasta-i litera r.

	1. 	<i>Dreptunghiu</i>	P
	2. 	<i>Semicerc</i>	T
	3. 	<i>Nod</i>	O
	4. 	<i>Leu (Labo)</i>	L
	5. 	<i>Cot</i>	M
	6. 	<i>Foae dublă</i>	AE
	8. 	<i>Spatar de scaun</i>	S
			
	1. 	<i>Triunghiul (Kelt)</i>	K
	2. 	<i>Leu (Labo)</i>	L
	3. 	<i>Foae (Ac sau Ec)</i>	E
	4. 	<i>Nod</i>	O
	5. 	<i>Dreptunghiu</i>	P
	6. 	<i>Vultur (Ahom)</i>	A
	7. 	<i>mână (Tot)</i>	T
	8. 	<i>gură (Ro)</i>	R
	9. 	<i>Vultur (Ahom)</i>	A
	10. 11. 	<i>Semnele genului femeia</i>	

Semnul Nr. 9 e identic cu Nr. 6. Semnele Nr. 10 (care corespund Nr. 2 din numele Ptolomeu) și Nr. 11 nu au nimic corespunzător în grecește; dar următoarele cercetări au dovedit, că aceste semne se puneau după fiecare nume de genul feminin. Astfel, urmărind pas cu pas și comparând aceste semne, Champollion a găsit o deplină corespondență a lor atât între ele cât și cu literele grecești. În numele Ptolomeu au rămas încă semnele de sub Nr. 5 și 8, care nu-și găseau corespunzătoare în numele Cleopatra. După

presupunere, ele trebuiau să însemne M și S, anume acele litere, care nu s și nu trebuie să fie în numele Cleopatra.

Astfel au fost citite primele cuvinte egiptene hieroglifice și a fost găsită cheia deplină pentru citirea hieroglifelor. Champollion se convinsese deplin și a dovedit, că semnele egiptene prezintă nu alta, ci cuvinte, dar care servesc pentru designarea anume a acelor sunete sau litere, cu care aceste cuvinte încep. Și de oarece cu una și aceeași literă pot se înceapă mai multe cuvinte, apoi, evident, una și aceeași literă în hieroglificele egiptene se poate închipui prin diferite mijloace. Această descoperire a lui Champollion a produs o mare impresiune în toată lumea erudită și egiptologii se apucară sirguincios de lucru, și din acel timp egiptologia a început a face succese rapide. Mulțămă muncii sirguincioase a unei serii întregi de egiptologi, documentele de piatră, precum și sulurile de papirus, ascunse prin gropnițe împreună cu mumii, au devenit complect accesibile și înțelese învățaților, și astăzi deja nu numai se traduc și se edau documentele egiptene, ci și pe înseși monumentele egiptene de către savanții Europei se fac câteodată noi inscripții hieroglifice, spre mirarea viitoarelor generațiuni. O astfel de inscripție s'a făcut, între altele, deasupra intrării în marea piramidă Gizeh de expediția germană de savanți, care avea în cap pe savantul egiptolog german Lepsius ¹⁾.

Descoperirea cheiei pentru citirea inscripțiilor hieroglifice a alcătuit nu numai o nouă epocă în istoria Egiptului, dar a produs și o întreagă revoluție în domeniul părerilor istorice și a criticii față de istoria biblică. Egiptul, cum s'a spus deja, avea importanță direct istorico-biblică, ca loc al formării educației începătoare a

1) Această inscripție hieroglifică îngrijită glăsuiește următoarele: „Așa zice robul regelui, numele căruia este soarele și stânca Prusiei Lepsius scriitorul, Erbeam arhitectul, frații Weidenbach vâpsitori, Frei pictorul, Franke agricultorul, Bonomi sculptorul, Wild arhitectul. Slavă vulturului, protectorul crucii, regelui, soarele și stânca Prusiei, fiului soarelui, eliberatorul pământului, lui Friederic-Wilhelm IV, părintele țării sale preamiiostivul favoritul înțelepciunii și al istoriei, străjerul Rinului, alesului Germaniei, dătorului de viață. Să dăruiască Preainaltul Dumnezeu regelui și soției sale, reginei Elisaveta, preamiiostiva mamă a țării sale, viață fericită pe pământ și fericită petrecere în ceruri în vecl. În anul erei creștine 1842, în luna a zecea, în a cincisprezecea zi a lunii, în ziua (anul) a patruzeci și șaptea a nașterii majestății sale, pe piramida regelui Hufu, în al treilea an, a cincea lună, în ziua a zecea a domniei majestății sale, în anul 3164 dela începutul ciclului sathicesc sub faraonul Manepthah". Observăm apropo, că această inscripție curioasă n'a trecut fără o curiozitate științifică. Un egiptolog chinez, care a călătorit prin Egipt cu scop științific, a fost cu deosebire atras de această inscripție, a scris despre ea o întreagă cercetare științifică și a găsit, că această inscripție după vechimea sa trebuie să fie contemporană cu a treia dinastie chineză, adică se referă la periodul cu 2200 sau 2300 de ani înainte de era creștină!! Numele acestui vestit egiptolog chinez este Pnea-Ci-Un. Academia de științe din Peching este obligată să-i dea neapărat un premiu de onoare.

poporului biblic precum și locul educației lui Moise, eliberatorul și legiuitorul acestui popor. Deaceia și interesul inscripțiilor din nou descifrate se înzecește anume prin raportul său apropiat cu istorisirile biblice. Ele alcătuiesc o minunată ilustrațiune a multor spuse biblice și dau explicațiune asupra multor locuri întunecoase ale cărților sfinte. Dar o importanță și mai mare au ele sub raport istorico-critic și arheologic. Critica raționalistă încă nu demult, după cum am văzut, supunea îndoelei realitatea multor istorisiri biblice și le raporta la domeniul născocirilor poetice și a mitului, și de oarece nu existau date factice pentru confirmarea lor, apoi asemenea păreri critice pătrundeau chiar și în domeniul comentariilor teologice. Încă nu demult fostul episcop englez Colenso scria, că „toate amărănțimile istorisirilor cărței Eșirei provoacă presupuneri tot așa de monstruoase și absurde, precum este absurd în aritmetică, că $2 \times 2 = 5$ ”. Că „nu există nici cel mai mic temei a presupune cum că autorul Pentateucului ar fi scris o istorie reală, și nu o poveste¹⁾. Astăzi asemenea criticism este imposibil în știință; el întâlnește un muștrător neînduplecat a ușurătății sale în inscripțiile hieroglifice nou descoperite, care dimpotrivă confirmă adevărul în toate amărănțimile istorisirii biblice.

2. Descoperirea chelei inscripțiilor Cunei forme.

În timp ce se depunea muncă pentru citirea hieroglifelor, în domeniul altui popor vechiu, care nu avea mai puțină însemnătate istorică cu privire la poporul biblic, se începuse încercări de a găci taina altor inscripții încă și mai enigmatice. Călătorii prin vechea Persie și Mesopotamie demult își întoarseră atențiunea asupra unor inscripțiuni în felul cuelor, care uimeau prin misteriozitatea lor. Unele din aceste monumente, mai ales din Persepole, au fost ridicate de regii din dinastia Aximenide, anume de Darie, fiul lui Histaspe, și de succesorii săi, din care cauză firește se ivi presupunerea, că și alți regi au făcut asemenea inscripțiuni. Inscripțiile au fost făcute prin trei metode deosebite de scrisoare cunei forme; și de oarece aceste trei feluri de inscripții se așezau la rând una cu alta, apoi evident, acestea erau numai diferite traduceri a unuia și aceluiași text. Supușii regilor Persiei aparțineau la diferite neamuri, și după cum în timpul de față pașa turcesc la răsărit de obicei publică ordinele în limbele turcă, arabă și persană, ca ordinul să fie înțeles de toată populațiunea ținutului său,

1) Colenso, *The Pentateuch critically examined*, t. II, p. 370, 375.

aşa şi regii Persiei erau nevoiţi la edarea decretelor lor în limbele persane în scopul de a le aduce la cunoştinţa supuşilor lor de limbi diferite. În vederea acestora deveni clar, că aceste trei texte a inscripţiilor aximenide au fost adresate către trei populaţiuni principale ale imperiului persan, şi ca una din ele, care neconţine stătea înaintea celorlalte inscripţiuni, era evident în vechea limbă persană, — limba a înseşi regelui. Între acestea textul persan, din ferire, prezenta pentru cercetători mai puţină dificultate, decât cele două, care-l însoţeau. Numărul diferitelor semne, întrebuinţate în această inscripţie, nu trecea de 40, şi cuvintele dintr'însa se despărţau unele de altele prin semne deosebite. Unele dintre cuvinte cuprindeau aşa de multe semne, încât fără voe s'a născut presupunerea, că semnele acestea designează prin ele litere, iar nu silabe, şi că, prin urmare, inscripţiile persane cuneiforme trebuie se constea dintr'un alfabet, iar nu din semne, care se reprezintă silabe sau cuvinte. După aceea, se putea deodată găci deasemenea, că inscripţiile acestea trebuie citite dela stânga la dreapta, de oarece la stânga toate rândurile urma regulat unele sub altele, ne eşind din linie, pe când la dreapta capetele lor nu erau la linie, aşa că ultimul rând câteodată se termina la mare distanţă dela linia finală a inscripţiei.

Chiar pentru citirea acestor inscripţii a fost descoperită pentru prima oară, mulţămită unei gâciri reuşite a învăţatului german Grotefend. Acesta observă, că inscripţiile în genere se începeau cu trei sau patru cuvinte, din care unul diferea, iar celelalte rămăneau neschimbate. Cuvântul schimbabil avea trei forme, deşi aceeaşi formă totdeauna se arăta pe unul şi acelaşi monument. De aici Grotefend a presupus, că acest cuvânt prezintă numele regelui, în timp ce cuvintele ce urmau după dânsul însemnau titlurile regale. Unul din numele presupuse apăreau mult mai des decât celelalte, şi de oarece el, după cantitatea semnelor, era prea scurt pentru numele Artaxerxe şi prea lung pentru numele Cyrus, apoi se putea găci, că el designează sau pe Darie, sau pe Xerxe. Studiul scriitorilor clasici arată lui Grotefend, că unele din monumente cu asemenea inscripţie erau ridicate de Darie. Sprijinindu-se pe aceasta, el dădu semnelor ce alcătuia inscripţia senz, corespunzător cuvântului Darie în forma veche persană (Daraivus) şi astfel el izbuti să obţină citirea presupusă a şase litere cuneiforme. Posedând asemenea depozit de litere, se adresă apoi la al doilea nume de rege, care deasemenea se arătau pe câteva monumente şi aveau aceeaşi lungime, ca şi numele Darie. Acest nume

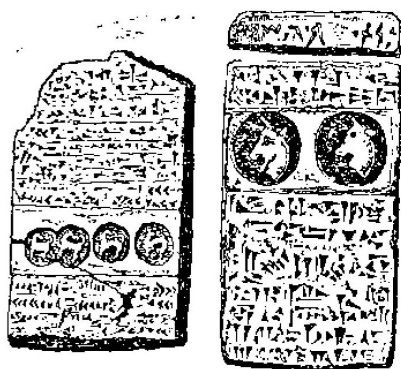
putea fi numai numele Kserkse; dar dacă e așa, atunci litera a patra ce-l alcătuiește (litera r) prin necesitate trebuia să fie aceeași, care e a treia în numele Darie. Asume așa s'a și găsit în realitate și aceasta servi drept cea mai bună dovadă, că învățatul neamț avea dreptate și se afla pe calea cea bună a citirii inscripțiilor cuneiforme. Al treilea nume, care era cu mult mai lung decât pri-

mele două, se deosebea de al doilea mai ales la început, iar ultima parte a lui sămăna în totul cu numele Xerxe. Era clar deci, că acest nume trebuia se însemne nu alta, ci pe Artaxerxe; și că aceasta era tocmai așa, aceasta deveni neîndoelnic prin împrejurarea, că al doilea semn, care-l alcătuia, era cu totul identic cu acela, care designa litera r.

𐎠 𐎡 𐎢 𐎣 𐎤 𐎥 𐎦 𐎧 𐎨 𐎩 𐎪 𐎫 𐎬 𐎭 𐎮 𐎯 𐎰 𐎱 𐎲 𐎳 𐎴 𐎵 𐎶 𐎷 𐎸 𐎹 𐎺 𐎻 𐎼 𐎽 𐎾 𐎿 𐏀 𐏁 𐏂 𐏃 𐏄 𐏅 𐏆 𐏇 𐏈 𐏉 𐏊 𐏋 𐏌 𐏍 𐏎 𐏏 𐏐 𐏑 𐏒 𐏓 𐏔 𐏕 𐏖 𐏗 𐏘 𐏙 𐏚 𐏛 𐏜 𐏝 𐏞 𐏟 𐏠 𐏡 𐏢 𐏣 𐏤 𐏥 𐏦 𐏧 𐏨 𐏩 𐏪 𐏫 𐏬 𐏭 𐏮 𐏯 𐏰 𐏱 𐏲 𐏳 𐏴 𐏵 𐏶 𐏷 𐏸 𐏹 𐏺 𐏻 𐏼 𐏽 𐏾 𐏿 𐐀 𐐁 𐐂 𐐃 𐐄 𐐅 𐐆 𐐇 𐐈 𐐉 𐐊 𐐋 𐐌 𐐍 𐐎 𐐏 𐐐 𐐑 𐐒 𐐓 𐐔 𐐕 𐐖 𐐗 𐐘 𐐙 𐐚 𐐛 𐐜 𐐝 𐐞 𐐟 𐐠 𐐡 𐐢 𐐣 𐐤 𐐥 𐐦 𐐧 𐐨 𐐩 𐐪 𐐫 𐐬 𐐭 𐐮 𐐯 𐐰 𐐱 𐐲 𐐳 𐐴 𐐵 𐐶 𐐷 𐐸 𐐹 𐐺 𐐻 𐐼 𐐽 𐐾 𐐿 𐑀 𐑁 𐑂 𐑃 𐑄 𐑅 𐑆 𐑇 𐑈 𐑉 𐑊 𐑋 𐑌 𐑍 𐑎 𐑏 𐑐 𐑑 𐑒 𐑓 𐑔 𐑕 𐑖 𐑗 𐑘 𐑙 𐑚 𐑛 𐑜 𐑝 𐑞 𐑟 𐑠 𐑡 𐑢 𐑣 𐑤 𐑥 𐑦 𐑧 𐑨 𐑩 𐑪 𐑫 𐑬 𐑭 𐑮 𐑯 𐑰 𐑱 𐑲 𐑳 𐑴 𐑵 𐑶 𐑷 𐑸 𐑹 𐑺 𐑻 𐑼 𐑽 𐑾 𐑿 𐒀 𐒁 𐒂 𐒃 𐒄 𐒅 𐒆 𐒇 𐒈 𐒉 𐒊 𐒋 𐒌 𐒍 𐒎 𐒏 𐒐 𐒑 𐒒 𐒓 𐒔 𐒕 𐒖 𐒗 𐒘 𐒙 𐒚 𐒛 𐒜 𐒝 𐒞 𐒟 𐒠 𐒡 𐒢 𐒣 𐒤 𐒥 𐒦 𐒧 𐒨 𐒩 𐒪 𐒫 𐒬 𐒭 𐒮 𐒯 𐒰 𐒱 𐒲 𐒳 𐒴 𐒵 𐒶 𐒷 𐒸 𐒹 𐒺 𐒻 𐒼 𐒽 𐒾 𐒿 𐓀 𐓁 𐓂 𐓃 𐓄 𐓅 𐓆 𐓇 𐓈 𐓉 𐓊 𐓋 𐓌 𐓍 𐓎 𐓏 𐓐 𐓑 𐓒 𐓓 𐓔 𐓕 𐓖 𐓗 𐓘 𐓙 𐓚 𐓛 𐓜 𐓝 𐓞 𐓟 𐓠 𐓡 𐓢 𐓣 𐓤 𐓥 𐓦 𐓧 𐓨 𐓩 𐓪 𐓫 𐓬 𐓭 𐓮 𐓯 𐓰 𐓱 𐓲 𐓳 𐓴 𐓵 𐓶 𐓷 𐓸 𐓹 𐓺 𐓻 𐓼 𐓽 𐓾 𐓿 𐔀 𐔁 𐔂 𐔃 𐔄 𐔅 𐔆 𐔇 𐔈 𐔉 𐔊 𐔋 𐔌 𐔍 𐔎 𐔏 𐔐 𐔑 𐔒 𐔓 𐔔 𐔕 𐔖 𐔗 𐔘 𐔙 𐔚 𐔛 𐔜 𐔝 𐔞 𐔟 𐔠 𐔡 𐔢 𐔣 𐔤 𐔥 𐔦 𐔧 𐔨 𐔩 𐔪 𐔫 𐔬 𐔭 𐔮 𐔯 𐔰 𐔱 𐔲 𐔳 𐔴 𐔵 𐔶 𐔷 𐔸 𐔹 𐔺 𐔻 𐔼 𐔽 𐔾 𐔿 𐕀 𐕁 𐕂 𐕃 𐕄 𐕅 𐕆 𐕇 𐕈 𐕉 𐕊 𐕋 𐕌 𐕍 𐕎 𐕏 𐕐 𐕑 𐕒 𐕓 𐕔 𐕕 𐕖 𐕗 𐕘 𐕙 𐕚 𐕛 𐕜 𐕝 𐕞 𐕟 𐕠 𐕡 𐕢 𐕣 𐕤 𐕥 𐕦 𐕧 𐕨 𐕩 𐕪 𐕫 𐕬 𐕭 𐕮 𐕯 𐕰 𐕱 𐕲 𐕳 𐕴 𐕵 𐕶 𐕷 𐕸 𐕹 𐕺 𐕻 𐕼 𐕽 𐕾 𐕿 𐖀 𐖁 𐖂 𐖃 𐖄 𐖅 𐖆 𐖇 𐖈 𐖉 𐖊 𐖋 𐖌 𐖍 𐖎 𐖏 𐖐 𐖑 𐖒 𐖓 𐖔 𐖕 𐖖 𐖗 𐖘 𐖙 𐖚 𐖛 𐖜 𐖝 𐖞 𐖟 𐖠 𐖡 𐖢 𐖣 𐖤 𐖥 𐖦 𐖧 𐖨 𐖩 𐖪 𐖫 𐖬 𐖭 𐖮 𐖯 𐖰 𐖱 𐖲 𐖳 𐖴 𐖵 𐖶 𐖷 𐖸 𐖹 𐖺 𐖻 𐖼 𐖽 𐖾 𐖿 𐗀 𐗁 𐗂 𐗃 𐗄 𐗅 𐗆 𐗇 𐗈 𐗉 𐗊 𐗋 𐗌 𐗍 𐗎 𐗏 𐗐 𐗑 𐗒 𐗓 𐗔 𐗕 𐗖 𐗗 𐗘 𐗙 𐗚 𐗛 𐗜 𐗝 𐗞 𐗟 𐗠 𐗡 𐗢 𐗣 𐗤 𐗥 𐗦 𐗧 𐗨 𐗩 𐗪 𐗫 𐗬 𐗭 𐗮 𐗯 𐗰 𐗱 𐗲 𐗳 𐗴 𐗵 𐗶 𐗷 𐗸 𐗹 𐗺 𐗻 𐗼 𐗽 𐗾 𐗿 𐘀 𐘁 𐘂 𐘃 𐘄 𐘅 𐘆 𐘇 𐘈 𐘉 𐘊 𐘋 𐘌 𐘍 𐘎 𐘏 𐘐 𐘑 𐘒 𐘓 𐘔 𐘕 𐘖 𐘗 𐘘 𐘙 𐘚 𐘛 𐘜 𐘝 𐘞 𐘟 𐘠 𐘡 𐘢 𐘣 𐘤 𐘥 𐘦 𐘧 𐘨 𐘩 𐘪 𐘫 𐘬 𐘭 𐘮 𐘯 𐘰 𐘱 𐘲 𐘳 𐘴 𐘵 𐘶 𐘷 𐘸 𐘹 𐘺 𐘻 𐘼 𐘽 𐘾 𐘿 𐙀 𐙁 𐙂 𐙃 𐙄 𐙅 𐙆 𐙇 𐙈 𐙉 𐙊 𐙋 𐙌 𐙍 𐙎 𐙏 𐙐 𐙑 𐙒 𐙓 𐙔 𐙕 𐙖 𐙗 𐙘 𐙙 𐙚 𐙛 𐙜 𐙝 𐙞 𐙟 𐙠 𐙡 𐙢 𐙣 𐙤 𐙥 𐙦 𐙧 𐙨 𐙩 𐙪 𐙫 𐙬 𐙭 𐙮 𐙯 𐙰 𐙱 𐙲 𐙳 𐙴 𐙵 𐙶 𐙷 𐙸 𐙹 𐙺 𐙻 𐙼 𐙽 𐙾 𐙿 𐚀 𐚁 𐚂 𐚃 𐚄 𐚅 𐚆 𐚇 𐚈 𐚉 𐚊 𐚋 𐚌 𐚍 𐚎 𐚏 𐚐 𐚑 𐚒 𐚓 𐚔 𐚕 𐚖 𐚗 𐚘 𐚙 𐚚 𐚛 𐚜 𐚝 𐚞 𐚟 𐚠 𐚡 𐚢 𐚣 𐚤 𐚥 𐚦 𐚧 𐚨 𐚩 𐚪 𐚫 𐚬 𐚭 𐚮 𐚯 𐚰 𐚱 𐚲 𐚳 𐚴 𐚵 𐚶 𐚷 𐚸 𐚹 𐚺 𐚻 𐚼 𐚽 𐚾 𐚿 𐛀 𐛁 𐛂 𐛃 𐛄 𐛅 𐛆 𐛇 𐛈 𐛉 𐛊 𐛋 𐛌 𐛍 𐛎 𐛏 𐛐 𐛑 𐛒 𐛓 𐛔 𐛕 𐛖 𐛗 𐛘 𐛙 𐛚 𐛛 𐛜 𐛝 𐛞 𐛟 𐛠 𐛡 𐛢 𐛣 𐛤 𐛥 𐛦 𐛧 𐛨 𐛩 𐛪 𐛫 𐛬 𐛭 𐛮 𐛯 𐛰 𐛱 𐛲 𐛳 𐛴 𐛵 𐛶 𐛷 𐛸 𐛹 𐛺 𐛻 𐛼 𐛽 𐛾 𐛿 𐜀 𐜁 𐜂 𐜃 𐜄 𐜅 𐜆 𐜇 𐜈 𐜉 𐜊 𐜋 𐜌 𐜍 𐜎 𐜏 𐜐 𐜑 𐜒 𐜓 𐜔 𐜕 𐜖 𐜗 𐜘 𐜙 𐜚 𐜛 𐜜 𐜝 𐜞 𐜟 𐜠 𐜡 𐜢 𐜣 𐜤 𐜥 𐜦 𐜧 𐜨 𐜩 𐜪 𐜫 𐜬 𐜭 𐜮 𐜯 𐜰 𐜱 𐜲 𐜳 𐜴 𐜵 𐜶 𐜷 𐜸 𐜹 𐜺 𐜻 𐜼 𐜽 𐜾 𐜿 𐝀 𐝁 𐝂 𐝃 𐝄 𐝅 𐝆 𐝇 𐝈 𐝉 𐝊 𐝋 𐝌 𐝍 𐝎 𐝏 𐝐 𐝑 𐝒 𐝓 𐝔 𐝕 𐝖 𐝗 𐝘 𐝙 𐝚 𐝛 𐝜 𐝝 𐝞 𐝟 𐝠 𐝡 𐝢 𐝣 𐝤 𐝥 𐝦 𐝧 𐝨 𐝩 𐝪 𐝫 𐝬 𐝭 𐝮 𐝯 𐝰 𐝱 𐝲 𐝳 𐝴 𐝵 𐝶 𐝷 𐝸 𐝹 𐝺 𐝻 𐝼 𐝽 𐝾 𐝿 𐞀 𐞁 𐞂 𐞃 𐞄 𐞅 𐞆 𐞇 𐞈 𐞉 𐞊 𐞋 𐞌 𐞍 𐞎 𐞏 𐞐 𐞑 𐞒 𐞓 𐞔 𐞕 𐞖 𐞗 𐞘 𐞙 𐞚 𐞛 𐞜 𐞝 𐞞 𐞟 𐞠 𐞡 𐞢 𐞣 𐞤 𐞥 𐞦 𐞧 𐞨 𐞩 𐞪 𐞫 𐞬 𐞭 𐞮 𐞯 𐞰 𐞱 𐞲 𐞳 𐞴 𐞵 𐞶 𐞷 𐞸 𐞹 𐞺 𐞻 𐞼 𐞽 𐞾 𐞿 𐟀 𐟁 𐟂 𐟃 𐟄 𐟅 𐟆 𐟇 𐟈 𐟉 𐟊 𐟋 𐟌 𐟍 𐟎 𐟏 𐟐 𐟑 𐟒 𐟓 𐟔 𐟕 𐟖 𐟗 𐟘 𐟙 𐟚 𐟛 𐟜 𐟝 𐟞 𐟟 𐟠 𐟡 𐟢 𐟣 𐟤 𐟥 𐟦 𐟧 𐟨 𐟩 𐟪 𐟫 𐟬 𐟭 𐟮 𐟯 𐟰 𐟱 𐟲 𐟳 𐟴 𐟵 𐟶 𐟷 𐟸 𐟹 𐟺 𐟻 𐟼 𐟽 𐟾 𐟿 𐠀 𐠁 𐠂 𐠃 𐠄 𐠅 𐠆 𐠇 𐠈 𐠉 𐠊 𐠋 𐠌 𐠍 𐠎 𐠏 𐠐 𐠑 𐠒 𐠓 𐠔 𐠕 𐠖 𐠗 𐠘 𐠙 𐠚 𐠛 𐠜 𐠝 𐠞 𐠟 𐠠 𐠡 𐠢 𐠣 𐠤 𐠥 𐠦 𐠧 𐠨 𐠩 𐠪 𐠫 𐠬 𐠭 𐠮 𐠯 𐠰 𐠱 𐠲 𐠳 𐠴 𐠵 𐠶 𐠷 𐠸 𐠹 𐠺 𐠻 𐠼 𐠽 𐠾 𐠿 𐡀 𐡁 𐡂 𐡃 𐡄 𐡅 𐡆 𐡇 𐡈 𐡉 𐡊 𐡋 𐡌 𐡍 𐡎 𐡏 𐡐 𐡑 𐡒 𐡓 𐡔 𐡕 𐡖 𐡗 𐡘 𐡙 𐡚 𐡛 𐡜 𐡝 𐡞 𐡟 𐡠 𐡡 𐡢 𐡣 𐡤 𐡥 𐡦 𐡧 𐡨 𐡩 𐡪 𐡫 𐡬 𐡭 𐡮 𐡯 𐡰 𐡱 𐡲 𐡳 𐡴 𐡵 𐡶 𐡷 𐡸 𐡹 𐡺 𐡻 𐡼 𐡽 𐡾 𐡿 𐢀 𐢁 𐢂 𐢃 𐢄 𐢅 𐢆 𐢇 𐢈 𐢉 𐢊 𐢋 𐢌 𐢍 𐢎 𐢏 𐢐 𐢑 𐢒 𐢓 𐢔 𐢕 𐢖 𐢗 𐢘 𐢙 𐢚 𐢛 𐢜 𐢝 𐢞 𐢟 𐢠 𐢡 𐢢 𐢣 𐢤 𐢥 𐢦 𐢧 𐢨 𐢩 𐢪 𐢫 𐢬 𐢭 𐢮 𐢯 𐢰 𐢱 𐢲 𐢳 𐢴 𐢵 𐢶 𐢷 𐢸 𐢹 𐢺 𐢻 𐢼 𐢽 𐢾 𐢿 𐣀 𐣁 𐣂 𐣃 𐣄 𐣅 𐣆 𐣇 𐣈 𐣉 𐣊 𐣋 𐣌 𐣍 𐣎 𐣏 𐣐 𐣑 𐣒 𐣓 𐣔 𐣕 𐣖 𐣗 𐣘 𐣙 𐣚 𐣛 𐣜 𐣝 𐣞 𐣟 𐣠 𐣡 𐣢 𐣣 𐣤 𐣥 𐣦 𐣧 𐣨 𐣩 𐣪 𐣫 𐣬 𐣭 𐣮 𐣯 𐣰 𐣱 𐣲 𐣳 𐣴 𐣵 𐣶 𐣷 𐣸 𐣹 𐣺 𐣻 𐣼 𐣽 𐣾 𐣿 𐤀 𐤁 𐤂 𐤃 𐤄 𐤅 𐤆 𐤇 𐤈 𐤉 𐤊 𐤋 𐤌 𐤍 𐤎 𐤏 𐤐 𐤑 𐤒 𐤓 𐤔 𐤕 𐤖 𐤗 𐤘 𐤙 𐤚 𐤛 𐤜 𐤝 𐤞 𐤟 𐤠 𐤡 𐤢 𐤣 𐤤 𐤥 𐤦 𐤧 𐤨 𐤩 𐤪 𐤫 𐤬 𐤭 𐤮 𐤯 𐤰 𐤱 𐤲 𐤳 𐤴 𐤵 𐤶 𐤷 𐤸 𐤹 𐤺 𐤻 𐤼 𐤽 𐤾 𐤿 𐥀 𐥁 𐥂 𐥃 𐥄 𐥅 𐥆 𐥇 𐥈 𐥉 𐥊 𐥋 𐥌 𐥍 𐥎 𐥏 𐥐 𐥑 𐥒 𐥓 𐥔 𐥕 𐥖 𐥗 𐥘 𐥙 𐥚 𐥛 𐥜 𐥝 𐥞 𐥟 𐥠 𐥡 𐥢 𐥣 𐥤 𐥥 𐥦 𐥧 𐥨 𐥩 𐥪 𐥫 𐥬 𐥭 𐥮 𐥯 𐥰 𐥱 𐥲 𐥳 𐥴 𐥵 𐥶 𐥷 𐥸 𐥹 𐥺 𐥻 𐥼 𐥽 𐥾 𐥿 𐦀 𐦁 𐦂 𐦃 𐦄 𐦅 𐦆 𐦇 𐦈 𐦉 𐦊 𐦋 𐦌 𐦍 𐦎 𐦏 𐦐 𐦑 𐦒 𐦓 𐦔 𐦕 𐦖 𐦗 𐦘 𐦙 𐦚 𐦛 𐦜 𐦝 𐦞 𐦟 𐦠 𐦡 𐦢 𐦣 𐦤 𐦥 𐦦 𐦧 𐦨 𐦩 𐦪 𐦫 𐦬 𐦭 𐦮 𐦯 𐦰 𐦱 𐦲 𐦳 𐦴 𐦵 𐦶 𐦷 𐦸 𐦹 𐦺 𐦻 𐦼 𐦽 𐦾 𐦿 𐧀 𐧁 𐧂 𐧃 𐧄 𐧅 𐧆 𐧇 𐧈 𐧉 𐧊 𐧋 𐧌 𐧍 𐧎 𐧏 𐧐 𐧑 𐧒 𐧓 𐧔 𐧕 𐧖 𐧗 𐧘 𐧙 𐧚 𐧛 𐧜 𐧝 𐧞 𐧟 𐧠 𐧡 𐧢 𐧣 𐧤 𐧥 𐧦 𐧧 𐧨 𐧩 𐧪 𐧫 𐧬 𐧭 𐧮 𐧯 𐧰 𐧱 𐧲 𐧳 𐧴 𐧵 𐧶 𐧷 𐧸 𐧹 𐧺 𐧻 𐧼 𐧽 𐧾 𐧿 𐨀 𐨁 𐨂 𐨃 𐨄 𐨅 𐨆 𐨇 𐨈 𐨉 𐨊 𐨋 𐨌 𐨍 𐨎 𐨏 𐨐 𐨑 𐨒 𐨓 𐨔 𐨕 𐨖 𐨗 𐨘 𐨙 𐨚 𐨛 𐨜 𐨝 𐨞 𐨟 𐨠 𐨡 𐨢 𐨣 𐨤 𐨥 𐨦 𐨧 𐨨 𐨩 𐨪 𐨫 𐨬 𐨭 𐨮 𐨯 𐨰 𐨱 𐨲 𐨳 𐨴 𐨵 𐨶 𐨷 𐨸 𐨹 𐨺 𐨻 𐨼 𐨽 𐨾 𐨿 𐩀 𐩁 𐩂 𐩃 𐩄 𐩅 𐩆 𐩇 𐩈 𐩉 𐩊 𐩋 𐩌 𐩍 𐩎 𐩏 𐩐 𐩑 𐩒 𐩓 𐩔 𐩕 𐩖 𐩗 𐩘 𐩙 𐩚 𐩛 𐩜 𐩝 𐩞 𐩟 𐩠 𐩡 𐩢 𐩣 𐩤 𐩥 𐩦 𐩧 𐩨 𐩩 𐩪 𐩫 𐩬 𐩭 𐩮 𐩯 𐩰 𐩱 𐩲 𐩳 𐩴 𐩵 𐩶 𐩷 𐩸 𐩹 𐩺 𐩻 𐩼 𐩽 𐩾 𐩿 𐪀 𐪁 𐪂 𐪃 𐪄 𐪅 𐪆 𐪇 𐪈 𐪉 𐪊 𐪋 𐪌 𐪍 𐪎 𐪏 𐪐 𐪑 𐪒 𐪓 𐪔 𐪕 𐪖 𐪗 𐪘 𐪙 𐪚 𐪛 𐪜 𐪝 𐪞 𐪟 𐪠 𐪡 𐪢 𐪣 𐪤 𐪥 𐪦 𐪧 𐪨 𐪩 𐪪 𐪫 𐪬 𐪭 𐪮 𐪯 𐪰 𐪱 𐪲 𐪳 𐪴 𐪵 𐪶 𐪷 𐪸 𐪹 𐪺 𐪻 𐪼 𐪽 𐪾 𐪿 𐫀 𐫁 𐫂 𐫃 𐫄 𐫅 𐫆 𐫇 𐫈 𐫉 𐫊 𐫋 𐫌 𐫍 𐫎 𐫏 𐫐 𐫑 𐫒 𐫓 𐫔 𐫕 𐫖 𐫗 𐫘 𐫙 𐫚 𐫛 𐫜 𐫝 𐫞 𐫟 𐫠 𐫡 𐫢 𐫣 𐫤 𐫥 𐫦 𐫧 𐫨 𐫩 𐫪 𐫫 𐫬 𐫭 𐫮 𐫯 𐫰 𐫱 𐫲 𐫳 𐫴 𐫵 𐫶 𐫷 𐫸 𐫹 𐫺 𐫻 𐫼 𐫽 𐫾 𐫿 𐬀 𐬁 𐬂 𐬃 𐬄 𐬅 𐬆 𐬇 𐬈 𐬉 𐬊 𐬋 𐬌 𐬍 𐬎 𐬏 𐬐 𐬑 𐬒 𐬓 𐬔 𐬕 𐬖 𐬗 𐬘 𐬙 𐬚 𐬛 𐬜 𐬝 𐬞 𐬟 𐬠 𐬡 𐬢 𐬣 𐬤 𐬥 𐬦 𐬧 𐬨 𐬩 𐬪 𐬫 𐬬 𐬭 𐬮 𐬯 𐬰 𐬱 𐬲 𐬳 𐬴 𐬵 𐬶 𐬷 𐬸 𐬹 𐬺 𐬻 𐬼 𐬽 𐬾 𐬿 𐭀 𐭁 𐭂 𐭃 𐭄 𐭅 𐭆 𐭇 𐭈 𐭉 𐭊 𐭋 𐭌 𐭍 𐭎 𐭏 𐭐 𐭑 𐭒 𐭓 𐭔 𐭕 𐭖 𐭗 𐭘 𐭙 𐭚 𐭛 𐭜 𐭝 𐭞 𐭟 𐭠 𐭡 𐭢 𐭣 𐭤 𐭥 𐭦 𐭧 𐭨 𐭩 𐭪 𐭫 𐭬 𐭭 𐭮 𐭯 𐭰 𐭱 𐭲 𐭳 𐭴 𐭵 𐭶 𐭷 𐭸 𐭹 𐭺 𐭻 𐭼 𐭽 𐭾 𐭿 𐮀 𐮁 𐮂 𐮃 𐮄 𐮅 𐮆 𐮇 𐮈 𐮉 𐮊 𐮋 𐮌 𐮍 𐮎 𐮏 𐮐 𐮑 𐮒 𐮓 𐮔 𐮕 𐮖 𐮗 𐮘 𐮙 𐮚 𐮛 𐮜 𐮝 𐮞 𐮟 𐮠 𐮡 𐮢 𐮣 𐮤 𐮥 𐮦 𐮧 𐮨 𐮩 𐮪 𐮫 𐮬 𐮭 𐮮 𐮯 𐮰 𐮱 𐮲 𐮳 𐮴 𐮵 𐮶 𐮷 𐮸 𐮹 𐮺 𐮻 𐮼 𐮽 𐮾 𐮿 𐯀 𐯁 𐯂 𐯃 𐯄 𐯅 𐯆 𐯇 𐯈 𐯉 𐯊 𐯋 𐯌 𐯍 𐯎 𐯏 𐯐 𐯑 𐯒 𐯓 𐯔 𐯕 𐯖 𐯗 𐯘 𐯙 𐯚 𐯛 𐯜 𐯝 𐯞 𐯟 𐯠 𐯡 𐯢 𐯣 𐯤 𐯥 𐯦 𐯧 𐯨 𐯩 𐯪 𐯫 𐯬 𐯭 𐯮 𐯯 𐯰 𐯱 𐯲 𐯳 𐯴 𐯵 𐯶 𐯷 𐯸 𐯹 𐯺 𐯻 𐯼 𐯽 𐯾 𐯿 𐰀 𐰁 𐰂 𐰃 𐰄 𐰅 𐰆 𐰇 𐰈 𐰉 𐰊 𐰋 𐰌 𐰍 𐰎 𐰏 𐰐 𐰑 𐰒 𐰓 𐰔 𐰕 𐰖 𐰗 𐰘 𐰙 𐰚 𐰛 𐰜 𐰝 𐰞 𐰟 𐰠 𐰡 𐰢 𐰣 𐰤 𐰥 𐰦 𐰧 𐰨 𐰩 𐰪 𐰫 𐰬 𐰭 𐰮 𐰯 𐰰 𐰱 𐰲 𐰳 𐰴 𐰵 𐰶 𐰷 𐰸 𐰹 𐰺 𐰻 𐰼 𐰽 𐰾 𐰿 𐱀 𐱁 𐱂 𐱃 𐱄 𐱅 𐱆 𐱇 𐱈 𐱉 𐱊 𐱋 𐱌 𐱍 𐱎 𐱏 𐱐 𐱑 𐱒 𐱓 𐱔 𐱕 𐱖 𐱗 𐱘 𐱙 𐱚 𐱛 𐱜 𐱝 𐱞 𐱟 𐱠 𐱡 𐱢 𐱣 𐱤 𐱥 𐱦 𐱧 𐱨 𐱩 𐱪 𐱫 𐱬 𐱭 𐱮 𐱯 𐱰 𐱱 𐱲 𐱳 𐱴 𐱵 𐱶 𐱷 𐱸 𐱹 𐱺 𐱻 𐱼 𐱽 𐱾 𐱿 𐲀 𐲁 𐲂 𐲃 𐲄 𐲅 𐲆 𐲇 𐲈 𐲉 𐲊 𐲋 𐲌 𐲍 𐲎 𐲏 𐲐 𐲑 𐲒 𐲓 𐲔 𐲕 𐲖 𐲗 𐲘 𐲙 𐲚 𐲛 𐲜 𐲝 𐲞 𐲟 𐲠 𐲡 𐲢 𐲣 𐲤 𐲥 𐲦 𐲧 𐲨 𐲩 𐲪 𐲫 𐲬 𐲭 𐲮 𐲯 𐲰 𐲱 𐲲 𐲳 𐲴 𐲵 𐲶 𐲷 𐲸 𐲹 𐲺 𐲻 𐲼 𐲽 𐲾 𐲿 𐳀 𐳁 𐳂 𐳃 𐳄 𐳅 𐳆 𐳇 𐳈 𐳉 𐳊 𐳋 𐳌 𐳍 𐳎 𐳏 𐳐 𐳑 𐳒 𐳓 𐳔 𐳕 𐳖 𐳗 𐳘 𐳙 𐳚 𐳛 𐳜 𐳝 𐳞 𐳟 𐳠 𐳡 𐳢 𐳣 𐳤 𐳥 𐳦 𐳧 𐳨 𐳩 𐳪 𐳫 𐳬 𐳭 𐳮 𐳯 𐳰 𐳱 𐳲 𐳳 𐳴 𐳵 𐳶 𐳷 𐳸 𐳹 𐳺 𐳻 𐳼 𐳽 𐳾 𐳿 𐴀 𐴁 𐴂 𐴃

și englezul Henry Rolinsohn complectară descifrarea acestor inscripțiuni. Descoperirea listei satraپیilor persane în inscripția lui Dariu în Naqš-e Rostem, și în deosebi a copiei a unei lungi inscripții a lui Dariu pe stânca din Begistun, făcută de Rolinsohn, a dat acestor savanți puțința, independent unul de altul, să alcătuiască alfabetul, care se deosebea numai în importanța, atribuită unui semn, și cu ajutorul limbilor zendică și sanscrită – să traducă din o limbă, scrierile căria erau așa de minunat descoperite. Citirea textelor persane cuneiforme, astfel, deveni un fapt împlinit, și rămăsese numai să se mai găsească alte două texte, însemnate pe aceleași monumente. Dar aceasta era o problemă nu ușoară. Cuvintele în aceste inscripțiuni nu se separau unele de altele, și semnele erau strașnic de multe. Totuși cu ajutorul numelor proprii, adesea repetate, și aceste două texte încetul cu încetul au cedat incusinței răbdătoare a cercetătorilor, și cu trecerea vremei se descoperi, că una din ele era în limba agglutinativă, adică înrudită cu limba neamurilor turcofinice, iar cealaltă în dialectul, foarte asemănător cu limba evreească a Vechiului Testament. Monumentele, găsite aproape imediat după aceea în Asiria și Babilona de Botta și Layard, au arătat curând, anume căruia popor aparținea acest dialect. Inscripțiile găsite în Nineva s'au dovedit scrise în aceeași limbă și prezentau aceeași sistemă de scrisoare cuneiformă. De aici deveni evident, că aceasta era o inscripție în limba populațiunei semite din Asiria și Babilona, pentru care, evident, regii persani și destinaseră între alții decretul lor. Citirea acestei inscripții a și servit ca punct de plecare pentru citirea inscripțiilor de pe acele monumente, care în curând au început a se desgropa în Asiria. Asirienii, asemenea babilonenilor, scriau pe plăci de lut și aveau biblioteci întregi, care erau pline cu o bogată literatură, scrisă pe plăci anume presate în acest scop. În această privință o importanță destul de însemnată au avut rezultatele săpăturilor, făcute de Layard în Nineva, și anume descoperirea bibliotecii dăruită de acestuia vechiului oraș, acum îngropat sub dealurile Kūtundjucului. Plăcile de cărămidă sfărmate, aparținând acestei biblioteci, nu numai că au dat cercetătorilor extraordinar de mult material literar, dar i-au și înarmat cu primele mijloace pentru studierea limbii asiriene. În mijlocul literaturii de tot felul, în această bibliotecă erau și tabele întregi de semne cu însemnarea lor deosebită fonetică și ideografică, tăblițe de sinonime și cataloage de numele plantelor și animalelor. Dar aceasta era încă departe de a fi totul. Inventatorii sistemii cuneiforme de scris au fost un popor, care a

precedat semișilor întru ocuparea Babilonului și vorbea o limbă, cu totul deosebită de a succesorilor lor semiși. Aceștia au fost anume Accadiiții, cum sunt ei numiți de obicei, care au lăsat după dâșii o însemnată cantitate de literatură, foarte prețuită de babilonenii și asirienii semiși. O mare parte de plăci ninevene de aceea constau din traduceri paralele din limba acadică în asi-

Plăci de lut cu inscripții cuneiforme, descoperite de Layard la Ninova.

riana, precum și din alfabete, dicționare și gramatice, în care originalul acadică totdeauna se pune alături cu traducerea asiriană. Asemenea texte în două limbi nu numai că au dat puțința savanților să restabilească limba acadică de mult uitată, dar au și servit drept mijlocul cei mai însemnat la alcătuirea dicționarului asirian. Trei expediții noi, din care unele au avut în cap un asiriolog așa de însemnat, ca George Smith, au

contribuit foarte mult la explicarea plăcilor literare, cunoscute mai înainte, și au descoperit nu puține plăci din biblioteca Babilonului. Deci, deși până acum s'a cercetat numai una din multele biblioteci, care zac încă îngropate sub ruinele Babiloniei și Asiriei, totuși în mâinile savanților se află deja o atât de mare rezervă de literatură asiriană, în cât ea întrece cu mult prin conținutul său tot Vechiul Testament. În vederea unui așa belșug de material pentru studiu și comparațiune, asiriologul sub acest raport se află acum chiar în o situație mai bună decât hebraistul, și cel din urmă poate acum primi tare mult ajutor dela asiriologie la determinarea înșămănării multor cuvinte evreești, foarte până acum foarte dubioase. Desvoltarea asiriologiei a fost ajutată încă cu deosebire de acea împrejurare, că sistema cuneiformă de scris, ca datorându-și origina sistemului hieroglifice, foarte liber se folosește de așa numitele semne determinante, adică de astfel de semne, care, neavând însemnătate vocală, servesc la determinarea acelei clase, la care aparține cuvintele însoțite de dâșele. Din această cauză totdeauna la prima privire se poate spune ce înșamnă cuvântul examinat om, femeie, divinitate, râu, țară sau oraș, sau el designează un animal, o pasere, o plantă, piatră, stea, etc. Față cu asemenea mijloace nu-i de mirare, că asiriologia în timp de câțiva ani a reușit să facă foarte mare progres, așa ca inscripțiile cunei-

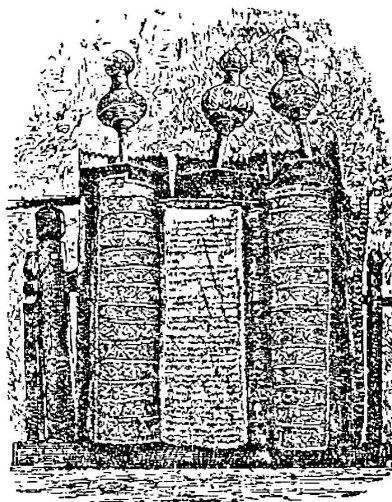
forme astăzi se citesc cu aceeași ușurință, ca și cărțile istorice ale Vechiului Testament. Cu un cuvânt, studiul asiriologiei astăzi se razimă pe principii tot așa de sigure și solide, ca și studiul oricărei alte limbi vechi, știința căria a ajuns până la noi după tradiție. Și vechimea monumentelor ei, bogăția cuvintelor ei, perfecțiunea gramaticii sale și caracterul silabic al scrierii, care exprimă atât consoanele, cât și vocalele, ceea ce nu există în egipteană, — toate acestea fac ca ea să fie extraordinar de importantă la studierea limbilor semite. Atât descoperirea acestei limbi, cât și citirea inscripțiilor cuneiforme în ea, nu numai că a revărsat un nou curent de lumină asupra istoriei și vechimei Vechiului Testament, dar a și servit la explicarea limbii Vechiului Testament, din care pricină multe locuri până acum obscure ale sf. Scripturi au devenit cu totul clare, și apărătorii cuvântului lui Dumnezeu găsesc într'însa o nouă armă puternică contra negărei și necredinței.

3. *Descoperirile din Palestina.*

Rezultatele strălucite ale descoperirilor în Egipt și Asiria au atras considerabil atențiunea învățaților cercetători anume în această parte, așa că pentru o vreme lăsară în umbră terenul principal evenimentele istorico-biblice, și anume Palestina. Dar și în aceasta din urmă se produc cercetări cu izbândă, care deja s'au și încununat cu succese importante. Dacă descoperirile în Egipt și Asiria ne-au dat la mână noi documente, care servesc la confirmarea adevărului evenimentilor biblico-istorice, apoi dela Palestina era tare mult de dorit să avem asemenea descoperire, care ar fi putut servi de adevărare a veracității, autenticității și identității înseși cărților biblice. Critica negativă, care se deprinsese în ultimul timp să refere cărțile lui Moise la timpul captivității babilonice, neconținut are în vedere la aceasta presupunerea, că israeliții, ca popor, inclusiv până la acest period a fost popor analfabet și deaceia pentru dânsul asemenea cărți erau cu totul inaccesibile și de prisos. Dacă însă ele s'au ivit într'un timp așa de târziu, ca cel al robiei babilonice, apoi e clar, că ele deja, ca scris mult mai târziu decât evenimentele descrise într'însele, nu pot să aibă nici o veracitate istorică și, prin urmare, redau numai legende în circulație și mituri despre un trecut neguros a vieții lor istorice. Această presupunere astăzi se evaporează în fața descoperirilor nu demult făcute în Palestina, și între altele așa numita „inscripția Siluamului”. Ea nu numai că ne dă puțină să judecăm exact, cum au fost scrise cărțile sfinte ale Vechiului Testament în original, ci ne

arată clar și cât de înaltă era civilizația către timpul regelui Solomon, în timpul domniei căruia a fost făcută acea inscripție.

Inscripția dela Siluam a fost găsită în Ierusalim, pe peretele tunelului săpat în stâncă, care duce apa din Izvorul Fecioarei în lacul Siluamului. Situația ei ciudată într'un tunel întunecos sub pământ, pe care neconținut curge apa, a fost cauza, că ea a rămas atâta vreme neobservată și a fost găsită numai acum nu

Vechea copie samarineană a legii.

demult. Chiar și după ce a fost observată, înainte de a fi fost descifrată, a trebuit să se dea drumul apei în canal și să se curățe literale de mărul ce se depusese pe dânsule. Iată traducerea acestei inscripții: „Priviți la săpătură! Iată istoria acestei săpături. Când mai rămăsese încă de scobit numai ca trei coți și pietrarii își ridicară casmalele fiecare într-o întâmpinarea aproapelui său, se auzi glasul unui om, care striga către altul. În ziua terminării scobirii pietrarii loviră casmalele una de alta fiecare de a celui din

fața sa și apele au început a curge din izvor în iaz pe o distanță de 1200 coți. Înălțimea scobiturii deasupra capului petrarilor era ca de un cot“. Aicea atrage luarea aminte cu deosebire acea împrejurare, că chiar în acel period timpuriu ca acela, căria aparține inscripția, arta inginerilor era așa de dezvoltată, că dădu puțină lucrătorilor regelui evreu, să înceapă scobirea canalului în același timp din amândouă capetele, și cu toată distanța de 732 coți de locul unde trebuia să se întâlnească ambele echipe, ele în adevăr acolo s'au întâlnit. Timpul exact al executării lucrării acestia încă nu s'a determinat. Unii o referă la timpul lui Solomon, alții la domnia lui Ezechia. În cazul din urmă aceasta ar fi aceeași conductă de apă, de care se pomenește în cartea 4 Regi XX, 20 și în cartea 2 Paralipomena XXXII, 30. Din trăsăturile literelor inscripției e clar, că autorul ei era deprins a scrie pe pergament sau pe papirus, iar nu pe piatră. Ele sunt rotunjite, iar nu unghiulare. E clar, deci, că în Iudeea era în întrebuințare un astfel de alfabet, care ne indică, că poporul citea și scria *cârți*. Altă particularitate vrednică de luat în samă a inscripției din Siluam constă în aceea, că ea nu-i un document public, într'insa nici

chiar nu se pomeneste numele regelui, ce domnea atunci. Ea probabil a fost sepată de unul din lucrători în clipa de entuziasm dela sfârșitul lucrării. Îngrijirea, cu care sunt separe literale în astfel de loc, unde nu avea cine să le citească și să le examineze, ne arată, că pentru autorul ei scrierea era un lucru așa de obișnuit, cași lucrul la tunel. Din acest fapt concluzia este evidentă: dacă un simplu lucrător știa deja să scrie, apoi scriitorii specialiști, preoții și membrii școlilor prorocști știau demult. Astfel nu este nici un temei a presupune, că în acele zile scrierea era mai puțin răspândită de cât astăzi. Aceasta își găsește confirmarea pe monumentele Egiptului și Asiriei. În Egipt cărțile erau în întrebuințare generală din timpuri imemorabile; chemarea de scriitor se bucura de cinste, și atât monumentele publice, cât și cele particulare erau acoperite cu scrieri, ce se citeau de trecători. Dintre fragmentele de literatură, ajunse până la noi din literatura egipteană, se află colecția de scrisori, care trebuie să fi servit ca model acestui deosebit fel de scrieri. Noi am amintit deja despre biblioteca din Niniva. Ea fusese alcătuită ca imitare a bibliotecelor, care existau prin toate orașele Babiloniei din cele mai vechi timpuri. Cu mult înainte de timpul lui Avraam existau nu numai biblioteci, bogat înzestrate cu cărți atât pe plăci de argilă, cât și pe papiruse, dar și numeroși cititori. Bibliotecile acestea erau publice, și proporțiile, în care se mărea conținutul lor cu noi scrieri și cu copii de pe cele vechi, ne arată, că ele adesea erau vizitate. Cărțile erau așezate în ordine și introduse în cataloage în ordinea, cum se face în bibliotecile actuale. Ele se refereau la toate ramurile de știință și la toate secțiile de literatură, cunoscute în vremea aceea. Dacă izraeliții, trăind între Asiria și Egipt și mărginindu-se cu orașele de înaltă cultură ale Fenicie, ar fi rămas ignoranți și analfabeți, apoi aceasta cu adevărat ar fi fost o minune. Că ei nu erau analfabeți, s'a dovedit irefutabil acum prin inscripția din Siluam. Aceasta se confirmă deasemenea prin mărturia unei sentințe din cartea pildelor lui Solomon, unde se spune, că scriitorii lui Ezechia au făcut o nouă copie a pildelor lui Solomon (XXXV, 1), probabil pentru o bibliotecă, asemenea celor din Asiria și Babilon.

Așa dară, vom conchide cu cuvintele unuia din cei mai vestiți orientaliști din vremea noastră, descoperirile pe terenul vieții istorice ale vechilor popoare ale răsăritului în ultima jumătate de veac au lămurit: 1) că istorisirile Vechiului Testament, fiind comparate cu documentele neîndoelnic contemporane evenimentelor, se dovedesc exacte până la cele mai mici amănunțimi; 2) că înainte de robia babilonică iudeii au fost popor cărturar, posedau cel puțin o bi-

biblioteca și cunoșteau bine meșteșugul scrisului. Prin urmare nu se poate răspînge adevărul existenței și autenticitatea cărților Vechiului Testament pe acel temei, că datele lor istorice sunt neadevărate sau simple mituri, și că ele n'ar fi putut fi scrise în acel period timpuriu, la care se raportează. Nu-i nici un temei a presupune, că Avraam a fost agramatos; contemporanii lui din Urul Haldeii știau să citească și să scrie; sunt încă și mai puține temeiuri a considera analfabeți pe urmașii săi, cari au venit în contact cu literatura Egiptului. Dacă însă cărțile biblice sunt scrise chiar în timpul săvârșirii evenimentelor, istorisite de dănsule, atunci pentru noi ele capătă greutate și autoritate de izvoară prime. Nici un scriitor nu poate să descrie denaturat ceea ce cititorilor săi e bine cunoscut; el nu poate să născociască evenimentele și faptele despre care contemporanii săi pot să mărturisească, că ele n'au fost niciodată. Inseși istoria scrisului în orient nu numai că face posibilă presupunerea, că sf. cărți biblice au fost scrise în acel timp, la care le referă tradiția, dar ne și încredințează pe deplin întru aceasta. Nu este probabil, ca izraeliții știind să scrie, s'ar fi abținut dela alcătuirea cărților în acea vreme, când popoarele ce-i înconjurau aveau demult biblioteci. Cum că sf. cărți biblice în adevăr aparțin aceluși timp, către care le referă tradiția, asta astăzi se confirmă de către monumentele egiptene și asiriene. Repetăm: exactitatea până la cele mai mici amănunțimi se explică numai prin aceea, că ele sunt scrise de contemporanii lor.

Vechiul Testament este pregătire pentru Noul Testament. Dumnezeuasca autoritate a unuia este strâns legată de autoritatea dumnezească a celuilalt. Istoria Bisericei iudaice își găsește explicarea sa numai în arătarea în lume a lui Hristos; prorociile sunt înțelese numai în lumina Evangheliei. Dacă istoria poporului iudeu a fost un amestec de mituri și legende, atunci unde ar fi în acest caz temeiul, pe care ar putea să se razeme creștinismul? Dacă prorociile ar fi fost scrise mai târziu de acel timp, căruia după propria lor mărturie aparțin ele, atunci ce ar rămânea din mărturia lor, pe care ne-o arată însuși Domnul?

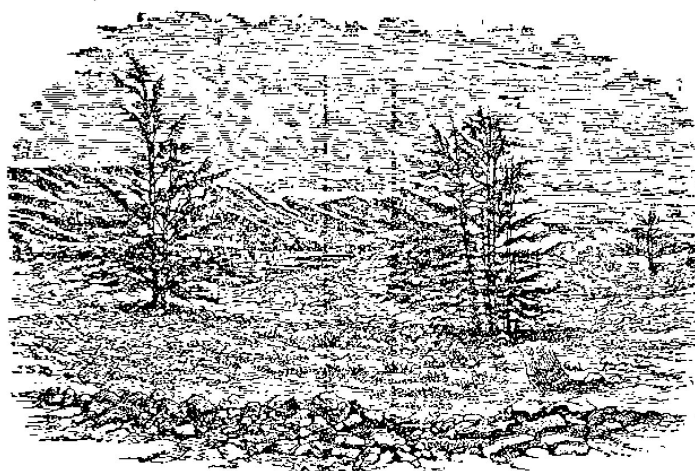
Din fericire, noi nu avem nevoie să rezolvim aceste chestiuni. Pietrele demult îngropate, iar acum desgropate, strigă contra oamenilor, care atacă sfânta noastră credință.

Imperiile bătrânului răsărit, demult uitat, s'au sculat din mormintele lor seculare, ca mărturii ale autenticității și veracității „Cuvîntelor lui Dumnezeu“¹⁾.

1) Din articulele profesorului dela Oxford, ale arheologului Seyce, intitulate „Mărturia vechilor monumente despre autenticitatea cărților sf. Scripturi“. Traducerea în „Pravoslavnoe Obozrenie“, Mart 1888, p. 555-556.

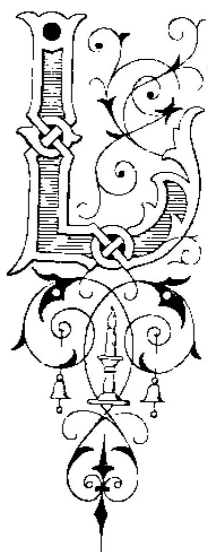
CARTEA I

Lumea de dinainte de Potop

*Înainte de a se naște munții și a se forma pământul și lumea,
din veac și până în veac, Tu ești Dumnezeu. Ps. LXXXIX, 3.
(Munții Libanului).*

CAPITOLUL I FACEREA LUMII

Lumea, privită după frumusețea sa de dinafară și după armonia lăuntrică, ne înfățișază o creațiune minunată, care uimește prin armonizarea părților sale și prin minunăția formelor ei. Cu toată nemărginirea sa ea se mișcă regulat asemenea unui ceasornic măreț, condus de un meșter mare și iscusit. Și după cum la privirea ceasornicului fără să vrei îți vine în minte meșterul ce l-a făcut și îl conduce, tot așa și când privești lumea în mișcarea ei regulată și armonioasă, mințea, numai decât fără să vrea, ajunge la ideea despre acel Autor, Căruia își datorește ea existența și organizația sa minunată. Că lumea nu este veșnică și își are începutul său, aceasta se dovedește limpede mai întâi de toate de credința generală a popoarelor, la care la toate se păstrează cea mai veche tradiție despre începutul tuturor lucrurilor. După aceea studiul mersului vieții istorice a omenirii, mai ales a popoarelor ei celor mai vechi, ne arată, că înseși viața istorică are o întindere tare mărginită și curând trece în epoca preistorică, care alcătuiește copilăria omenirii, ce neapărat presupune la rândul său nașterea sau începutul. Aceeași ne arată și mersul dezvoltării științelor și artelor, care iarăși ne conduce la starea primitivă, când ele deabea începeau. În sfârșit științele cele mai nouă (geologia și paleontologia), prin studierea păturilor scoarței pământului și a rămășițelor

cuprinse într'însa irefutabil și limpede dovedesc, că globul pământesc s'a format treptat în suprafața sa, și că a fost o vreme, când pe dânsul nu exista deloc viață, și înseși el se afla în stare de materie informă. Astfel începutul lumii e neîndoelnic, fie măcar și în formă de materie fără formă și primitivă, din care treptat s'au format toate formele ei. Dar de unde a apărut oare înseși această materie? Întrebarea aceasta încă de demult a preocupat mintea omenească, dar ea a fost neputincioasă să o rezolve fără ajutor de sus, și în lumea păgână cei mai mari înțelepți și întemeietori de religii n'au fost în stare să se ridice mai presus de acea idee, că materia ei primitivă a existat din eternitate, și că din aceea sau singură de sine, prin oare care întâmplare inexplicabilă, s'a format lumea, sau Dumnezeu a format-o, fiind astfel numai organizatorul lumii, iar nu creator în adevăratul înțeles al acestui cuvânt.

Silindu-se să-și lămurească această mare întrebare, mintea omenească a cercat tot felul posibil de experiențe de deslegare ale sale, s'a încercat să scoată lumea din tot felul de elemente, ce i se prezentau cât de puțin capabile pentru opera creatoare. Dar cu toate silințele sale ea n'a putut ajunge decât până la vre un punct extrem, iar de acolo înainte iarăși întunec, iarăși necunoscutul, iarăși întrebarea: Ce-i oare mai departe? Ca și cum ar fi exprimat figurat această neputință a minții omenești de a pătrunde mai departe de punctul final extrem, aproape mai toate cosmogoniile păgâne presupun origina lumii din *întunec*. La început, după părerea indienilor, totul era întunec nepătruns, nesfârșit și haotic, când s'a arătat Dumnezeu, organizatorul tuturor lucrurilor și a împărșiat întunecul primitiv cu lumina sa. Pentru aceasta El înainte de toate a creat apele și a sămănat într'însele semințele luminii. Din aceste semințe s'a format un ou luminos, în care liniștit și cugetător a șezut Brahma în tot periodul creațiunei. Dar iată oul s'a desfăcut în două jumătăți și din acestea s'a format cerul și pământul. Iată un model de explicare păgână întunecată a originii lumii. Mai departe n'a putut să ajungă în deslegarea acestei chestiuni nici mândra filosofie greacă. Ea de altminterlea nu arată că întunecul ca principiu nedeterminat al existentului, ci se încearcă să scoată lumea dintr'un element mai determinat. Dar și aicea nu se află mai multă precizie și răspunsul la întrebare nu-i mai satisfăcător decât în cosmogonia indiană. După părerea unuia (a lui Thales) lumea a rezultat din apă sau din umiditate; după altul (după Anaximandru) totul a rezultat din „imperceptibil“, din ceva nedeterminat calitativ și cantitativ, dintr'o materie primară. După

un al treilea (după Anaximen) principiul lucrurilor se cuprinde în aer, din care cu ajutorul condensării și delatărei a rezultat focul, vântul, nourii, apa și pământul. Alții scoteau toate lucrurile din atomi, - dar de unde a provenit apa, „insensibilul“, aerul, atomii - la asta filosofia n'a putut da răspuns. Ea nedefinit recurgea la *veșnicia* materiei. Ceva mai departe în rezolvirea chestiunii despre începutul lumii a mers cea mai mare minte filosofică a lumii vechi - Platon. El n'a putut să se mulțamească cu indicațiunile nedeterminate la *veșnicia* materiei și a elementelor ei primare - cu indicarea, care în realitate nega înseși întrebarea, - și a dat soluțiunea sa mult mai înaltă, ce a fost cu puțină puternicele sale minți. După dânsul, din *veșnicie* există ideile și cea mai înaltă din ele este ideea binelui. Lumea văzută a rezultat în timp: ea este *formată* de Dumnezeu, Binele absolut, dintr'o materie incalitativă și oare cum neexistentă. Mai întâi de toate s'a format sufletul cosmic din unirea armonică, din esența indivizibilă și divizibilă, după aceea corpul cosmic, iar din elementele lui, pământul, focul, apa și aerul. Mai departe de Platon n'a fost în stare să meargă mintea omenască. Filosofia următoare neconținut s'a învârtit în unele și aceleași conjecturi, grosier, dar sincer exprimate de vechii filosofi. Acele sisteme, care se pare că se înfățișază ca nouă, sunt nouă numai după forma lor mai cioplită și mai prelucrată prin munca seculară a minții; în realitate însă ele alcătuiesc o repețire de multe ori exprimată a uneia și aceluiași conjecturi. Ca o piatră grea de poticnire, înaintea minții omenesci zace tema indispensabilă pentru ea; din nimica nimica nu rezultă. Ea nu-i în stare să o înlăture fără ajutor de sus; și neînlăturându-o, ea veșnic se va învârti în cercul unia și aceluiași idei, că lumea a rezultat din sine însuși, adică se va măguli pe sine cu păruta rezolvire a întrebării despre lume. Pentru a scoate pe om din acest cerc fără eșire, omului i s'a dat revelația divină, cuprinsă în cărțile sf. Scripturi, și ea simplu și limpede a proclamat marea taină a ființei, cu pătrunderea căreia în zadar s'au muncit înțelepții tuturor timpurilor și popoarelor. Taina asta e descoperită pe prima pagină a cărții Facerea, cu care se și începe istoria biblică a lumii și a omenirii.

„La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul“, zice descriitorul facerii, sf. Proroc Moise. În aceste puține cuvinte este exprimat acel adevăr nemărginit în adâncime, că tot ce există în cer și pe pământ, și prin urmare și substanța primară, își are începutul său și toate sunt făcute de Dumnezeu, Care singur este veșnic și a existat înainte de toate timpurile, și pelângă aceasta

toate sunt făcute din nimica, cum însemnă și verbul *bara*, întrebuințat pentru exprimarea cuvântului „a făcut”. Dumnezeu este singurul făcător al Universului, și fără de Dânsul nimic n'a putut să fie făcut. Afirmând această idee, autorul cărții *Facerea* prin înseși aceasta a răspins toate celelalte mijloace de explicare a originii lumii, adică cum că lumea n'a putut să rezulte nici dela întâmplare, nici din nașterea de sine, nici din lupta principiilor bun și rău (cum învățau oarecare dintre înțelepții păgâni, iar după ei și cei mai noi iubitori de înțelepciune), ci numai din libera hotărâre a voinței atotputernicului Dumnezeu, care a binevoit să chieime lumea din neființă la ființa vremelnică. Iar hotărârea aceasta a izvorit numai din iubirea și bunătatea Făcătorului, în scopul de a da și fapturilor puțința de a se desfăta de aceste mărețe însușiri ale ființei Sale. Și iată „El”, după cuvintele de Dumnezeu inspiratului psalmist, „a zis și s'au făcut, El a poruncit și s'au arătat” toate (Ps. XXXII, 9). Drept instrument al Său la facere a fost Cuvântul Lui, care este Cuvântul cel dintru început, Fiul lui Dumnezeu, prin Care „au început să fie, și fără de Dânsul nimic n'a început să fie, ce a început să fie” (Ioan, I, 3). De oarece în al doilea verset se spune deosebit de participarea Duhului lui Dumnezeu la opera facerei, apoi e clar, că Dumnezeu a lucrat la facerea lumii, ca Treimea cea prea veșnică¹⁾.

Asemenea cugetare înaltă a lui Moise despre Dumnezeu și origina lumii va deveni încă și mai uimitoare și cu adevărat minunată, dacă o vom compara cu vederile religioase a popoarelor contemporane lui. Către vremea lui Moise la toate popoarele păgâne ideea de Dumnezeu era așa de turbure, încât el în chip neclar se distingea de lume, din care pricină și chestiunea despre origina lumii era extrem de încurcată. Chiar în Asia, acest leagăn al neamului omenesc, la popoarele ariene Divinitatea se confunda cu cerul a toate coprinzător, și astfel de fenomene naturale, ca soarele, luna, stelele, nouri, aurora treptat s'au divinizat, ca fii ai lui. Strămutând în sfera religiei închipuirea materială a vieții de toate zilele, popoarele în încercări deșarte de a-și explica origina lumii, nascociau oarecare mireasă cerească, care, primind forma nopții, participa cu Dumnezeu la producerea lumii și apărea în calitate de mamă a pământului. În India și în răsărit această închipuire s'a dezvoltat treptat până la identificarea lui Dumnezeu

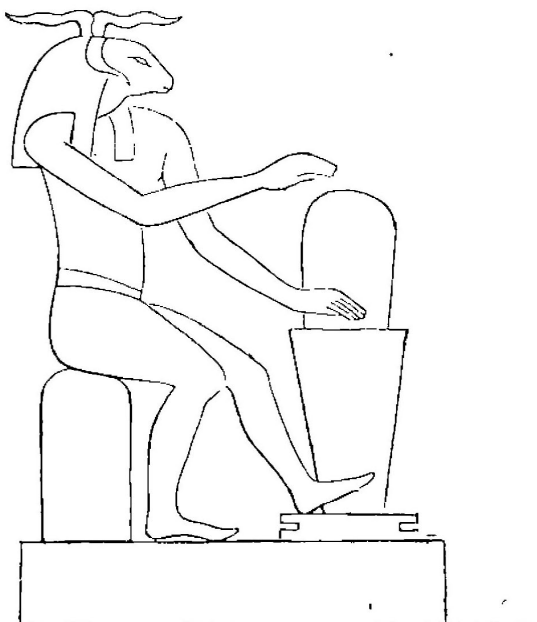
1) Asta o arată și înseși întorsătura de vorbă a originalului ebraic din vers 1. „Be-reșt bara Elohim ve et haș-samaim ve et ha-areț”, adică: „la început a făcut Dumnezeu cerul și pământul”.

cu natura. Toate cele văzute încep să se considere ca manifestări ale unia și același Divinități, sau ale lui Brahma sub toate formele posibile. În Asia apusă religia primitivă curată se transformă în idololatrie, care considera nenumăratele fenomene sau forțe ale universului ca zeități deosebite. Egiptul, adevărat, a păstrat o învățătură tainică despre un singur Dumnezeu suprem, dar la acela s'au amestecat tot felul de închipuiri politeiste. Dumnezeu de aceea era în imaginația lor numai o simplă abstracțiune și se afla cu omul și cu lumea numai în acel raport, că el era făcătorul zeilor, cari erau emanări dintr'însul. Pentru cei consacrați acești numeroși zei erau numai diferite numiri și manifestări ale singurului Dumnezeu suprem, dar pentru masa poporului ei alcătuiau o gloată nesfârșită de divinități. Între dâșii soarele, sub diferite numiri, era obiectul cinstirii supreme. Dar, după ciudata denaturare a conștiinței religioase, ca întrupare a zeilor se considerau și unele animale inferioare. În timpurile vechi aceste ființe cerești

Divinizarea soarelui de pe un monument egiptean.

ar fi locuit printre oameni sub forma de zei-regi, dar apoi au părăsit pământul, lăsându-i pe oameni să se cărmuiască după legile date lor și după anumite pravile. Din acel timp ei ar fi primit la cer forma trupului animalelor, pentru ca să observe mersul lucrurilor în lume, fără să primească părtășie într'însele. Pisica, crocodilul,

șarpele - toate acestea erau forme sacre, în care se întrupau zeii. Șacalul, ibisul, maimuța și cărbușul

Zeul egiptean Hnum formează oul universului asemenea unui olar (de pe închipuirea de pe un basoreliev din templul dela Filah).

se bucurau de adorare în toată țara. Uliul, ipopotamul și chiar șarpele erau divinități locale. Cu deosebire erau slăviți boii sacri ai Iliopolei și Memfisului. Acestor ciudate divinități li se da tot felul de onoruri. Ele erau nutrite în temple mărețe; pelângă dânsese se afla o mulțime de sacrificatori străluciți; în cinstea lor să săvârșau prăsnuiri. Orcă nerespect față de vre una din aceste divinități se considera crimă și pentru vătămarea adusă lor vinovații erau supuși la pedeapsa cu moartea. Nu-i de mirare, că Juvenalie, după 1500 de ani dela Moise, luoa în răs asemenea superstiție grosolană și urită. „Cine nu știe“, exclama el, „la ce fel de divinități nu se închina vânturatecul egiptean? Un grup cinstește pe crocodil; altul se îngrozește când vede ibisul înghițind șarpele. Chipul aurit al șarpelui sacru strălucește de departe. Ici orașe întregi se închină la pisici, dincolo altele dau cinste peștilor Nilului; dar iată mai dincolo se închină încă la un câne. La dânsii se socotea mare crimă să mănânci sau să rupi vreo ceapă sau un firicel de marar. O! fericit popor, zeii căruia cresc astfel în grădina de legume!“.

Cu un cuvânt, în afară de Biblie adevărata idee de Dumnezeu și de raportul Lui cu lumea era cu totul întunecată. Și iată, în contrast cu astfel de închipuiri, istorisirea primei cărți a lui Moise oferă o revelație simplă și înaltă, care poartă asupra ei pecetea Dumnezeului celui viu. În limba cea mai simplă, accesibilă minții celei mai de rând, ea declară, că între făptură și Făcătorul există o deosebire absolută și veșnică. Cerul și pământul nu alcătuiesc pe Dumnezeu, pentru că El le-a făcut pe acestea; soarele deasemenea nu-i dumnezeu, nici luna și stelele; nu se pot considera divinități nici măreșele și feluritele minunății coprinse într'însele, pentru că toate acestea le-a făcut Dumnezeu. Originea lumii la celelalte popoare se atribuia întâmplării sau soartei. Moise însă proclamă, că lumea e făcută de un Dumnezeu personal, viu și unic. În vechime se presupunea, că materia era veșnică, cu toate că această presupunere ducea la o concluzie din cele mai complicate și contradictorii. Și contrar cu această falsă închipuire, Moise determină direct, că nimic nu e veșnic, decât numai singur Dumnezeu, Care „la început a creat cerul și pământul“, adică nu simplu le-a alcătuit dintr'o materie, ce exista de mai înainte, ci le-a creat din nimic. Aicea se vestește nu o abstracție oare care neînțeleasă, care întunecă mintea noastră, ci o ființă vie, nemărginită în atotputernicia sa; o ființă personală, căria noi ne putem închina cu mintea. Și El nu-i numai ființă personală, dar și posedă astfel de însușiri,

care prezintă o perfecțiune a unei naturi morale. Și anume, Dumnezeu este infinit bun, și însăși lumea își datorește originea sa numai singurei Lui bunătăți nemărginite și iubirii Lui. Dumnezeuul lui Moise, într'un cuvânt, stă în plină contrazicere cu toate închipuirile despre Dumnezeu, la care a putut ajunge mintea omenească prin propriile ei puteri. El nu este numai Dumnezeu atot puternic și preaînțelept, ci este deasemenea Dumnezeuul iubirii. Fiind creatorul a toate, El însuși nu e făcut și, ca atare, e neschimbabil. El stă mai presus de orice soartă sau necesitate, nemărginit nici prin spațiu, nici prin vreme.

Astfel în primele rânduri ale Bibliei ni se dă o idee de Dumnezeu, care înalță mintea noastră către cel mai înalt ideal, și acesta e desăvârșit sub toate raporturile. Aicea nu se face nici-o încercare, cum se petrecea aceasta în cărțile religioase sau în legendele celorlalte popoare, de a istorisi despre originea lui Dumnezeu. Existența Lui este primul adevăr, care nu cere dovezi. Teologia egipteană, în mediul căria a crescut Moise, de obicei se ocupa cu chestiunile despre originea zeilor din Osiris și povestea, cum el, soarele, a produs pe cei mai mari zei planetari și după aceea pe cei doisprezece zei inferiori ai diferitelor semne ale Zodiacului, și așa mai departe pe scara nesfârșită a genealogiei. Teologia indiană deasemenea se ocupa cu genealogia zeilor. Același cuvânt era la greci și la popoarele Asiei apusene. Dar nimic de felul acesta nu se află în cărțile sf. Scripturi. În mijlocul întunecimei religioase generale cu adevărat a strălucit lumină, a răsunat glasul cu adevărat dumnezeesc, care a vestit, că Dumnezeu este unul și că El din buna sa voință a făcut lumea din nimica.

Au fost multe încercări diferite de a explica asemenea fenomene neobișnuit. Unii l-au atribuit unei înclinațiuni înăscute a popoarelor semite către monoteism. Dar Max Müller, care nu e deloc dispus către vreo doctrină dogmatică, arată limpede netemeinicia acestei teorii, arătând anume, că la diferitele popoare semite, foarte apropiate de cel evreu, a existat cel mai grosolan politeism, ca divinizarea naturei văzute. Nu-i cu puțință a explica aceasta nici prin cauze curat istorice, de oarece din istorie, din contră, se știe, că evreii totdeauna au fost înclinați să cadă în idololatrie, și numai reprezentanții lor cei mai buni, prorocii, n'au conținut să li vestească adevărata idee despre Dumnezeu. Nu se poate deasemenea spune, că evreii au ajuns la acest adevăr cu ajutorul unei filosofii adânci, deoarece, din contră, se știe, că mintea evrească niciodată nu s'a distins prin o deosebită însușire filoso-

fică și în această privință au rămas departe în urmă de ex. a grecilor, care totuși sub raport religios totdeauna au rămas niște politeiști pasionați. Din aceasta ne rămâne o singură eșire pentru deslegarea acestei mari taine, și anume, că aicea noi avem nu un produs al minții omenești sau a sentimentului omenesc, ci o revelație supremă supranaturală.

Descoperind taina originii lumii atât în întregime, cât și a celor două părți de alcătuire a ei – cerul și pământul, autorul cărții Facerei trece la descrierea ordinii formării lumii în starea ei actuală, în toată varietatea formelor ei actuale, și de oarece cronica a tot ce există era destinată învățaturii locuitorilor pământului, apoi și atențiunea principală a ei se atrage anume asupra istoriei formării pământului, așa că în al doilea verset deja nu se mai pomenește de cer ¹⁾. În starea sa primitivă „pământul era netocmit și gol, și întunec era deasupra adâncului; și Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor“. Aceasta era materia deabea creată – haosul, în care puterile oarbe ale materiei forfoteau surd, așteptând cuvântul ziditor al Făcătorului, și anume deasupra acestui haos clocotitor era întunec, și numai Duhul creator al lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor, fructificând oare cum germenii și semințele vieții, ce aveau să apară pe pământ. Revelațiunea nu ne comunică nimic despre durata acestei stări haotice. Numai dintr'o anumită clipă s'a început activitatea creator-formatoare a lui Dumnezeu, și ea s'a săvârșit în șase perioade succesive de timp, care s'au numit zilele facerii.

Când a venit timpul pentru începutul activității creatoare, deasupra materiei întunecate și fără formă tună cuvântul lui Dumnezeu: „Să fie lumină? și s'a făcut lumină“. Deasupra haosului adâncului într'o clipă s'a arătat o minunată zi dumnezească și a luminat sânul întunerecului celui mai înainte de timp. „Și a văzut Dumnezeu lumina, că este bună; și a despărțit Dumnezeu lumina de întunec. Și a numit Dumnezeu lumina zi, iar întunecul l'a numit noapte. Și a fost o sară, și a fost o dimineață: „ziua întâia“. Această istorisire ar sta, se pare, în contradicție cu concepția simfuală, care face soarele izvor al luminii. Dar autorul descrierii facerii merge mai departe. Deja dela prima apariție a luminii el presupune succesiunea regulată a zilei și nopții, pe când

1) Prin cer se înțelege atât lumea stelelor, cât și mai ales cea duhovnicească de sus, crearea căria s'a produs înainte de facerea pământului, așa că îngerii, ca duhuri slujitoare, împlineau deja voia lui Dumnezeu și slăveau pe Făcătorul la săvârșirea de către El a diferitelor lucrări ale creării (Iov, XXXVIII, 7).

„Să fie lumină !”

(Desen de Doré)

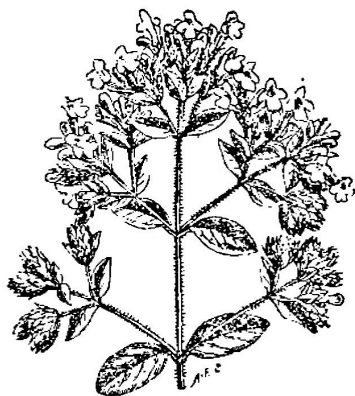
această succesiune, potrivit cu observațiunea generală, stă în legătură cu arătarea și dispariția soarelui. Această împrejurare a servit, la vremea ei, drept izvor nesecat de derâdere a cosmogoniei biblice din partea unor liber-cugetători ingenioși, ca Voltaire și alții. Dar cele mai nouă cercetări științifice confirmă în totul istorisirea biblică. Ele au dovedit în totul, că lumina, după natura sa, e cu totul independentă de soare. Ea este rezultatul vibrațiunilor eterului, care acum se produce mai cu seamă cu ajutorul soarelui, dar care pot fi produse și de multe alte cauze. După cum o strună întinsă se pune în vibrațiune nu numai cu ajutorul arcușului adaptat la ea, ci și prin multe alte mijloace, ca de ex. prin simpla mișcare a aerului, așa întocmai și eterul, care acum regulat intră în vibrațiune în urma înrăuririi periodice a soarelui, putea răspândi valurile sale luminoase fără soare și înainte de dânsul. Astfel Moise, cu mii de ani întregi înainte de știință, a stabilit pozitiv acest fapt științific. Încă și mai uimitoare este succesiunea regulată a zilei și nopții, presupusă de dânsul, înainte de apariția soarelui. Dar și în această privință știința modernă deasemenea explică satisfăcător acest fenomen. Dacă lumina primară a putut apărea înainte de soare și a putut fi, ca de ex. lumina aurorei boreale de astăzi, rezultatul unirii a doi curenți electrici contrari, apoi, evident, au trebuit să fie și momente, când această lumină începea, atingea cea mai mare strălucire și după aceea iarăși se micșora și contenea. Și astfel, după expresiunea biblică, au fost zile și nopți, a putut fi sară și dimineață, înainte de a se ivi soarele, care servește anume de măsură pentru determinarea acestor părți de timp. Iarăși și aicea fără să vrei se ivește întrebarea: În ce chip Moise a putut să știe aceste fapte curat științifice înainte de știință? Și singurul răspuns la aceasta poate fi aceea, că el a scris după inspirația de sus.

La ivirea luminii a sporit forfoteala puterilor în materia clo-cotitoare a haosului. Masse enorme de vaporii se ridicau deasupra suprafeței corpului terestru și-l înfășurau în nouri și neguri de nepătruns, așa că se perdea orice limită ce-l despărța de celelalte corpuri cerești. „Și a zis Dumnezeu: să fie o tărie prin mijlocul apei, și să despartă ea apa de apă; și s'a făcut așa. Și a făcut Dumnezeu tăria; și a despărțit apa cea de deasupra tăriei de apa cea de sub tărie; și s'a făcut așa". Păturile de jos ale vaporilor s'au prefăcut în apă și s'au așezat pe suprafața adâncului ce clo-cotea încă, iar cele de deasupra s'au evaporat în sfera cerească cea nemărginită, și deasupra pământului s'a deschis acel minunat

cer albastru, pe care-l vedem noi astăzi. Aceasta a fost ziua a doua.

Deasupra corpului terestru era deja atmosfera curățită de vapori, dar pământul înseși era tot o mare compactă. Atunci „a zis Dumnezeu: să se adune apa cea de sub cer la un loc, și să se arate uscatul; și s'a făcut așa“. Contractându-se și încetul cu încetul răscindându-se materia, în unele locuri s'a ridicat, iar în altele s'a lăsat; Locurile înalte s'au golit de apă, au devenit uscat, iar adâncurile și locurile joase s'au umplut de apa ce s'a scurs acolo și au alcătuit mările. „Și a numit Dumnezeu uscatul pământ, iar adunarea apelor a numit-o mări; și a văzut Dumnezeu că aceasta-i bine“. Dar oricât de bună era această despărțire a mărilor de uscat, pământul nu poseda încă ceea ce alcătuia scopul creațiunii sale: pe dânsul nu era încă nici un fel de viață, ci numai stânci goale și moarte, care priveau posomorât la adunările apelor. Dar iată, când s'a terminat despărțirea apelor de uscat și s'au format condițiunile necesare pentru viață, n'au întârziat să se arate și primile începuturi ale ei, sub forma vegetațiunii. Acest mers al dezvoltării treptate corespunde în totul cu ceea ce expune știința. Pătura inferioară din scoarța pământului poartă asupra sa semnele lămurite dominației stihiei focului; în cele mijlocii el se luptă și chiar ceadează locul apei: ambele formațiunile acestea, cum se poate crede, alcătuiesc periodul formației planetei noastre, apropiat de aceea stare a ei, când ea, după spusa cărții Facerea, era haos și în stare neîntocmită, când întunerecul se întindea peste haosul clocotitor și Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra ei, cași când ar fi fecundat viața ce avea să se arate pe pământ. În aceste pături nu se afla încă nici semne de viață; dar să ne ridicăm cu o pătură mai sus și în aceasta vedem deja semnele vieții; chiar peste pătura moartă se întinde deja o pătură, așa zicând, vie, deși viața aicea face încă pași timizi: aicea se întâlnesc mai cu seamă plante gelatinoase acvatece, cele mai simple forme de viață organică. Cu toate acestea aceste prea simple forme de viață organică pun științei cea mai grea întrebare din câte stau înaintea ei spre rezolvire, și anume întrebarea: de unde a rezultat această viață organică? De multe ori știința s'a apucat să rezolve această întrebare, a construit o mulțime de teorii, dar întrebarea totuși până astăzi n'a fost rezolvată. Toți sunt de acord, că viața organică s'a început cu celelalte, dar de unde vine înseși celula? Este ea oare un produs al unei combinațiuni fericite întâmplătoare a elementelor materiei neorganice, sau ea este un fenomen cu totul nou, imposibil de explicat fără un act creator? Știința de demult s'a

încercat să afirme teza întâia, și în acest scop învățații s'au silit oare cum artificial să producă o celulă organică, dar încercările s'au dovedit zadarnice și teoria nașterii de sine a pierdut, se pare, orice credit în lumea învățaților. Cel puțin, la una din ședințele societății din Edinburg a cercetătorilor naturii din 1871 de către președintele ei s'a făcut următoarea concluziune în chestiunea discutabilă: „părerea foarte veche, de care se țin și acum foarte mulți naturaliști, admite, că sub influența anumitor stări meteorologice, deosebite de cele de astăzi, materia moartă a putut să se combine sau să se cristalizeze așa, că a produs germeni vii sau celule organice, protoplasma. Dar știința prezintă o mulțime de dovezi inductive contra acestei ipoteze a nașterii singure de sine. Cea mai îngrijită cercetare până azi nicăirea n'a putut să găsească izvorul vieții, decât în viața înseși. Materia moartă poate să învie numai sub înrâurirea unei ființe deja vie. Aceasta e situația științei și ea pentru mine e tot așa verosimil, ca și legea gravitațiunii. Eu sunt gata să primesc ca pe un articol din simbolul de credință, care să aibă importanța sa în toate timpurile, acea temă, că viața se produce singur și exclusiv numai din viață. Chiar Huxley unul dintre cei mai încarnați darwiniști, căruia cu deosebire i-a fost la îndemână teoria nașterii de sine, chiar și acela a fost nevoit să recunoască, că cele mai nouă „cercetări (ale lui Pasteur) au dărâmat

*Stropește-mă cu isop și curat
voi fl. Ps. 50, 9.*

cu totul teoria veche despre nașterea de sine“. Astfel, știința recunoaște hotărât imposibilitatea nașterii de sine a vieții organice. Prin aceasta în schimb capătă o mare putere vederea autorului cărții *Facerea*, limpede expusă încă în acea adâncă vechime, care nu cunoștea încă știința. După această vedere, viața organică își datorește începutul său unui act creator: „Și a zis Dumnezeu: să dea pământul din sine verdeață, iarbă, care să samene sămânță după felul și asemănarea sa, și pom roditor, care să aducă rod după felul său, în care să fie sămânța lui pe pământ, și s'a făcut așa“. „Și a văzut Dumnezeu, că aceasta-i bine. Și a fost sară și a fost dimineață: Ziua a treia“. Știința cunoaște aceste rămășițe ale acestei vegetațiuni și ea uimește prin proporțiile ei uriașe. Ceeace acum este o buruiană de nimica, ca de ex. stuful și papura noastră, în

vremea primară ne înfățișază un arbure majestos. Firile de mușchiu de astăzi, în vremea aceea aveau o grosime de câțiva metri. Dar cum a putut să se producă această vegetațiune puternică fără lumina soarelui, care a luminat pământul abea în ziua următoare, a patra? Asemenea întrebare adesea se pune de oamenii, care caută orce ocaziune, numai ca să arate vreo contrazicere în cartea Facerei a datelor cercetărilor științifice. Dar cercetările științifice ca și în alte multe cazuri, cu toată neînfrângerea adevărului nealterat, confirmă spusele cosmogoniei biblice. Acum s'a dovedit, că pentru plante se cere în genere numai lumină, dar nu exclusiv cea solară; iar lumina, cum se știe, a existat deja din ziua întâia a facerei. S'au făcut încercări cu lumină electrică și într'însa s'au găsit toate însușirile, necesare pentru creșterea verdeței. Un savant (Famingin) a obținut rezultate însemnate în această privință chiar și numai cu ajutorul unei lumini dela o lampă de petrol. Astfel obiecțiunea prezentată, în urma nouilor cercetări științifice, și-a pierdut orice putere. Mult mai serioasă se prezintă în cazul dat altă obiecțiune și anume: în același strat de pământ, în care abea pentru prima oară apar urmele vieții organice și în care, după cartea Facerei, pământul a produs numai verdeață și în genere plante, împreună cu plantele se întâlnesc deja și organisme animale - corali, molusce și animale gelatinoase de forma cea mai simplă. Dar și această obiecțiune nu rezistă. Păturile de pământ nu s'au despărțite între dânsese prin vre un părete de nepătruns; din potrivă, în curgerea de mii de ani străbătută de pământ, s'au produs tot felul de oscilațiuni și de schimbări în așezarea straturilor pământului, din această pricină ele s'au amestecat și adesea au intrat unele în altele. Dar și în afară de această amestecare a straturilor de pământ, organismele animale în periodul biblic al vegetațiunii se prezintă ca începuturi slabe sau, mai bine, ca prevestire ale adevăratei vieți animale; însă ca predominantă se prezintă în această pătură vegetațiunea.

Deși vegetațiunea s'a putut desvolta sub înrâurirea lumini primitive, dar dezvoltarea ei în asemenea condițiuni nu putea să se desăvârșească cu așa regularitate și conform scopului, care se observă la ea astăzi. Măreață după proporții, ea era saracă după

*Dreptul ca finicul
sa înflori Ps. XCI, 13.*

formă și culoare. Afară de verdeață ea nu mai prezenta nimica; nici o floare, nici un rod nu se întâlnește în păturile periodului de cărbune petrificat. Ea, evident, are nevoie de lumină regulat distribuită a luminătorilor de astăzi. „Și a zis Dumnezeu: să fie luminători pe tăria cerului pentru ca să lumineze pământul, și ca să despartă ziua de noapte și ca semne ale vremilor, și zilelor, și anilor; și ca să fie ei luminători pe tăria cerului, ca să lumineze pe pământ; și s'a făcut așa". Pentru a înțelege această apariție a luminătorilor cerești, ca să lumineze pământul, e nevoie să ne întoarcem puțin înapoi. Când pământul încă în stare gazoasă

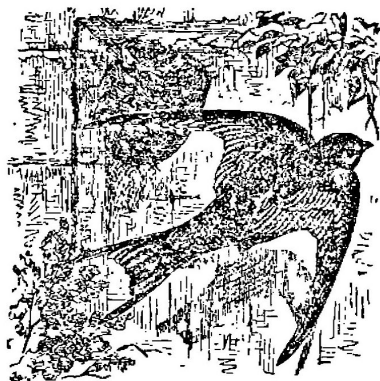

*Iată tarna deja a trecut;
florile s'au arătat pe pământ.
Cântarea, II, 12.
(Lilla palestiniensis).*

se despărți de masa comună de materie, din care s'a format toată sistemă noastră solară, autorul cărții *Făcerea* și-a întors toată atențiunea sa exclusiv asupra pământului și a început a urmări perioadele dezvoltării lui. Ceialaltă masă de materie gazoasă o lasă fără nici o atențiune. Între acestea, după impulsțiunea odată dată, această masă deasemenea a continuat să se desvolte natural și a trecut prin diferite grade de dezvoltare. Pământul chiar din prima clipă a separățiunei sale de masa comună se învârtea deja împrejurul osiei și a globului gazos principal, dar până la al treilea period de creațiune și formație acest glob principal, din care evident trebuia să se formeze soarele și globurile de a doua mărime, despărțite, asemenea pământului, de globul principal (planetele) nu intrară încă în acea fază a dezvoltării sale, în care se află astăzi în raport cu pământul. De aceea și înseși mișcarea se săvârșă nu cu regularitatea actuală, și elementele luminoase, încă nu începuse, poate, activitatea lor. Ele erau încă nevăzute. Acum însă, către periodul al patrulea de dezvoltare a pământului, aceste corpuri cerești ajunseseră anume în acea fază a dezvoltării lor, în care ele îndeplinesc menirea lor în opera de normalizare a vieții pământului în prezent. Soarele aprinsese puternica sa lumină de viață dătătoare și lumina planetele dinprejurul lui; bolta cerească se împodobise cu miriade de stele, și strălucirea fermecătoare a lor provoca entuziasmul îngerilor cerești, care în cor lăudau pe Făcătorul. Ce se atinge propriu de stelele nemișcătoare, apoi formarea lor s'a început și s'a săvârșit paralel cu formarea soarelui nostru și a

planetelor lui, și în periodul al patrulea de dezvoltare a pământului ele deasemenea intrară în faza raportului lor normal cu sistema noastră și deasemenea străluciră pe cer. Dar de oarece pentru pământ, istoria căruia se are în vedere în chip exclusiv de către autorul cărții Facerei, ele nu au mare importanță, apoi și istoriei lor i s'a dat puțin loc și înseși situația lor se determină de raportul lor văzut cu pământul. „A făcut Dumnezeu doi luminători mari: un luminător mai mare pentru cărmuirea zilei, și un luminător mai mic pentru stăpânirea nopții, și stelele. Și le-a pus Dumnezeu pe tărâșa cerului, ca să lumineze pământul și să stăpânească ziua și noaptea, și să deosebească lumina de întunec. Și a văzut Dumnezeu că aceasta-i bine. Și a fost sară și a fost dimineață, ziua a patra“.

Cerul se împodobise cu luminători, pe pământ se dezvoltase o vegetație uriașă, dar nu erau încă pe pământ ființe vii, care s'ar fi putut bucura de darurile naturei. Pentru existența lor nu existau încă condițiuni prielnice, deoarece văzduhul era încă încărcat cu emanațiuni vătămătoare, care puteau favoriza numai dezvoltarea regnului vegetal. Atmosfera conținea în sine încă atâtea amestecuri lăaturalnice și mai ales acid carbonic, încât nu era posibilă viața animală. Trebuea curățită atmosfera de elementele vătămătoare pentru viață. Acest rol l-a și împlinit vegetația uriașă sub influența soarelui, care a început să lumineze în ziua a patra. Acidul carbonic alcătuește unul din elementele esențiale a vieții vegetale, și deoarece era plină de el toată atmosfera, apoi vegetația creată începu repede și majestos a se dezvolta, sorbind acidul carbonic și curățind atmosfera de dânsul. Straturile enorme de cărbuni nu sunt altă ceva, ci același acid carbonic din atmosferă, transformat prin procesul vegetațiunei în corp vârtos. Așa s'a săvârșit curățirea atmosferei și când condițiile pentru viața animală au fost pregătite, aceasta n'a întârziat a se arăta în virtutea unui nou act creator. „Și a zis Dumnezeu să producă apele târitoare, suflet viu; și paseri să zboare peste pământ, sub tărâșa cerului“. În puterea acestei porunci dumnezeiești s'a săvârșit un nou act creator, nu simplu de prefacere, ca în zilele precedente, ci creator în înțelesul deplin al cuvântului,

*Paserea și-a găsit locuința și
rândunica cuib pentru sine
Ps. LXXXIII, vers. 3.*

cum fusese și întâiul act al creațiunii materiei primare, din nimica. Aicea s'a creat „sufletul viu“, se introduse ceva astfel, ce nu era în materia primară existentă. Și în adevăr autorul cărții Facerii aicea pentru a doua oară întrebuințează verbul *bara*, a crea din nimica. „Și a creat Dumnezeu peștii cei mari și tot sufletul animalelor târătoare, pe care le-au produs apele, după felul lor, și toată paserea înaripată, după felul ei“. Cele mai nouă cercetări geologice lămuresc și completează acest tablou al istorisirii din cartea Facerii. Pogorându-se în fundul straturilor pământului, geologii ajung la așa strat, în care pentru prima oară apare „sufletul viu“. Acest strat, prin urmare, este leagănul vieții animale și în el se întâlnesc cele mai simple organisme animale. Cel mai vechiu „suflet viu“, care e cunoscut geologiei, este așa numitul Eozoon Canadian, găsit în cele de mai jos straturi a așa numitului period La-

Cameleonul e necurat pentru noi dintre toate târătoarele. Len. XI, 30.

vrentin. El, după structura sa, se apropie de celula primară. După aceea se începe gradația regulată a perfecționării organizațiunii animale: apar corali și infuzoriile, deasemenea diferitele soiuri de crustacee, iar încă și mai sus apar

Dracon zburător. Is. XXX, 6.

târătoarele uriașe, monștrii cuirasați și șopârlele. Dintre ele sunt cu deosebire cunoscute ihtiozaurul, hileozaurul, pleziozaurul și pterodactilul. Toate acestea uimesc prin proporțiile lor uriașe. Ihtiozaurul avea până la 20 de coți în lungime, cu înfățișarea de șopârlă, cu capul de delfin și cu dinți de crocodil; ochii lui erau strașnic de mari și

globul ochiului era apărat de osișoare scleortice, așezate în formă de cerc. Hileozaurul avea până la trei stânjeni lungime, cu un peptene puternic dezvoltat pe spinare și cu solzi osoși pe pele, și în genere prezenta groasă înfățișare de șopârlă. Pleziozaurul avea înfățișarea de broască țestoasă uriașă cu gâtul lung ca de zece coți, cu capul mic de șarpe și limba lungă ca de trei coți. Pterodactilul era parecă un dracon zburător, cu aripi, cu capul lung, cu dinți de crocodil și

gheară de tigru; în genere era asemenea unui liliac, dar de proporții enorme, având ca la trei stânjeni în curmezișul aripilor întinse.

Unii din acești monștrii se întâlnesc încă și astăzi, dar actualii reprezentanți ai lor sunt niște pitici de nimic în comparație cu străbunii lor. Așa a slăbit puterea producătoare a pământului în bătrânit! Pășerile deasemenea erau de proporții enorme, și rămășițele lor se pot vedea în persoana struților de astăzi. „Și a văzut Dumnezeu, că aceasta-i bine. Și le-a binecuvântat Dumnezeu, zicând: nașteți și vă înmulțiți și umpleți apele mărilor, și paserile să se înmulțască pe pământ. Și a fost sară și a fost dimineață, ziua a cincea“.

Apele și aerul se umpluseră de viață, dar mai rămăsese încă pustie a treia parte de pământ – uscatul, aceea anume, care prezintă cele mai multe îndămânări pentru viața ființelor vii. Dar iată sosi și periodul populării ei. „Și a zis Dumnezeu: Să producă pământul suflet viu după felul lui, dobitoace, și târătoare, și fiarele pământului după felul lor: și s'a făcut așa. Și a făcut Dumnezeu fiarele pământului după felul lor, și dobitoacele după felul lor, și toate târătoarele pământului după felul lor“. Cercetarea științifică, ridicându-se mai sus pe scara straturilor de pământ, după pătura, ce conține monștrii, păsările și peștii descriși, să întâlnește cu un nou strat, în care apar organisme nouă: patrupede. La început s'au ivit pe pământ patrupede enorme, soiuri de dinoteri, mastodonți, și mamuți, care acum nu mai există. Apoi urmează animalele mai perfecte și, în fine, soiurile lor de astăzi: lei, tigrii, vitele cornute, etc. Privind această apariție treptată de forme, știința fără să vrea pune întrebarea: cum s'au format aceste soiuri? Prezintă ele oare forme neschimbabile, care și-au luat începutul în actul creator-formator, sau s'au format treptat unele din altele și toate dintr'un soi primar? În timpul cel mai nou, cum se știe, a căpătat o mare răspândire teoria lui Darwin, teoria așa zisului transformism sau a dezvoltării treptate. Dar cum se referă ea către istoria biblică a

*În chedrit își fac cutburi paserile,
chiparosi sunt locuința
cocostârcului. Ps. CIII, 17.*

*E mai bine să întâlnești o ursoaică,
câria i s'au răpît puii, decât un prost
cu prostiile lui. Intel. XVII, 12.*

creațiunei? Cartea Facerei spune, că plantele și animalele au fost făcute „după felul lor“, adică nu o formă de plantă sau de animal, ci multe plante și animale. Dar asta nu înseamnă, că toate soiurile care există astăzi își datoresc origina lor actului creator primar. Cuvântul evreesc *min*, tradus în înțeles de soi sau fel, are un sens foarte larg, care nu încapă în înțelesul de azi tehnic științific „soi“ sau „fel“. El e mai larg ca acesta și în tot cazul, ne cuprinzând în sine toate soiurile și felurimea aspectelor de azi a animalelor și plantelor, nu neagă puțința desăvârșirii treptate a

Mânia regelui e ca mugetul Leului (Ințel. XIX, 12). De pe un monument asirian, descoperit în Arban.

formelor. Și că indevăr schimbarea formelor e posibilă, asta se dovedește prin fapte neîndoelnice. Multe feluri de roze și gherghine și multe feluri de găini și de porumbei, care se pot vedea în grădinile zoologice, s'au format în mai puțin de acum un veac. Schimbarea se produce deasemenea sub înrâurirea condițiilor climaterice, a diferenței de teren, de hrană, etc. Pe temeiul acesta se poate presupune, că numărul formelor animale și vegetale în lumea primară nu era așa

de mare și de felurit, ca astăzi. Cartea Facerei, istorisind, că creațiune în înțeles propriu (bara) a fost numai la facerea primelor începuturi de viață animalo-organică (în ziua a cincea), iar după aceea simplă formare nu neagă deasemenea categoric puțința desvoltării tipurilor unul din altul. Cu toate acestea ea nu ne dă nici un temei pentru primirea teoriei desvoltării în tot cuprinsul ei: ea limpede și deslușit afirmă, că organismele vegetale și animale s'au făcut nemijlocit „după felul lor“, adică în formele felurite determinate. Teoria aceasta nu are în favoarea sa temeiuri durabile nici în știință. Cum arată observațiunile și cercetările strict științifice, schimbările în formele animale și vegetale sunt posibile numai în limite foarte restrânse. Tema aceasta are înseamnăte nu numai pentru prezent, ci și pentru trecutul cel mai depărtat, pe cât acesta ne este accesibil după cele mai vechi monumente. Cele mai vechi chipuri de pe monumentele egiptene și asiriene ne arată, că soiurile de atunci de animale domestice erau întocmai acele, care sunt și astăzi. Ibisul încă și acum e tot așa, cum era pe vremea faraonilor, cum ne arată mumiile păstrate ale lui. Spicele de grâu și

de orz, găsite în piramide, nu se deosebesc deloc de cele de astăzi. Mai departe: dacă după teoria dezvoltării felurile se produc de aceea, pentru că într-o formă dată se produce întâmplător schimbare, care neconștient continuă a să mări, apoi, în vederea puținței depline a producerei unor asemenea schimbări, în toate direcțiile, ar urma a aștepta în lumea de azi vegetală și animală cea mai pestriță și neregulată felurime și amestecătură de forme. Pecând în realitate există o severă gradație de forme, cu calcule separate unele de altele. Nu confirmă teoria transformismului nici treptalitatea observată în dezvoltarea vieții animale și vegetale. Cercetarea petrificațiunilor diferitelor formații ale pământului în adevăr ne arată, că în genere clasele inferioare de plante și animale apar mai întâi, iar cele superioare mai pe urmă. Dar această treptalitate și succesiune a dezvoltării, pe care ar trebui să o așteptăm după teoria transformismului, nu există, de oarece în cele mai vechi formațiuni de straturi alături cu cele mai simple organisme se întâlnesc deja și de cele considerabil dezvoltate, care se țin de clasele mai înalte. Nu se întâlnesc de asemenea formele de tranziție, care sunt necesare pentru confirmarea teoriei examinate. Totdeauna soiurile se arată deja riguros separate unele de altele. Dar e cu deosebire greu de închipuit pentru această teorie chestiunea despre formarea de noi organisme. Teoria aceasta e construită pe puțința schimbării organelor existente. Dar cum cu ajutorul schimbării ar fi putut să se producă organe noi, cum la infuzorii ar fi putut cu trecerea vremii să se formeze ochi, și cum ceva a putut să se prefacă în fapt - această teorie a transformismului nu e în stare să o dovedească. În fine înseși cauzele schimbării, care prezintă o simplă întâmplare, nu alcătuiesc nici de cum acea cauzalitate și armonie, care se observă în lumea vegetalelor și animalelor. Toate aceste fapte adevărate cu destulă tărie veracitatea învățăturii biblice, că organismul vegetal și animal în formele lor generale se datoresc unui act creator. „Și a văzut Dumnezeu, că toate sunt bune“.

„Gerul salbatic scurmă oia de oie,
și flara câmpului o mănâncă“
Ps. LXXIX, 14.

Astfel pământul în toate părțile sale se populase deja cu ființe

vii. Lumea ființelor vii alcătuia un arbore armonios, rădăcina căruia consta din animale inferioare, iar ramurile de sus din animale superioare. Dar acest arbore nu era complet, nu exista încă floricea, care să completeze și să împodobească vârful lui, nu era încă omul, regele naturii. Dar iată apăru și el. „Și a zis Dumnezeu: „să facem om după chipul nostru și după asemănarea noastră; ca să stăpânească peștii mării, și paserile cerului, și dobitoacele și tot pământul, și toate târătoarele ce se târăsc pe pământ. Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut, bărbat și femeie a făcut“. Aicea pentru a treia oară s'a săvârșit un act creator în adevăratul înțeles al cuvântului (bară), de

Momite (de pe un monument egiptean).

oarece omul în ființa sa iarăși are ceva de așa fel, ce nu exista în natura creată pânăla dânsul, și anume nu exista duh, care să-l deosebească de toate celelalte ființe vii. În totală contrazicere cu această învățătură biblică stă teoria transformismului, care se silește să pue pe om în legătură organică cu lumea animalelor și care vede în om numai un fel mai perfect de animal. Dar această

teorie în timpul de față a suferit deja atâtea lovituri cu autoritate, încât pentru răspingerea ei ajunge să cităm numai două-trei opinii de ale celor mai autorizați reprezentanți antropologi. Prichard zice despre raportul omului cu animalele: „Lumea organică nu prezintă contrast și asemănare în unul și același timp mai remarcabile, decât pe care noi le descoperim, comparând pe om cu animalele superioare. Că aceste ființe sunt așa de apropiate una de alta în toate particularitățile structurii lor fizice și în același timp așa de nemăsurat depărtate una de alta în aptitudinile și darurile lor, încât ar fi greu de crezut acest fapt, dacă el n'ar fi expus observațiilor noastre. Deosebirea e pur și simplu uimitoare și la ea nu pot privi fără turburare aceia, cari, studiind anatomia și fiziologia, văd mai limpede ca orce, cât de aproape e omul, după structura sa fizică, de animale“¹⁾. În același sens s'a exprimat alt vestit naturalist Wirchow în cuvântarea sa, rostită în adunarea celor mai renumiți naturaliști ai Europei, ținută la München, în anul 1877. „Stând solid pe terenul faptului“, zice el, „noi trebuie să recunoaștem pozitiv, că între om și momiță există o trăsătură pronunțată

1) Vezi Encyclopédia Britanica art. Anthropologia.

de despărțire. Noi nu avem niciun drept să învățăm și să propo-
veduim, ca descoperire științifică, că omul se trage din momiță
sau din alt animal oarecare. Noi putem da aceasta numai ca ipo-
teză¹⁾. Dar pelângă aceasta el a mai făcut o declarațiune și mai
tare: „Orce descoperire reală, care are preț în chestiunea examinată,
neconținut până acum ne-a împins și ne-a îndepărtat de această
ipoteză¹⁾“. Aceste opinii ale reprezentanților cu autoritate ai științei
sunt îndestulătoare pentru ca să vedem toată slăbiciunea darwi-
nismului de a zdruncina învățătura cărții Facerei.

Așa s'a încheiat istoria creațiunii și a formării lumii. „Și a
văzut Dumnezeu toate câte făcuse, și iată erau foarte bune. Și a
fost sară și a fost dimineață, ziua a șasa“. „Și a săvârșit Dumne-
zeu până la ziua șaptea lucrurile sale, și s'a odihnit în ziua a
șaptea de toate lucrurile sale, pe care El le-a creat și le-a făcut.
Și a binecuvântat Dumnezeu ziua a șaptea și a sfințit-o“. De aicea
își trage începutul statornicirea zilei de odihnă, ca zi de repaos,
și pe această statornicire până astăzi se întemeiază schimbul re-
gulat de muncă și odihnă în viața omului.

La unele popoare ale vechimei, cu toată întunecarea într'însele
a conștiinței religioase, s'au păstrat urmele tradiției despre facerea
lumii, și aceasta cu deosebire la acele popoare, care au trăit sau
în inșeși leagănul omenirii, sau nu departe de el. Așa, într'o în-
fățișare mai curată tradiția aceasta o întâlnim la vechii locuitori
ai Mesopotamiei. Cei mai vechi locuitori ai acestei țări au fost
Accadiții, inventatorii scrisorii cuneiforme. Dela ei s'a păstrat,
după cum am spus mai sus, multe și diferite monumente literare,
și între altele s'a descoperit de către învățații moderni o întreagă
istorisire despre facerea lumii, care în trasuri generale amintește
istorisirea biblică. Din nefericire, istorisirea aceasta nu s'a păstrat
întreagă, ci din cinci, cel puțin, plăci s'au păstrat numai două și
încă în stare tare stricată. Prima din ele glăsuiește următoarele:

„Când laturea de sus nu se numea încă cer,
Și laturea de jos nu se numea încă pământ;
Și abisul iadului nu-și deschisese încă brațele;
Atunci Haosul²⁾ apelor dădu naștere la toate.
Și apele s'au adunat într'un loc.
Oamenii nu locuiau încă la un loc, nu rătăceau încă animalele;
Nici unul din zei nu se născuse încă.

1) Vezi cuvântarea lui: „Libertatea științei“.

2) Haos în cartea Facerei se numește *Tohu-va-bohu*; la asirieni zeul Haos se numea
Bahû, ecou vădit al vechii tradiții. Vezi Smith, Chaldean Genesis, p. 62.

Numele lor nu se rosteau, însușirile nu li erau cunoscute.
 Atunci cei mai vechi dintre zei,
 Lahmu și Lahamu s'au născut
 Și-au crescut...
 Assur și Kissur s'au născut după aceea
 Și au trăit timp îndelungat
 Anu..."

Și apoi ceialaltă parte a plăcei este pierdută. S'a păstrat placa a cincea, care se citește așa :

„El a zidit locuință pentru zeii cei mari.
 El a întărit constelațiile, figurile cărora sunt asemenea animalelor.
 El a rânduit anul din 4 perioade, în 4 părți l-a împărțit.
 A rânduit douăsprezece luni cu constelațiile lor,
 Și pentru zilele anului a rânduit sărbători.
 El a făcut locuințe pentru planete, pentru răsăritul și apusul lor;
 Și pentru ca nimica să nu împedecă mersul lor.
 El a statornicit cu ele locuința lui Bel și Hea,
 A deschis porți mari din toate părțile;
 A făcut pridvoară tari la dreapta și la stânga;
 În mijloc a pus El luminătorii;
 Luna a venit-o El să cărmuiască noaptea
 Și să călătorească noaptea până în zorii zilei.
 În fiecare lună a rânduit El zi sfântă pentru adunare.
 În începutul lunii la sosirea nopții,
 Ea s'a așezat cornurile sale pentru luminarea cerului.
 Ziua a șeptea a făcut-o El zi sfântă,
 Și a poruncit să înceteze orice muncă.
 Atunci s'a ridicat la orizont soarele într-o slavă”.

Pe această placă continuă după aceea încă șapte rânduri, dar ele sunt stricate în așa măsură, încât nu pot fi citite și traduse.

Unii cercetători au avut destulă îndrăzneală, ca să compare această spusă cu istorisirea biblică și chiar să pună pe aceasta din urmă în legătură cauzală cu cea dintâi. S'a exprimat chiar părerea, că Moise a împrumutat istorisirea sa anume de aici. Dar e destul să citești aceste două istorisiri, ca să vezi între dânsle o nesfârșită deosebire și nu e nevoie de dovezi deosebite pentru a răspinge această presupunere. Sunt, cu toate acestea, între dânsle asemenea puncte de contact, care arată oare cum o origină comună, deși istorisirea accadiică, sau, după numirea mai bine cunoscută, istorisirea haldeiană deja în cele mai depărtate veacuri s'a pogorât până la nivelul legendelor păgâne obișnuite. Placa întâia în genul acesta corespunde după conținutul său primelor două versete ale capitolului I din cartea Facerei. În ambele istorisiri lumea aceasta

a rezultat din haosul apelor, - *toho* al sf. Scripturi, *tihamti* al legendei haldeene, - așa că unul și același cuvânt se întrebuințează astfel în amândouă istorisirile pentru designarea stării primitive a lumii. Dar aicea se și termină asămănarea între dănsule. În legendă lumea e făcută, după presupunere, dintr'o materie preexistentă, iar nu din nimica, ca în sf. Scriptură. În timp ce în primele cuvinte ale cărții Facerea se proclamă credința într'un singur Dumnezeu viu, care singur a făcut toate și El nu e făcut, legenda spune despre timpul, când încă „nici unul din zei nu era născut“, și că „zeii cei mari Lahmu și Lahamu“, începutul bărbătesc și femeesc, „s'au născut și au crescut“, ca să aibă după sine o numeroasă generațiune, de zei mici. E clar, că legenda nu are o idee atât de înaltă despre Divinitate, ca să nu-i atribue deosebirea sexelor și să nu populeze cerul cu divinități bărbătești și femești. Tantu, marea, și Absu, abisu, nasc pe Mummu, adică Haosu; Haosu, la rândul său, produse pe Lahmu și pe Lahamu principiul bărbătesc și femeesc al puterii producătoare. Din Lahmu se produse Kisur spațiul inferior. Din Lahamu se produse Assur și Lisar, spațiul superior. Din acesta iarăși se produce Anu, cerul, Anatu, pământul, Elu sau Bel și Beltis, când pământul și cerul produc planetele, din care, la rândul lor se produc zeii inferiori. Astfel aici noi vedem numai zeificarea a diferite părți ale naturei în cantitate ce treptat sporea.

Al doilea fragment corespunde în genere zilei a patra a facerii, de oarece acolo și aicea se vorbește despre facerea luminătorilor cerului și despre determinarea vremii. În povestirea haldeiană, cu toate acestea, în locul unei simple declarațiuni, că cereștile corpuri au fost puse „luminători pe tărie“, se istorisește, că stelele au fost repartizate în constelațiuni, cu chip de animale, cu o evidentă indicațiune la închipuirea artistică a zodiacului. Istorisirea haldeiană, evident, recunoaște planetele ca ființe vii și designează anumite locuințe pentru ele. Dar de oarece ele puteau să se abată din calea lor, apoi deaceea au fost designați zeii Bel și Hea, ca să le observe ca să nu ajungă pânăla această nenorocire.

S'a păstrat încă o parte și din placa a șaptea, care în traducerea lui Smith se citește așa :

„Când zeii în adunarea lor au făcut...
 „S'au bucurat monștrii cei puternici...
 „Animalele câmpului, fiarele câmpului și târătoarele...
 „Ei au destinat pentru ființele vii...“ etc.

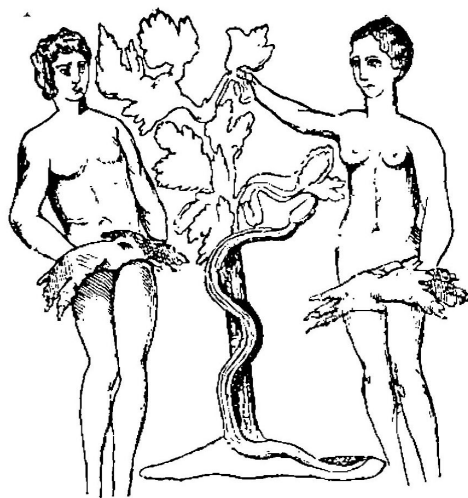
Acest fragment, cum se poate deduce din ce s'a păstrat, deși

tare deteriorat, pare a corespunde zilei a şasa a facerii, dar asămănarea între ele e numai foarte îndepărtată.

În genere, de şi este o asămănare în povestirea haldeiană despre facere şi istorisirea biblică, apoi această asămănare e numai pentru a arăta superioritatea nemăsurată a istorisirii biblice. Povestirea haldeiană în majoritate a păstrat numai slab urmele acelei simpleţe măreţe prin care se distinge istorisirea biblică. Aceasta nu-i decât o întunecare a razei adevăratei istorisirii. Aicea nu poate fi nici vorbă, ca Moise să fi împrumutat istorisirea sa din aceste întemeiate legende, în întregime îmbibate de politeism, ci, din potrivă, comparaţia lor ne dă numai putinţa să conchidem, că în povestea haldeiană s'au păstrat în parte urmele acelei tradiţiuni, pe care omenirea a primit-o dela străbunul ei de după potop – Noe – în persoana deosebită a fiilor săi, dar care s'a întunecat la ei până într-o atâta, că a pierdut chiar şi ideea adevărată de Dumnezeu şi iarăşi a fost restabilită în toată curăţenia ei prin dumnezească revelaţiune în cartea întâia a lui Moise.

Nu se poate a nu întoarce atenţiunea încă asupra unui punct important, prezentat de istorisirea haldeiană. Cei mai noi critici raţionalişti au dovedit cu zel şi dovedesc, că primele capitole ale cărţii Facerii constau din documente separate şi independente, semnalate prin cuvântul Elohîm într-unul şi Iehova în altul. Capitolul întâiu şi primele trei versete din capitolul al doilea din această pricină se atribue unui elohist; ceialaltă parte a capitolului al doilea precum şi capitolul al treilea se atribue unui ehovist, în care caz criticii văd a doua istorisire mai târzie despre facere. Dar plăcile asiriene conţin nu numai istorisirea elohistului despre şase zile, ci deasemenea şi istorisirea iehovistului despre căderea omului. Astfel, istoria, expusă în cartea Facerii, a existat în toată deplinătatea ei înainte de Moise atât în aspectul ei întreg, cât şi în amărunchimi, şi chiar în acea ordine de dezvoltare succesivă. Cele două părţi, în care criticii voesc să vadă părţi deosebite independente, în povestirea haldeiană alcătuiesc o istorisire succesivă bine încheiată. Astfel, documentul asirian dovedeşte irefutabil neîntemeinicia totală a unei aşa ferimeţări critice a primelor capitole din cartea Facerii, pe care o face critica modernă.

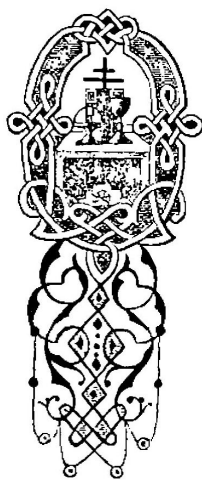

*Adam și Eva în rai
(după o închipuire din catacombele Romei).*

CAPITOLUL II

CREAREA PRIMILOR OAMENI, ȘI VIAȚA LOR FERICITĂ ÎN RAIU

mul, coroană a făpturii, a fost creat după un sfat deosebit al Făcătorului, și numai el singur e făcut după chipul și după asemănarea lui Dumnezeu. Trupul lui, ca și trupurile tuturor animalelor, este format din pământ, dar partea duhovnicească a lui este suflarea nemijlocită a Făcătorului. „Și a făcut Domnul Dumnezeu pe om (pe Adam) din pulberea pământului, și a suflat în fața lui suflare de viață, și s'a făcut omul cu suflet viu”. Chipul și asemănarea lui Dumnezeu în om constă deci în înfierea lui duhovnicească de către Dumnezeu, în tendința către desăvârșirea intelectuală și morală, care-i dau putința să domnească peste natură. Ca rege al făpturii, el se introduce într'o grădină deosebit sădită pentru dânsul sau în raiul cel din Edem, la răsărit, i se aduc lui întru supunere toate făpturile și el se face stăpânul pământului. Dar omul, ca ființă rațională și duhovnicească, n'ar fi fost reprezentantul vrednic al Dumnezeirii pe pământ, dacă ar fi trăit în singurătate sau în comuniune numai cu ființele mai superioare lui, cum erau îngerii sau mai inferioare, cum erau animalele. Pentru dânsul era nevoie nu numai pentru plăcere și fericire, ci încă și pentru desăvârșirea operei divine să aibă ajutor după sine, capabil să primească și pentru comunicarea reciprocă a cugetelor și sentimentelor. Înșă

printre ființele vii deja create „pentru om nu s'a găsit ajutor, asemenea lui“. „Și a zis Domnul Dumnezeu: nu e bine să fie omul singur; să-i facem ajutor asemenea lui“. Și iată a fost făcută femeea și încă dintr'o coastă chiar a omului, luată dela dânsul în timpul unui somn greu. Îndată ce a fost făcută femeea, omul îndată a înțeles în acest lucru al Făcătorului dorința de fericire pentru viața socială a omului și prorocește a exprimat propozițiunea, care a devenit legea căsătoriei printre toate veacurile următoare: „Iată, aceasta-i os din oasele mele, și carne din carnea mea; ea se va numi femeie, că este luată din bărbatul său. Deaceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeea sa. Și vor fi doi un trup“. Din aceste cuvinte, cum și din împrejurările înseși facerii femeii, firește rezultă, că bărbatul și femeea prezintă o unitate, coprinsă în căsătorie, că căsătoria trebuie să constea din alianța unui bărbat și a unei femei și că femeea trebuie să se supună bărbatului, ca ajutorul lui, creată pentru dânsul. Și i-a binecuvântat Dumnezeu și a zis: rodiți și vă înmulțiți, și umpleți pământul, și-l stăpâniți, și domniți peste toate făpturile“. Și iată primii oameni, în fericirea nevinovăției lor, locuiau în raiu, folosindu-se de toate roadele lui și desfrătându-se de toate bucuriile lui. Lor li erau rezervate toate bunurile unei vieți desăvârșite și nevinovate. Sub raport material ei erau înconjurați de belșugul celor mai bogate daruri ale naturii raiului, împreună cu roadele pomului vieții, roadele căruia aveau cu deosebire o însemnătate minunată pentru tăria lor trupească și vitalitate, dându-le nemurirea. Nevoile duhovnicești ale lor își găseau deplina satisfacție în comuniunea nemijlocită cu Dumnezeu, Care se arăta „în rai în timpul recoarei zilei“, precum și în căutarea celor mai bune mijloace de dominațiune peste natura supusă lor și a cârmuirii ei. Exercițându-și însușirile sale, Adam a pus nume animalelor, și deasemenea și tuturor celorlalte lucruri, statornicind astfel limba, ca mijloc deosebirii lucrurilor și a contactului social. Dar perfecțiunea supremă a lor consta în nevinovăția morală, care se coprindea în absența a înseși ideii de ceva necurat și păcătos. „Și erau amândoi goi, Adam și femeea lui, și nu se rușinau“.

Autorul Cărții Facerea istorisește așa de scurt despre crearea strămoșilor noștri, că în urmă negreșit s'a ivit curiozitatea de a completa această istorisire, din care pricină s'au și format o mulțime de povestiri diferite, însoțite de nenumărate născociri. Ce se atinge mai întâiu de toate de însuși numele Adam, apoi acesta te miră de e un nume distinctiv, dat personal strămoșului nostru. Acesta e mai degrabă o numire de onoare, dată lui ca protopărinte a

neamului omenesc, pentru că el neconținut se întrebuițază în Biblie în sens de om în genere. Dar în același timp, după cum relativ de strămoș până la noi s'a păstrat numai numele lui general în înțelesul de om, numele Evei, care e purtat de strămoașa noastră, are un înțeles mult mai precis – „viață”. Este remarcabil în cel mai înalt grad, că numirea evreească a primului om după înseși origina sa filologică amintește nimihnicia și moartea, și nu vorbește despre superioritatea noastră față de celelalte făpturi. În grecește omul – *ἄνθρωπος* – înseamnă „privitor în sus”, sau, după interpretarea și filologii cei mai noi, „ființă cu față nobilă”. Latinescul *homo*, care multă vreme s'a considerat derivând de la *Humus*, pământ, acum se înțelege în sens de „grăitor”. Iară cuvântul evreesc „Adam” indică aceea, că omul „a rezultat din pulberea” pământului.

Relativ de oamenii primari și exteriorul lor a existat în vechime multe povestiri diferite. Așa după povestirea rabinilor, de statură Adam era așa de mare, încât putea să vadă toată lumea de la un capăt până la celălalt, și când se culca, atunci capul lui era așa de departe de picioare, încât trebuiau 500 de ani ca să străbați distanța dintre ele. La aceasta ei, totuși, adaogară, că atunci, când Adam a greșit, Dumnezeu „a pus pe dânsul mâna sa”, și l-a scurtat la proporții mai potrivite, lăsându-i o înălțime de 150 picioare. Și aceasta a fost o adevărată binefacere, de oarece până atunci el se lovea cu capul de soare, și făpturile, chiar și îngerii îl luau drept Dumnezeu și ar fi început a i se închina. După unii, totuși, el chiar și după căderea în păcat era de o statură atât de uriașă, încât după alungarea din rai, el trecea liber oceanul, asemenea Orionului sau lui Polifem al lui Virgiliu, fiind cu umerile sau chiar cu jumătatea trupului deasupra suprafeței apei. Frumusețea sa corporală a fost obiectul celor mai arbitrare născociri. Dumnezeu dorind să-l creieze, s'ar fi îmbrăcat însuși în cel mai desăvârșit corp omenesc, ca să servească de model, după care trebuia să creieze pe om, literalmente după chipul său. La unii scriitori creștini se întâlnește părerea, că o asemenea formă a luat-o a doua persoană a sf. Treimi și că trupul lui l-a văzut apostolul Petru pe Tabor în timpul schimbării la față, și Moise pe muntele Sinai. Chiar țărâna, din care a fost creat strămoșul, a dat motiv pentru diferite închipuiri. După părerea rabinilor, ea a fost strânsă din toate părțile lumii; țărâna pentru facerea trupului e din Babilon; pentru facerea capului e din Palestina, și pentru facerea membrelor din toate celelalte țări. Mulți rabini cugetau chiar, că Adam și Eva la început au fost creați cu un singur

corp comun și cu două capete, în care caz Eva în urmă a fost separată și prezentată lui Adam în calitate de femeia sa.

Ce se atinge de minte, apoi Adam, după închipuirea unor asemenea interpreți, a întrecut cu înțelepciunea sa pe toți oamenii, care au trăit de atunci încoace. Chiar și la scriitorii creștini se întâlnește sentința, că marele Aristotel a fost aproape tot așa de învățat, ca Adam. Dar rabinii în această privință au mers mai departe, și, nemulțămându-se să-l compare cu Moise și Solomon, căruia ei îi atribuiau o înțelepciune mai mult decât omenească declarau, că el știa mai mult decât îngerii. Când aceste ființe slăvite, zic ei, își exprimară dorința să privească noua făptură, când a fost creat omul, Dumnezeu le-a zis, că el va poseda minte mai înaltă decât dânsii. Pentru a dovedi aceasta, adunând toate animalele, Dumnezeu porunci îngerilor să le dea numele cuvenite, dar această problemă se dovedi mai presus de puterile lor; când această însărcinare însă a fost dată lui Adam, el o îndeplini îndată ba chiar și lui Dumnezeu i-a dat numele de Iehova. Această mare știință intelectuală i-a fost comunicată lui prin o carte trimisă din cer, care cuprindea 670 de scrieri, care dădură la mână lui Adam 1500 de chei ale științei, ascunse de îngerii. Dar când el a greșit, această carte a sburat la cer și bietul Adam a plâns amar, simțind nimihnicia sa sufletească.

Petrecerea sa în rai ar fi durat numai o zi. În ceasul întâi a fost adunată țărâna, din care a fost făcut; în ceasul al doilea din țărâna asta a fost făcută masă informă; în ceasul al treilea au fost formate membrele; în ceasul al patrulea a fost suflat într'însul sufletul; în al cincilea a fost pus pe picioare; în al șaselea el dădu tuturor lucrurilor și făpturilor nume; în al șaptelea a fost făcută Eva; în al optulea s'a născut Cain și sora lui; în al noulea lui Adam i se dădu porunca să nu mănânce din pomul oprit; în al zecelea el a greșit; în al unsprezecelea a fost ertat, iar în al doisprezecelea a fost izgonit din rai.

Fără să vrei se impune întrebarea, în ce consta religia strămoșilor? În această chestiune s'au exprimat diferite păreri. Luând în samă toate datele comunicate în primele zece capitole ale cărții Facerea, se pot deduce în această privință următoarele teze: Adam credea că 1) Dumnezeu a făcut lumea, că El a existat înainte de facere și va exista totdeauna, fără schimbare; de aici rezultă că El e imaterial și veșnic. 2) În toată făptura există armonie, în care caz fiecare parte, asemenea rotițelor unui ceasornic, corespunde întregii destinații și, împreună cu celelalte, tinde spre atingerea unei singure ținte comune - spre dobândirea desăvârșirii, fericirii și păcii. Deci Adam

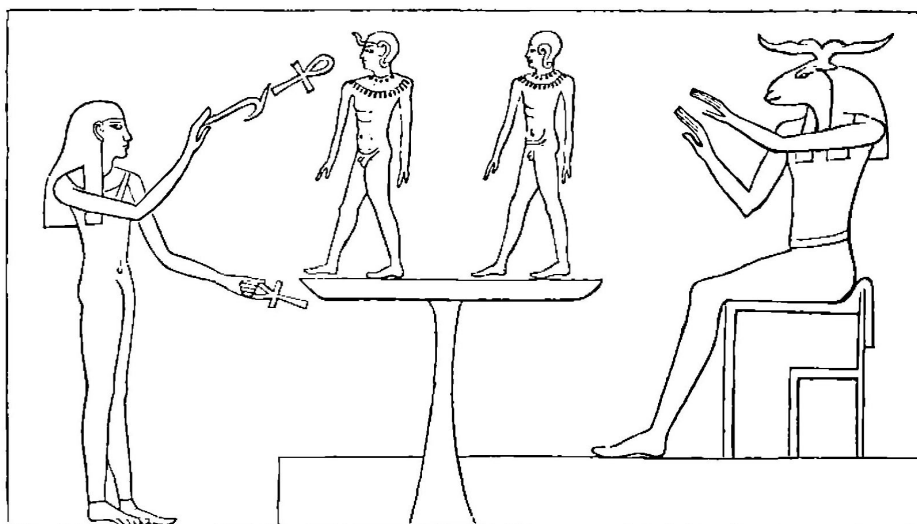
trebuea să creadă, că marele Creator a toate este unul, singur și preaînțelept. 3) Acest Dumnezeu preaînțelept a creat lumea din nimica; existența tuturor fapturilor atârână exclusiv de voința Lui; El prin autoritatea sa violează cursul naturii, adică face minuni când găsește aceasta de trebuință, și deaceia El este Dumnezeu suprem și atotputernic. 4) Tot ce a existat cândva și există, își are primul izvor în El, și toate se păstrează și se susțin de Dânsul; și deci Adam credea, că Dumnezeu este pretutindenea. 5) Dumnezeu a creat pe om după propriul său chip în ce privește sufletul, adică duhovnicesc, liber și nemuritor. Deci Adam credea, că Dumnezeu iubește virtutea și urăște viciul său, cu alte cuvinte, că El este Dumnezeu întru tot sfânt. 6) Soarta omului adesea corespunde purtării sale, ceea ce arată dreptatea dumnezeiască. Dar împrejurarea, că aceasta nu se realizează totdeauna aicea, servește drept dovadă absolută, că purtarea noastră și soarta noastră vor fi puse în corespundere deplină pe urmă. Deci Adam credea în viața viitoare. 7) Dumnezeu prin pronia sa a toate coprinzătoare poartă grijă de toți, în deosebi de om în genere și de fiecare persoană în parte, și astfel Dumnezeu este întru tot bun. 8) Omul este slab și expus la diferite impulsuri de dinăuntru și la ispite de dinafară. Când el greșește, Dumnezeu, după mila sa cea nemărginită, îl iartă, mai ales când vede căință din partea omului pentru greșalele făcute. Deci Adam trebuia să creadă în mila nemărginită a Tatălui ceresc. 9) Dumnezeu cere nu numai pentru Sine, pentru că El e mai presus de toate nevoile, ci pentru înseși binele omului, ascultare față de voința Lui supremă, nu numai cu cugetele sale cele mai intime, dar și cu acțiunile sale externe. Cu acest scop El ne-a dat porunci și opreliști, unele pentru totdeauna, iar altele potrivit cu împrejurările și vremile¹⁾.

La acestea trebuie să adăugăm, credința, ivită după cădere, în făgăduința viitorului izbăvitor, în acea sămânță a femeii, care trebuia să sfărîme capul șarpelui și să izbăvească pe om din robia păcatului și a morții, - credință, care ca o dungă luminoasă străbate toate generațiunile dela Adam până la înseși arătarea Celui făgăduit.

În tradițiile popoarelor păgâne deasemenea s'au păstrat urmele istoriei originii omului, dar, ca de obicei, în formă alterată, potrivit cu alterarea și întunecarea adevărurilor fundamentale ale religiei. În cea mai mare parte la popoarele păgâne omul se credea

1) Beer, Geschichte, Lehren und Meinungen der Juden (1820) Bd. I, p. 12.

autohton, adică produsul acelui pământ, pe care el trăia, și în genere în povestirile despre origina lui nu se observă acea înaltă idee, după care omul alcătuește o făptură, creată de atotputernicia lui Dumnezeu, ca ființă personală și cu totul deosebită de materie. Ideile panteismului și emanației, așternute în fundamentul religiilor păgâne, nu au dat puțința să se păstreze tradiția originală despre origina omului în curățenia ei cea dela început. El se considera, ca în genere tot ce există, o emanațiune din Divinitate, amestecată cu materia. El s'a ivit arbitrar, în urma unei serii de emanații, iar nu după un act liber și determinat al voinței creatoare. „Din pântecul lui Colpie și a soției sale Baau (Haosu)“, se vorbește într'un fragment al cosmogoniei feniciene, care a ajuns până la noi sub numele scriitorului fenician Sanhoniaton, „s'a născut o pereche de oameni muritori, și anume Protogon (Adam, Cadmon) și Eona

Zeul egiptean Hnum și zeita Sehet toarnă viață în figurile printror oameni, făcute de dânsil.

(Eva), și Eona a început să mănânce fructe din pom. Ei au avut copii pe Genos și Genea, care au trăit în Fenicia. Suferind de căldura verei, ei au început să ridice mâinile către soare, socotind, că el este stăpânul cerului, ceea ce să și exprimă prin numirea Beel-Samen“. În alt fragment al aceiași cosmogonii se vorbește despre nașterea „autohtonului din pământ, de unde provin toți oamenii. După tradiția Libiei, „Primul născut dintre oameni a eșit din șesurile încălzite de soare și s'a nutrit cu ghindă dulce de stejar“. După credința egiptenilor, trupurile oamenilor au rezultat din mărul roditor, lăsat de Nil, sub înrăurirea dăătoare de viață

a căldurii soarelui. Această credință a primit în mitologia egipteană și o dezvoltare următoare, și preoții egipteni învățau, că oamenii au eșit din ochii zeului Ra-Harmahu, adică ai soarelui. După emanația, care produce astfel esența materială a oamenilor, nu înlătură de altminterlea participarea următoare a unui deosebit demiurg sau zeu secundar ca să termine formarea oamenilor și să le comunice sufletul și mintea. Acest fapt se atribuia zeiței Sehet cu privire la triburile asiatice și nordice, iar lui Gor cu privire la negrii. Ce se atinge de înseși egiptenii, care se socoteau pe sine mai superiori decât toți oamenii celorlalte popoare, apoi ca făcător al lor se recunoștea demiurgul superior Hnum. Pe unele monumente se poate vedea chipul, care arată, cum acest zeu pregătește, ca un olar, lutul, ca să facă pe om. Aicea nu se poate a nu vedea ecoul direct a istorisirii biblice, după care „a făcut Domnul Dumnezeu pe om din pulberea pământului”. Aceeași închipuire se întâlnește sub diferite forme și la alte popoare. Așa în cosmogonia Peru primul om, creat de atotputernicia lui Dumnezeu, se numea alpa camasca, adică pământul însuflețit. Printre triburile Americii de Nord, tribul Mandanilor are o tradiție, că marele Duh a făcut din pământ două figuri, pe care el le-a uscat și în care a suflat suflarea buzelor sale, și din aceste figuri una a primit numele primului bărbat, iar cealaltă numirea de împreună locuitoarea sa. La locuitorii insulelor Taiti este tradiția, că marele Dumnezeu Teroa a făcut pe om din pământ roș. Locuitorii din Borneo de asemenea au o povestire, transmisă din generație în generație, că omul a fost făcut din pământ¹⁾.

În aceste tradiții tradiția biblică evident s'a păstrat abea în formele cele mai generale, dar sunt și astfel de tradiții în care ea s'a păstrat cu mari amănunțimi și anume la popoarele civilizate ale vechiului Răsărit. Cea mai remarcabilă din toate în această privință este istorisirea Haldeiană, în acea formă, în care e redată de Beroze în grecește. După această istorisire, omul la început a fost făcut din măr, ca o statuă. „Belos, văzând că pământul era pustiu, deși roditor, și-a tăiat sieși capul, și când sângele curs din el se petrifică, atunci ceilalți zei a creat din el pe oameni, cari pentru aceasta au devenit înzestrați cu minte și au ajuns părtașii cugetării divine. Deasemeni zeii au făcut și animalele, care pot trăi în contact cu aerul”. Aicea evident se are în vedere una și aceeași tradiție, ca și în Biblie, deși inspirată cu totul de alt duh. Răposatul savant

1) Vezi Lenormant, Histoire ancienne, tom. I, p. 20.

englez Smith la cercetările bibliotecii palatului din Nineva, care se află acum în muzeul britanic, a găsit fragmente din o întreagă epopee cosmogonică, unde se istorisește despre facerea lumii. Din nefericire, în aceste fragmente nu se cuprinde istorisirea despre origina omului. Dar totuși din fragmente singuratece pozitiv se știe, că acela din nemuritori, care se închipuește acolo ca „formând cu mâinile sale

Prometeu face omul din lut (după închipuirea de pe o lampă romană).

neamul omenesc“, ca „formând neamul omenesc pentru supunerea lui zeilor“, a fost zeul Gea, zeul rațiunii supreme, stăpânul oricărei înțelepciuni, zeul vieții curate, cărmuitorul curățeniei, acela, care învie morții, milostivul, pentru care există viața. Unul din titlurile zeului Gea a fost titlul: „Domnul neamului omenesc“. Și de aicea cu siguranță se conclud, că în bibliotecă a existat și o istorisire mai complexă despre origina omului, care din nefericire până acum nu s'a găsit.

La greci o tradiție spune, că Prometeu, arătându-se în calitate de Demiurg, a format pe om din lut, deși unii referă aceasta la începutul tuturor lucrurilor, iar alții către periodul de după potopul lui Deucalion și nimicirea omenirii primitive. Această legendă s'a

Prometeu fură focul ceresc (de pe o lampă romană).

bucurat de mare răspândire în timpul stăpânirii romane, și urmele ei s'au păstrat pe diferite sarcofage și lampe. Dar ea este, se pare, rezultatul incursiunii ideilor străine, de oarece existența ei nu se poate urmări în timpurile mai vechi. În poezia greacă, cu adevărat antică, Prometeu se închipuește nu ca făcătorul oamenilor, ci numai ca celce i-a însuflețit și le-a dăruit mintea, împărtășindu-le focul, furat de dânsul din cer, pentru care a și fost el pedepsit de Zeus.

Anume această prezintare e așternută în temeiul lui Prometeu al lui Eshile, și ea se mai întâlnește încă chiar și în o epocă mai veche, în poema lui Hesiod „Opere și zile“. Ce se atinge propriu de nașterea primilor oameni, rezultați fără de tată, apoi după o tradiție greacă mai veche, care exista deja în așa vreme depărtată,

când au fost alcătuite poemile lui Homer, ei au apărut de sine sau după acțiunea de bună voie a zeilor, din pământul înfrântat sau, după unii, din tulpina unui stejar. Originea aceasta din urmă o atribuiau oamenii și locuitorii Italiei. După mitologia scandinavă, zeii au produs pe primii oameni din trunchiul unui arbore, și aceeași credință exista și la germani. Urme lămurite ale aceiași tradițiuni se întâlnesc și în Vedele indiene, cum se numesc colecțiunile imnelor sacre, și după aceea cu diferite amănunțimi curioase se observă deasemenea la iranienii Bactrianei și ai Persiei.

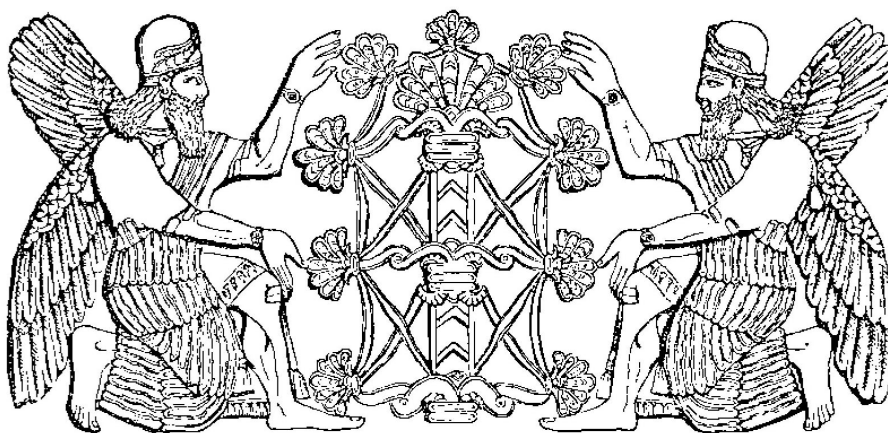
Religia lui Zoroastru este singura între religiile erudite și mândre ale lumii vechi, care povestește despre facerea lumii ca rezultat al voinței libere a unui Dumnezeu personal, cu totul deosebit de materia primară. După tradiția iraniană, lumea și omul au fost făcute de Ormuzd, marele zeu al binelui, în șase perioade succesive, care, spre deosebire de săptămâna facerii din Biblie, alcătuiau un an de 365 de zile. Omul a fost ființa, cu care s'a încheiat această activitate creatoare. Omul cel dintâiu, fiind fără viciu din mâinile Făcătorului, se numea Haiomaretan, „viața mureitoare”. Cele mai vechi cărți, atribuite prorocului iranienilor, la aceasta și mărginesc indicațiile lor în această privință. Dar istoria mult mai dezvoltată a originii neamului omenesc se află în cartea „Bundegeș”, care are de obiect al său expunerea unei cosmogonii complete. Ea este scrisă într-o limbă mult mai târzie, și se referă la timpul cuceririi Persiei de către musulmani. Dar cu tot acest period târziu al originii ei, în ea se cuprind tradiții, care, după părerea savanților competenți, poartă asupra lor un caracter perfect antic. După istorisirea lui Bundegeș, Ormuzd a terminat activitatea sa creatoare prin facerea lui Haiomaretan, omul model și a boului model a două ființe de cea mai desăvârșită curățenie. Ei au trăit la început 3000 de ani pe pământ în stare de fericire, netemându-se de niciun rău, pânăce Ariman, reprezentantul principiului răului, nu i-a silit să simtă puternicia sa în lume. El la început a lovit boul model cu moarte. Dar din trupul jertfei lui s'au născut plante folositoare și animale, care serveau omului. După treizeci de ani Haiomaretan la rândul său a perit sub loviturile lui Ariman. Între acestea sângele omului model, răspândindu-se pe pământ, în clipa morții sale, se renăscu după trecerea a 40 de ani. Din pământ se arată planta reiva, ceva în genul reventului, care se întrebuințază în hrana iranienilor. La mijlocul acestei plante se ivi un mugure, care avea forma unui trup dublu de bărbat și de femeie, uniți între ei prin partea lor dorsală. Ormuzd i-a

separat, li-a dat libertatea mișcării și activității, a pus într'înșii suflet înțelegător și le-a poruncit „să fie smeriți cu inima, să pășască legea, să fie curați în cugetele lor, curați în toate cuvintele lor, curați în toate faptele lor“. Așa s'au produs Mașa și Mașiana, perechea primară, din care și trag origina lor toți oamenii de pe pământ.

Inchipuirea cuprinsă în această istorisire, că prima pereche de oameni la început prezenta o singură ființă bărbătească și femeiască cu două fețe, care despărțită apoi în două persoane deosebite prin atotputernicia lui Dumnezeu, se întâlnește deasemenea la indieni în istorisirea cosmogonică a lui Satanata Brahmanul. Această carte din urmă se cuprinde în colecția Rigvedelor, dar după origina sa se referă la un timp mai târziu decât celelalte imne. Istorisirea extras de Beroze din documentele haldeene, de asemenea mărturisește că „primii oameni au fost cu două capete, bărbătesc și femeesc, pe un singur trup și de două genuri în unul și același timp. Și apoi din ei au rezultat oamenii, care populează astăzi pământul. Platon în unul din dialogurile sale povestește istoria oamenilor bărbato-femei primitivi, despărțiți apoi de zei în două persoane deosebite, bărbat și femeie. Această inchipuire, ecoul căria e vizibil chiar și în tradițiile iudaice de mai târziu, filosofi școalei Ioniene au împrumutat-o din Asia și au răspândit-o în Grecia.

Astfel lumina tradiției primare în razele sale singurite s'a păstrat și în conștiința popoarelor păgâne. Dar aceste raze s'au întunecat văzind cu ochii pe măsură ce s'a întunecat la ele conștiința adevăratei religii, și deaceia la majoritatea popoarelor păgâne tradiția aceasta se prezintă deja într'o formă cu totul întunecată, fragmentară și neclară, în care câteodată numai cu greu se poate cunoaște reflexul tradiției primitive, în care s'a păstrat complotul revelațiunea divină primară despre soarta primară a lumii și a omului.

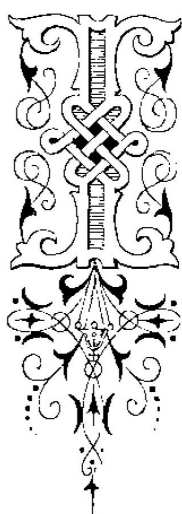

Pomul vieții asirian, păzit de genți înaripate (în muzeul britanic).

CAPITOLUL III

CĂDEREA ÎN PĂCAT ȘI IZGONIREA DIN RAI

În timpul petrecerii în rai, primii oameni trăiau în contact direct cu Dumnezeu, care trăia și era religia primă și prea perfectă a neamului omenesc. Expresiunea externă a acestei religii a fost biserica, ca adunare a primilor doi credincioși. Dar biserica, ca instituție externă, presupune anumite așezăminte și condițiuni, pe care se fundează adunarea. Deaceia și biserica primară era fondată pe un anumit așezământ între Dumnezeu și om. Așezământul acesta consta din aceea, ca omul să iubească pe Dumnezeu și pe aproapele și să asculte Făcătorului său cea mai desăvârșită ascultare la toate poruncile lui, iar Dumnezeu din partea sa făgăduia pentru aceea omului continuarea stărei sale fericite, siguranță contra morții, ca distrugere dureroasă a corpului, și prin urmare viață veșnică. Ca să rezerve omului puțină de a adevărată ascultare sa și să întărească credința lui, Dumnezeu i-a dat porunca, ce putea servi pentru dânsul drept cercare, ca mijloc de întărire a acelei determinări morale libere, în care se cuprinde binele suprem al vieții. Porunca consta în opreliștea de a mânca roade din pomul cunoștinței binelui și răului. „Și a poruncit Domnul Dumnezeu omului

și a zis: din tot pomul din grădină vei mânca, iar din pomul cunoștinții binelui și răului să nu mănânci din el, căci în ziua în care vei mânca dintr'insul, cu moarte vei muri". Dând omului deplină libertate, Făcătorul, totuși, prin această poruncă a voit să-i arate, că, întru cât este ființă mărginită, el trebuie să trăiască sub lege, și că pentru călcarea legii urmează grozavă pedeapsă.

Revelațiunea ne spune, cât a durat petrecerea fericită a primilor oameni în rai. Dar această stare stârnise deja zavistia vrășmașului, care lipsindu-se însuși, privea cu ură la fericirea nevinovată a primilor oameni. Când pe pământ domnea încă pacea fericirii generale și el nu cunoștea încă răul, lumea în sferele sale înalte cunoștea deja răul, și se produsese lupta cu dânsul. În cuprinsul lumii ființelor superioare create sau a îngerilor, înzestrate cu darurile înalte ale minții și libertății, unele deja călcase răsunca ascultării de Făcătorul, se mândriseră cu desăvârșirea lor (1 Tim. III, 6) și nu-și păstrasera vrednicia (Iuda, 6), pentru care și fuseseră aruncate din raiul ceresc în tartar. Zavistia și setea de rău devenise sufletul acestor ființe. Orici bine, pace, ordine, nevinovăție și ascultare deveniră urâte pentru dânsese, și ele se încearcau să le distrugă și printre oameni, cari se desfătau de fericirea vieții raiului pe pământ. Și iată, în rai se arată ispititorul în chip de șarpe, care „era mai șiret decât toate fiarele câmpului". La aceasta el întrebuiță o șiritenie vicleană, îndreptând ispita nu către amândoi oamenii și nu către bărbat, ci numai către femeea singură, că membrul cel mai slab, cedând mai ușor ademenirei.

Șarpele se apropie de femei și-i zise: „Adevărat e oare, că a zis Dumnezeu, să nu mâncați roade din nici un pom din rai?" În întrebarea aceasta se cuprinde o minciună vicleană, care ar fi trebuit deodată să respingă pe convorbitoare dela ispititorul. Dar ea, în nevinovăția sa, nu fu în stare să înțeleagă îndată vicleșugul, și în același timp era foarte curioasă, ca să poată curma imediat convorbirea. Totuși ea înțelese falsitatea întrebării și răspunse, că Dumnezeu le-a dat voie să mănânce din toți pomii, afară numai de un singur pom, care e în mijlocul raiului, pentru că prin muncarea roadelor din acel pom ei pot să moară. Atunci ispititorul stârnește direct neîncrederea în Dumnezeu. „Nu", zise el, „nu veți muri, dară Dumnezeu știe, că în ziua, în care veți mânca din acele roade, se vor deschide ochii voștri și voi veți fi ca niște dumnezei, cunoscând binele și răul". Cuvântul viclean pătrunse adânc în sufletul femeii. El stârni un șir de îndoele și o luptă sufletească. Ce-i aceea binele și răul, pe care ea le poate afla? Și

dacă oamenii huzuresc în această stare de acum, atunci în ce fericire vor fi ei, când vor deveni ca niște dumnezei?... În agitație neliniștitoare ea fără să vrea își îndreptă privirile spre pomul oprit, iar el era așa de plăcut la vedere și probabil și dulce la mâncare, și mai ales de preț și ademenitor după însușirile sale tainice. Această impresiune exterioară hotări lupta internă, și femeea „a luat roade din acest pom, și a mâncat; și a dat deasemenea și bărbatului său, și a mâncat și el“. Cea mai mare revoluție în istoria omenirii s'a săvârșit. Aceia, care trebuiau să servească de izvor curat a întreg neamului omenesc, s'au otrăvit cu roadele morții. Femeea a urmat șarpelui, ca și cum acesta ar fi fost mai presus de Dumnezeu. După însuflarea lui ea făcu aceea, ce oprise Făcătorul. Iar bărbatul ei într-o păcat a urmat femeii, care din ispitită a devenit îndată ispititoare.

Nu zăboviră a se arăta și urmările gustării din pomul oprit pentru oameni: lor în adevăr li se deschise ochii, cum făgăduise ispititorul și rodul oprit le împărtăși știința. Dar ce-au aflat ei? Au aflat, că sunt goi. Simțul moral turburat le-a deschis conștiința goliciunii lor, devenit semnul biruitor al senzualității și triumfului trupului, și ca să o acopere pe acea golătate, ei s'au cusut frunze de smochin și și-au făcut din ele șorțuri, acea formă primitivă de haină. Dar dacă greșii s'au rușinat așa chiar de glasul lăuntric propriu al conștiinței, apoi pentru ei deveni groaznică prezentarea lor înaintea lui Dumnezeu. Iată veni sara, și răcoarea umbrelor ei răspândea fericirea în grădină. Anume în acest timp avea loc convorbirea lor cu Dumnezeu, pe care ei până acum cu bucurie nevinovată îl așteptau și-L întimpinau, ca niște copii pe Tatăl lor. Acum însă ei doresc, ca acest moment să nu mai vină niciodată. Dar între acestea momentul se apropie, și ei auziră glasul cunoscut. Groaza cuprinse pe Adam și pe femeia lui, și „ei se ascunseră dela fața Domnului Dumnezeu printre pomii grădinii“.

Și a strigat Domnul Dumnezeu pe Adam: „Adame, unde ești?“ Iar nefericitul fugar răspunse cu cutremur din desișul arborilor: „Am auzit glasul Tău în rai, și m'am temut, pentru că sunt gol, și m'am ascuns“. – Dar cine ți-a spus că ești gol? Nu cumva ai mâncat din pomul, din care ți-am spus să nu mănânci?“ Întrebarea fu pusă de-a dreptul, dar păcătosul n'a putut răspunde la ea tot așa de deadreptul, ci dădu un răspuns îngăimat și viclean: „Femeia pe care mi-ai dat-o, ea mi-a dat roade din pom și eu am mâncat“. El astfel aruncă vina pe femeie și chiar pe Dumnezeu. Atunci Domnul se adrese femeii: „Pentru că ai făcut tu acea

sta?" Femeea la rândul ei deasemenea abate vina dela sine: „Șarpele m'a amăgit și am mâncat". Femeea a spus adevărul, dar întru aceea, că ei amândoi se sileau să se apere de vinovăție, ce cuprindea neadevărul. Întru aceasta deodată se manifestă influența dăunătoare a tatălui minciunei, amăgirii căruia cedară primii oameni, și această înrăurire, ca o otravă băută, otrăvi toată natura lor morală și trupească.

Atunci Domnul rosti pedeapsa meritată și mai întâiu șarpelui, ca celce servise drept unealtă a ispitei: el a fost blestămat în fața tuturor animalelor și i se hotărî viața jalnică de a se târâ pe pânțelele său și de a se hrăni cu țărână din pământ¹⁾; Femeea fu osândită să fie supusă bărbatului său și la grele suferințe și dureri la nașterea copiilor; iar bărbatul fu osândit la viață grea, de oarece pământul, blestămat pentru faptele omului, trebuia să sărăcească întru darurile sale, să producă spini și pălămidă și nu mai întru sudoare istovitoare va putea el să-și câștige pâinea pentru hrană, pânăce se va întoarce în pământul, din care a fost luat. „Pentru că pământ ești și în pământ te vei întoarce", a zis Domnul, osândindu-l la moartea trupească. Grozavă a fost pedeapsa pentru călcarea poruncii lui Dumnezeu. Dar ca un părinte milostiv, Dumnezeu nu părăsi pe copiii săi, care greșiseră, și nu-i lăsă fără mângâiere, ci tot atuncea le dădu făgăduința, care prin nădejde luminoase întru redarea fericirii pierdute trebuia să le susțină duhul lor trist în zilele ce au urmat după ispită în necazurile vieții păcătoase. Aceasta e anume făgăduința despre sămânța femeii, care trebuia să sfărâme capul șarpelui, adică care va birui desăvârșit pe dărimătorul fericirii oamenilor și va restabili oamenilor puțința de a ajunge la fericire și la viața veșnică în cer. Aceasta a fost adevărata făgăduință despre Mântuitorul lumii, și ca semn al venirii Lui s'a stabilit aducerea de jertfe de animale (vădit deja despărțite în două clase: curate și necurate), jungherea cărora trebuia să preînchipuiască jungherea marelui Mel pentru păcatele lumii. Făcând lui Adam și femeii lui Eva („mama celor ce trăesc", cum o numea acum Adam), haine de piele (de ale

1) Forma blestemului contra șarpelui: „Pe pânțele să te târâști" (Fac. III, 14) a dat motiv să apară mai pe urmă tradiția, că înainte de acest blestăm șarpele mergea în poziție verticală. Dar aceasta stă în contradicție cu structura organismului șarpelui, evident adaptat pentru târâre, efectuată cu o minunată iscusință. Senzul blestemului e acela, ca în pedeapsa pentru vicleșug, care a făcut din șarpe instrument pagubitor dușmanului celui dintru început pentru pierderea neamului omenesc, mijlocul firesc de mișcare, care nu era deloc înjositor și jalnic, ci din contră, stârnea admirație prin îndămânarea sa, deveni deacum semnul și pecetea blestemului lui Dumnezeu și trebuia să stârnească groază. Târârea deveni apoi simbolul josniciei și al rușinii.

Izgontrea primilor oameni din rai.

(Desen de Doré)

animalelor ucise pentru jertfe) și învățându-i să se îmbrace, Domnul i-a izgonit din rai „și a pus la Răsărit, la grădina Edemului, heruvim și sabie de flacără învărtitoare, ca să păzască drumul spre pomul vieții“, de care ei prin păcatul lor se făcuseră acum nevrednici.

Petrecerea primilor oameni în rai stă dincolo de hotarele putinței cercetărilor istorice, și deaceia nu poate fi supusă vre unor cercetări științifice critice. Dar veracitatea istorisirii despre asta se confirmă prin aceea, că urmele ei s'au păstrat în tradițiile diferitelor popoare. Istorisirea despre o stare fericită, când oamenii, neavând nici un fel de patimi rele, își petreceau viața fără viciu și fără crimă, și prin urmare fără pedepse și mărginiri, deși istorisirea asta împodobită cu coloritul împrejurărilor locale, se desmerda de toate popoarele păgâne. Vechii egipteni cu drag își aduceau aminte de domnia pământească a zeului Ra, ca timp de atâta curățenie morală și de atâta fericire, încât la dânsii se alcătuisse chiar zicătoarea, după care, de tot ce e cu deosebire bine

Zeul egiptean Ra (de pe un monument egiptean).

și desăvârșit se zicea de obicei, că asemenea nu s'a mai văzut din fericitele zile ale zeului Ra. Înainte de despărțirea popoarelor ariene și semite, și la unele și la altele exista credința comună, că primul veac al vieții omenești a fost veacul nevinovăției și fericirii. Popoarele arice au dezvoltat în felul lor această credință și anume prefăcându-o în tradiție despre veacurile următoare a micșorării curățeniei și a fericirii. Așa, în India toată viața neamului omenesc se împărța în patru veacuri, dintre care primul a fost veacul perfecțiunii, al doilea a fost veacul întreitei jertfe, când toate datoriile religioase se îndeplineau din toată inima; al treilea a fost veacul îndoalei, și a decăderii religioase și, în

fine, al patrulea, este veacul nostru, veacul peirei, după care pământul va sfârși existența sa. Această tradiție a trecut și la greci, care împărțeau istoria deasemenea în patru veacuri succesive: de aur, de argint, de fer și de aramă. Urmele acestei închipuiri au fost deasemenea și la perși. Lumea, după închipuirea lor, trebuie se continue 12.000 de ani, împărțiți în patru perioade, câte de 3000 ani fiecare. Din ele primul period a fost periodul curățeniei desăvârșite și al desăvârșirii; în al doilea s'a ivit răul și începutul purtării războiului contra binelui, luptă, care trebuie să continue până la sfârșitul lumii. Dar în toate aceste închipuiri se vede

numaidecât contrastul izbitor cu istorisirea biblică, pentru că în toate acelea înrăutățirea crește prin necesitate, prin continuarea simplă a timpului. Născută din lumină, lumea devine mai întunecată, cu cât se depărtează mai mult de dânsa. Păcatul nu este un act al voinței libere, ci hotărîrea soartei. De aici singur de sine este evident, întrucât această învățătură păgână e mai prejos de învățătura biblică despre căderea liberă a omului.

În tradițiile populare s'a păstrat deasemenea amintirea despre pomul vieții și despre pomul cunoștinței binelui și răului. Tradiția indiană vorbește de pomul *Calpançam*, roadele căruia dădeau nemurire; la perși tot un asemenea arbore, cunoscut sub numele *hom*; la arabi pomul *tuba*; la greci pomul *lotus*. Pe monumentele sculpturale asiriene neconținut se întâlnește pomul vieții, și din înseși închipuirea lui nu se poate a nu vedea importanța înaltă ce i se dă. Câteodată el se reprezintă singur, altă dată înconjurat de persoane regale, închinându-se la dânsul, și câteodată păzit de niște

Adorarea pomului vieții (de pe monumentul regelui asirian Assuragiddîn).

genii înaripate, stând în pozițiune respectuoasă. Dar totdeauna cu dânsul fără îndoială se unește una din emblemele înalte religioase, de oarece adesa deasupra lui se închipuește un disc înaripat, chipul simbolic al Dumnezeului suprem, câteodată cu un bust de om deasupra. Închipuirea lui foarte adesa se poate vedea atât în bareliefurile palatelor asiriene, cât și pe plăcile babilonene și asiriene. În tradițiile diferitelor popoare păgâne apare chiar nu numai un pom al vieții. Așa tradițiile Indiei vorbesc despre patru pomi de acest fel, care stăteau în cele patru colțuri ale muntelui Meru; la vechii perși câte odată apare un pom, care se ridica din mijlocul izvorului sacru din rai, câteodată doi corespunzători cu arborii din Edem. Cea mai veche numire a Babilonului în limba primilor locuitori ai acestei țări era *Tin-tir-chi* ~ „locul pomului vieții”, și

chiar pe grobnițele de lut deja a unor timpuri așa de târzii, ca vremea lui Alexandru cel Mare, se întâlnește câteodată același pom, ca emblema a nemuririi. Aceeași se poate vedea și în Egipt, deși mult mai rar. Pomul vieții acolo se închipuește pe monumentele mormântale, în care caz totdeauna se așază alături cu „izvorul vieții”. Afară de asta totdeauna se închipuește pe mijlocul pomului o deosebită figură dumnezească, care toarnă această apă a nemuririi sufletelor, personificate sub formă de paseri cu capete de om.

Istoria căderei în toate amărănțimile ei își găsește deasemenea un ecou lămurit în tradițiile tuturor popoarelor lumii. Ima, primul om, după tradiția iraniană, și-a petrecut viața sa în stare de fericire, până nu a săvârșit păcatul, care a apăsătorit asupra urmașilor săi, și pentru asta a fost izgonit din rai, după ce a petrecut o mie de ani într'insul, și a fost dat în robia șarpelui, care înșfârșit l-a și omorât prin clinuri grozave. După unul din cele mai vechi fragmente ale cărților sfinte ale religiei lui Zoroastru, zeul cel bun Ormuzd spune, că el a făcut pe om perfect și l-a pus în „cea mai bună dintre locuințe”. Același lucru îl confirmă și altă tradiție mai nouă, dar totuși primitivă, care zice, că omul a fost făcut sfânt și a fost destinat pentru fericire fără de sfârșit, dacă el va continua să păstreze curățenia în cugetare, cuvânt și faptă și smerenie în inimă. La început el a rămas credincios lui Dumnezeu, iar mai târziu minciuna a pătruns în cugetarea sa, de oarece duhul cel rău, folosindu-se de slăbiciunea femeii, a ademenit la început pe aceasta, iar apoi și pe bărbat, convingându-i să creadă, că ei datorau toată fericirea lor nu lui Dumnezeu, ci lui. Ademenindu-i și astfel obținând peirea lor, ispititorul deveni mult mai îndrăgnet și li s'a arătat a doua oară, aducându-le fructe, pe care ei le-au mâncat. Ispitindu-i de ce, ei perdură toate cele 6 sute de fericiri, de care se desfătau, afară de una, și au devenit răi și nenorociți. După aceea, descoperind focul, după arătarea divină, ei au adus prima jertfă din oi și au început a mânca carne, a se îmbrăca cu peile animalelor ucise și a face să-și facă haine de lână¹⁾.

Istorisirea tibetană nu este mai puțin izbitoare. Primii oameni, spune ea, erau perfecți, ca zei, dar s'au stricat, când s'au ispitit de pomul *șima*, alb și dulce ca zahărul. Ei simțiră foamea și strălucirea peri de pe fața lor. Mai înainte ei aveau aripi, iar acum se lipsiră de ele. Din acest timp oamenii au fost pentru totdeauna pironiți de pământ și viața lor se scurtă.

1) Mai amărănțit vezi Lenormant, tom. I, p. 31.

Că o tradiție tulbure s'a păstrat chiar la popoarele hananiene, aceasta o dovedește prin izbitoarea descoperire a unei vase interesante, o interesantă lucrare feniciană din veacul al VI sau al VII înainte de Hristos. Ea a fost găsită în una din vechile grobnițe a insulei Cipru. Pe dânsa se închipuește un arbore acoperit cu frunze, în ramurile căruia atârnă două fructe mari, în timp ce un șarpe mare și amăgitor se apropie de arbore și intenționat apucă unul din fructe.

Chiar prezicerea despre sfârșirea capului șarpelui s'a eternizat în tradiția diferitelor popoare. După credința egiptenilor, șarpele Assap s'a luptat contra soarelui și a lunii, dar l-a lovit Gor. Haldeii și asirienii recunoșteau existența unui șarpe mare sub numele de „Vrășmașul zeilor”. Ferichide sirianul a împrumutat dela fenicieni povestirea despre marele șarpe cu chip de om, aruncat împreună cu tovarășii săi în tartar, de către zeul Hronos (El), care a triumfat în contra lui la începutul tuturor lucrurilor. În religia veche persană duhul cel rău, deasemenea în chip de șarpe mare, care s'a încercat să ademenască cerul, a sărit pe pământ, unde Mitra, zeul cerului curat, a intrat cu el în luptă și aicea el va fi desăvârșit învins și legat pentru 3000 ani, și la sfârșitul lumii va fi ars în metale topite.

După legenda scandinavă, Tor, primul născut al zeului suprem, mijlocitorul între el și oameni, să luptă cu moartea și în luptă se aruncă în genunchi; dar în același timp cu toiagul său el zdrobește capul șarpelui celui mare, îl calcă vic-

torios în picioare și-l ucide, deși câștigă această biruință cu toată viața sa. În cele mai vechi temple indiene de asemenea se pot

O nază feniciană cu chipul soarelui și a șarpelui (în muzeul din New-York)

Gor lovește șarpele Assap (de pe un monument egiptean)

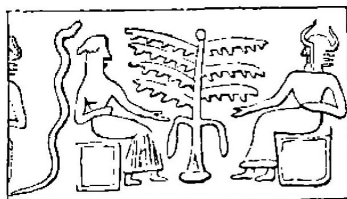
vedea două chipuri ale lui Crișna, într'un loc el calcă capul șarpelei zdrobit, iar în altul șarpele se încolăcește împrejurul lui și-l înțapă în călcăiu.

Urmele unor asemenea tradiții se pot găsi și în sculpturile vechi romane. Pe un renumit sarcofag din muzeul Capitolin se închipuiesc un bărbat și o femeie; ei amândoi sunt goi și stau sub un pom, din care bărbatul stă gata să rupă un fruct, în care timp lângă dânsul stă un demon ispititor. Pe un vechi barelief roman după aceea se închipuiește un șarpe enorm, ce se încolăcește împrejurul trunchiului unui pom, sub care stau un bărbat și o femeie în golicie nea primordială.

Mitra lovește pe Ariman, care are chip de șarpe (după un vechiu monument).

În una din scandinavicele *Edd* se povestește, cum nemuritoarea Idunna trăia cu Braghi, primul dintre Scalzi, în Azgarda, în rai, în centrul pământului fiind curată și nevinoșată. Zeii îi incredințaseră paza merelor nemuririi. Dar Lochi, ispititorul, autorul a tot răul, o ispită cu alte mere, care, după cuvintele lui, le-ar fi găsit în pădure. Idunna îl urmă ca să adune acele mere, dar deodată fu apucată de un uriaș, și din acest timp n'a mai fost bucurie în Azgarda.

Ispitirea primilor oameni (de pe un monument babilonean din muzeul Britanic).

O reprezentare mai clară a istoriei căderii s'a păstrat în Asiria. Pentru diferitele rămășițe, găsite de Layard, e cu deosebire remarcabil un vechi cilindru babilonean, pe care în centru e închipuit un arbore cu ramurile orizontale. De pe ramurile inferioare de ambele părți ale pomului atârnă fructe, iar în fața lor stau un bărbat și o femeie, care se pare că vorbesc despre acest pom și întind mâinile spre roadele lui. În dosul femeii stătea șerpuind un șarpe și evident șoptește o vicleană ademenire de a rupe roade. În genere această închipuire frapiază prin asemănarea apropiată cu istorisirea biblică. Deși până acum nu s'a descoperit încă povestirea haldaică despre acest eveniment, dar existența ei în vederea închipuirii descrise se poate presupune fără îndoială, cu atât mai mult, că în diferitele imne sacre ale vechilor babiloneni se întâlnesc aluziuni clare la păcatul original. Așa în unul se vorbește:

Ce a fost oprit de Dumnezeu,
Cu gura mea eu am mâncat;
Ce mi-a fost oprit de Dumnezeul meu,
În neștiința mea eu am călcat!

Și apoi în alt loc al aceluiași imn se spune :

Ce era oprit eu am mâncat,
Cele oprite le-am călcat ! ¹

Smith după aceea a descoperit chiar și blestăm, rostit asupra autorului căderii omului. În acest blestăm, între altele, Dumnezeu se adresează omului cu astfel de cuvinte :

„Pretutindenea să întâlnească el lovire și distrugere.
Înțelepciunea și știința să fie contra lui și să-l vatăme.
Dușmănie să fie între tată și fiu. Să abunde tâlhăria.
Să-și plece urechea lor căpeteniei și cărmuitorului.
Să se mânia pe ei Merodah, stăpânul zellor.
Pământul să producă, dar omul nu va mânca din roadele lui.
Dorințele lui să fie zadarnice și voea lui neimplinită.
Dumnezeu să nu ia aminte, când își va deschide el gura.
Spinarea lui să fie lovită și se nu se mai vindece.
Nici un zeu să nu audă strigătul lui desperat la nevoie.
Inima lui să fie tristă și sufletul lui mahnit.

Acest lung blestăm, după demnitatea sa lăuntrică, incomparabil mai prejos de acel blestăm, de care se istorisește în Biblie, dar nu se poate a nu vedea oare care asemănare cu istorisirea biblică și cu înseși evenimentul din istorisirea biblică.

Arborele sacru în închipuirile asiriene adesa se păzește de genii înaripate deosebite, și în aceasta nu se poate a nu vedea oarecare asemănare cu povestirea biblică despre aceea, că Dumnezeu, după izgonirea primilor oameni din rai, a pus înaintea edemului „un heruvim și sabie de flacără învârtitoare, ca să păzască calea spre pomul vieții“. Tradiția despre acești păzitori ai Edemului s'a întipărit adânc în închipuirea populară din Asiria și și-a găsit expresiunea în închipuirea a diferiți boi înaripați cu fețele de om, care păzeau intrarea la palatul din Nineva „Boul veghetor, care păzește țaria regatului meu și slava cinstei mele“, zice Assargaddon în inscripția, care se referea la una din aceste închipuiri. Nu mai puțin izbitoare se prezintă și acea împrejurare, că asemenea figuri poartă numirea de *Cherubi* (heruvimi). Că ei se considerau cel puțin simbolul unor ființe tainice superioare, capabile să apere și să conserve toate cele încredințate lor, se vede din aceea, că locul lor câteodată se ocupă de anumite zeități, precum și din acea împrejurare, că pe un barelief, care închipuiește aranjamentul uneia din aceste figuri, sub supravegherea regelui Sennahirim, după simbolul divin stă cuvântul „bou, zeu“.

1. Din așa numitul psalm de pocăință babilonean, Records of the Past., pp. 153, 155

Tradiția despre ispita și căderea omului, precum și despre origina răului se poate vedea deasemenea și la greci, deși nu cu asemenea limpezime ca la celelalte popoare. Așa Esiod (în veacul al VIII sau al IX a Hr.), spune, că oamenii la început trăiau fericiți, liberi de muncă și de boli sau de rele; tot felul de mulțămiri și belșug umpleau sufletele lor, dar această stare n'a durat mult. Prometeu săvârși o crimă contra lui Zevs, părintele zeilor și al muritorilor, și spre pedepsirea lui se ascunse focul de neamul omenească, iubit de dânsul. Dar Prometeu, crima căruia consta în întrebuințarea ilegală a cărnei și grăsimii, aduse zeilor, cu vicleșug descopere focul și fără știrea aruncătorului de fulgere, îl trece omului. Atunci Zevs se descarcă asupra lui cu blesteme, supune pe Prometeu la cumplită pedeapsă și lipsește pe oameni de fericirea cea de la început. Eshil în al său „Prometeu legatul“ dă în veacul V a. Hr. într-o altă expresiune cugetărei grecești în această privință. Oamenii la început, după închipuirea sa, erau mizeri, trăiau prin peștere și nu cunoșteau nici chiar curgerea vremii. Prometeu i-a scos din această stare mizeră, fură focul dela Zevs, cel dușmănos dispus față de oameni, și dându-l acestora pentru sporirea fericirii lor, de oarece fără foc nu erau posibile nici un fel de arte și de îndămânări de trai. Dar el a trebuit să sufere pentru asta grozave chinuri, care totuși au conținut în urmă. Deși aceste legende s'au depărtat mult de tradiția primară, dar și în ele nu se poate a nu vedea oare care corespondență cu istorisirea biblică. Acolo și aicea starea primară a omului se prezintă ca stare de libertate și scutire de orice suferință, și anume mulțămirea mulțămirei fericite și pacea neviolată cu Dumnezeu. Și în una și în alta se explică origina răului și pierderea următoare de către om a stării sale primare. Pricina acestei schimbări de situație se arată în actul neascultării de Dumnezeu și săvârșirea acestei neascultări se atribuie femeii. Istorisirea Vechiului Testament spune, că prin gustarea din pomul oprit omul a devenit asemenea lui Dumnezeu în cunoașterea binelui și răului. Grecii își închipuiau, că fapta, care a servit de cauză introducerii întristărilor și nenorocirilor în lume, a fost deasemenea descoperirea unei ere nouă superioare de știință, schimbarea stărei copilărești cu una mai perfectă. Dar contrazicerile dintre aceste două închipuiri sunt mai izbitoare decât asemănările între dânsule. Istorisirea biblică prezintă pe Dumnezeu unic, de sine existent și neatârnat; universul este numai o făptură, ce se află sub cărmuirea Lui necondiționată; păcatul este călcarea liberă a legii Lui, care însuși, ca reflex al ființei Lui, este sfântă,

dreaptă și bună. Mîntea greacă, din potrivă, vede în Zeus o ființă, care, deși supremă în raport cu omul, însuși se află sub cîrmuirea soartei, și în acțiunile sale se pot observa capricii tiranice, cu totul străine de principiile morale superioare. În lume mîntea greacă vede deasemenea o ființă de sine existentă și deci într-o cîrva neatîrnată, care rivalizează cu divinitatea. În păcat însă ea vede mai curînd nenorocire decît crimă. Căderea este pentru grec luptă cu ajutorul silniciei și al vicleniei între Dumnezeu și om, luptă, în care primul biruește oare cum întîmplător și în genere mulțămîtă puterii externe. În Vechiul Testament păcatul este crimă, înstrăinarea faptei de Făcătorul cel într-o tot sfînt, a ființei absolut dependente de cea absolut neatîrnată.

Trebue de observat în genere, că adevărul căderii și a păcatului original, cum vorbește un învățat cercetător¹⁾, este unul din acelea, contra cărora s'a sculat mai des și mai stăruitor mîndria omenească și pe care omul în tot chipul s'a încercat să-l înlăture dela sine. Deaceia din toate tradițiile primitive, referitoare la starea dela început a omenirii, anume aceasta s'a întunecat în amintirea poporului înaintea celorlalte. Îndată ce oamenii au simțit acel entuziasm, ce a stîrnit în ei succesul civilizației lor și biruințele lor în lumea materială, ei au început să lepede această idee. Cugetătorii religioși, cari au apărut în afară de revelațiunea, ce se recunoștea de poporul ales, nu întoarseră nicio atențiune asupra căderii. Și apoi cum ar fi putut ei să împace această învățătură cu aiurările panteismului și emanațiunii, răspîndite pretutindenea? Răspîndind concepția despre păcatul original și înlocuind învățătura despre creațiune cu învățătura despre emanație, majoritatea popoarelor anticității păgâne ajunseră la teoria tristă a celor patru veacuri, cum am văzut aceasta în cărțile sacre ale Indiei și în poezia lui Hesiod. Lumea veche eră convinsă de aceea, că asupra ei apasă legea căderii și a degenerărei treptate. Pe măsura scurgerei vremii și a depărtării tot mai mult de punctul primitiv al origini, toate s'au stricat și s'au înrăit. Acesta este rezultatul neîndurătoarei soarte și a înseși mersul desvoltării lor. În această desvoltare fatală în direcția căderii n'a rămas loc pentru libertatea omului. Totul se învîrte într'un cerc, din care nu este nici o eșire. După Hesiod, fiecare veac pzezintă o înrăire față de cel precedent; și fiecare din aceste veacuri, luat aparte, merge pe același linie pogorîtoare, ca și toată lumea. În India ideea despre cele patru veacuri (așa

1) Lenormant, Histoire de L'Orient, ediția a IX, tom. I, p. 28.

numita *iugah*), dezvoltându-se și producându-și consecințele sale, duse la teoria lui Manvantara. Potrivit cu această nouă teorie, lumea, terminând cele patru perioade de degenerare treptată, se expune distrugerii, când toate ajung la așa descompunere, încât nu mai sunt în stare să existe mai departe. Atuncea se va ridica alt univers nou cu o nouă omenire, destinat la același cerc de dezvoltare neapărată și fatală, și ele vor străbate la rândul lor iarăși patru *iugi* până ce va sosi o nouă distrugere, și așa mai departe până la nesfârșitele. Astfel aici apare fatalismul în forma cea mai crudă și mai neîndurătoare și firește devine extrem de pierzător pentru orice moralitate adevărată. Nu poate fi nici un fel de răspundere acolo, unde nu este nicio răspundere. Deasemenea nu poate fi în realitate nici bine, nici rău acolo, unde stricăciunea este rezultatul legii nebiruite și fatale a dezvoltării.

Însă cu cât e mai mângâitoare istorisirea biblică, de și la prima vedere s'ar părea crudă pentru mândria omenească, și ce luminișuri incomparabile deschide ea pentru spirit? Ea istorisește, că omul, curând după facerea sa, a căzut din starea sa de curățenie dela început și din fericirea edemului. În puterea legii eredității, pretutindenea observată în natură, păcatul, săvârșit de primii strămoși ai omenirii, în puterea libertății morale, a servit ca principă a osândirii și a urmașilor lor la pedeapsă; pata primitivă trecută asupra lor, îi făcu și pe ei predispuși la păcat. Dar această predispoziție la păcat nu osândește pe om în chip fatal la săvârșirea lui; el îl poate evita, folosindu-se cuminte de voința liberă; și tot cu ajutorul ei el poate, cu eforturi personale, să se ridice treptat din acea stare de cădere materială și de necaz, în care el a fost aruncat de păcatul străbunilor săi. Inchipuirea păgână a celor patru veacuri desfășură înaintea noastră tabloul degenerației unii treptate, pecând întregul mers al istoriei biblice, din primul ei punct, din primele capitole ale cărții Facerea, ne prezintă prveliștea ridicărei treptate a omenirii chiar din clipa căderii sale primare. De o parte viața omului se prezintă ca o treptată mergere înjos, de ceialaltă parte se prezintă ca o urcare treptată. Vechiul Testament, privit dintr'un punct de vedere general, numai indirect se ocupă cu acel mers progresiv al vieții omenești, care se observă în dezvoltarea civilizației, deși el semnalează și cu o exactitate suficientă stadiile principale ale dezvoltării ei. Dar el zugrăvește clar înaintea noastră tabloul progresului moral și dezvoltarea adevărului religios, ce din ce în ce mai mult se lămurește, priceperea căruia dobândește tot mai mult curățenie duhovnicească și largime

În mijlocul poporului ales, potrivit cu numărul succesiv de trepte, marcat cu chemarea lui Avraam, cu proclamarea legii lui Moise și în fine cu misiunea prorocilor, cari la rândul lor vestesc desăvârșirea ultimă și supremă a acestei dezvoltări. Dezvoltarea aceasta trebuie să se încheie cu venirea lui Mesia, și ca urmare a acestui ultim fapt trebuia să se arate tendința spre desăvârșire, hotarul căria se cuprinde în infinit. Ideea aceasta de sculare din cădere, – roada sforțării libere a omului, susținut de harul dumnezeesc și tinzând, în marginile însușirilor sale, către săvârșirea planului dumnezeesc, – a existat, cum ne arată cărțile Vechiului Testament, numai la un singur popor, și anume la poporul lui Israel; dar duhul creștin a răspândit această idee asupra istoriei universale a omenirii, și astfel se ivi acea concepție de lege, necunoscută vechimei, de legea dezvoltării neîntrerupte, căria așa de nebiruit este datat timpul nostru, dar care, cum nu trebuie a uita, își datorește în totul originea sa creștinismului.

Critica biblică s'a încercat să pue la îndoială veracitatea istorică evenimentul căderii primilor oameni, cu care prilej ea a voit să vadă aicea o simplă emblemă sau filosofemă, care prezintă unul din multele mijloace a explicării răului în lume. Dar pentru asemenea îndoială nu există temeiuri îndestulătoare. Ea a putut avea importanță în acel timp, când știința nu dispunea de o sumedenie de tradiții ale popoarelor, care toate zugrăvesc același eveniment care prin înseși universalitatea lui confirmă veracitatea sa. În vederea acestora, criticii, ne îndrăsnind în totul să nege acest eveniment și admițând într'însul o bază istorică, vor să vadă în amărunchimile istorisirii nuanțe de ale închipuirii următoare. De bază ar fi servind faptul, că Eva a văzut cum șarpele mânca fructul otrăvit, a luat și ea și a mâncat acest fruct, iar apoi a dat și bărbatului său. Dela însușirile deosebite ale acestui fruct în ei amândoi deodată se stârnise cugete senzuale și se ivi primul simț de rușine. În această stare de încordare, neobișnuită lor, tunetul li se păru lor glasul lui Dumnezeu. Cuprinși de frică, ei fugiră din rai și și-au găsit singuri pedeapsa pentru vina lor în nerodirea terenului de dinafară de rai, în osteneala cu agricultura și în durerile nașterii de copii. Asemenea fapt istoric ar fi și putut să servească de temei pentru tradițiile tuturor popoarelor. Deaceea raiul biblic ar fi aceeași, ce este veacul de aur al celorlalte popoare; pomul vieții este ambrozia grecească sau amrita indiană; ispita își are paralela în cearta lui Crișna cu șarpele, sau în mitul persan despre Ariman, care a înșelat pe primii oameni sub chipul șarpelui. Dar

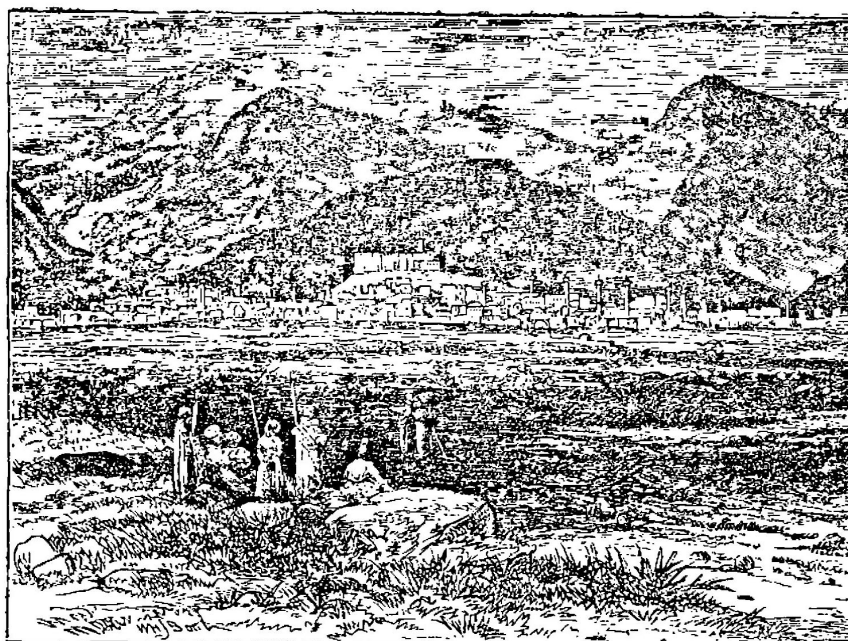
asemenia părere, deschizând cale liberă tuturor presupunerilor și interpretărilor, mai puțin ca orice poate servi la lămurirea faptului. Pelângă aceasta el are în vedere numai laturea fizică a chestiunii, de oarece fructul otrăvit a putut influența numai asupra trupului. Pecând în istorisirea biblică urmarea principală a căderii s'a manifestat în ființa morală a oamenilor, și acea grozavă răsturnare morală care s'a săvârșit în om anume din cauza călcării poruncei, nu poate fi nici decum explicat printr-o asemenea interpretare. Această interpretare numai întunecă adevărul și înaltul înțeles al istorisirii biblice și o pogoară la acel nivel inferior, la care noi am văzut-o la vechile popoare păgâne. Astfel, critica, abătându-se dela adevărata vedere asupra istorisirii biblice, inevitabil cade în aceeași rătăcire, în care a căzut cugetarea popoarelor păgâne, întunecată și grobientă din pricină că s'a lipsit de lumina revelațiunii.

Dar având un caracter deplin istoric, istoria biblică a căderii în păcat a primilor oameni are în același timp și un senz adânc filosofic: ea ne înfățișază rezolvirea revelației divine a grelei întrebări despre origina răului în lume. Răul, în sine, este o urmare a unui act liber al primilor oameni. Omul după natura sa liberă a putut să împlinească și să nu împlinească porunca dată lui. Această posibilitate a liberei determinări prezintă două laturi a raporturilor omului. În inșeși natura omului, ca ființă creată, stă posibilitatea acestui îndoit raport: față de Creatorul raportul lui trebuia să se exprime prin ascultare și supunere deplină către Dânsul, iar față de sine însuși, ca ființă, ce primise destinație independentă, de existență liberă, capătă preponderanță tendința spre întărirea acestei libertăți și neatârări. Numai cu condiția acestei atracțiuni duble e posibilă determinarea liberă. Echilibrul acestor raporturi către Creatorul și natura proprie alcătuește acea normă a ființei, pe care totdeauna ar fi trebuit omul să o păstreze, acel echilibru al spiritului și trupului, care alcătuește adevărata esență a ființei omenești. Dela alegerea liberă a omului atârna: fie a păstra echilibrul prin o rațională determinare slobodă, fie a o viola, dând preponderanță înclinațiunei naturei spre independență. De aceea, când omul nu s'a ținut în echilibrul acestor două raporturi și a înclinat în partea predominațiunii libertății sale personale, acea libertate el o transformă în arbitraj și prin acest arbitraj a deschis răului intrare în natura sa morală și în toată lumea. Dar de oarece primul om nu era o simplă persoană în rândul altora multe, ci punct de plecare, punct pentru desvoltarea întregii omeniri, apoi și răul, intrat

în lume prin primul om, intra într'însa nu ca întâmplare sau exemplu, ci ca principiu real, ce-și întinde influența sa distrugătoare peste toată dezvoltarea, ~izvor, care otrăvește râul pe tot cursul său. De sigur, persoana omenească nu se poate privi numai ca produs al părinților săi. La producerea lor participă și actul creator. Dar baza naturală, care e în fiecare persoană aparte nu e numai creată, ci și renăscută, pentru fie care generațiune următoare se condiționează de cele ce au precedat. Atât persoanele deosebite, cât și popoarele prezintă puncte succesive într'o dezvoltare organică integrală, care începe dela primul om și de aceea prin necesitate reproducând natura lui morală și fizică. Fiecare om în parte la nașterea sa începe deja dezvoltarea nenormală a vieții, semn general al căruia se prezintă desacordul între trup și spirit ¹⁾. Pe treptele vieții naturale desacordul acesta se manifestă în dominațiunea cugetelor și în înclinațiunile păcătoase. În viața spirituală el se manifestă în predominarea științelor lumești asupra celor religioase, în predominarea intereselor culturale materiale asupra celor morale, duhovnicești. Asemenea direcțiune în dezvoltare este abaterea voinței dela Dumnezeu, tendința spre o independență falsă. Și de oarece acest fenomen general a păcătoșiei, care se manifestă într'o mulțime de forme psihologice, își are rădăcina în coruperea raportului dintre acei factori, cari constituiesc viața omenească, și anume între principiile cosmic și divin, apoi se înțelege, că singur omul nu poate să se izbăvească de rău, de oarece el își are temelul său în dominarea cauzelor generale, situate în afara determinării sale libere. Dar de oarece, pe de altă parte, căderea în păcat a produs nu o schimbare în inșiși ființa omului, ci numai o violare a raporturilor ce alcătuiesc viața omenească, și prin urmare în om s'a păstrat în ființă principiul bun, care nu încetează a se opune răului, care-l îndeamnă necontenit să se lupte cu răul, apoi în aceasta se coprinde puțința izbăvirei viitoare. Izbăvirea aceasta totuși e de cugetat numai cu condiția conlucrării puterii supreme, care după plinirea vremii are a veni în ajutorul omului și a restabili raportul primar violat între om și Dumnezeu și echilibrul care alcătuiesc puterile lui. Și nădejdea în această izbăvire a fost deșteptată și susținută de marea făgăduință despre venirea Mântuitorului lumii.

1) Rom. VII; Gal. V, 17.

Erzerumul, unul din presupusele locuri ale raiului pământesc.

CAPITOLUL IV

RAIUL PĂMÂNTESC

aradisul sau raiul a fost pierdut de strămoși. Dar de oarece el era destinat numai pentru oameni nevinovați și de oarece de aceștia nu erau printre descendenții „celor ce cunoscuseră binele și răul”, apoi el a rămas pierdut și pentru ceialaltă omenire. Despre dânsul n'a rămas decât o amintire turbure la popoare, o mulțime întunecată de închipuiri. Dar ca leagăn al omenirii, raiul n'a încetat să atragă la sine atențiunea cercetătorilor, și e greu de arătat alt obiect, care să fi provocat atâtea cercetări asupra sa. Interesul principal în această chestiune constă în determinarea geografică a situațiunii raiului. Amintirea popoarelor a pierdut închipuirea clară despre dânsa și fantazia adesea chiar nici nu-i dă loc pe pământ. Însă fiindcă istorisirea biblică, deși în foarte scurte trăsături, dar totuși determină situația

lui geografică, apoi prin aceasta să dă științei punctul de plecare pentru cercetări. În acest scop au fost cercetate tustrele conținuturi ale lumii antice: raiul l-au căutat în toate țările, dela China până la insulele Canare, dela munții Lunei până la marea Baltică, în toate locurile, care prezintă măcar o asemănare cât de mică cu datele geografice ale Bibliei, ba chiar și pe sub polul nordic. Unii cercetători s'au desnădăjduit cu totul de a mai putea determina situația lui și chiar au declarat, că toate cele spuse despre rai nu-i altă ceva decât o figură mistică, o irealitate, și de aceea a căuta locul raiului însemnă același lucru, ca și a căuta locul grădinilor mitice ale Hesperidelor. Dar asta însemnă a tăia, iar nu a rezolva chestiunea. Istorisirea biblică totuși ne dă unele date geografice pentru determinarea locului raiului pierdut. Plecând dela ea, ne putem forma o idee măcar aproximativă despre locul raiului ¹⁾.

Istorisirea biblică îl determină astfel: „Și a sădit Domnul Dumnezeu rai în Edem, la răsărit. Din Edem eșea un râu pentru că să ude raiul; și apoi se împărțea în patru râuri. Numele unuia Firon; el înconjură tot pământul Havil, acela, unde-i aur; și aurul pământului acela este bun; acolo mai este bdolah și piatră de onix. Numele râului al doilea e Gihon (Geon); acesta înconjoară toată țara Cuș. Numele râului al treilea este Hidchel (Tigris): el curge prin fața Asiriei. Al patrulea râu este Eufratul” ²⁾.

Din această descriere mai întâi de toate e clar, că Edemul este o țară vastă la răsărit, în care se afla raiul, ca așezare mai mică, destinată propriu pentru locuirea primilor oameni. După aceea în descriere mai departe despre el, se vorbește de un râu mare, care se împarte în patru râuri mai mici. În descrierea acestor din urmă ne atrage atențiunea raportul diferit al istoricului către ele. Pe unul din aceste râuri îl prezintă evident ca deplin cunoscut cititorilor săi, și de aceea se mărginea simplu a-l pomeni, ca de ex. Eufratul; despre altul vorbește mai amărunit, descriind țara prin care el curge (Hidchel), iar pe celelalte două le presupune ca și cum ar fi fost cu totul puțin cunoscute și de aceea se oprește amărunit nu numai la indicarea țărilor, prin care curg ele, ci descrie și produsele, prin care acele țări erau cunoscute. Eufratul, râul cel mai mare a răsăritului istoric, în adevăr se bucura în vechime de un nume răspândit, și evreilor putea să le fie cunoscut nu mai puțin decât altor popoare, de oarece de pe malurile lui venise marele lor strămoș Avraam, iar în timpul robiei

1) Vezl Herzog, Real-Encyclopaedie, Bd. 20 (anul 1886), art. Paradies, p. 332-377.

2) Fac. II, 8, 10-14.

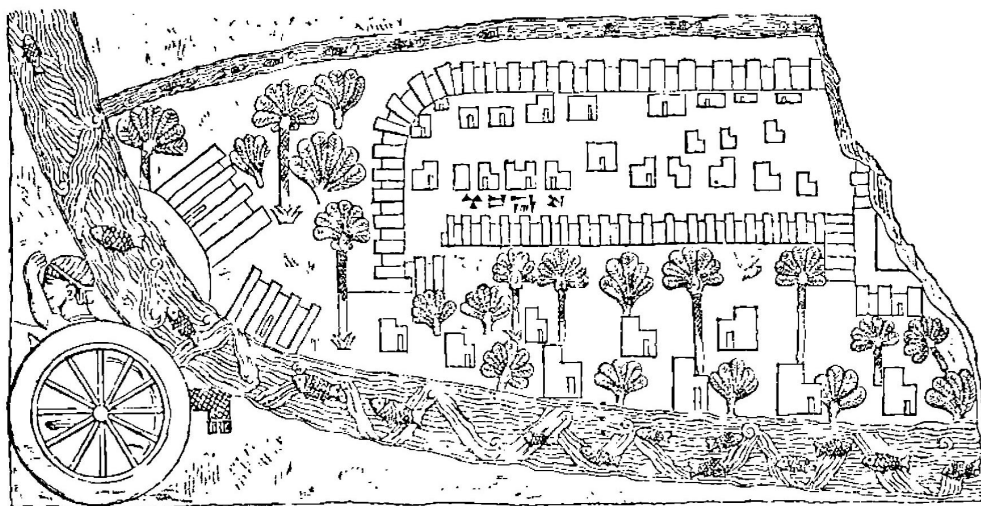
În Egipt evreii nu odată probabil au fost duși întracolo de războinicii faraoni din dinastia a XVIII, în timpul expedițiilor lor în Asiria. Celălalt râu, care se numește în evreește Hidechel, nu se bucura de asemenea nume răspândit, ca Eufratul, și deaceia istoricul adaugă, că acesta e acel râu, care curge prin fața Asiriei. Această ultimă amărănțime era deajuns, ca să dea o idee despre râul Hidechel. Asiria pe vremea scrierei lui Moise se bucura deja de mare însemnătate politică și era larg cunoscută în răsărit. Că aceste două râuri sunt anume acelea, care astăzi se numesc Eufratul și Tigru și udă șesul Mesopotamiei, cu aceasta mai mult sau mai puțin sunt de acord toți cercetătorii, pentru că primul dintre acestea și până astăzi poartă aceeași numire, iar al doilea deși se numește la geografi Tigru, dar la locuitorii din acele părți el până astăzi se numește tot așa, adică și-a păstrat numele biblic de Hidechel (în limba arm. râul Dechel). Cea mai mare greutate prezintă celelalte două râuri: Fison și Gihon. Cei mai mulți cercetători învățați s'au ostenit cu determinarea acestor râuri, și pentru asta au înșirat toate râurile Asiei, Europei și Africii; dar totul a fost zadarnic.

Înainte de a găsi numirile râurilor, e nevoie să pătrundem în senzul prezentării de către istoric a acestei sisteme de râuri, din care fac parte și aceste două râuri. Istoricul descrie un râu mare (*nahar*), care se împarte în patru râuri mai mici (*rašim*). În ce raport stau aceste râuri între dănsese? După închipuirea generală, râurile mai mici nu sunt altă ceva decât canalele râului celui mare. Dar o astfel de închipuire nu corespunde nici chiar sensului literal a cuvântului *rašim*, prin care se designează cele patru râuri mai mici. „Rašim” înseamnă „capuri”, ceea ce în limba geografică se poate reda mai bine prin cuvântul „afluenți”. Astfel sistemul de râuri edemică trebuie să ne o prezentăm așa, că patru obârșii sau afluenți se unesc într'un râu mare. Contra unei asemenea închipuiri se obiectează, că istoricul nu vorbește, că patru râuri mai mici „se unesc în unul mare, ci dimpotrivă, că unul mare „se împarte” în patru mai mici. Această obiecțiune totuși nu-i greu de înlăturat. Examinarea râurilor se face în cea mai mare parte nu pe cursul lor în jos, ci pe cursul lor în sus. De oarece mărilor în vechime prezentau cea mai bună cale de comunicație și țărmurile mărilor erau mai viioare și mai populate decât părțile lăuntrice ale continentelor, apoi călătoria spre centrul continentelor se începea dela gurile râurilor și se continua până la izvoare. Și astăzi încă călătorii, pentru a pătrunde în lăuntrul Africii, încep călătoria lor

dela gurile Nilului. Mergând în sus pe curs, ei găsesc, că Nilul se desparte în două râuri (afluenți): Nilul alb și Nilul albastru. Tot așa și în vechime cercetarea sistemului de râuri a Edemului a putut începe dela golful Persic, în care se varsă cursul comun al ei. Suindu-se în sus pe curs, cercetătorul a găsit, că râul cel mare comun se despărțea în două râuri: Eufratul și Tigrul, și apoi și în celelalte râuri. În acest înțeles e cel mai firesc să ne prezentăm descrierea istoricului. Astfel noi știm un râu mare, rezultat din unirea celor patru râuri, care astăzi se numește Șat-el-Arab și se varsă în golful Persic, și doi afluenți: Eufratul și Tigrul. Dar unde-s ceilalți afluenți ai acestui râu mare, care în istorisirea biblică se numesc: Fison și Gihon?

Oricât de mult a fost cercetată sistemul de râuri de care este vorba, unde până în ultimul timp, mulțumită dominației triburilor prădănice semisălbatece, accesul pentru cercetători a fost foarte greu, totuși și acum se poate spune cu probabilitate, că râurile Fison și Gihon nu sunt altele, decât cele două râuri care și astăzi există și care se numesc Curan și Cherka. Dacă mergi din golful Persic în Șat-el-Arab, apoi, trecând dunele de nisip dela gura lui, după 16 ceasuri de drum, sosești într'un loc, unde se desparte canalul răsăritean; peste două ceasuri mai sus pe malul răsăritean se deschide orașul Moammemerah cu fortăreața Gafar, iar sub zidurile lui e gura unui râu, care dirijându-se dela răsărit, varsă apele sale în Șat-el-Arab, e anume gura râului Curan. Curan se numește el abea de vreo 200 de ani. În marșruta lui Timur din anul 1392 el se numește Hagar-Danga, probabil, după abundența sa de apă. Grecii și romanii îl numeau *Evleea:εὐλεας* (Dan. VIII, 2) Ulai), ceea ce în persană înseamnă apă curată, limpede, cu care în adevăr se lăuda acest râu, așa că lui Cyrus din el se procura apă de băut în Suza. Moise tot pe acest râu îl numește Fison, și tot după o particularitate a lui. Fison în evreește înseamnă săritor, săltător, și această numire se justifică în totul prin particularitățile curgerii lui. Bazenui lui prezintă o împărțită terasă. Prima, cea superioară, se întinde dela poalele unui pisc al culmii Zagroș (Cughi Zerd), unde râul își ia începutul său, până la ruinele Suzanului de sus. Căzind depe această terasă, râul formează primul său prag. A doua terasă merge până la orașul Bundichir și cuprinde în sine trei șesuri sau platouri foarte roditoare (sămănătura dă chiar 100 și 200). După cuvintele lui Rawlinson, ele în Martie erau acoperite cu așa bogăție și variație de flori de câmp, cum el nicăierea nu întâlnise încă în răsărit. A treia terasă începe dela

orașul Bundichir, unde în Curan se varsă dispre nord-est marele afluent Dișful. Țara asta astăzi e neroditoare și pustie. A patra terasă începe dela Avața, astăzi oraș principal al provinciei. Această localitate în vechime era peste tot acoperită de păduri și trestie de zahar; astăzi însă unde și unde se văd aruncate sălișoare și grădini de finici, care amintesc de rodnicia de altă dată. Trecerea dela terasa a treia la a patra o formează o însemnată cascadă, alcătuită din șapte praguri, peste care apa cu spumă și zgomot se aruncă la vale. Peste terasa a patra râul curge deja liniștit spre gura sa și se varsă în Șat-el-Arab. Pânăla Avața circulau corăbii mari maritime, iar flota lui Alexandru cel Mare a trecut chiar pânăla Bundichir și de acolo în sus pe Dișful pânăla Suza. Pânăla

Planul Suzet cu vederea râului Ulai » Dan. VIII, 2. (După un desen sculpturat din Nintoa).

Bundichir, Curan are nu mai puțin de 150 stânjini în lățime. Așa este Fisonul, râul cascadelor, primul afluent a râului comun Șat-el-Arab. Al doilea afluent este Gihon, actuala Cherca. Trecând înainte dela gura Curanului, cale de 8 ceasuri în sus, este situat pe malul apusan un însemnat oraș, vechea Basra, iar încă și mai sus cale de încă 11 ceasuri se întâlnește gura unui râu, care la fel cu cea dintâi, din partea de răsărit se varsă în Șat-el-Arab. Aceasta-i gura râului Cherca. Turcii și perșii îl numesc după unul din afluenții lui, Carasu, adică apa neagră. Bazenui acestui râu până astăzi aproape n'a fost cercetat și e greu de indicat o hartă, pe care s'ar arăta regulat cursul lui. Numirea biblică a lui, Gihon (străbătătorul), are raport apropiat cu particularitățile lui geografice.

Cherca se formează din doi afluenți, din care cel nordic își ia începutul la apus de Gamaidana (vechea Ecbatană) de pe coasta sudică a lui Cugi-Elvend, iar cel sudic începe nu departe de orașul Negavenda. Cursul lor unit curge spre apus și întâlnind în calea sa o țară muntoasă, străbat cu zgomot prin ea, șărpuind prin văi adânci. Localitatea aicea e neobișnuit de sălbatecă și aproape inaccesibilă. Rawlinson a pătruns aicea cel întâiu din Europei. La distanță de 300 de pași stâncile până întru atâta strâng aicea cursul râului (care are în genere un curs lat de 50 stânjini), încât un tânăr curd în prezența lui Rolinsohn a sărit de pe un mal pe celalalt peste bezna clocotitoare. Un mic pod servește ca mijloc pentru trecerea indigenilor și a turmelor lor. Străbătând peste această mare pedică, râul începe a curge mai slobod și deja curs larg intră în localitatea deschisă, cu luxoase dumbrăvi și pășuni, acoperite cu o variație și bogăție de flori cu adevărat paradisiene. Primind în sine doi afluenți, el intră în șesul Mesopotamiei și după aceea se varsă în Șat-el-Arab la locul arătat mai sus. Așa este Gihonul, al doilea afluent a râului celui mare.

Al treilea afluent este Hidechel sau Tigru, al patrulea este. Eufratul, despre care s'a vorbit mai sus.

Acum rămâne să determinăm situația geografică a acelor țări, care se află în legătură cu această sistemă de râuri; țările acestea sunt Asiria, Cuș, Havila și Edemul.

Despre Asiria istoricul în istorisirea sa pomeniște numai pentru o precizare mai exactă a râului Hidechel, evident presupunând, că Asiria pentru cititorii săi e mai bine cunoscută decât numitul râu. Altmintrelea nici nu putea fi, pentru că Hidechel e simplu o numire geografică, pe când Assur e o numire în același timp și istorică. Numirea sa ea a primit-o dela Assur, al doilea fiu al lui Simon, care s'a așezat dincolo de Tigru, unde în urmă s'a format un stat puternic. Moise, la descrierea sa a avut în vedere nu statul, ci numai patria lui Assur, unde trăiau descendenții acestuia. Țara ocupată de dânșii la nord se mărginea cu muntele Ararat, la răsărit cu culmea muntoasă Zagroș, la sud și apus cu curgerea de sus a Tigrului. Astfel indicația lui Moise, că Tigru curge prin fața Asiriei sau pe laturea de răsărit a ei, e complet corespunzătoare cu determinarea ei geografică.

Mai departe istoricul pomeniște de alte țări - Cuș și Havila. Numirea lor deasemenea au origină biblico-istorică. Huș, după cartea Facerea X, 6-8 și Paral. 1, 8-10, a fost fiul mai mare a lui Ham și tatăl Havilei și al lui Nimrod. Hamiții sub conducerea lui

Nimrod s'au așezat în pământul Senaar. Alături de el, despărțit numai prin Tigru, se întinde țara, care se numește astăzi Kuzi-Stan. Pe aceasta o înconjoară râul Kerca. Atât numirea Kuzi, cât și râul ce o înconjoară Kerca, coincid uimitor cu descrierea istoricului biblic, după care râul Gihon (Kerca) „curge împrejurul său și înconjoară tot pământul Cuș”. Peste râul Kerca se întinde a treia țară, pe care o înconjoară râul Curan (Fison). Aceasta nu-i altă-ceva decât pământul Havil, vechea Elemanda sau Sıziana de mai târziu. Istoricul biblic spune, că Gihonul înconjoară tot pământul Cuș, și în adevăr Cherca descrie un arc, împrejurul Cuzi-Stanului. Se confirmă deasemenea de către geografia actuală și acea indicațiune, că Fisonul înconjoară tot pământul Havil: Curan descrie împrejurul Suziane chiar două cercuri. Pământul Havil era pentru cititorii istoriei mai puțin cunoscut decât țara Cuș, deaceia istoricul a socotit necesar să adauge la numele ei încă și alte indicațiuni și anume la produsele ei: aur bun, bdolah și piatră de onix. În cercetările relative la poziția râului acestei indicațiuni de obicei se dă o deosebită importanță. Pentru contemporanii lui Moise ea era încă și mai importantă, de oarece aceia pe calea comerțului asiato-egiptean primeau aur, bdolah și onix anume din această țară. Dar justifică oare această țară prin produsele sale indicațiunile istoricului? Ce se atinge de două produse minerale, apoi trebuie mai înainte de toate să spunem, că interiorul întregii coline a munților Zagroși încă nu e cercetată; dar că o asemenea culme enormă trebuie să cuprindă în sine și metale, aceasta nu se poate pune la îndoială. Cel puțin șesurile dela poalele ei, platoul babilonean, e bogat în pietre prețioase, și anume în sardonic (pe grecește *sardion*, dela orașul Sard, de unde de obicei se aduceau aceste pietre). Deasemenea sunt bogate în acestea și insulele golfului Persic, care udă pământul Havil. Un călător, în curtea deschisă a mormântului lui Daniil, observa trei pietre de așa frumuseță și valoare, cum rar se pot întâlni.

Dar ce-i Edem? După cercetările prezintate, acum nu e greu de răspuns și la această întrebare. Edem este Mesopotamia. Mesopotamia nu numai în înțeles strict, ca provincie între Eufrat și Tigru, ci și în toată întinderea sa dintre pustiul Arabiei și munții Siriei la apus, Taurul armean la nord, culmea Zagroș la răsărit și golful Persic la sud. Din Edem, spune istoricul, esă un râu și în adevăr: Șat-el-Arab cu cei patru afluenți ai săi curge din Mesopotamia în golful Persic; țara, unde a fost sădită grădina și unde un râu se desparte în patru afluenți, se află în Edem și ea până

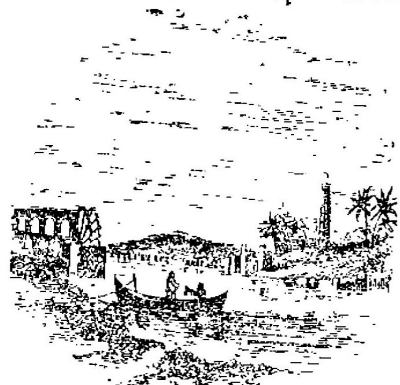
azi se află în Mesopotamia. Edem înseamnă fericire, țară admirabilă, roditoare și fericită, între niște împrejurimi aspre, neatrăgătoare sau care cereau muncă grea, între nisipuri și munți. Mesopotamia însă este și acel Edem, minunata florărie a Asiei anterioare. Numele Edem și istoricește este afirmat în Mesopotamia, deși nu mai pentru o parte deosebită a ei. Că acest nume în urmă a început a se aplica și altor țări, care se distingueau prin frumusețelor printre localitățile înconjurătoare, asta nu-i de mirare și nici

Vedere dela izvoarele Tigrului (Hildechel)

nu trebuie să ne turbure: astfel au fost orașul de port în Arabia Aden, Beit-el-Djanne, care înseamnă Casa raiului, pe coasta de est a Ermonului, Satul Edem, pe vârful Libanului apusan, Edem - în Zenda - Vesta - adică provincia Erivan, udată de râul Cura și de Arasc, patria închinătorilor la foc. Toate aceste Edemuri se află în afară de rețeaua de râuri a adevăratului Edem și pelângă asta de origine mai târzie. Despre Edemul mesopotamian s'au păstrat urme de pe vremea prorocilor și anume în patru locuri: 3 Reg. XIX, 12; Is. XXXVII, 12; Iezech. XXVII, 23 și Amos. I, 5. În primele două locuri printre supușii regelui din Asiria se amintesc copiii Edemului la Thelassar; în al treilea loc din comerțianții marelui oraș comercial Tir se numește Edem; în al patrulea se prezice, că la Kir vor fi alăturate Damascul și Bet-Edemul - cu adaosul general - poporul lui Aram. Ultimul din aceste patru locuri s'ar putea încă referi la localitatea Libanului. Dar celelalte locuri după legătura numirii Edemului cu celelalte nume, care neîndoelnic se referă la Mesopotamia, vorbesc anume de Edemul mesopotamian.

Dar merită oare Mesopotamia numirea de Edem? Ca să vedem aceasta, ajunge să privim pe hartă la situația acestei vestite sisteme de râuri între munții, pustiul și țărmurii mării ce o înconjoară. Toate mărturiile anticității biblice și istorice clasice, precum și descrierile musulmane medievale, vorbesc suficient despre aceasta. Dacă însă unii călători din cei mai noi prezintă altă descriere a ei, apoi contra lor se pot da sau cita mulți alții, care nu găsesc cuvinte ca să o laude. Pe lângă aceasta totuși nu putem să uităm deosebirea între situația ei din vechime și din timpul modern. Peste dânsa în curgere de o mie de ani întreagă s'au deslănțuit grozave furtuni pustiitoare la schimbarea de imperii puternice, ba și acum cârmuirea dă răpănătoare turcească, care să năpustește asupra bogatelor provincii, conlucră numai la ruina și sărăcirea Mesopotamiei. Cu toate acestea condițiile naturale, care dau acestei sisteme de râuri dreptul la numirea de Edem, s'au păstrat până astăzi, și unde omul măcar câtuși de cât ajută natura, acolo ea iarăși uimește prin luxul și belșugul ei.

Satul Ana pe râul Eufrat.

Noi am prezentat acum tabloul general al vestitei provincii râurene, a sistemei de râuri și a țărilor udate de dânsule; noi am văzut, cum un râu - Șat-el-Arab - înaintea ochilor călătorului, care să urcă pe curs în sus, se desface în patru râuri, din care Curanul este Fisonul biblic, Cherca este biblicul Gihon, Hidechel este Tigru biblic și Eufratul este Eufratul biblic. Au urmat deasemenea la cercetare deosebite țări a Edemului mesopotamian, din care cea care se întinde la sud-est de Suziana este Havila biblică; Cuizistanul situat la nord de ea este biblicul Cuș, și încă și mai la nord, pe cea parte a cursului de sus al Tigrului este Asiria, iar la mijloc Mesopotamia, între Tigru și Eufrat, pământul lui Nimrod, Senaarul. Acum rămâne încă de determinat acea localitate dintre aceste țări, unde se afla așa numitul raiu.

Grădina sau raiul a fost sădit în Edem, prin urmare, trebuie să-l căutăm în lăuntrul sistemei de râuri a Mesopotamiei. Dar în lăuntrul acestei sisteme nu mai rămâne altă localitate, pe care să o putem indica, decât numai Valea Șat-el-Arab, și numai această localitate direct și sub toate raporturile poate corespunde narațiunii.

nei istoricului. Dacă privim harta Mesopotamiei, atunci se va vedea, că în adevăr nu este altă localitate, care s'ar putea socoti altminterlea raiul: provincia Curan este pământul Havil, provincia Cherca este pământul Cuş, provincia Tigrului de sus este Asiria, provincia dintre Tigru şi Eufrat este pământul Senaar; de iasta parte de Eufrat inclusiv până la Corna se întinde pustiul. Iar dela Corna până la dunele de nisip ale gurilor lui Şat-el-Arab nu numai pe laturea răsăriteană a acestui râu, între Curan, Cherca şi Tigru, ci şi pe laturea apuseană a lui se desfăşură şesul jos, format de făşia ţărmului ca la 30-40 de kilometri lăţime până la 200 kilometri în lungime, şes, care poartă asupra sa urmele neîndoelnice a vechii bogăţii şi lux. Râul coteşte în loc spre sud-est, unde de dânsul se apropie la câteva mile ţinutul înălţimei Arabiei şi formează ceva asemănător cu coasta culmei Zagroş din răsărit, o apărătoare înaltă pentru şesul râurilor, pe lângă că nivelul ei se lasă mereu către golful Persic: așa se formează valea joasă, care în multe privinţe aminteşte valea Sittim, unică în felul său. De cealaltă parte a râului făşia de pe ţărm a văii trece în provincia Suziana, pe terenul ce se ridică în formă de terase al căria se văd liniile albastrui ale Culmei Zagroş; de iasta parte a râului magnifica localitate a ţărmului se ridică câte puţin până la făşia galbenă a înălţimii arabice, iar pe mijlocul văii înseşi își mișcă puternic valurile sale râul, udând ambele laturi, și într'o vreme a anului el inundă toată valea, împărțându-i o fertilitate neobișnuită.

Se obiectează, că aceeași vale adesea se prezintă cu astfel de trăsături și văpsele negre și ar fi așa de nesănătoasă, încât nici într'un caz n'a putut fi locul desmerdat al raiului și leagănul primilor oameni. În această obiecțiune este o parte de adevăr, pentru că față cu parăgînirea actuală a țării sub dominația guvernului Turcesc, ea în adevăr în multe privințe nu prezintă asemănare cu vechiul raiu. În absența curățirii și dregerei numeroaselor canale, care cândva prezenta o minunată rețea pentru trecerea sau reținerea la vreme a apelor, s'au format bălți, care nu sunt proprii a duce apele când trebuie, și în același timp a le reține când nu trebuie pentru udat. De aceea față cu temperatura înaltă se produce putrezirea și înverzirea apei, de pe care se ridică evaporațiuni nesănătoase care otrăvesc văzduhul. Din cauza udării neregulate a terenului, acesta în multe locuri se împetrece și crapă, și arșița în timpul vântului de sud-est sau chiar și la potolirea lui, e atât de mare, încât oamenii cad în neputință. Dar pentru ca să judecăm drept despre starea actuală a acestei bogate țări,

trebuie să ne amintim, că ea a fost real Edem numai până la cădere, iar după ea a suferit blestămul greu pentru vina omului și deja negreșit nu mai poate prezenta frumusețea anterioară. Dar și în afară de cădere, orcât de luxoasă este țara, ea totuși trebuie să fie lucrată: raiul primitiv se distingea prin toată bună-tatea și rodnicia terenului încă virgin și nesupus blestămului; cu toate acestea Dumnezeu poruncise oamenilor să-l lucreze. Și trecând mii de ani, unde s'a aplicat în țara asta muncă pentru cultivarea ei, acolo solul ei și-a arătat treptat bogăția sa de rai, și din contra, unde aceasta n'a fost, el s'a transformat în pustiu. De altminterlea și acum, cu toată părăgînirea văii Mesopotamiei prin lenea omului, nu se poate a nu observa într'însa urmele stării ei mai bune din trecut. Mai sus s'a amintit deja, cât de slăvită era în evul mediu Avața prin bogăția de pâine și de trestie de zahar; dar dacă te pogori și în valea joasă (Avața e situată pe una din terasele din cele mai de sus a râului Curan), mai ales dacă intri în localitatea țărmurilor Basrei și ale lui Șat-el-Arab, apoi ce vedere minunată se deschide în această țară și astăzi, dacă omul o lucrează! Ea era vestită prin frumuseța și bogăția sa încă și în evul mediu sub stăpânirea perșilor și a califilor arabi, și tablourile fermecătoare și magice ale poveștilor celor „o mie și una de nopți” cu castelele și bazarele lor, cu grădinile și dumbrăvile de palmieri în partea considerabilă se referă anume la această localitate. De ceea parte a râului Șat și acum se întinde minunata localitate a țărmului dintre primii doi afluenți – Curan și Cherca. Aceasta e o adevărată grădină de finici, dincolo de aceste păduri de finici se începe împărăția papurei și a trestiei, și încă mai departe de râu se întind pășuni, și apoi se începe localitatea, acoperită de plante sărăcăcioase, monotonia cărora se întrerupe numai prin păcurile de tamarini, anși și salcâmi, – aceasta e acea localitate, care cândva era patria trestiei de zahar. Rămâne numai ca indigenul să-și miște mâna și fiecare petecuț din acest pustiu iarăși se transformă în ogor, ce dă cel mai bogat săceriș de orez, orz și grâu. Același lucru și dincoace de râul Șat, dar numai că aicea rodnicia solului lucrat e încă și mai mare și natura de raiu a solului se aruncă încă și mai puternic în ochi. Valea de iasta parte se împarte de indigeni în două părți, nordică (Șemal) dela Corna pânăla Basra, și sudică (Djunub), dela Basra pânăla căderea râului în golful Persic, și ele amândouă prezintă o înfățișare fermecătoare. Un dublu brâu de arbori de finici acopere compact malurile măreșului râu și la plescuțul valurilor lui răspunde cântarea a mii de paseri

de tot felul. Râulete și canaluri, care dau râului puțința să se întindă în lături până la 15 kilometri, sunt pline de tot felul de pești. Pe pășunile catifelate din dărătul perdelelor de palmieri pasc numeroase turme de cămile, de cai, de boi, de oi și de capre, pecând fiarele sălbatece, ca rinoceri, urși și lei locuiesc în depărtatele pustiuri și numai din când în când își ridică capul din bogata vegetațiune. Unde omul adaogă o muncă cât de mică la lucrarea pământului, el se preface în cele mai bogate lanuri de orez, mei, grâu și trestie de zahar, sau în covor de flori minunate, mai ales trandafiri și mirți, deasupra cărora se văd tot felul de fructe: mere, pere, prune, vișine, struguri, smochine, migdale, nuci, persice, grante, lămâi și portocale. Dar cum va fi fost această țară în acel timp, când ea era abea sădită pentru om și când nu o profanase încă păcatul, când nu încercase încă suflarea blestămului omoritor și a morții? În acel fericit timp, când apele bazenului de râuri, cârmuirea cărora era încredințată omului, udau cu folos grădina, când bălțile cu evaporațiunile lor încă nu otrăveau vâzduhul, iar vântulețele răcoritoare dinspre munți și dinspre marea temperau până întru atâta căldura, încât soarele nu ardea întru amează și duhul nopții nu îngheța nimic. Când lupul păștea cu melul, leul se hrănea încă cu iarbă ca boul, când nu era încă stricăciune și distrugere în rândul făpturii. Când Tatăl primilor oameni sfătuia încă cu dâșii, ca și cu copiii săi, și umbla încă cu dâșii sub arborii umbroși ai fostului rai.

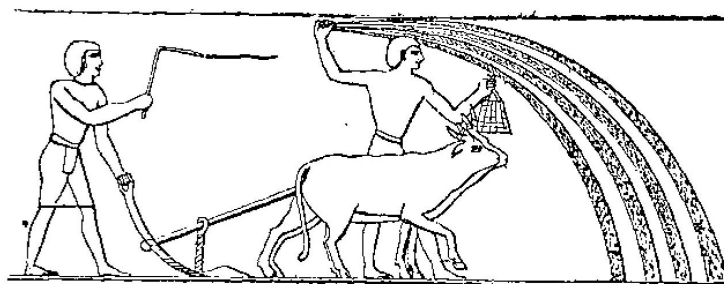
Așa este localitatea fostului rai. Traducerea greacă a celor LXX de traducători numește această localitate *παράδεισος*, ceace înseamnă în senz propriu „grădină”, iară Moise o numește simplu *sad-han*. Ultima numire presupune lucrarea solului, o anumită simetrie în aranjarea plantelor, unirea frumosului cu utilul și o mare ușurință în lucrarea și întreținerea solului. În toate privințele acestea valea Șatului merită în totul această numire. Ea era în adevăr îngrădită cu o îngrăditură naturală. Spre răsărit drept îngrăditură a ei servea pământul Havil, ce se înălța în terase chiar până în culmea Zagros; spre sud era golful Persic; spre apus se afla înălțimea arabică și la nord era ramificarea bazenului de râuri, ce servea în același timp de drum de legătură cu celelalte locuri ale Edemului. Climatului, solului, vegetațiunea și regnul animal încă și astăzi, când au rămas abea numai urme slabe ale măreției și frumuseței din trecut, reprezintă împreunarea celor mai bune însușiri, prin care se distinge numai valea Edemului. În fine, vegetațiunea văii cuprinde în sine tot ce trebuia omului și în plină

măsură împreuna frumosul și utilul. Aicea oamenii puteau trăi fără haine, ceea ce astăzi e imposibil chiar și în valea Cașimîrului, și în același timp puteau găsi tot ce trebuia pentru îmbrăcăminte. Aicea era tot ce trebuia pentru hrana lor, înainte de a se învăța ei a lucra pământul, și tot ce trebuia pentru lucrarea lui mai departe. Dar această lucrare nu cerea încordare până la sudoarea feții. Această vale prezintă, asemenea văii Nilului, același teren de aluvion, gras și moale, care în anumită vreme primește în sine semințele fără plug și fără alte mijloace și dă cel mai bogat săceriș; miriade de pești mici furnică pe dânsul în timpul inundațiilor și astfel ajută omului, așa că lucrarea solului, precum și săparea canalelor pentru udarea locurilor depărtate de râu sau pentru scurgerea apelor, se ușurează oare cum de o mână nevăzută.

Această fericită țară a fost pierdută de primii oameni. „Și a izgonit Dumnezeu pe Adam din grădina Edemului și a pus la el spre răsărit heruvim și sabie de flacără învârtitoare, ca să păzască calea spre pomul vieții“. Ce-i oare această „sabie învârtitoare“, care a început a păzi sau a tăia calea spre pomul vieții? Aceasta într'un senz oarecare sunt acele pustietăți dogoritoare de nepătruns de astăzi, care în adevăr adesea împedecă drumul spre valea Șat. Ele sunt rămășița vădită a blestămului meritat de primii oameni. Pustiurile acestea în anumită parte a anului se acopăr cu papură, cu stuf și cu alte plante și alte erburi netrebnice, iar în ceialaltă parte toate acestea se ard de soarele dogoritor și pustiurile devin arzătoare și de nestrăbătut. La prima rostire a blestămului și a isgonirei din rai, de pedică spre el a putut servi și focul subteran, de oarece terenul acolo e vulcanic.

Așa dară, primii oameni îngreuiți de blestăm și loviți de amărăciune au fost izgoniți din rai spre răsărit. Pădurile și pășunile, pe care le străbătea drumul lor, s'au uscat, viața naturii începu să se stingă sub blestămul păcatului, pe care strămoșii l-au atras asupra lumii celei prea frumoase până atuncea. Ei străbat șesul și se ridică pe coasta înălțimei Iranului, și se uită înapoi și văd acolo jos întinzindu-se țara fericită. Deasupra ei se ridică flacăra; acel heruvim, vestitorul dreptății dumnezeiești, care cu sabia sa de foc tae drumul spre pomul vieții.

Arat și sămănat (după un monument egiptean).

CAPITOLUL V

PRIMELE GENERAȚIUNI

rimii oameni lipsindu-se de prima lor locuință fericită, s'au strămutat spre răsărit de Edem. Raiul era la apus de dânsii, unde în fiecare zi dispărea dela ochii lor soarele, amintind prin stângerea zării sale de țara aceea, de ce ei se lipsiseră pentru păcatul lor. Această țară din răsărit de dinafară de rai deveni leagănul omenirii. Aicea s'au început primele ostenele ale vieții aspre de toate zilele și tot aicea s'a arătat prima generațiune de oameni „născuți”. „Adam a cunoscut pe femeia sa Eva, și ea a conceput și a născut fiu, căruia i-a dat numele Cain, ce însemnă: am dobândit om dela Dumnezeu”. „La prima naștere Eva a trecut prin împrejurări cu totul nouă, necunoscute ei. Sarcina și durerile nașterii. După fericita săvârșire a nașterii, drept urmare a căria se ivi o nouă ființă scumpă ei, ea se umple de entuziasm, care se și manifestă în numirea acestei ființe. Cu acest prilej ea-și aminti și făgăduința, dată ei de Iehova, care deasemenea are raport apropiat cu numele primului om născut. Dar Eva se înșală amar, socotind că primul său fiu este începutul izbăvirii de pedeapsa ce o ajunsese: cu el se ivise pentru dânsa abea începutul unor nouă suferințe și amărăciuni, necunoscute încă ei. Dealtmintrelea înseși Eva înțelese, că ea prea degrabă începuse a se mângâia cu nădejdea la împlinirea izbăvirii, și deaceea când i se născu al doilea fiu, ea îl numi Avel, ce însemnă iluzie, ni mihnicie, abur,

Acum primii oameni nu mai sunt singuri: s'a format o familie și împreună cu aceasta începură să se formeze și raporturi nouă. Cu dezvoltarea familiei se măriră și nevoile, pentru satisfacerea cărora, se cerea și muncă harnică. Deja din primele zile a noiei situațiuni, în care oamenii au fost puși de căderea în păcat, necesitățile s'au dovedit numeroase și felurite: trebuia de procurat hrană și haine. Potrivit cu aceasta se produse la primii oameni

Sămănător orientat.

și necesitatea împărțirii muncii: Primul fiu, Cain, începu să lucreze pământul, pentru satisfacerea primei nevoi-hrana, iar al doilea, Avel, începu să se ocupe cu creșterea vitelor, pentru obținerea lânii precum și a laptelui. Alegerea felului de muncă și de ocupație a primilor frați, negreșit, a atârnat de deosebirea caracterelor lor și a înclinațiunilor. Ocupațiile îi separară încă și mai mult, și între primii frați curând se produse concurența, care se termină printr'o grozavă crimă, cum până atunci nu văzuse pământul. „Odată Cain aduse dar lui Dumnezeu din produsele pământului. Și Avel deasemenea aduse din primii născuți ai turmei sale și din grăsimea lor. Și a căutat Domnul la Avel și la darul lui; iar la Cain și la darul lui n'a căutat“.

Păstor orientat.

Pricina acestui lucru negreșit trebuie a o vedea nu numai în calitatea înseși a darurilor, ci mai cu samă și în dispoziția lăuntrică pentru aducerea lor. Prin aceasta se dădu pentru totdeauna lecție, că jertfa adusă lui Dumnezeu trebuie împreună cu jertfa lăuntrică a inimii bune și a vieții virtuoză. Pecând însă Avel aducea jertfa sa cu credință, adevărată prin viață bună, atunci din contra Cain

o aducea vădit fără participare lăuntrică, de oarece în viață „faptele lui erau rele“ (1 Ioan, III, 12).

Văzind preferința arătată fratelui, Cain se amări grozav și fața lui posomorâtă căută în jos. Pe ea se iviră trăsături vestitoare de rău. Dar conștiința (acest glas al lui Dumnezeu în lăuntrul omului) începu să vorbească în Cain: „Pentru ce te-ai amărât și de ce s'a plecat fața ta? De faci bine, apoi nu rădici oare fața?“

Iar de nu faci bine, atunci păcatul stă la ușă; el te trage la dânsul, dar tu predomină asupra lui". Cain totuși nu s'a supus prezenței și deschise păcatului ușa inimii sale. Chiemând pe încrezătorul său frate la câmp, l-a ucis, săvârșind o crimă nemai văzută până atunci pe pământ. În acest fapt unii văd expresia predominanței agriculturii contra păstoriei, ca început al gradului superior de cultură. Dar el are însemnătate mai mare decât o emblemă simplă istorico-culturală. Cain se prezintă drept primul om, care a dat libertate păcatului. Predominând asupra inimii, păcatul n'a întârziat să-și arate ființa sa și în treburile de dinafară. Aicea deasemenea pentru prima oară se produce lupta a două generațiuni în neamul omenesc. Incepând dela această primă ucidere, pârâul de sânge străbate întreaga istorie, și Cainii neconținutucid pe Aveli¹⁾.

Grozava crimă, care pentru prima oară a violat ordinea naturală, n'a putut rămâne nepedepsită. „Unde este Avel, fratele tău?” întrebă Domnul pe Cain. „Nu știu? Au doară eu sunt păzitorul fratelui meu?” – răspunse ucigașul, arătând astfel, ce pas grozav făcuse înainte răul din vremea cădereii strămoșilor. Această îndrăzneală, această nerușinată tăgăduire nu îngăduiau puțința unei cercări mai departe și Domnul se adresează deadreptul ucigașului cu determinarea pedepsei. „Ce ai făcut? Glasul sângelui fratelui tău strigă către mine din pământ. Și acum blestămat ești tu de pământul, care și-a deschis gura să primească sângele fratelui tău din mâna ta. Când tu vei lucra pământul, atunci el nu-și va mai da puterea sa pentru tine; tu vei fi un izgonit și un rătăcitor pe pământ". Pământul pătat cu sânge în puterea acestei hotărâri trebuia să-și piardă rodnicia de altă dată. Așa că vinovatul Cain nu se putea să mai rămână acolo. Blestămul, atras de primul păcat, deasemenea căzuse asupra pământului și numai indirect asupra omului; acum însă, când păcatul ajunsese până la omucidere, blestămul cade deja asupra înseși ucigașului, dar nu un blestăm absolut, ci blestămul izgonirii, în puterea căruia pământul în calitate de îndeplinitor a voei lui Dumnezeu, ne mai dând roadele sale lui Cain, trebuia să constrângă pe acesta să rătăcească. În vederea greutății pedepsei date, îndărătnicia lui Cain se frânse și trecu în ticăloșie și desnădejde. „Pedeapsa mea, exclamă el, e mai grea decât s'ar putea suferi. Deci tot celce mă va întâlni, să mă ucidă". Dar această dorință a lui Cain, provocată de desnădejdea sa era criminală și deaceia n'a putut fi împlinită. Ca un criminal pedep-

1) Mat. XXIII, 35.

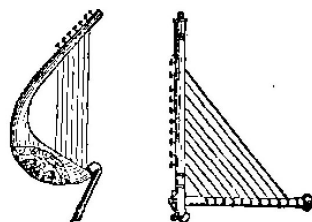
sit, el a trebuit să servească drept pildă prevenitoare pentru alții. De aceea tot celuice s'ar fi hotărît să ucidă pe Cain, trebuia să i se răsplătească înșeptit. Plecată la pământ, fața sa desfigurată de crimă, trebuia să servească de semn, ca nimenea din cei ce se vor întâlni cu dânsul, să nu-l ucidă; fie fiară salbatică, sau careva din frații lui.

Și s'a dus Cain să rătăcească pe pământ și în sfârșit s'a strămutat în pământul Nod, încă și mai departe spre răsărit dela Edem. E greu de determinat mai exact situația acestei țări. Diferiți cercetători au indicat India nordică, China, etc. În tot cazul, acesta era un pământ depărtat de prima așezare a oamenilor, țara „izgonirii“, cum arată și numirea ei¹⁾. Dar acolo se retrase el nu singur. Orcât de mare era crima lui și jignirea, pricinuită curățeniei și sfințeniei iubirei frățești, dintre frații, surorile și generațiile următoare, ce se înmulțise până la vremea asta, s'au găsit oameni, cari s'au hotărât să urmeze pe Cain în țara izgonirii, așa că el s'a strămutat acolo cu femeea. Acolo lui i se născu un fiu pe care l'a numit Enoh. Depărtat de cealaltă obște omenească, lăsat în voia propriei sale soarte. Cain, din fire aspru și îndărătnic, acum încă și mai cu multă îndărătnicie trebuia să se lupte cu natura și cu condițiunile externe de traiu. Și el în adevăr se dădu cu totul la muncă grea pentru asigurarea existenței sale și fu cel dintâi om, care a zidit oraș, ca început al vieții stabile și culturale. Orașul a fost numit pe numele lui Enoh, fiul său. Unii cercetători obiectează contra acestui fapt, cum că ar fi absurd a admite construirea orașului într'un timp așa de devreme. La aceasta trebuie de răspuns, că pânăla acest eveniment a putut trece dela origina omului deja câteva veacuri, în curgerea cărora oamenii au putut ajunge la ideea de mijloace mai bune de apărare a existenței lor de dușmanii de afară. Pe lângă aceasta sub numele de „oraș“ negreșit, nu se poate înțelege oraș în înțelesul propriu de astăzi, ci simplu o ogradă, rădăcată pentru apărarea locuințelor cuprinse într'însa.

Generațiunea lui Cain începu să se mărească repede, iar împreună cu aceasta continuă și cultura, începută de protopărințele său. Din mediul acesta au eșit oameni, care, moștenind dela Cain voință îndărătnică în lupta cu natura, continuară neobosit să caute mijloace noi pentru stăpânirea ei cât mai reușit. E cu deosebire remarcabilă în această privire familia lui Lameh, al cinc

1) Nod, din evrește, înseamnă fugă, izgonire.

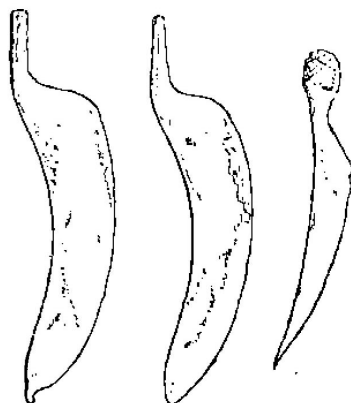
cilea descendent din generațiunea lui Cain în linie directă¹⁾. Inșuși Lameh e remarcabil în istoria omenirii prin aceea, că el cel dintâu a violat ordinea naturală, stabilită la început, a raporturilor conjugale și a introdus poligamia, devenită în urmă isvorul grozavei călcări a demnității de om a femeii, mai ales în răsărit. În punându-se firii sale pasionate, el și-a luat două soții: pe Ada și pe Tila. Din acestea s'au născut fii, cari s'au făcut inventatorii primelor meșteșuguri și arte. Din Ada s'a născut Iaval; el cel dintâi a inventat corturile și cu ele a început a duce o adevărată viață nomadă, strămutând șatrele dintr'un loc în altul cu turmele sale. Fratele său Iuval fu o natură mai poetică și deveni renumit prin inventarea instrumentelor prin care putea exprima elanurile sufletului. El cel dintâi inventă harfa și fluerul și este părintele tuturor celor ce cântă dintr'insele. Harfa, în evreește *Chinnur*, trecând la greci, la care s'a menținut pentru acest instrument numirea evreească - Chinur, după descrierea lui Iosif Flavie, avea zece strune, pe care cânta cu ajutorul arcușului. Invenția lui Iuval negreșit prezintă forma cea mai simplă de instrument cu strune. De remarcat e cu acest prilej, că primele instrumente muzicale au fost inventate de fratele primului crescător de vite nomad, care probabil participase de aproape la ocupația cestui din urmă: repausul fericit lăsat de această ocupație îi dădu mai mult ca orice prilej pentru asemenea invențiuni. Din Tila deasemenea i se născu lui Lameh un fiu vestit, anume Tuval Cain. El fu renumit prin cea mai folositoare invenție pentru dezvoltarea culturii, anume ajunse la ideea de a se folosi de metale, a pregăti din ele instrumente solide în scopurile de apărare și de gospodărie și a început a făuri aceste instrumente de aramă și de fer. Până la dânsul toate instrumentele de apărare și de gospodărie să făceau probabil din cremene, lemn și os. Popoarele salbatece până astăzi se servesc cu asemenea instrumente și, prin apropierea treptată a lor de popoarele civilizate, aceste instrumente primitive se înlocuiesc cu instrumente de aramă și de bronz, (în America de Sud, de aur), iar apoi și de fer, care servesc de semn al înaltei culturi. Se obiectează cumcă e improbabil, ca Tuval Cain într'o vreme așa de timpurie a putut să inventeze instrumentele de metal. Dar dacă Tuval Cain a fost contemporanul lui Enoh (descendentul lui

Arte antice.

1) Enoh, Irod, Mehtael, Matusal și Lameh. Fac. IV, 18.

Sit), atunci nașterea lui se referă cel puțin la anul 500 după cronologia ebraică, și către anul 1000 după cronologia celor LXX dela facerea primului om, destulă vreme deci pentru o însemnată dezvoltare a culturii, mai ales față de acea îndărătnică luptă cu natura, prin care se distingea toată generațiunea lui Cain. Acel fapt,

*Cufite asiriene de bronz
(din muzeul britanic)*

că cei mai vechi locuitori ai Europei n'au cunoscut întrebuințarea metalelor, cum arată descoperirea instrumentelor de cremene prin morminte, nu poate servi de dovadă, că întrebuințarea metalelor n'a fost cunoscută descendenților mai vechi ai lui Adam. Dacă de ex., emigranții Europei, ai Austriei pentru o mie de ani ar fi fost cu totul despărțiți de restul lumii, atunci ar fi cu totul posibil, că ei, cu toată starea lor culturală înaltă, s'ar fi lipsit de multe instrumente ale vieții civilizate, și poate, dacă n'ar fi avut cărbune

de piatră, a introduce și metalele locale, ar fi uitat chiar întrebuințarea uneltelor de metal. Tuval Cain a avut o soră, Noema, „prea frumoasă“, numită așa negreșit corespunzător cu însușirea fizică. Tradiția o numește inventatoarea sunetelor și cântărilor.

Așa dară, pînă la descendenții izgonitului Cain s'au produs diferite feluri de viață și de ocupații, de arte și de instrumente. Lui își datoresc începutul viața nomadă, muzica și lucrarea metalelor, aceste începuturi ale culturii. Cum să explicăm acel fapt, că de partea moștenitorilor lepădatului și izgonitului a căzut cîntărea inventării celor mai folositoare instrumente ale civilizației? Explicarea trebuie să o căutăm tocmai în această lepădare și izgonire. Descendenții lui Cain, lepădați de oameni, se lăsară cu totul în voea naturii, sprijinindu-se numai pe sine, ei începură lupta îndărătnică cu natura, ca prin această luptă să-și cucerească aceea, de ce fuseseră lipsiți în comunitatea oamenilor, ce-i lepădasără; lepădați deasemenea și de Dumnezeu, ei își concentră ideile lor asupra celor văzute și simțite, își puseră în acestea ținta vieții lor, și pentru a îndulci greutatea stării lor de lepădați, ei își încordară toate cugetările lor la îmbunătățirea și asigurarea existenței lor. Pentru a potoli întristarea și durerea sufletului lepădat de Dumnezeu, descendenții lui Cain inventară muzica, care, adîncind pe om în contemplarea puterilor interne ale naturii și duhului, și dis-

trând înțina prin varietatea cântărilor, potoleau într-o câtva seteă cerințelor religioase și da satisfacțiune spiritului agitat. Provocate astfel de nevoile firești ale vieții și spiritului, aceste instrumente și arte, deși au răsărit pe tărâm lepădat, cu toate acestea nu coprind în sine nimic criminal; din contra, ca mijloace de viață culturală superioară, ele au fost însușite și de cealaltă omenire și primite chiar și de religie, așa că în istoria de după aceea instrumentele muzicale alcătuiesc dichisul evenimentelor celor mai solemne și mai sacre. Muzicei sf. Scripturi îi dă lărgimea eternității. Glasul trâmbiței muzicale, după învățătura revelațiunii, răsună și în ceruri.

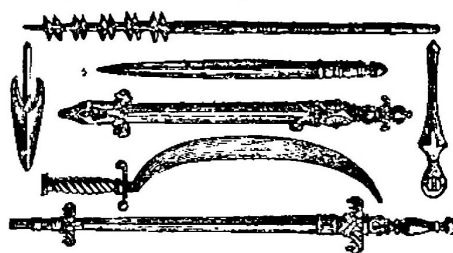
Indată după inventarea muzicii urmează începutul poeziei, pentru că poezia este muzică în cuvinte, — și anume poezia lirică, pentru că poezia lirică, ca revărsare nemijlocită a sentimentelor puternice, ce se manifestă repede, este cea mai veche. Începutul său eal datorește chiar lui Lameh, acestui părinte a atâtor invențiuni. Entuziasmat de invențiunile fiilor săi, și cu deosebire ale lui Tubal Cain, el zise către femeile sale:

Ada și Tila, ascultați glasul meu,
Femeile lui Lameh, luați aminte la cuvintele mele;
Eu aș ucide bărbat ¹⁾ pentru o rană adusă mie,
Și un tânăr pentru o plagă ce mi-ar cauza,
Dacă pentru Cain se va răzbuna înșeptit,
Apoi pentru Lameh de șaptezeci de ori șapte.

În aceste șase versuri ni se înfățișază primul exemplu propriu de vorbire poetică în epoca primitivă. Într'însa totuși apar toate particularitățile caracteristice ale poeziei de mai târziu: 1) ritmul, adecă succesiunea armonică a ridicărei și pogorărei glasului; 2) Consonanța. adecă întinderea egală a versetelor corespunzătoare; 3) paralelismul în desmembrarea ideilor, această particularitate principală a poeziei ebraice, care corespunde ritmicei contractări și destinderi a inimei; 4) Strofele și 5) îngrijirea expresiunilor, care se abat dela vorbirea obișnuită. Deși Lameh n'a vorbit evreește în toate acestea această cântare prezintă un reflex credincios al poeziei evreești, ca cea mai veche. Ce se atinge de cuprinsul acestei poezii primitive, apoi luată în înțeles general, ea în special prezintă aproape greutăți de nerezolvat, asupra cărora și-a probat iscusința lor traducătorii și comentatorii cei mai numeroși și mai renumiți. Obscuritatea și caracterul enigmatic al ei așa mărturie

1) În traducerea sinodală acest motiv e tradus prin prepoziția *în*; particula *as* e intercalată corespunzător cu înțelesul presupus al acestui cuvânt.

ă adâncei ei vechimi, încât nu îndrăsnesc să o nege nici chiar criticii cei mai inverșunați. De aceea senzul general e acesta. În mijlocul silniciilor și a cruzimilor acelei vremi, care bântuiau mai ales printre urmașii lui Cain, Lamah mângâie pe femeile sale cu

Arme de fer.

încredințarea, că cu ajutorul armelor de aramă și de fer, ce se aflau în vremea aceea, mulțumită invențiilor lui Tuval Cain, în mâinile sale, el poate ucide pe tot celce ar îndrăzni să-l jignească; și că dacă lui Cain i s'a făgăduit, că pentru dânsul

se va răzbuna înșeptit, apoi în mâinile urmașilor lui Lamah se află acum mijlocul să se răzbune pentru dânsul de șaptezeci de ori șapte. În această poemă s'a exprimat acel spirit de trufie și orgoliu, prin care se distinge după viață și caracter posteritatea surgunelui. Lamah privind la arma abea inventată, pe care o făurise fiul său, din pieptul său izbucnește o cântare de triumf. Cât de mult întrecuse el pe strămoșul său Cain, care fusese nevoit să rătăcească pe pământ fără ajutor? El nu mai are acum nevoie de ajutorul cuiva, căci știe singur să se apere pe sine și pe ai sei în toată vremea. El nu numai nu se teme de ucidere, ci el însuși cântă uciderea. Iată unde ajunsese posteritatea primului ucigaș?

Așa a răsărit prima civilizație cu însușirile ei bune și rele. Nu-i acum lipsit de interes faptul, să mai facem o privire generală asupra ivirii civilizației, așa cum se prezintă ea pe temelurile cercetărilor științifice. Tradițiile celor mai vechi popoare: Fenicienilor, Egiptenilor, Grecilor și ale altora, ca și cum ar repeta istoria biblică, referă începutul agriculturii și în genere al culturii la veacurile cele mai timpurii. Pe temeiul acestor tradiții, și scrutației istoriei ¹⁾ de asemenea au ajuns la concluzia, că domesticirea animalelor, agricultura, lucrarea metalelor se raportează la timpuri imemorabile, și că în perioada istorică aceste arte au făcut comparativ o mișcare înainte nu tocmai mare. Acestor tradiții și deducțiunilor istorico-științifice li se opun, se pare, descoperirile făcute de curând a rămășițelor omenești și a instrumentelor industriei omenești, găsite în formațiile cele mai vechi ale suprafeței pământului. Etnologii deosebesc veacul de piatră, veacul de bronz și veacul de fer, pe care le-a străbătut succesiv Europa. În timpul

1) Hânernik, Specielle Einl. in Pent. 1856 pag. 208, 209.

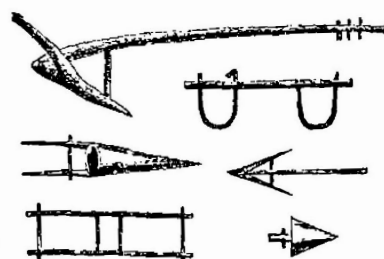
celui dintâi s'au întrebuințat numai unelte de cremene ; în cursul celui de al doilea au fost unelte de bronz, și în timpul celui de al treilea au intrat în întrebuințare unelte de fer. Pe acest temei, precum și pe acela, că craniile omenesci, din vremile primare, mai mici, se pare, după volum și mai inferioare după structură, de cât craniile oamenilor civilizați, unii cercetători ajung la presupunerea, că timpurile primare au fost timpuri de sălbătăcie, și civilizația s'a născut deja mult mai târziu. Așa cunoscutul geolog Lyell spune, că „dacă omul primitiv ar fi fost în adevăr înzestrat cu putere intelectuală superioară și inspirat de știință, și ar fi posedat aceeași capacitate pentru perfecționare și dezvoltare, ca posteritatea lui de astăzi, atunci gradul de dezvoltare, la care au ajuns oamenii acum, ar fi fost incomparabil mai sus ¹⁾“. Mergând cu această presupunere mai departe, geologul observă, că printre rămășițele acestui om primitiv atunci ar urma să se găsească nu numai vase grosolane de lut și unelte de cremene, ci și ceva de felul produselor lui Fidias și Praxitel. La aceasta mai întâi de toate trebuie să spunem, că cronica biblică nu prezintă pe primul om „înzestrat cu însușiri intelectuale superioare și științi inspirate“. Ea spune numai că primul om a fost introdus în rai ca să-l lucreze, că prima grădă a lui nu era desăvârșită și se exercita la numirea animalelor, că el avea o simplă poruncă pentru exercitarea puterilor sale morale și o făgăduință corespunzătoare. Sub raport moral el se afla în stare de nevinovăție, corespunzător căreia era și starea lui intelectuală. Ce se atinge de dezvoltarea științelor, apoi multe popoare, fiind după cultura și dezvoltarea lor mult mai jos decât primul om și urmașii săi cei mai apropiați, așa și rămân într-o stare mii de ani întregi fără un progres vădit, răspingând prin aceasta presupunerea despre mersul înainte necesar și fără abatere. Deducția generală din cronica biblică despre starea primitivă a omului poate fi aceea, că aceasta n'a fost o stare de sălbătăcie, ci mai curând o stare de civilizație începătoare. Și aceasta nu o contrazice, ci mai curând o confirmă datele geologice. Geologul amintit mai sus spune : „Noi trebuie să ne aducem aminte, că geologia nu dă dovadă solidă pentru întărirea acelui fapt, că așa numitele rase inferioare ale omenirii în ordine cronologică totdeauna precedează raselor superioare“. Din contră, unele din cele mai vechi rămășițe ale omului și ale uneltelor omului ne dau indicațiuni despre existența unei destul de înalte civilizații. În valea Ohio se găsesc multe curgane, ce au servit de temple, locuri

1) Ch. Lyell, *Antiquity of Man*, p. 378.

de apărare și de îngropare. Ele conțin vase de lut, podoabe sculpturale, lucruri de argint și de aramă, unelte de piatră, împreună cu craniile de tipul mexican. Peste ele în urmă au crescut păduri dese, în care indienii cu pielea roșie și-au dus veacuri întregi jalnica lor viață. Faptul acesta dovedește, că aicea în cele mai vechi timpuri a fost o cultură înaltă, care apoi a dispărut și în locul ei s'a instalat sălbătăcia. Ce se atinge de craniile desgropate, găsite în Europa, apoi cel cunoscut sub numele de „craniul neandertal” în adevăr prezintă un tip inferior și se apropie, mai mult decât de obicei, de craniile momitelor. Cu toate acestea, după capacitatea sa el e mai mare decât craniul unor oameni chiar din mediul popoarelor existente astăzi. El a fost găsit într-o peșteră împreună cu resturile unui urs: dar aceasta nu dovedește nici decum marea lui vechime. El poate e foarte vechiu, dar se poate să fie și comparativ nu așa de demult. Craniul a fost găsit în Engize aproape de Liège; se pare contemporan mamutului și referit de Lyell la formația de după pliocen, deși în partea frontală este într-o câțiva și îngust, dar în genere e cu totul asemănător cu craniile popoarelor europene. Tot ce se poate deduce din proporția acestor craniile este, că a fost cândva o vreme, când oamenii au fost în stare de civilizație mai scăzută decât acum, și când în viața lor latura fizică predomina asupra celei intelectuale și atâta, dar nici decum nu aceea, că omul primitiv era cu totul salbatic și că numai apoi s'a ridicat din starea animalică. Astfel, datele geologice nu contrazic, ci mai curând confirmă cronica biblică, anume că omul în starea lui primară n'a fost fără ajutor, un salbatic asemenea fiarelor, ci a avut cel puțin începuturi de civilizație și de viață intelectuală. Cu ajutorul acestor începuturi, primilor oameni nu le-a fost greu a începe acea viață culturală, care s'a manifestat în posteritatea lui Cain. Cultura aceasta negreșit nu se poate înțelege în sensul ei actual, cum s'a și observat mai sus, și agricultura lui Cain se poate înțelege în acel sens, că el procura și pregătea pentru hrană fructe, erburi, rădăcini, etc. dar încă nu sămăna în înțelesul de astăzi grâu, sacară, orz, etc. Deși pe de altă parte trebuie să observăm, că aceste plante cereale au fost descoperite împreună cu cele mai vechi rămășițe desgropate ale industriei omenești. În genere începuturile culturii, după cuvintele istoricului, precedează istoriei, și glasul tuturor popoarelor prin cele mai vechi tradiții ale lor mărturisește, că într-o început Divinitatea a învățat pe om să lucreze pământul și i-a arătat acele fructe, cultivarea cărora îi putea fi cu deosebire folositoare ¹⁾.

1) Link, *Urwelt*, 1834, I, 399.

Urmașii lui Cain toată activitatea lor au îndreptat-o într-o asigurarea vieții materiale. Aceste griji curat de traiu până la așa grad au absorbit toate puterile generațiunei lui Cain, încât ea evident neglija cu totul interesele vieții duhovnicești. Distingându-se prin o îndărătnică nădăjduire în sine, ea vădit trăia în plină robie deșertăciunei vieții și se distingea prin o grosolană necredință, cu inevitabilele ei roade: viciile și crimele ei. Față cu o astfel de direcție ea evident nu putea fi reprezentanta adevărată a neamului omenesc și cu atât mai puțin păstrătoarea marelor comori duhovnicești: a primei făgăduințe despre Mântuitorul și a statornicirilor religioase și morale primordiale, legate de dânsa. Ea, față cu unilateralitatea ei grosolană, amenința numai să denatureze mersul dezvoltării istorice, destinat omenirii. Această direcție unilaterală avea nevoie de un contra pond. Și acesta în adevăr să și ivi în generația unui nou fiu al lui Adam, Sit, care se născuse în locul ucisului Avel. Cu Sit se începe în istorie acea generațiune de oameni, care după dispozițiunea sa duhovnicească prezenta un total contrast generațiunii lui Cain. În generațiunea lui Cain oamenii, închinându-se numai puterii materiale, toată capacitatea lor (până la totala uitare a lui Dumnezeu) o îndreptară la prelucrarea și dobândirea mijloacelor de traiu, care sporeau această putere. Dincoace din contra se prelucra și se desvolta cu totul altă direcție mai înaltă, care, trezind în oameni conștiința smerită a neputinței și păcătoșiei, îndrepta cugețele lor către Protectorul de sus, care dăduse oamenilor căzuți făgăduința viitoare izbăvirii. Direcțiunea asta se manifestă deja în zilele fiului lui Sit - Enos: „Atunci, spune cronica biblică, au început oamenii a chema numele Domnului Dumnezeu (Iehova) ¹⁾. Aceasta negreșit nu însemnă, că până la acest timp n'ar fi fost

Pluguri și juguri oechi,

1) Fac. IV, 26. Aicea apare clar Divinitatea sub aspectul lui Iehova. Deosebirea lui Elohim de Iehova e foarte importantă. Pe când sub numele de Elohim apare puterea generală cosmică creatoare, sub numele Iehova, Divinitatea se arată în persoană determinată. Aicea conștiința religioasă prezintă un însemnat pas înainte. După înțelesul Eș. III, 14, Iehova este Existential în înțeles absolut, dar care în omenire și în istoria ei se manifestă ca „Atotțiitorul, care este, și a fost, și vine” (Apoc. I, 8), ca începutul și sfârșitul, ca Creator, Răscumpărător și Desăvârșitorul a toate prin Logosul și Sfântul Duh. Numele grecesc Osôg, care după Ieronim însemnă frică respectuoasă, cum trebuie a ne raporta către Dumnezeu, corespunde după sensul său numelui Elohim. De același înțeles se apropie și divinitatea Vedelor indiene, care poartă numirea de Guda (de unde vine Gott al nemților).

deloc în întrebuințare rugăciunile ca chemare a lui Dumnezeu. Religia începu să se exprime în forme externe, și prin urmare și în rugăciune, încă din vremea primilor fii ai lui Adam: în aducerea de dar lui Dumnezeu. De aceea expresia aceasta însemnă numai aceea, că acum în generația lui Sit această chemare a numelui Domnului Dumnezeu deveni mărturisire deschisă a credinței lor în Dumnezeu, semn, care-i deosebea de cainiți și de necredința și impietatea lor grosolană. Expresia și reprezentantul suprem al acestei direcțiuni a fost Enoh, care „umbla înaintea lui Dumnezeu“, adică în toată viața sa a fost reflexul înaltei curățenii și sfințenii omenești celei dela început. Împreună cu aceasta el cel dintâiu își dădu sama la ce abis de păcătoșie și de viciu poate duce direcțiunea cainită, și păși ca cel dintâiu propoveduitor și proroc, prevestind cumplita judecată a lui Dumnezeu asupra „necredincioșilor“. „Iată, zicea el, vine Domnul cu întuneric de sfinți îngeri ai săi, să judece pe toți și să mustre pe toți necredincioșii dintre ei pentru toate faptele, pe care le-a săvârșit necredința lor, și pentru toate cuvintele grozave, pe care le-au rostit contra Lui păcătoșii necredincioși“ (Iud. 15, 16). Drept răsplată pentru astfel de evlavie înaltă și pentru marea lui credință, Dumnezeu „l-a luat“ de pe pământul păcătos și prin asta l-a eliberat de moartea provocată de păcat ¹⁾).

Noua generațiune, în care se produse direcția contrară cainiților, fiind purtătoarea adevăratei religii și a făgăduinței legate cu aceasta, firește trebuia să devie acea rădăcină, din care avea să se desvolte întregul arbore al omenirii. Și ea în adevăr a și devenit aceea. Mersul desvoltării istorice, începând dela primul om și despărțindu-se în două cursuri, gârla sa principală se îndrepta anume în partea acestei generațiuni. În această generațiune apar unul după altul acel mari reprezentanți ai omenirii sau patriarhii, cari, tari cu duhul și cu trupul, au fost chemați prin muncă de veacuri lungi să desvolte și să păstreze principiile, care trebuiau așternute la temelia vieții tuturor generațiunilor următoare. Pentru realizarea cât mai reușită destinațiunii sale ei, după o deosebită pronie dumnezească, au fost înzestrați cu o neobișnuită lungime de zile, așa că fiecare dintre ei aproape o mie de ani întreagă a putut fi păstrătorul viu și interpretul făgăduinței, încredințate lor. Primul om, Adam, acesta este primul autor al revoluției săvârșite în istoria omenirii și primul martor a marelui făgăduințe despre Mântuitorul,

1) Există diferite interpretări ale faptului „luării“ lui Enoh, dar o explicație suficientă a ei se află în Evr. XI, 5.

a trăit 930 ani; fiul său Sit a trăit 912 ani; fiul lui Sit, Enos a trăit 905 ani; reprezentanții următoarelor generațiuni: Cainan a trăit 910 ani; Maleleil 895 de ani; Jared 962 ani; Enoh, viața căruia a fost întreruptă lui prin luarea la cer, a fost de 365 ani; Matusal a trăit 969 de ani; Lameh 777 și fiul acestui din urmă 955 de ani. Despre această lungime de viață neobișnuită a patriarhilor, unanim mărturisește tradiția tuturor popoarelor vechi. Iosif Flavie are dreptate când spune cu acest prilej: „Despre această lungime de veacuri a vieții mărturisesc toate scripturile atât la elini, cât și la barbari, și nimenea nu are dreptul la vederea vieții scurte de astăzi să considere falsă această tradiție generală¹⁾“. Când judecăm despre ea trebuie să avem în vedere, că patriarhii aceștia erau urmașii apropiți ai oamenilor abea creați (și încă creați nemuritori), condițiile naturale de viață erau deosebite de cele actuale, și înseși viața era simplă, și apoi și în genere în starea naturei după starea ei paradisiacă nu s'au produs deodată acele schimbări, care au făcut influența ei adesea distrugătoare pentru viață. Încă și acum longivitatea omenească atinge și 200 de ani și printre arabii africani, după mărturia călătorilor, aceasta chiar nu e lucru rar. Pentru ce să nu socotim posibilă continuarea peste 200 de ani a vieții în timpurile primare, când resturile uriașe desgropate ne arată proporțiile grandioase și puterea uriașă a animalelor ce trăiau atunci? S'a dovedit, că unele animale și mai ales unele paseri și astăzi trăesc 300–400 de ani. Nu-i imposibil deci, că și omul în țara originii sale primare și față cu felul de trai mult mai conform cu natura, ca astăzi, să fi putut trăi așa de mult, anume cum mărturisește cronica biblică²⁾.

Despre viața patriarhilor cronicarul sacru nu ne dă mai departe nici un fel de detalii. El ca și cum ar fi rezervat veacurilor următoare sarcina să umple conținutul vieții lor cu tot ce este mai bun și mai superior în omenire. Aceștia au fost monumentele cele mai mărețe ale vieții primare pe care omenirea următoare trebuia să citească cronica sa. Ei au fost zece, și fiecare din ei a fost adevărat monument atât al credințelor lui Dumnezeu întru îndeplinirea făgăduinței sale, cât și al credinței și răbdării părinților. Fiecare din ei a trăit timpul hărăzit lor și fiecare a transmis credința și făgăduința încredințate lor spre păstrare moștenitorului său cu generațiunea sa. Pentru o păstrare mai bună a acestui mare testament, lor le-a fost dată și o viață minunat de lungă. Fiecare generațiune

1) Havernik, Einl. p. 215. Antiq. I, 3, 9.

2) Delitzsch, Genesis, exemplul 42.

putea la transmiterea tradiției păstrate de dâșii depărtaților lor descendenți să o confirme prin mărturia lor personală. Așa Adam a putut istorisi despre viața sa fericită din rai, despre căderea în păcat și despre marea făgăduință, dată lui pentru izbăvirea din robia păcatului și a morții în curgere de câteva generațiuni, până la nașterea lui Lameh, tatăl lui Noe, iar ultimii patriarhi, ca Lameh și Matusal, au trăit chiar până la acea vreme, când a fost începută facerea corăbiei, care avea să servească de leagăn al omenirii celei nouă de după potop, de oarece ultimul din ei a murit chiar înainte de potop. Dacă chiar în timpurile cele mai nouă, când s'au perfecționat extraordinar toate mijloacele de dobândire ale științei, care servesc drept mijloc puternic pentru păstrarea adevărurilor odată dobândite, mărturiile personale ale persoanelor despre anumite evenimente mari au valoare de mână întâia pentru păstrarea adevăratei concepții despre acele adevăruri, apoi cu atât mai mult aveau valoare mărturiile personale și tradiția patriarhilor despre vremile primitive în acel timp, când astfel de mărturie era unicul izvor al cunoașterii lor.

Tot ceea ce ni se comunică despre viața majorității din cei zece patriarhi de dinainte de potop se mărginește la aceea, că ei au trăit, au născut fii și fiice și au murit. Autorul sacru al cărții Facerea cu deosebită solemnitate vorbește despre fiecare din patriarhi, că „el a murit“. În această scurtă mărturie se observă cel mai adânc sens a istoriei Vechiului Testament. El ne arată, că moartea, ca rod al călcării poruncei primare, deja își intemeiasă împărăția sa pe pământ: „moartea a domnit dela Adam“ (Rom. V, 14) cu toate lecțiile sale și cu grozavele urmări ale păcatului și cu nădejdea la izbăvire de dânsa prin Adam cel de al doilea. Și apoi toți acești mari patriarhi au murit; ei „au murit întru credință, neprimind făgăduințele, ci numai din depărtare le-au văzut pe acelea, și s'au bucurat și ziceau despre sine, că ei sunt călători și venetici pe pământ“ (Evr. XI, 13).

Deși tradiția generală, care și-a găsit expresia în sf. Scriptură, ne comunică așa de puțin despre viața patriarhilor de dinainte de potop, dar amintirea despre dâșii s'a păstrat în veacurile următoare chiar și printre popoarele, care s'au abătut dela adevărata cunoștință de Dumnezeu și care prin urmare s'au lipsit de izvorul descoperit de Dumnezeu al cunoștințelor despre soarta omenirii primitive. În povestirile diferitelor popoare păgâne, întâlnim urme uimitoare ale acestei tradiții generale, care și nevrând ne

duc la convingerea, că aicea noi avem a face cu ecoul depărtat al unia și același tradiții.

Așa, mai întâi de toate, amintirea istorică a diferitelor popoară a păstrat tradiția chiar despre numărul patriarhilor de dinainte de potop. Ei au fost, cum se știe, zece (numărând dela Adam până la Noe inclusiv), și anume acest număr cu o exactitate uimitoare se repetă în istorisirile celor mai depărtate popoară unele de altele, cu toate că fie care din ele înzestrează pe acești patriarhi cu diferite însușiri și titluri, potrivit cu vederile sale proprii asupra lor ¹⁾. Din fragmentele lui Beroze, un sacrificator babilonean de pe vremea lui Alexandru cel Mare, noi vedem, că la haldei exista tradiția despre zece patriarhi de dinainte de potop, deși, din nefericire, fragmentele acestea au ajuns până la noi într-o formă așa de rea, încât nu avem nici un fel de informație mai departe despre aceasta. Tradiția asiriană, redată de Abiden, deasemenea pune în fruntea poporului său înainte de întemeierea Ninevei zece generațiuni de eroi, care succesiv au fost căpetenii ale orașelor cărmuite de dâșșii. Același Abiden, unul din poligrafii greci, care în periodul succesorilor lui Alexandru cel Mare s'a încercat fără succes să răspândească printre compatrioții săi tradiția și istoria popoarelor Asiei, redă deasemenea tradiția armeană despre viața a zece eroi, străbunii până la Aram, care anume definitiv a și format acest popor și i-a dat numele său, tradiție, care apoi a fost primită de Mar-Abas-Catina și de scriitorii școlii din Edessa, iar după dâșșii de Moise de Khorena, istoricul național al Armeniei. Cărțile sacre ale iranienilor, atribuite lui Zoroastru, pun în fruntea omenirii zece eroi de un caracter cu totul mitic, care urmează lui Haimaretan, omul model-erou, în prejurul căruia se grupează toate tradițiile despre veacurile primare până în acel moment, când ele primesc un caracter, mai uman și aproape semiistoric. Anume așa se prezintă Paradaii unei vechi tradiții, cari au devenit zece Peșdadioregi al legendei iraniene mai târziu, întrupată în epopee de poetul persan Firdusa, ~ primii regi pământeni, „oamenii legii vechi“, care „se nutreau cu băutura curată gaoma și au păstrat sfințenia“. În legendele cosmogonice ale indienilor întâlnim nouă bramadic, care, împreună cu străbunul lor Brama, alcătuiesc zece și care se numesc cei zece „Pitriși“ sau „părinți“. Chinezii numără zece împărați, care aveau natură divină, între Fu-Hi și Hoang-Ti, domnitorul, dela care încep deja timpurile istorice și cu care anume se marchează sosirea periodului al zecelea; aceștia zece împărați au

1) Lenormant, *Histoire ancienne de l'Orient*, tom. I, p. 41.

cârmuit succesiv poporul dela facerea omului și începutul „supremației omenești pe pământ“. În fine, pentru a nu aduce exemple de prisos, ajunge că observăm încă, că germanii și scandinavii recunoșteau zece strămoși ai lui Votan sau Odín, cum arabii recunoșteau zece regi mitici ai lui Āda, poporul primitiv al peninsulei lor, însuși numele căruia însemnă „vechiu“. În Egipt primele timpuri ale existenței omului se marchează prin domnia zeilor pe pământ. Fragmentele unei cronicе egiptene a lui Maneton, care se referă la aceste timpuri primare, au ajuns pânăla noi într'o stare așa de schimbată, încât e greu cu o siguranță mai multă sau mai puțină să determinăm, anume câte domnii divine admitea autorul. Dar fragmentele, ajunse pânăla noi din vestitul Papirus istoric din Turin, care conține lista dinastiilor egiptene, făcut hieroglific, se pare că indică clar existența a zece zei-regi, cari la început au și cârmuit omenirea.

Această repetare permanentă la atâtea popoară diferite a aceleiași număr de zece se prezintă cu adevărat izbitor, și aceasta cu atât mai mult, că aici chestia e de un număr rotund și sistematic marcat. Ar fi zadarnic a găsi explicarea acestui număr de 10 în vre-o speculațiune subtilă a filosofiei religioase a păgânismului relativ de senzul misterios al numărului. Tradiția despre cei zece patriarhi de dinainte de potop își are rădăcina sa nu în acest grad mai târziu de dezvoltare a spiritului omenesc, ci evident în unul mult mai vechiu și primitiv. Ea ne duce către o epocă mult mai veche și mai depărtată, anume către epoca cu adevărat primitivă, când străbunii tuturor popoarelor, la care întâlnim această tradiție, trăiau încă la un loc, prin care se și poate explica caracterul comun al acestei tradiții. De aici de la sine se vede, în ce antichitate adâncă a omenirii primitive ne introduce tradiția biblică despre patriarhii antideluvieni, — tradiție, care și găsește o confirmare așa de uimitoare în tradițiile paralele ale celorlalte popoară.

În tradițiile popoarelor vechi se găsește ecoul și a acelei istorisirii biblice, care pune în legătură construirea primului oraș cu prima ucidere, săvârșită de un frate asupra altuia. Aceasta iarăși este una din acele tradiții, care se întâlnește aproape pretutindenea și, evident, își au rădăcina lor în acea epocă primară, când omenii trăiau încă împreună și astfel aveau o tradiție comună. Urma acestei tradiții s'ar putea urmări dela Cain, care a construit primul oraș, Enoh, după uciderea lui Avel, până la Romul, care a întemeiat orașul Roma pe sângele fratelui său Rem. În urmă, această tradiție s'a lărgit și a dat naștere chiar superstiției larg răspândite,

care are loc în tradițiile aproape ale tuturor popoarelor și pe care păgânismul adesea a realizat-o chiar și în practică, recurgând la barbaria revoltătoare: întemeierea fiecărui oraș era însoțită prin aducerea de jertfe umane, ca și cum el n'ar fi putut exista fără întărirea lui cu sânge curat omenesc.

O altă credință a vechei omeniri, mult răspândită, era aceea, că oamenii primelor veacuri se distingeau prin statură colosală și că viața lor era extraordinar de îndelungată. La greci ideea de statură uriașă a primilor oameni se lega strâns cu închipuirea despre autoctonia lor. Arcadia câteodată se numea Gigantida și Licia se numea Gigantia după statura neobișnuită, prin care se distingeau locuitorii lor primitivi. Tradiții despre generațiunea uriașilor, născuți din pământ, se lega de asemenea cu partea de sud a insulelor Rodos și Cos. Cizicul arăta pe pământul său un dig, care ar fi fost făcut anume de acești uriași. Anume această idee, că eroii primitivi aveau statură uriașă, a devenit loc comun al poeziei clasice și ea, se pare, a fost confirmată prin descoperirea de schelete enorme, care au și fost luate drept scheletele acestor eroi. Beroze, pe temeiul tradiției haldeo-babilonene, spune, că primii oameni se distingeau prin statură monstruoasă și prin putere monstruoasă, și că ar fi fost astfel chiar și primele lor generațiuni de după potop. Din tradițiile naționale ale Armeniei, Mar-Abas-Catina a scos de asemenea povestirea despre vechii uriași ai acestei țări și ai Mesopotamiei și despre silniciile lor, și despre lupta a doi din cei mai grozavi dinte dâșii: a lui Bel babiloneanul și Haig armeanul. Toate legendele arabe deasemenea mărturisesc unanim despre aceea, că popoarele primitive ale peninsulei Arabice, fiii lui Amalic și Ada, erau uriași, și aceste popoare au dispărut deja în adâncă antichitate, așa că din ele n'a rămas nicio urmă alta, decât amintirea despre împietatea și silnicia lor. Aceasta, evident, e aceeași tradiție, care se întâlnește și în istorisirea biblică, unde se vorbește de uriași, vestiți prin silnicii și împietate generală. Privind din punct de vedere general, asemenea tradiție nu are nimic contra sa și în datele științei, de oarece viața primitivă, cum s'a dovedit pozitiv, de obicei s'a manifestat în cele mai grandioase forme, și tradiția asta devine cu atât mai verosimilă, în vederea tradiției, confirmată de asemenea de povestirile populare, despre neobișnuita longivitate a oamenilor primitivi.

Marele sfinx din Egipt.

CAPITOLUL VI

VECHIMEA NEAMULUI OMENESC

atriarhii de dinainte de potop, prezentându-se drept monumente a vieții umane generale din vremile primare, prezintă în același timp acele epoci, după care istoricul trebuie să construiască cronologia istoriei primare. Construirea ei se ușurează și se simplifică prin aceea, că calculul anilor patriarhilor se face în cronica biblică întreit: 1) dela începutul vieții pânăla nașterea primului fiu; 2) dela nașterea primului fiu pânăla sfârșitul vieții; 3) numărul anilor întregei vieți. E cu deosebire important primul calcul. El dă puțința tragerei unei linii neîntrerupte de ani dela Adam pânăla Noe: trebuie numai a aduna anii fiecăruia, trăiți înainte de nașterea primului fiu. Așa, Adam era de 130 ani, când i s'a născut fiul Sit; Sit era de 105 ani la nașterea lui Enos; Enos avea 90 de ani la nașterea lui Cainan. Suma acestor ani va alcătui periodul dela facerea lui Adam pânăla nașterea lui Cainan: $130 + 105 + 90 = 325$ de ani. Prin același metod se poate determina numărul anilor dela Adam pânăla Noe, dela care s'a început o nouă epocă în istoria omenirii: trebuie adunați anii patriarhilor, trăiți de fiecare din ei pânăla nașterea primului fiu, și suma va înfățișa numărul căutat. Dar pelângă vădita simplitate, calcularea anilor prezintă greutăți aproape de nedeslegat din alt punct de vedere. Pentru a stabili cronologia acestei epoci primi-

tive, e de neapărată trebuință să găsim mai întâiu un sprijin puternic în inșiși calculul anilor vieții patriarhilor, atât a întregii vieți, cât și a celei până la nașterea primului fiu; așa acest calcul destul de considerabil diferă în trei texte din cele mai vechi și mai cu autoritate ale cronicei biblice: evreească, samaritană și greacă. Diferența asta se poate vedea din tabela următoare:

	Textul ebraic			Textul samaritan			Textul grec IXX.		
	Anii înainte de nașterea primului fiu.	Celălți ani	Toată viața	Anii înainte de nașterea primului fiu	Celălți ani	Toată viața	Anii înainte de nașterea primului fiu.	Celălți ani	Toată viața
Adam	130	800	930	130	800	930	230	700	930
Sit	105	807	912	105	807	912	205	707	912
Enos	90	815	905	90	815	905	190	715	905
Cainan	70	840	910	70	840	910	170	740	910
Maleleil	65	830	895	65	830	895	165	730	895
Iared	162	800	962	62	785	847	162	800	962
Enoh	65	300	365	65	300	365	165	200	365
Matusal	187	782	969	67	653	720	187	782	969
Lameh	182	595	777	53	300	653	188	565	753
Noe	500	—	—	500	—	—	500	—	—
Până la potop . . .	100	—	—	100	—	—	100	—	—
Anul potopului . .	1656	—	—	1307	—	—	2262	—	—

Cu deslegarea și armonizarea acestei divergențe în calculul anilor au ostenit numeroși interpreți, dar până acum lucrul a rămas nelămurit cu deplină exactitate. S'au făcut tot felul de presupuneri. Unii explică această divergență prin erori întâmplătoare ale prescriitorilor sf. Cărți; alții în abaterea textului samaritan văd tendința succesivă spre micșorarea longivității improbabile a patriarhilor, iar în abaterea textului grec dela cel ebraic văd tendința celor șaptezeci de traducători de a apropia calculul-biblic al anilor de forma egipteană; alții, în fine, indicațiile micșorate ale textului ebraic văd o falsificare intenționată a textului de către iudeii, care au dorit prin asta să dovedească, că încă „n'a venit plinirea vremilor“, care după vechea prorocie trebuia să se săvârșască în a șasa mie de ani dela facerea lumii. Mai multă probabilitate are prima și ultima presupunere, deși poate au existat și alte cauze, nedescoperite încă de știință. În genere, trebuie de avut în vedere, că cronologia este unul din punctele cele mai controversate, în istoria biblică, de oarece în Biblie nu este o suficientă precisiune în calcularea anilor. Pelângă că cele mai vechi texte ale Bibliei în

ce privește indicarea cifrelor diferă cu sute de ani. Causa principală a unei asemenea neprecisiuni se putea coprinde mai întâi de toate în erorile transcriitorilor cărților sfinte, erori, care cel mai ușor se pot face la cifre, de oare ce față cu textele nedeslușite transcriitorul nu are putința să găsească după context, cum se întâmplă la prescrierea cuvintelor nedescifrabile. Că asemenea erori în adevăr au fost, drept dovadă ne servește Fac. V, 25-27, unde în traducerea celor LXX se spune, că Matusal a trăit 167 de ani până la nașterea lui Lameh și 802 ani după aceea: „iar de toți anii lui Matusal au fost 969 de ani“. Dar față cu această precizare a anilor lui se ivește o curioasă nepotrivire și anume, că Matusal a trăit și după potop 14 ani. E vădit, că aicea s'a furișat o eroare, și de aceea în majoritatea copiilor și a traducerilor din grecește cifra 167 de obicei se corectează în 187, cum se notează aceasta și în Biblia rusască. De aicea noi putem conchide, că cronologia, ca una ce nu are raport direct cu principiile fundamentale ale credinței și moralei, este lucru secundar în Biblie și determinarea exactă a ei n'a intrat în problema autorului cărții Facerea, ci a fost rezervată calculelor rațiunii și cercetărilor științei.

Cercetarea îngrijită între altele arată, că pentru alcătuirea unei complete și sănătoase cronologii biblice nu există date solide, nu numai în ce privește cifrele aparte ale anilor vieții patriarhilor, dar și în ce privește genealogiile, care nu sunt duse cu o succesiune absolută. Așa în textul ebraic în genealogia patriarhilor de după potop e omis Cainan, și se zice, că „Arfaxad a născut pe Sala“, pe când după textul grecesc al celor LXX și după mărturia ev. Luca (III, 36) Sala a fost nepotul lui Arfaxad și fiul lui Cainan. Astfel aicea trebuie de admis sau o eroare în textul ebraic, sau de altă parte cuvântul „a născut“ să-l luăm nu în sens riguros de filiațiune, ci în sens general de urmaș. Că cuvântul acesta se întrebuințează în Biblie anume în acest senz larg, ne arată Mat. I, 8, unde citim: „Ioram a născut pe Ozia“; pe când din istorie se știe, că Ozia n'a fost fiul lui Ioram, ci strănepotul lui (Ioram-Ohozia-Ioas-Amasia-Ozia). În evreește încă și mai nedeterminată e întrebuințarea cuvântului „fiu“, care adesea se aplică urmașilor îndepărtați. Laban în Fac. XXIX, 5 se numește fiul lui Nahor, pe când în realitate el a fost nepotul lui din Batui (Fac. XXIV, 15 și 29); Șevuîl în 1 Paral. XXVI, 24 se numește fiul lui Girson, fiul lui Moise, deși a trăit la câteva veacuri după dânsul; Hristos se numește „fiul lui David“, etc. În vederea acestora nu-i nimic imposibil în faptul, că autorul cărții Facerea a putut

omite câteva verigi ale genealogiei patriarhilor de dinainte și de după potop, pentru a le duce în anumită simetrie: câte zece nașteri în fiecare, cum a făcut aceasta și ev. Matei, omițând câteva verigi din genealogia lui Ilristos, ca să o ducă în trei grupe simetrice, constând fiecare din paisprezece nașteri (I, 17). Și dacă e așa, atunci cronologia biblică nu poate fi determinată cu exactitate absolută, și determinarea ei poate avea importanță numai aproximativă, ceea ce e și cu totul suficient pentru scopul principal al istorisirii biblice, și anume de a arăta mersul treptat al credinței și moralei omenirii Vechiului Testament, care înseta după izbăvirea de sus.

Cu toată nedeterminarea cronologiei biblice, ce s'a arătat mai sus, în Biblie cu toate acestea sunt destule date, pentru a determina cu exactitate aproximativă timpul existenței omului pe pământ sau în genere vechimea neamului omenesc. Admițând unele presupuneri despre posibilitatea omiterii unora sau altora din generațiuni din scara vieții istorice a omenirii, noi prin aceasta nu dăruim deloc acel fapt neîndoelnic, că viața neamului omenesc pe pământ are comparativ o vechime foarte mărginită, și viața istorică a lui se ridică nu mai departe de 5-6 mii de ani a. Hr., cum se și recunoaște aceasta pe baza cronologiei grecești a Bisericii Ortodoxe. Altmintrelea se încearcă să determine numărul anilor vieții pe pământ știința modernă, care-și construiește cronologia sa pe propriile sale date: geologice, istorice, etnografice și filosofice. Vechimea omului pe pământ ea o determină cu sute de mii de ani. În vederea acestei deosebiri nu va fi de prisos a examina mai amănunțit temeiurile cronologiei științifice.

Intemeietorul cronologiei științifico-geologice a vieții omului pe pământ a fost cunoscutul geolog Lyell, care cel dintâiu pe baza rămășițelor omenești descoperite în săpături a început a afirma, că de oarece omul e contemporan mamutului și altor specii deja ne existente, apoi el trăiește pe pământ cel puțin de 100.000 de ani. Urmașii lui Lyell nu întârziară să dubleze și să întreiască această cifră, și curând treaba ajunsă până acolo, că probabil se găsi că nu ajung cifrele pentru a determina numărul anilor vieții omului pe pământ, de oarece Huxley în cuvântarea sa la adunarea membrilor „societății britanice”, dând din mână oarecum a disperare, spuse numai, că „apariția omului pe globul pământesc trebuie a o referi la o epocă *nemăsurat* mai depărtată decât cea care până acum se designa de cei mai îndrăsneți cugetători”. Concluziile geologiei se fondează pe două ipoteze, că 1) resturile

omului: uneltele de cremene, etc. se găsesc în straturile de pământ câteodată împreună cu oasele mamutului, și că 2) procesul actual de formație al straturilor de pământ este la fel de încet cu al celor din epocile precedente cele mai depărtate. Ultima ipoteză are cu deosebire mare importanță pentru cronologia geologică. Dacă în adevăr procesul stratificației totdeauna a fost la fel, atunci acele straturi, în care s'au găsit resturi de om și mamut au putut să se formeze numai într'un enorm număr de ani. Dar chestia e, că o asemenea presupunere nu are în favoarea sa nici un fel de temeiuri solide, și mulți geologi, admițând principiile generale ale acestei teorii, admit în același timp, că în timpurile anterioare au putut lucra și astfel de cauze, mulțămită căroră stratificațiile se formau mult mai repede decât acum. Prima presupunere, că omul e contemporan mamutului, poate fi adevărată, dar viața mamutului înseși, cere o determinare mai exactă. În secolul prezent, în Siberia s'a găsit în ghiață un mamut, pelea și părul căruia erau evident adaptate pentru trai în climat rece, iar carnea s'a păstrat până întru atâta, încât eschimoșii erau gata să o întrebuințeze la mâncare. Dacă gheții i se recunoaște o mare putere de conservare, apoi și în acest caz va fi improbabil, că acest animal a putut să se conserve nu 100.000, dar nici 6.000 de ani. E probabil de asemenea, că omul exista deja în acea vreme, când animalele, care acum trăiesc numai în climatul tropical, trăiau încă în pădurile Europei. Dar câți ani s'au cerut, ca climatul Europei din tropic să devină temperat? Întrebarea aceasta e greu de rezolvat. Schimbarea în direcția curentului cald, Golfstromul, schimbarea în înălțimea comparativă în înălțimea apei și uscatului, provocată de oarecare cauze deosebite, au putut comparativ să schimbe repede climatul Europei. Afară de asta și în cotloanele și peșterile pământului se descopăr împreună cu mamutul numai unelte de piatră, dar nu și oase omenești, ceea ce iară micșorează tăria doveditoare a acestui fapt, de oarece instrumentele de piatră au putut să fie alături cu resturile de mamut și în afară de conviețuirea și contemporanitatea omului cu dânsul. Sunt și alte fapte, care prezintă greutatea irezolvabile pentru recunoașterea enormei vechimi a omului. Luând în considerațiune repeziciunea de azi a creșterii populațiunii, trebuie să presupunem, că acea cantitate de populație a globului pământesc, care există în timpul de față, dintr'o singură pereche a putut să se formeze în nu mai mult ca 6.000 de ani. Tot despre un asemenea comparativ neînsemnat număr de ani al vieții omului pe pământ mărturisește și acea împrejurare, că artele

științele, invențiunile și în genere toate manifestările creatoare ale spiritului omenesc inventiv există nu așa de demult în istorie. În adevăr, ar fi cu totul neînțeles faptul, ca oamenii sute întregi de mii de ani să fi trăit ca niște jalnici selbategi, cu uneltele lor de piatră, iar apoi oarecum la semnalul unui toiag magic în 6.000 de ani să fi construit întreaga civilizație miraculoasă. E greu chiar de închipuit, ca omul într'un period așa de enorm, în absența oricărei culturi, care să-i dea stăpânire asupra lumii, să fi putut păstra existența sa pe pământ, când el după slăbiciunea sa fizică și în lipsa oricărui ajutor neconținut a fost expus pericolelor din partea numeroaselor animale, mai puternice decât el.

Deja aceste fapte dăruimă considerabil starea propunerilor geologice despre vechimea omului. Dar propunerile acestea devin și mai șubrede prin șubrezenia înseși datelor, de care geologia se folosește la cercetările sale. Iată exemple. În săpăturile, făcute pe țărmuri de mălituri ale Nilului, la adâncime considerabilă au fost găsite hârburi de vase de lut, semnul evident a existenței omului. Calculând după gradul repeziciunii și cantității stratificației, învățații au ajuns la concluzia, că aceste vase aparțin unor oameni, care au trăit cu câteva zeci de mii de ani înainte de Adam cel biblic, și deaceia au numit aceste hârburi preadamite. Dar după aceea s'a făcut altă descoperire, care deodată a respins presupunerea abea făcută. Încă la o adâncime și mai mare, lângă pedestalul statuei lui Ramzes II, a fost găsit un hârb, cu un desen grecesc imprimat pe dânsul, după care judecând acest nou hârb nici într'un chip nu se poate referi mai departe decât la trei veacuri înainte de Hristos, sau către vremea cuceririi Egiptului de către Alexandru Macedoneanul. Savantul inginer Stephenson, care a făcut săpături în Egipt prin vecinătatea Damietei, făcu o descoperire încă și mai importantă în acest senz: în cele mai adânci măluri ale Nilului, unde au pătruns casmalele și hârlețele iubitoare de știință ale savanților cercetători și unde după calculul acestor din urmă ar fi trebuit să fie resturi de oameni, ce au trăit cu milioane de ani în urmă, acolo el a găsit cărămidă cu ștampila lui Mahomet Ali, adică din timpul stăpânirii mahomedane asupra Egiptului. Pe temeiul unor asemenea date e greu să construești niște calcule oarecare solide.

În veacul trecut partizanii vechimei extraordinare a neamului omenesc și-au întemeiat concluziile lor pe temeiuri înalt-științifice, în genul datelor astronomice, procurate de zodiacale egiptene, de înclinațiunea osiei pământului, de pozițiunea constelațiunilor, etc,

Așa Dupuy, autorul cărții vestite cândva despre „origina tuturor religiilor“, se umplu de entuziasm, găsind confirmarea exactă a ideilor sale în zodiacale vechi. Dar el a fost încă cumpătat în tezele sale : „nu-i nevoie de a referi mai departe de cât la 14 sau 15 mii de ani figurile hieroglifice ale zodiacului, pe care grecii l-au primit dela egipteni și dela haldei“. Mândru cu descoperirea sa, el adăose : „Așa am aruncat eu ancora adevărului în fundul oceanului veacurilor“. Dar el a aruncat ancora sa, cum se constată după cercetările cele mai nouă, în adâncurile oceanului nu a adevărului, cum socotea dânsul, ci a rătăcirii, pentru că chiar în acel timp, când a fost edată cartea sa, în Franța s'a născut un copil, viitorul Champollion, care după treizeci de ani a descoperit taina citirii hieroglifelor. Și atunci s'a văzut, că zodiacale egiptene nu se refereau la așa vechime, care se determina prin 14 sau 15 mii de ani, ci către periodul deja al stăpânirii romane; pentru că hieroglifile de pe ele coprindea numele primilor împărași romani : August, Tiberie și alții. Astfel descoperirea lui Dupuy se dovedi o curată născocire. Acest însemnat fapt ne arată, cât de prudenți trebuie să fim la concluziunile, privitoare la vechimea neamului omenesc.

Vechimea neobișnuită a neamului omenesc s'au încercat să o întemeieze pe extraordinara vechime a civilizațiilor dispărute sau existente, dar, cum se vede, nici aicea nu sunt temeiuri suficiente. Cronologia chineză, cum se presupunea într'o vreme, se adâncea într'o uimitoare adâncime a veacurilor, dar cercetările mai îngrijite ale acestui obiect în timpurile din urmă au dovedit, că periodul istoric în China nu merge mai departe decât pânăla 2200 de ani a. Hr., iar unii cercetători referă începutul vieții istorice a Chinei către anul 781 sau în tot cazul nu mai departe de anul 1154. India deasemenea, cum se presupunea într'o vreme, avea o istorie, perioadele neguroase ale căria vădit ar fi dărămând învățătura sf. Scripturi despre vechimea comparativ nu așa de mare a originii omului. Dar astăzi știința cu convingere arată, că cel mai timpuriu eveniment, pe care-l poate urmări istoria Indiei, este strămutarea triburilor arice de pe platourile înalte ale Asiei în șesurile Indistanului, ceace în tot cazul a fost nu mai devreme de anul 2000 a. Hr.

Suferind neizbândă pe temeiul istoriei Chinei și Indiei, partizanii teoriei vechimei extraordinare a neamului omenesc au recurs la ajutorul Egiptului, ca țară, care presupunea evident în civilizația sa o vechime memorabilă. Dar și vechimea egipteană s'a dovedit un temei tare slab în această privință. Despre asta mărtu-

risește elocvent inesei divergința dintre savanți în determinarea începutului vieții istorice în Egipt. Beck, cunoscutul egiptolog german, raportează timpul domniei lui Menes, care se recunoaște de toți ca prim rege al Egiptului, către anul 5702 a. Hr. Unger, un alt mare învățat german, preferă anul 5613. Mariette-Bei, egiptolog francez, directorul muzeului de arheologie din Cairo, șterge câteva veacuri și pune domnia lui Menes în anul 5004 a. Hr. în care privință lui îi urmează Lenormant, cel mai de samă elev al său. Profesorul Maspero socoate, că anul 4500 se prezintă mult mai potrivit număr în această privință. Brugsch-Bei, savant german, care a trăit mult în Egipt, autorul cunoscutei lucrări „Istoria Egiptului, extrasă în întregime din monumente”, presupune anul 4455. Lepsius și Ebers, dascalul și ucenicul, dar ambii deopotrivă de renumiți egiptologi, socot, că Menes a domnit cu 3892 de ani a. Hr. Bunsen, un cunoscător nu mai puțin însemnat al vechimii, la început a fixat pentru Menes anul 3623, dar mai târziu a ajuns la convingerea, că anul 3059 e mai corespunzător adevărului. Savantul englez Berci, directorul secției egiptene din muzeul Britanic, cunoscut prin cercetările sale speciale, determină, că Menes a domnit cu 3000 ani a. Hr. Stuart Powell, directorul secțiunii numismatice din muzeul Britanic și cunoscut prin cercetările egiptologice, recunoaște anul domniei lui Menes 2718, și în fine răposatul Wilkinson, vestita carte a căruia despre vechimea egiptenilor ¹⁾ redă o deosebită greutate opiniilor sale, convine în genere cu Powell, și referă începutul domniei lui Menes către anul 2691 a. Hr. Astfel între cifra cea mai mare și cea mai mică a acestor calcule diferența se vede a nu fi mai mică de 3011 ani, și această diferență e cu atât mai însemnată, că toate aceste cifre aparțin calculelor unor oameni deopotrivă de învățați și de renumiți! Ca să arătăm evident, cât de mare e această divergință, ajunge să spunem, că după asemenea calcule istoricii contemporani ar trebui să difere de ex. la determinarea începutului domniei răposatului împărat Alexandru II până într-o atâta, încât unii să zică, că el a început a domni în 1855, iar alții, pe aceleași temelii științifice să afirme, că el a fost contemporan cu Moise sau cu faraonul egiptean Totmese III!

Causa unei diferențe așa de monstruoase se coprinde în aceea, că singurul temeliiu pentru cronologia egipteană până în prezent servesc listele faraonilor, citate de diferiți scriitori vechi din cartea

1) Wilkinson, The Manners and customs of ancient Egyptians, I-III, London 1879.

pierdută a lui Manethon, sacrificator egiptean din veacul III a. Hr. Dar datele lui au fost izvorul nedumeririlor permanente pentru învățați, de oarece el urmează obiceiul egiptean de a număra toți anii regilor, care au domnit mai mult sau mai puțin împreună, ca de ex: când fiul a fost încoronat încă trăind tatăl său. Nu-i de mirare, că un asemenea egiptolog, ca Brugsch, a trebuit să spună, că singur acest izvor de rătăcire „prezintă astfel de indoele și dificultăți în calea științei și cercetărilor, încât te face să disperi de a mai găsi puțină unei tăblițe cronologice exacte a monarhiei vechi egiptene“ ¹⁾. Peste acestea mai e faptul, că însuși egiptenii nu aveau nici o idee de o cronologie exactă și nu dau nici un fel de date solide pentru calcul. Cifrele lui Manethon sunt așa de încurcate, că „ușor pot să se potrivească la tot felul se sisteme cronologice“; pelângă aceasta, singurul tablou regulat a numelor domnitoare, coprinse în documentul, găsit în Abidos, și cunoscut sub numirea de Papirusul din Turin, e atâta de deteriorat, că prezintă un ajutor așa de insuficient pentru verificarea tăbliței lui Manethon. Mai mult încă monumentele încep tot mai mult a dărâma datele lui cifrale, așa că numai dacă noi nu voim fără nici un temei să prefacem tăblițele lui după propria noastră dorință, nu rămâne nimic altă ceva, decât numai așteptarea, până ce vreo descoperire fericită ne va izbăvi de acest periculos experiment. Brugsch fundează datele sale pe calculul, că la fiecare 100 de ani se venea exact trei domnii, pe când nu mai puțin cunoscutul savant orientalist, Canonicul Rawlinson, spune, că durata medie de domnie a regilor orientali se determina la 20 de ani. Dar chiar dacă aceasta era încă insuficient pentru a sdruncina orice încredere în cronologia egipteană, o mare dificultate de încredere în deciziunile ei se ivește în acea împrejurare, că nimenea nu știe încă anume care regi au domnit împreună sau când fiecare din ei a început să domnească singur.

Apariția civilizației babilonene multă vreme s'a presupus, pe temeiul fragmentelor din cartea lui Beroze, sacrificator babilonean, care a trăit prin veacul III înainte de Hristos, tot așa de veche, ca și cea egipteană. Dar și aicea deasemenea cercetătorii cei mai noi și mai exacți au risipit toate exagerările. Astăzi savanții sunt în deplin acord între dânsii într-o aceea, că cele mai timpurii urme ale istoriei babilonene se referă nu mai departe de anul 2500 a. Hr., deși Beroze refera potopul către anul 11.697 și legendele plăcilor cuneiforme fixază anul 439.000 a. Hr. pentru domnia celor zece

1. 1) Brugsch; History of Egypt. Vol. I, 120.

regi, care au trăit înainte de această mare nenorocire. Astriologii englezi Smith Soys socot, că „nici un fel de monumente contemporane nu pot fi referite la o vechime mai mare de 2300 ani a. Hr. și chiar acest număr e, poate, prea mare pentru monumentele cele mai vechi cunoscute nouă”. Presupunând destulă vreme pentru primele trepte ale dezvoltării rasiale sau naționale, istoria babiloneană astfel poate să ne conducă nu mai departe decât anul 3000 a. Hr.

Astfel ori din care parte am privi noi, nicăirea nu ni se prezintă destule date pentru referirea apariției omului pe pământ mai departe decât determină Biblia, și, din contra, toate temeiurile ne constrâng să luăm teza biblică despre viața omului comparativ nu așa de îndelungată pe pământ. Dacă astfel istoria vechilor popoară nu-și amintește mai mult de 3000 ani a. Hr. apoi un astfel de fapt e cu totul neînțeles din punct de vedere al teoriilor cronologice fabuloase. În adevăr, e ciudat și improbabil faptul, că omenirea, trăind sute de mii de ani, își amintește din ei și poate să-și numească istorici numai vreo cinci sau șase mii. Acest fapt e improbabil în aceeași măsură, cum ar fi improbabil faptul paralel cu dânsul din viața unui om aparte, când de ex. omul, trăind 100 de ani, și din toată viața sa și-ar aminti numai cinci-șase ani.

Pentru dovedirea vechimii neobișnuite a neamului omenesc, după aceea, s'a indicat și diferențele raselor omenești. Contrastul dintre negru și celelalte ramuri ale neamului omenesc prezintă, se pare, o dovadă destul de luminoasă a acestui lucru, în care caz deosebit de adesea se indică acea împrejurare, că despre negrii se pomenește în documentul istoric egiptean din timpul dinastiei a șaptea, unde ei se închipuesc cu totul la fel ca și pe monumentele din timpurile mai târzii. Dar apariția noului tip și chiar a noiei culori printre oameni nu-i necunoscută nici chiar în hotarele periodului istoric. Evreii în orient, astăzi, sunt tot așa de negri, ca și locuitorii localnici, pe când evreii țărilor răci adesea sunt balani, ca și celelalte popoară nordice. Americanii în tot exteriorul lor fizic și în trăsăturile feții lor rar se deosebesc de engleji, deși ei sunt apropiați urmași ai acestor din urmă. Turcii în Europa în câteva veacuri s'au depărtat până întru atâta de tipul lor tătarăsc primitiv, încât astăzi ei se referă la rasa caucasiană, deși noi știm că ei sunt de origină mongolă. Maghearii într'o mie de ani au pierdut aproape orice urmă a trăsăturilor tătarăști ale strămoșilor lor – ale osteacilor Siberiei de nord. Indienii înalți, uscățivi din America pot fi recunoscuți descendenți ai mongolilor

scunzi și umerii obrazului pronunțați din Asia numai după mărturia de neînvins a limbilor lor. Cine ar putea crede, că neîndămănosul laplandez aparține aceiași familii, ca și înaltul, chipeșul

Inscrierea robilor negri în Egipt (de pe un monument egiptean).

și frumosul finlandez, și totuși ei sunt de aceeași origină. Ce se atinge de negri, apoi ei evident au primit particularitățile lor tipice ca urmare a condițiilor deosebite ale vieții lor și ale climatului tropical. Africanul actual, zice un cercetător competent, are culoarea arămie și stă mai sus de negru din punct de vedere intelectual și fizic.

Se poate socoti, că negrul, care

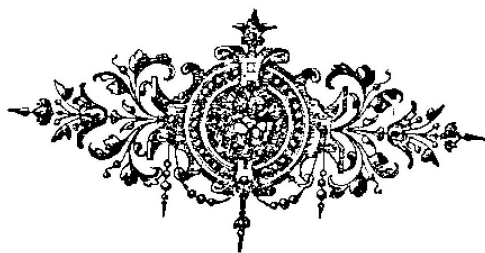
locuiește numai provinciile țărmurilor sau localitățile băltoase ale părții launtrice a continentului, la început aparținea la rasa arămie-roșie și că degenerarea lui ca tip a atârnat în totul de influența climatului și hranei¹⁾. Exemple de o asemenea înrăurire a condițiilor externe, cu deosebire a hranei, sunt cunoscute și în timpurile moderne. Așa, lipsurile extraordinare a locuitorilor din Connemara în Irlanda în anii, cari au precedat foametea din anul 1847, au dus la schimbarea totală a tipului lor fizic: umerii obrazurilor au devenit proeminenți, ca la negrii, și vizibilă fu degenerarea în toată ființa omului. Afară de asta, trebuie amintit, că schimbarea structurii sau culorii, odată săvârșite, devin permanente, și că împrejurările pot duce la această schimbare până într'un grad uimitor în cel mai scurt timp, ca și la animalele inferioare.

Marea vechime a omului s'a dedus în fine deasemenea și din datele limbistice. Limbile, se zice, se formează extraordinar de încet și de aceea nu se poate presupune, ca în oarecare cinci-șase mii de anii dintr'o singură limbă primară să se fi putut forma numeroasele limbi cu totul neasămănătoare unele cu altele. Obiecțiunea aceasta să înlăture direct prin cunoscutul eveniment biblico-istoric, care a avut drept urmare amestecarea limbilor și risipirea neamurilor. Dar și în afară de acest eveniment, temeiurile limbistice nu au tăria necesară. Limbile se schimbă încet numai atunci, când sunt definitiv formate formele lor și au o literatură bine statornă

1) Reade, *Antropological Review* (Nov. 1864) p. 341.

cită. Din contra, acele limbi, care n'au literatură, se schimbă extraordinar de repede. Triburile sălbatece, despărțite și risipite prin diferite țări, peste două-trei generațiuni deja încetează de a se mai înțelege unele cu altele. Tot la o asemenea schimbare, deși mai puțin repede, sunt expuse chiar și cele mai dezvoltate limbi; de pildă limba latină, cu toată prelucrarea formelor sale, s'a schimbat în italienește mai puțin decât în 500 ani. Dar, se zice, e puțin 10.000 ani pentru formarea unei așa perfecțiuni a formelor gramaticale, prin care se distinge de exemplu limba lui Omer sau limba Vedelor, pe când cronologia biblică le dă doară abea 900-1200 ani. Obiecțiunea aceasta poate avea importanță numai dacă se presupune, că dezvoltarea limbei totdeauna merge deopotrivă de uniform; dar se știe, că sunt în istoria popoarelor perioade de așa stărnire, când un popor în unul sau două veacuri deodată se ridică la așa înălțime, pentru care în mersul obișnuit al dezvoltării s'ar fi cerut mii de ani. Dela limba grosieră a satirei lui Eneea pânăla versul strălucit al lui Horațiu e o distanță de două veacuri, iar diferența calitativă poate fi determinată numai prin o mie de ani. Dela Tretiacovschi pânăla Pușchin e mai puțin de un veac, iar diferența de limbă e nemăsurată.

Din toate cele spuse cu o evidență suficientă urmează, că temeiurile examinate ale științei cronologice nu prezintă durabilitatea cuvenită, ca să determinăm vechimea omului cu sute de mii și cu milioane de ani, ci din contră în majoritatea cazurilor confirmă cronologia biblică, ceea ce-i și dă o preferință decisivă.

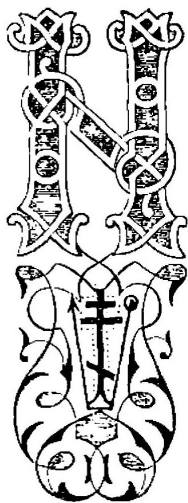
CARTEA A DOUA
Lumea de după potop

*Noe și familia sa în corabie.
(de pe un sarcofag din primele secole creștine)*

CAPITOLUL VII

P O T O P U L

Neobișnuita longevitate a patriarhilor de dinainte de potop a fost un dar deosebit, care a avut foarte mare însemnătate în istoria primară a omenirii, atât pentru popularea repede a pământului și pentru răspândirea științelor folositoare, cât și în deosebi pentru păstrarea curăteniei cinstită de Dumnezeu și a credinței, în făgăduința Izbăvitorului dată primilor oameni. Însă acest mare dar, la abateră odată săvârșită dela adevărata cale, a putut servi și de mijloc potrivit a înmulțirii și răspândirii răului în omenire. Raritatea neobișnuită a cazurilor de moarte, cu grozăviile ei, lipsi pe oameni de una din acele strașnice preveniri pentru conștiința lor. După aceea conviețuirea la un loc cu oamenii răi contribui la înmulțirea răului și a viciului, iar păruta depărtare a judecății și a izbăvirei putu să dea îndrăsneală celei mai îndrăsnețe necredințe și sacrilegiu. Totul depindea de aceea, care din cele două generațiuni ale omenirii primare va căpăta predominarea: a lui Sit, ca purtătoare a principiilor ideale ale istoriei, sau a lui Cain, care se dedase cu totul materialismului gro-

solan. De partea celei dintâu era succesiunea marilor tradițiuni și făgăduințe, care toate cugetele oamenilor trebuiau să le îndrepte către scopul suprem: răscumpărarea omenirii căzute din robia păcatului și a morții; iar de partea celei de a doua erau toate ispitele de a se folosi neînatural de bunurile simțuale ale prezentului. Aicea oarecum din nou prezența omului în toată deplinătatea a se folosi de bunul dăruit lui al determinării libere și a arăta, încotro se derijază cugetele lui: către Dumnezeu, sau către lume. Dar dacă deja în Edem omul a dovedit o vădită preferare a lumii și a călcat porunca lui Dumnezeu, apoi acum natura omenească, supusă stricăciunii, în virtutea a înseși greutatea păcatului original, vădit înclina spre lume și plăcerile ei, și numai singuratici aleși aveau într'înșii destulă bărbăție duhovnicească, ca să se împotrivească acestei înclinațiuni generale și să se păzească de atracțiunea generală a păcatului. Asume așa s'a și întâmplat. Plăcerile lumii aveau un caracter prea ademinitor pentru omenirea căzută și ea deschise larg ușile inimii sale păcatului și la toată fărădelegea.

Și iată, în adevăr, răul începu a se răspândi cu putere în lume; dar cea mai înaltă desvoltare a lui și-o ajunse el din pricina amestecării între ei a descendenților lui Cain și al lui Sit, și anume, când după grosolana atracție senzuală „fiii lui Dumnezeu (descendenții lui Sit) au văzut pe fiicele oamenilor, că sunt frumoase și și-au luat soții dintre dânsle, care pe cine a voit“. În timpul acesta pământul era deja destul de populat, dar împreună cu populația sa, se răspândi grozavul rău al viciilor și corupțiunii. „Și a văzut Domnul Dumnezeu că e mare stricăciunea oamenilor pe pământ, și că toate cugetele și gândurile inimii lor erau rău în toată vremea“. Aceasta vădit nu era o simplă viciere naturală a naturei stricate, ci dominațiunea generală a păcatului obraznic și fătis și răsccoală contra lui Dumnezeu. Dela criminala comuniune pasionată a descendenților lui Sit cu urmașii lui Cain se produse o generațiune „de uriași pe pământ“. Buzuindu-se pe puterile lor, aceștia introduse în comunitatea omenească grozăviile silniciei, a nedreptății, a hoțiilor, a poftelor și ale necredinței generale în izbăvirea generală făgăduită. Când generația lui Sit trăia deosebi, mai rămăsese încă nădejdea la păstrarea adevăratei religii și a făgăduinței legate de ea, iar acum peri și această nădejde și rămăsese o singură eșire grozavă pentru desrădăcinarea viciului și a necredinței pe pământ: nimicirea întregii omeniri existente. Și iată, la vederea unei asemenea stări a oamenilor, „s'a căit Domnul (vorbind omenește), că a făcut pe om pe pă-

mânt, și s'a întristat în inima sa. Și a zis Domnul: voi pierde de pe fața pământului pe oamenii, pe care i-am făcut, dela om pânăla dobitoc și pânăla târătoare, și paserile cerului voi pierde; căci m'am căit, că i-am făcut". Ca făcute odată cu omul și pentru om, animalele neconținut au trebuit să împărtășească soarta omului.

Dar valurile păcatului încă nu inundasă toată omenirea. În rândurile ei se găsi un om, care „a aflat har în ochii Domnului Dumnezeu". Acesta era Noe, fiul lui Lameh, „Om drept și neprihănit în neamul său"; el „umbla înaintea lui Dumnezeu", ca și strămoșul său Enoh. Și iată, când pământul „s'a stricat înaintea feții Domnului și s'a umplut de fărădelegi", când „tot trupul și-a greșit drumul său pe pământ", Domnul a binevoit să învrednicească pe Noe de marea cinste de a fi părintele. noiei omeniri pe pământ în locul celei stricate, care era sortită la peirea meritată. Dreptul judecător descoperi lui Noe hotărîrea sa dumnezeiască și-i zise: „sfârșitul a tot trupul a sosit înaintea feții Mele, și Eu îi voi perde de pe fața pământului. Fă-ți o corabie, că Eu am să aduc asupra pământului potop de apă, ca să pierd tot trupul, în care este duh de viață sub ceruri; tot ce este pe pământ se va lipsi de viață. Dar cu tine voi pune așezământul Meu, și vei intra în corabie tu, și fiii tăi, și femeea ta, și femeile fiilor tăi cu tine". Descoperirea era grozavă și în vederea, că împrejur domnea cea mai obraznică necredință, servea o puternică ispitire a credinței. Dumnezeu dădu o sută douăzeci de ani pentru pocăință neamului omenesc, și în acest timp Noe trebuia să pășască la neobișnuita sa construcție, care putea provoca la oamenii dinprejur numai sarcasme și amenințări. Dar credința lui era de neînfrânt.

Noe era nu numai moștenitorul cuviosiei și credinței, ci și propoveduitorul ei pe pământ, și „primind revelația despre ceea ce nu era încă văzut" (Evr. XI, 7), păși la facerea corăbiei pentru mântuirea casei sale, muștrând prin predica sa lumea și necredința și nelegiuirea ei. Corabia se construi după indicațiile exacte ale lui Dumnezeu: de lemn de gofer, care mai mult ca orice se apropie de chiparis, și a fost smolită pe dinăuntru și pe dinafară. Lungimea corăbiei era de 300 de coți, lărgimea de 50 coți și înălțimea de 30 coți ¹⁾. Sus fu fă-

1) Dacă se consideră cotul de 54 cm, apoi asta făcea 162 de metri lungime, 27 metri lățime și 16 metri înălțime. După calculul fericitului Augustin, proporțiile corăbiei în cele trei dimensiuni ale sale erau aceleași, ce sunt proporțiile proporționale ale trupului omenesc normal, „lungimea căruia din tălpi până în creștet e de șase ori mai mare decât lățimea peptului și de zece ori mai mare de cât grosimea sau adâncimea figurei culcate a omului, măsurată în linia dreaptă dela pământ". În anul 1669 un olandez, Petru Iansen, a construit o corabie tocmai după forma corăbiei lui Noe (de și în proporții mai mici) și s'a văzut că în această formă corabia prezintă o capacitate mult mai mare și anume cu o treime, decât în forma obișnuită de construcție a corăbiilor.

cută o mare deschizătură lungă peste toată corabia lată de un cot, pentru lumină și pentru aer, iar într'o coastă ușa. Ea trebuia să aibă trei rânduri, cu o mulțime de despărțituri în ele. Aceste din urmă erau destinate pentru toate animalele, pe care Dumnezeu deasemenea poruncise să le ia cu sine (câte șapte perechi din cele curate și câte una din cele necurate), și deasemenea pentru proviziile de trai. „Și a făcut Noe tot ce-i poruncise Domnul Dumnezeu“. Negreșit în timpul acestei mărețe construcțiuni Noe a continuat împreună cu aceasta „să propovăduiască cuvioșia și dreptatea“, mai ales când aceasta se provoca de prezența oamenilor curioși și sarcastici ai nelegiurii, care veneau să vadă construcția lui. Dar cea mai elocventă și răsunătoare predică era înseși lucrul, de care se apucase el. Indelungată răbdare a lui Dumnezeu tot mai aștepta încă trezirea pocăinței chiar și în timpul construirii corăbiei, dar totul a fost zadarnic. Bătându-și joc de predică și de groaznica prevenire, oamenii deveneau tot mai nepăsători și mai nelegiuiți. Ei „au mâncat, băut, s'au însurat și s'au măritat până în ziua, în care a intrat Noe în corabie și nu s'au gândit până ce a venit potopul și a nimicit pe toți“. (Mat. XXIV, 38, 39). Către timpul terminării corăbiei Noe era de șase sute de ani, și atunci, ne mai văzind nădeje de îndreptare a omenirii, Domnul a poruncit lui Noe să intre în corabie cu toată familia sa și cu numărul hotărât de animale. „Căci peste șapte zile, zise El, Eu voi vărsa ploae pe pământ 40 de zile și 40 de nopți, și voi nimici tot ce există și ce am făcut, de pe fața pământului“. Noe s'a supus și a intrat în corabie cu cei trei fii ai săi – Sim, Ham și Iafet, – cu femeea sa și cu femeile fiilor săi, apucând și animalele adunate, și „Domnul a închis după ei ușa corăbiei“. Și iată, după ce au

*Chiparisul
(arborele gofer).*

trecut și aceste șapte zile, trecu și cel din urmă termen dat pentru pocăință, „apele potopului au venit asupra pământului. În anul 600 al vieții lui Noe, în luna a doua, în ziua a 17 (după textul grec a 27) a lunii (adecă după numărătoarea noastră, dacă aicea se are în vedere anul civil ebraic – aproape de începutul sau de jumătatea lui Noembrie) s'au deschis toate izvoarele cele mari ale adâncului, și ferestrele cerului s'au deschis, și s'a vărsat ploae pe pământ patruzeci de zile și patruzeci de nopți“.

Așa s'a săvârșit marea pedeapsă dumnezească asupra omeneirii celei răzvrățite și cufundate în păcat. Apa repede a potopit tot pământul și s'a ridicat mereu tot mai sus, întrecând cu cincisprezece metri până și munții cei mai înalți. „Și s'a lipsit de viață tot trupul, ce se mișca pe pământ, și paserile, și dobitoacele, și fiarele și toate târătoarele ce se târau pe pământ, și toți oamenii. S'a nimicit toată ființa, ce era pe fața (a tot) pământul. A rămas numai Noe și ce era cu dânsul în corabie“. Apa însă se adaoase în curgere de o sută cincizeci de zile, adecă cinci luni. Toată fața pământului s'a acoperit de apă, și pe această nemărginită mare se purta numai singură corabia lui Noe, care cuprindea în sine numai sămânța aleasă pentru desvoltarea noiei vieți pe pământ. „Și și-a adus aminte Dumnezeu de Noe și de toți ceice erau cu dânsul în corabie, și a adus Dumnezeu vânt pe pământ, și au conținut apele“. Izvoarele adâncului s'au închis, ploaea a conținut și apa a început a scădea. Drept peste cinci luni dela începutul potopului corabia s'a oprit pe muntele Araratului. În ziua întâia a lunii a zecea s'au arătat vârfurile munților, și după trecerea încă a patruzeci de zile Noe a deschis în fine fereastra corăbiei, și a dat drumul primului vestitor, corbului, care totuși sburând și găsind, se vede, hrană îmbelșugată pentru sine în trupurile pe vârfurile descoperite ale munților, nu a dat știre exactă despre starea pământului, ci nedeterminat „a sburat încoace și în colo, pânăce s'a uscat pământul de ape“. Porumbelul, căruia i s'a dat drumul după aceea, ne găsând loc uscat, s'a întors la corabie. Dar dându-i-se drumul iară peste șapte zile, el se întoarse cu o rămurică verde de măslin în cioc, și așa Noe „a aflat, că apa s'a scurs de pe pământ“. Dându-i-se din nou drumul peste alte șapte zile, porumbelul nu s'a mai întors. Atunci Noe a deschis corabia și a văzut, că fața pământului se uscaseră, iar către ziua a douăzeci și șapte a lunii a doua, a anului șase sute unu al vieții lui Noe, adecă drept peste un an de la venirea potopului, ea s'a uscat de tot.

Atunci a poruncit Domnul lui Noe să iasă din corabie și să

dea drumul animalelor, ca să se înmulțască pe pământ. După eșirea din corabie cel dintâiu gând al lui Noe a fost să dea mulțămintă Domnului pentru o mântuire așa de minunată. El a făcut jertfelnic Domnului, a luat din animalele curate și din paseri și le-a adus ardere de tot. Asemenea evlavie a lui Noe a plăcut Domnului și „El a zis în inima sa: nu voi mai blestema pământul pentru om, pentru că cugetele inimii omenești sunt rele din tine- rețele lui, și nu voi mai lovi tot ce trăește, cum am făcut. De acum înainte în toate zilele pământului sămănatul și secerișul, fri- gul și căldura, vara și iarna, ziua și noaptea nu vor mai contenii.

Deoarece Noe cu familia sa era un nou începător al ome- nirii pe pământ, apoi Dumnezeu îi repetă lui binecuvântarea, dată cândva oamenilor. „Și a binecuvântat Dumnezeu pe Noe și pe fii lui, și le-a zis: creșteți și vă înmulțiți pe pământ (și-l stăpâ- niți)“. Toate fiarele au fost aduse la om sub stăpânirea lui și i s'a dat deslegare, ca afară de hrana vegetală, să întrebuințeze la mân- care și carne de animale, dar sângele lor nu, pentru că „în sân- gele animalelor este sufletul lor“. În același timp s'a dat și legea contra omuciderii, pe acel temei, că toți oamenii sunt frați, și pen- trucă fiecare ucidere este ucidere de frate, și pentru că omul este făcut după chipul lui Dumnezeu. Primul ucigaș a fost izgonit din comunitatea oamenilor, dar viața lui s'a declarat de neatins. Acum s'a statornicit, că „cine va vărsa sânge de om, sângele aceluia se va vărsa de mână de om“. Prin această lege, evident, s'a sator- nicit autorității publice dreptul de a pedepsi pe ucigași cu moarte. Astfel, pe lângă statornicirea sămbetei și a căsătoriei, au fost a- dause încă trei nouă așezăminte: înfrânarea de a mânca sânge, despre oprirea uciderii și drepturile autorității publice. Acestea sunt așa numitele „legile lui Noe“, care iudeii le numărau șapte, adăogând la ele încă așezemintele contra închinării la idoli, a hu- lirei lui Dumnezeu, a desfrânării și a furtului. În fine pentru de- săvârșirea acestor deosebite așezăminte, Dumnezeu închiă cu Noe un așezământ solemn, adecă una din acele învoele, prin care El din iubire către oameni luă asupra sa anumite obligațiuni, ca prin ele să impună și omului îndatorii mântuitoare pentru dânsul. În puterea acestui așezământ El făgădui solemn lui Noe, că „nu se va mai nimici tot trupul prin apa potopului, și nu va mai fi po- top pentru stricarea pământului“, și semnul acestui așezământ a fost pus curcubeul, care se arată pe cer în timpul ploiei, ca semn, că aceasta nu-i ploaea potopului, ci ploaea binecuvântării.

În legătură cu istoria potopului stau în legătură oarecare ne-

dumeriri, care fac câteodată să fie răstălmăcit înțelesul ei real. Așa, unii socot imposibil a lua aicea în înțeles propriu potopul universal, că a acoperit tot pământul, și-l înțeleg general numai în înțelesul pierderii generale a oamenilor în acele țări, în care ei izbutise până atunci să se împrăștie. Dar o astfel de mărginire nu se iustifică prin nimica, deși ea nu-i nici imposibil de împăcat cu expresiunile directe ale Bibliei, ci din contră se respinge de urmele geologice ale potopului până în cele mai depărtate părți ale feții pământului. Pelângă aceasta și științei îi sunt cunoscute asemenea revoluțiuni pe pământ, când continente întregi s'au acoperit de apă, ca de ex. continentul Atlantidei, acoperit acum de oceanul Atlantic. Dacă astfel de fenomene sunt posibile în puterea revoluțiilor naturale, atunci e cu atât mai de înțeles în senz deplin potopul universal, ca pedeapsă grozavă Dumnezeiască pentru nimicirea vieții de pe pământul păcătos. Dacă se admite universalitatea potopului, atunci se zice că ar fi fost de necugetat de a aduna toate felurile de animale în acea încăpere, cum se prezintă corabia lui Noe. Dar trebuie de avut în vedere, că în corabie au putut fi luate numai acele soiuri, care hotărât nu puteau scăpa de moarte în vremea potopului, nici nu puteau trăi în apă chiar sub formă de germene și de sămânță, ca apoi să se renască din ele sub influența razelor soarelui sau a altor condiții favorabile pentru trezirea vieții. După aceea după variația actuală de soiuri nu se poate judeca despre soiurile de dinainte de potop, care erau incomparabil mai puține. Și în fine, multe soiuri fără îndoială au fost direct sortite peirei, ca de pildă toate acele ființe monstruoase de dinainte de potop (Mamonții, mastodonții, pleozaurii, pterodactilii, etc.), care se găsesc în straturile pământului, și astăzi nu mai există în realitate. Astfel cu excepția tuturor acestora rămân nu așa multe soiuri, încât să nu fi încăput în corabia, cu care după mărime și capacitate nu se poate compara nici una chiar din corăbiile uriașe de astăzi, ce plutesc pe oceane. Ce se atinge însă în genere de veracitatea istoriei potopului, apoi ea-și găsește confirmarea în universalitatea tradiției despre el la diferitele popoare din cele mai depărtate unele de altele.

Și în adevăr, tradiția despre potop este cea mai răspândită și ei de drept îi aparține numirea de tradiție universală cu preferință. Urmele ei se întâlnesc la toate popoarele cele mai îndepărtate. Se vede, că acest mare eveniment s'a întipărit adânc în amintirea protopărinților omenirii de după potop, cari au transmis urmașilor lor istorisirea despre dânsul, ca o mare prevenire pentru

generațiunile următoare, care au păstrat amintirea despre el și după risipirea lor din leagănul primitiv. Cum era și firesc, tradițiile diferitelor popoare cu trecerea timpului au trebuit inevitabil să capete nuanțele condițiilor locale și să primească caracter legendar, dar senzul general al tradiției s'a păstrat neschimbat la toate popoarele, și anume, că omenirea, prin faptele sale rele a mâniat pe Dumnezeu, care a și nimicit-o, cu excepția unei singure familii credincioase, care a devenit începutul neamului omenesc în noi. Pelângă aceasta e cu deosebire de remarcantă aceea împrejurare, că conștiința omenirii a păstrat amintirea și despre aceea, că vinovații principali ai nenorocirii, care a căzut asupra pământului, au fost anume „uriași”, cari prin faptele lor rele de silnicie și pofte au făcut pământul locul a tot felul de grozăvii și ticăloșii. Asemenea tradiție se repetă neschimbat la toate popoarele, unde s'a păstrat amintirea despre potop.

Ca și toate celelalte tradiții despre istoria primară a omenirii, tradiția despre potop nu cu o deplinătate și exactitate identică s'a păstrat la toate popoarele; dar ceea ce este mai interesant și mai asemănător în istorisirea biblică s'a găsit și la vechii babiloneni, așa numita istorisire haldeiană. Ea demult a fost deja cunoscută după redarea ei în limba greacă de sacrificatorul babilonean Beroze în veacul III a. Hr. care sacrificator a avut de scop să facă și pe greci să cunoască tradiția patriei sale. Dar cum se putea bănuia că Beroze, ca scriind în grecește și într'un timp așa de târziu, a putut introduce în înseși povestirea și trăsături împrumutate din Biblie, apoi nu i s'a dat atențiunea cuvenită până la timpul mai din urmă, când a fost descoperit originalul haldaic a acestei tradițiuni. Anume la examinarea bibliotecii ultimului rege al Asiriei Sardanapal, găsită în ruinele Ninivei, învățatul asiriolog englez Smith, a găsit și a citit o mare poemă, în care cântul al 11-lea cuprinde istorisirea despre potop. Poema a fost găsită în trei copii cu semnalarea, că ele sunt făcute după un străvechiu original (din veacul XVII înainte de Hristos) și astfel sunt scutite de influențe lătrălnice. Eroul poemei e un oarecare Izdubar, căruia străbunul său Xisutr, al zecilea din regii primitivi (Noe este al zecilea dintre patriarhi) îi istorisește cum s'a izbăvit el de potop. Vom da aicea istorisirea haldeeană în amândouă formele ei.

Istorisind la început despre nouă regi de dinainte de potop, sacrificatorul haldeian după aceea expune așa istoria potopului: „După moartea lui Obartesa, fiul său, Xisutr¹⁾, a domnit opt-

1) Gazizadra, după originalul haldeian.

sprezece sar (64.800 de ani). În timpul lui s'a săvârșit marea potop, istoria căruia se povestește în scrierile sfinte în modul următor. Cronos (Ea) i s'a arătat lui în vis și-i vesti, că în a cincisprezecea zi a lunii Dezîe (luna asiriană Sivan, cu puțin mai înainte de solstițiul de vară) toți oamenii vor peri de potop. Deaceea el îi porunci să ia începutul, mijlocul și sfârșitul a tot ce i s'a însemnat înscris, și să fugă în orașul soarelui, la Sippara, apoi să construiască o corabie și să între într'însa cu toată familia și cu cei mai de aproape prieteni, să aprovizioneze corabia cu merinde pentru mâncare și băutură și să vâre acolo animale înaripate și patrupeze, pregătind în fine totul pentru navigație. Și când Xisutr a întrebat, încotro să îndrepte el corabia, acela a răspuns: „Spre zeii, pe care el trebuia să-i roage pentru binele oamenilor”. Xisutr se supuse și construi corabia lungă de cinci stadii și largă de două stadii; apoi adună tot ce-i fusese prescris și introduse în corabie pe femeia sa, copiii săi și pe prietenii săi cei mai de aproape. Curând veni potopul. Când potopul trecu și începu a scădea, Xisutr dădu drumul la câteva paseri. Ele negăsind nici mâncare, nici loc, unde să poată șede, se întoarseră la corabie. Peste câteva zile după aceasta Xisutr le dădu din nou drumul; dar ele se întoarseră iar la corabie cu noroi pe picioare. Însfârșit dându-le drumu a treia oară, paserile nu s'au mai întors. Atunci Xisutr înțelese, că pământul s'a eliberat de apă. El făcu o deschizătură în acoperișul corăbiei și văzu că corabia s'a oprit pe un munte. El se pogori cu femeia sa, cu fiica sa și cu corăbierul său, s'a închinat pământului, a ridicat jertfenic și a adus jertfă zeilor. Și în acest moment el a dispărut cu toți cei ce-l însoțeau. Între acestea ceice rămăsese în corabie, nevăzând întoarcerea lui Xisutr, la rândul lor s'au pogorit pe pământ și începură să-l caute, strigându-l pe nume. Pe Xisutr ei nu l-au mai văzut, dar au auzit glas din cer, poruncindu-le să fie evlavioși față de zei și vestindu-le, că Xisutr, ca răsplată pentru evlavia lui, a fost luat la cer ca să locuiască între zei, și că femeia lui, fiica sa și cărmuitorul corăbiei au împărtășit cu dânsul această soartă. Glasul vesti celor rămași afară de aceasta, ca ei să plece la Babilon și, potrivit cu poruncile soartei, să desgroape scrisorile îngropate în Sippar pentru a le da oamenilor. El mai adăose încă, și aceea, că țara, unde ei se aflau, era Armenia. Acești din urmă, care au auzit glasul, au adus jertfă zeilor s'au întors pe jos la Babilon. Din corabia lui Xisutr, care s'a oprit în Armenia, o parte există încă și astăzi în munții Gordieni din Armenia, și pelerinii aduc de acolo asfalt, pe

care ei îl adună de pe ruine și-l întrebuințază pentru ferirea lor de rău. Ce se atinge de însoțitorii lui Xisutr, apoi ei au trăit în Babilon, au desgropat scrisorile îngropate în Sippar, au întemeiat numeroase orașe, au zidit temple și au restaurat Babilonul¹.

În această expunere nu se poate să nu vedem într-o câtva o prelucrare personală a lui Beroze, care a dorit să expună tradiția haldeană pentru greci într-o formă cât mai simplă și legată. De aceea originalul descoperit acum al tradiției are un caracter mult mai original și poartă asupra sa pecetea simplității, care îi și dă un deosebit interes. Din nefericire, multe locuri din poem, din pricina stricăciunii plăcilor sunt cu totul inaccesibile pentru citire, și deci traducerea se prezintă cu lacune inevitabile, care se pot reconstitui numai prin găcituri. Iată cum se citește acest original haldeic a tradiției despre potop¹.

„Eu voesc să-ți descopăr, Izdubar, istoria mântuirii mele și să-ți povestesc hotărârea zeilor:

Orașul Suripac²), Oraș pe care tu-l știi, e situat pe Euftrat;

El era vechiu și în el (nu se cinstea) zeii.

(Eu singur eram) slujitorul lor, al marilor zei.

(Zei au ținut sfat după indemnul) lui Anu.

(Potopul a fost propus) de Belu.

(Și încuviințat de Nabu, Nergal și) Ninib.

Și zeul (Ea), domnul cel adevărat,

A comunicat porunca lor în vis.

Eu am auzit porunca soartei, pe care a proclamat-o,

Și el mi-a spus:

„Omule din Suripac, fiul lui Ubaratuta,

Fă-ți o corabie și o pregătește (repede),

Eu cu potop am să distrug sămânța și viața.

Vără în corabie sămânța a tot ce trăește.

Corabia, pe care tu ai s-o faci,

Trebue să fie de 600 coși lățime și (60?) înălțime.

(Dă-i drumul pe) marea și acopere-o cu acoperiș³).

Eu am înțeles și am zis zeului Ea, Domnul meu:

„(Corabia), pe care mi-a poruncit s-o fac așa,

Când o voi face, vor râde de mine și mici și mari⁴).

(Ea își deschise gura sa și) zise, graind mie, slugii sale:

„(De vor râde de tine) tu le vei zice⁵):

Zeul Bel
(De pe un cilindru
babilonean).

1) Lenormant, *Histoire ancienne de l'Orient*, I, 60.

2) Suripac din care copletorii lui Beroze, prin o serie de erori, au făcut Laranhu, era oraș în Haldeea de jos, situat aproape de mare.

3) Mahomet zice în Coran, negreșit după tradiția poporului iudeu din vremea sa, „El a construit corabia, și totdeauna, când șefii poporului său treceau pe acolo, râdeau de el”. „Nu râdeți de mine, zicea Noe, pentru că și eu la rândul meu am să râd de voi”.

(Va fi pedepsit) acela, care-mi va face rău,
 (Pentru că ocrotirea zeilor) este cu mine¹⁾..
 Ca trupurile..
 ...Eu voi rosti judecata mea asupra celor de jos și a celor de sus..
 ...Închide corabia. .
 ...În vremea cuvenită, pe care ți-o voi arăta,
 Intră în ea și închide după tine ușa corăbiei.
 Înăuntru pâinea ta, lucrurile tale, provizia ta,
 Bogățiile tale, slugile tale, bărbați și femei și tineri,
 Dobitoacele câmpului și fiarele sălbatice, pe care le-ai adunat
 Și pe care eu le voi vedea la tine, se vor mântui în corabie".
 Gazizadra și-a deschis gura și a zis, vorbind zeului Ea, Domnului său:
 „Nimeni n'a făcut asemenea corabie.
 Pe partea de sub apă eu voi întări..
 Eu voi vedea... și corabia..
 Corabia, ce mi-a poruncit să fac (așa), care...

(Aicea e o lacună de câteva rânduri).

„În ziua a cincea s'au ridicat două laturi ale ei.
 Pentru închidere erau paisprezece închideri,
 Paisprezece de toate, socotind și pe cea de deasupra.
 Și i-a făcut acoperiș și a acoperit-o.
 Eu am plutit cu ea în (ziua) a șasa.
 Și am întins vintrelele ei în a șaptea.
 Și am despărțit încăperea din lăuntru în a opta.
 Și am făcut deschizături, prin care intra apa.
 Eu am cheltuit pe dinafara ei de 3 ori 3600 măsuri de asfalt.
 Și de trei ori 3600 măsuri asfalt înăuntru.
 De trei ori 3600 oameni au adus pe cap panere cu provizie.
 Eu am oșebit 3600 panere pentru hrana familiei mele.
 Și pentru mateloși am oșebit de 2 ori 3600 panere.
 Pentru hrană am tăiat boi ;
 Eu am rânduit porția pe fiecare zi,
 La caz de trebuință pentru băut
 Eu am adunat atâtea butoiașe cu vin, câtă apă e în râu.
 Iar provizie atâtea, câtă pulbere e pe pământ.
 Tot ce aveam eu am luat.
 Tot aurul ce aveam eu l-am adunat.
 Tot ce aveam sămânță vie, eu am strâns.
 Tot am pus în corabie, toate slugile și slujnicile mele,
 Dobitoacele câmpului și fiarele pădurii..
 Potopul l-a pregătit Samas (zeul soarelui),
 Și a zis grăind sara : „Ploae mare voi trimite din cer ;
 Intră în corabie și închide ușa“,
 S'a deschis cursul, de care vorbise ei,

Zeul Raman
 (De pe un clă-
 ăndru asirian)

1) Aici placa e tare stricată și nu poate fi citită bine

Grăind sara: „Voi trimite ploae mare din cer”.
 În ziua, când am serbat eu sărbătoarea lui,
 În ziua privegherei, eu m'am îngrozit.
 Eu am intrat în corabie și am închis ușa...
 Dimineața s'a stărnit furtună mare,
 Lățindu-se larg dela margina orizontului.
 Raman (zeul furtunii) tună prin mijlocul cerului...
 Duhurile pustiitoare se purtau pe munți și văi pustiind pământul.
 Inundația lui Raman ajunse la cer.
 Mărețul pământ se prefăcu în pustietate.
 Mătură fața pământului, fu nimicit tot ce trăia pe pământ.
 Frate pe frate nu mai văzură, totul peri.
 Ca trestiiile pluteau trupurile...
 La 12 coși se ridică corabia deasupra pământului.
 Pe muntele Nizir se opri corabia.
 În ziua a șaptea am dat drumul porumbelului.
 Porumbelul a zburat, n'a găsit loc de șezut și s'a întors.
 Am dat drumul rândunicei, ea a zburat și s'a întors.
 Am dat drumul corbului; corbul a zburat
 Și a văzut apa scăzută și... nu s'a întors.
 Apoi am dat drumul animalelor în cele 4 vânturi.
 Eu am săvârșit turnare de mulțămită,
 Am rădicat jertfelnic pe vârful muntelui...
 Zeii s'au adunat, mirosind mireasma ei.
 În depărtare se ivi zeița (Ištara),
 Ridicând marele hrâu, făcut pentru slava Zeilor (adecă Curcubeul).

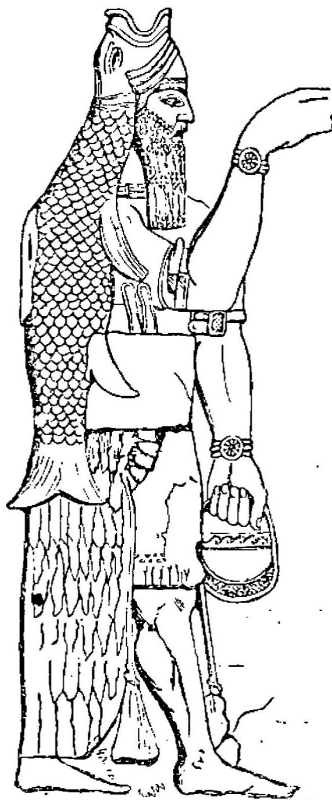
*Zeița Ištara sau Astarta
 (depe un cilindru asirian).*

Zeul Ea deschise gura sa și a zis,
 Zicând războinicului Belu:
 „O tu, Vestitorul zeilor, ostașule
 Tu ai vărsat apele potopului.
 Păcătosul să-și poarte greutatea păcatelor
 [sale
 Hulitorul zeilor greutatea hulelor sale,
 Dreptul de jos să nu fie pierdut.
 Credinciosul să nu fie nimicit
 În locul aducerii altui potop,
 Lei și hiene să vie să scadă numărul
 [oamenilor.
 Să fie foamete și pământul pustiit.
 Să vie Dibbara (zeul molimei)
 Și să cosască pe oameni
 Eu n'am descoperit această hotărâre a
 [marilor zei.
 Gazizadra tălmăci visul și înțelese ce
 [hotărîse zeii.

Zeul Bel intră în corabie, mă luă de mână și mă ridică,
 El îmi porunci să mă scol cu femeea mea.
 Închie alianță și dădu binecuvântarea lui.
 În prezența lui Gazizadra și a poporului său.

„Când Gazizadra și femea și poporul lui vor fi răpiți,
 Ca să se egaleze cu zeii,
 Atunci el trebuie să fie trimis în țări depărtate la gurile apelor”.
 Ei m’au luat și m’au trimis în țări depărtate la gurile apelor”.

Aceasta este vestita istorisire haldeiană despre potop, dată aicea numai cu mici prescurtări. Din această expunere dela sine se vădesc punctele de asemănare și de deosebire ale ei cu istorisirea biblică. În Biblie nu se spune nimic despre desgroparea scripturilor și nu-i nici urmă despre acel grosier politeism, care desfigurează istorisirea haldeiană în ambele ei redacții. Lungimea corăbiei, după Beroze, se referă la lărgimea ei, ca 5: 2; în cartea Facerea ca 6: 1, iar pe plăcile haldeene ca 10: 1. La Beroze și pe plăci în locul unui simplu patriarh, cum este Noe, apare un rege, iar în loc de mântuirea numai a unei familii, în corabia haldeiană să mântuiesc prietenii, slugile și tinerii cu toate comorile regești. După istorisirea inscripțiilor asiriene, potopul a ținut numai șase zile și șase nopți; după cartea Facerei el a continuat 40 de zile și 40 de nopți, și pânăla dispariția apelor au trecut în total 150 de zile. În Biblie se vorbește că de către Noe s’au luat în corabie câte șapte perechi de animale curate și câte o pereche din cele necurate. În povestirea haldeiană nu se face nicio despărțire între cele curate și cele necurate. Samas (zeul Soarelui) spune: „întră în corabie și închide ușa”. În Biblie se zice: „și Domnul a închis-o”. După amândouă istorisirile corabia a fost unsă cu smoală de pământ. După istorisirea haldaică din corabie s’a dat drumul la un porumbel, o rândunică și corbului, iar după istorisirea biblică s’a dat drumul corbului și porumbelului. În istorisirea haldeiană și în cartea Facerei deopotrivă curcubeul se arată ca semn al satisfacției divine prin jertfa adusă după potop, și în amândouă se face încredințare, că pământul niciodată nu va mai fi pedepsit prin asemenea formă de distrugere. Însă o soartă deosebită va ajunge pe cei mântuiți. După istorisirea hal-

Zeul Ea sau Ghea (de pe un Barelief din Nineva).

deică, ca și după cea a lui Beroze, unii din ei vor fi luați de zei; în cartea Facerei ei vor rămânea vii pentru popularea pământului. Istorisirea haldeiană, evident, a confundat istoria lui Enoh cu istoria lui Noe. Dar în tot cazul noi avem aicea o tradiție independentă de o vechime neobișnuită, care istorisește anume despre acel mare potop, care a nimicît tot neamul omensc, afară de puțini, și a fost pedeapsa pentru păcatele ei. Deosebirea esențială a istorisirii haldeene de cea biblică constă în aceea, că istorisirea haldeeană e pătrunsă în totul de un politeism grosier și se ocupă amăruntit de istorisirea despre participarea în acest mare eveniment a diferiți zei; pecând istorisirea biblică se ține riguros de monoteism, din care pricină ea se distinge prin un caracter mai înalt și mai serios și de la sine manifestă origina sa supranaturală. Între altele se aruncă în ochi încă o trăsătură, prin care istorisirea haldeeană se deosebește tăios de cea biblică și arată coloritul local babilonian. În cartea Facerei numirea corăbiei *tebah* însemnă cutie, iar nu corabie, și nu se spune nimic despre slobozirea ei pe apă, deasemenea nu se pomeneste nici despre marea, nici despre pluitire, nici despre corăbier. Dimpotrivă, în epopea haldaică toate ne arată, că ea a fost alcătuită de un popor maritim, toate trăsăturile trădează moravuri și obiceiuri de ale locuitorilor de pe țărmurile golfului Persic. Gazizadra intră în corabie, special pregătită pentru navigare; Această corabie se sloboade pe apă și cu dânsa se face experiență de navigare; toate crăpăturile ei se astupă și să întăresc cu smoală, și conducerea ei se încredințază unui corăbier ¹⁾.

Foarte asemănătoare cu tradiția haldeiană și în legătură directă cu ea este tradiția arameană, care la rândul ei s'a răspândit mai departe la apus, chiar și între greci și romani. Iată cum se redă ea de necunoscutul autor al cărții „Despre zeița siriană (după tradiție Lucian): „Când eu am întrebat, cât de vechiu este acest templu (templul zeiței siriene din Ierapoli), zice autorul, și cărei zeițe, după părerea lor, a fost consacrat, eu am primit multe explicațiuni tălmăcitor și pe față, unele din ele suigeneris, iar altele de acord cu pă-

1) Nu-l de prisos a observa, că istorisirea haldeiană despre potop, ca și cea despre creațiune, aplică o lovitură decisivă criticei raționaliste, care se silește să vadă și în istorisirea biblică despre potop povestiri de diferite feluri și din diferite timpuri, presupunând că unele din aceste povestiri aparțin unui elohist, altele unui Iehovist. Așa ar fi locurile din Facerea, VI, 8, 13, 9, 12, 20, 17, 22, 18 și VII, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 21 și 22, care aparțin elohistului, iar Fac. VI, 5 și 7, VII, 1-9, 17 și 23, aparțin Iehovistului. Istorisirea haldeeană între altele conține toate acestea într-o istorisire întregă și astfel dărâmă cu totul această teorie artificială, dovedind, în tot cazul, că lui Moise istoria potopului îi putea fi cunoscută chiar după tradițiile cele mai vechi.

rerea greacă. Majoritatea ziceau, că l-a întemeiat Deucalion din Sciția, în zilele căruia s'a întâmplat un strașnic potop. Istoria despre Deucalion am auzit-o eu dela greci, care spun, că actualul neam omenesc nu este cel dintâiu, de oarece cel dintâiu a fost cu totul nimicît, ci se trage din Deucalion. Neamul primitiv, spun ei, se distingea prin silnicii și era vinovat de multe crime: nu păzea nici jurămintele, nici ospitalitatea, și nu arăta milă unul către altul, pentru care a și fost crud pedepsit. Pământul s'a deschis și a vărsat apă multă; au căzut ploi grozave; râurile au eșit din albi și marea și-a lărgit malurile, așa că apa a acoperit tot, și neamul omenesc a perit. A rămas viu numai Deucalion pentru înțelepciunea și evlavia sa, spre restabilirea neamului omenesc. El s'a mântuit astfel: a făcut o corabie mare, în care a vârit femeile sale și copiii, și în care a intrat și el însuși. În același timp au intrat acolo cu dâșii porci, cai, lei, șerpi și toate celelalte animale, pe care le hrănește pământul. El le-a primit pe toate în corabia sa. Acolo ele nu i-au adus vătămare, pentru că între ele era mare prietenie, pe care Zeus a pus-o în inima lor; și așa ele au trăit în corabie cât a durat potopul. Astfel este povestirea transmisă de greci despre Deucalion. Ierapolitanii adaogă ceva foarte de mirare. Ei spun, că în țara lor s'a deschis o crăpătură mare, care a înghițit toate apele, și că după aceasta Deucalion a ridicat jertfelnic și a făcut templu Junonei deasupra acestei crăpături. Eu am văzut-o; ea e foarte îngustă și se află sub templu. De a fost ea cândva mai mare și acum s'a îngustat - eu nu știu; dar eu am văzut-o, ea e cu totul mică. În timpul de față ei aduc în templu apă de două ori pe an, nu numai sacrificatorii, ci și mulțime de popor din toată Siria. Arabia și de peste Eufrat, intră în mare și o aduc. După aceea ei o toarnă mai întâiu în templu, din care ea curge în crăpătură. Ei fac aceasta, cum se spune, spre împlinirea poruncii lui Deucalion și în amintirea nenorocirii suferite și a izbăvirei dăruite lui.

India la rândul ei deasemenea avea o povestire despre potop, asemănarea căria cu istorisirea biblică și haldeană este foarte mare. Forma cea mai simplă și mai veche a ei se află în Sata-pata-Bramana, una din cărțile sfinte ale Indiei. Această parte a cărților sfinte mai întâiu a fost tradusă de Max Müller și se citește așa: „Intr'o dimineață lui Manu¹⁾ i s'a adus apă de spălat; și când se spala el, se pomeni cu un pește în mână. Acesta se

1) Manu Vaivasvata este modelul și străbunul omenirii după legendele indiene.

adrese către dânsul cu aceste cuvinte: „apără-mă și eu te voi mântui“. „De ce ai să mă aperi tu pe mine? – întrebă el. „Potopul are să piardă toată făptura, și iată anume de aceasta am să te mântuesc“ – „Dar cum pot eu să te apăr?“ întrebă Manu. Peștele răspunse: „De oarece noi suntem mici, ne găsim în mare primejdie, pentru că pește pe pește înghite; apără-mă la început în vreun vas. Când mă voi face prea mare, sapă un iaz, ca să-mi dai drumu acolo. Când eu voi crește și mai mare, du-mă în ocean. Atuncea și eu voi fi scăpat de peire. Curând peștele s'a făcut mare. El zise lui Manu: „Chiar în acel an, când eu voi atinge deplina mea creștere, va sosi potopul. Fă atunci o corabie și închină-te mie. Când se vor ridica apele, intră în acea corabie și eu te voi mântui“. Ținând peștele, cum s'a rugat el, Manu l-a dus în ocean. În acel an, cum zisese el, Manu făcu corabia și se închină peștelui. Și când a venit potopul, el a intrat în corabie. Atunci peștele a înotat spre dânsul și Manu a legat otgonul corăbiei de cornul peștelui, și astfel peștele l-a dus la muntele nordic. Apoi peștele îi zise: „Eu te-am mântuit; leagă corabia de un arbore, ca apa să nu o ia, când te vei afla în munte, și cum vor scădea apele pogoară-te de acolo“. Manu se pogori pe măsura scăderii apei și iaca aceasta se numește pogorârea lui Manu din muntele nordului. Potopul a pierdut toate făpturile și a rămas numai Manu singur“. În literatura indiană sunt cunoscute patru forme a istorisirii despre 'poto, dar, după cum dovedește temeinic Burnouf, ea nu se află în imnele etice, cele mai vechi scripturi sanscrite, și deci înseși istorisirea se prezintă ca operă străină semită sau mai curând de origină babiloneană. Ca dovadă puternică despre asta servește aceea, că aicea se admite prefacerea lui Visnu în pește, pecând în India nu există nici o urmă de închinare la pești și în mitologie nu se întâlnește nici cea mai mică aluziune la asta. Dar zeul în formă de pește a fost divinitatea de samă în Babilon. Chipul zeului Ea, care a jucat un rol așa de evident în legendele haldeene, despre poto, aproape totdeauna unește forma de om și de pește, asemenea zeului Dagon, care a fost strămutat din Mesopotamia pe teritoriul Palestinei. Asămănarea Tradiției indiene cu istorisirea biblică totuș e destul de mare. Vișnu (după o istorisire indiană) dă prevenirea: „În șapte zile toate făpturile vor fi pierdute“, și în sf. Scriptură se spune: „Încă șapte zile și eu voi vărsa ploae pe pământ“. „În șapte zile marea a eșt din malurile sale, spune Purana. „După șapte zile apele potopului au fost pe pământ“, zice cartea Facerei. Intocmai tot așa după istorisirea babiloneană potopul începe în sara zilei a șaptea

și începe a scădea după șapte zile. De nenumărate ori se întrebuințază același număr ca dovadă pentru presupunerea, că tradiția indiană a eșit din aceeași țară, ca și istorisirea tăblițelor asiriene, și astfel contact apropiat chiar geografic cu istorisirea biblică.

La iranieni în cărțile sfinte, care alcătuiesc temelia religiei lui Zoroastru și se afundă într'o mare vechime, există iarăși o tradiție despre potop, dar ea capătă la ei un caracter cu totul deosebit și în multe trăsături esențiale se depărtează de cele expuse. În ele se istorisește, cum lima, care în înfățișarea sa primitivă se prezintă ca părinte al omenirii, a fost înștiințat de Ormuzd, zeul cel bun, că pământul va fi pustiit de potopul distrugător. Dumnezeu i-a poruncit lui să construiască refugiu, anume o grădină în patru unghiuri, împrejmuită cu gard, și acolo să introducă semințele oamenilor, animalelor și plantelor pentru ferirea lor de nimicire. Și în adevăr, când a venit potopul, a rămas ne înecată numai grădina lui lima cu tot ce era într'însa. Și despre mântuirea ei i s'a vestit lui de paserea corbul, trimisă de Ormuzd.

*Visnu intrupat în om-peste
(după o nouă închipuire
indiană).*

La greci erau două istorisiri principale, cu totul deosebite una de alta despre potopul, care a pierdut omenirea primă. Prima se leagă de numele lui Ogiges, străvechiul rege al Beoției sau al Aticei, persoană atât de mitică, încât se pierde cu totul în negura veacurilor. Inseși numele ei derivă, se pare, dela un cuvânt, care la început însemna în graiurile ariene „potoș”, în sanscrita *oga*. După această istorisire, în timpul lui toată țara a fost inundată de potop, apele căruia s'au ridicat până la cer și de care el s'a izbăvit în corabie cu câțiva însoțitori. A doua tradiție se află în legendele tesaliene despre Deucalion. Când Zevs s'a hotărât să piardă pe oamenii veacului de bronz, nelegluirile cărora aștase mânia sa, Deucalion, după sfatul lui Prometeu, tatăl său, a făcut o corabie, în care s'a și mântuit el și soția sa Pira. A venit potopul; a plutit negrejit în voea apei timp de nouă zile și nouă nopți și în fine a fost dus de ape pe vârful Parnasului. Deucalion și Pira au eșit din corabie, au adus jertfă și au populat din nou pământul, când ei, după porunca lui Zevs, aruncară îndărătul lor „oasele pământului”, adică pietre, care s'au și prefăcut în oameni. Acest potop al lui Deucalion, în tradiția greacă poartă asupra

sa mai mult semnele potopului universal. Mai mult încă: scriitorii spun, că el s'a răspândit peste tot pământul și că omenirea a perit toată. În Atena, pentru îndurare asupra sufletelor, care au perit în timpul potopului, în amintirea acestui eveniment s'a săvârșit o ceremonie deosebită, sub numele de hidroforia, care avea asemănare așa de apropiată cu ceremonia, ce se săvârșea în Ierapolea Siriei, încât e greu a nu vedea aicea un împrumut siro-fenician. În rând cu templul lui Zevs Olimpianul se arăta în pământ chiar și deschizetura în lungime de un cot, prin care, cum se spune, apele potopului s'au dus în pământ. Pe fiecare an, a treia zi de sărbătoarea Antestheriei, „ziua durerii“, consacrată morților, adevă în 13 ale lunii Antistria, aproape de începutul lui Martie, în această crăpătură se turna apă cu amestec de făină și miere. Alții, din potrivă, mărgineau potopul lui Deucalion numai la Grecia. Ei vorbeau chiar, că această catastrofă a nimicit numai o mare parte a populației țării, dar că mulți au putut să se mântue de dânsa pe munții cei înalți. Așa legenda delfică spunea, că locuitorii acestui oraș, urmând după lupii ce fugeau, s'au mântuit într'o peșteră pe vârful Parnasului, unde au și zidit ei orașul Licorea. Ideea, că ceice s'au mântuit în același timp au fost mulți în diferite locuri, era natural șoptită mitografiilor următori de dorința de a împăca între ele legendele locale ale diferitelor țări ale Greciei, care admiteau, că s'au mântuit și alți eroi, afară de Deucalion. În Frigia tradiția despre potop era tot atât de națională, ca și în Grecia. Dela dânsa orașul Apomeea și-a căpătat supranumele de *Chivotos*, adevă cutie, de oarece se considera drept loc, unde s'ar fi oprit corabia. Orașul Iconia la rândul său arăta aceleași pretenții. De asemenea locuitorii provinciei Milia, în Armenia, indicau pe vârful unui munte, care se numea Baris, resturile corăbiei, ce se arătau dealtmintrelea pelerinilor și pe Ararat în primele veacuri ale creștinismului, după cum în povestirea lui Beroze, pe munții Gordieni în timpul lui se arătau resturile corăbiei lui Gazizadra.

În veacurile II și III ale erei creștine, din cauza împreunării și amestecului tradițiilor iudaice și creștine în mințile încă atașate păgânismului, închipuirile religioase ale Apomeei Frigiei porunciră să se bată monete, pe care se închipuia o corabie descoperită și într'însa patriarhul mântuit de potop cu femeea; ei primesc porumbelul, care le aduce o ramură de măslin, iar apoi alătura cu corabia ei se închipuiesc ca eșii din corabie pentru primirea pământului în stăpânirea lor. Pe corabie e scris cu litere grecești

numele Noe. Astfel, în acest timp sacrificatorii păgâni ai oraşului frigian admiseseră deja istorisirea biblică cu numele ei, care şi izgoniseră tradiţia veche locală. În aceste legende se povestea deasemenea, că nu cu mult înainte de potop a domnit un om sfânt, cu numele Anah, care a propovedit şi a ocupat tronul mai bine de 300 ani. După toate se vede, că aceasta era numai o reproducere a lui Enoh biblicul cu cei 365 ani ai vieţii sale, însemnate prin umblarea sa înaintea Domnului.

Monetă apameică
cu închipuirea potopului.

Ce se atinge de ramurile popoarelor celtice, apoi în istorisirile poetice ale Cimbrilor Galiei găsim tradiţia despre potop, care cu toată redacţia ei comparativ mai târzie, alcătuită sub forma aşa numitelor triade, merită totuşi oare care atenţiune. Ca în totdeauna, legenda poartă asupra sa trăsături locale, şi despre potop se istoriseşte, ca de trei grozave catastrofe a insulei Priden sau Britania, pe când alte două au constat din pustiirea cu foc, şi din pustiirea prin secetă. „Întâiul din aceste evenimente – se spune acolo – a fost revărsarea „ezerului râurilor“ şi lăţirea peste toată faţa ţării a inundaţiei, din pricina căreia au pierit toţi oamenii, cu excepţia lui Duifan şi Duifahî, care s’au mântuit în corabie fără cârmă; şi anume de dânsii a fost iară populată insula Priden“. Deşi triadele în forma lor adevărată să referă nu la o vreme mai timpurie decât veacul XIII sau XIV, observă un cercetător ¹⁾, totuşi unii din ei se întemeiază fără îndoială pe nişte tradiţii foarte vechi, şi în această privinţă nimic nu arată că s’ar fi împrumutat din cartea Facerei. E imposibil, poate să se spună acelaşi lucru despre altă triadă, unde se vorbeşte de corabia lui Nefid-naf-Neifion, în care a plutit câte o pereche din toate făpturile vii în timpul revărsării ozerului Linn Ilion care e foarte asemănătoare cu corabia lui Noe. De unde devine clar, că la Cimbri exista tradiţia lor locală despre potop.

Printre popoarele europene lituanii mai târziu decât toţi au primit creştinismul şi în acelaşi timp au fost acel popor, limba căruia a rămas mai apropiată de rădăcina ei arică. La ei era o legendă despre potop, baza căria fără îndoială era veche, deşi ea căpătase un caracter naiv de poveste populară, în care trăsături singuratică au putut fi împrumutate chiar din Biblie din timpul

1) Pictet, Les origines indoeuropéennes, II, 619.

propoveduirii creștinismului la ei de misionari. După această legendă, zeul Pramzima, văzind domnia desăvârșită a desordinelor pe pământ, a trimis doi uriași, Vanda și Veia, apa și vântu, pentru pustiirea lui. Acești uriași, în furia lor, au răsturnat tot, și numai unii oameni au scăpat de peire în munte. Apoi cuprins de simțul compătimirii, Pramzima, care se pregătea să mănânce nuci cerești, scăpă lângă munte o coajă, în care oamenii și-au găsit adăpost și pe care uriașii au cruțat-o. Evitând peirea, ei apoi s'au împrăștiat. O pereche, în vârstă foarte înaintată, a rămas în această țară și era tristă că nu avea copii. Pramzima, pentru mângâerea lor, le trimise curcubeul său și le prescrie „să sară peste oasele pământului, ceea ce amintește uimitor istoria lui Deucalion. Bătrânii soți au făcut nouă sărituri și din aceasta s'au născut nouă perechi noi, care devin protopărinții celor nouă triburi lituane.

Dar dacă tradiția despre potop ocupă un loc așa de mare în amintirile legendare a tuturor ramurilor rasei ariene, apoi monumentele și textele originale ale Egiptului, cu toată bogăția de teorii cosmogonice cuprinse într'însele, nu prezintă, se pare nici cea mai mică aluziune la amintirea despre potop. Când grecii povesteau sacrificatorilor egipteni despre potopul lui Deucalion, atunci ei le răspundeau, că valea Nilului a fost izbăvită atât de potop, cât și de focu produs de Faeton. La aceasta ei adăugau chiar, că grecii arătau prea multă credulitate copilărească, atribuind atâta importanță acestui eveniment, de oarece, după părerea lor, au mai fost și multe alte catastrofe locale, asemănătoare aceluia. Cu toate acestea, înseși egiptenii recunoșteau nimicirea primilor oameni de către zei din pricina răzvrătirii lor și a necredinței. Despre acest eveniment se istorisește într'un capitol al cărților sfinte Ta-gut, vestitele cărți germetice ale sacrificatorilor egipteni, scrise pe păsări din cea mai depărtată cameră de înmormântare ale templului subteran a regelui Seta I din Teba. Textul acesta e tradus și editat de Ed. Naville. Scena se produce la sfârșitul domniei zeului Ra, în prima domnie pământească după unii, în a doua domnie după alții. Acești din urmă erau sacrificatorii din Memfis, care la începutul tuturor lucrurilor puneau domnia lui Fta, înainte de domnia lui Ra. Mâniat de impietatea și crimile oamenilor creați de dânsul, zeul acesta adună la sfat cu el și pe ceilalți zei în așa taină, „ca oamenii să nu știe de asta și inima lor să nu se îngrozască“. La sfat se hotără să fie pierdut neamul omenesc. O zeiță (probabil Tefnuta sau Seheta, deși numele ei nu se poate descifra în inscripție) se trimite după aceea să îndeplî-

nească sentința. „Zeița se duse și lovi pe oameni pe pământ“. Dar când nimicirea fu săvârșită, mânia zeului Ra trecuse și el începu să compătimească pentru fapta săvârșită. Mareă jertfă de îndurare potoli cu totul divină lui mânia, și între câțiva oameni mântuiți și divinitate se încheie o învoială solemnă, când zeul se jură să nu-i mai piardă niciodată. Deși această istorisire în multe privințe se abate dela celelalte istorisiri despre potop și mai ales dela cea biblică, deoarece neamul omenesc e pierdut, după dânsa, nu prin potop, ci prin ucidere, săvârșită de zeița Tefnuta sau Sehetu cea cu cap de leu; cu toate acestea și aici se pot vedea unele trăsături de asemănare. Într'insa deasemenea se spune despre răzvrătirea oamenilor, care a și stârnit mânia zeilor. Această răzvrătire se pedepsește prin nimicirea omenirii și de nimicire se izbăvesc abea numai câțiva oameni, care au și devenit răspânditorii noului neam omenesc. În fine, după nimicirea oamenilor se aduce jertfă de îndurare, care potolește mânia zeilor, și între divinitate și omenirea înnoită se încheie un așezământ solemn întărit cu jurământ că omenirea nu va mai fi pierdută. Deosebirea esențială se cuprinde numai în mijlocul de nimicire. „Egiptenii“, zice Vigouroux „au păstrat amintirea despre nimicirea oamenilor, dar de oarece inundația la ei era izvorul bogăției și vieții, apoi deaceia ei schimbă această tradiție primitivă în felul că neamul omenesc, în loc să fie nimicit prin apă, a fost distrus prin alt mijloc, și inundația, această binecuvântată binefacere a văii Nilului deveni în ochii lor semnul îndurării zeului Ra“¹⁾.

Dar tradiția despre potop nu se mărginește numai în hotarele lumii vechi, ci-și găsește ecou vădit și în lumea nouă – în America. În cazul acesta fără să vrei te uimește împrejurarea deosebită, că istorisirile indigenilor americani stau chiar în mai strânsă legătură cu tradiția biblică decât tradițiile lumii vechi, prezentând astfel o dovadă izbitoră, că origina populației americane e din protopărinții comuni de după potop ai omenirii.

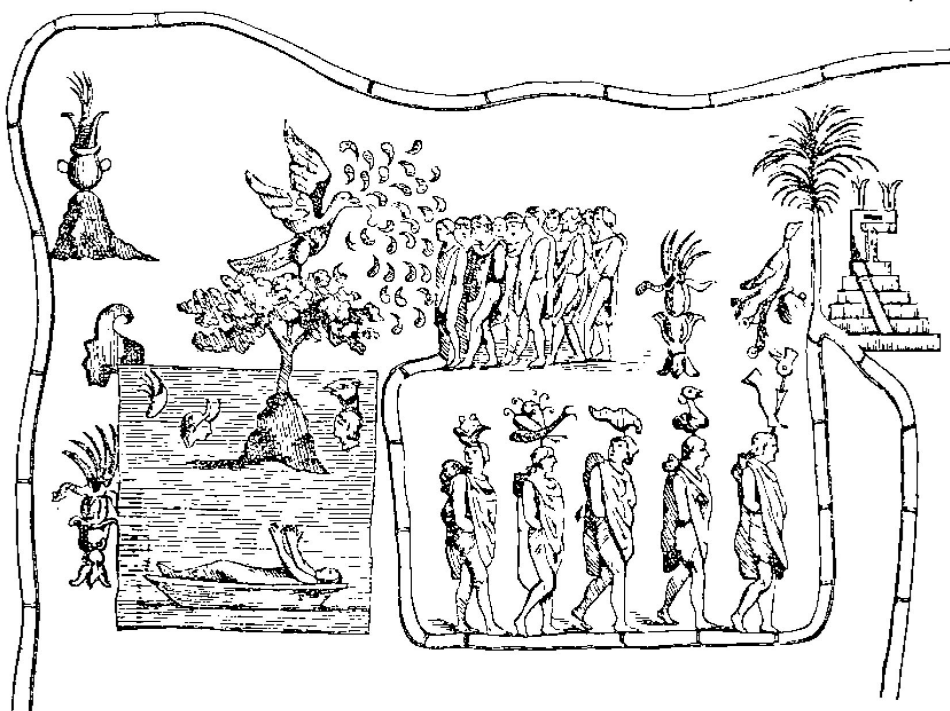
Cele mai remarcabile legende americane despre potop se află în Mexic, pentru că ele au o formă mai determinată, care se ex-

*Zeița Tefnuta
(de pe un monument
egiptean).*

1) Vigouroux, La Bible, tom. I, p. 258, 259.

primă în documentele simbolice, ce se referă la o vreme mult mai timpurie de contactul indigenilor cu europenii. După aceste documente, Noe al potopului Mexican a fost Cox-Cox, numit la unele popoare Teotipactli sau Tețpi. El s'a mântuit de potop împreună cu femeea sa, Xohichețal, într'o corabie sau, după unii, pe o plută de bârne de chipariși. Inchipuirea, referitoare la potopul lui Cox-Cox, se află și la Ațteci, Mișteci, Zapoteci, Tlascalteci și la Mehoacanezi. Tradițiile acestor din urmă cu deosebire prezintă încă și mai izbitoare asemănare, decât ale altor popoare, cu istorisirea biblică și haldeană. Întrânsele se istorisește, că Tețpi a intrat într'o vastă corabie cu femeea sa, cu copiii săi cu câteva animale și

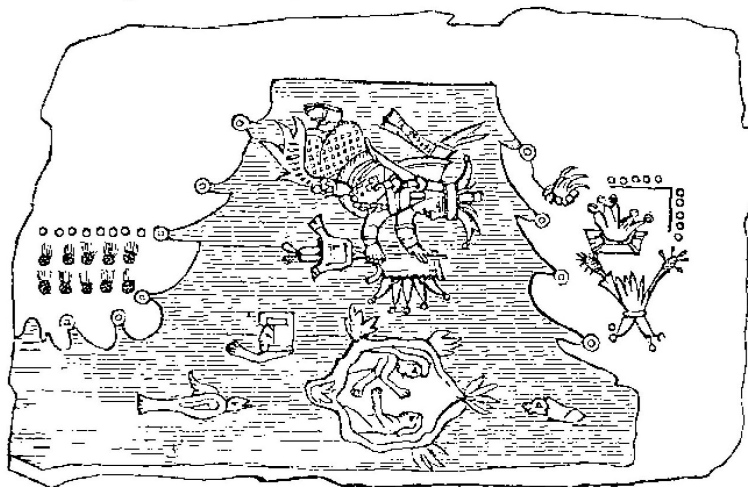
*Potopul și răspândirea popoarelor.
După tradiția mexicană¹⁾*

semînțe, păstrarea cărora era necesară pentru existența neamului omenesc. Când marele dumnezeu Tețcatlicop a poruncit, ca apele să se retragă la locurile lor, Tețpi a slobozit din corabie un corb. Paserea asta, care se hrănește cu trupturi moarte, nu se în-

1) Pe această gravură, făcută după o veche copie din 1566, e închipuit Cox-Cox pe o luntre mântuitoare de chiparis, plutind pe apele potopului. Din ape se vede vârful muntelui Conguacan. În arborele de pe munte stă vulturul, dând glas primilor oameni, rezultați din Cox-Cox, de oarece ei fusese lipsiți de puțința de-a grăi. Apoi sunt închipuiți străbunii diferitelor popoare, care pleacă la drum pentru risipire.

toarse din cauza mulțimei trupurilor, de care era preșerat pământul ce abea să izbăvise de apă. Tețpi trimise atunci alte paseri, din numărul cărora se întoarse numai una, un colibri, ținând în ciocul său o ramură cu frunze abea desfăcute. Atunci Tețpi văzînd, că terenul începuse a se acoperi cu verdeață nouă, părăsi corabia sa.

Cel mai vechiu document, din care se poate cunoaște sistemul cosmogonică a mexicanilor, este Codex Vaticanus, în Biblioteca Vaticanului, unde să păstrează el. El înfățișază patru tablouri simbolice, prezintînd patru perioade ale lumii, ce au precedat veacului actual. Primul se numește Tlātonatī, „soarele pământului”. Acesta este veacul uriașilor sau al cvinameilor, a primilor locuitori ai Anaguacului, cari au fost nimiciți prin foamă. Al doilea este periodul, care se numește Tletonatī, „soarele focului” și se termină cu pogorîrea pe pământ a lui Csiutefctli, zeul stihiei focului. Toți oamenii au fost prefăcuți în paseri și n’au scăpat de incendiu. Numai o pereche omenească și-a găsit refugiu într’o peșteră și apoi a populat pământul după această distrugere. Al treilea a fost veacul Egecatonatī, „soarele vîntului”, care se termină prin o

Inchiptuirea potopului în Codicele Vatican¹⁾

catastrofă, produsă de un mare uragan, stîrnit de Cuepalcuātl, zeul văzduhului. Cu puține excepțiuni aproape toți oamenii, în puterea acestui uragan, au fost prefăcuți în momite. Sosește înșfârșit al patrulea veac, așa numit Atonatī „soarele apei”. El se termină prin o mare inundație, prin un adevărat potop. Toți oamenii se prefac în pești, ex-

1) În stînga acestui tablou se înșamnă cu hieroglife aștecxice numirea celui veac al lumii și cifrele duratei lui: $10 \times 400 + 10$, adică 4010 ani. Vezi Lenormant, *Histoire*, tom I, p. 85.

cepfând un singur om cu femeea lui, cari au scăpat într'o luntre, făcută din lemn de chiparis. Pe tablou se închipuește Matlalcuia, zeița apelor, cu însoțitorul ei Tlaloc, zeul ploiei, care se îndreaptă amândoi spre pământ. Cox-Cox și Xohicheŭal, două ființe omenești, izbăvite de nenorocire, se închipuesc șezând pe trunchiul unui copac, pe care și plutesc pe fața apelor. Acest potop se închipuește ca cea din urmă revoluție, ce s'a săvârșit pe fața pământului.

Istorisirea cosmogonică abea expusă mai sus prezintă o evidentă asemănare cu cele patru veacuri ale Indiei și cu ideea lui Manvantara, după care se produce schimbarea distrugerea lumii și reînnoirea omenirii. Asemănarea lor între dănselle e așa, încât chiar nevrând se naște întrebarea: au putut oare mexicanii, singuri de sine, în chip cu totul independent să-și formeze o închipuire, care până întru atâta exactitate se apropie de închipuirea indiană, sau au primit-o ei din India pe o cale sau alta. Tradiția despre potop și sistema celor patru veacuri, cu care în Mexic e nedespărțită această tradiție, fără de voe ne impune întrebarea, la care totdeauna suntem nevoiți a recurge, când e vorba de civilizațiile americane, anume întrebarea despre independența deplină a acestor civilizații și despre acele amestecuri, pe care ele le-au putut primi din Asia, mulțămite misionarilor sau de la alții în o numită epocă oarecare. Față cu starea actuală a științei e imposibil a deslega această întrebare nici negativ, nici afirmativ, și toate încercările, ce s'au făcut pentru rezolvirea ei, au fost prea timpurii și de aceea n'au putut duce la un rezultat mai solid.

Dar orcum ar fi, doctrina despre cele patru veacuri succesive și despre nimicirea omenirii în primul din aceste veacuri prin potop se află și în cartea suigeneris Popol-Bu, o colecțiune de tradițiuni mitologice a indigenilor Guatemalei, scrisă într'o limbă deosebită de un adept tainic a unei vechi religiuni și descoperită, copiată și tradusă în limba italiană la începutul veacului al XVIII-lea de dominicanul Francisc Himineț. Într'insa se vorbește, că după facere zeii văzind, că animalele nu pot nici să vorbească, nici să-i adoreze, au voit se creeze pe oameni după chipul lor propriu. Ei i-au făcut la început de lut. Dar acești oameni au fost nedurabili și nu-și puteau întoarce capul. Ei vorbeau, dar nu pricepeau nimica. Atunci zeii nimiciră acest lucru imperfect al lor prin potop. Apucându-se de lucru a doua oară, ei făcură pe om de lemn și pe femei de smoală de lemn. Aceste făpturi au fost mult mai superioare decât cele dintâiu. Ele se mișcau și trăiau nu ca animalele. Ele vorbeau, dar în chip cu totul neînțeles și nu se gândeau

la zei. Atunci Guracon, inima cerului, zeul furtunei, revarsă pe pământ smoală aprinsă și în aceeași clipă pământul a fost zguduit prin un strașnic cutremur. Toți oamenii, rezultați din perechea de oameni de lemn, au pierit, afară de câțiva, care se prefăcură în momițe de pădure. În fine, zeii au făcut din mei alb și galben patru oameni perfecți: Balam-Chiŭe — „jaguar-râzător, Balam-Agap = „jaguarul-noptii“, Moguenta = „nume vestit“, și Ichi-Balam = „jaguarul lunii“. Aceștia erau mari și puternici, vedeau toate, știau toate și mulțămeau zeilor. Însă acești din urmă s'au speriat de succesul desăvârșit al operei lor și începură să se teamă de perfecțiunea acestor oameni. De aceea ei aruncară un vâl ușor, un gen de negură, asupra exteriorului celor patru oameni, care deveni asemenea exteriorului actualilor oameni. Când ei dormeau, atunci zeii le făcură patru femei de o frumusețe neobișnuită și dela trei din ele s'au născut chieii, iar Ichi-Balam și femeea lui Cochigsaga n'au avut copii. Această istorisire, cu întreaga ei serie de experiențe nereușite ale zeilor de a crea pe om, evident e foarte departată de istorisirea biblică, atât de departată, ca să înlăture orice bănuială de influență și aicea a predicilor misionarilor creștini asupra acestei legende indigene a Guatemalei. Și totuși aici noi găsim credința, că primul neam omenesc a fost nimicit la începutul vremilor prin o mare inundație.

Multe legende despre o mare inundație în primele timpuri, s'au adunat de asemenea la triburile americane, ce au rămas în stare de sălbătăcie. Dar după înseși esența lor, aceste legende, prin necesitate, lasă loc de îndoială. Ele nu sunt scrise de înseși indigenii, de oarece noi le cunoaștem numai prin alți oameni, care câteodată chiar nevrând la redarea lor au putut face mari schimbări și inconștient să le apropie de istorisirea biblică. După aceea ele sunt adunate în genere într'o epocă destul de târzie, când triburile indiene se aflau într'un contact îndelungat cu europenii, cari au putut introduce în tradițiile lor elemente cu totul nouă pentru dâșii. De aceea aceste istorisiri ar fi putut avea o slabă însemnătate, dacă n'am avea alte fapte mult mai pozitive, pe care le observăm în Mexic, Guatemala și Nicaragua, și care dovedesc existența tradiției despre potop la popoarele Americii înainte de a merge acolo cuceritorii europeni. În vederea acestor fapte, tradițiile triburilor sălbatece ale Lumei Noi despre potop merită să fie amintite, deși cu oarecare mărginire. Tradiția cea mai însemnată în această privință este cea a Irochezilor, de oarece e cea mai liberă de orice înrăurire europeană. Ea e asemenea unei povești

copilărești a istorisirii indiene, cu acea deosebire, că aicea, în locul peștelui, apare cânele, care scapă pe omul, care a evitat potopul. „Cânele timp de câteva zile n'a încetat cu stăruință neobișnuită să fugă pe malurile râului, privind țintiși în apă și urlând, ca și cum ar fi simțit oare care nenorocire. Stăpânul lui, mâniat pe asemenea apucătură a lui, îi porunci cu un ton grosolan să intre în casă. Atunci el a început a vorbi și-i vesti grozava nenorocire. El termină prezicerea sa prin declarația, că stăpânul său cu familia se pot mântui de potopire numai atuncea, când el îl va arunca imediat în apă, pentru că atuncea el va deveni mântuitorul lor. El va înota să caute luntrea pentru că într'însa să se poată mântui aceia, pe care el voea să-i mântuiască, dar el nu trebuie să piardă nicio clipă, de oarece curând trebuia să vină o ploaie grozavă, ce trebuie să producă o inundație generală și să piardă totul. Omul se supuse celor ce ziseseră cânele său, și astfel a fost mântuit cu familia sa și anume acesta a populat iarăși pământul cu oameni.

La Tamanacii tribului caraib de pe țărmurile Orenocului există iarăși o legendă despre potop, după care un bărbat cu femeea sa numai singur au scăpat de peire, cățărându-se pe vârful muntelui Tapanacu. Acolo ei aruncară în urma lor, peste cap, roade de cocos, din care a eșit o nouă generațiune de bărbați și de femei. Dacă redarea aceasta e adevărată, apoi aicea vedem o curioasă asemănare cu trăsăturile esențiale a istorisirii existente la greci despre Deucalion și Pirra.

Cercetătorii ruși au observat existența unei povești copilărești despre potop la locuitorii insulelor Aleute, care alcătuiesc lanțul geografic între Asia și America de Nord, și pe malurile extreme nordamericane la Coloși. Călătorul Henric istorisește o asemenea tradiție, copiată de dânsul dela indienii Marelor Lacuri. „Tatăl Triburilor indiene locuia cândva la răsăritul soarelui. Fiind vestit în vis, că va veni potopul și va pustii pământul, el și-a făcut o plută, pe care s'a și mântuit cu femeea sa și cu toate animalele. Astfel a plutit el pe ape câteva luni. Animalele, care pe atuncea vorbeau, se jăluiră strașnic și cântărea contra lui. În fine s'a ivit pământul nou. El se pogorâ pe dânsul cu dobitoacele sale, care de atunci s'au lipsit de însușirea de a vorbi, ca pedeapsă pentru cântirea lor contra mântuitorului lor“. Triburile Canadei și a văii Misissippi în legendele lor grosiere istorisesc, că toți oamenii au fost pierduți prin potop, și atunci marele duh, ca iară să populeze pământul, a prefăcut animalele în oameni. La tribul cipeveilor este iarăși o povestire despre un om, care s'a mântuit de potop. Ca

să afle de s'a uscat pământul, el trimise din corabia sa paserăa nârca. În urmă, după întoarcerea pe pământul sbicit de apă, el deveni restauratorul neamului omenesc și întemeietorul obștească.

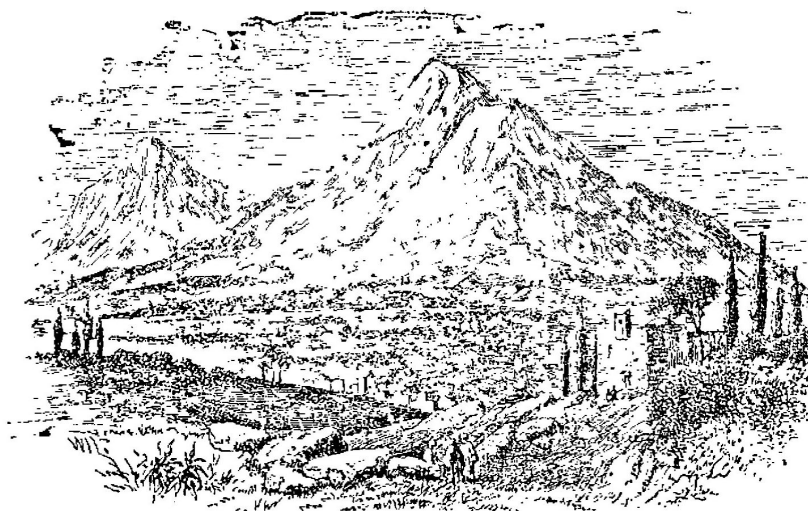
În cântecele locuitorilor Nouei Californii se vorbește de asemenea despre o epocă foarte îndepărtată, când marea a eșit din malurile sale și a acoperit pământul. Toți oamenii și toate animalele au perit din pricina acestui potop, trimis de zeul suprem Cinig-Cinig, afară de câțiva înși, care s'au mântuit pe un munte înalt, unde n'a ajuns apa. Comisarii Statelor Unite, cărora li s'a încredințat cercetarea teritoriilor Mexicului Nou, când acesta a intrat în hotarele mării republicii americane, au constatat existența unei tradiții la fel la diferitele triburi locale ale acestei vaste țări. Istorisiri de același fel au fost observate și de alți călători în diferite părți ale Americii de Nord, și toate au o asemănare mai mare sau mai mică cu istorisirea biblică. Dar toate aceste povești se redau în genere tare nedeterminat, ca să se poată încredința ceva absolut în acele amărunțimi, de care ele sunt însoțite.

La început s'a crezut, că tradițiile despre potop nu există la popoarele, care populează insulele oceanului; dar acum s'a adevărit, că aceleași tradiții sunt și la rasele polineze, de și ele evidențiază culorile și cu trăsăturile inundațiilor locale, care alcătuiesc obiceiul obișnuit al acestor insule. Istorisirea cea mai renumită de acest fel s'a găsit în insula Taiti, și ea mai mult decât altele poartă semnele asemănării cu potopul vremilor primitive. Dar această istorisire, ca și toate istorisirile acestei părți de lume, are un caracter cu totul copilăresc, propriu legendelor popoarelor polineze, și afară de aceasta istorisirea taitică poate fi ușor explicată prin amintirea despre vreo revărsare a mării, atât de dese în Polinezia. Din ea lipsește chiar trăsătura cea mai caracteristică a tuturor istorisirilor despre adevăratul potop. Insula Toa Marama, pe care, după povestirea taitică, s'au izbăvit păcătoșii, care stârniseră mânia zeului apelor prin aceea, că ei aruncară undița lor în părul lui, negreșit te miră de poate avea măcar o depărtată asemănare cu corabia. Adevărat, că după una din redacțiile legendei taitice, doi păcătoși s'au mântuit la Toa-Marama nu numai cu toate familiile lor, ci și cu porcii, cu câinii și cu o pereche de găini, ceea ce în parte seamănă cu introducerea de animale în corabie. Pe de altă parte, unele trăsături ale istorisirii insulelor Tidji, mai ales aceea, după care timp de mulți ani după acest eveniment, locuitorii au ținut în permanență gata luntrele pentru cazul, când din nou ar veni potopul, evident se referă mai curând la un fenomen local, la o revărsare a mării, decât la po-

topul universal în propriul înțeles. Dar cu toate acestea și în aceste povestiri nu se poate a nu vedea un ecou depărlat și alterat al tradiției generale a neamului omenesc despre potop, și aceasta servește drept o nouă adevărire a răspândirii generale a acestei tradiții, ce-și găsește adevărata și deplină sa expresiune în istorisirea biblică.

Seria dată de tradițiuni, expuse aici mai sus, ne dă temei deplin să afirmăm, că istorisirea despre potop este o istorisire universală, ce se întâlnește la toate ramurile neamului omenesc. Această amintire, care conglăsuește în toate părțile ei esențiale la cele mai diferite și mai depărtate popoară, deja numai prin aceasta nu poate fi un mit, o născocire întâmplătoare. Nici un mit religios sau cosmogonic nu poartă asupra sa un astfel de caracter universal. De aici prin necesitate rezultă concluzia, că el prezintă amintirea despre un eveniment real și grozav, care atât de puternic a lovit imaginațiunea primilor protopărinți ai neamului omenesc, încât amintirea despre el nu s'a mai șters nici din mintea urmașilor lor. Această catastrofă s'a întâmplat în timpurile primare, înainte de ce capii famililor, din care au rezultat generațiunile următoare să se fi despărțit unele de altele; altmintrelea ar fi trebuit, contrar or și cărei probabilități și a legilor sănătoase ale criticei, a admite, că în țările și localitățile așa de depărtate ale globului pământesc ar fi putut să se formeze fenomene locale, cu totul asămănătoare între ele, și ca amintirea despre ele să capete totdeauna o formă cu totul la fel, legată de împrejurările, care nu puteau cu necesitate să se prezinte minții omenești.

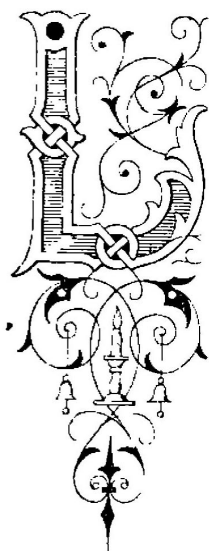

Muntele Ararat

CAPITOLUL VIII

LEAGĂNUL OMENIRII DE DUPĂ POTOP ȘI GENEALOGIA POPOARELOR

Locul, unde, după istorisirea biblică, s'a oprit corabia după potop, se numește munții Araratu-lui. Incepând dela un anumit timp, amintirea aceasta totdeauna s'a pus în legătură cu cel mai înalt pisc al lanțului de munți ai Armeniei, care, în curgerea diferitelor strămutări, săvârșite peste această țară, a căpătat în realitate numele de Ararat deja de mai bine de nouă veacuri înainte de era creștină, deși acest lanț de munți la primii locuitori indigeni era cunoscut sub numele de Mazis. Cea mai mare parte de interpreți ai sf. Scripturi au primit această părere, deși alții deja din primele veacuri ale creștinismului au preferat să urmeze datele tradiției haldeene, istorisite de Beroze, care raporta locul eșirii lui Xisutr la o parte mult mai sudică a aceluiași lanț de munți și anume la munții Gordieni, adică la munții actualului Curdistan, la nord-est de Asiria. Muntele Nizir, unde după tradiția, citită pe plăcile cuneiforme din Niniva, s'a

oprit corabia, în care s'a izbăvit patriarhul de potop, alcătuia partea de sud a acestui lanț de munți. Situația lui sub 36° de latitudine orientală în realitate se determină exact de indicațiunile, pe care le găsim în inscripțiile istorice ale regelui asirian Asurnazirbal, și anume în povestirea despre o expediție militară, întreprinsă de dânsul anume în această țară. Plecând dintr'o localitate, vecină cu Arbelele, el trecu râul Zab, peste cursul său de jos, și a mers tot timpul spre răsărit.

Dacă se urmărește cu atențiune textul biblic, apoi deasemenea este greu de admis, că în cugetarea scriitorului sfânt Araratul amintit de dânsul, ca loc al opririi corabiei, ar fi fost anume Araratul Armeniei. Cu câteva versete mai departe (Fac. XI, 2) să spune deadreptul, că descendenții lui Noe „au pornit (evident dela locul opririi corăbiei) dela răsărit" spre apus și au găsit în pământul Senaar (adecă în Mesopotamia) un șes, unde s'au și așezat. Această mărturisire concordă mai mult cu datele tradiției haldeobabilonene despre muntele Nizir, ca punct de plecare al omenirii înainte după potop. Prin urmare anume în această direcție și trebuie căutat Araratul biblic. Și în adevăr, dacă prelungim linia mai departe în direcția răsăritului, peste munții Gordieni, și căutăm înălțimea cea mai mare, pe care ar fi putut să se oprească corabia, atunci ajungem la lanțul de munți Inducus, sau chiar la acei munți, unde își ia începutul Indul. Și e de remarcat, că anume aceasta și este acel ultim punct, la care se întâlnește tradiția relativ de leagănul omenirii de după potop a cele două popoare principale ale lumii vechi, care au păstrat amintirile cele mai curate și mai temeinice despre timpurile primare, cele mai asemănătoare cu istorisirea biblică și cu cărțile sfinte ale Haldeei, și anume ale indienilor și ale iranilor.

În toate legendele Indiei, origina oamenilor se pune în muntele Meru, locuința zeilor, stâlpul care unește cerul cu pământul. Acest nume Meru mai târziu s'a strămutat de câteva ori din cauza treptatei mișcări a arienilor în India: brahmanii Indiei centrale au voit să aibă muntele sfânt în vecinătatea lor și ei au strămutat numele lui la început la muntele Caïlasa, apoi la muntele Magapanta (numit încă și Sumeru); și încă și mai târziu, cu răspândirea doctrinelor budiste la birmani, chineji și la singalaiți, fiecare din aceste popoare au dat numele de Meru vre unui munte din țara sa proprie. În vederea posibilității unei astfel de strămutări a numirilor istorice dintr'o localitate în alta, nu-i imposibil propunerea, că tot astfel și numirea Araratului treptat s'a mutat dintr'un loc

în altul, fiind la început atribuit munților Gordieni și după aceea Araratului Armeniei. Dar Meru primitiv se află la nord față de primul loc de traiu al triburilor ariene pe terenul indian, în Pendjab și pe malurile Indului de sus. Și aceasta n'a fost simplu un munte născocit, străin de geografia pământului. Baronul Eckstein¹⁾ a dovedit deplin existența lui reală aproape de Serica celor vechi, adică de partea sud-estică a Tibetului.

Dar indicațiunile iranienilor sunt încă și mai exacte și încă mai deacord cu acele indicațiuni, care decurg din Biblie, pentru că ei au fost mai puțin depărtați de leagănul primitiv, care, din această pricină, n'a căpătat la dânsii un caracter așa de neguros. Amintirile lor exacte și succesivele locuri de traiu ale rasei lor, cuprinse în unul din cele mai vechi capitole ale cărților atribuite lui Zoroastru, consideră ca loc al răspândirii primordiale a oamenilor și cu deosebire a iranienilor Eriana-Vedju, care se descrie ca țară nordică, rece și muntoasă. Anume din ea neamul perșilor s'a și lăsat la sud, către Sogdiana. Acolo se înalță buricul apelor, muntele sfânt Gara-Berezaiti după Zendavesta. Albardj al perșilor moderni, din coastele căruia curge râul Arvand, nu mai puțin sfânt, acel râu, din care au băut apa primii oameni. Vestitul cercetător francez Burnouf a dovedit în chipul cel mai neîndoelnic, că Gara-Berezaiti este Bolorul sau Belurtagul, și că Arvand este Iaxarta sau, mai exact, Tarim. E adevărat, că numele Berezaiti și Arvand mai târziu au servit pentru designarea unor munți și râuri mult mai depărtate ale Bactrianei; ele succesiv s'au dat munților și râurilor Persiei, Mediei, Mesopotamiei, Siriei și Asiei Mici, și, nu fără mirare, ele se pot iarăși întâlni printre numirile clasice ale Berichintului Frigiei și Orontelui Siriei. Acest din urmă nume e cu deosebire curios, pentru că îl întâlnim deja în inscripțiile egiptene ale dinastiei a optsprezecea și a nouăsprezecea, și el, desigur, a fost adus în Siria de nord nu de popoarele arice, ci de semiți. Faptele abea indicate alcătuiesc astfel rezultatul strămutării cărora se supun toate localitățile geografice legendare din vremurile primitive. Popoarele, la strămutarea lor, duc cu ele numele lor vechi, de care se leagă amintirile lor scumpe, și le aplică la munți și râuri nouă, pe care le găsesc în țările noui lor așezări²⁾.

1) Eckstein, De quelques legendes brahmaniques, qui se rapportent au berceau de l'espèce humaine. Paris, 1856.

2) Acest fapt interesant a strămutării numirilor geografice dintr-o țară în alta împreună cu emigranții se repetă și în timpul modern. Se știe, că America e plină de numiri de orașe, de râuri, de ezere și de munți strămutate literalmente din lumea veche, adesea chiar și fără epitetul „nou” (York—New—York, Orléans—New—Orléans, London și altele multe).

Anume așa s'a întâmplat cu numele Ararat. Savantul cercetător Obry a dovedit, că muntele, pe care popoarele arice l-au considerat leagănul sfânt al omenirii, la început purta în amintirea lor numele Ariarat, „căruța celor închinați“, pentru că aproape de vârful lui, după părerea lor, se învârtea căruța celor șapte Magarși brahmane, a celor șapte Ameșar-penta persane și a celor șapte Caccabi haldeene, adică a celor șapte stele ale Ursei Mari. Această numire de Ariarat și este izvorul numirii Araratului, și deja numai mai târziu primele neamuri ariene, venite în Armenia, au strămutat această numire la muntele, care se numea înainte Mazis. De aceea istorisirea biblică despre Araratul primordial, ca situat spre răsărit de Senaar sau Asiria, coincide exact cu tradițiile popoarele arice.

Toate tradițiile populare astfel într-o uimitoare conglăsuire cu istorisirea sfântă ne duc la vasta localitate muntoasă a Bucarei Mici și a Tibetului apusean, ca la locul, deunde s'a răspândit neamul omenesc. Acolo anume cele patru râuri mari ale Asiei: Indul, Tarim, Oxus și Iaxartul își iau începutul lor, și punctele cele mai înalte se prezintă Belurtag și vastul platou înalt Pamirul, așa de potrivit pentru hrana populațiunei primare, care se afla încă în stare de păstori și înseși numirea căria în forma ei primară era Upa-Meru, adică „țara de sub Meru“, sau poate Upa-Mira, „țara delângă iezer“, ceea ce a servit de motiv pentru numirea Meru. Anume această localitate o indică chiar și unile amintiri ale Grecilor, anume expresia sacră *ἄνθρωποι μέροπος*, care, după sensul său primitiv, înseamnă fără îndoială „oameni plecați din Meru“. Amintirea altor popoare despre patria primară a străbunilor lor deosebena se întâlnesc în această direcție, de și nu arată direct punctul central, deoarece aceste tradiții sunt în parte întunecate prin înseși depărtarea acestui loc. Chinezii se considerau ca purcezând din Cuen-Lun. Triburile mongolice pun în legătură legendele lor cele mai vechi cu Tianșan și Altai; neamurile Fine cu Uralul, pentru că aceste două lanțuri le împedeca, așa zicând, vederea lor dela alți munți mai depărtați. Dar n'avem decât să prelungim dela ei două linii în direcția indicată de amintirile lor despre leagănul primitiv, și ele se vor întâlni una cu alta în Bucara Mică sau în genere în acel lanț de munți prea înalți, care să și recunoaște de tradițiile diferitelor popoare în calitate de leagăn al omenirii de după potop. Astfel, Araratul biblic a fost acel nod de munți din Asia Centrală, care predomină întreaga lume veche, și localitatea cea înconjoară, anume platoul plan din Asia de mijloc, prezintă cele

mai multe înlesniri pentru aşezarea primitivă. Aceasta e anume acea ţară, spre care au gravitate oamenii singuri după izgonirea din raiu. Anume acolo, spre răsărit de Edem, s'au îndepărtat primii oameni, şi încă şi mai departe tot în această direcţiune se îndepărtase asprul şi posomorâtul Cain, care căuta depărtare de comunitatea oamenilor. Platoul Asiei Centrale, fiind patria plantelor de cereale şi a celor mai principale dintre animalele domestice, a şi devenit leagănul omenirii de după potop. Prezintă oare cum o strachină uriaşe, garnisită din toate părţile de munţi, el a nutrit familia lui Noe, până când ea s'a înmulţit până întru atâta, încât a umplut această strachină şi prin necesitate a trebuit să se risipească în toate direcţiunile. Această risipire deasemenea şi-a găsit ecou în istorisirea biblică, care totdeauna prezintă şi genealogia popoarelor după origina lor primitivă dela cei trei fii ai lui Noe, ca protopărinţi ai omenirii înnoite.

Către timpul originii Pentateucului mersul aşezării popoarelor deja se determinase până întru atâta şi se definitivase, încât Moise a putut alcătui o deplină genealogie a tuturor popoarelor mai principale ale vechimei, cu arătarea originii lor dela Noe. Anume această genealogie scrisă, care prezintă fără îndoială cel mai vechiu şi cel mai bun document etnografic, care a ajuns până la noi din vechime, se cuprinde în vestitul capitol zece al cărţii Facerea. Înarmând pe etnologi, pe filologi şi pe arheologi, pe istorici, pe geografi şi pe oamenii politici, ba nu mai puţin şi pe interpreţii Bibliei, cu informaţiuni în cel mai înalt grad preţioase şi totodată şi vrednice de credinţă, de care dispune astăzi ştiinţa, cu privire la popoarele primare ale pământului, mai întâiu în ce priveşte cultura lor, şi apoi în ce priveşte locul locuinţei lor, acest capitol descopere totodată, că autorul cărţii Facerea posedă cunoştinţe istorico-geografice, în măsura cum nu le posedă nici unul din cei mai vestiţi istorici ai vechimii. Această genealogie ne dă acel pod, pe care fiecare cercetător, savant, capătă puţinţa de a trece fără primejdie peste abizul veacurilor, ce stă deschisă între lumea antică, ce a fost nimicită de potop, şi omenirea nouă, al căria reprezentantul cel mai important şi mai ales a devenit seminţia lui Avraam. Critica, natural, s'a încercat în tot chipul să zdruncine veracitatea istorică a acestui document şi s'a silit să-l egaleze cu tăbliţele genealogice, ce se întâlnesc şi la alte popoare. În special o egalau cu genealogia mitologică a grecilor, care se prezentau ca protopărinţi a dorienilor, eolilor, ionienilor, aheenilor, pentru care se căutau protopărinţi cu nume iden-

tice, ca Dor, Eol, Ion și Aheu. Deasemenea o asămănau cu operele indiene, în care popoare întregi, triburi barbare și chiar rase străine se prezintă ca rezultând dintr-o singură rădăcină cu înseși indușii, în care caz numele triburilor sunt prefăcute în nume de străbuni-patriarhi, cari s'ar fi abătut dela religia brahmană. Dar această vădită confundare a raselor atât în genealogia greacă, cât și în cea indiană, această netăgăduită prezență în ambele a elementelor neîndoelnic mitice și confuzia extremă a înseși istorisirile, fac evidentă enorma deosebire între aceste genealogii păgâne și genealogia biblică a popoarelor. „Toată lumea antică, zice Delitsch, nu are nimic de acest fel, ce după universalitate ar putea să se egaleze cu această genealogie biblică. Secțiunile descriitoare ale pământului din poemele epice ale indușilor și unele din Puran se deosebesc așa de tare între dănsule chiar și relativ de India, că de celelalte țări nici nu se mai poate spune, de oarece chiar țările vecine la ei se pierd în povestiri întunecate și monstruoase despre dănsule. Sistema lor despre cele șapte insule cosmice (*dvoina*), situate împrejurul lui Meru, se ocupă mai mult cu lumile zeilor și a duhurilor, decât de pământurile oamenilor. Nicăirea nu se poate găsi încă o descriere atât de generală a legăturilor naționale¹⁾. Și această descriere așa de exactă, s'a păstrat așa de neschimbat în curgere de mii de ani întregi, încât provoacă respect involuntar din partea istoricilor și etnografilor următori. Alții s'au silit să zdruncine verchimea acestei genealogii și să o refere la timpuri de după Moise, ca apoi și datele, comunicate de ea, să le lipsească de autenticitate istorică, ca fiind numai niște presupuneri. Bohlen raportează originea ei nu mai timpurie decât către timpurile robiei babilonice, întemeindu-se pe ordinea și situația, în care stau înșirate într'însa popoarele, și în deosebi indicând aceea, că „Asiria, Niniva și țările de peste Eufrat (care ocupă o situație de frunte în tăbliță) erau în acel timp cele mai de aproape cunoscute evreilor“²⁾. Knobel socotește, că genealogia a apărut nu mai devreme de anul 1000 a. Hr. a fost procesul unor astfel de cunoștințe geografice și etnografice, pe care israeliții le-au dobândit în acel timp de la fenicienii, și a fost destinată ca tablou al stărei omenirii și împărțirii popoarelor undeva între veacurile al doisprezecelea și al zecelea a. Hr., când ca dovadă principală spre confirmarea acestei situații se aduce aceea, că genealogia cuprinde aproape tot teritoriul, care coprîdea comerțul fenician pe timpul lui Solomon și

1) Delitsch, Genesis, p. 213.

2) Bohlen, Introducere la cartea Facerea, tom. II, p. 207.

Iiram. Mai multă temeinicie totuși au acei cercetători, ca Delitsch și Hävernîk, care afirmă, că înseși genealogia poartă asupra ei urmele limpezi a originii sale din timpul patriarhilor, precum și lărgirea ei prin cunoștința cu popoarele pământului, dobândită de israeliții din Egipt, – părere, care conglăsmuește deplin cu tradiția universală, că autorul cărții, în care genealogia alcătuește un capitol, a fost Moise, care a căpătat în Egipt cea mai înaltă cultură. S'au indicat deasemenea oare care dificultăți filologice, ce ar prezenta genealogia. Așa, fenicienii și hananeii se dau de ea ca descinzind din Ham, pe când după limbă și țara lor de locuință ar trebui să derive din Sim și să fie enumerați printre popoarele semitice. După părerea lui Bohlen, ei ar fi fără îndoială semiți, pe care totuși cronicarul israelit din mândrie națională îi pune ca fiind din neamul blestemat al lui Ham, ca ei să nu poată intra în legături strânse cu evreii. Dar o astfel de declarațiune categorică nu-și găsește justificarea în știință, care are puțină deplină să dovedească, că acestea sunt popoare hamite, dar ele năpustindu-se în timpurile semite și cucerind triburi semite, au primit limba acestor din urmă, uitând graiul lor propriu. Istoria ne prezintă nu puține exemple de asemenea prefaceri, și știința, cum vom vedea mai departe, adevărește în chip strălucit această temă și în cazul dat.

Ce se atinge de planul înseși, după care e alcătuită genealogia, apoi el se dovedește a fi de o regularitate și armonie remarcabilă. Intr'însa popoarele pământului, mai întâiu, sunt împărțite în trei grupe, dintre care fiecare se pune în legătură cu unul din fiii lui Noe, ca tulpină a sa. Având tulpine deosebite, fiecare grupă odată cu aceasta are și un ținut deosebit de locuit pe suprafața pământului: iafetiții, adică popoarele ce se trag din Iafet, ocupă țările de pe țărmurii Caspice, mării Negre și ai mării Mediterane; hamii, sau descendenții lui Ham, s'au așezat în țările mai calde ale Africei de nord și ale Arabiei; iar semiții urmașii lui Sim, s'au așezat în genere în văile Tigrului și Eufratului și nici odată nu s'au strămutat departe de locul primei lor așezări. După aceea, al doilea, fiecărui popor aparte din fiecare grupă i se atribue o tulpină deosebită națională, care în unele cazuri este nepotul, iar în altele strănepotul sau răstrănepotul lui Noe. În acest caz numele tulpinei de obicei se preface și în numele poporului întreg. Al treilea, autorul arată și înseși calculele, după care popoarele se împart în grupe. Aceste calcule au fost: înrudirea fizică, – după neamurile lor, înrudirea limbistică – „după limba sa”, apropierea geografică, „după ținuturile lor”, după particularitățile naționale

– „după popoarele lor“ și după dezvoltarea istorică, după neamurile lor. Al patrulea, ordinea, în care se introduc popoarele examinate, ce condiționează de asemenea deosebite condițiuni. Mai întâiu de toate se descriu popoarele neamului Iafet și aceasta pentru că acestea mai mult decât toate celelalte s'au depărtat de centrul teocratic sau chiar că mai înainte decât celelalte au stat tornicit leagănul omenirii. Hamiților li s'a rânduit al doilea loc, și asta nu pentru că acești doi fii ai lui Noe aveau în ochii autorului cărții Facerei însemnată primația, ci au fost scoși primii potrivit cu planul general al aceluia autor, care totdeauna expune liniile secundare înainte cu acel scop, ca trecând la linia principală, să continue apoi fără întrerupere firul istorisirii principale. Genealogia se încheie cu semiții, pentru că anume prin ei merge linia, care duce către tulpina poporului ales, adică către Avraam. Aceeași ordine se observă și în așezările geografice ale popoarelor, unde autorul cărții Facerea începe cu cele mai depărtate și treptat trece la cele mai apropiate. Toate acestea e și necesar să le avem în vedere la cercetarea acestui prea important document.

Genealogia biblică a popoarelor, cum s'a spus mai sus, se începe cu neamul lui Iafet. Primul din fiii lui se amintește Gomer. Acesta a fost tulpina cimerilor vechimei, cimbrii timpurilor romane și cimbrii sau celții tribului ce există și astăzi. Locul traiului lor a fost nordul cel mai depărtat, pe care l-au putut cunoaște grecii sau romanii, la care se găsesc indicațiuni și în *Odissea*, anume după cuvintele acestei poeme :

La adânc – curgătoarele ape ale Oceanului. –
Acolo a Cimerienilor tristă provincie, acoperită veșnic
De negură umedă și de păcla norilor ; niciodată nu arată
Ochiului oamenilor fața luminosul Helios ; pământul ?
El îl părăsește, urcându-se la cerul bogat în stele,
Dela cerul bogat în stele pogoară, spre pământ întorcându-se ;
Noaptea tristă acolo din veac impresară pe trăitori ¹⁾.

Această descriere întunecoasă se referă la țărmul nordic al mării Negre, la Crimeea, și la malurile mării de Azov. Marea Neagră în vechime purta numele de marea Cimeriană, și alte localități din aceste țări arată deopotrivă predominarea neamului cimerienilor. Inseși numirea Crimeea în realitate nu este decât cuvântul „Cimbrii“ stricat. Acesta era un popor războinic și îndrăgnet, și istoria antică adesea povestește de invaziile lor asupra țărilor

1) *Odissea*, XI, 14–19.

mai civilizate. Aşa, la prorocul Iezechiel (XXXVIII, 2-6) se prezice despre invazia lor războinică dela nord în alianţă cu alte popoare, invazie, care va vâri groază şi distrugere. Incursiunile lor asupra Asiei Mici, mai ales când ei însuşi erau strâmtoraţi de sciţi, erau isvorul obişnuit al groazei cu şapte veacuri a. Hr. Dar partea cea mai mare a lor se ţinea de ţările depărtate, unde locuiau ei în păduri inclusiv pânăla pădurile Germaniei. În urmă peninsula Iutlanda deveni sediul lor principal şi era cunoscut sub numele lor, dar ei s'au răspândit şi în Franţa, Ispania şi Britania, şi până astăzi continuă a exista în triburile celtice ale Europei Apusene, cuprinzând şi Marea Britanie. Aşa Valiştii până acum se numesc pe sine Cimrii, şi Cumberlandul chiar prin numirea sa arată existenţa lor în acest ţinut.

Gomer a avut trei fii: Aşchenaz, Rifat şi Thogarma. Aceştia au fost deasemenea tulpine ale popoarelor omonime lor, pe care însă a le determina nu este uşor. Aşchenaz, după înseş semnificarea sa în sens de „mulgători de epe“, arată pe nomazii de felul tatarilor de mai târziu sau a vechilor sciţi, care locuiau stepele înalte ale Asiei apusene în vecinătatea Cimeriilor, cu care ei erau rude după rădăcină. Urmele lor, poate, s'au păstrat în numirea râului Ascania din Asia Mică şi în numirile Scandia şi Scandinavia, dar în genere o asemenea presupunere e destul de îndoielnică. Rifat are oarecare asemănare cu numirea fabuloşilor munţi Rifei, în peşterile cărora, după spusele grecilor, s'a născut vântul de miază noapte şi pe care grecii le refereau la nordul lumii cunoscute de ei. Dar mult mai mare probabilitate are presupunerea, care îl pune în legătură cu lanţul muntos Rifat, culme înzepezită în Armenia peste Tigru. Thogarma se pomeneşte la prorocul Iezechiel (XXVII, 13; XXXVIII, 6) ca popor, ce face negoţ cu cai şi catări pe pieţele Tirului şi ca rudă cu Gomer sau cu Cimrii în invazia aşteptată asupra Palestinei. În această conexitate e remarcabil, că armenii, gruzinii şi în genere triburile caucaziene încă şi astăzi îşi derivă originea lor prin oarecare Torgonu dela Gomer şi se numesc pe sine „casa lui Targon“ sau, după cum se înşamnă în Biblie, casa lui Thogarma. Toate aceste triburi sunt indo-germane sau arice.

Magog, al doilea din fiii lui Iafet, în alte locuri se întâlneşte în Biblie ca numele unei ţări împreună cu Gog, prinţul triburilor, cunoscute sub numirea de Roş, Meşeh şi Tubal (Iezec. XXXVIII, 2; XXXIX, 1). Ultimii doi se numesc în cartea Facerei al cincelea şi al şeselea fiu al lui Iafet. De aceea, evident, se poate conchide, că „Magog“ era termen nedefinit la evrei pentru designarea tri-

burilor barbare ale Asiei de nord, asemenea sciților la greci. Ferițitul Ieronim citează părerea iudeilor din timpul său, că cu acest nume se designau „grozavele popoară scitice nenumărate”. Din interpretii noui Knobel îl identifică cu slavii de astăzi și Gesenius și alții înțeleg prin Raș pe rușii timpului nostru. Iezechiil descrie pe aceștia ca un trib grozav și sălbatec de călăreți (XXVII, 15; XXXIX, 3), înarmați cu arcuri, și descrierea asta se potrivește schiților, care au făcut incursiune în Palestina la anul 625 a. Hr. Dar numirea aceasta se aplica și altor popoară, pentru că Tubal și Meșec s’au dovedit nu numai călăreți barbari, care călăreau pe cai de stepă, dar cel puțin în unele părți ale lor și popor comercial, care aduceau pe corăbii la Tir fer și aramă de vânzare (Iez. XXVII, 13). E de remarcat, că Tubal prezintă o vădită consonanță cu cuvântul persan, care însemnă aramă și Meșec, după părerea unora, este poporul vecin halibii, care erau cunoscuți în vechime prin extragerea aramei. Ca adevărate a acestui lucru servește faptul „Herodot pomenește pe tibareii și moshii împreună, ca popoară ce trăesc spre sud-est de Marea Neagră, și zice, că ei lucrau minele de aramă și se coprindea în satrapia a 19-a a regelui Darie ¹⁾. Inscriptiile asiriene afară de asta, vorbesc de popor și pământul muscilor din nordul Asiriei, și prin ei, probabil, trebuie a înțelege pe Meșeh al Bibliei.

Numele următor în lista lui Madai, evident, e identic chiar cu acel nume, sub care sunt cunoscuți midenii pe monumentele asiriene și marea inscripție a lui Darie. Iavan indică țara grecilor sau a Ionienilor în înțelesul larg al acestui cuvânt, ceea ce se confirmă și de plăcile asiriene, unde această numire se întâlnește aproape fără nicio schimbare, anume în forma de Iavan. Pelângă aceasta e de remarcat, că asemenea numire s’a întrebuințat și de Darie Mideanu ²⁾.

Tiras, al 7-a fiu al lui Iafet, nu poate fi indentificat tot cu așa ușurință. După părerea unor scriitori, atât din timpurile vechi, cât și din cele nouă, acest nume indică pe locuitorii Traciei, cari în vechime ocupau toată țara, ce se întinde spre nord de marea de Marmara și de arhipelagul Egeei. Dar e mai exactă presupunerea de mai târziu, după care numele acesta se aplică tursenilor, turscilor sau tuscilor, ramuri ale ginții etrusce, în așezările lor nordice cele mai vechi, cu mult înainte de pătrunderea lor în Italia. Ei în cea mai depărtată vechime erau cunoscuți în cali-

¹⁾ Herodot, III, 94, VII, 78.

²⁾ Schrader, Keilinschriften und das Alte Testament, p. 13.

tate de marinari și de hoți de marea nu numai în apele italiene, dar deasemenea și sub numirea de pelasgi tursenoi în arhipelagul grecesc. E interesant, că acest popor făcea incursiuni în Egipt în alianță cu aheenii, lidienii, sicilienii, sardinienii și alte neamuri deja în veacul XIV a. Hr.¹⁾.

Cu asta se și epuizează genealogia celor șapte fii sau urmași nemijlociți ai lui Iafet. Dar după aceea urmează lista popoarelor sau a triburilor, ce se trag din Iavan sau a grecilor. Primul din ele a fost Elis. Despre dânsul Iezechiil zice (XXVII, 7), că locuia pe malul nordic al mării Mediterane, de unde se aducea la Tir vestita culoare purpurie. Acea împrejurare, că scoica de mare, care dădea această culoare, se găsea nu numai la țărnișii Lacăoniei, ci și ale strâmtoării Corint, și aproape de diferite insule ale arhipelagului grec, împreună cu numirea acestei provincii Elida din Pelopones, pare a arăta, că anume această țară se și înțelege aicea. Elisa totuși se traduce în Biblia siriacă ca „provincie în Italia“, și pomenirea ei în legătură cu Tarsis și Chitim, sub care câteodată se înțelege tot teritoriul grec, a dus pe unii la ideea, că sub aceste nume se înțelege Sicilia.

Tarsis fără îndoială arată vestitul port fenician din Spania peste strâmtoarea Gibraltar, între cele două guri ale Guadalquivirului, adică „ale râului celui Mare“²⁾. Numele Tarsis confirmă în chip uimitor situația cronologiei biblice a popoarelor, indicând, că această așezare pentru întâia oară s'a făcut de un trib aric sau iafetit, de oarece însuși cuvântul sanscrit sau aric *Tariša* = „marea“ sau „țarm de marea“, care însemnare, după tradiția veche a rabinilor, totdeauna i s'a aplicat. Astfel, înainte de a se așeza fenicienii în această provincie, alt neam îi dăduse deja numele însușit de ei și în urmă s'a dat întregii provincii. După părerea lui Knobel, primii emigranți ai acestei provincii a fost o ramură de etrusci, care s'au așezat aicea înainte de a face definitiv Italia principală și definitivă lor așezare³⁾. Nu-i fără interes nici a urmări aceste vechi mișcări ale oamenilor, care s'au produs cu mii de ani în urmă, și a observa ce anume i-a atras în cutare sau cutare țări. Așa, Tarsisul a fost vestit din cea mai adâncă antichitate prin belșugul de argint și de alte metale, ce se extrăgea din minele de

1) Chabas, Etudes de l'antiquité historique, Paris, 1873.

2) Numirea „Guadalquivir“ s'a dat acestui râu de arabi în timpul șederii lor în Spania. Ne având în limba sa cuvânt pentru numirea „râului“ în înțelesul nostru, ei au numit acest râu „Gdol-Ceber“ = apă mare, sau curs de apă.

3) Völkeltafel, p. 86.

acolo, precum și prin cereale. Deja pe vremea lui Solomon, cu o mie de ani a Hr. corăbiile mari, ce navigau intracolo, erau cunoscute sub denumirea de corăbiile Tarsisului ori încotro navigau ele ¹⁾. Din porturile vicioase ale Tarsisului se duceau în toate părțile încărcături mari de fer, de plumb, de argint, de cositor și de alte metale, precum și de cereale, prin care Tarsisul era renumit în vechime în tot răsăritul. Popoarele erau deasemenea industriale atuncea ca și astăzi. Pescarii se ocupau cu hărnicie de mrejele lor, minierii se afundau în sinurile munților, corăbierii lucrau la corăbii, fierarii și stolerii făceau să răsună ciocanele și bărzile lor, juvaergiii făureau lucruri de valoare, toate anume așa, cum vedem toate și astăzi. Așa de uniformă e viața omenească!

Al treilea fiu al lui Iavan purta numele de Chitim sau Hitim, și prin el se înțelege una din ramurile neamului grecesc, — poporul al cărui loc de sălășluire se descrie sub formă de insulă sau de țară situată pe țarm. Insulele Chitim adesea se pomenesc în sf. Scriptură (Ierem. II, 10). Anume aproape de ele flota tiriană, ce pleca acasă, au auzit de căderea marelui lor oraș și acolo și-au căutat refugiu tirioții (Is. XXIII, 1-12). Iosif Flavie deja pe vremea lui Hristos a identificat această numire cu numele Cipru și ca dovadă a indicat numirea unuia din orașele Ciprului — Chition sau Chitii, adăugând, că aceeași numire se aplica în senz mai larg și în alte insule și în o mare parte a țărilor de pe litoralul Mediteranei ²⁾. „Ea cu deosebire se întrebuința“, adăugă un alt scriitor vechiu, care însuși a trăit în insula Cipru, „pentru Ciprioți, și Rodoseni și deasemenea pentru Macedoneni, pentru că ei erau de origină cipriotă sau rodosană“ ³⁾.

Al patrulea fiu al lui Iavan se numește, în originalul ebraic al Bibliei, Dodanim ⁴⁾, dar, după presupunerea generală a cercetătorilor, acest cuvânt trebuie citit Rodanim, de oarece a fost foarte ușor a schimba o literă cu alta, cu atât mai mult că în traducerea greacă și în alte traduceri vechi numele acesta se înșamnă anume în forma Rodanim. El, fără îndoială, indică populația greacă a insulei Rodos, care se consideră una din insulele Chitimiene și în legătură cu care totdeauna s'au aliat rodosanii.

Cu aceasta să și termină genealogia descendenților lui Iafet,

1) Așa, corăbiile ce navigau pe Marea Roșie și care neguțau la Ofir (în Arabia de sud sau chiar în India), se numeau deasemenea corăbiile Tarsisului. Is. XXIII, 1, 14; 3 Reg. IX, 28; X, 22; 49; 2 Paral. IX, 21; XX, 37, 38.

2) Antiq. I, 6, 1.

3) Epifanie, † în anul 403 d. Hr. Haer. XXX, 25.

4) Idem și în traducerea rusească, fac. X, 4.

care astfel s'au așezat în istoria lor veche după țările, cunoscute evreilor la extremul nord, dela Asia Centrală și dela Armenia până la țările păduroase salbatece spre nord de Marea Neagră și de Marea Egeei, precum și în Grecia; iar urmașii lor în urmă încetul cu încetul s'au răspândit până la Sicilia, Ispania și până la marile insule din partea răsăriteană a Mării Mediterane. Corespunderea exactă a acestei împărțiri cu rezultatele de mai târziu a științei etnografice este uimitoare.

După genealogia lui Iafet urmează genealogia lui Ham. Inseși cuvântul Ham, în evreește, înseamnă „Cald” sau „ferbinte”, și prin urmare indică sudul. Același cuvânt s'a întrebuințat și la egipteni, și el era numirea obișnuită printre populația Nilului pentru țara lor, din cauza „culorii” negre sau închise a terenului lor¹⁾. Ham se închipuește ca părintele triburilor sudice sau negre, în contrast cu Iafet, din care se trag popoarele nordice, afară de care toți ceia au trăit între ei aparțin lui Sim.

La această grupă a omenirii se referă patru popoare mari, rezultate din fiii lui Ham și anume: Cuș, Mișraim, Thut și Hanaan. Cuș sau Huș a fost numire veche egipteană pentru țara dintre cataractele Nilului și Abisinia și pentru popoarele ce trăiau la sud de Egipt, afară de negrii. Ea astfel se identifică aproape cu Nubia actuală și cu întrebuințarea mai veche a numelui Etiopia la greci. Neamurile negre erau totuși cunoscute sub numirea de etiopi pe ambele laturi ale golfului Arabic, și Herodot vorbește chiar despre ramura asiatică a acestei rase. La Homer această numire se aplică la toate neamurile și țările cunoscute atunci din părțile sudice ale lumii, și tot așa Cuș era termenul comun la vechii evrei pentru numirea acelorași țări și neamuri (Fac. II, 13), pentru că popoarele, care în tăblița genealogică se consideră ca derivând din Cuș, cuprind locuitorii atât ai Asiei de sud, cât și ai Africei (Fac. X, 7). Dar nu trebuie uitat, că aceste continente în timpurile vechi nu erau exact hotărnicite unele de altele, așa că chiar Herodot pune Egiptul în Asia, deși el își da sama de greutatea unei asemenea împărțiri. Chiar într-o vreme așa de târzie, ca timpurile lui Hristos, geografil vorbesc de „Cusiții” provincii de peste Tigru și Eufrat. Nimrod, după aceea, întâiul fiu al lui Cuș, se considera primul rege al Babilonului și al provincii din prejurul lui. De aceea, poate, regele Mesopotamiei Husarsatem, de pe vremea judecătorilor, prin înseși numele său arată existența regatului Cușit în această pro-

1) Numele acesta până acum se păstrează în cuvintele alchimie și chimie. El literal înseamnă: „artă neagră”, dela Chemia-Hem-negru. Ele au trecut la noi prin arabil din Egipt.

vincie până la un timp comparativ târziu (Jud. III, 8). Afară de asta, în Persia încă și astăzi este o provincie la gura Eufratului, care poartă numirea de Huzistan, semnificativă în această privință.

În înțeles mult mai restrâns Cuș se întrebuințează în Biblie, întocmai cum se întrebuința și de vechii egipteni, pentru numirea țării dinspre sud a cataractelor Nilului, (Iez. XXXIX, 10), cuprinzând Cardofanul împreună cu Abisinia și actuala Nubie. Această mare lature de pământ în vechime era mult mai puțin confundată în etnografia sa, chiar și decât în timpul de față, pentru că nenumăratele frământări istorice au înlesnit formarea a felurite seminții amestecate din cușiți, semiți și negrii. În adâncă antichitate n'a fost asemenea amestecare, deoarece în Vechiul Testament nu se amintesc teste de semințiile semitice în aceste țări, deși Herodot în veacul V a. Hr. pomeneste de arabi împreună cu etiopenii africani în oștirea lui Xerxe¹⁾. Nu există deasemenea indicațiuni nici la prezența triburilor negre, pentru că chiar monumentele egiptene fac deosebire vădită între etiopeni și negrii din vestul țării lor. Asemenea tuturor popoarelor, deja pomenite în tăblița genealogică, cușiții aparțineau rasei caucasiene. Adevărat e, că limba etiopică, întrebuințată de ei în timpurile mai târzii, are un caracter esențial semit; dar aceasta se poate explica prin aceea, că rasele etiopice s'au amestecat cu cele semite în Arabia²⁾ și și-au însușit limba lor, după cum normanzii au primit limba franceză, sau după cum limba latină a devenit limba multor popoare, ca de ex. a galilor, iberienilor și a altora, care intraseră în hotarele imperiului roman. Și astăzi sunt încă națiuni, care fără îndoială ne înfățișază resturi de ale vechilor Cușiți, și limba lor deopotrivă e deosebită atât de limba semită a abisinienilor pe de o parte, cât și de limbile negrilor pe de altă parte, pelângă care și particularitățile fizice ale lor se deosebesc vădit și de ale acelor și ale celorlalți. Africanul tipic în genere foarte acut se deosebește de negru, particularitățile căruia pentru prima oară apar sub influența condițiilor locale și a degenerării generale. Culoarea singură nu servește încă drept indiciu al rasei, deoarece de ex. evreii de astăzi sunt de toate culorile posibile, potrivit cu localitatea în care trăiesc, dela evreul indian cu fața negricioasă până la evreul cu părul bălan al Damemarcel.

Din Cuș au eșit cinci tulpine a diferite popoare și anume: Seva, Havila, Safta, Raama și Saftaha. Dintre ei Seva „bărbații”,

1) Herod. VII, 69.

2) Knobel, Völkertafel, p. 237.

după mărturia lui Iosif Flavie, au alcătuit vechiul regat Meroe, înconjurat ca o insulă de brațele Nilului, și această indicațiune se recunoaște în genere adevărată. Acest neam a ocupat, astfel, o parte a Nubiei de astăzi, spre nord de Cordofan și Abisinia, localitate, care în vechime era situată la dreapta drumului de caravane dintre Arabia și India pe de o parte, și Arica pe de alta, și slujea ca izvor de bogăție și de bună stare pentru țară în genere și pentru orașe în deosebi. De Seva se pomenesc numai de două ori în sf. Scriptură: în unul se spune, că acest popor se distingea prin statura sa (Is. XLV, 14), iar în altul se vorbește despre dânsul, ca de „un popor vioi și puternic, strașnic dela început și până astăzi, care calcă totul și țara căruia este brăzdată de râuri“ (Is. XVIII, 2, 7). Herodot îi descrie tot așa, ca oamenii cei mai voinici și mai frumoși, care-și alegeau rege după statură și putere și adesea trăiau până la 120 de ani¹⁾.

Havila este nume, care s'a pomenit deja la descrierea Edeului. Dară el se aplica, se pare, în vechime și altor țări depărtate. Nibur a găsit nu departe de țărmurii golfului Persic un târgușor, care purta numele de Havila; dar aceasta n'are a face cu numele Havila cel în legătură cu neamurile etiopene, ce trăiau în Africa. Aceasta, cum se pare, era o țară cunoscută astăzi sub numirea de Iemen, în Arabia sud-vestică, unde era o localitate, cunoscută pe timpul romanilor sub denumirea de Uaila. Dar aceasta putea fi și o țară africană la gurile mării Roșii, unde cei vechi numeau un golf Avalit. Și într'un caz și în altul ea ar fi fost în vecinătate apropiată cu Seva.

Numele Safta poate fi identificat cu numirea veche-arabică a orașului comercial Sabbata sau Sabbota, situat spre răsărit de Iemen sau Havila. Dacă-i așa atunci nouă ni e cunoscut, că acest oraș bogat în timpurile de mai târziu avea 60 de temple și cu gelozie își păzea monopolul său în comerțul cu aromate. Raama arată, se pare, țara, situată încă mai departe spre răsărit decât era Safta, și care atinge golful Persic, unde în vremile anterioare era o localitate, cunoscută sub numele Regma, forma, în care Biblia greacă redă acest nume. Sub numirea de Safteha era cunoscută localitatea ce se întindea încă și mai departe spre răsărit și alcătua o nouă provincie persană Caramania, situată în fața Regmei pe celalalt mal al golfului Persic.

Din Raama se trag două popoare: Șeva și Dedan. În primul

1) Herod., III, 20-21,

din ele putem vedea pe sabeii Arabiei fericite, popor renumit în antichitate prin comerțul său întins cu produsele prețioase ale țării sale: miresme, balzam, mir, etc. (Ier., VI, 19; Iez. XXVII, 23; XXVIII, 13). Astfel de comerț a fost pricina, că ei se considerau poporul cel mai bogat al antichității și anume aceasta a dat prilej deosebit reginei Savei să viziteze pe Solomon, vizită amărunită descrisă în sf. Scriptură (3 Reg. X, 1; 2 Paral. IX, 1). Sosirea ei în ochii izraeliților a fost unul din marele onoruri, din câte s'au putut arăta casei lui David. De aceea era cu totul firesc, că Isaia, zugrăvind slava timpurilor mesianice, zice, că regii Savei îi vor aduce aur și tămâie, iar psalmistul a prezis, că ei îi vor aduce aur (Is. LX, 6; Ps. LXXI, 15). Dedan, care totdeauna se pomenește împreună cu Șeva, a dat numele său vastei țări din Arabia, spre nord de Șeva și descendenții lui treptat s'au răspândit până la hotarele de sud ale lui Edom (Ier. XLIX, 8). E remarcabil, că Dedan și Șeva se întâlnesc și printre descendenții lui Avraam (Fac XXV, 3). Pricina acestui lucru a fost aceea, probabil, că descendenții lui Dedan și Șeva s'au lăsat treptat spre nord în caravana nomadă, iar apoi și prin așezări stabile, printre neamurile, ce se trăgeau din Avraam și locuiau în aceste părți, până când în sfârșit toate aceste neamuri au devenit o singură rasă amestecată. Despre Nimrod, alt descendent al lui Cuș, ca având un deosebit interes istoric, se va vorbi mai pe urmă.

Numele fiului al 2-a al lui Ham, Mițraim, din cele mai vechi timpuri, printre popoarele semitice, se dădea la „două Egipturi“, deși în înțeles strict se dădea numai la acela, care acum e cunoscut sub numirea Egiptului de jos, împărțit în două ținuturi, de oarece Egiptul de Sus nu era cunoscut lumii antice înainte de invazia persană. Numele acesta însemnă „întărit“ sau „închis“, ceea ce indică, se pare puternic zid militar, care apăra valea Nilului pe o întindere de peste 250 kilometri de incursiunile neamurilor asiatice¹⁾. Particularitățile fizice ale egiptenilor, limba lor și chiar concepțiile lor arată, că ei erau o ramură a rasei cauziene²⁾, pelângă care strămutarea lor dela sud și prezența neamurilor indigene, ce a dus treptat la amestecarea singelui, servesc ca explicație a acelei împrejurări, că mumiile și chipurile din periodul mai timpuriu se apropie mai tare de tipul caucasian și se depărtează de cel african mai tare decât mumiile din timpurile mai

1) Ebers, *Aegypten und die Bücher Mose's* p. 72. După părerea lui Ebers acolo au fost chiar două ziduri, ceea ce și indică poate forma dublă a cuvântului Mițraim.

2) Ebers, p. 40-54.

târzii. N'ai decât numai să privești la chipurile sculptate sau zugrăvite, ca să vezi, că ele reprezintă un popor de aceeași rasă cu noi. În muzeul Luvru de ex. este figura unui scriitor, foarte veche, și trăsăturile sunt cu totul europene, numai cu o nuanță abea roșietică a peleii. Regii, sacrificatorii și ostașii, ca unii ce și-au păstrat mai bine puritatea singelui lor, arată clar, că acest popor a plecat din același leagăn, unde la început a trăit neamul semit.

Din Mișraim se trag Ludim, Anamim, Legavim, Naftuhim, Patrusim, Casluhim și Caftorim. Prin Ludim se înțeleg, probabil, sau chiar egiptenii, sau berberii din Africa de nord. Prima părere cu mare ingeniositate se suține de Ebers, și de oarece acest cuvânt însemnă asemenea celui a lui Seva, „bărbați“, apoi nu-i de mirare, că anume acest popor se numea pe sine așa spre deosebire de toate celelalte popoare, pe care el, asemenea egiptenilor le disprețuia, ca rase inferioare. „Ei se considerau“, zice Herodot, „cei mai buni din toți oamenii“ ¹⁾. Anamim, după părerea lui Ebers, erau ceea ce sunt Amu, un trib semit de păstori, care s'au așezat în pășunile joase și mocirloase ale Deltei de jos și într'un ținut din jumătatea răsăriteană a Egiptului de mijloc ²⁾. Dar această părere nu trece mai departe decât o presupunere.

Legavim era același neam, ca și lubimii ³⁾ sau livienii, *lubu* monumentelor egiptene. Pe aceste din urmă ei se descriu ca popor, ce trăia spre apus de Egipt și ce s'a răspândit deacolo, sub numirea comună de *temgu*, pânăla oceanul cel fără de margini și pânăla apusul soarelui. Livienii în timpurile vechi propriu se numeau triburile, ce trăiau în țara spre apus de Nil, de la malurile Mării Mediterane pânăla sudul destul de depărtat, pe vastul mal nordic al Africei. Pe monumente ei se închipuesc cu pelea albă, îmbrăcați cu mantale de diferite culori, cu bărbi ascuțite la vârf și cu trăsături vădit caucaziene. În Teba și în Deltă se vorbea de ei, ca de „oamenii albi ai apusului“. Ebers dă date izbitoare spre a dovedi, că ei la început au venit din insulele mării Mediterane, atrași poate de fertilitatea țărmului african, care cum se vede din mulțimea ruinilor, fără îndoială în vechime era mai populat ca acum. Totuși numele evreesc Legavim însemnă locuitorii unei țări sterpe și fără apă, așa că, exceptând șuvița îngustă a țărmului, țara lor totdeauna, se pare, că a fost comparativ pustie.

Naftuhim și Patrusim au dat numele lor vechilor ținuturi

1) Herod. II, 121.

2) Aegypten etc. p. 103.

3) 2 Paral. XII, 3; XVI, 8; Naum, III, 9.

Memfis și Teba în numirile lor sfinte, în contrast cu numirile simple populare (fiecare oraș egiptean avea două numiri, una sfântă și alta populară). Memfisul și provincia lui să pomenesc întâiu, poate, în puterea mării lor vechimi; pentru că Teba cu ale ei temple și înalta religie influentă, a devenit vestită abea într'un timp mai târziu decât orașul regilor, autorii piramidelor. Patru simii erau, poate, orașul și ținutul zeului Pa-Gator; Naftuhim era poate orașul și ținutul zeului Pta, dar nici într'un caz, nici în altul noi nu trebuie să vedem aicea un neam oare care deosebit, diferit de egiptenii înconjurători.

Casluhim cu destul temei se identifică cu populațiunea, ce se află în provincia, situată dela marginile inundațiilor Nilului, în lungul șermului mării până la hotarele sudice ale Palestinei. Aicea, spre apus de râul Egiptului (astăzi Vadi-el-Ariș), era situat lacul Sârbonic și munții Casia, - un ținut sec, cunoscută prin sărăturile sale, care otrăvesc solul și lasă numai puține locuri, bune pentru cultivat. Sarea aceasta, totuși, era lucrul de seamă pentru comerț, de oarece fenicienii la nord și în deltă erau renumiți negustori de sărături în vechime; și deși Egiptenii în genere se raportau cu desgust către peștele de marea, ca necurat, și chiar către sare, Africa totuși o întrebuința în cantități mari, și ea putea fi trimisă de aicea în toate părțile, de oarece drumul cel mare între Asia și Africa trecea tocmai prin această țară de sare. Numirea Casluhim se dădea acestei populații dela munții Casia, situați în teritoriul lor; de aicea Cas-loh, sau „dealul ars” al vechilor egipteni. Populația aceasta, după Ebers, era de origină feniciană, iar după moravurile lor și după obiceiurile vieții deveni cu totul egipteană.

Prin Caftorim Ebers înțelege o așezare feniciană a celor mai depărtate timpuri pe malurile Deltei, înainte ca egiptenii să se răspândească până la aceste hotară nordice. Caft era numirea egipteană pentru acest popor și pentru aceste colonii. După presupunerea sa, ei la început ocupau insulele arhipelagului grecesc, inclusiv Creta, și de acolo s'au strămutat în Delta Nilului. El susține această părere cu mare erudițiune. Pe filistenii el îi socotește un rest al unei puternice ramuri de Caftorimi, cari atingând la început Egiptul, prin necesitate s'au mișcat spre Palestina, locul așezării lor definitive, trecând prin pământul Casluhimilor. E în cel mai înalt grad plăcut, văzind exactitatea indicațiunilor Bibliei chiar și în ce privește un lucru așa de neînsemnat, ca mișcarea acestui neam în vremile cele mai timpurii, exactitate, dovedită prin cercetările nouă ale științei. La aceasta se poate adăoga, că în manu-

scriptele vechi și iudaice în loc de Caftorim se citește : locuitorii Damietei, sau ai țărmurilor Deltei.

Această indicare la mișcarea neamurilor la ivirea zorilor istoriei, oricât de scurtă este ea în sine, revarsă o lumină adânc interesantă asupra celui mai mare pas în dezvoltarea intelectuală a omenirii, anume asupra introducerii alfabetului. În curgerea lungii lor așezări în Egipt, fenicienii au învățat să reprezinte sunetele cu ajutorul semnelor, împrumutate din scrierea sfântă a egiptenilor, și aceste semne la început au fost duse în Palestina și de acolo s'au răspândit la toate popoarele răsăritului și apusului. Eșind la început dintr-o insulă din golful Persic, acest popor, de timpuriu s'a împrietenit cu marea Mediterană, care uda malurile țării lui la poalele Libanului, și s'a răspândit pe de o parte asupra insulelor Levantului și ale Egeii, iar pe de alta până la malurile Deltei egiptene, încă nelocuite. Acolo pescuitul deodată le deschise o nouă ramură de industrie. Sarea pământului Casluhimilor și Libiei le dădu putința să înceapă industria pescuitului, cum era aceasta deja la nord în Sidon, de oarece însuși numele Sidon, după părerea unora, înseamnă simplu loc de pescuit, deși după părerea altora ea indică împrejurarea, că unul din zeii principali fenicieni avea forma de pește. Populațiunile litoralului curând se răspândiră spre sud, de oarece fenicienii erau aproape mai renumiți prin colonizarea lor, decât prin comerț. Gurile Nilului în acel timp erau acoperite aproape total de papirus și de alte plante acvatice, care acum se mai întâlnesc numai în Nubia. În apele lui erau o mulțime de crocodili enormi, hipopotami și alte animale mari, și stuful dădea adăpost la nenumărate stoluri de paseri de tot felul. Dar egiptenii dinspre sud, iar fenicienii dinspre nord, deschizându-și drum, asemenea pionerilor moderni ai preriilor americane, cu trecerea timpului s'au întâlnit unii cu alții, și după aceea s'a început acel contact apropiat între dânșii, care a avut o importanță așa de binefăcătoare pentru civilizație, ca de ex. răspândirea alfabetului.

Sub numele lui Fut sau Put, al treilea fiu al lui Ham, se poate înțelege stepa, cunoscută în hieroglife sub denumirea de Punt, provincia nouă turcească Hedja, care se întinde înjos dela țărmul mării Roșii peste jumătatea nordică a țărmului ei răsăritean. Locuitorii Puntului se închiriau în cârdul în armatele de mercenari ale Tirului și ale altor state, și de ex. se luptau sub steagurile Egiptului în vestita luptă Carhemiștă, deși adesea se luptau și contra inșeși Egiptului (Ier. XLVI, 9; Iez. XXVII, 10; XXX, 5);

Libia în evreește se numește Put. Ei erau vestiți deasemenea ca negustori pe piețele Tirului, unde ei aduceau produsele minelor lor de mercur sau argint viu, vestite în toată lumea, precum și o mulțime de mișesme, prin care deasemenea era vestită țara lor. În inscripțiile și chiurile depe monumente ei se prezintă ca trib nomad de culoare întunecată și se deosebesc riguros de cușii stabiliți, în vecinătatea cărora trăiau ei. Insuși cuvântul Punt, care însemnă fugă, arată exact felul lor de viață nomadă.

Din Hanaan, al patrulea fiu al lui Ham, se trag nu mai puțin de unsprezece popoară. Întâiul născut al său Sidon, întemeietorul primei așezări de fenicieni pe țărmul mării Mediterane, - așezare, care s'a transformat pe urmă într'un vestit oraș, care a ajuns în fruntea celorlalte orașe feniciene. Inseși numele Hanaan la început se aplica, se pare, numai fenicienilor și șesului de pe țărmul dela poalele Libanului, pe care era zidit Sidonul, ca cea mai timpurie așezare, și aicea se coprindea poate șesul roditor al Ezdrilonului, precum și latimea țărmului, care se întindea spre sud până la Egipt. Pe vremea lui Moise și Iisus Navi, totuși, sub numele de Hanaan se înțelegea toată țara dinspre vest de Iordan, dar ea niciodată nu s'a întins dincolo de acest râu. Numele lui însemnă „pământ jos“, deși din cauza senzului de comerț activ, prin care se distingea Fenicia, cuvântul hanaanit în urmă a devenit sinonim cu cuvântul „negustor“. Insuși cuvântul „fenician“, după înțelesul său primordial, însemnă „negricios“ sau „roș închis“, și a rezultat din pricina culorii peleii acestui neam, dar ei înseși se numeau pe sine hanaanii, cu care numire confracții lor Cartagineni se mândreau încă pe vremea fericitului Augustin.

În faptul enumerării fenicienilor de către cartea genealogică a Facerei la secția hamită a omenirii unii, cum s'a spus deja mai sus, văd o serioasă dificultate, de oarece limba lor e aproape în totul identică cu limba evreilor, și astfel ei ar fi trebuit enumerați la neamurile semite. Obiecțiunea aceasta se rezolvă în totul prin presupunerea expusă mai sus, că hamiții au primit limba seminiților cucerite de dânșii, care se așezase înaintea lor în Palestina. Dar și în afară de astă presupunere - înrudirea de sânge a protopărinților acestor seminiți sau rase firește a putut influența, mai ales în timpurile vechi, și asupra asămănării limbii cel puțin a unora din urmașii lor, cum s'a și văzut asta în Palestina. Limba la început n'a putut să servească ca semn determinant al originii, de oarece în timpurile depărtate, când omenirea pentru prima oară a început să se strămute dela leagănul comun din Asia, fami-

liile limbilor se hotărâneau mai puțin clar decât cum a devenit mai târziu. Semințiile hamite puteau încă să vorbească limba semită și să o ducă cu dânsule în pribegirile lor. Afară de asta, locul de așezare primitivă a fenicienilor încă și mai mult adevărește spusa biblică despre origina lor din Ham. Noi ne întâlnim pentru prima oară cu ei, când ei își deschideau drum din sudul Arabiei spre așa numitele insule Bareiniene dela golful Persic. Templele, care încă existau în acele insule pe vremea stăpânirii romane, erau evident feniciene și locuitorii se considerau pe sine descendenți ai acestui vestit popor al Palestinei. Următorul loc al locuinței lor încă și mai departe spre nord au fost țărmurile joase ale golfului Persic, la gurile Eufratului, numite de dânsii la început Hanaan sau după origina lor Hana - „șes jos“; care numire în urmă a fost strămutată de ei asupra țării petrecerii lor la poalele Libanului. Himiaritenii, un neam arab înrudit cu ei, cari vorbeau o limbă înrudită cu limba lor și cu a evreilor, au rămas în Arabia de sud; dar hananiții au preferat să se strămute către țărmurile Palestinei, de unde ei, între altele, s’au întins, cum am văzut, până la Egipt, rămânând veacuri întregi la gurile Nilului, așa că arta egipteană, invențiile, felul de a cugeta și vederile religioase au devenit moștenire comună a acestor seminții, și au exercitat înrâuriri asupra Sidonului și Tirului. Moralitatea egipteană, idololatria grosolană păgânească, ba chiar și caracterul scrierii astfel a fost introdus de dânsii în Palestina, servind pentru evrei de confirmare începătoare a originii comune a hananiților cu Mișraim. În sfârșit de dovadă a originii hamite a fenicienilor și a celorlalți hananei servește și înseși caracterul lor, care arată limpede înclinațiunea spre materialism și cultura traiului, ~ trăsătura comună, ce deosebește neamurile hamite în antichitate.

Al doilea fiu al lui Hanaan a fost Het, care urmează după Sidon și s’a bucurat de mare renume în istoria veche a Palestinei. Numirea aceasta se aplică în inscripțiile asiriene tuturor „popoarelor apusene ale Siriei“ ¹⁾, inclusiv până la malurile mării, așa că la egipteni înseși Siria era cunoscută sub denumirea de Heții sau Hatii. Acolo poporul acesta era așa de puternic, încât unul din regii lui dispunea de oștire considerabilă și a dus luptă îndelungată cu faraonul egiptean Ramzes II; biruința acestui din urmă asupra forțelor unite ale Heților se consideră așa drept o victorie mare, ce se slăvi în versuri pompoase pe șase monumente dife-

1) Schrader, Keilinschriften, p. 27, 31. Ei se întindeau dela Eufrat până la Asia-Mică.

rite și temple. Centrul puterniciei lor a fost, se pare, un timp Asia Mică, unde în timpul cel mai din urmă au fost găsite și s'au cîștit monumente, ce aparțineau lor, care până acum greșit se atribuie lui Ramzes II. Acolo ei în vremea lor alcătuiră o monarhie puternică, care avea o mare înrăurire asupra tuturor țărilor de prin prejur. Propriu heții palestinieni (dacă aceasta e aceeași gîntă) erau de altmîntrelea comparativ un neam neînsemnat. Pe vremea lui Avraam ei locuiau în Hebron, și în timpul lui Moise, împreună cu amoreii și iebuseii, ocupau localitatea deluroasă din ținutul lui Efraim și Iuda (Fac. XXIII; Numer. XIII, 29; Iis. Nav. XI, 3), și sub domnia lui Solomon ei au fost siliți la munci silnice de stat (3 Reg. IX, 20). Chiar într'un timp așa de târziu, ca timpurile lui Ezdra, iudeii erau muștrați pentru legăturile lor cu dînșii (Ezdr. IX, 1).

Fiul următor al lui Hanaan, Iebuseu, a fost tulpina iebuseilor, cari-și aveau de capitală Iebusul, în urmă Ierusalimul: cuvîntul Iebus însemnă, se pare, în limba hananiană deal „fără apă”; de aceea și însuși orașul a fost numit dela dealul pe care se afla. Iebuseii aparțineau unia din semințiile mărunte hananiene și ocupau, se pare, numai Ierusalimul și ținutul dimprejurul lui. Dar vitejia lor și duhul războinic le dădu puțința, cu toată neînsemnătatea numărului populațiunii sale, să-și păstreze independența timp de cîteva veacuri contra israeliților, așa că abea numai David a putut să ia orașul lor principal, care era fortăreața statului lor.

Din Amoreu se trag amoreii, deasemenea un neam hananeu, care trăia în hotarele Palestinei. Insuși numele lor arată, ce a făcut pe spionii israeliți să istorisască cu groază, că zidurile acestor orașe s'ar fi ridicând pînă la cer. După descrierea prorocului Amos, ei erau popor tare, mare la statură, înalt ca chiparișii și puternici ca stejerii (Amos. II, 9), și probabil se aflau în oarecare înrudire cu semințiile uriașe ale Refaimilor și cu fiii lui Enac (Numer. XIII, 3). Pe timpul lui Avraam ei trăiau în partea de sud a Palestinei în Hațafontemara (dumbrăvile de palmieri) și în Hebron (Fac. XIV, 7, 13), dar ei trăiau deasemenea și în Palestina centrală (Fac. XLVIII, 22). În vremile lui Moise ei apar pe dealurile din ținutul lui Iuda, inclusiv pînă la Sela sau Petra la sud, și în ținuturile de peste Iordan, ocupându-le înainte de refaimi și de alte triburi (Fac. XIV, 5; Numer. XIII, 30; Iudit. I, 36), unde ei întemeiară două state puternice, cărmuite de Sihon și Og și întinzindu-se dela râul Arnon pînă în partea de nord a Vasanului. Aname aceste seminții arată cu deosebire o puternică împotrivire israeliților la intrarea lor în Palestina dela sud, și tot cu ei în urmă s'au dus

lupte crâncine pe malul răsăritean al Iordanului. Sihon și Og, regii lor în această provincie, au fost atunci atacați, și posesiunile lor au devenit moștenirea israeliților. Dar amoreii din sud au fost supuși abea în timpurile de mai târziu de seminția lui Iuda. Amoreii din Palestina de mijloc păstrară pentru sine posesiunile lor încă și mai departe, dar însfârșit și ei au fost nevoiți să se supună puterii israeliților, și mizerile lor rămășițe, împreună cu alte seminții hananiene, au trebuit se suporte munci de stat în timpul domniei lui Solomon (3 Reg. IX, 20, 21). Unii din ei au rămas totuși până la întoarcerea Iudeilor din robie, de oarece Ezdra a interzis hotărît căsătoriile între ei și Israelii.

Din Gergeseu se trag gergeseii, care locuiau undeva în Palestina centrală, deși chiar Iosif Flavie n'a putut găsi nici un fel de urme de ale lor în vremea sa ¹⁾. Există totuși o tradiție armeană, care mărturisește, că ei pe vremea lui Iisus Navi s'au strămutat în Armenia și au devenit protopărinții cerchezilor, care locuiau între marea Neagră și râul Cuban, ceea ce ne face să presupunem, că ei au fost nu de rasă semită, ci ariană.

Din fiul lui Hanaan, Eveu, se trag eveii, cari trăiau pe vremea patriarhilor în Sihem și cari au rămas acolo și după cucerirea țării de către israeliți. Locuitorii Gavaonului, care prin viclesugul lor și-au scăpat viața, deși au fost transformați în robi ca să servească la cortul mărturie, aparțineau acestui neam. Remarcabil e, că această întâmplare arată existența formei republicane de guvernare în Gavaon cu ajutorul bătrânilor, pecând eveii din Sihem alcătuiau o comunitate liberă sub autoritatea unui prinț. Ei nu se mărgineau în Palestina, de oarece se întâlnesc și pe coastele sudice ale Libanului și chiar în Imata, pe Oronte. Dar către timpul lui Solomon deveniseră deja un popor neînsemnat și împreună cu alte asemenea triburi, erau nevoiți să îplinească munci la stat. După domnia lui Solomon nu se mai pomeneste deloc de dânșii.

Din Archeu se trag archeii, un mic trib hananian, care trăiau spre nord pe țărmul Palestinei, cam la o sută de chilometrii de părtare de actualul Beyrut. Numele acesta încă și astăzi îl poartă ruinele orașului, în mijlocul căruia se ridică un deal, care a fost fortăreață în timpul expedițiilor cruciate.

Din Sineu se trag sineii, o seminție încă și mai neînsemnată, care stăpânea orașul Sine și un mic ținut împrejurul lui, pe coasta muntelui Liban, spre nord de archei. Numele acesta se păstrează încă

1) Anttq. I, 6, 2.

pe vremea fer. Ieronim, deși orașul nu mai era. De cauză, pentru care în genealogie se pomenește de aceste două neînsemnate seminții, servește, se pare, acea împrejurare, că după mărturia lui Iosif Flavie, archeii erau cuprinși în hotarele tribului lui Asir și intrau în hotarele regatului lui Solomon ¹⁾.

Din Arvad se trag arvadeii, locuitorii orașului Arad și a insulei cu același nume, pe care era situat el. Localitatea aceasta nu are mai mult de un kilometru împrejur, nu departe de țărmul fenician, spre nord de Tripolis, și și-a căpătat numirea sa, ca și Tirul, dela insulele golfului Persic, din care la început au venit populațiile acestor țări. Locuitorii orașului Arad nu erau numai îndrăzneți marinari și soldați viteji, ci și negustori industriali, și orașul lor era așa de des în populație, încât casele se construiau cu câteva etaje ²⁾. Insula aceasta acum se numește Ruveida, și în timpurile vechi era, se pare, împrejmuită cu zid, făcut din pietre mari cioplite, iar din partea nordică și vestică avea chiar ziduri duble.

Din Temareu se trag temareii, altă seminție feniciană, care trăia, se pare, în orașul fenician fortificat Smirna, aproape de râul Elevthera, la poalele apusene ale muntelui Liban. Inseși numirea aceasta corespunde exact localității, pentru că ea derivă dela arabul Samara „a curge” sau „a gravita în jos”, și era cu totul aplicabilă unei populațiuni, care trăia pe coastele poncișe de munte, între pâraele ce șerpuiau repede în vale.

Ultimul fiu al lui Hanaan a fost Himateu. Sub acest nume era cunoscut puternicul oraș Hamat sau Imat de pe țărmul Oronotelui, în valea Libanului, și se considera în vremea sa oraș foarte important. Asemenea Aradului, la început el era colonie feniciană și se conducea de propriul lui rege pe vremea lui David. În puterea situațiunii sale de oraș situat pe drumul mare al comerțului fenician, ce venea dela Eufrat, Himatul de timpuriu deveni bogat, dar a fost luat de Ieroboam II și alăturat la regatul lui Israil.

În această lungă listă a popoarelor hananiene, numele, excepând pe al lui Sidon, merg dela sud la nord și coincid cu hotarele regatului lui Iuda, cel puțin față cu hotărnicia primitivă. De aici și devine de la sine înțeles, pentru scriitorul sacru cu o deosebită amărănțime insistă anume asupra populațiunii acestei țări, ca a sa proprie.

Popoarele Africei, Arabiei și Palestinei se numără în tabela genealogică biblică printre descendenții lui Ham, întocmai după

1) Antiqq. I, 6, 2; V, 1, 22; Comp. I. Nav. XIII, 5; XIX, 28.

2) Strabo, XVI, 753.

cum popoarele Asiei de nord și ale Europei au fost enumerate printre descendenții lui Iafet. Rămâne să mai urmărim pe descendenții lui Sim. Dintre ei primul este Elam. Sub acest nume e cunoscută țara Elam = „pământ înalt“, care se întindea pe malul răsăritean al râului Tigru și se mărginea la apus cu țara Babilonului, la nord cu Asiria și Midia și la sud cu golful Persic. Ea astfel cuprindea o parte a Laristanului de astăzi, Huzistanului și Arabistanului. Aceasta era o țară pitorească muntoasă și capitala ei în timpurile de mai târziu a fost vestitul oraș Șușan (sau Suza), așa de des pomenit la prorocul Daniil, în calitate de rezidență a regilor Babilonului, și în cartea Ester, ca oraș iubit de ședere a regilor Persiei. Situat departe spre răsărit de diferite neamuri semite și mărginindu-se cu midenii, cari se refereau la Iafet sau către ginta indogermană, Elamei, din cele mai depărtate veacuri, s'a aflat în cele mai strânse legături istorice cu vecinii săi semiți. Nu se știe de au vorbit elamitenii vre un dialect oarecare semit, adecă înrudit cu limba siriacă, evreească, arabică și etiopiană. Unii socot, că elamitenii au vorbit mai curând o limbă arică decât semită, dar pentru asta nu există nici un fel de temeiuri. E mult mai probabil că poporul, care se numea în tăblița genealogică vădit semit și din timpurile cele mai depărtate se află în legături istorice cu diferite popoare de aceeași gintă, vorbea o limbă înrudită cu cea babiloniană și asiriană, adecă una din limbele așa numite semite. Aceasta nu se respinge nici de posibilitatea, ca în această țară să fi putut pătrunde vreo sămânție arică, de felul celei persice, și din această cauză să fi putut să se formeze treptat o limbă amestecată, intrată la elamiteni în întrebuințare. Observația întâmplătoare a Bibliei astfel se confirmă de probabilitatea foarte puternică istorică.

De dovadă curioasă a vechimii, precum și a regularității genealogiei cărții Facerea, servește între altele acea împrejurare, că ea, pomenind de Elam, nu vorbește nimic de Persia. Explicarea acestei împrejurări se coprinde în aceea, că pânăla înălțarea lui Cirus în veacul VI-lea a. Hr. Persia era o țară cu totul neînsemnată și necunoscută pentru celelalte popoare. Faptul acesta servește drept respingere elocventă a acelor critici, care se silesc să raporteze alcătuirea cărții Facerea către timpurile robiei babilonice, când asemenea omisiune ar fi fost de neînchipuit.

Al doilea fiu al lui Sim a fost Assur. Din acesta se trag în temetorii vestitei monarhii Asiriene și constructorii Ninevei și ai altor orașe. Despre dânsul se spune, că el „a eșit din acest pământ (al Babilonului) și a zidit Nineva. Pelângă aceasta e de remarcat, că Babilonul se pomenește înainte de Nineva, și această

împrejurare se confirmă cu totul de cercetările moderne. Monumentele asiriene, descoperite în Nineva, precum și însuși tipul feței populației dovedesc, că Biblia are dreptate, când referă pe locuitorii Asiriei la ramura semită a rasei caucaziene. Limba lor era aceeași, ca și a populațiunii babilonene, și înseși scrisoarea era asemenea celei babilonene, afară de care până și în religie statul de mai târziu a făcut împrumut dela cei mai vechi. E foarte

*Asirian cu păr lung
și cu barbă mare.*

interesantă acea împrejurare, că autorul cărții Facerea deja cu mii de ani înainte a referit pe asirieni la popoarele semite, pe când descoperirile moderne arată, că ar fi cu totul ușor să li se dea și altă origină. Cercetările cele mai nouă a inscripțiilor cuneiforme au arătat, că populațiunea cea mai timpurie, care s'a așezat pentru întâia oară pe malurile Eufratului, era acadiacă, vădit de origină turanică sau tătarască, și ea pentru întâia oară a introdus aicea cultura și cetățania. Dela dâșii babilonenii

și asirienii au împrumutat scrisul lor, religia lor cea mai veche, și multe altele, așa că ar fi mai natural să se spună, că anume ei, iar nu poporul semit au întemeiat Asiria, cum a și fost în realitate. Acadienii erau vechii babilonenii, dar Asiria la început era de origină semită, și însuși cuvântul Asur este numele zeului principal al asirienilor, cari se pare că în persoana lui adorau pe întemeietorul lor. Hotarele vechii Asirii la început erau foarte restrânse. Ea cuprindea aproape aceeași localitate, care alcătua provincia romană Adiavena sau poarta de jos a provincii noi turcești Kurdistan, la izvoarele Tigrului și spre sud de vechea Armenie, adică la linie cu noul Alepo și ținutul sudic al Asiei Mici. Pentru evreii Palestinei Asiria era astfel sub toate raporturile statul nordic în înțelesul deplin al acestui cuvânt. În acest înțeles neconținut și vorbesc de dâșii prorociei.

Adesa s'a discutat chestiunea, cum neamuri atât de diferite după origină, de felul babilonenilor cușii și asirienii semiți, au putut să vorbească aceeași limbă. Dar dificultatea aceasta se naște, se pare, dela întrebuintarea greșită a expresiunii „semitic“. Multe, dacă nu chiar majoritatea, dintre popoare, derivate de genealogia biblică din Ham, și îndeosebi cușii, vorbeau limbile din această clasă. Limba evreească în realitate a fost dintr'un început numai un dialect al hananiților, populație cu preferință hamită. Chiar

Isaia o numește limba hananienilor (Is. XIX, 18). Trăind în curgerea de generațiuni întregi între neamurile hananiene, Avraam și urmașii lui și-au însușit-o în locul acelei limbi, pe care ei o vorbeau înainte, anume graiul, după toată probabilitatea, ce stătea mult mai aproape de araba, dacă judecăm după contactul primitiv al lui Ever, protopărintele evreilor, cu Ioctam, protopărintele arabilor. Separațiunea neamurilor, care au devenit protopărinții cușitilor, de celelalte din aceeași rădăcină, care se numesc străbunii rasei semite (în care caz cele dintâi au părăsit felul de traiu nomad și cele din urmă l-au păstrat), a fost astfel separarea descendenților lui Ham de descendenții lui Sim. Primii s-au îndreptat spre sud și vest, iar cei din urmă spre nord și spre est, deși cu toții erau membrii a unia și același familii începătoare, vorbeau una și aceeași limbă în diferitele ei dialecte, și mărturiseau una și aceeași religie, cu diferite simboluri. Deaceea, era cu totul posibil a vorbi etnografic despre ei, ca despre o familie comună – siro-arabă sau siro-etioptică, în contrast cu rasa indo-persană sau indo-germană, cealaltă rasă mare albă. Astfel, Biblia cu tot dreptul a referit rasele, care vorbeau limbele așa numite semite, la descendenții lui Ham, deși abea acum știința modernă a descoperit această împrejurare, indicată de autorul sfânt al cărței Facerea cu o exactitate uimitoare cu mii de ani înainte.

Ridicându-se încă și mai sus pe marele râu, noi ne întâlnim după aceea cu Arfaxad sau cu Arpahșad, provincie spre nord de Asiria în înțelesul propriu al acestui cuvânt și spre nord-est de Tigrul de sus. Aceasta este, probabil, acea înălțime plană, care se află între ezerele Urumia și Van și, astfel, numai la 150 de kilometri spre sud de Cars în Asia Mică. Arfaxad, după spusa Bibliei, a fost strămoșul lui Avraam în a șaptea generațiune. Dar nu se poate spune cu siguranță, de se are învedere prin această declarație, că țara, care se numea Arfaxad, era leagănul ramurei evreești a rasei semite, sau acest nume aparținea unei persoane singuratece, de oarece neamul trăind într-o anumită provincie, totdeauna dădea numele său și țării populate de dânsa.

Al patrulea fiu al lui Sim a fost Lud, și dela el, după părerea generală, începând din timpul lui Iosif Flavie, se trage poporul, care a populat Lidia în Asia Mică. Această părere se adevărește prin înseși ordinea numelor în genealogie, de oare ce, începând cu Elam la sud-est, țările se enumeră regulat spre nord-vest, dar începând cu Lidia se îndreaptă spre nord și se termină la sud cu Aram sau cu Siria, situată nu departe de dânsa. Despre limba

lidienilor nu avem destule informațiuni, ca să se poată judeca cu siguranță de a fost sau nu semitică. Dar unii învățați, chiar din cei nedispuși în favoarea Bibliei¹⁾, recunosc într'însa elementele semitice și conchid, că ea aparținea acestei rădăcini. La Herodot afară de aceasta este o tradiție, că primul rege lidian a fost fiu lui Nin, nepotul lui Bel, ceea ce se pare că deasemenea arată origina semită a acestui popor. În privința limbii lor apoi nu trebuie să uităm, că dacă dovezile originii ei semite au fost insuficiente, apoi însuși faptul acesta nu poate încă servi ca combatere deplină a acestei teme. Lidia, mai trebuie să adăogăm, în timpurile vechi nu se mărginea între hotarele sale de mai târziu, ci era o țară mult mai întinsă.

Al cincelea fiu al lui Sim, Aram, a fost protopărintele ramurei așa numite arameene sau siriace a rasei semite. În inscripțiile asiriene numele acesta se aplică arameilor nordici și răsăriteni, coprinzind și locuitorii Imatului din Libanul de sus și ai Haranului de pe Eufratul superior, sau, cu alte cuvinte, țara dela Mesopotamia de nord pânăla Siria de sus. Dar numele acesta curând începu să se aplice și tuturor popoarelor, care vorbeau arameește și se considerau ca semite, excluzind pe acelea, care se refereau la Elam, Asur, Ludu și Arfaxad. Toate triburile acestea, ce trăiau în Armenia spre nord, în provincia Taurul și Libanului spre apus, în Palestina de nord, în pustiu Arabia spre sud și la răsărit, pe țărmurii Eufratului și ai Tigrului, erau astfel arameene sau siriene, deși nu toate aceste țări tăios despărțite între dânsle se considerau Aram sau Siria (ceea ce evident este numai o prescurtare a Asiriei, intrată în întrebuințare deja cel puțin din timpul lui Herodot). Vastitatea hotarelor sale se poate vedea deja din aceea, că pe arabește se numește simplu „pământul nordic“, în contrast cu Iemenul sau pământul sudic adecă în contrast cu Arabia în înțelesul propriu al acestui cuvânt. „Aram“ înșamnă, se pare, „pământul înalt“ și astfel înseși numirea indică, că prin acest nume la început s'au designat ținuturile muntoase și înalte ale Tigrului de sus și ale culmei muntoase a Taurului, care se întinde de acolo spre apus în Asia Mică.

Aram a avut patru fii: Uț, Hul, Heter și Maș. Numele primului din ei Uț e identic cu numele localității unde a locuit patriarhul Iov. Din această pricină ea a fost supusă la cele mai atente și numeroase cercetări, dar o cercetare de mai târziu și mai atentă a întregului acestui obiect, se pare că duce la identificarea ei cu Vasanul, dela răsărit de Iordan, coprinzind ținutul

¹⁾ Ca de ex. Lagarde, in a sa *Gesammelten Abhandlungen*, Leipzig, 1866.

Vatania, Provincia Trahonită, Auran și Ituria, excluzind totuși Galaadul. În această provincie, după tradiție, se afla „pământul lui Iov” și poporul încă și astăzi o numește așa, indicând și înseși localitatea patriarhului în cea mai roditoare parte a șesurilor Auranice. Acolo până astăzi există casa, cunoscută sub numele „locul lui Iov”, și se arată izvoarele, unde, după mărturia Coranului, s'a spălat Iov după vindecarea sa. Deja în veacul IV d. Hr. Eusebie de Cezarea considera această țară drept patria Patriarhului și Gură de aur mărturisește, că poporul curgea acolo din toate părțile lumii spre a vedea movilele de gunoi, pe care a zăcut Iov, și să sărute pământul, devenit sfânt pentru amintirea lui. Unei asemenea presupuneri nu contrazice nici cea împrejurare, că locul traiului lui Iov câteodată se socoate în Arabia, de ôarece această din urmă numire să dă deopotrivă și Araanei, în care caz orașul său de sud Bosora se socoate în Arabia chiar și de I. Flavie, care consideră chiar Aurania țara lui Uț, care se recunoaște întemeietorul Damascului și al Trahonitei.

Hul a fost, se pare, protopărintele seminției, ce s'a așezat împrejurul locului Meromsc, până acum cunoscut sub numele de El-Hule. Această localitate în parte mocirloasă, acoperită cu stuf des, a fost și în urmă locul iubit de vânătoare a lui Irod cel Mare, care făcea aicea vânătoare de cabani și alte animale sălbatece. Dar provincia aceasta se ridică la apus mai mult de 1000 picioare și încă și mai sus în direcția răsăritului, deși tot ținutul nu e mai mare de zece kilometri lățime și cam treizeci de la nord la sud.

De numele lui Heter, al treilea fiu al lui Aram, se leagă de numirea provinciei Ituria, situată între Uț sau Auran la răsărit și Hul la apus. Acesta este poate acel ținut, din care, ca regat al lui Gesur, David și-a luat sieși femei pe Maaha, mama lui Abesalom. Maș, numit în traducerea celor LXX Meseh a populat, probabil împrejurimile muntelui Masia, din Mesopotamia de nord, spre sud de Armenia. Dar însă și cu mai mare probabilitate urmele acestui trib se pot găsi nu departe de El-Hule, în localitatea cunoscută sub denumirea de Mais-el-Djebel¹⁾.

După datele expuse, lista numelor devine mai genealogică în adevăratul înțeles al acestui cuvânt, și într'insa se enumără urmașii lui Arfaxad, în care noi aflăm deja cunoscutele nume istorice. Arfaxad, după traducerea celor LXX, a avut ca prim fiu pe Cainan, iar după textul evreesc pe Sala. Dar însemnarea biblico-

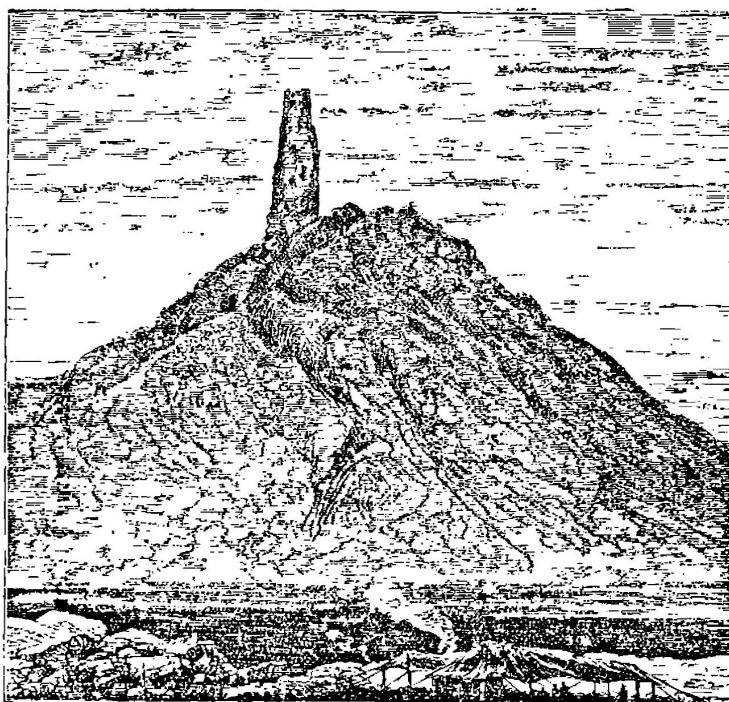
1) Thomson, Land and Book, p. 25.

istorică se leagă propriu nu cu acest nume, ci cu primul fiu al lui Sala, Ever, însuși numele căruia înseamnă „strămutat“, „emigrant“. Numele acesta, totuși, se aplica înseși țării, sub care fără îndoială se înțelegea o parte din Mesopotamia (Num. XXIV, 24). De istoria lui Ever se leagă amintirea de strămutarea primă a străbunilor evreilor din patria lor muntoasă din îndepărtatul nord-est în câmpiile roditoare ale Mesopotamiei la sud-vest, care strămutare a fost provocată de neamurile Asiei Centrale, care din timpuri imemorabile neconținut se mișcau în direcția sud-vest. După Ever, cea mai mică parte a rasei haldeo-semite, capul căria era el, s'a despărțit și, sub cârmuirea celor doi fii ai săi: Falec și Iocan, a început a trăi deosebi, în calitate de popor independent. Neamul lui Iocan se îndreptă spre sud, în direcția Arabiei, unde el se uni, se pare, cu diferite seminții cușite, formă cu chipul acesta un popor amestecat, mândrindu-se cu legăturile sale cu Cuș, cea ce-i legă mai strâns cu marele patriarh Noe, decât dacă ei s'ar fi aflat sub conducerea lui Ever și a strămoșului său mai apropiat. Același lucru se repetă și în timpurile mai târzii, la o amestecare la fel a triburilor, ce se trăgeau din Avraam tot cu un asemenea neam cușit. Și astfel de aici ușor se explică amintirea unora și acelorași nume între descendenții lui Cuș și Avraam. Locul așezării neamului lui Falec pentru un timp a fost, se pare, provincia unde râul Havar cade în Eufrat dinspre răsărit, la jumătatea cursului său. Numirea orașului, fost mai înainte aicea, Falig, indică, se pare, locul vechiu al așezării neamului lui Falec. Treisprezece neamuri, rezultate din Iocan, în genere au trăit în Arabia, deși ceva determinat nu se poate spune în această privință, de oarece interiorul acestei țări până astăzi e aproape cu totul necunoscut exploratorilor¹⁾.

Așa se termină această vestită genealogie, pe care Rawlinson cu tot dreptul o numește „Cronica cea mai autorizată, pe care o avem cu privire la genealogia popoarelor“. Exactitatea ei istorică își găsește o confirmare uimitoare în cercetările moderne filologice și etnografice, și singură această împrejurare ajunge, ca să vedem într'înșă un document nu numai în totul istoric, ci și purtând semnele neîndoelnice ale unei origini de sus.

1) Vezi Gelkle, Hours, Vol. I, ch. XV și XVII.

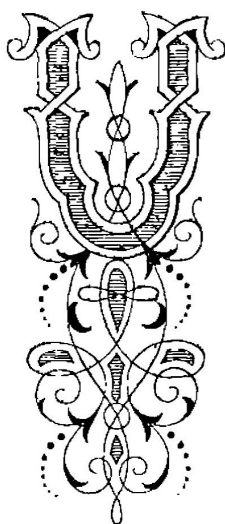

Birs Nimrud (ruinele Turnului Babel).

CAPITOLUL IX

TURNUL BABEL ȘI RISIPIREA POPOARELOR

urmașii lui Ham se așezară aproape exclusiv în Africa, afară de Hanaan, care a ocupat Palestina și în urmă a fost în parte izgonit dintr'însa de israeliți. Dar a mai fost încă un urmaș al lui Ham, care deasemenea s'a așezat în Asia. Acesta a fost anume Nimrod, fiul lui Cuș, întemeietorul regatului Babilonului și cuceritorul Asiriei. Acesta a fost „puternic vânător”, dar după caracterul său el amintește pe primul întemeietor de orașe Cain cu cei mai deaproape urmași ai săi. Găsind în Mesopotamia un popor de origine turanică, pe așa numiții acadieni, el i-a cucerit și-și întemeie propria sa împărăție, în fruntea căria a stătut orașul Babilon, care crescute repede, devenind o mândră capitală, în fruntea unei numeroase populațiuni cu o serie întreagă de alte orașe ve-

cine. Acesta este primul exemplu cunoscut nouă în istorie de activitate cuceritoare, și ea-și găsește confirmarea în cele mai vechi monumente, ce s'au păstrat până la noi. Pe aceste monumente două părți constitutive ale populației Haldeei și Babilonului, unite de acest cuceritor, apar lămurit sub denumirea de sumiri sau „locuitorii de pe râu“, și acadieni sau „munteni“, în care caz prima numire se aplica cu deosebire locuitorilor țării Sumir sau ai Senaarului, iar cea din urmă locuitorilor țării acaditiților. Contopirea acestor două neamuri, a cuceritului cu cuceritorul, a și servit în cursul vremii drept origine a poporului haldeu, cunoscut sub această numire în istorie. Acest popor amestecat n'a găsit aicea nici un fel de material de construcție mai mult sau mai puțin durabile și la început a trăit, probabil în bordeie mizerabile, înjghebate cumva din argilă și acoperite cu rogojini. Dar cu trecerea timpului, pe măsura sporirii materialelor, ei începură a întrebuința pentru construcție materiale mult mai durabile de palmier și cărămizi arse sau uscate la soare, cum se poate vedea asta din rămășițele clădirilor vechi construite acolo anume din asemenea materiale. Așa, pe locul vechiului Babilon, între diferitele temple, s'a găsit o ruină de 100 de picioare înălțime și aproape de 600 picioare lungime, care s'a dovedit a fi restul unui vechiu templu a zeului Merodah. Această clădire vastă reprezintă, se pare, o piramidă patrată de mai mult de 600 picioare înălțime și tot pe atâta în toate direcțiile la întemeierea ei. Vechimea extraordinară a acestei mărețe clădiri o dovedește numirea

Figura colosală a lui Nimrod cu leul (de pe un monument asirian).

sa tainică de Siggata = „templu înalt“ în limba vechi acadică. Inscripția făcută pe dânsa de Nabuhodonosor, unul din cei mai mari constructori dintre regii babiloneni, arată; că el a restaurat-o cu 600 ani a Hr. Dar ea se mai restaurase deja ca rămășiță respectabilă a vechimei încă de Tiglat-Pilasar cu o sută de ani mai înainte.

După o rămășiță mai interesantă din secolele vechi ale Babilonului se găsește în Borzipp, la 18 kilometri de ruinele Babilonului, în acea imensă ruină, care din timpuri imemorabile poartă numirea Birs-Nimrud, adică „turnul lui Nimrod“. Această enormă ruină, care prezintă un deal gol de nisip galben și cărămizi aproape de țărmul stâng al Eufratului, ajunge la 198 picioare înălțime și chiar dela temelie 235 picioare. Se poate sui pe dânsul din partea sud est și la prima privire el prezintă un simplu deal de pământ,

pecând ajunge să-l scormonești, ca să vezi, că acesta este rămășița unei clădiri, construită din cărămidă. Din vârful dealului înaintea ochilor se deschide un fost landsaft. Dar enorma bază a turnului lui Nabuhodonosor, construit din cărămidă roșă-negrie, se ridică masiv cu aproape 40 de picioare deasupra dealului. Aproape toată suprafața lui e acoperită cu un strat de mușchiu, ceea ce delăsine servește drept dovadă puternică a extraordinarei lui vechimi. Paseri numeroase își găsesc acoperiș în crăpăturile și brăele lui, și toată localitatea dinprejur e acoperită cu sfărămături de cărămidă, rămase dela clădire. Unele din ele au culoarea galbenă, altele albastră sau galbenă-negrie. Unele din plăcile mai mari poartă asupra lor semne vădite, că ele au fost supuse puterii unui foc tare¹⁾. Și în adevăr, focul pentru arderea acestor cărămizi era așa de puternic, încât clăditorii cărămizilor, care și până astăzi se văd pe închipuiri, trebuia învoluntar să se ferească, luând o poziție plecată în lături. Și în genere Birs-Nimrud prezintă o așa rămășiță mare a vechimii, cu care te miră de se pot compara alte rămășițe ale vechimei.

Ce se atinge de forma primitivă a acestei clădiri colosale, cunoscută grecilor sub numirea de templul lui Bel, apoi ea prezenta în sine șapte turnuri patrâte, ce se ridica unul deasupra altuia, asemenea unor trepte uriașe. Fiecare din ele era mai mic decât precedentul și toate ele serveau de temple separate. În cel mai de jos era templul lui Nin, după care urma templul Astartei și apoi unul după altul urmau templele lui Merodah, Nebo, Pergal, Lunei și Soarelui. Templul fiecărui zeu se deosebea prin culoare deosebită, așa încât maestosul turn prezinta o serie de culori: neagră, albă, violetă, albastră, roșie, argintie și aurie. Asemenea plan de construcție nu era necunoscut în antichitate, și în Horsabad de ex. este un turn la fel, dela care a rămas urmele a patru rânduri. După descrierea lui Herodot turnul Birs-Nimrud era într-o ogradă de 1200 picioare patrâte și el avea la bază 606 picioare patrâte, iar după mărturia lui Strabo, înălțimea lui era de o stadie. Pentru urcarea în vârful turnului era făcut un drum în spirală în jurul lui, cu popasuri de odihnă pe mijlocul drumului, iar chiar în turnul de deasupra se afla un templu vast cu o încăpere mobilată minunat, în care era un pat iar alături cu el o masă de aur, pregătite pentru Nebo, adică a celui zeu, căruia aparținea turnul întreg. Pe patul din această cameră în fiecare noapte dormea preoteasa. În templu, din etajul cel mai de

1) E remarcabil, că la această construcție s'a întrebuințat în loc de var, smoală de pământ, cum se spune în Facere, XI, 3.

jos era chipul de aur a lui Bel pe un tron de aur înaintea unei mese de aur, așezată pe un parchet de aur; și o altă statuie a zeului de 24 picioare înălțime se ridica în ograda templului; amândouă însă au fost duse de Xerxe.

Dacă sunt adevărate acele proporții, care ni le dau vechii scriitori, atunci clădirea aceasta în adevăr era enormă, de oarece cea mai mare dintre piramide are numai 750 de picioare la baza ei și se ridică în sus numai la 480 picioare, pe când acest turn, care la baza sa are mai mult de 600 picioare, se ridică cu

*Nebo-Zeul Babilonului
(de pe un monument
babilonean).*

120 picioare mai sus decât el. Despre enormitatea lui se poate judeca de ex. din aceea împrejurare, că Alexandru cel Mare timp de două luni a întrebuințat 10.000 de oameni pentru curățirea moluzului, care căzuse de pe dânsul în timpul lui. Unii scriitori bănuiesc veracitatea mărturiei lui Herodot, de oarece în vremea lui templul acesta s'ar fi aflat cu totul dărâmat de Xerxe; dar nu trebuie să scăpăm din vedere, că Xerxe te miră de a supus acest turn la dărîmare în înțelesul propriu al acestui cuvânt, ci se poate cugeta, că el s'a mărginit numai la jăfuirea comorilor lui. Îndoelile se ridică mai ales de aceea împrejurare, că o asemenea descriere se află într'o vădită contradicție cu proporțiile mult mai modeste ale aceluia mare turn înalt de Nabuhodonosor, care era, se pare, același templu al lui Bel. În două inscripții se

istorisește, că acest rege a reparat și a terminat „templul celor șapte luminători sau planete ale pământului” numire, care numai bine corespunde descrierii turnului lui Borzipp, cum el în adevăr să și numește. Până atunci el rămăsese neterminat din timpuri imemorabile, — care împrejurare servește drept o confirmare izbitoare cunoscutei istorisiri biblice despre neterminarea turnului Babel. Nabuhodonosor cu toate acestea spune următoarele în inscripția făcută de dânsul pe turn: „Un vechi rege a zidit templu celor șapte planete ale pământului, turnul lui Borzipp înalt de 84 picioare, — dar nu-l termină, și multe zile au trecut din acel timp. În vremea aceea nu era supravegherea convenită pentru canalurile de scurgere în caz de revărsare a apelor. Ploaia și furtuna au udat cărămidile arse, și cărămidile cele uscate la soare depe aco- perişul lui au crăpat. Cărămidile arse din însăși zidul templului de asemenea au fost mălîite în movile de ruine. Marele zeu Me-

rodah m'a inspirat să-l repar. Dar eu nu m'am atins de locul situației și am lăsat zidurile fundamentale nemișcate. Intr'o lună fericită și în fericita zi eu am dres cărămizile arse ale fundamentului clădirii și am uscat la soare cărămizele acoperișului, legându-le puternic cu lucrare de piatră. Am înnoit eu deasemenea și toate lucrările de lemn și am pus numele meu la vârful zidurilor lui reînnoite. Eu am rădicat mâna, ca să-l termin și să-l înalț vârful lui. Eu l-am restaurat, cum a fost el în vechime și am ridicat vârful lui, cum a fost în acele zile¹⁾. După parerea lui Schrader, căruia aparține această traducere a inscripției, Nabuhodonosor a adăos 84 picioare la turnul ce deja exista, făcându-l astfel de 168 picioare în înălțime, dar aceasta te miră deși găsește confirmarea în înseși inscripția. Ebers pe de altă parte crede, că actualul Birs-Nimrud, în cazul când se poate considera drept turnul Babilonului, prezintă numai ruina primului etaj. Mulțimea unor asemenea construcțiuni în Babilon și depărtarea acestui turn de Babilonul înseși, fac pe acest cercetător erudit să considere identificarea lor îndoielnică.

Nu-i de mirare, că această construcție uriașă s'a identificat cu acel vestit turnu Babel, pe care constructorii cei fără de minte voiau să-l înalță până la cer. Turnul Babilonului își datora origina sa lui Nimrod. Anume, când el a cucerit pe indigenii Mesopotamiei și-a înființat o mare monarhie, atunci acest succes l-a umplut de o mândrie ne mai poamenită. Atunci el a început să se gândească la întemeierea unei monarhii universale, ca să împreune sub stăpânirea sa toate popoarele pământului și să domnească peste dănsle contra voinței lui Dumnezeu, care hotărâse ca urmașii lui Ham să fie robi. Și iată cu acest scop întemeind un puternic oraș în pământul Senaar, cum se numea în vechime Mesopotamia, urmașii lui Ham făcură sfat, la care hotărâră cu mândrie, ca în semn al atotputerniciei lor să zidească „un turn înalt până la cer”. Întreprinderea, evident, era nebună și irealizabilă, dar ea în același timp era criminală și periculoasă: criminală, pentru că decurgea din mândrie, ce se reducea la nădejdea în sine și lepădarea lui Dumnezeu; și periculoasă, pentru că pleca dela descendenții lui Ham, blestămați și nebinecuvântați. Izbânda lui în această întreprindere

Zeul babilonean Merodah (de pe o friză în Muzeul Britanic).

1) Învățații scriitori și exploratori dau acestui turn diferite proporții.

putea influența dăunător asupra celorlalte popoară și astfel să le molipsască și pe dânsule la criminala nădăjduire în sine și la necredință. Și iată, când clocotea lucrarea, când se ardea cărămida și se pregătea smoala de pământ, Domnul hotărî să-i pedepsească pentru nebuneasca întreprindere. „Și a zis Domnul: iată e un singur popor și o singură limbă la toți, și nu se vor opri aceștia dela ceea ce și-au pus în gând să facă. Să ne pogorâm dară și să amestecăm acolo limbele lor așa, încât să nu se mai înțeleagă unul cu altul. Și i-a risipit Domnul de acolo peste tot pământul. Și au încetat ei de a mai zidi orașul și turnul. De aceea i s'a dat numele de Babilon, căci a amestecat Domnul limba a tot pământul și de acolo i-a risipit Domnul peste tot pământul“ (Fac. XI, 6-9).

Un eveniment așa de izbitor nu a putut să nu se eternizeze în amintirea popoarelor, și în adevăr îl întâlnim în tradiția a diferite popoare. Tradiții mai lămurite se află, cum era și firesc, în legendele haldeene și se citesc pe plăcile, găsite în ruinele Ninevei și citite de asiriologul G. Smith. Din nefericire, plăcile acestea au fost găsite într'o stare tare stricată, dar pecăt s'au putut citi, ele istorisesc, se pare, despre acest eveniment în felul următor.

„Cugetele inimelor omenești erau rele,
Așa că tatăl zeilor s'a întors dela ele
Babilonul în chip criminal s'a abătut la rău
Și a început să zidească un turn mare.
Mic cu mare se puseră pe lucru.
Așezară îndată temelile.
Ei lucrau zi cu zi,
Înălțind fortăreața lor;
Dar noaptea zeul Anu curmă cu totul lucru lor.
În mânia sa el expuse asemenea înaintea zeilor
Sfatul său tainic de a-i risipi peste tot
Și a-și întoarce fața contra lor.
Dădu poruncă de a face străină limba lor
Și a împedecat lucrarea lor.
Numantir (zeul amestecării) se pogori jos.
Ei se împotriviră lui cu puterea,
Dar el i-a aruncat la pământ,
Când ei n'au voit să contenească lucrul lor.
Ei s'au răzvrătit contra zeilor,
Plânsură cu amar Babilonul
Și se întristară peste măsură,
Când munca lor fu oprită
Și ei au fost risipiți pretutindenea“ ¹⁾.

1) Smith, Chaldean Genesis, p. 160-162.

Ecouri de ale aceluiași eveniment și de ale același tradiții se întâlnesc și la alte popoare. Așa Eusebie citează din Aviden, istoric grec, care a trăit cam prin veacul II a. Hr. următoarea istorisire: „Asirienii povestesc, că primii oameni, produși din pământ, mândri de puterea lor și de statura lor uriașă, se socoteau mai pre sus de zei și, disprețuindu-i, și-au pus în gând să zidească un turn înalt în acel loc, unde se află acum Babilonul. Turnul acum aproape atinge cerul, când vânturile, ajutând zeilor, dărâmară această enormă construcție peste capetele ziditorilor și din aceste ruine a fost zidit Babilonul. Și deși oamenii până la acest timp toți vorbeau una și aceeași limbă, deacum, după rânduirea zeilor, ei au început să vorbească diferite limbi¹⁾).

La popoarele apusene deasemenea s'au păstrat urmele acestei tradițiuni. Ecoul ei se poate auzi chiar din Odiseea lui Homer, unde se povestește, cum doi uriași

Indrăsneți au început se amenințe pe nemuritorii zei, că Olimpul lor
Cu război zgomotos îl vor zgudui și cu luptă ucigătoare îl vor spulbera.
Ossa peste vechiul Olimp o vor arunca, Pelionul mult păduros
Să-l arunce peste Ossa ei se încercau, ca indrăsneț să urce la cer.
Și amenințarea ar fi săvârșit-o ei, când ar fi ajuns
Puterea cea bărbătească; dar fiul aruncătorului de fulgere, Lamit se născu,
Înainte ca puful tineresc să le umbrească obraji și primul
Păr să se ivească pe bărbiiile lor, îi doborî pe ei pe amândoi²⁾.

Tot despre acești doi uriași (fiii lui Aloeia și Efimedei) se mai povestește, că ei, uitați în mândria lor, se apucară să zidească un turn mare, vârful căruia, după planul lor, trebuia să ajungă până la cer. Dar pela mijlocul acestei întreprinderi nebune ei au fost loviți de zei și aruncați în tartar. Chiar și în Lumea Nouă printre triburile vechi indiene era vie amintirea despre acest mare eveniment. În manuscrisul mexican (din biblioteca Vaticanului) se povestește: „Înainte de marele potop, ce s'a săvârșit peste 4800 de ani dela facerea lumii, țara Anaguac era locuită de uriași. Toți, câți n'au perit în potop, au fost prefăcuți în pești, exceptând pe șapte, cari au fugit prin peștere. Când apele au scăzut, unul din uriași, vestit ca constructor, s'a dus în Halula, unde, în amintirea muntelui Ilaloe, care-i servise de refugiu lui și la șase frați ai săi, ridică un deal artificial în formă de piramidă. El porunci să se facă cărămidă la poalele dealurilor și puse un rând de oameni, care le dădeau din mână în mână. Dar zeii priveau cu mânie la

1) Euseb. *Praeparatio Evangelica*, IX, c. 14.

2) *Odiseea*, XI, 313-320.

această zidire, vârful căria trebuia să ajungă la nouri, și, mâniați pe această întreprindere, ei aruncară foc asupra acestei piramide. Mulți ziditori au perit, lucrarea fu întreruptă și partea construită a clădirii fu închinată zeului văzduhului“. Ruinele acestei piramide în timpul cuceririi spaniole încă erau cunoscute sub denumirea de „muntele de cărămidă ne arsă“.

Chiar la evrei s'au păstrat o mulțime de povestiri curioase despre turnul Babilonului și unele din ele merită să fie amintite aici. „După potop“, povesteau rabinii, „oamenii se temeau de o cercetare la fel și, părăsind Palestina, acea minunată țară, unde a trăit Noe și a adus jertfă lui Dumnezeu, s'au strămutat toți împreună în alt loc, și anume în șesurile Senaarului. Dar acolo ei deja nu s'au mai supus conducerii blânde a binecredinciosului Sim, fiul lui Noe, ci, lepădând împărăția lui Dumnezeu, începură a da cinste lui Nimrod, fiul lui Huși, fiul lui Ham. Dar Nimrod era om puternic, dispunând de tărie și autoritate. Născut la bătrânețea tatălui său, el era strașnic iubit de dânsul și primi dela el în dar haina, cu care Dumnezeu îmbrăcase întâiu pe Adam, când acesta a fost izgonit din raiu. Această haină trecuse dela Adam la Enoh, iar dela acesta la Matusal și la Noe, care a luat-o cu sine în corabie. Acolo ea a fost furată de Ham și pe ascuns dată de el fiului său Huși. Nimrod, când s'a îmbrăcat cu această haină, a devenit neînvins și nebăruit. Paserile și fiarele pădurii cădeau înaintea lui, și el lesne supuse pe toți vrăjmașii lui. Așa a devenit el regele Babilonului și a întins mereu stăpânirea sa, așa că prin viclesugul său făcu pe oameni să-l recunoască de domn atot pământului și-i convinse deja să nu mai nădăjduiască în Dumnezeu, ci să se bizue în totul pe propria lor putere. Anume de aici și-a luat naștere zicătoarea, că dela începutul lumii n'a mai fost nimenea asemenea lui Nimrod, groaznic și puternic în distrugere și păcătos înaintea lui Dumnezeu. Cu cât ședea mai mult Nimrod pe tronul său, cu atât devenea mai arogant. El a voit să ucidă pe pruncul Avraam, în care vedea un rival al său periculos, și, neștiind cum să-l afle, a ucis 70.000 de prunci, în nădejde că printre ei va peri și pruncul periculos pentru dânsul. El era plin de presimțiri, că monarhia sa va cădea și că se va ridica un om care va restabili împărăția Aceluia, căruia numai aparține toată slava și toată mărirea pământului. Pentru a împedeca aceasta și a abate cu totul pe oameni dela Dumnezeu, Nimrod a adunat tot poporul său și i-a spus: „Să facem un oraș mare și să ne întărim într'insul, așa ca să nu ne împrăștiem peste tot pământul

și să nu perim de potop, cum s'a întâmplat cu strămoșii noștri". În vremea aceasta se dusesse deja vestea, că Dumnezeu voea să împrăști pe oameni, ca mai ușor să-i supună stăpânirii sale. „Să ridicăm în mijlocul orașului un turn, așa de înalt, încât nici un potop să nu se poată ridica mai sus de el, și așa de tare, încât nici un fel de foc, de s'ar întâmpla, să nu-l poată strica. Ba mai mult încă: să-l facem pânăla ceruri și să întărim întrânsele din tuspătru părțile sale, așa încât el să fie rezistent și ca apele cerești să nu poată cădea asupra noastră. Să ridicăm deci vârful lui pânăla cer, să tăem cerul cu topoarele, ca apele cerești să curgă și niciodată să nu ne mai expunem iară primejdiei, și astfel să ne răzbunăm pentru pierderea strămoșilor noștri. Astfel noi vom răpune pe Cărmuitorul cerurilor, puterea căruia se cuprinde numai în aceste ape. După aceea îl vom lovi pe El cu săgeți și cu sulile și vom înălța un idol pe vârful turnului cu sabie în mână, ca el să se lupte cu Regele ceresc pentru noi. Atuncea ne vom câștiga nume mare și vom cărmui toată lumea". Deși nu erau toți atât de nebuni, încât să cugete la cucerirea cerurilor și la izgonirea lui Dumnezeu de pe tronul său, totuși ei se învoiră la dorința lui Nimrod. Mulți au văzut în turnul acesta în adevăr numai o întărire contra risipirii neamului omenesc și a pierderii lui prin potop. Alții socoteau, că acest plan va ajuta idolatriei, spre care ei erau înclinați. De aceea 600.000 de oameni și printre ei 1.000 de prinți s'au apucat de zidirea turnului și îl rădicase până intru atâta, încât vârful se ridicase ca de o sută kilometrii. Când n'a mai ajuns piatra, ei au început a arde cărămidă și să o ducă sus. Ca să înlesnească lucrul, ei au făcut trepte pe partea de răsărit a turnului pentru urcat la vârf, iar pe laturea de apus au făcut trepte de pogorît. Dar înălțimea și lățimea turnului erau așa de mari, încât când ziditorilor le lipsea ceva, se cerea un an întreg ca să-și poată procura materialul necesar. Dacă vre un lucrător cădea din vârf, atunci la asta nimenea nu da nici o atențiune. Iar dacă cădea vreo cărămidă, apoi aceasta stârnea strigăte și plânsete grozave. Săgețile, cu care ei săgetau cerul, se întorceau înapoi acoperite de sânge, și ei, în nebunia lor, strigau: „Iată, noi am ucis tot ce este în cer!" Avraam era deja de 48 de ani, când el a văzut acest turn, necredința și nebunia căruia lucru el deodată o și simți așa de adânc, încât apropiindu-se de el, rugă pe ziditori să părăsască întreprinderea lor. Dar ei răseră de dânsul și se raportară către el cu același dispreț, ca spre o piatră oare care de pe jos. Atunci el ridică vocea sa și strigă către Dumnezeu: „Doam-

ne, amestecă și împarte limbele lor, căci eu văd numai silnicie și ură în acest oraș". Și Domnul a chemat 70 de îngeri, ce se aflau împrejurul tronului său și le porunci să amestece limbele ziditorilor, așa ca ei să nu se mai înțeleagă unul cu altul. Din pricina aceasta ei au trebuit să părăsască zidirea și s'au împărțit în 70 de popoară, care vorbeau tot atâtea limbi deosebite. Partea de sus a turnului a fost distrusă prin foc, iar cea de jos s'a prăbușit prin cutremur, și a rămas numai cea din mijloc¹⁾.

În sfârșit ecoul tradiției despre acest eveniment biblic se întâlnește chiar în hieroglifile egiptene. „Tradițiile egiptene“, zice cunoscutul egiptolog Chabas, „prezintă o asemănare remarcabilă cu istorisirea cărței Facerea. Ele atribue risipirea popoarelor răscobalei necredincioșilor. În inscripțiile templului lui Edfu, edate de Naville, citim, că principiul binelui, sub forma solară a lui Iarmahis, a triumfat asupra protivnicilor săi spre sud de nom (ținutul) Apolinopolit. Din ceice au evitat masacrarea, unii s'au strămutat spre sud și s'au făcut cușiți; alții s'au mutat spre nord și s'au făcut amu, alții s'au strămutat spre apus și au devenit poporul tamagu și cei de al patrulea au plecat spre răsărit și au devenit tribul Șasu. În această înșirare cușiții cuprind în sine și negrii. Tamagu prezentau rasa albă din Africa de nord, insulele mării Mediterane și a Europei. Prin amu se subînțeleg toate marele popoară din Asia centrală și răsăriteană: Palestina, Siria, Asia Mică, Haldeea și Arabia, cuprinzând pustia Beduinilor și „munții Asiei“. Astfel era împărțirea egipteană a neamului omenesc. La aceasta se poate observa, că rasele roșă, galbenă, neagră și albă toate mai mult sau mai puțin s'au aflat sub cărmuirea și protecțiunea zeilor Egiptului. Egiptenii considerau pe toți străinii ramuri ale acelei mari rădăcini, principalul mugure al căria erau ei înseși. Ei socoteau afară de asta, că atunci când neamul omenesc s'a împrăștiat, ei cunoșteau deja arta lucrării metalelor și meșteșugul scrisului, puteau să ridice clădiri mari și aveau deja organizațiunea religioasă și politică“¹⁾.

Câte etaje erau ridicate la turnul Babel, când construirea lui a încetat deodată de mânia dumnezească, în cartea Facerea nu se spune, dar el, se pare, nu fusese zidit până la cele șapte etaje, până la care l-a ridicat în urmă Nabuhodonosor. Șapte era numărul sacru atât la babiloneni, cât și la evrei, și putem fi încredințați, că la început a fost intenția să se ridice anume în șapte etaje, de oarece altminterlea te miră de s'ar fi socotit necesar la restaurare să-l ducă anume până la această înălțime. După comparațiunea cu forma altor turnuri, ruinele cărora există încă, ne putem forma oare

1) Chabas, *Études sur l'antiquité historique*, p. 97-100.

care părere despre acea stare, în care a rămas el, când a fost întrerupt lucrul. În marele templu în formă de turn a lui Ur acum sunt numai trei etaje, și pe barelieful din Cuiundjic turnul altui oraș e închipuit cu cinci etaje. Pentru alte turnuri, ce se află în marele orașe ale Babilonului și Asiriei, turnul Babilonului, ca cel mai vechiu și mai însemnat, a slujit probabil de model și se poate cu siguranță conchide de aici, că dacă el n'ar fi rămas neterminat, atunci numărul sfânt de șapte de bună samă ar fi fost observat și la alte turnuri. E remarcabil, că numirea veche asiriană pentru aceste turnuri Ziggurat sau Zicurat, consonant cu verbul evreu *zakar* = „a aminti“, „a ține minte“, așa că înseși turnul putea să însemne monument, ceea ce trebuia să păstreze numele sau amintirea constructorilor. Dacă această presupunere e adevărată, atunci ea se află într'o uimitoare conglăsuire cu mărturia cărței Facerea, că constructorii presupuneau ca prin acest turn să-și eternizeze numele lor (și să ne facem nouă nume, Fac. XI, 4).

Cu istoria turnului Babel se leagă de obicei întrebarea despre conținerea unei singure limbi primare. Asiriologia, din punctul de vedere al filologiei generale, nu ne dă nici un fel de lămuriri asupra acestei chestiuni. Dar cu toate acestea cele mai nouă descoperiri asirio-haldeene revarsă întru câtva lumină și asupra acestei chestiuni foarte grele a științei. Deslegarea chestiunii despre unitatea primitivă a limbei aparține propriu filologiei. Dar ea e o știință cu totul tânără și, cu toată miraculoasa repeziciune a dezvoltării ei și râvnii neobosite a ostenitorilor savanți ai ei, ea totuși nu se află în stare să risipească nedumeririle, ce stau în legătură cu această chestiune și nu poate trage un fir neîntrerupt al dezvoltării limbilor dela rădăcina primară prin toate nenumăratele ei ramificări, în care se află ea astăzi.

Cu toate acestea eforturile ei deja s'au încununat cu un rezultat însemnat, care are în această privință o mare însemnătate și anume : ea are destule date, ca în mod științific să statornicească *posibilitatea* unității primitive a limbilor și să prezinte temeluri puternice în favoarea originii lor comune. Așa, Max Müller, vorbind despre studierea filologiei, conchide în chipul următor : „în uimitoarea rodnicie a producerei primitive a sunetelor și în înrădăcinarea instinctivă a acelor rădăcini, care în urmă s'au ivit la diferite seminții, avem puțină celei mai depline explicațiuni a variațiunii limbilor, ca rezultate din una și aceeași rădăcină. Noi putem să înțelegem nu numai cum s'a format limba, ci deasemenea și aceea, cum ea, prin necesitate, a trebuit să se împartă în o mulțime de

dialecte, și ajungem la acea convingere, că oricare ar fi fost variația în formele și rădăcinile existente a limbilor omenești, din această variație nu putem nicidecum să deducem nici un fel de argument contra *posibilității* originii comune a acestor limbi. Știința despre limbă ne duce la acea înălțime, de unde noi putem contempla chiar aurora vieții omului pe pământ și unde cuvintele cărții Facerea, atât de bine cunoscute nouă din copilărie: „pe tot pământul era o singură limbă și un singur graiu“ (Fac. XI, 1), ne prezintă un senz mai natural, mai înțeles și mai științific decât acela, pe care l'am obținut fără aceasta¹⁾.

Filologia comparativă din partea ei dovedește înrudirea, care leagă între dănssele diferitele limbi ale familiei indoeuropene și semite, precum și unele ramuri a familiei turanice; dar ea n'are putința să meargă mai departe. Cum e de stabilit, că înseși aceste diferite familii, au unul și același strămoș și sunt ramurile diferite, eșite din una și aceeași tulpină? Pentru a stabili acest fapt, trebuie a reconstrui din nou în toată întregimea încetul cu încetul arborul genealogic al limbilor. Din nefericire, noi nu avem datele necesare pentru aceasta. Câte vechi dialecte au dispărut pentru totdeauna? Câte triburi și câte popoară au trecut pe suprața pământului, nelăsând aproape nicio urmă a existenței lor? Sunetele articulate, de care ele s'au folosit pentru a-și comunica sentimentele lor și cugetările lor, n'au lăsat după dănssele nici o urmă, cum nu lasă după sine urme corabia, ce plutește pe ocean. Să nu disperăm însă. Poate cândva se va reuși a reștabili în chip satisfăcător ruinele produse de veacuri în edificiul limbii omenești. Plăcile în două limbi, descoperite în biblioteca lui Assurbanipal, deja în măsură considerabilă completează una din lacunele cele mai triste. Ele ne prezintă alătura de limba asiriană altă limbă, despre existența căreia cu câțiva ani mai înainte știința nu avea nicio cunoștință, și anume limba acadeiană. Acum învățații cercetători n'au căzut încă de acord în privința numelui acelui popor, care a grăit-o, și relativ acel nume, pe care și-l dădea el singur: unii, ca de ex. asiriologii engleji și Lenormant, căruia el i-a inspirat atâtea lucrări minunate, îl numesc acadian, iar alții, ca de ex. Oppert și Delitsch, care au primit părerea lui, îl numesc sumirian. Dar rămâne în afară de orice discuție faptul acela, că el aparține familiei turanice, adică acelei familii de limbi, care până în timpul de față n'au reușit nici un fel de apropiere, ce s'au încercat între el și marea familie indo-europeană. Date de comparație din

1) Max Müller, La science du langage, traducerea franceză, p. 426.

timpurile vechi nu existau deloc: graiul sacru, care se vorbea pe țărmul Eufratului, înainte de a le cucerii semiții, din fericire completează acest gol într'un chip cu totul neașteptat.

Oppert socoate, că limba sumirilor poate deveni acel fir de legătură, care va reînvi firul înruderii între aceste două mari familii și va dovedi origina lor comună. El a descoperit deja în limba sumiriană câteva rădăcini, care se întâlnesc în sanscrită și asămănarea cărora nu poate fi explicată prin întâmplare, ca de ex. bat = „a muri“, în sanscrita badh. Dacă acest savant, față cu vastele lui cunoștințe filologice, va reuși să expună mai amărunit și să desvolte această temă, atunci această nouă descoperire va servi drept o nouă confirmare din partea vechimei haldeene în folosul istorisirii biblice.

Ce se atinge de conexiunea familiei indo-europene cu familia semită, apoi în această privință filologia nu ne-a dat nimic hotărât. Negreșit, nimenea nu socoate acum să derive sanscrita din ebraica sau ebraica din sanscrită. Singura întrebare, ce se poate pune, constă în aceea, adică în ce epocă anume n'au existat limbile sanscrită și ebraică aparte, ci alcătuiau o singură limbă.* În timp ce unii învățați neagă orice asămănare între aceste două limbi, și prin urmare și origina lor comună, alții au reușit să găsească atâtea elemente comune limbilor asiriană și semită, încât cu adevărat e greu a se atribui întâmplării aceste numeroase coincidențe. În timpul defață e evident, că separarea acestor două familii de limbi s'a săvârșit cu mult înainte de acea epocă, când ele au devenit limbi în felul lor de astăzi, adică flexică¹⁾. Prin urmare nu putem căuta corelațiunea lor nici în sistemul lor de declinare sau conjugare, nici în prefixe sau sufixe, care după perioada de aglutinație au pierdut integritatea fonetică și chiar înțelesul propriu. Între ebraică și sanscrită nu există așa corelațiune, ca cea care există de ex. între sanscrită și greacă, și dacă toți admit, că aceasta din urmă se trage din sanscrită (sau mai bine din aceeași limbă, ca și sanscrita), în perioada flexiei, apoi nu se poate spune același lucru despre ebraică. Prin urmare ajungem la întrebarea, fost-au oare limbile semitică și ariană identice în cursul perioadei aglutinației? După Max Müller răspunsul

1) Filologia deosebește trei perioade în dezvoltarea fiecărei limbi: 1) monosilabic, când limba constă din sunete sau cuvinte monosilabice; 2) aglutinativ, când din sunete deosebite se alcătuiesc mecanic cuvinte sau idei compuse, și 3) flexic, când limba capătă suplețea sau flexibilitate prin întrebuințarea flexiilor gramaticale. Fiecare limbă străbate aceste trepte de dezvoltare, și din limbile existente se pot arăta exemple de limbi, care să afle în unul sau altul din perioadele de dezvoltare a sa (Chineza e monosilabică, Turcofiniciile sunt aglutinative, vreeasca este flexică).

nu poate fi supus îndoielei: despărțirea a două limbi a trebuit să preceadă periodului al doilea al limbei; pentru că nu numai cuvintele, acum fără însemnătate și prefăcute în silabe formate ale cuvintelor derivate, se deosebesc în aceste două limbi familiare; dar ce este cu deosebire de remarcant, e că înseși mijlocul, prin care aceste silabe se unesc cu rădăcinile, e deasemenea altul. În limbile ariene silabile pentru formarea derivatelor se pun la sfârșitul cuvintelor; în limbile semite ele se pun când la început, când la sfârșit. Rămâne, prin urmare, a căuta identitatea limbilor semită și arică în epoca primară de dezvoltare a limbii, și anume în cea monosilabică. Dar atuncia noi dăm peste altă dificultate: toate rădăcinile ariene sunt monosilabice, iar în starea actuală a limbilor semite toate rădăcinile acestor din urmă sunt de trei litere. De aceea trebuie să admitem, că identitatea acestor două limbi a precedat epocii, în care limbile semite și-au însușit rădăcina de trei litere. Raportând la o epocă așa de îndepărtată identitatea limbilor semite și asiriene, noi ar trebui să renunțăm la orice nădejde de a găsi multe dovezi a acestei unități primitive. Ce a rămas în limbile noastre flexice din ceea ce le alcătua în epoca monosilabismului curat? În fiecare din limbile arice se numără zeci de mii de cuvinte, dar în realitate toată bogăția dicționarilor noastre se bazează pe un număr de rădăcini. Aceste din urmă nu trec peste 500, și această cantitate mărginită de rădăcini poate fi redusă încă la un număr și mai mic. Presupunând deasemenea 500 de rădăcini în limbile semite ale timpului de față: ce rezultat se poate aștepta dela comparațiunea limbii ebraice cu sanscrită? Ea, evident, poate da un număr nu mare de coincidențe, care în tot cazul nu pot să se ridice până la 500. Mulțime de rădăcini comune din limbile semite și ariene a trebuit să piară și să se uite cu vremea; iar alte rădăcini au putut să se formeze dela timpul despărțirii lor în grupe. Observăm cu acest prilej, că sensul cuvintelor rădăcinale totdeauna este, prin necesitate, nedeterminat, și această nedeterminare a sensului rădăcinilor semite este una din dificultățile principale, ce le întâmpină cei ce studiază limba evreească. Potrivit cu aceea, cum una și aceeași rădăcină se întrebuințează într-o joncțiune sau alta, ea capătă un sens cu totul diferit. Variația dialectelor după aceea a schimbat încă și mai mult acest sens, și ortografia rădăcinilor adesea a făcut identitatea primitivă de necunoscut. Limbile arice ne arată, cum consoanele guturale, dentale și labiale ușor se confundă între ele. Literile aspirate adesea se pun una în locul alteia. Chiar dacă în sfera adverbilor deosebirea adesea

se întâmplă foarte considerabilă, apoi dela sine se înțelege, că încă și mai mare deosebire este între cuvintele dintr'o familie de limbi și cuvintele altei familii. Afară de aceasta, când se afirmă că limbile monosilabice nu dovedesc nicio schimbare în integritatea fonetică și în sensul rădăcinilor lor, apoi prin aceasta se exprimă o ipoteză, nejustificată prin fapte. Edkins, care s'a consacrat studiului amănunțit al dialectelor chineze, declară, că două din provinciile nordului se deosebesc considerabil între dănsese. Ele nu odată au schimbat consoanele începătoare ale cuvintelor lor și au pierdut multe litere finale. Când chiar în limbile monosilabice, în care există încă, cuvinte, care constau dintr'o vocală și o consonantă, manifestă atâta schimbare, apoi cu atât mai mare schimbare trebuie de așteptat în rădăcinile a două limbi, care au trecut epoca aglutinației, ca să devie limbi flexice.

Așa dar, oare în starea actuală a limbii nu există nici un raport între sanscrită și ebraică și trebuie să spunem, că aceste limbi prezintă două forme a limbii omenești cu totul independente? A exprima o asemenea temă ar fi fără judecată în vederea încercărilor, făcute de asemenea învățați, ca Ewald, Raumer și Ascoli, cari au făcut o mulțime de apropieri între limbile ariene și semite. Acești doi din urmă au ajuns în cercetările lor la rezultate, care la început nici de așteptat nu era posibil¹⁾. Alți filologi vestiți deasemenea au făcut descoperiri nouă, care confirmă concluziile celor dintâi. Așa Raumer a arătat că argumentul, pe care l-au tras, pentru combaterea înruderii limbilor indo-europene cu cele semite, din împrejurarea, că aceste din urmă au rădăcini de trei litere, — nu are nicio importanță, de oarece în realitate între ele sunt multe cuvinte de două litere. S'a dovedit chiar, că majoritatea rădăcinilor semite sau chiar toate la început constau numai din două litere. În fine, Delitzsch, în încercările sale științifice asupra rădăcinilor indo-germane și semitice, a arătat o cantitate așa de mare de rădăcini, comune acestor două familii de limbi, ceea ce e deja cu totul imposibil a le explica prin coincidențe și împrejurări întâmplătoare.

Pentru a afirma științificește veracitatea istorisirii biblice, nouă ne ajunge numai să știm că identitatea primitivă limbilor ariene și semite n'a fost nici decum imposibilă în periodul monosilabic al formării acestor două limbi. Dacă cu ajutorul filologiei nu se poate stabili riguros această identitate, apoi totuși nu există temeiuri

1) Melgnan, *Le monde et l'homme primitif selon Bible*, p. 282—286.

suficiente nici să se respingă ea. Mărturiile istorice ale Bibliei își păstrează autoritatea cea mai deplină. Dorința ca numai cu ajutorul legilor gramaticale să ajungem dela starea actuală a limbii omenești până la starea ei primitivă, fără îndoială, ar fi o dorință și o încercare nerațională. Despre amestecarea limbilor în cartea Facerea se vorbește, ca de un eveniment miraculos. De aici dela sine urmează, că el nu se poate nici decum explica pe cale curată naturală. În acțiunea miraculoasă a lui Dumnezeu totdeauna trebuie de lăsat loc larg pentru laturea tainică, nepătrunsă de minte, ca și în toate marile chestiuni ale ființei. Așa este asta astăzi, așa va fi și totdeauna.

De oarece urmașii necredincioși ai lui Ham, care uitase pe Dumnezeu și se bîzuiau în totul pe sine, n'ar fi întârziat să altuiască ateismul, prin care se distingeau ei, tuturor celorlalte seminții și popoare, pe care ei voeau să le unească sub stăpînirea Babilonului, apoi prin risipirea popoarelor a fost înlăturat pericolul repezei răspîndiri a acestui rău. Dar semințele răului înseși totuși au rămas, „pentru că cugetele inimei omului sunt rele din tinerețele lui”. Răspîndindu-se mereu tot mai departe de leagăntul primitiv al omenirii și de acei protopărinți, care păstrau adevărata credință în Dumnezeu și a adevărilor sfinte, legate de ea, și întâlnind mulțime de lucruri și primejdii ne mai văzute, popoarele încetul cu încetul începură să se concentreze cu totul asupra acestor lucruri apropiate; în ele se întunecă amintirea despre tradițiile comune ale strămoșilor și odată cu aceasta se întunecă și înseși ideea de Dumnezeu. Printre alte greutăți și pericole, lor le trebuia un Dumnezeu așa de puternic, care să fie aproape de ei și la care să se poată recurge după ajutor la orice necaz prezent. Între acestea Dumnezeul părinților lor era pentru dînșii nevăzut și abea numai neclar se purta pe dinaintea închipuirii lor. În vederea acestora ei ușor au putut trece la divinizarea a ceva văzut așa, ce putea impresiona închipuirea lor prin măreția, frumusețea, utilitatea sau frica de dînșii. Așa s'a produs idololatria sau păgânismul, care nu este altă ceva, decât lepădarea nevăzutului și atașarea superstițioasă asupra celor văzute. În locul Făcătorului și a Proniatorului nevăzut, omul a început a diviniza cele văzute, mai întîiu poate soarele, luna și stelele, ca astre binefăcătoare, ce dădeau viață și conducătoare în cutrierare; după aceea lucrurile lumii înconjurătoare neînsuflețite și însuflețite (animalele folositoare sau grozave), și în fine oamenii remarcați prin ceva, care în calitate de eroi deveniseră semizei și după moarte treceau în soborul zeilor. Divinizarea

cerului văzut (sabeismul), a naturii văzute și în deosebi a celei însuflețite (zooteismul) și a omului (antropoteismul), alcătuiesc trei trepte principale ale păgânismului și ca manifestarea lui externă: idololatria. Aceste trei aspecte de idololatrie și-au găsit în urmă o expresie mai pronunțată în trei țări deosebite: Mesopotamia, Egipt și Grecia. Adevărat, omul nu s'a mulțămît cu această idololatrie grosolană, și afară de toți zeii văzuți neconținut a recunoscut peste toate și chiar peste zei o dominație supremă și neîndurată a soartei (în care nu se poate să nu vedem o rămășiță întunecată a amintirii despre un Dumnezeu atotputernic-Proniatorul), dar idololatria deja după înseși esența sa a pironit mîntea de lucrurile simțuale și a detras-o dela tot ce-i supranatural. Zeitățile simțuale a făcut pe om să adoreze într'însele puterile și însușirile simțuale, și odată cu răspîndirea necredinței, lucrurile ajunseră până acolo, că oamenii au început să divinizeze și să sfințască în zeitățile lor simțuale chiar și viciile grosolane.

Și iată astfel în locul adevăratei cunoștințe și adorațiunii a lui Dumnezeu pe pămînt s'a răspîndit idololatria grosolană și necredința. Valurile păcatului și a superstiției din nou a potopit pămîntul și din nou amenințau să piardă și să desrădăcineze adevărata religie din rădăcinile fundamentale ale ei, coprinse în marea făgăduință a viitorului Mîntuitor al lumii din robia păcatului și din moartea morală. Adevărat, pe pămînt în mijlocul idololatriei generale și al necredinței rămăsese încă persoane deosebite, care păstrau adevărata credință. Dar mediul înconjurător putea curînd să le târască și pe ele în curentul general al necredinței. De aceea, ca să păstreze semințele adevăratei credințe pentru viitor, era necesar să deosebească pe un purtător oarecare al lor din mediul nelegiuirii și să-l facă pe acela părintele ales și tulpina a unei noi generațiuni de credincioși. Așa s'au întocmit lucrurile de către Pronia cea bună a lui Dumnezeu.

Aceasta s'a petrecut peste 352 de ani dela potop, după calculul evreesc, și peste 1207 ani după potop, după calculul grecesc. Ultimul calcul se prezintă ca mai probabil, de oarece lasă mai mult spațiu istoric pentru săvârșirea evenimentelor importante expuse.

Divergența în determinarea acestui timp depinde de acolo, că singurele date pentru determinarea lui servesc anii patriarhilor de după potop, arătarea cărora iarăși se deosebesc considerabil în textele principale a cronicii biblice. Genealogia patriarhilor de după potop o începe Sim, căruia după doi ani dela potop i s'a născut Arfaxad. În această indicare conglăsuesc tustrele textele,

și apoi diferența în arătarea anilor următorilor patriarhi înainte de nașterea de către ei a primului fiu, se poate vedea din tabela următoare:

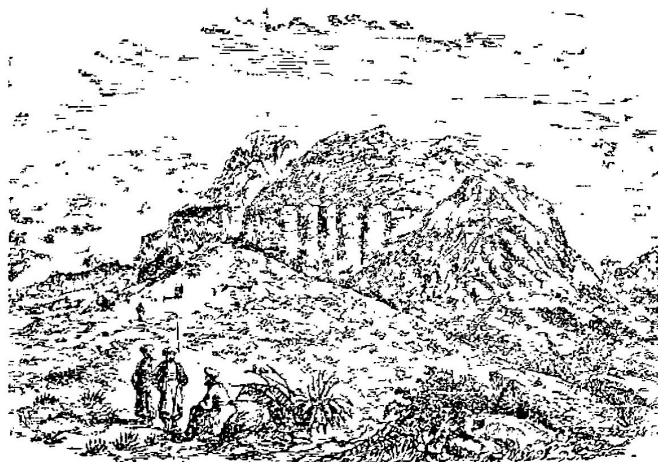
	Ebraic.	Grec.	Samaritan.
Arfaxad	35	135	135
Cainan	—	130	—
Sala	30	130	130
Ever	34	134	134
Falec	30	130	130
Ragav	32	132	132
Seruh	30	130	130
Nahor	29	79	79
Tara	70	70	70
			<hr/> 940

Din această tabelă se vede, că în indicarea anilor patriarhilor de după potop textele grec și samaritan se unesc între ele, iară cel ebraic se abate dela dânsese, micșorând succesiv cifra cu o sută de ani și în indicarea anilor lui Nahor cu 50 de ani. Această abatere ușor ne indică o micșorare intenționată a anilor, și chiar a generațiunii întregi, de oarece în textul ebraic nu se arată deloc Cainan. În vederea acordului aproape deplin a textelor grec și samaritan, indicația lor capătă mai multă autenticitate decât cea din textul evreesc.

CARTEA A TREIA

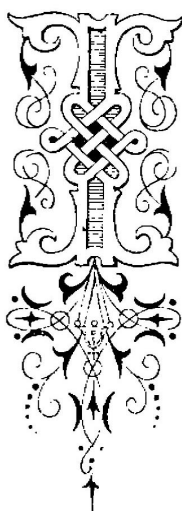
Avraam și timpul lui

*Ruinele Muhetrului (a vechiului oraș Ur din
Haldea, patria lui Avraam).*

CAPITOLUL X

PATRIA LUI AVRAAM

n partea de sud a Mesopotamiei, în așa numita în vechime Haldeea, pe malul drept al Eufratului, cam la zece kilometri dela el, se află satul Muheir, întemeiat pe ruinele unui vechiu oraș, rămășițele căruia se văd încă și astăzi. Orașul acesta, cum se vede din inscripțiile de pe monumente, a fost Urul, numit după locul situației sale haldean, patria lui Avram, acel mare ales al lui Dumnezeu, căruia i-a revenit marea cinste să devină protopărintele noului neam ales de Dumnezeu ¹⁾.

În timpul vechiu Urul se afla mult mai aproape de țărmul golfului Persic, de care acum e despărțit de o mare lature de pământ de mălătură, și purta un mare comerț maritim. Numirea Ur sau Uru este forma semitică a acadicului Eri, ce însemnă „oraș“, și probabil i s'a dat acestui oraș, ca unul ce era mai însemnat în aceste părți sau ca primului loc de descălicare a unor locuitori, cândva nomazi. Cea mai nouă numire a acestui loc însemnă „smolit“, evident din pricina marei cantități

1) Vezi W. Deane, Abraham, his Life and Times. London, anul 1887.

de smoală, ce se găsește în împrejurimi. Chiar dacă el nu s'ar fi aflat chiar pe țărm, apoi totuși, situat fiind în largul bazen al Eufratului, în realitate era maritim și servea ca port pentru Babilonia. Inscripțiile indigene neconținut vorbesc de corăbiile Urului și de comerțul vioi, purtat de locuitorii lui. Orașul acesta avea o extraordinară importanță și cu 2000 de ani a. Hr. era capitala puternicului monarh Uruc, care întemeiasă marele templu, consacrat zeului lunii Gurchi, rămășițele căruia se văd și acum. Monarhul acesta era domnitor neatârnat și stăpânea întreaga latură de pământ, ce se întindea la nord până la Niffer, vechiul Halne. Măreția clădirilor lui și vastitatea întreprinderilor sale constructive dovedesc, că el posedă mari mijloace și planuri mărețe. Urmând tradiției greșite, unii tâlcuitori, atât vechi, cât și noi, au identificat Urul cu Edesa greacă, Orfa modernă, care cândva, se pare, că se numea Orra. Acest oraș, situat în Mesopotamia de sus, a câștigat mare renume în timpurile creștine în calitate de capitală a acelui rege Avgar, care după tradiție, a scris scrisoare către Hristos, și chiar până acum păstrează urmele tradiției despre Avram în numirile mecetei sale și a ezerului. Dar toate știrile mai probabile, care au ajuns până la noi, ne constrâng să așezăm Urul în Haldeea proprie, țară de aluvion pe țărmul golfului Persic, și nu poate fi nicio îndoială, că Muheirul, cum mărturisesc inscripțiile, a și fost Urul Haldeei ¹⁾ Chiar tradiția, citată de Eusebie din Eupolem, istoric grec de dinainte de Hristos, că Urul, sau, cum se numește el, Uria este orașul babilonean Camarina sau Haldeopol, corespunde anume acei păreri, pentru că, după cum observă profesorul Rawlinson, aceste numiri arată, că acest oraș a fost consacrat zeului Lunei, cum și era Urul ²⁾. Resturile orașului constau dintr'un șir de curgane joase, dispuse în formă ovală și având aproape trei kilometri în întindere. Cel mai prezentabil curgan e acela, pe care a fost ridicat templul, și el se ridică la 70 de picioare deasupra șesului ce-l înconjoară. Templul a fost zidit cu cărămidă mare, ridicat deasupra unui subsol extraordinar de mare și cu fețe în tuspătru laturile principale ale lumii. Templul era înconjurat de dumbrăvi de finici, și mulțămită cuprinsului său enorm și înălțimei în formă de turn, edificiul acesta se vedea din toate părțile orașului și constrângea pe fiecare locuitor și trecător să se îndrepte cu rugăciune către Gurchi, marele zeu al Lunei. În înseși clădi-

1) Schrader, *Kellinschriften und A. T.* p. 129.

2) *Dict. of. the Bible*, art. Vr. — Schrader, 130, Camarina din arabește însemnă „Orașul Lunei.”

rea este o particularitate, care confirmă împrejurarea, indicată de inscripțiuni, că ea era opera a doi monarhi deosebiți, cel mai timpuriu din care domnise, se pare, cu 2200 ani a. Hr. În etajul de jos cărămizile sunt lipite cu smoală, iar în cel de sus cu var. Cilindrele, pe care e însemnat numele întemeietorului, s'au găsit așezate prin unghiurile edificiului, cum se obișnuia asta la clădirea edificiilor haldeene. Printre clădirile ridicate de constructorul acestui templu, era palatul, care se numea casa prințului suprem (Rubu-Ţiru), ruinele cărora se pot vedea încă și astăzi. Ceeace a lăsat neterminat acest monarh, a terminat fiul său Dunghi. Acest fiu al său între altele a întins imperiul tatălui său spre nord, așa că urmele lucrărilor sale de construire se pot vedea în restaurarea templului lui Ereh, și deasemenea și în templul, pe care el l-a ridicat în Babilon. Cam pe vremea asta s'a născut, probabil, și Avram.

Actuala Haldee ne prezintă un tablou extraordinar de monoton și fără nici un interes. Fiind o țară cu totul de aluvion, care-și datorește existența sa râurilor Tigru și Eufrat, ea prezintă un șes jos, lipsită cu totul de munți sau dealuri. Dar rodnicia ei uimitoare e mai presus de orice îndoială, așa că, cu o populațiune harnică și în niște condițiuni mai bune a stărei externe, ea ar trebui să prezinte un contrast izbitor cu starea sa de pustietate și lipsă de populație. În locul întinderilor triste de nisipisuri pustii de astăzi, aicea erau altădată câmpii bine udate și lucrate, care erau izvoară de bogăție pentru locuitorul harnic. Herodot, care a vizitat el însuși această țară, descrie astfel rodnicia ei: „țara aceasta puțin e udată de ploi, dar rădăcina grăuntelui de grâu se nutrește în alt chip. El se nutrește de râu, — nu prin revărsarea lui, ca în Egipt, ci prin udare artificială. În toată lumea nu e încă așa rodnicie de grâu. Adevărat, acolo nu se fac nici un fel de încercări pentru cultivarea smochinului, viei¹⁾ sau maslinului; dar în pânea de cereale ea e așa de bogată, încât dă de obicei una 200 și în anii cei mai buni una 300. Grâul și orzul adesa au paiul de patru degete grosime. Ce se atinge de meu și de cunjud, apoi eu nu pot să spun, cel puțin din experiența mea personală, să fi mai văzut așa, pânăla ce înălțime uimitoare cresc ele; pentrucă deja și aceea, ce am spus relativ de produsele Babiloniei, trebuie să se pară improbabile pentru aceia, cari n'au vizitat niciodată țara aceasta. Tot șesul e acoperit cu palmieri, din

¹⁾ Herodot face greșală, afirmând, că acolo nu se cultivă via. Vinul în mari cantități se transporta în jos pe Eufrat. Vezi Rawlinson despre Herodot, I, 194.

care cea mai mare parte sunt roditori, și din ei locuitorii pregătesc pâine, vin și meod" ¹⁾). Călătorii moderni de asemenea recunosc puterea producătoare a acestui sol, dar în același timp deplâng nepăsarea și lenevirea, care au dus la starea mizerabilă de astăzi. Drept două produse naturale principale servesc grâul și palmierul finic. Primul crește așa de repede și de luxos, că de două ori se cosește și după aceea dau drumul la vite într'insul, ca să împedeze creșterea deprisos a paiului și să-l facă să crească mai mult în spic. Minunatul finic dă oare care farmec aspectului localității și alcătuește lucrul prețios al țării. Utilitatea lui a ajuns proverbială. În afară de aprovizionarea locuitorilor cu pâine, obținută din roadele lui, cu vin și cu meod din mustul lui, el mai dă combustibil, frânghii, oțet și un fel de nutreț pentru hrana vitelor. Roade în felul merelor-granate, a merelor obișnuite, strugurilor și ale tamarisului se obțin în mare abundență. Dar în țară se simte lipsa de lemn mare de construcție; chiparisul, salcâmul și palmierul numai foarte rar se întâlnesc din când în când. Pentru înlăturarea acestui neajuns, haldeii recurg la stuful enorm, care alcătuește aproape o particularitate a acestei localități și din care și până astăzi arabii își fac case și bărci. Stuful se întrebuința deasemenea și pentru construirea unora din clădirile mari haldeene. În țară nu era piatră pentru clădiri; dacă era nevoie de piatră, apoi ea de obicei se aducea de departe pe râuri. Dar minunatul lut, ce se găsea pretutindenea, și cărămizile uscate la soare, întărite cu smoală de pământ, alcătua materialul obișnuit, cu care se clădeau edificiile.

Mulțumită rodniciei extraordinare a localității dinprejur, industria țării era viae, și populațiunea, care se distingea printr'un caracter industrial pașnic, se bucura de o deplină bună stare și stătea pe o treaptă înaltă de civilizație. Limpezimea neobișnuită a atmosferei, în care stelele mai curând ard decât luminează, dădu motiv la observațiunea de timpuriu asupra luminătorilor cerului. Astronomia, cu ruda ei astrologia, era obiectul favorit al unei osebite clase de învățați, care se ocupau deasemenea cu studiul matematicii, legislațiunea și cu mijloacele de cârmuire a statului. Scrisul era deja bine cunoscut, și existau deja biblioteci întregi, deși în loc de cărți serveau plăcile de lut. Din arta industrială erau cunoscute cu deosebire producerea tortului, lucrarea metalelor și gravura. Din nefericire, toată această civilizație era în totul imbi-

1) Herodot, I. 193.

bată de cea mai grosolană idololatrie și de necredința nedespărțită de dânsul. În locul altarelor adevăratului Dumnezeu, pretutindenea se înălțau templele și capiștile idolilor, slujirea în cinstea cărora adesa luau un caracter rușinos senzual și grosolan. Drept zeități principale se socoteau soarele și luna, după care urmau alte zeități secundare, ca planetele mici și stelele. Acestora li se ridicau temple, li se consacrau orașe, se făceau chipurile lor, care căpătau însemnătatea de zei de casă (terafimi), cărora li se încredința paza bunei stări a familiei întregi. Dacă în clasele înalte se păstrau urmele unor concepții religioase mai curate, apoi în mulțimea de jos predomină superstiția deplină, care adesa căpăta formele cele mai grosolane. Crezind, că soarta vieții omenești și înseși natura se conduc de zeități capricioase, lipsite de orice simț moral, poporul recurgea la jertfe de îndurare și la rugăciuni chiar și în acele cazuri, în care ar fi trebuit a recurge la simpla chibzuire și la mijloacele obișnuite. În loc să întrebuințeze de ex. mijloace medicale la boale, ei recurgeau la tot felul de descântece și vrăji. O mare parte a literaturii babilonene, care există astăzi, constă din diferite formule pentru înlăturarea bolilor și vrăjitoriei. Există de asemenea multe tratate de gâcitorie și prevestiri. Din toate acestea e ușor de conchis, că religia populară stătea pe o treaptă joasă, și deaceia mai curând conflua la decăderea morală decât la ridicarea adepților ei.

Populațiunea Haldeei era de origină amestecată, dar mai cu samă de neam cușit, tocmai cum atestă Biblia (Fac. X, 8-10¹⁾). Dar în Ur, ca în una din capitalele primitive și port important al țării, se puteau întâlni reprezentanții diferitelor triburi și popoare. Corăbiile Urului purtau comerț cu Etiopia și cu țările situate pe malurile mării Roșii, numirea căria s'a lăsat în golful Persic și chiar pe oceanul Indian; mulțămirea acestor raporturi, poporul veni în contact cu popoarele străine, și fără îndoială mulți venetici din diferite țări se strămutară în orașul lor. Între alții s'a mutat acolo și acea familie semită, din care s'a tras Avram, părintele credin-

1) Cercetătorii cei mai noi presupun, că Babilonia la început a fost populată de seminiții turanice (înrudite cu turcii și tătarii de astăzi), care au inventat sistemul cuneiform de scris, și că ele au fost învinse și lipsite de posesiunile lor de către semiți. De-a adevărată sau nu afirmarea aceasta, în tot cazul e neîndoelnic, spune profesorul Sayce, că acești locuitori timpurii vorbeau limba agglutinată, adică limba, în care raporturile gramaticale se formează nu prin schimbarea flexiei, ci prin adăugirea unor cuvinte nesubordonate, ca de ex. pronume la verbe în conjugare și prepozițiuni la substantive în declinare. Limba lor era înrudită cu dialectele, întrebuințate în Elam și probabil limba acadiană, cum se numește ea, era mijlocul de comunicare între felurite seminiții ale întregii provincii vaste de pe malurile râurilor Tigru și Eufrat.

cioșilor, prietenul lui Dumnezeu. Strămoșul îndepărtat al acestei familii a fost Ever, care prin Arfaxad, se trăgea din Sim. Arfaxad, în înțeles de numire de țară, ne prezintă provincia, situată la nordul Asiriei, spre granița Armeniei; din această localitate evreii sau urmașii lui Ever, se strămutară la sud. Causa obișnuită a unor asemenea strămutări era fără îndoială acea sete nepotolită de schimbare și de căutare de noi locuri de trai, care oarecum sunt înăscute omului în scopul de a-l împinge să tindă spre desăvârșire. Propriu însă nu se știe ce anume a făcut pe această familie de semiți să schimbe felul de viață pastorală, iubit de dâșii, pe cea statornică într'un oraș comercial vii și neliniștit. În acest oraș ei, cu obiceiurile lor pastorale simple trebuie să se fi simțit extrem de străini în mijlocul unei populațiuni cu totul de dată comerțului, meșteșugurilor și construcțiilor. Idololatria pretutindenea întâlnită, trebuie să li se fi părut o denaturare extremă a tradițiilor lor curate. Sub cerul deschis, în aerul liber al câmpiilor, ei se puteau închina Domnului, cum se închina strămoșul lor Noe; dar aici atmosfera era imbibată de idololatrie și toate împrejur puteau numai să întunece credințele lor religioase înalte și să-i atragă la o religie mincinoasă.

Părintele acestei familii semite era Tara. Lui i se formase în Ur familie proprie, care consta din trei fii: Avram, Nahor și Aran, care la rândul lor s'au însurat, și acești doi din urmă aveau copii, iar femeea lui Avram Sara (sora lui după tată, dar nu de la o mamă) era stearpă. Situația acestei familii într'o țară idololatră fără îndoială era grea. Împrejur domnea cea mai grețoasă pentru ei idololatria. Inseși Urul haldeian, cum s'a spus deja, era chiar centrul slujirei de idoli locale și renumit prin templele sale în cinstea idoliilor, din care cel mai respectat era Luna. Toate acestea apăsau așa de mult familia lui Tara și cu deosebire pe fiul său cel mai mare Avram, încât ei, ne văzînd puțința de a mai rămîne în țara idolatră și necredincioasă, locuitorii căreia se raportau poate dușmănos către dâșii pentru credința lor cea adevărată și¹ pentru că nu se închinau la idoli, intenționau să o părăsască cu totul și să se strămute în pămîntul Hanaan. Dar diferitele legături cu țara totuși îi rețineau dela asta și ei se strămutară numai la Haran, un alt oraș haldeian, unde se și opriră să trăiască¹). Haran,

1) Sf. Arhidiacon Ștefan, în renumita sa cuvîntare înaintea sinodului, vedea aicea prima chemare a lui Avram (Fapt. VII, 2, 3). Dar autorul cărții Facerea nu vorbește nimic despre această oseblă chiemare, arătînd simplu mutarea lui Tara, oarecum din impulsunea sa proprie (Fac. XI, 31).

numele căruia îl poartă astăzi un sat, era situat pe râul Balah, un afluent al Eufratului din Mesopotamia de sus. Cuvântul Haran este, probabil, acadian și însemnează „drum”, ceea ce poate indica aceea, că orașul acesta era așezat pe drumul sau tractul mare dela răsărit spre apus. Și în adevăr, situat într-o localitate, din care se desprindeau mai multe drumuri spre vestitele vaduri ale Tigrului și Eufratului, Haranul înfățișa un însemnat punct comercial și se afla în raporturi comerciale cu Țirul fenician. El era consacrat aceluiași zeită, cași orașul Ur, anume zeului Lunei, simbolul căruia era o piatră conică cu o stea în vârf. Într-un timp din cele mai vechi timpuri aparținea cărmuitorilor Babilonului, și Haranul era orașul de graniță al ei, comandând drumul, ce ducea în Siria și Palestina. Aceasta era o localitate, închisă de munți și râuri și înfățișând o mare variație în ceea ce privește rolul și climatul din cauza situației sale înalte și a belșugului de apă. Insuși Haranul era situat în centrul unui șes format din aluvion, bucurându-se de o producțiune miraculoasă. După descrierea unui călător din cei mai noi, „cu fiecare pas înainte dela Orfa, în drumul spre Haran, dealurile din dreapta și din stânga șesului se retrag tot mai departe, pânăce însfârșit vă pomeniți în mijlocul unui șes nemărginit, presurat când cu oază de flori extraordinar de bătătoare la ochi, când cu pășuni bogate și verzi, acoperite de turme de oi și capre, împreună cu câteva cămile, ce pasc sub paza fiului sau fiicii proprietarului lor. Când privești acest tablou, ușor pricepi, pentru ce fiii acestei deschise localități, beduinii, o iubesc așa de mult și nu se pot despărți de dânsa; nici o țară alta n'ar fi așa de prielnică pentru ei. Văzduhul e așa de bun, orizontul așa de larg și omul se simte așa de liber, încât țara asta se pare anume creată pentru aceia, viața cărora constă din cutrierare și cari nu recunosc nicio autoritate, decât numai pe a lor proprie... Insuși satul Haran constă din câteva case conice, în felul știubeilor construite din stuf, așezate unele peste altele fără lut și fără var. Aceste case au deschizături pentru lumină în acoperiș, și se furișază la poalele unui castel ruinat, construit pe un deal, care face ca Haranul să se vadă din toate părțile șesului înconjurător. Locuitorii principali ai localității sunt triburile beduine, care se ocupă cu viața pastorală în împrejurimi. Unul din aceste triburi, anume Anazeii și-au întins corturile lor de păr de capră neagră la poalele dealului, aproape de izvorul Rebeciei. Femeile veneau sara să scoată apă și toate împrejur purtau pecetea unor îndepărtate vremuri.¹⁾

1) Malan, *Philosophy of Truth*, p. 93.

Anume în această localitate a și venit cândva Tara cu fiii săi. Între acestea mediul înconjurător n'a rămas fără influență și asupra acestei familii pioase. Insuși Tara către sfârșitul vieții cedă, se pare, idololatriei (Iis. Navi, XXIV, 2), și astfel primejdia amenința credința chiar și în acest refugiu al ei. Atunci Domnul hotărî să ia anume din această familie omul, pe care să-l facă unealta sa aleasă în chestia păstrării adevăratei religii în lume. Dumnezeuasca alegea căzu pe Avram. Acesta negreșit era membrul cel mai credincios și mai evlavios din familie, și, după tradiția iudaică, el încă din copilărie a manifestat devotament neobișnuit pentru religia cea adevărată. Fiind încă băetan, Avram, la vederea idololatriei grosolane din prejurul său, cu îngrijorare era preocupat de marea chestiune: au dreptate oare oamenii, când se închină la stelele cerului? Odată, spune tradiția, privind pământul și căutând la cer, tânărul Avram începu să cugete, cine ar fi putut să facă toate acestea? Iată răsări soarele în toată măreția strălucirii sale, și Avram se gândi, că acesta trebuie să fie făcătorul a toate. Și el se închină lui și-l adoră toată ziua. Cu toate acestea, când sosi noaptea și soarele apuse, Avram se îndoie, că s'ar putea să se întunece așa făcătorul a toate. Dar iată dela răsărit se ridică în strălucirea sa fermecătoare luna și împrejurul ei începură să strălucească nenumărate stele. „Cu adevărat, – strigă tânărul, – acesta este făcătorul lumii și stelele sunt slugile lui“. Și el se închină lunii și o adoră. Cu toate acestea luna înclină către apus, stelele se întunecară, și din nou la răsărit apăru minunatul luminător. Atunci Avram zise: „Nu, nu se poate ca unul din acești luminători să fie creatorul lumii; Ei nu mai se supun Celui nevăzut, Căruia ei și datoresc ființa lor, și iată eu deacum pe Acela îl voi adora și numai Lui mă voi închina“. Și de această credință adevărată s'a și ținut el fără abatere până în acel moment, când Pronia dumnezească l-a făcut alesul său.

Și a zis Domnul către Avram: „eși din pământul tău, dintre rudele tale și din casa părintelui tău, și mergi în pământul, pe care ți-l voi arăta Eu“. Și ca să-l încurajeze în această chemare, Domnul îndată adăose o mare făgăduință: „și Eu voi ridica din tine popor mare, și te voi binecuvânta, și voi înălța numele tău și vei fi întru binecuvântare. Eu voi binecuvânta pe cei ce te vor binecuvânta, și pe cei ce te vor grăi de rău îi voi blestema; și se vor binecuvânta prin tine toate neamurile pământului“. (Fac. XII, 1, 2). Aicea se cuprinde o întreită binecuvântare, parte pământească, parte duhovnicească. Avram trebuie să plece în țara, în care avea să-și întemeieze locașul său; din el va eși un popor mare și prin el și pentru el popoarele pământului vor lua bine-

cuvântare. Înțelesul întreg al acestei binecuvântări îl putea lămuri numai timpul. Pecât l-a putut înțelege însuși Avram, nu putem spune, dar din ea el a trebuit să primească o nouă lecție relativ de ființa lui Dumnezeu. Acum el a văzut în Domnul nu numai pe marele Făcător, ci de asemenea și pe Cărmuitorul înțelept; el recunoștea Pronia Lui cărmuitoare, știa că anume după voia lui Dumnezeu trebuia să se strămute în țara, spre care fusese îndreptat, că în acel loc nou de locuință el și urmașii lui vor primi oare care binecuvântări neobișnuite, și că din sămânța lui va răsări ceva miraculos de bun pentru toată omenirea. Această făgăduință solemnă puse stăpânire pe tot sufletul lui, dirija întreaga lui viață, îl făcu să se uite cu iubire neobișnuită la pământul Hanaan, cu care stătea în legătură nedeslegabilă această făgăduință. Avram în acel timp avea 75 de ani, dela naștere. El era căsătorit, totuși se așezase bine în patria sa, deși nu avea copii. Deaceea, ca să lese toate și să plece într-o țară necunoscută, se cerea o mare credință în glasul revelațiunii. Avram însă era tare în credință. În casa tatălui el se luptă puternic contra năvălirii idololatriei, și acum auzind o așa de mare făgăduință, mai présus de care în timpul patriarhal nici nu putea fi pentru omul credincios, el „se supuse cu credință chemării de a merge în țara, pe care avea să o primească de moștenire. Și s'a dus, neștiind unde merge“ (Evr. XI, 8). Mai mult încă, el a lăsat nu numai țara, ci și rudele sale și casa părintelui său. Adevărat, în această nouă părăsire a sa îl însoți și nepotul său Lot, care rămăsese orfan după moartea tatălui său Aran, dar Nahor cu toți oamenii săi de casă și cu familia rămase în Haran, sau în localitatea, cunoscută sub denumirea de cetatea lui Nahor (Fac. XXIV, 10; XXVII, 43; XXVIII, 5, 10), în vecinătatea căruia în curs de mulți ani după aceea, cum arată inscripțiile asiriene, neconținut s'au întâlnit împreună nume de tip hananean și evreu. El cu abnegație rupse toate aceste legături.

Comparativ el era om singuratec, când a plecat în această călătorie spre pământul făgăduinței cu femeea sa și cu nepotul. Dar a luat cu sine toată averea sa, pe care o avea el și Lot, precum și pe toți casnicii, care se născuseră în Haran; turmele de oi și de vite cornute, robii, robii de casă: toate acestea întovărășiră pe marele călător. Aceasta de fapt era strămutarea unui trib, iar nu a unei familii dintr'un loc în altul. Ne având gând să se mai întoarcă cândva, el nu lăsa nimic în urma sa. El plecă în pustie, ca un părăsitor, care pentru totdeauna a părăsit casa sa de

mai înainte și care nu mai nădăjduia să o mai vadă. Judecând după unele date, se poate presupune, că averea lui Avram și Lot în turme era foarte considerabilă, și în tot cazul caravana era tare numeroasă, cum se poate judeca, că Avram la câțiva ani după aceasta, în pământul făgăduinții putea dejea, la caz de nevoie, să adune 318 slugi, bune pentru scopuri războinice. Din această cauză se poate crede, că toată caravana consta din nu mai puțin de 1000 suflete. Pentru așa număr de oameni se cerea cel puțin nu mai puțin de una sută corturi, făcute probabil de păr negru de capră, cum le fac beduinii triburilor și până în ziua de astăzi. Astfel, avem deplin tabloul strămutării patriarhului, care ne dă o vie concepție despre bogăția și puterea sa. Toți acești casnici fără îndoială învățase adevărata credință dela stăpânul lor. Expresia „a luat toți oamenii, pe care-i avea el în Haran“, se explica atât de comentariile iudaice, cât și de cele creștine în acel înțeles, că Avram îi convertise la adevărata credință și le împărtășise făgăduința Domnului. Nu incapa nicio îndoială, că lui i-a fost tare greu să rupă vechile legături. Omul cu planuri ambițioase, ostașul ațâțat de patima cuceririlor, căpetenia tribului care tinde să îngrămădească averi – fiecare din aceștia ar fi putut simți dorința să se strămute din patria sa pașnică. Avram însă nu era deloc unul din aceștia. Privind lucrurile dintr'un punct de vedere simplu, lui nu i se prezinta nimic de câștigat, ci, din contra, mai mult de pierdut din această strămutare. Dar ascultarea e nedespărțită de sacrificiu. Călătoria era grea și periculoasă, viitorul era cu totul necunoscut și fericirea viitoare nu era pipăibilă. Ei, și ce-i cu asta? Dumnezeu a poruncit și trebuie să te supui. Această rupere a legăturilor familiare era necesară. Aceasta intra în planul dumnezeesc pentru separarea neamului celui ales. Avram văzu această necesitate a ruperei vechilor legături, a îndepărtării sale de influențele rele a superstiției și a idololatriei, și el se încredință conducerii mânei Celui de sus cu credință necondiționată. Cu cât se depărta el mai mult de casa părintească și de patria natală, cu atât mai mult se apropia de Dumnezeu; cu cât se putea el mai puțin bizui pe alții cu atât se silea el mai mult să se bazeze pe dreapta lui Dumnezeu atotputernică și sprijinitoare. Toate duceau la mai bine; fiecare încercare nu era decât o pregătire a căii către încercarea finală. Aicea se făcea un nou pas la conlucrarea pentru noua religie. Orică încercare de a se uita înapoi în asemenea împrejurări ar fi fost fatală pentru acest plan dumnezeesc, cum ar fi fost protivnică și întregii vieți precedente

ă lui Avram. Aceasta era în felul ei o lepădare de lume, care îi presta lui să o facă. Aicea era o prevestire a acelei severe lecții, pe care o dă Evanghelia: „De vine cineva la Mine și nu urăște pe tatăl său, și pe mama sa, și femeea, și copiii, și frații și surorile, și înseși viața sa, acela nu-mi poate fi ucenic Mie. Așa fiecare din voi, care nu se leapădă de toate câte are, nu-Mi poate fi ucenic Mie” (Luca, XIV, 26, 33).

Și iată caravana alesului lui Dumnezeu se puse în mișcare prin pustiul fără oameni în direcția spre apus, spre pământul făgăduinței, către un pământ, de care el nu avea nici o idee. Acesta a fost un moment însemnat în istorie. Intr'un om fără copii, care căuta o țară necunoscută lui, nu se poate să nu vedem pe marele dascăl al celui slăvit adevăr, care era predestinat să biruiască toate sistemele mincinoase și să zidească bazele oricărei religii adevărate, anume a adevărului, că Dumnezeu este unul. Aceasta era marea biruință, în fața căria se întunecă și se prefac în nimica victoriile Alexandrilor, Cezarilor și Napoleonilor. Aicea se punea piatra de temelie a celui edificiu, care trebuia să se desăvârșască în Noul Ierusalim; aicea se săvârșea desăvârșita separațiune a celui neam nou, din care trebuia să răsară Mesia, purtătorul de biruință fără sânge, cuceritorul fără păcat a lumii celei căzute. Singuratec în comuniunea sa cu cerul, singuratec în speranțele și impulsurile sale, întâmpinând abea puțină compătimire în prietenii săi mai deaproape, Avram, tare în nădejdea sa, biziundu-se pe ajutorul nevăzut, cu tare încredințare săvârși călătoria sa. Lot, evident, puțin pătrunsese în adâncul inimei unchiului său, chiar credința Sarei era slabă. Lacrimi, suspine și regrete întovărășau pe părintele credincioșilor pe primele trepte ale nevoinței sale celei de viață nouă aducătoare. Nu puține priviri triste căutau înapoi peste râu, unde aceste priviri întimpinau refren corespunzător din partea rudelor rămase în Haran. Dar însuși Avram mergea sigur înainte, cași cum ar fi văzut pe Acela, Care e nevăzut. El nu se clătea de nici o frică sau prevestire rea; calea era pentru dânsul netedă, iar în ce privește locul, la care ducea ea, Avram se biziua în totul pe Dumnezeu.

Despre acea cale, pe care Avram se îndreptase spre Hanaan, nu ni se comunică nimica. Autorul cărții Facerea spune simplu: „și au eșit, ca să meargă în pământul Hanaan. Și au sosit în pământul Hanaan” (Fac. XII, 5). Tradiția s'a sirguit să întregească această scurtă istorisire cu diferite amărunchimi, deși de o calitate

îndoielnică. Așa Iosif Flavie¹⁾, urmând scriitorului indigen Nicolai, declară, că după părăsirea Haranului, Avram cu toată caravana sa a sosit la Damasc și a domnit acolo câțeva vreme, dar a fost silit

Damascul

de răscoala poporului să se depărteze de acolo la Hanaan. Numele lui, totuși, adaogă Flavie, se slăvește încă în acest oraș și până astăzi se arată un sat, cunoscut sub denumirea de „Locuința lui Avraam“, situat ca la doi kilometri depărtare de porțile de nord ale orașului. Iustin Filosoful²⁾ deasemenea, citând pare-se aceeași tradiție, scrie : „iudeii se trag din Damasc, cel mai de samă oraș al Siriei,

care și-a căpătat numele său dela regele său Damasc. După el a domnit Azel, după aceea Adar, Avram și Israil“. În persoana lui Azel s'ar părea a vedea, poate pe sirianul Azail, numele obișnuit al regilor de mai târziu și în Adar, Ewald vede pe Eliezer, de oarece Adar sau Ader nu era decât o variațiune dialectică a lui Eliezer. Sf. Scriptură nu prezintă nici o confirmare a unor asemenea povestiri, afară de amintirea întâmplătoare, că ocârmuitorul casei lui Avram, Eliezer, se trăgea din Damasc (Fac. XV, 2). Dar nu-i nicidecum improbabil, că patriarhul ar fi putut să aleagă anume acest drum pentru intrarea în pământul făgăduinței. Strămutarea lui Avram cu turme numeroase și cu o caravană numeroasă era negreșit foarte grea, și în genere această călătorie a putut fi săvârșită cu izbândă numai prin o astfel de direcție, care i-ar fi procurat toate proviziile necesare de hrană și apă. Drumul cel mai scurt prin săracăcioasa pustie a Siriei ar fi prezentat dificultăți de neînvins pentru o asemenea caravană. Pe când la Damasc trecea marele drum de caravane, pe care neconținut se mișcau comercianții, ba câteodată și oștirile, și acest drum fără îndoială putea aproviziona cu toate cele de nevoie vieții. El evita primejdiile pustiului, trecând pe hotarul ei de nord și pogorând în oaza Damascului de la nord, unde el se unea cu unul din marele tracturi de acolo spre Egipt. Aceste tracturi dinspre

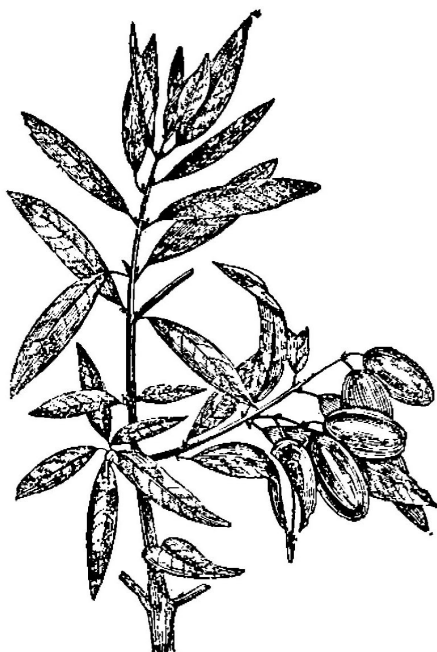
1) Antiq. I. 7, 2.

2) Hist. XXXVI, 2.

sud treceau pelângă centrul Palestinei, care era acoperit de munți și nu prezentau îndemânări pentru călătorie. Ele mergeau sau pe granița de est a țării, tăind pustiul la sud, sau pe linia țărmului, care era comparativ joasă. Greutățile unui drum pentru caravane mai direct din țările răsăritene în anii următori s'au micșorat mult, mulțămită întemeierii orașului Tadmor în pustie, - oraș, care sub numele său de mai târziu Palmira căpătă un mare renume în istorie.^{*} Oaza, în care e situat acest oraș, fără îndoială totdeauna a fost locul iubit de popas al caravanelor, care se opreau pentru odihnă în înăbușitoarea pustie a Siriei. Dar această oază din toate părțile e înconjurată de o vastă întindere a pustiului arzător, din care pricină drumul nordic, deși e mai lung, era în tot cazul mai îndămânos și mai ușor pentru strămutarea unei caravane așa de numeroase. Așa, de ex. cel mai apropiat izvor de apă de Palmira pe calea Damascului se afla în Cureteina, la 60 kilometri departe de oraș, iar tot spațiul intermediar prezintă un șes neroditor, lipsit de orice pășune, izvor sau frunziș. Izvoarele bogate ale localității Cureteinei fac oaza un fel de rai în mijlocul pustiului mort, și se poate crede că această oază și este acel sat al izvoarelor (Hațar Enon), de care pomenește prorocul Iezechiel, care se află la hotarele de răsărit ale Damascului și Imatului (Iez. XLVII, 17 ; XLVIII, 1). Țara, ce se întinde la nord de Cureteina, se descrie astfel de un călător mai nou: „Iată-ne în pustie. Terenul e acoperit de mici sfărâmturi de cremene și ca și cum ar fi preserat cu un fel de var, printre care se ivește o iarbă slabă și un fel de pae pe jumătate uscate. Pe toată întinderea, cutrierată de ochi, nu se află nici un arbore sau vre un tufar oarecare, viața animală de asemenea e rară, de oarece, exceptând rari cazuri, când pe cale se întâlnesc cete de gazele sau vre un grup de beduini, noi ne mișcăm ceasuri întregi, fără să vedem nici țipenie de ființă vie. Pretutindenea împrejurul nostru e numai teren nisipos, un șes undulat și stâncile goale ale munților. Deasupra noastră un cer fără nori și soarele de foc, care varsă de dimineața până'n noapte potop de raze dogoritoare pe câmpul ars“¹⁾.

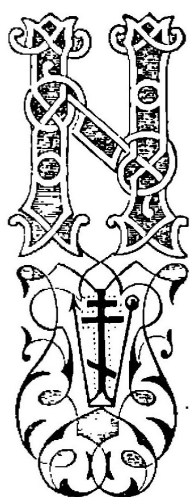
1) Porter, Handbook for Syria, p. 542.

Ramură de măslin de Palestina

CAPITOLUL XI

SOSIREA LUI AVRAM ÎN ȚARA HANAAN

Nu se știe anume cât timp a șezut Avram la Damasc ¹⁾. Dar iată el s'a îndreptat mai departe la drum, spre pământul făgăduinței. Cu cea mai mare probabilitate se poate crede, că Avram a plecat spre Hanaan pe calea sudică, care ducea pe partea de răsărit a lacului Marom și Ghenisaret, în care caz a trecut Iordanul pe podul Djisr-El-Medjamia sau pe aproape de el, cam la 12 kilometri spre sud de ultimul din cele două lacuri, și de acolo se îndreptă spre localitatea, cunoscută în urmă sub numele de Betsana sau Schitopole, de unde, trecând culmea Gelvua, drumul se întindea spre Samaria și spre sudul țării. Și astăzi încă anume în această direcție merge marele drum de caravane din Damasc spre sud, și după particularitățile fizice ale țării, drumul acesta n'a putut să se schimbe mult de cum era în vechime.

¹⁾ Șederea aceasta în tot cazul n'a putut fi îndelungată, de oarece rămăsese puțină vreme pentru evenimentele, născocite de istorisirile mai nouă. El sosi, probabil, în Egipt în acelaș an, în care părăsise Haranul, pentru că atunci el era de 75 de ani dela naștere, și 86 de ani când a născut pe Ismail; iar nouă ni se comunică, că în Haran el a trăit 10 ani,

„Și a venit Avraam în pământul acesta (de-a lungul lui) până la locul Sihem“ (Fac. XII, 6). Aicea acest „evreu“, adică cum înseamnă acest cuvânt „trecut de deceia parte“ a marelui râu, adică de peste Eufrat, făcând primul popas al său în pământul făgăduinței, sub stejarul sau terevintul More. Cine sau ce era More, nu se știe. Acesta putea fi numele căpeteniei, care se slăvea în această localitate, sau putea să însemne „înalt“ (după traducerea LXX) și „Vestit“ sau „slăvitul“ (după traducerea Vulgatei), sau deasemenea putea să se afle în legătură etimologică cu verbul, care înseamnă „a vedea“, și astfel să indice vedenia, ce a avut Avram aicea. Orcum ar fi, în această dumbravă Avram își întinse aicea cortul și se odihni după îndelungata sa pribegie. Anume acel stejar, sub care s'a odihnit marele părinte al credincioșilor, timp îndelungat s'a cinstit apoi și a existat până pe vremea lui Iacov, pentru că, după cum vorbește autorul cărții Facerea (Fac. XXXV, 1-4), Iacov a îngropat acolo pe zeii străini, confiscați de dânsul dela oamenii săi de casă „sub stejarul, care e aproape de Sihem“. Situația Sihemului este foarte frumoasă. El e situat într-o vale închisă, adăpostit dinspre sud de Garizim și dinspre nord de Gheval. Poalele acestor munți, unde ei se ridică dincolo de oraș, se despart una de alta abea numai de o distanță de 200 stânjini. Fundul văii se află aproape cu 1800 picioare deasupra nivelului mării, iar vârful Garizimului să înalță încă cu 800 picioare mai sus. Cine a avut ocazie să fie în Heidelberg, acela va conveni, că tabloul, ce se deschide dela poalele acestor munți e foarte asemănătoare cu a acestui frumos oraș nemțesc. Situația orașului de astăzi, care, după cum se poate crede, a fost și situația vechiului oraș palestinian, este tocmai la nivelul mării, și pâraele ce-și iau naștere din numeroasele izvoare, șerpuesc pe coastele văii, adăpând pășunile și fructificând terenul în toate direcțiile. Aspectul puțin pustiu al munților vecini prezintă oare cum un contrast artificial, pentru că încă și mai mult să înalțe frumuseța câmpiilor și livezilor verzi din vale. „În toată Palestina, zice călătorul Clarck, nu e nimic mai frumos, ca vederea Nablusei (Sihemului), văzut din înălțimea munților vecini. Când călătorul se pogoară în jos de pe aceste dealuri, orașul se pare cufundat în florăriile cele mai încântătoare și mai parfumate, pe jumătate acoperite de grădini bogate și dumbrăvi cu arbori înalți împrejurul întregii văi minunate, în care e situat el“. „Toată valea, zice Robinson, e acoperită cu grădini de legume și de livezi de pomi roditori de tot felul, udate de izvoarele, care izbucnesc în diferite părți și curg spre apus sub formă de pârae

răcoritoare“. „Aici nu mai este deja nici urmă de pustie, vorbește un alt călător; aici nu mai sunt urme de erburi sălbatece, ci totul e acoperit de verdeață, pretutindenea umbră nu de stejar terevint, ci de dumbrăvi de măslini, așa de delicați la floare, atât de frumoși după formă, încât pentru dâșii noi cu plăcere ne-am fi despărțit de orice alți arbori“¹⁾.

Țara aceasta, către timpul sosirii lui Avram într'însa, nu era fără populație. „In acest pământ locuiau atuncea hananienii“ (Fac. XII, 6). Urmașii lui Hanaan, fiul lui Ham, sub diferite numiri de triburi, se răspândise peste părțile joase ale Palestinei, pe țărmul mării și în valea Iordanului. Numele Hanaan la început se dăduse numai acelei fășii de pământ, care la greci și romani se numea Fenicia și se întindea între Liban și mare. Dar de oarece neamul acesta, care se strămutase acolo prin diferite ramuri ale sale deosebite, se răspândise peste toată țara înconjurătoare, apoi și tot pământul acela începuse să se numească Hanaan, și locuitorii lui, cu toată origina lor diferită, începură să se numească în genere hananieni. Limba, pe care o vorbeau ei, era tare aproape dacă nu chiar identică cu cea evreească. La prorocul Isaia (XIX, 18) limba ebreo-feniciană se numește „limba hananiană“. In relațiile lor cu vechii locuitori evrei se pare că nu aveau nevoie de talmaci și singuri intrau nemijlocit cu dâșii în toate relațiile. Numele proprii a persoanelor hananiene și a locurilor sunt în totul evrești și pot fi explicate prin etimologia evreească²⁾. Se poate, negreșit, ca israelitenii să fi tradus numele indigene în limba lor proprie, dându-le numirea evreească cu același înțeles, după cum ei schimbaseră cu vintele asiriene și egiptene, dându-le forma evreească. Dar nu încape nicio îndoială, că resturi de ale limbii feniciene, ajunse până la noi, au asemănarea cea mai apropiată cu evreeasca, și că limba feniciană era anume limba Hanaanului, aceasta se admite deja pe temeiuri suficiente³⁾.

Cu locuitorii primitivi ai Hanaanului Avram, probabil, n'a intrat în relațiuni. Urmele trogloditilor au fost descoperite nu numai în Edom, unde, cum se știe, a fost așezarea horeilor, ci și în Beit-Djibrin, la hotarele șesului Șefel și în Liban, unde uneltele lor de cremene sunt amestecate cu oase de ale cerbului sau renului de nord și de bou sălbatec. In Biblie adesea se pomenește de neamul

1) McClintock and Strong, „Cyclop“, sub cuvântul Shechem.

2) Comp. Abimelech, Melchisedec, Sihem, Chirial-Sefer, etc.

3) Intrebarea aceasta s'a discutat și de Gesenius în a sa Gesch. d. Heb. Spr. p. 16, 223, etc.

indigen uriaș al refaimilor, care trăiau mai ales în Vasan și capitala cărora era Așterot-Carnaim, care și-a căpătat numirea sa dela zeița cu două coarne, căria se închinau ei. Aceste triburi se întâlneau deasemenea la apus printre filistenii, și ele lăsară numele lor în șesul roditor, aproape de Ierusalim, care șes era locul câtorva evenimente însemnate în istoria iudaică ¹⁾. Urmașii acestei seminții de uriași erau cunoscuți în urmă sub denumirea de enachimi, emimi și zuzimi. Nu sunt temeiuri să presupunem, ca neamul acesta să fi întrecut în genere statura mijlocie a oamenilor, deși întâmplător se puteau ivi persoane de statură mare. Evreii, amintindu-și legende primelor timpuri și înzestrând pe acești locuitori ai trecutului îndepărtat cu însușiri monstruoase, aplicau termenul refaim morților, legând poate această închipuire cu ideea, că Șeolul era locuința acestor uriași căzuți. Alt popor vechiu, avimii, trăia pe malurile mării spre sud. Avram intră în contact numai cu unii din acești locuitori indigeni. În Sihem el găsi, că țara o stăpâneau hananeii. Acest popor se trăgea, cum s'a spus mai sus, din Hanaan, fiul lui Ham, și, deosebindu-se în multe privințe de popoarele de origine semitică, a năpădit se pare dela sud est, s'a răspândit treptat spre nord vest, și s'a stabilit în Sidon și în alte locuri tari pe țărm, precum și în partea de nord a văii Iordanului până la locul Galileei. Alt popor, cu care a intrat în legături Avram, au fost amoreii. Insuși numirea lor arată, se pare, că ei locuiau în ținutul muntos. Locul lor primitiv se afla peste munți, pe malurile mării Moarte, și spre sud de tribul de mai târziu al lui Iuda. Dar în timpurile patriarhale ei ocupau partea centrală și sud-estică a Palestinei, în care caz mai rămăsese printre ei și resturi de populație indigenă. Ei erau popor războinic și viteaz, și anume alianța cu dâșii a dat lui Avram putința să obțină mai târziu biruința contra cuceritorilor elamiți. În plin contrast cu acest trib războinic se aflau pașnicii hetei sau fiii lui Het, o ramură a aceluia mare popor, descoperirea rolului istoric al căruia este una din principalele triumfuri a cercetărilor moderne. Orașul lor Hebron este cel mai strâns legat de viața lui Avram, și într'insul se află chiar mormântul lui. Istoricul sacru pomeneste (Numer. XIII, 22), că Hebronul fusese construit cu șapte ani mai înainte de Țoan sau Tanisul din Egipt, și prin asta exprimă, se pare, ideea că heteii alcătuiau o parte din hieși, cari făcuse incursiune în Egipt cam pe vremea aceea, când o parte din ei rămăsese în urmă în Hanaanul de sud și se așezase acolo.

* 1) Vezi 2 Reg. V, 22; XXIII, 13; 1 Paral. XI, 15; XIV, 9.

Cu tribul heteilor, care locuia la dumbrava Mamvri, patriarhul avea cele mai prietenești relațiuni. Turmele sale le păștea printre ei și lor s'a adresat ca să cumpere peștera Mahpel. Acesta era un popor luminat și de înaltă cultură. Unul din orașele lor de sud era cunoscut sub numele de Chiriāt-Sefer, adică „orașul cărților”, — numire, care ne arată că într'însul se afla o întreagă bibliotecă. Tot lor le aparțin și o mulțime de inscripții, descoperite în timpurile din urmă. Haina lor, cum se poate vedea din închipuirile de pe monumente, chiar în locurile lor de așezare din sud, amintea origina lor capadociană. Ei peste tot se prezintă încălțați cu cisme cu botul îndoit în sus, cum și până astăzi poartă muntenii din Asia Mică. După exterior, ei sunt scurți și lați în umere, de culoare gălbie, cu părul negru, dar fără barbă. Astfel fără îndoială și erau prietenii lui Avram, fiii lui Het din Chiriāt-Arba. Ferezeii, locuitorii satelor, erau, probabil, aceiași hetei, decât numai sub alt nume și locuiau în diferite locuri. Filistenii se amintesc ca locuitori ai Gherarei de sud-vest. De au dat ei deja atuncea numirea de Filistia malului maritim al Hananului și tractului maritim spre Egipt, e greu de determinat. Putem considera ca neîndoelnic, că ei s'au așezat în insula Creta și au populat această insulă, probabil, tot atuncea, când au apărut ei în Hanaan. Prin aceasta se poate explica legătura lor cu Caftorimul, dacă nu cumva, cum presupune Ewald, numirea de Caftorim nu înseamnă toată insula Creta sau o parte a ei. Un monument însemnat al acestui popor exista în insula Malta acum vreo patruzeci de ani în urmă, deși din acel timp el a fost expus la mari stricăciuni. Monumentul acesta sub denumirea de „rugăciunea petrei” (Hdjar Cham) și constă dintr'un templu, lucrat în chipul cel mai grosolan, în pereții căruia au fost găsite chipurile unor zeițăi feminine, probabil Astarta. Înaintea acestor statui erau jertfelnice de piatră, și într'o încăpere deosebită s'a găsit un jertfelnic sculptat de lemn de palmier, — simbol fenician, împreună cu un jeț arhieresc, pe spatarul căruia erau sculptați doi șerpi și un ou. Acest templu, cum se presupune, a fost ridicat de careva din locuitorii Palestinei, care fugise din ea, mântuindu-se de înaintarea biruitoare a lui Iisus-Navi. Dar filistenii în timpurile patriarhale, evident, posedau încă o putere neînsemnată și duceau viață pastorală pașnică, ne manifestând acea activitate turburătoare, și arta războiului, care i-au făcut în urmă vrășmași grozavi pe timpurile lui Saul și David. Această schimbare de mai târziu a caracterului lor național se explică, poate, prin introducerea în mijlocul lor a unui element

proaspăt, mulțămită strămutării încoace și a altor „străini“, cum se numesc ei în traducerea greacă a celor LXX.

Religia triburilor hananiene consta din adorarea naturii, care treptat degenerase în imoralitate și cruzime. Heteii împrumutase pe multe din zeitățile lor din Babilon, de oare ce între ei Avram găsi urmele acelei religii, pe care el o lepădase în patria sa. Zeitatea lor principală era Istar sau Astarta, adorarea căria ei o săvârșeau pretutindenea, unde trăiau, și o răspândiră printre vecinii lor sirieni. Alte triburi se închinau deasemenea lui Baal sub diferite numiri: El, Moloh, Adoni, etc. Ca și în toate sistemele asemenea, care se abătuse dela religia revelată, popoarele de obicei divinizau propriile lor pasiuni și pofte, acoperind desfrâul oare cum cu voința divină. Pentru a face îndurătoare puterile naturii, ei aduceau jertfe umane și, plecând dela părerea că cu cât e mai scumpă jertfa, cu atât mai mare îndurare poate primi aducătorul, ei fără turburare ucidău chiar pe propriii lor copii pe altarele zeilor lor. Urmele idolatriei primitive se poate și astăzi vedea în curganele de piatră, obeliscuri și dolmene, deși regii iudei următori în râvna lor religioasă, au dărâmat cea mai mare parte din ele în Iudeea. În același timp în unele locuri s'a păstrat și o religie mai curată. Melhisedec era preot al Dumnezeului celui preainalt (Elion). Se aplica oare acest termen Elion, cum zicea Eusebie de Cezareea, divinității feniciene, sau nu, în tot cazul e limpede, că Avram recunoscă pe acest rege al Salimului de închinător al aceluiasi Dumnezeu, căruia se închina și el însuși. Abimeleh (Fac. XXV, 22) de asemenea cunoștea pe Dumnezeul (Elohim) căruia se închina și Avram; și deși în forma plurală a acestui cuvânt mulți vedeau urmele politeismului, cu toate acestea, deoarece acest cuvânt se acordă cu verbul la singur, el se întrebuițea fără îndoială nu numai pentru ca treptat să se introducă credința într'un singur Dumnezeu, dar deasemenea și pentru ca să pregătească mințile oamenilor către deplina descoperire a învățaturii despre sf. Treime. În tot cazul în Hanaan pe vremea aceea alături de idolatrie și politeism se păstra și tradiția despre adevărata religie, și Avram, care se recunoștea de închinător al unui singur Dumnezeu, nu era prigonit sau disprețuit pe acest temei. În relațiile sale cu locuitorii localnici el, negreșit, nu perdea ocazia de a le inspira o învățătură mai curată și de a-i converti la adevărata religie, ceea ce de ex. se vede din aceea, că el se folosea de termenul local El-Olam „veșnicul Dumnezeu“ și-l identifica cu Iehova (Fac. XXI, 33). Dar nu încape nici cea mai mică îndicațiune, ca el prin aceasta să fi exagerat credința ascultătorilor săi

sau să le fi atribuit o credință, pe care în realitate ei să o fi avut. Pilda unui asemenea om în mijlocul unei religii stricate și a unor vicii grețose trebuie să fi produs singur de sine o bună înrăurire și să fi dus la concluzia, că Dumnezeu, al căruia închinător era omul cu un caracter așa de înalt nu era tot una, cum erau zeii păgânilor.

Una din particularitățile Palestinei era aceea, că ea putea susține o populație mult mai numeroasă, decât se putea crede după întinderea ei neînsemnată. Fața Palestinei de vest e numai de 15.000 kilometri pătrați, dar e așa de brazdată de dealuri și văi, așa de bine era udată și roditoare când era lucrată, că în ea-și puteau găsi hrană din belșug o populație foarte deasă. Când pe șesurile Moabului s'a făcut numărătoarea israeliților (Numer. XXVI), atunci poporul ce aparținea la nouă triburi și jumătate, ce aveau să populeze Palestina de vest, consta din două milioane suflete. Aceasta ar fi alcătuit 135 suflete pe kilometru pătrat, ceeace-i mult mai puțin decât câți trăesc astăzi în unele țări: în Belgia se numără 150, în Olanda de nord 202 și în Olanda de sud 205 pe kilometru patrat. În timpurile mai bune în Palestina nu era nici un loc nelocuit; fiecare pantă de munte era livadă, grădină, sau vie. Orașe și sate se vedeau în toate direcțiile; munții, văile și șesurile erau ocupate de locuințe. Mulțimea ruinelor de astăzi miră și impun întrebări oricărui călător. Toate acestea presupun o populațiune numeroasă și o muncă neadormită, de oarece țara aceasta în alte împrejurări curând ar fi putut să se prefacă într'o pustietate neroditoare, cum se și prezintă ea astăzi. În asemenea stare de pustiire se afla ea, cum se pare, și în timpul strămutării lui Avram. În vremea aceea se afla într'însa încă puține orașe. Dacă se exceptează orașele din împrejurimile Iordanului, apoi în Biblie se amintește nu mai mult de o jumătate de duzină de orașe în tot celălalt teri-

Tabără de arabi

toriu al Palestinei, și populațiunea, se pare, era chiar mult mai rară decât astăzi. Într'însa locuiau dela șapte până la zece triburi diferite, dar mare parte din ele erau foarte puțin numeroase, legate între dânsle prin legăturile cetățăniei, nu se cărmuiau prin vreun ocârmuitor suprem și erau atât de desbinate între ele, încât nu aveau trebuință să se dușmănească pentru pământ. Avram nu

întâmpină nici un fel de greutate la nutrirea turmelor sale, or unde ar fi voit. Mulțimea oamenilor săi de rasă îl făcea puternică căpetenie de trib și firește căpetenia alianței căpeteniilor indigene, când îi amenința vreo primejdie comună.

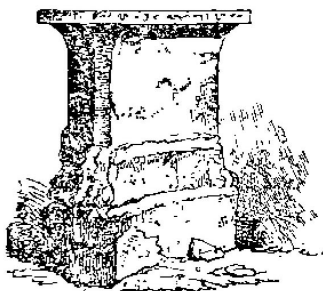
Despre particularitățile fizice și morale a acestor triburi, despre obiceiurile și moravurile lor, cu tot timpul depărtat, ne putem face o idee din studierea urmașilor lor, dacă nu a descendenților felahilor Palestinei. Aceștia nu s-arabi, asemenea beduinilor, care mișunau prin pustie, sau beladinilor, cari trăiau în orașe; ei se deosebesc de arabi prin haine, trăsăturile feței, obiceiuri și limbă. Și deși ei n'au rămas străini de influența iudeilor, grecilor, creștinilor și musulmanilor, totuși ei pot fi considerați reprezentanți ai vechilor locuitori, pe care israeliții i-au găsit locuind în țară la cucerirea ei, și care în timpurile mai dinainte alcătuiau populațiunea rară a acelor provincii, unde Avram își întinse corturile. Iudeii nu i-au nimicuit de tot, ci au trăit împreună cu dâșșii. Cu timpul acești indigeni primară încet, încet religia cuceritorilor și au trăit împreună cu ei, deși nu s'au amestecat niciodată cu dâșșii. Așa și astăzi, deși ei au primit mahomedanismul, ei totuși au reținut și multe din vechile lor superstiții. Printre ei sunt urmele vechiului lor politeism. Dragostea lor pentru „înălțimi” și evlavie lor către anumiți arbori, către templele pe munte și cinstitirea de către ei a anumite dumbrăvi sunt tot atât de vădite, ca și în acea vreme, când prorocii își ridicau glasul contra lor și regii evlavioși întrebuințau toate puterile pentru stărpirea acestor superstiții. Exactitatea remarcabilă, cu care ei au păstrat numirea localităților, arată neîntreruperea tradiției, trecute prin viața lor. Ei aduc jertfe de îndurare întocmai după ritualul fenician; au superstiții referitoare la lună, cu totul deosebite de obișnuitele mituri arabe; întrebuințază amulete și alte lucruri, făcute întocmai ca la fenicieni; sărbătorile lor, limba lor, obiceiurile lor, povestirile lor ne duc la vremile preistorice și ne uimesc cu vechimea lor, în comparație cu care cucerirea musulmană se pare eveniment cu totul nou. Trebuie să credem, că acești felahi au degenerat tare mult dela Avram încoace, pentru că excursioniștii, care i-au studiat, spun: „ei prezintă cel mai rău neam de oameni din partea răsăritului. Ei sunt lipsiți de orice simț moral”. „Minciuna este sarea omului”, glăsuște unul din proverbele lor. Ei totdeauna chiamă numele lui Dumnezeu ca mărturie a adevărului celor spuse de dâșșii și în același timp fără nicio turburare își calcă jurământul. Banditismul, furtul și uciderea sunt lucruri obișnuite, dacă pot să săvârșască aceste fapte pe ascuns și fără

primejdie de pedeapsă. Femeile sunt reduse numai la simplul rol de născătoare de copii sau de animal domestic. Copiii nu au nici o educație morală și cresc în desăvârșită necunoștință despre ce e bun și ce e rău. Adevărat, în anii timpurii, ei nu sunt lipsiți de minte, dar după vârsta copilărească nu se mai dezvoltă nici de cum și, intrând în căsătorie, aproape în copilărie, capătă diferite deprinderi grețose și încremenesc în ignoranță, care apoi nu-i mai părăsește niciodată. Felahii în felul lor sunt ospitalieri și totdeauna oferă mâncare călătorului, dar mijloacele lor sunt sărăcicioase și izvoarele acestor mijloace sunt dubioase. Ei trăesc în case mizerabile, întunecoase, murdare și lipsite de orice îndămânare; câteodată sunt construite din piatră sau în genere din argilă și acoperite cu bârne nelucrate și cu pământ. Gospodăria constă din câteva oale, străchini și cupe grosolane. Carne ei mănâncă numai atunci, când sunt nevoiți să o tae, ca să nu moară de vre o boală, sau la sărbătorile anuale. Ca hrană obișnuită pentru ei servește pâinea de orz sau de grâu, lapte acru, unt, brânză și ouă. Ei au o singură virtute, dacă și aceea se poate numi virtute, și anume dragostea de patria lor. Aceasta însă nu însemnă, că ei au oarecare sentimente patriotice sau se îngrijesc despre bunăstarea generală a țării și cinstesc pe cărmuitorii lor. Dragostea lor se referă nemijlocit la terenul, pe care trăesc. Cu îndărătnicie extraordinară se țin ei de acele dealuri sau văi, unde au trăit și au murit strămoșii lor. Neavând idee de niscăiva acțiuni cu puteri comune pentru vre un lucru comun, neîngrijindu-se nici de cum unul de altul, și neaflându-se în raporturi dușmănoase fațășe, ei niciodată nu părăsesc satul lor natal.

Dacă astfel erau sătenii în Palestina, când s'a arătat pentru prima oară Avram acolo, apoi locuitorii orașelor stăteau fără îndoială pe o treaptă mult mai înaltă de civilizație și li erau cunoscute mijloace și ordine sociale mult mai bune. Ei se ocupau cu comerțul și cu felurite industrii, și la dânsii exista judecată publică la porțile cetății. În vecinătatea acestor locuințe mai sta-tornice și-a și întemeiat Avram așezarea sa vremelnică. Felul său de viață prezenta un contrast plăcut cu felul de trai al indigenilor. Simplu și străin de orice lux în obiceiurile sale, el își întinse cortul său în vreun loc după plac, așezând un cort deosebit pentru femeea sa și slujnicile ei. Hrană el avea din belșug. Ea consta din azime proaspete, din lapte bătut și unt, carne de ed sau de vițel. Robli, fie cei crescuți în casa sa, fie cei dobândiți prin cumpărare, se bucurau de tratamentul bun și alcătuiau o comunitate organizată, asupra căria capul neamului avea autoritate necondiționată,

mărginită numai prin bunătatea naturală de caracter. Până astăzi „legea lui Avram”, cum se numește codul nescris, ce s'a păstrat din vremile primitive, se preferă de felahi, legii Coranului și de obicei se aduce la îndeplinire de către seih și de bătrânii fiecărui trib. Femeile din caravana lui Avram nu sămănau nici decum cu acele ființe jalnice și tâmpite, cum se prezentau femeile triburilor înconjurătoare. Deși ele mergeau la apă la fântâna comună, găteau mâncarea pentru oaspeții însemnați, dar asta nu era deloc o înjosire pentru ele, și se aflau în acord deplin cu simplitatea primitivă a obiceiurilor lor. Iubirea reciprocă dintre Avram și Sara, Isaac și Rebeca, Iacov și Rahila și acel respect, cu care ei se refereau unul către altul, alcătuiesc un minunat tablou de fericire familiară, tablou, care arată vădit concepția înaltă despre aceea situație, pe care o ocupau femeile în gospodăria patriarhală.

Și iată, când Avram s'a strămutat în Hanaan, el s'a învrednicit de o nouă revelațiune, prin care i s'a lămurit scopul strămutării sale. Ascultarea astfel în viața sa era înainte de a ști scopul ei. Lui i se arată iarăși Domnul și dădu făgăduință determinată acestui om fără de copii: „Urmașilor tăi voi da Eu pământul acesta”. (Fac. XII, 7). Și el a crezut cuvântul acesta. Îndeplinirea lui stătea în afară de voința omului și s'ar fi putut părea improbabil pentru un suflet mai trupesc. Dar Avram nu se clăti în credință. Ca în totdeauna, așa și acum, credința la dânsul triumfă față de vedere. Drept dovadă a acestei încrederi și a respectului său, el a ridicat jertfelnic Domnului. Așa a procedat el totdeauna, orunde a trebuit

*Vechiu jertfelnic asirian de piatră
(În muzeul britanic)*

să se oprească în pribegia sa. El nu ridica case sau locuință statornică, care putea să-i procure anumite îndămânări de traiu, ci el pretutindenea pregătea loc pentru închinare lui Dumnezeu. După cum Noe, după eșirea din corabie, a adus jertfă de mulțămire pe pământul înnoit, așa și tatăl credincioșilor își arată credința sa și sfinți pământul prin ridicarea unui jertfelnic Domnului celui ce i se arătase. Aceasta era mărturia adevă-

ratei lui religii, pe care el o primise din toată inima sa; acesta era protestul lui contra politeismului și a idololatriei popoarelor de prin prejur. Fie pentru toleranța firească lor, fie pentru indiferența lor, hașanienii nu arătară nici o împotrivire acestui act religios al lui, și negreșit nu vedeau, că aceasta era o pregătire a

acelui mare viitor, când pământul lor trebuia să devină moștenirea anume a descendenților acestui patriarh și să fie locul de slujire Domnului, singurul Dumnezeu adevărat.

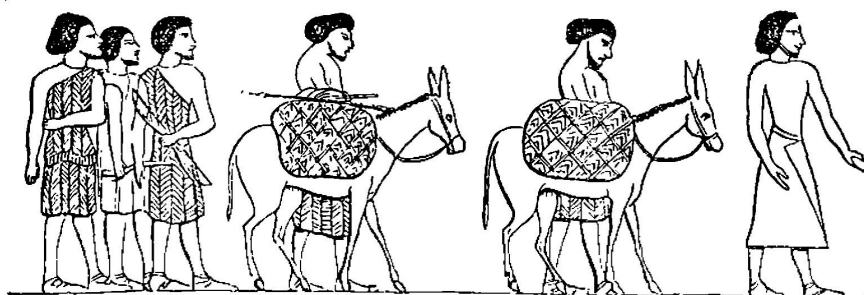
Dela acest popas al său din Sihem, Avram prin deplasări ușoare se mișcă mai departe în împrejurimile Betelului, care pe atunci se numea Luz. Hananienii priveau, poate, bănuitor la acest venetic dintr'o țară depărtată și făceau situația lui într'o vale deschisă nu fără primejdie. Ba poate și căutarea altor pășuni nouă pentru nenumăratele lui turme puteau să-l silească să schimbe locul primului său popas cu ținutul muntos dintre Betel și Haem, - orașe ce se aflau la depărtare ca de trei kilometri unul de altul. Situația Betelului, actualul Beitén, niciodată nu s'a pierdut în istorie. Așezarea aceasta este la 15 kilometri dela Ierusalim, pe marea culme, care desparte țara și de la care coasta imponcișată duce la Ierihon, care se află la 12 kilometri de aicea. Câteva izvoare nesecate udă stâncele de calcar din împrejurimi și susțin verdeața într'o localitate petroasă. Insuși locul jertfelnicului, ridicat aicea de Avram, în urmă s'a identificat cu ruinele Burdj-Beitinului de pe marele șes petros, dar roditor, spre răsărit de oraș. Și câte idei mărețe trebuie să se fi legat de aceste jertfelnice în urmă, ca mărturii a unuia și aceluiasi Dumnezeu în diferite locuri! Amintirea despre viața strămoșilor, nescrisă nicăirea, s'a păstrat în aceste semne văzute. Spusele tradițiilor au găsit adevărită în aceste lucruri externe. Copiii generațiilor depărtate au putut cunoaște într'insele opera marelui lor strămoș și au putut vedea, că pământul acesta a fost consacrat lui Iehova, și s'a destinat să le fie moșie. Ei au putut astfel să-și prezinte limpede pe Cel nevăzut, au putut recunoaște în toate mâna lui Dumnezeu, care conducea pe aceia, cari au ridicat aceste sanctuare, și ca urmare a acestora au putut să încredințeze viitorul lor manoducerii Lui. Oricât de pustie și de jalnică este înfățișarea Betelului de astăzi, el totdeauna s'a aflat în mare respect, ca loc sfânt. Stratul de teren prea sarac de pe stânci îl lipsește de vegetațiune, și deși în vale era destulă apă, ce se aduna într'un mare iaz, care-și trăgea începutul, cum se pare, dintr'o mare vechime, totuși el niciodată nu a prezentat pășuni bune. „Toată împrejurimea, spune un călător modern¹⁾, înfățișază o stâncă sură și goală sau niște calcar alb. Câmpiile jalnice sunt îngrădite cu ziduri de piatră, dealurile dinspre răsărit constau din stânci tari și abea numai ici-colea acoperite cu livezi de smochini. Mormintele vechi sunt separe în stânci joase, și un mare rezervoriu

1) Conder, Tent. Wark, p. 252.

Șpre sud de așezare e săpat în stâncă. Locul acesta se pare oarecum transformat în piatră și de aici e ușor de închipuit, că singuratecul patriarh (Iacov) n'a găsit aicea nimic mai moale pentru pernă de pus sub cap decât o piatră, când pe coasta goală a dealului a dormit și a văzut minunatul vis cu scara cea până la cer. Anume în acest sanctuar religios vechiu și-a și întins Avram cortul său. El și-a adăpat dobitoacele sale la izvoarele iazului, și dintr'însul slujnicile sale își umpleau vasele lor cu apă. De pe înălțimile înconjurătoare în timpurile următoare s'ar fi putut vedea vârfurile templului lui Solomon. Și acest loc, batjocorit mai târziu prin adorarea vițelului, se afla de asemenea vizibil de pe muntele Moria, unde sanctuarul adevăratului Dumnezeu al cerului și pământului prezenta protestul mut contra idololatriei din nou introdusă de Ieroboam ¹⁾.

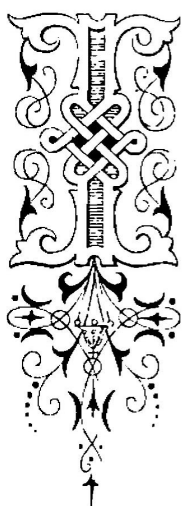
1) Era oare Luzul pe vremea lui Avram oraș domnesc, nu se știe. Într'un loc se pomeneste de el (Iis. Nav. XIII, 16), ca de reședința regelui hananian, despre istoria lui până la acea vreme, cum a trecut el sub stăpânirea israeliților, în genere se știe tare puțin.

Strămutarea semitilor în Egipt. (De pe un monument egiptean).

CAPITOLUL XII

AVRAM ÎN EGIPT

n pământul făgăduinței Avram a dus o viață pastorală liniștită, poposind într'un loc sau altul, câtă vreme erau mijloace de hrană și apă; și când acestea se epuizau, el se mișca spre alte locuri mai roditoare, dar tot timpul „a continuat să meargă spre sud“, în partea de sud a Palestinei, care se numea evreește Negheb. Oriunde ajungea, el aducea jertfă și „chiema numele Domnului“. Pe casele sale el îi sfătuia să se închine lui Iehova, și fără îndoială, după putință, lucra și în calitate de misionar față de păgânii de prin prejur, propovăduind adevărata religie și arătând, cu fapta, credința ce-l însuflețea.

Dar iată îl ajunsese o nouă nenorocire. „Atletul lui Dumnezeu“, cum zice sf. Ambrosie, „se exercită și se călește prin nenorociri“. Pământul, care-i fusese făgăduit și în care se strămutase, ca în viitoarea sa moștenire, fiind așa de minunat condus la el, nu-l putea întreține mai departe. Sosea o foamete cumplită. Avram trebuia sau să părăsască actualul loc de ședere, sau să moară din lipsa de hrană și de apă. O asemenea țară, ca Hanaanul, numai în parte cultivată, fără nici o sistemă de udare artificială și în mare parte atârând de ploile anuale, în ce privește existența pășunilor ei, adesea suferea de secetă. Asemenea foamete mari însă s'au întâmplat mai târziu, pe vremea prorocilor

Ilie și Elisei¹⁾. Tot despre niște asemenea nenorociri se pomenesc și la prorocul Amos: „De aceea v'am și dat Eu dinți goi prin toate orașele voastre și lipsă de pâine prin toate satele voastre și am ținut ploile dinspre voi timp de trei luni înainte de seceriș” (IV, 6-8). În asemenea împrejurări grele locuitorii Palestinei firește își îndreptau privirile spre Egipt. În această țară, deși ploaia nu-i o raritate pe țărmurile ei nordice, izvorul principal al rodniciei era râul, și el prin revărsările sale regulate făcea vastul șes de jos, prin care curge el, ca un rai de rodnicie. Ne atârând de căderea locală a ploilor, Egiptul astfel se putea desfăta de belșug deplin de pâine, pecând celelalte țări înconjurătoare sufereau de foamete; și iarbă, și legume, și hrană de tot felul era acolo din belșug în tot timpul anului. Avram într'acolo se și îndreptă să trăiască câțva timp. Autorul cărții Facerea nu spune nimic, că Avram ar fi întreprins acest pas însemnat după indicarea de sus, și următoarele împrejurări mai curând ne fac să presupunem, că în această privință el s'a condus de impulsurile sale proprii.

A determina exact timpul sosirii lui Avram în Egipt, precum și aceea, cine era faraonul, care ocupa în acel timp tronul egiptean, față de starea științei biblico-istorice încă nu-i cu puțință. Iosif Flavie îl numește într'un loc Nehao, iar în altul Faraot²⁾. Alți scriitori iudei îl numesc Ricaion sau Ricaion, adăogând, că el a eșit din Senaar și a ajuns la vrednicia de rege cu puterea și cu înșelătoria. Malalas³⁾ îl numește pe nume Naraho, ceea ce alcătuiește, se pare, numai o corupere a numelui Ricaion, și că probabil e același Nahao al lui Iosif Flavie. Că Egiptul chiar și în aceste vremi timpurii avea o însemnătate foarte mare și număra în urma sa o vechime destul de respectabilă, aceasta e mai presus de orice îndoială, după cum ne dovedesc monumentele ajunse până la noi. Dar negura vechilor sale cronică încă nu s'a lămurit de către știință, precum nu s'a stabilit cu exactitate nici cronologia diferitelor lui dinastii. După o presupunere, Avram a sosit în Egipt pe vremea când domneau acolo străinii, așa numiții hicși sau regii păstori. Dar e mai probabil, că aceasta s'a petrecut în timpul domniei ultimului rege din renumita dinastie a douăsprezecea, una din cele mai mari din istoria Egiptului⁴⁾. În tot cazul, când Avram a pășit hotarul acestei țări, atunci înaintea ochilor lui tre-

1) 3 Reg. XVII-XVIII, 4 Reg. VII, 1-3.

2) Bel. Jud. V, 9, 4, Antiq., I, 8, 1.

3) Chronogr. 71.

4) Sayce, Fresh Light from the Monuments, p. 50. Birch, Ancient Egypt, p. 73.

bue să se fi deschis o priveliște cu totul nouă, a unei lumi ne mai văzută de dânsul. Colosalele piramide în acest timp erau deja demult ridicate pe țărmurii Nilului, de oarece, cel puțin, opt dinastii trecuse dela întemeierea celei dintâiu din ele. În partea de nord a Deltei deja se stabilise nu puține popoare semite, care din diferite motive căutaseră aicea refugiu, și acestea nu numai mai lucrau foarte bine această localitate, ci o și umpluseră de un comerț și o industrie vie, pecând la sud de ei toată valea Nilului se afla numai sub stăpânirea lui faraon. Revărsările Nilului se aflau sub controlul riguros al guvernului. Se făcuse un deosebit rezervoriu vast pentru ducerea apelor de prisos în fiecare an, anume în vestitul ezer Meris, și țara era acoperită de orașe, târguri și sate, când cele dintâiu erau împodobite cu temple mărețe și cu palate, ruinele cărora încă și astăzi stărnesc uimirea călătorilor. În toate direcțiile se vedea terenul bine lucrat, pretutindenea lucrau roate enorme, învârtite cu boi, care răspândeau binecuvântata udeală în toate direcțiile, deși nenumărate pârâiașe și vaste canaluri și fără asta duceau umezeala vivificătoare din râul Nil peste toate țările dinprejur. Boli de arat sau de treerat, în tovărășiți de cântecele lucrătorilor; turmele colosale de vite cornute sau de oi; vastele grădini și vii, care îmbălsămau aerul — împărtășau farmecul întregului tablou la fiecare pas al călătorului. Nu erau lipsuri nici de alte amărunchimi plăcute în acest tablou. Calul era încă necunoscut în Egipt, dar numeroșii și adesea frumoșii asini îl înlocuiau pentru toate scopurile pașnice. Populațiunea (acum de sânge amestecat, dar la început de origine asiatică, anume ramuri ale acelorași cușiți, care întemeiaseră și împărăția Babilonului) era de un caracter liniștit și bun, deși aristocrația înaltă și preoții priveau la clasele mai sărace cu dispreț fățiș. În genere țara se bucura de o viață fericită. Ospitalitatea era unul din obiceiurile sfinte ale țării, și dacă toată ziua era petrecută în muncă, apoi serile se petreceau în cântece și jocuri, sub sunetele fluerului și arfei. Haina obișnuită constă din pânză de diferite culori în genere pentru popor, dar cu totul albă pentru preoți, în care caz femeile mai nobile se îmbrăcau adesea cu haine așa de subțiri și de străvezii, ceea ce nu totdeauna se putea împăca cu modestia. Vânătorilor le plăcea să umble la vânătoare cu câinii după crocodili și ipopotami; vânătorii de paseri aveau pisici anume dresate pentru vânătoarea de paseri prin stuhăriile de pe Nil și canaluri, pe apele cărora alunecau numeroase vase: dela luntrea ușoară și barca greoaie, încărcată cu piatră pentru construcțiile publice sau

cu diferite provizii, până la iahturile minunate ale nobilimei sau ale lui faraon însuși. Cărmuitorul absolut (faraon) primea dela poporul său onoruri divine, ca urmaș direct al zeilor. Știința și artele înfloreau și exista o literatură însemnată de toate ramurile de știință și mai ales în cea a anatomiei și medicinei. În capitalele și orașele mari și bogate se ridicau numeroase temple și obeliscuri, tapițate cu granit aurit și pretutindenea se puteau vedea mulțime de sfincși și tot felul de statui și idoli, ~ de piatră, de aur, de argint, de bronz și de fildeș. Gropnițe, bogat împodobite cu picturi și sculpturi, în care erau puși răposași îmbalsamați (mumii) și care alcătuiau orașe întregi ale morților, și împrejur clocotea cea mai vie viață socială. Palatul faraonilor din Memfis furnica de tot felul de sacrificatori și magi, care stăteau acolo în calitate de consilieri de aproape ai lui faraon. Aristocrații însemnați trăiau în case mărețe, pline de tot felul de domestici, de numeroase slugi și robi și toată viața înconjurătoare mărturisa, că Egiptul cu dreptate merita numele de țara minunilor.

Toate acestea, fără îndoială, trebuiră să uimească pe Avram (deși el mai văzuse câte ceva de acest fel și în patria sa, Haldeea).

Femei orientale cu văl.

Dar el totuși auzise de mai înainte destule despre Egipt și chiar într-o câtva cunoaștea caracterul cărmuirii și drepturile țării. Lui îi era cunoscut, că egiptenii, având foarte înalte principii de moralitate în literatură, în același timp în viață se dovedeau un popor foarte senzual și dedat la tot felul de vicii. Senzualitatea, luxul și beția erau fenomene obișnuite în această țară. Insuși regele avea o mulțime de femei, și fete prea frumoase se procurau din toate părțile neconținut pentru harul lui. Demnitarii care-l înconjurau se sileau pe întrecute să-și arate slugărnicia față de faraon,

atrăgând atențiunea lui asupra femeilor frumoase, și ca exemplu despre acest lucru poate servi istorisirea, ce s'a păstrat în papyrusul așa numit Orbini¹⁾. În această istorisire se spune, cum în

1) Ebers, *Egypten und die Bücher Moses*, p. 262.

fățișarea unei bucle de păr, din întâmplare zărite, duse la concluzia, că posesoara lui trebuie să fie „fiica lui Dumnezeu” și poate să fie vrednică de atențiunea lui faraon, din care pricină ea a și fost adusă în haremul regelui. Cunoscând asemenea obiceiuri ale țării, Avram, intrând într'însa, crezu că e bine să ia unele măsuri de precauțiune. În acest scop el se înțelese cu Sara, ca ea să se dea drept sora lui, de oarece altmintrelea, în caz când ea ar plăcea lui Faraon, egiptenii vor ucide pe bărbatul ei, ceea ce în adevăr se și întâmpla, cum arată monumentele vechiului Egipt. Aceste temeri nu contrazic deloc acea împrejurare, că Sara atuncea era de peste 60 de ani dela naștere, de oarece sunt cunoscute cazurile, când femeile își păstrează frumuseța pânăla vrâsta cea mai înaintată. Pe lângă asta Sara nu fusese slăbită prin durerile nașterii de copii sau epuizată prin grija de creșterea copiilor. Frumuseța ei se putuse păstra în totul pânăla acest timp, de oarece ea a trăit pânăla vrâsta de 127 de ani și la vrâsta de 90 de ani încă a fost capabilă se devie mama lui Isaac. Că Sara era femeie de o frumuseță neobișnuită, asta se înțelege dela sine. Temerea lui Avram la apropierea de curtea depravată a Egiptului avea astfel toate temeiurile. Într'un papirus, ce se găsește în Berlin, se spune o istorioară, în cea mai mare măsură asemănătoare cu acest caz din viața lui Avram. În ea se spune, cum unui lucrător supraveghetorul său i-a luat asinul, și cel dintâiu a trebuit să dea plângere șefului lor Meruitens, care în cele din urmă făcu să ajungă chestia asta pânăla rege, faraon din dinastia a unsprezecea, și astfel aproximativ tot cam pe vremea aceea, când Avram s'a strămutat în Egipt. Luând interogatorul lucrătorului, regele zise: „El nu răspunde la nimic din celece i s'au spus. Să ni se facă raport scris și noi vom examina cazul. Femeia lui însă și copiii vor aparține regelui. Să fie sever păzit și să i se dea hrană”. Femeea și copiii muncitorului au devenit proprietatea regelui, și curtenii începură să se îngrijască de întreținerea bărbatului¹⁾.

De ce s'a temut Avram, tocmai aceea s'a și întâmplat. Toți veneticii noi, cum era obiceiul la egipteni, îndată se aduceau la palatul regelui. Chiar la graniță se aflau funcționari anumiți, îndatorirea căroră era să urmărească toate cazurile de felul acesta, și până la noi au ajuns unele din rapoartele făcute de acești funcționari în asemenea împrejurări. Așa avem o copie scrisă, care cuprinde o deslegare formală unui trib păs-

1) Les Papyrus hieratiques de Berlin, F. Chabas, p. 14, 15.

toresc de a se așeza în Delta nordică (în timpul faraonului Menefta). Din ea se vede, că străinii totdeauna erau aduși personal la rege, ca să capete învoire de a rămâne în țară, și în caz de refuz, ei imediat erau conduși înapoi peste hotar. În gropnițele din stânci, săpate într'un deal prăpăstios, pe partea răsăriteană a Nilului, la jumătatea drumului dintre Memfis și Teba, în satul Beni-Hasan (fiii lui Hasan), al unui vechi trib arab, demult așezat în acest loc, noi avem apoi un tablou uimitor de primirea din partea unui înalt funcționar a reprezentanților unui neam semit, cu totul asemenea seminției lui Avram și anume din timpul patriarhului. Aceasta e anume seminția lui Amu sau a semiților străini, cari erau nomazi, asemenea evreilor, și au sosit în Egipt cu femeile și copiii, cu toate dobitoacele lor, precum și cu casele lor și chiar cu armele, care serveau ca dovadă a neatârării lor politice. Amărunchimile tabloului ne dau puțința să lămurim mai bine și împrejurările apariției lui Avram înaintea lui faraon. Scriitorul curței introduce la curte pe șeful tribului, îmbrăcat într'o haină în formă de sac, lungă până la genunchi și de culoare roșie, albă și verde, migălos împodobită cu tot felul de împletituri. Atât el, cât și însoțitorul său cel mai de aproape, își scoaseră sandalii. Căpetenia ducea cu sine un țap de piatră, ca dar; la prezentarea lui se închină cu mâinile întinse, iar cel ce sta alături cu el ținea o antilopă de lanț și de coarne. Un al treilea, care urma după dânsul era îmbrăcat numai cu o fustă. Următorii patru oameni erau îmbrăcați cu cămași lungi și strâmte, adaptate climatului călduros: doi din ei cu cămașele albe, iar doi cu cămașe roșă și albă, cu cele mai îngrijite alesături. Câteși patru țineau în mâni arma lor: sulița și arcul. În urma lor vine un asin, încărcat cu cutii, pline parte, poate, materii colorate, în care era renumit Hanaanul, dar parte și cu copii, din care doi își ivesc din ele capetele lor. Mai departe urmează patru femei fără nici un fel de văl, într'o cămașe strâns încheiată, care și până astăzi servește drept singura haină a fetelor arabe. În picioare ele au papuci roși, cu tiv alb deasupra. Toate figurile sunt cu capetele descoperite, dar toate cu păr bogat, în care caz părul femeilor e legat împrejurul capului cu o lentă. Înaintea lor merge un băet cu sulița, cu cămașa scurtă, iar în urma lor un al doilea asin, ducând o suliță și un scut. Procesia se încheie cu doi bărbați, din care întâiul cântă dintr'un mare instrument cu strune, ținându-l dinaintea sa, iar celălalt poartă în mână un arc și o toropală. Singura lor îmbrăcăminte constă dintr'un fel

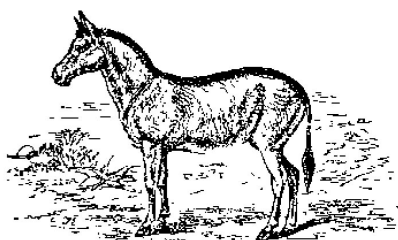
de fustă în tot felul împodobită, care e lungă dela talie pânăla genunchi ¹⁾).

Când slujbașii curții au aflat de sosirea în Egipt a unui șef de trib cu frumoasa sa soră, atunci au vestit îndată pe faraon și Sara a fost luată la curte cu scopul de a se face o nuntă cu mare pompă la vremea convenită. Pretinsului ei frate, în scopul de a răsplăti consimțirea lui la această afacere, și sub formă de plată pentru mireasă, i s'au dat daruri însemnate, cum era potrivit cu obiceiurile țării. Lui Avram i se dăruie între altele „vite mărunte și mari, și asini, și robi, și roabe, și catări, și cămile“ ²⁾. Criticii afirmă ³⁾, că unele dintre animalele pomenite aicea printre daruri nu erau încă cunoscute în acel timp în Egipt, dar cercetătorii mai noui au dovedit deplin exactitatea istorisirii biblice. În această înșirare atrage asupra sa atențiunea lipsa calului. În afară că acest animal putea fi de puțin folos patriarhului, apoi el nici nu era de origină indiană în Egipt și după toată probabilitatea era cu totul necunoscut acolo, de oarece a fost introdus abea de hicși după Avram. Ce se atinge de celelalte animale pomenite, apoi ele adesea se închipuiesc în inscripțiunile de pe monumente. Într'o gropniță alături de marea piramidă, este o închipuire împreună cu o inscripție, care glăsuiește, că răposatul ce zace în această gropniță avea nu mai puțin de 2235 de oi obișnuite și capre 973 de soi superior, în total 3208 capete. Vite cornute se produceau în Egipt în număr enorm de mare. Oase de ale lor s'au găsit la o mare adâncime în Deltă, iar monumentele arată, că deja în vremile cele mai vechi locuitorii se foloseau de ele, ca și în ziua de astăzi. Într'o inscripție dela dinastia a douăsprezecea, un funcționar, cu numele Amenî, declară cu mândrie, că el a adunat în ținutul Sagu, în care el era căpetenie, o cireadă de 3000 boi, cu juncani și viței. Boul era animalul cel mai obișnuit, care se întrebuința pentru arat, și producția laptelui ocupa un loc foarte însemnat în hrana egiptenilor și în ceremoniile lor religioase. Diodor istorisește, că pe vremea lui, 360 de castroane se umpleau cu lapte zilnic, ca jertfă, de către sacrificatorii, cari săvârșau misterele lui Osiris. Mai târziu erau anume persoane însărcinate, cari aveau supravegherea boilor și vițelilor, care aparțineau zeului Ammon. Scriitorul Anna, mormântul căruia a fost descoperit în Curna, avea în îndatorirea sa, cum glăsuiește epitaful său, ca să vândă produsele laptelui dela aceste vite. Exis-

1) Vezi o parte a unui astfel de tablou în ilustrația dela începutul prezentului capitol. În întregime acest tablou se poate vedea în edițiile lui Brugsch, Ebers, Lenormand, etc.

2) Bohlen, Die Genesis, anul 1837, p. 163.

tența a mulțime de asini în Egipt se dovedește prin închipuirile din Beni-Hasan și prin mormintele încă și mai vechi din apropierea piramidelor, pe care se închipuiesc turme întregi de asini. Oamenii bogați declară cu mândrie în epitafiile lor, că ei posedau asini cu miile. În timpurile de mai târziu, zeul Set, căruia îi fusese consacrat un asin, adevărat, se considera un zeu rău, din care cauză și animalul consacrat lui deveni „urâciune pentru egipteni”; dar și după aceea asinul se afla încă în mare întrebuințare la drum

Asin oriental.

și transportarea greutăților, deși se consacra lui Set prin aruncarea lui din vârful unei stânci. Către timpul sosirii lui Avram în Egipt, el era obiectul a nu puțin respect, ca și astăzi în Africa, unde, cum spune Beker, numirea de asin se consideră mai degrabă complement decât ofensă, de oarece înseși animalul

acesta se consideră nobil și este destul de cuminte în aceste țări. Amintirea de cămile în calitate de daruri făcute lui Avram, criticii protivnici, mai de demult, o considerau drept dovadă a obârșiei mai târzii a acestei părți din cartea Facerei; dar cercetările mai nouă arată cu suficientă, că animalul acesta era cunoscut în Egipt din cele mai vechi timpuri. Deși, adevărat, nu se întâlnesc închipuirile lui pe monumente, dar aceasta provenea, probabil, de acolo, că una din vechile legi, după care artiștii acelor vremi erau mângâiați în reprezentarea a anumite figuri, desemnate după anumite reguli. Cucoșii și găinile, care erau extraordinar de multe pe malurile Nilului din cele mai vechi timpuri și care se aduceau chiar jertfă zeului Anubis, din aceeași cauză nicăiri nu se întâlnesc închipuite pe monumente. Dar în tot cazul e neîndoelnic, că egiptenii cunoșteau prea bine cămila, deoarece ea din vechime era întrebuințată în peninsula Sinaită, care în acel timp era sub stăpânirea Egiptului.

Dăruind astfel pe Avram, faraon socotea, că el a făcut din partea sa tot ce trebuia pentru asigurarea Sarei pentru haremul său, și el în adevăr voise să o facă femeia sa (Fac. XII, 19). Dar Domnul se arată în această privință ocrotitorul lui Avram. Menita mamă a neamului ales nu trebuia supusă unei asemenea nedreptăți. Casa faraonilor fu lovită de o boală misterioasă și împedecă nunta ce se pusese la cale. Inspăimântat de această împrejurare, regele, după mărturia lui Iosif Flavie, întrebă pe sacrificatori despre cauza

molimei ce-l lovise, și acești din urmă îi explicară că el este lovit de ea, pentru că a hotărît să se căsătorească cu o femeie, care are bărbat. Turburat de asemenea descoperire, faraon chieamă pe Sara și află dela dânsa adevăratul ei raport cu Avram. Cu acest prilej faraon arată o extraordinară domolire, de oarece nu cugetă deloc să-și răsbune pentru înșelătorie, care era aproape să-l facă să săvârșească un păcat greu. Chiemând pe Avram, el îi zise: „De ce ai făcut tu asta cu mine? Pentru ce nu mi-ai spus, că ea este femeia ta? Și de ce mi-ai spus: ea e sora mea? Și eu am fost luat-o de nevastă. Și acum iată-ți femeia, ia-ți-o și te du“. Cu acest prilej el nici nu luă înapoi dela Avram darurile ce-i făcuse; dar fiindcă acum foametea în Hanaan trecuse, apoi faraon porunci pur și simplu să fie petrecut peste hotarele țării, dând în același timp slugilor sale însărcinarea să-i dea tot ajutorul în călătorie și să-l petreacă.

Cât de îndelungată a fost șederea lui Avram în Egipt, nu se știe, dar în tot cazul n'a trecut de câteva luni. În urma vizitei sale în Egipt Avram deveni „foarte bogat în vite, argint și aur“. Aceste metale erau bine cunoscute egiptenilor din timpul lui, dar erau încă puțin în circulație prin Palestina. Minile de argint ale Egiptului din pustia de răsărit au îmbogățit țara atât cu argint, cât și cu aur, dar împreună cu ele mai servea de izvoare lor și tributul din Etiopia, Africa centrală și din alte țări. Intrebuințarea argintului chiar și înainte de Avram se dovedește cu coroana faraonului din dinastia a douăsprezecea, care se păstrează astăzi în Leiden. Ea este făcută de aur și de argint, constă din placă lată, alcătuită din amândouă aceste metale, însă cel mai puțin prețios e acoperit de cel mai prețios. În timpul dinastiei a nouăsprezecea aurul se întrebuința pentru tot felul de podoabe, cum se poate vedea din tablourile de pe gropnițele din Beni-Hasan. Amenemat I avea un palat, care era bogat aurit peste tot, împodobit cu arcure de lapis-azur, și pereții lui împodobii cu petre prețioase și cu bronzuri. Către sfârșitul vechiului period al Egiptului, chiar și gropnițele de regulă se aureau. Cu spălarea aurului egiptenii se ocupau în Nubia sub domnia lui Amenemat I, iar minele de aramă și de mercur se lucrau în peninsula Sinaia din vremile cele mai primitive, așa că și atunci se pomenește deja de „supraveghetori ai tezaurului de aur“. În timpurile de mai târziu și anume în timpul domniei lui Ramzes III, cum arată un tablou din templul lui Medinet-Abu, bogăția faraonilor era enormă. Tezaurul reprezentat pe acel tablou e plin cu o grămadă de aur și de argint în saci, în căușe sau în grămezi, iar metalele mai eftine zac împrejur în grămezi mari, asemenea pietrei obișnuite

de construcție. Dacă la acestea mai adăugăm căruțele de aur, scaunele de aur sau scăunașele de pus sub picioare, ușile aurite și coloanele, vasele de aur și poleala generală a camerilor prin palatele faraonilor din perioadele de mai târziu ale istoriei, apoi bogăția regală justifică suficient cuvintele unuia dintre faraoni către sluga, căria el voi să-i arate o deosebită cinste, „că acela va purta aur împrejurul gâtului, pe spinare și pe picioare, pentru că a slujit credincios pe rege întru toate” ¹⁾).

După mărturia lui Iosif Flavie, Avram s'a dus în Egipt nu numai pentru hrană, ci și pentru cercetarea religiei egiptene și pentru convorbirea cu sacrificatorii despre Dumnezeu în care credeau ei, și în caz când ar găsi credința lor nepricepută, atunci avea în vedere să-i învețe o religie mai înaltă. Când, după cercetarea sa, s'a văzut, că credințele indigene erau cu totul deșerte și pe nimic întemeiate, atunci el s'a folosit de orice ocaziune spre a le dovedi superioritatea credinței sale, și limpezimea dovezilor sale, ca și puterea de convingere a propriei sale credințe i-au procurat faima de filosof învățat și era respectat ca o minune de înțelepciune și de sfințenie. Istoricul iudeu la aceasta mai adaogă, că el a învățat pe egipteni știința stelelor și aritmetica, pe care el însuși le învățase în Haldeea. Dar această spusă din urmă vădește limpede caracterul său apocrif, de oarece egiptenii demult erau vestiți prin cunoștințele lor în astronomie și matematică.

Ne mai având mai mult puțință să rămână în Egipt, Avram, împreună cu nepotul său Lot, se mișcă încet înapoi spre Hanaan peste înălțimile Neghebului sau prin țara de sud, care în acel timp era mult mai roditoare decât astăzi, și se îndreaptă către vechiul său popor dintre Betel și Hai. Asemenea mișcări de triburi a avut unul și același caracter în toate timpurile, și de aicea e ușor să ne facem idee despre această călătorie a lui Avram și Lot după descrierea mișcării unui trib arab. „Noi ne-am pomenit, scrie Layard, în mijlocul unei turme de oi și de cămile larg împânzite. Cât cuprindeau ochii la dreapta, la stânga și înainte totul prezenta o masă mare mișcătoare. Aci se întindea lungi tabere de cară cu boi și cu catări, încărcate cu corturi negre, cu cazane enorme și cu tot felul de covoară. Femeile bătrâne și bărbații incapabili de a merge pe jos erau încălecați pe dobitoace împreună cu lucrurile de gospodărie. Copiii, ascunși în desagi la șea, își aveau capetele lor micuțe pe gurile strâmpete ale desagilor, cumpănindu-se pe spinarea

1) Lepsius, Denkmäler, III, 97.

dobitocului cu iezi sau miei, vârați în desaga de de ceea parte. După aceea fetele tinere, îmbrăcate numai cu o cămașă strâmtă arăbească, care mai curând arăta decât ascundea frumoasele lor forme. Mamele erau cu copiii lor pe umere; băieții erau gonitorii turmelor de cărlani; călăreții cutrierau cu lăncile lor șesul vastelor stepe; paznicii cămilelor, înarmați cu toge scurte și noduroase, mergeau la rând cu ceice duceau de căpăstru pe fugarii lor; mânăii, alergau printre turme. Femeile de neam ședeau sub adăpostul unor aripi colosale, care atârnav ca un fluture de amândouă părțile gogoșei cămilii și îmbrăcate luxos în haine nu mai puțin variat colorate și - astfel era masa împetrișată, prin care ne fusese dat să străbatem în curgere de câteva ceasuri". Rămâne numai să ștergem din această descriere caii și înaintea noastră va fi deplin tabloul călătoriei lui Avram.

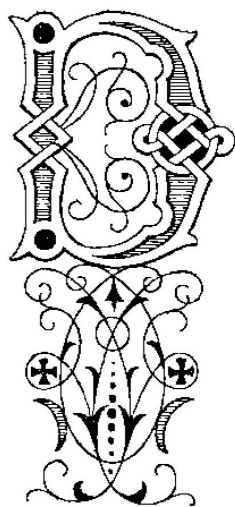

Bătălie (de pe un monument asirian).

CAPITOLUL XIII

BIRUINȚA LUI AVRAM

După întoarcerea din Egipt, Avram se așază în împrejurimele Betelului, unde el înnoie cultul său, „chiamând pe Domnul“. Dispunând de o stare materială mai mult decât bună, Avram nădăjduia să-și găsească aici liniștea pentru o vreme. Dar nu s'a întâmplat așa. Ceeace Hristos a spus următorilor săi, aceea e un adevăr pentru toate slugile adevărate ale lui Dumnezeu: „În lume necăzuri veți avea“. Aceasta anume a și trebuit să o încerce personal și marele patriarh. Prilej pentru aceasta a servit înseși starea bună, cu care Dumnezeu îl hărăzise. Turmele lui Avram și ale nepotului său erau acum deja așa de

mari, încât pășunile începură să le lipsască, și păstorii lor începură să se certe din pricina asta. Acest lucru fu alimentat și de faptul, că nici țara nu era a lor proprie, ci era ocupată de Haneiei și de Ferezei (Fac. XIII, 7), pelângă care cei dintâi trăiau în orașe întărite și cei din urmă locuiau prin păduri, prin munți și prin sate. Sfada păstorilor natural curând aduse la asta și pe stăpânii turmelor, cu care prilej Lot își manifestă și dorința de a se elibera de influența unchiului său. Aceasta a fost o nouă cercare a credinței lui Avram, și el nu o rușină. Pentru ca să pună capăt acestei certe, Avram zise lui Lot: „Să nu fie neînțelegere

între mine și între tine, și între păstorii mei și păstorii tăi, căci noi suntem frați. Nu-i oare tot pământul înaintea ta? Desparte-te dar de mine. De vei apuca tu la stânga, atunci eu voi apuca la dreapta, iar de vei apuca tu la dreapta, eu voi apuca la stânga". Lot atuncea se folosi de această propunere mărinimoasă a unchiului său și-și alegea cea mai bună parte de pășune, luând toată împrejurimea cea prea bogată a Iordanului, - țara, care, „toată până la Sigor, era udată de apă, ca grădina Domnului, ca pământul Egiptului". Avram însă, nădăjduind într-o făgăduință mai bună, rămase în pășunile mai săracăcioase ale Betelului.

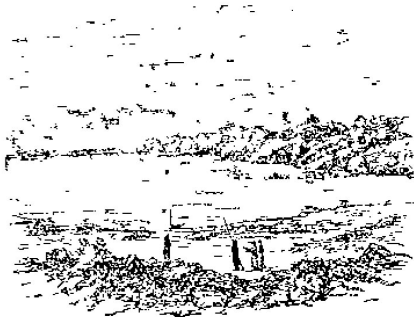
Trăsăturile pământului ne dau puțința să determinăm înseși locul, unde s'a dat acest nobil exemplu de abnegațiune din partea marelui patriarh. Avram, evident, își zidi jertfenicul pe vârful „muntelui spre răsărit de Betel", unde atuncea ședea el cu Lot, și de pe care toată localitatea înconjurătoare, ca o hartă, se desfășura înaintea lor. Acum localitatea înconjurătoare prezintă numai un șir de stânci cafenii închise și rotunzinte, calcaroase, și de dealuri goale, fără nici o vegetațiune păduroasă pe dânsale. Dar pe vremea aceea ea, probabil, prezinta frumoase poeni cu pășuni deschise, umbrite de păduri pe coastele dealurilor, perzindu-se în toate părțile în orizonturi albastrii. Însă locul cel mai bogat al țării era anume împrejurimea Iordanului, se întindea spre răsărit se afla oarecum la picioarele lor, anume acolo, unde găvanul adânc al râului trece într-o vale deschisă, înainte de locul, unde apele lui se perd definitiv, în acel ezer, care acum se numeste Marea Moartă. Dacă Sodoma și Gomora erau situate în această parte de nord, atunci ele, fără îndoială, se ițiau din bogata lor verdeață. Vegetațiunea, urmele căria rămân încă și astăzi, altădată atrăgea privirile oricui din ceice priveau din dealurile, ce înconjoară Betelul. Apele îmbelșugate, care se îndreaptă din înaltul platou apusean, încă și astăzi, susțin aicea o vegetațiune bogată. Dar întrebunițate, cum erau în vechime, în scopul de a uda în toate părțile, izvoarele acestea ar fi făcut toată împrejurimea o ade-vărată grădină a Domnului, oare cum ca o parte a țării binecuvântate a Egiptului, pe care Avram și Lot abea o părăsise cu pășunile și țarinile ei bogate. Frumusețea localității nu se mărginea numai la însușirile ei naturale : pe marele tract al comerțului oriental erau presurate orașele iordaniene și promiteau ochiului pătrunzător al lui Lot o bogată piață pentru desfacerea produselor turmelor sale, precum și obiectelor de lux și a tot felul de înlesniri ale vieții. Dedat mai mult lumii, decât Avram, el alegea această latură

îspititoare a țării, uitând, că avantajele externe se pot dovedi prea scumpe, dacă ele sunt în legătură cu nedreptatea morală sau duhovnicească. Alegând această bogată vale, și împreună cu dânsa și civilizația coruptă, care se dezvoltase până la luxul cel mai grozav dezvoltat în mijlocul ispitelor și sub înrăurirea climatului cald slăbănogitor, el își întoarse fața sa în acea parte, unde înaintea sa se desfăta acest rai pământesc, situat la 1300 picioare sub nivelul mării Mediterane și primind învoirea unchiului său, își întinse cortul său la porțile Sodomei.

Avram la rândul său, cum s'a spus mai sus, rămase în pășunile mai săracăcioase ale Betelului, și pentru această credință, unită cu abnegațiune, Domnul îl răsplăti cu o a treia făgăduință: „rădică-ți ochii tăi, îi zise Domnul celce i se arătase, și din locul în care te afli, privește spre nord, și spre sud, și spre răsărit, și spre apus. Căci tot pământul, pe care-l vezi tu, ți-l voi da ție și urmașilor tăi pentru vecie. Și voi face pe urmașii tăi ca nisipul pământului. Dacă cineva poate număra nisipul pământului, atunci va număra și pe urmașii tăi. Scoală și cutrieră pământul acesta în lung și în lat, căci Eu ți l-am dat ție (și urmașilor tăi) pentru totdeauna“. Avram își mută cortul său și s'a așezat la dumbrava Mamvri în Hebron. Acesta a fost al treilea loc de popas al lui Avram în pământul făgăduinței, și el a devenit locul obișnuit de ședere al lui acolo. Locul exact al poporului său se designează, poate, prin acele ruine a unei îngrădiri vechi, amintită la Iosif Flavie, care încă și acum se vede spre nord de Hebron. „Acolo“, zice un istoric celebru, „se afla terevințul, sub care patriarhul a primit pe cei trei oaspeți cerești“. Stejarul acesta, după vechimea sa, e de aceeași vârstă, cum se zicea atuncea, cu înseși lumea. El ar fi fost ars în veacul XVII d. Hr. servind în curs de mii de ani întregi ca obiect de înalt respect. Aicea în fine Avram a putut să se odihnească în pace, ca la el acasă, în frumoasa vale, bogată în izvoară și în dumbrăvi de terevinți, desfătându-se de răcoarea unui climat minunat, de oarece înseși localitatea e situată la 3000 picioare deasupra nivelului mării. Dacă Lot se bucura de vegetațiunea tropicală a Sodomei, apoi pe partea lui Avram a căzut aerul răcoros al dealurilor, coastele cărora erau acoperite de pălcuri de măslini cărunți și pitoresc împetritate cu dumbrăvi de meri granate, de smochini și de migdali, iar împrejur se legănau lanurile de grâu și de orz, vrâstate cu livezi și vii verzi, așa de vestite, încât după credința iudeilor, viile pe aceste dealuri roditoare au fost sădite pentru prima oară de înseși mâna lui Dum-

nezeu. Turmele lui n'aveau decât numai să se miște până la înălțimile cele mai apropiate peste hotarele acestui refugiu liniștit, ca pe înălțimile înconjurătoare să-și găsească pășuni nemărginite.

Între acestea Lot, despărțindu-se de unchiul său Avram se așază în partea de jos a văii Iordanului, care în acea vreme era ocupată de cinci orașe bogate. Orașele acestea erau: Sodoma, Gomora, Sevoim, Adma și Bela (sau Sigor), care alcătuiau alianța Pentapolei. Fiecare din ele își avea regele său deosebit, dar în capul lor stătea regele Sodomei. Populația acestor orașe se distingea prin o strașnică stricăciune a moravurilor, corupției și prin vicii rușinoase contra naturii. Lot însă dădea puțină atențiune la toate acestea, de oarece se conducea exclusiv de interesele vieții, îngrijindu-se să se asigure de toate îndămănările vieții. La început el intenționa, poate, să se țină pe cât posibil de viața pastorală de dinainte, din care pricină își și întinsese cortul aproape de Sodoma. Dar nu se opri la această hotărâre multă vreme. Farmecul vieții de

Vedere asupra mării Moarte.

oraș se arată prea puternic pentru caracterul său slab. Incetul cu incetul el părăsi viața pastorală, se mută în acest oraș necredincios, deveni locuitorul Sodomei, și cedă până într-atâta influenței acestei vieți, încât până și pe fetele sale le-a măritat cu sodomiiți. Răvna, cu care el urma cândva pilda și povața unchiului său, scăzuse con-

siderabil. Omul, care cândva își lăsase patria și țara sa, ca să slujească liber și liniștit adevăratului său Dumnezeu, acum se mărginise la un protest nefolositor contra idololatriei și necredinței vecinilor săi și socotea, că și-a îndeplinit datoria sa, abținându-se dela imitarea viciilor și păstrând credința sa în Iehova.

Sodoma, principalul din aceste orașe, asemenea și celelalte orașe aliate cu dânsa, își datora întemeierea sa seminției lui Ham, — chiar aceleea, care zidise turnul Babel, templele și piramidele Egiptului și se manifestase un dușman așa de crud al israeliților în timpurile următoare. Până la ce înălțime de civilizație și de cultură ajunsese ele în acest timp, nu se poate determina, de oarece nu avem monumente sau resturi, după care s'ar putea judeca despre prosperitatea lor. Dar noi știm, că ele se bucurau de o mare prosperitate, se aflau într-o țară de o rodnicie neobișnuită și așezate pe marele tract comercial dintre Egipt și Răsărit. Mulțămită

acestora, locuitorii deveniseră extraordinar de bogați și trăiau în mare răsfăț. Ei demult perduseră deja credința în singurul Dumnezeu adevărat cu marginirile ei și se închinau zeităților, slujirea cărora consta în greșoasa încurajare a patimilor poftelor omenești. Civilizația lor nu-i înălțase până la adevărata cultură și fineță, ci toată consta în desfătarea cea mai deplină de sensualitate. „Iată“, zice Domnul prin prorocul Iezechiel, „în ce cons'a nelegiuirea Sodomei, sora ta și fiica ei: în trufie, îmbuibare și trândăvie, și ea mâinile saracului și nevoiașului nu le-a susținut. Și s'au trufit ei, și au făcut urâciuni înaintea Mea, și văzind aceasta, Eu i-am lepădat“ (XVI, 49, 50). Viciul contra firii, prin care cu deosebire se distingea Sodoma era semnul decăderii morale extreme, și poporul, în mijlocul căruia predomina acest viciu, evident, decăzuse până la așa abis al răului, încât prin necesitate trebuia să fie supus distrugerii și el curând primi o groaznică prevenire și anume sub forma unei grele nenorociri, care lovi atât orașul întreg, cât și pe Lot, care se așezase acolo¹⁾.

Cu 15 ani înainte de această vreme, anume când Avram era încă în Haran, regii răsăritului, sub conducerea lui Chedorlaomer, regele Elamului, făcură o incursiune asupra Siriei și, între alte curceri, își supuse și pe locuitorii Pentapolei Sodoma. Elamul era o țară spre răsărit de Babilona, cuprindea ceea ce e cunoscut sub numirea de Suziana, și se întindea parte în munți, și parte în șes. El era populat de un neam turanic, cu totul deosebit după caracter de babiloneni, cu cari se aflau în război necontenit. Inseși Babilonia era ferimțată în mai multe principate autonome și astfel nu era în stare să se opună incursiunilor de dinafară. De aceea nu odată se întâmplă, ca elamitenii să învingă și un timp să stăpânească toată țara. Monarhul asirian Asurbanipal, identificat cu Sardanapal, istorisește în una din inscripțiile sale, cum cu 1636 de ani înainte de timpul său, adică cam pe la anul 2280 a. Hr. regele Elamului, anume Curdur-Nanhundi, făcu o incursiune asupra Babiloniei și a dus cu sine chipul zeiței Nana, căria se închinău acolo. În curgere de mulți ani după aceasta elamitenii menținură pentru ei dominațiunea, și Chedorlaomer, era probabil,

1) În acest punct în viața lui Avram se deschide o nouă scenă. Tatăl credincioșilor, fiind capul unui neam puternic, intră în luptă cu o mare monarhie. Acest eveniment capătă cu atât mai mare interes, cu cât amănunțimile comunicate de Biblie (Fac. XIV), care nu demult au fost supuse îndoelei și negațiunii din partea criticii negative, astăzi s-au găsit o confirmare aproape miraculoasă în monumentele noui descoperite. Coincidența între Biblie și aceste monumente e așa de mare, încât pare că Moise ar fi scris cap. XIV după niște documente vechi asiriene sau babilonene.

strănepotul lui Curdur-Nanhündi și suveranul regilor babiloneni, amintiți împreună cu dânsul (Fac. XIV, 1). Deja de aici se vede, că această istorisire a cărții Facerea, care până acum a fost supusă la tot felul de îndoeli din partea raționaliștilor, își găsește o strălucită confirmare în cercetările moderne și arată, că ea e alcătuită după documente neîndoelnice¹⁾. Inseși numele acestor regi, aliații lui Chedorlaomer, sunt evident împrumutate în înscrisuri exacte din cronicile naționale. Cel întâiu, care se pomenește, este Amofrel, regele Senaarului sau a Babiloniei de sud. Traducerea greacă îl numește Amrafel, și numele lui, deși nu-și găsește un corespondent exact în inscripții, conține, după părerea profesorului Sayce, un element foarte asemănător cu numele amintit pe monumentele regelui Amar-Acu. Întâietatea i se dă lui, ca reprezentantului unei mari împărății, întemeiată de Nimrod, de la care, unii scriitori îl socot pe el al patrulea succesor. După aceea se pomenește Arioh, regele Elasarului. Elasarul este Larsa, oraș pe țărmul răsăritean al Eufratului, puțin mai spre sud-est de Ereh sau Varchi, și astăzi e cunoscut sub numirea curganelor Senchere. Arioh cărmuia acea parte a Haldeei de sud, care nu intra în regatul lui Amrafel. Numele Arioh se întâlnește ca nume al unui babilonean în Dan. II, 14. Nu fără temei se presupune, că acesta e una și aceeași persoană cu acadeițul Eri-Acu, „slujitorul zeului Luna“, care în inscripția, găsită în Mugheir și care astăzi se află în muzeul Britanic, se numește pe sine fiul lui Curdur-Mabuc= „regele Elamului“ și „părintele apusului“, adică al Siriei. Cudur și Eri sunt termeni sinonimi, care însemnă „slujitor“, însă unul este termen elamit, iar ultimul este cuvânt acadeit. Cudur, se pare, că sluja ca parte constitutivă a multe nume elamite, și biblicul Chedorlaomer (sau, după LXX, Hodorlogomor) în realitate este Cudur-Lahamar, „slujitorul lui Lahamar“, o zeitate elamită, după cum Cudur-Mabuc însemnă „slujitorul zeiței Mabuc“. Se prea poate, ca Chedorlaomer și Cudur-Mabuc să fi fost frați și ca Arioh să fi fost numit primul dintre ei în calitate de rege vasal peste Sumiri, adică peste Babilonia de sud. Al patrulea dintre regii aliați se numește Thidal, regele Goimului. Cuvântul evreesc Goim aici e, se pare, identic cu cuvântul Gotim, care însemnă fășia de pământ spre nord de Babilonia, care se întinde până la munții Curdistanului și care cuprinde în hotarele sale ceea ce în urmă a fost regatul Asiriei. Locuitorii acestei țări adesea se pomenește în inscripțiile asiriene sub numele Guti sau Cuti. Thidal,

1) Schrader, Kellinschriften, p. 135. Rawlinson, Egypt and Babylon, p. 14-16.

în traducerea greacă a celor LXX numit Targal sau Thalga, își găsește corespondentul în cuvântul acadeian Car-Gal „mare judecător“, sau Tur-Gal „tânăr puternic“. În vederea unor coincidențe așa de puternice, a referi toate aceste istorisiri la sfera miturilor sau expresiunilor figurate, cum fac unii critici germani, înșamnă vădit a nega faptele istorice și a nu conglăsuși cu deducțiile cu totul autentice pentru convingerea oricărei minți neprevenite. În această incursiune dinspre răsărit nu e nimic extraordinar. Popoarele acadiene nu întâia oară năvăliseră cu armele în mână în țările dispre apusul soarelui. Cu mult înainte de asta Sargon I și fiul său Naramsim au făcut incursiune în Siria. Acolo ei au întâmpinat o considerabilă împotrivire, dar ei totuși au izbutit să străbată pânăla marea Mediterană, unde ei au lăsat după dâșii plăci sculptate pe stâncile de pe țărm. Ba ei au pătruns și pe marea pânăla insula Cipru. Cudur-Mabuc se numește între altele „părintele țării apusene“, și expresia asta înșamnă, că el a domnit peste Hanaan. Nici babilonenii, nici asirienii n'au dat numele de Hanaan acestei țări. Pentru dâșii asta e țara „apusă“ sau „din urmă“, și noi știm, că acest termen cuprinde Tîrul, Sidonul și Samaria, Edom și Filistia, țară ce se întindea pânăla marea Mediterană. În timpul uneia din aceste incursiuni Chedorlaomer și-a și întărit dominația sa în valea Iordanului și și-a susținut-o timp de doisprezece ani. Scopul lui era fără îndoială să țină deschis drumul în stăpânirea rivală a Egiptului, drumul mare spre care trecea prin Arabo din vecinătatea acestei Penta-pole. Pentru biruitoarii elamiți era foarte important, ca aceste mici regate din lungul drumului mare să recunoască stăpânirea lor. De erau aceste cinci orașe situate la nord sau la sud de marea Moartă, nu se știe exact. Dar în tot cazul ele erau situate pelângă calea trecerei oștirilor din Damasc spre Egipt, și în puterea lor era de a împedea sau de a ajuta oștirile trecătoare prin hotarele lor.

Când Lot s'a așezat în această vale, sodomiiți recunoșteau încă autoritatea monarhului elamitean. Dar în anul al treisprezecelea al supunerii lor cei cinci regi ai acestor orașe, încheind între dâșii alianță, se revoltară și refuzară să plătească tribut. Drept urmare a acestui lucru fu, că Chedorlaomer, cu cei trei regi aliați amintiți, plecă pentru smerirea lor și pentru pedepsirea lor. Apucând pe drumul cunoscut dela Eufrat spre Siria, el și aliații lui tăbăriră mai întâiu asupra refaimilor din Vasan (Fac. XIV, 5), asupra unuia din triburile primitive ale țării, capitala căroa Așterot se afla cam la

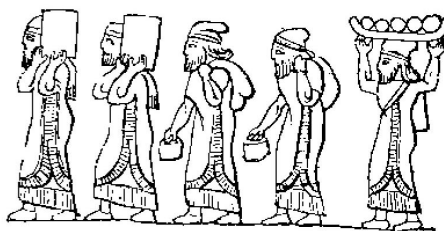
șase kilometri dela Edrea. Cotind deacolo spre sud, ei năvăliră asupra Zuzimilor, care locuiau între Arnon și Iavoc, și asupra Emimilor, care trăiau în Kiriataim. În urma acestora sub armele lor căzură horeii sau locuitorii peșterelor Petra și ale muntelui Seir. Indreptându-se apoi spre nord din apropierea Cadesului, ei năpădiră asupra țării amaleciților și amoreilor și atunci deabea porniră spre orașele din Valea Iordanului ca să le pedepsască. Pentru apărarea orașelor regele Sodomii păși contra lor în alianță cu cei patru regi ai celorlalte orașe de pe vale. Oștirile părților dușmane se întâlniră în valea Sidim, care abunda în gropi de smoală. Un călător modern își întoarse atenția asupra cuvântului arab Sidd pe care locuitorii văii Iordanului îl aplică stâncilor, ce există în vecinătate. După o explicațiune mai veche, Sidim este pluralul cuvântului evreesc Sade = „șes”. Acest loc și-l aleseră ei pentru lagăr în speranță că gropile de smoală, vor servi de apărare pentru dâșii, servind drept un fel de capcană pentru dușmani, cavaleria și carăle cărora ar putea să întimpine o pedică puternică în asemenea particularități ale acestei localități. Dar nădejdea lor suferi o totală înfrângere. Dedați luxului și viciilor distrugătoare, locuitorii văii Iordanului n’au putut rezista soldaților viteji și căliți în luptă ai Haldeei. Gropile, în care ei nădăjduiau așa de mult, serviră propriei lor peiri. Așa fu ruptă linia lor de luptă, și totul se prefăcu într’o grozavă panică și goană, și ei au fost sfărâmați complect. Oștile lor fură puse pe fugă, regii Sodomii și Gomorii căzură în gropile de smoală și periră, iar ceilalți fugiră în munți. Gropile acestea în unele locuri erau foarte adânci și existența lor se dovedește și astăzi prin arătarea a valuri întregi de smoală în colțurile de miază zi a mării Moarte, de apele căria este acoperită astăzi această vale. Tot în această localitate există și un fel de mocirle, în care adesa se prăpădesc animalele. Folosindu-se de această biruință, biruitorii apucară toată averea Sodomiei și Gomoriei cu toate proviziile lor, și cu mare pradă și mulțime de captivi, luară drumul înapoi. Printre captivi se afla și Lot, care în acest timp trăia în Sodoma. El singur alesese acest loc ca sediu al locuinței sale și el trebui să suporte consecințele alegerii sale; el împărțășise cu sodomenii plăcerile orașului lor și împreună cu ei trebuia să îndure și nenorocirile ce-i ajunseseră. El acum era amenințat să-și petreacă restul zilelor în grea robie, dar a fost izbăvit de aceasta de către mărinimosul și curajosul său unchiu.

Încărcați de pradă bogată, biruitorii plecară înapoi spre patria

lor, luând direcția spre nord pe valea Iordanului. Avram în vremea asta trăia încă tot la stejarul lui Mamvri, unde și primi vestea tristă despre această întâmplare. Aceasta îl izbi strașnic pe Avram, dar nu întârzie nici o clipă și imediat se apucă să pună la cale izbăvirea nepotului său. De și el era „evreu“, adică emigrant de peste râul Euftrat, dar el totuși nu avea lipsă de prieteni și aliați în acest loc nou al viețuirii sale. În alianță cu dânsul se aflau trei mari căpetenii amoreene, pe care el acum i-a și chemat în ajutor. Orcât de neplăcut îi era lui, un patriarh pașnic, să se apuce de treburile războinice și să se amestece în treburile lumești, aicea totuși înseși împrejurările și lucrurile cereau intervenția sa, de oarece el credea de datoria sa să se îngrijască de izbăvirea nepotului său Lot. El imediat înarmă toate slugile sale de casă, născute în casa sa, în număr de 318 oameni, și împreună cu aliații săi se puse în urmărirea dușmanilor. Biruitorii ajunseseră deja la hotarele Laisului, care în urmă s'a numit Dan și în timpurile mai târzii alcătuiă hotarul cel mai de nord al regatului lui Israil, la unul din izvoarele Iordanului. Unii socot, nu cumva se înțelege aicea Dan-laan din Perea de nord, de oarece Laisul nu se afla nici pe unul din drumurile de pe valea Sidim în direcția Damascului. Dar Iosif Flavie vorbește lămurit, că localitatea aceasta se afla la unul din izvoarele Iordanului, și fer. Ieronim la rândul său confirmă această mărturie. Locul acesta poate fi stabilit atât după particularitățile sale naturale, cât și după numirea lui actuală. El astăzi se numește Tell-el-Cazi „Dealul judecătorului“, iar Dan și Cadi sunt cuvinte sinonime. Mai jos de locul vechiului oraș, înconjurat de dumbrăvi de olendrii deși, se află un bazen stâncos, care are o lărgime de 50 de pași, în care izbucnește un bogat fontan, care alcătuește un bogat curs de apă chiar de la începutul său. Acesta se socotește al treilea izvor al râului. Izvorul principal se află în Vain. Izvorul din Dan se numește Leddan și e cel mai mic, și cel mai nordic se numește Hașbani în Hașbeize, și ele unindu-se între dânsule în Șeih-Iusef, cam la opt kilometri mai jos de Dan, formează râul Iordan, având acolo cam la 50 picioare în lățime. În această localitate s'a și oprit tabăra lui Chedorlaomer cu oștirea sa. Crezându-se cu totul asigurat, de orice urmărire, el nu luă nici un fel de precauțiuni contra vre unui atac neașteptat. Să pășască fățiș în luptă cu dușmanul, negreșit, nu intra deloc în intențiile lui Avram. Scopul lui era numai să izbăvească pe Lot, iar nu să-și dobândească renume de viteaz. De aceea el recurse la

o stratagemă războinică. El împărți detașamentul său în secțiuni aparte și hotărî să tăbărească asupra dușmanului noaptea. El nu păși contra puterii principale a vrășmașilor, ci hotărî să-l atace în puncte deosebite, întrebuițînd tactica lui Ghedeon, când acesta împărți mica sa grupă de 300 oameni în trei părți și fără de veste năvăli asupra madianiților (Jud. VII, 16), sau planul lui Saul când acesta căpătă marea slavă de biruitor, zdrobind pe amoniți (1 Reg. XI, 11). Și iată, năvălind noaptea asupra dușmanului care dormea fără grijă, din diferite părți ale lagărului său, Avram îl puse în strașneacă panică, îl zdrobi cumplit și-i puse taberele pe fugă. Eliberând astfel pe toți captivii împreună cu Lot, nepotul său, precum și toată averea luată de dușman, el gonî pe vrășmași până peste lanțul de munți ai Antilibanului, până la locul cunoscut sub numele de Hova, pe care Eusebie de Cezareea îl identifică cu un sat din apropierea Damascului, locuit de ebioniți. În vremea aceea la acest sat se arăta anume ca la acel loc, unde Avram s'a rugat lui Dumnezeu la întoarcerea sa din urmărirea regilor mesopotamieni; dar mai probabil ca orce, Hova se afla la jumătatea drumului între Damasc și Palestina, pe calea răsăritului, unde se afla satul, care poartă acest nume. Cu mare pradă și cu captivii eliberați, Avram se întoarse cu pace în valea Iordanului.

O așa de mare izbândă, care a adus o binefacere așa de mare locuitorilor țării, nu a putut trece fără exprimarea unei osebite recunoștințe. Slava și influența patriarhului crescură extraordinar dela această izbândă și recunoștința poporului se exprimă în tot chipul. Înainte de toți îi eși într-o întâmpinare regele Sodomii, ca să-l felicite cu acest prilej și să-și ia partea lui de pradă din mâna lui. Locul acestei întâlniri se numește „Valea-Șave, care

*Întoarcerea cu prada de război
(depe un monument asirian).*

astăzi e Valea Regilor“. Aceasta e probabil partea de nord a văii Cedronului, unde astăzi se află „mormintele regilor“ și unde Abesalom cel fără de copii și-a ridicat monument, ca să nu se uite numele lui ¹⁾. Plin de recunoștință pentru izbânda binefăcătoare și bărbătească a lui A-

vram, regele Sodomii dori să-i mulțamească cu ceva pentru marea îndatorire. Adresându-se lui Avram, el îi zise: „dă-mi oamenii, iar

1) 4 Reg. XVIII, 18; Iosif Flavie, Antiq. VII, 10, 3,

averile iașii-le ție". Aceasta era condițiunea obișnuită în asemenea împrejurări în țările răsăritului. Riguros vorbind, toată prada cea mai aleasă se cuvenea eliberatorului, iar nu foștilor ei proprietari. Dar acum nu era potrivit a insista asupra acestui drept, și apoi mărinimosul Avram nici nu dorea aceasta. Patriarhul refuză hotărât această propunere. El dusesse războiul nu pentru îmbogățirea sa, nici pentru interes. Larg și mărinimos, ca totdeauna, străin de orice lăcomie, el răspunse solemn regelui Sodomei: „Ridic mâna mea către Domnul, Dumnezeul cel preainalt, că nici chiar o ață sau o curea de încălțăminte nu voi lua din tot ce este al tău, ca să nu zici: eu am îmbogățit pe Avram". El nu era un năimit oare care pentru războiu, ca să aibă nevoie de plată pentru nevoința sa militară. Afară de asta pentru dânsul, ca adevărat închinător al Dumnezeului celui adevărat și unic, ar fi fost nedemn să se așeze în oare care raporturi obligatorii cu sodomlenii și să primească răsplată din mâinile lor, pătate de păcat. Tot la ceace conveni el fu să primească oare care parte de provizie pentru robii săi și pentru aliați.

Alt rege, care a eșit să întâmpene pe biruitorul Avram, a fost Melhisedec, regele Salimului, și această întâlnire a fost însoțită de împrejurări interesante în cel mai înalt grad. Imprejurul acestei personalități misterioase tradiția a adunat o mulțime de istorisiri diferite. După cuvintele cărții Facerea, Melhisedec „a prezentat pâine și vin. El era preotul Dumnezeului celui Preainalt, și l-a binecuvântat și a zis: binecuvântat este Avram de Dumnezeul cel Preainalt, stăpânul cerului și al pământului, și binecuvântat este Dumnezeul cel Preainalt, care a dat pe vrășmașii tăi în mâna ta. Și Avram i-a dat a zecea parte din toate". În această istorisire se întâlnesc câteva dificultăți, la care nu s'a dat o soluție mai mult sau mai puțin satisfăcătoare. Prezența lui Melhisedec, „preotul Dumnezeului celui Preainalt", (El-Elion), în mijlocul unei populații uni păgâne, cum se poate crede, a Salimului, în sine e foarte de mirare. Apariția lui cu jertfă de pâine și de vin se pare prea de neașteptat pentru noi chiar și numai pentru că noi ne-am deprins a vedea într'o populație afundată în idololatrie numai pe Avram singur în calitate de purtător al adevăratei credințe. Dar încă și mai de mirare devine această întâlnire din cauză că însuși Avram ocupa, în comparație cu Melhisedec, o situație inferioară și a primit binecuvântare de la dânsul. Cine era el și din ce trib sau popor, ~ acestea au rămas fără lămurire. Pe neașteptatele a apărut el pe paginile istoriei biblice pentru o scurtă clipă, și apoi numele

lui nu se mai întâlnește în curgere de o mie de ani, și apoi acest nume al lui iarăși apare în cartea psalmilor (Ps. CIX). Au mai trecut apoi încă o mie de ani și numele lui iarăși apare în epistola către Evrei; așa că cu numele lui e legată oarecare taină, care dă un deosebit interes și măreție înseși personalității. Inseși numele lui îl explică Iosif Flavie în sensul de „regele cel drept“, și ap. Pavel în epistola sa către Evrei îl explică drept „regele dreptății“. El fără îndoială are caracter semit, ca și Abimeleh, Adonisedec, și unii presupun, că el înseamnă: „regele meu Sedec“, luând ultimul nume drept una din numirile lui Dumnezeu. Dar vechea interpretare e mult mai verosimilă. Locul, unde a fost el rege, alcătuiește un obiect de discuție. De obicei prin Salim înțeleg unii Ierusalimul sau Ierusalimul. Dar s'au exprimat și alte păreri. Fer. Ieronim deși spune într'un loc, că Salimul a fost numele primitiv al Ierusalimului, în care Melhisedec a fost rege, în alt loc afirmă lămurit, că Salimul amintit în cartea Facerea nu era aceeași cu Ierusalimul, ci așa se numea un oraș din apropierea Schitopolei sau Betsanei, unde pe vremea sa se mai arătau încă ruinele palatului lui Melhisedec. Acest oraș în adevăr era situat pe calea ce ducea din Damasc în Egipt, dar el se afla mult mai departe spre nord, ca să poată corespunde cu datele din istorisirea despre întâlnirea lui Melhisedec cu Avram, care evident s'a produs undeva aproape de Ierusalim. După o altă presupunere Salimul e una cu acel Salim din apropierea Enonului, unde boteza Ioan înainte mergătorul (Ioan, III, 23) și care se identifică cu satul, ce abundă în minunate izvoare, și care era situat pe partea opusă a văii Nablusa sau Sihem. Pe temeiul istorisirii, citată de Eusebie din Evpolem, care declară, că Avram a fost solemn ospătat în Argarizna, unii au dovedit, că întâlnirea s'a produs pe muntele Garizim, de oarece înseși această numire în realitate este Gar-Garizim. Dar nu se poate da o importanță deosebită nici uneia din aceste presupuneri. E lucrul cel mai bun a urma mărturiei lui Iosif Flavie și Targumelor și a vedea în Salim anume orașul Ierusalim, cum spune și Psalmistul: „și era în Salim locuința lui și petrecerea lui în Sion (Ps. LXXV, 3). Dacă e așa, atunci noi găsim aicea o împrejurare uimitoare, că prototipul Vechiului Testament a Dumnezeului Fiu al lui David a fost rege anume în acel oraș, unde a domnit însuși David. Dar dacă se consideră acest punct al chestiunii deciziv, apoi totuși relativ de înseși personalitatea și origina lui Melhisedec există atâtea păreri deosebite, încât nu se poate spune nimic cu o precizie absolută. Unii eretici îl considerau Duhul sfânt. Origen și Didim vedeau într'insul un inger. Iudeii,

În scopul de a explica evidenta lui superioritate față de Avram, îl identificau cu Sim, cel mai pios dintre fiii lui Noe, care, potrivit cu genealogiile lor, a trăit „până la timpul lui Isaac”. Unii creștini, atât în vechime, cât și în timpurile de mai târziu socoteau, că el a fost Fiul lui Dumnezeu, arătându-se în chip omenesc. Dar aceasta singură de sine ar nimici caracterul său preînchipuitor, asupra căruia cu atâta insistență stăruie ap. Pavel în epistola către Evrei. El n'a putut fi prototipul său însuși, și nu s'ar putea spune, că el „s'a asemănat Fiului lui Dumnezeu” (Evr. VII, 3), dacă el ar fi fost însuși Fiul lui Dumnezeu. Apostolul deasemenea declară expresiv, că genealogia sa se trage nu din tribul lui Levi, și că el niciodată nu l-ar fi putut numi pe dânsul „fără tată și fără mamă”, dacă el l-ar fi considerat a fi însuși Sim. Și pelângă aceasta, deosebirea între preoția lui Melhisedec și a lui Lèvi n'ar fi așa de hotărâtă, ca să se fi putut întemeia pe dânsa o întreagă argumentație. Nu există nici un fel de temeiuri a ne îndoi, că el a fost o personalitate istorică. Ce se aține de naționalitatea sa, apoi din numele său semitic încă nu se poate deduce nimica, deoarece acest nume a putut fi numai o traducere evreească a numelui său primitiv. El a trăit printre descendenții lui Ham și vădit se recunoaștea drept șef al unui oarecare dintre neamurile liananiene. Dacă el ar fi fost de origine semită, atunci te miră de s'ar fi considerat el în așa contrast acut cu Levi și cu preoția iudaică. Preoția lui n'ar fi avut acel caracter independent, care i se atribue. Ce se atinge de faptul, că el a fost preotul singurului adevăratului Dumnezeu, apoi, cu toată întunecarea religiei primitive, se întâlneau monoteiști persoane singuratece și printre păgâni, atât în vremea aceea, cât și mai târziu, cum au fost Iov în pământul Uț și Va-laam în Pectora. Din acestea se poate conchide, că el a fost de aceeași origine, ca și locuitorii dimprejurul lui, deși păstrară acea revelațiune a adevăratului Dumnezeu, care se transmisese dela Noe la generațiunea lui nemijlocită. Pentru prima oară ne întâlnim în Biblie aicea cu termenul, adesa întrebuințat apoi, de Dumnezeu cel Preaînalt, preotul căruia se numește Melhisedec. Că prin aceasta se înțelege adevăratul Dumnezeu, aceasta se vede din aceea, că însuși Avram întrebuințază aceeași numire împreună cu numele sfânt de Iehova, când a răspuns regelui Sodomei: „rădic mâna mea spre Domnul, Dumnezeu cel Preaînalt”. Se prea poate, că Melhisedec nu cunoștea numele de Iehova. Și iată pentru ce el a binecuvântat pe Avram cu numele lui Dumnezeu, ca Stăpân și Făcător al cerului și al pământului, pe Care el îl cunoștea numai

sub aceste însușiri. Avram adaogă la acest titlu a unei Dumnezeiri, singura existentă. În preoția lui Melhisedec era ceva mult mai înalt, decât o singură căpitanie peste un trib, și însuși Avram recunoscuse superioritatea preoției lui. „Vedeți cât de mare e acela, căruia și însuș Avram patriarhul i-a dat zeciuială din cele mai bune prăzi ale sale. Aceia din fiii lui Levi, care primeau preoția, au poruncă să ia după lege zeciuială dela popor, adică dela frații lor, deși și aceștia se trăgeau din coapsele lui Avram. Dar acesta, care nu se trăgea din neamul lor, a primit zeciuială dela Avram, și a binecuvântat pe celce avea făgăduința. Dar fără nici o vorbă cel mai mic se binecuvîntează de cel mai mare (Evr. VII, 4-7). Dar de oarece „nimenea singur de sine nu-și ia cinstea preoției, fără să fie chemat de Dumnezeu“ (Evr. V, 4), apoi fără îndoială nici Melhisedec n'a fost preot singur de sine chemat, ci a primit acest dar deosebit dela Domnul și a săvârșit sfânta slujbă în mijlocul unor urmași evlavioși, ce s'au adunat împrejurul său din mijlocul populațiunii păgâne, peste care el domnea ca rege, în acest oraș al păcii. Preoția lui impunea asupra sa datoria de a aduce jertfă și a împărți binecuvântare, ceea ce a și săvârșit el la întâlnirea cu Avram. Filon mărturisește, că cu această ocaziune el a adus jertfă primele roade a prăzei, dar istoricul biblic zice, că el a adus vin și pâne, prin urmare le-a adus pe acestea în calitate de jertfă și a făcut cu acest prilej turnare după obiceiul aceluia timp. Pânea și vinul te miră de puteau fi destinate pentru întărirea ostașilor, de oarece în această privință ei erau aprovizionați deja cu toate cele necesare din prăzi. Dar după aducerea unei părți lui Dumnezeu, restul a fost împărțit lor pentru consumare, cum se și petrecea asta în caz de aducere de jertfe de pace. Aceste embleme ale darurilor lui Dumnezeu aduse omului erau deasemenea simbol al binecuvântării dumnezeiești și trebuia să prezinte în sine, că acest mare făcător de bine al populațiunii merita cele mai bune daruri ale pământului. Vechii scriitori unanim văd în această împrejurare preînchipuirea instituirii sf. taine a euharistiei, marea jertfă fără de sânge, pe care Hristos, preotul cel după rânduiala lui Melhisedec, o aduce pentru credincioșii săi. În această aducere sau prinos de roade ale pământului lui Avram se putea cuprinde și adevărul văzută a făgăduinței, că tot pământul acesta în viitor îl va aparține lui. Că patriarhul a primit cu smerenie binecuvântare dela acest preot regesc, ca un mai mic, supunându-se celui mai mare, aceasta e cu totul de acord cu smerenia lui și cu credința lui. Văzînd în Melhisedec o credință asemenea celei a lui,

și recunoscând într'însul nu un simplu cap de trib, ci un mare preot, Avram s'a închinat lui până la pământ, ca să primească dela dânsul binecuvântare solemnă și i-a dat zeciuială din toată prada, luată de dânsul dela elamiteni. Fost-a oare aceasta numai o izbucnire simplă și firească a unei inimi omenеști recunoscătoare? În această privință nu erau încă niște reguli oare care scrise; dar noi știm, că Iacov în Betel (Fac. XXVIII, 22) a consacrat zeciuială lui Dumnezeu; și obiceiul acesta, cum se știe, se păstra între păgânii din diferite țări. Așa, Cresus sfătui pe Cirus să ceară dela oștirile sale persane plata zeciuiei către Zevs, ceea ce ei socoteau drept și legal. Cartaginezii, după mărturia lui Diodor Sicilianu, deasemenea au consacrat zeciuială din toate prăzile lor. Xenofont impuse asupra locuitorilor pământului, pe care el îl posedă aproape de Scit, îndatorirea de a plăti zeciuială pentru întreținerea templului Artemidei. În genere plata desatinei sau a părții a zecea din avere către atot puternicul Dumnezeu, cum se vede, era lege naturală, origina căria, ca și origina aducerii de jertfe, se perde în negura vechimei, de oarece pravilele de mai târziu ale legiurii lui Moise în chestiunea aceasta nu au fost decât o confirmare a obiceiului din străvechi existent.

Caracterul general al lui Melhisedec ne face și fără voe să vedem în el un prototip remarcabil al lui Hristos. Inseși numele său și titlul sunt pline de un înțeles profund. „Regele dreptății” și „regele Salimului”, ce însemnează „pace”, sunt astfel de numiri, care cu deosebire duc la acela care este Domnul dreptății și Regele păcii. Melhisedec a fost preot, dar nu din neamul lui Aaron, ci cu totul de altă seminție, și el a binecuvântat pe Avram, părintele credincioșilor, întru care trebuia să primească binecuvântare toate semințiile pământului. Așa și Hristos este singurul Preot universal al tuturor popoarelor și al tuturor veacurilor, Care s'a adus pe sine jertfă pentru toți, și mijlocește acum pentru oameni, și datoria căruia, ca mijlocitor și intervenitor se extinde asupra întregului neam omenesc și asupra tuturor veacurilor, și Care binecuvintează pe poporul Său cu darurile iubirii și harului. Melhisedec, rege și preot, era mai pre sus de Avram, asemenea lui Hristos, care este regele regilor, mare arhiereu, așa că în comparație cu El toți ceilalți preoți sunt numai umbre trecătoare. Înconjurat de aoreola tainică a eternității, el stă cu totul singuratec; el nu are nici strămoși, nici urmași; noi nu cunoaștem nici nașterea, nici moartea lui; preoția lui este viața. Așa și Hristos, ca Arhiereu dumnezeesc, nu are rudenie pământească și slujirea Lui

e fără sfârșit; după natura sa omenească El n'a avut tată pământesc, și El este unul și același ieri, astăzi și în veci; El a fost dela început, el este din vecie singur, fără de moarte și Care trăiește în veacul veacului. Astfel, în tot caracterul său, în funcția sa, în înseși modul apariției sale pe paginile istoriei sfinte, Melchisedec reprezintă un material abundent pentru cugetări bogate; și aceste însușiri ale sale adevărat îl fac prototip al lui Hristos, Arhiereul întregii omeniri.

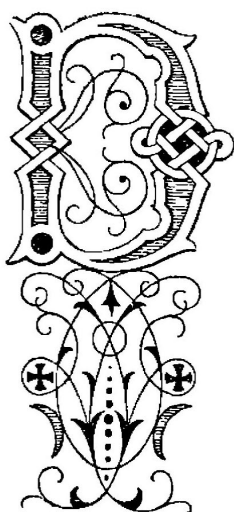

Stejar de Palestina.

CAPITOLUL XIV

LEGĂMÂNTUL LUI DUMNEZEU CU AVRAM

După întoarcerea sa din expediție, Avram iarăși s'a așezat la iubitul său stejar Mamvri. Acum el era încă și mai puternic patriarh, și populațiunea înconjurătoare și fără să vrea privea la dânsul ca la un ostaș viteaz și priceput comandant militar. Dar războiul nu era meseria lui și el nu avea nici o dorință să se desfăteze cu triumfurile militare, dobândite prin sânge. Afară de asta, orcât de deplină era biruința lui, ea putea să atragă după sine o grozavă răzbunare din partea regelui biruit. Regele Sodomii, negreșit, după însuși caracterul său, nu putea fi pentru dânsul un aliat de nădejde sau prieten. În același timp anii tot mai mult năvăleau cu povara lor asupra marelui patriarh, și până acum el nu avea nici un fiu, care ar fi putut să continue opera sa sau să-l susțină la bătrânețele lui. Viitorul se arăta deci tare posomorât, așa încât putea să încerce nu puțin credința acestui slujitor al lui Dumnezeu. De aceea acum Avram mai mult decât oricând avea nevoie de încurajare morală. Și Domnul i se arătă a patra oară și i-a zis: „Nu te teme, Avrame. Eu sunt scutul tău. Răsplata ta va fi mare foarte“. Avram fu într-o câtva mirat și neliniștit de această făgăduință, care, se părea, că trebuie să se realizeze într'un viitor depărtat. El nu pricepea, cum făgăduința aceasta

putea să se realizeze în starea sa de lipsă de copii. „Stăpâne Doamne!” exclama Avram, pentru prima oară întrebându-l aceste două nume la un loc (Adonai și Iehova), „Ce-mi vei da? Eu rămân fără copii. Ingrijitor în casa mea este acest Eliezer din Damasc. Iată Tu nu mi-ai dat urmași, și iată un casnic al meu este moștenitorul meu”. Neavând fiu propriu ca moștenitor, Avram deja făcuse planul să facă moștenitor al întregii sale averi pe acest slujitor al său, iar planul acesta, evident, nu era de așa fel, care ar fi putut să corespundă în totul dorințelor sale și să servească pentru mângăierea inimii sale. Singurătatea și tristețea sa cu atât mai mult apăsau sufletul lui, încât el nu odată auzi bogatele făgăduințe exprimate lui. El va trebui să se pogoare în mormânt fără copii. Ce folos au dar aceste făgăduințe pentru un om singuratec, care n'are pe nimenea, căruia el ar putea să le transmită, decât doar unor slugi străine, unui rob? Robul acesta putea fi cu totul credincios și cum se părea, administra cu iscusință și cinstit gospodăria lui. Dar el totuși nu aparține neamului celui ales, și în mâinile lui bogăția, dobândită în cursul acestor din urmă ani, putea trece la străini și astfel să rămână cu totul nefolositoare pentru susținerea numelui și familiei înseși a patriarhului. Mai mult încă: toată această avere a lui acest slujitor putea s'o ducă cu sine la Damasc și să îmbogățească un popor fără Dumnezeu departe de pământul făgăduinței. Anume astfel de cugete treceau prin sufletul lui Avram. Atunci Dumnezeu avu milă de dânsul, dar în același timp supuse credința lui la o nouă încercare. El îi dădu o făgăduință uimitoare, că moștenitorul averilor lui va fi propriul său fiu. Acest om bătrân, femeia căruia era stearpă, trebuia să devină tată unui copilăș, din care se va trage o generațiune tot atât de nenumărată, ca stelele cerului. „Privește la cer, îi zise Domnul, și numără stelele, dacă le poți număra: atâția vor fi urmașii tăi”. Adesea în patria sa, între astronomii haldei, lui Avram i se întâmpla să se ocupe cu examinarea cerului, și el avea deja idei vaste de numărul și mărimea corpurilor ce circulau acolo. Într'insele el acum trebuia să vadă închipuirea propriei sale generațiuni, care acum se compara deja nu cu nisipul pământului, ci se asemăna cu slăviții luminători de pe tăria cerului. O astfel de făgăduință, care se impunea cu orice evidență și probabilitate, putea fi crezută numai față de o încredere desăvârșită în Acela, Care o dădea. „Și Avram a crezut Domnului, și Acesta i-a socotit lui aceasta ca dreptate”. Lege ceremonială nu exista încă; legământul tăerii împrejur nu era încă statornic; deaceia și dreptatea sa Avram a dobândit-o nu prin ascultarea de

un codice formal de porunci, ci prin nădăjduirea în Dumnezeu și prin încrederea absolută în făgăduință. Dar credința lui Avram nu era fără fapte bune; ea îl învăța să umble înaintea lui Dumnezeu, să se supună Lui absolut, a închina toate lucrurile sale Domnului și a se sili să placă totdeauna Lui. Această credință îl întorcea pe dânsul înapoi către dreptatea lui Adam, când acesta abea fusese făcut în nevinovăția lui primitivă, pentru că mulțămită ei, voința lui se conforma în totul cu voea lui Dumnezeu, și el nu avea nici o dorință alta, decât să se supună Domnului și a împlinit în totul voea Lui.

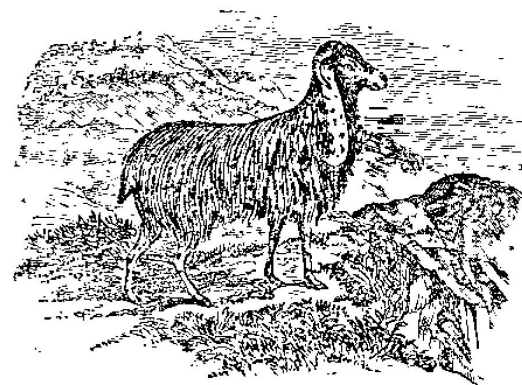
Când a fost dată făgăduința unui fiu, Dumnezeu aminti lui Avram, întru cât el a fost obiectul unei deosebite purtări de grijă din partea Sa chiar din acel timp, când i s'a poruncit lui să părăsască patria sa și să plece în pământul făgăduit lui. Deși Avram a crezut cuvintelor lui Dumnezeu, dar el fără să vrea și-a pus în trebare: „Stăpâne Doamne! Cum voi cunoaște eu, că îl voi stăpâni?” În întrebarea aceasta nu era vreo îndoială, ci se exprima numai nedumirirea minții naturale, frapată de nepotrivirea făgăduinței cu realitatea. El voea să aibă vreun semn extern, că ceea ce el auzise sau văzuse era o realitate, iar nu un vis sau vreo vedenie amăgitoare, ci o revelațiune formală, care putea să lase într'insul o convingere tare și pentru timpul următor. Ghedeon de asemenea ceruse semne ca dovadă, că Domnul în adevăr vorbise cu dânsul (Jud. VI, 17, 36). Deasemenea și regelui Ezechia în urmă i s'a dat semn sub forma întoarcerii umbrei, că el va dobândi vindecare miraculoasă de boala de moarte, în care se găsea (4 Reg. XX, 8). Dumnezeu se plecă și la ruga lui Avram și i-a dat semn. El îi declară, că Avram de acum trebuie să intre într'un legământ deosebit cu Domnul, în legământ cu Iehova, după care însuși Iehova în urmă va deveni rege poporului, ce avea să se tragă din Avram, și acest popor din această pricină se va bucura de o deosebită purtare de grijă a sa și de conducerea sa. Pe Avram trebuie să-l ajungă diferite încercări, din pricina cărora totuși credința lui trebuie să se curățe mereu și să se întărească, căci avantajul superior trebuie dobândit prin suferințe. Poporul ce avea să se tragă din el va trebui să treacă prin școala aspră a vieții și prin țara robiei, la cei de alt neam și așa să ajungă la sfințenia rânduită pentru dânsul. Lor le va fi dat să sufere tot felul de necazuri și amărăciuni, în timpul cărora vor învăța să cunoască acea dreaptă divină, care-i va conduce, și vor aștepta vremea izbăvirii și a binecuvântării lor. Și iată astfel între

Dumnezeu și patriarh a fost încheiat așezământ formal. Aceasta nu a fost întâia oară, când s'a încheiat așezământ între Dumnezeu și om. Acest termen se aplică în Biblie și acelei dumnezeiești făgăduințe, care a fost dată lui Noe după potop, că neamul omenesc nu va mai fi niciodată supus unei asemenea nenorociri. Dar legământul cu Noe a avut un caracter general și n'a fost însoțit de nici un fel de binecuvântări duhovnicești deosebite. Acum însă Dumnezeu încheie un legământ cu un anumit om și cu urmașii lui, convenind să-i dăruiască deosebite avantaje mari cu anumite condițiuni. Potrivit cu obiceiul aceluia timp, așezământul fu întărit prin aducerea de jertfă. Patriarhul a trebuit să ia animalele cele mai bune ce avea și numai în urmă au fost aduse jertfă după lege, anume un junc, o capră, și un berbec de trei ani, prin urmare în etate și putere deplină. Inseși numărul trei avea fără îndoială o deosebită însemnare. În sf. Scriptură el în genere se prezintă în calitate de simbol al lui Dumnezeu și al sf. Treimi. Așa heruvimii exclamă: „sfânt, sfânt, sfânt”. Aceste trei animale Avram trebuia să le împartă pe fiecare în două jumătăți și să pună aceste jumătăți una în fața alteia;

Turturele.

împreună cu aceasta el trebuia de asemenea să ia o turturică și un pui de porumb și fără spintecare să-i pună unul în fața altuia, cum s'a stabilit în urmă prin legea lui Moise (Lev. I, 17). După ce s'au făcut toate aceste pregătiri, părțile contractante au trebuit să treacă printre jertfe, în semn că aceeași soartă, care

Tap de Palestina.

a ajuns pe animalele jertfite, va ajunge și pe tot celce va călca așezământul. Obiceiul unei așa întăriri a așezământului era cunoscut în genere și în vechi-

me. În antichitatea clasică erau cunoscute cazuri, când contractanții amestecau sângele lor spre întărirea contractului. Așa, Herodot istorisește, că atunci când aravitenii voiau să întărească vre un contract, a treia persoană, stând între cei doi contractanți, făcea o tăetură în palmele celor

doi contractanți și, luând o bucățiță din haina fiecăruia din ei, o muia în sânge și ungea cu ea șapte pietre, puse în mijlocul lor,

chiamând în același timp pe zei. El istorisește deasemenea despre sciți, lidieni și mideni, că cu prilejul încheerii alianței, contractanții își ciocăteau trupurile și-și lungeau reciproc ranele sau, amestecând sângele cu vin, beau băutura aceasta. La încheierea așezământului cu Avram nu s'a săvârșit asemenea vărsare de sânge. Aceasta a fost lăsată pentru viitor, când, la desfășurarea mai departe a făgăduinței, a fost statornicit ritualul circumciziunii. N'a fost cu acest prilej nici aducerea formală de jertfă, de oarece nu era nici un fel de ardere de tot pe jertfelnic sau stropire cu sânge. Dar esența jertfei consta în tăerea animalului de jertfă, ceea ce a și avut aicea loc. Când totul a fost gata, Avram așteptă săvârșirea ritualului, șezând toată ziua la jertfele sale și alungând paserile sălbatice, ce sburau asupra trupurilor. Unii vedeau în aceasta indicațiunea stăruinței vre unui popor necurat, de ex. a egiptenilor, de a împedea împlinirea așezământului dumnezeesc și a neizbutirii lor în această privință. Alții recunosc sensul duhovnicesc în aceste păseri hrăpărețe, cari preînchipuiau pe vrăjmașii sufletului, cari ar fi voit să răpească sămânța cea bună din inima creștină și a o împedea de a se desfăta prin unirea cu Dumnezeu, devenită posibilă în virtutea jertfei de răscumpărare a lui Hristos. Când soarele alunecă cu razele sale cele din urmă după înălțimile dimprejur, asupra lui Avram căzu un somn adânc, ca și oare când asupra lui Adam la facerea Evei din coasta lui și împreună cu aceasta „a căzut asupra lui groază și întunec mare”. Duhul lui se înspăimântă de prezența lui Dumnezeu și ideea de un viitor trist, ce aștepta pe urmașii săi întunecă duhul lui. În această stare el auzi glasul lui Dumnezeu, care-i grăi: „să știi că urmașii tăi vor fi nemernici într'un pământ străin, și-i vor robi și-i vor apăsa patru sute de ani. Dar Eu voi face judecată asupra poporului, la care ei vor fi în robie, după aceea ei vor eși (încoace) cu mare avere, și tu vei trece la părinții tăi în pace, și vei fi îngropat la bătrânețe adânci. Intru al patrulea neam se vor întoarce ei încoace, căci măsura fărădelegii amoreilor nu s'a împlinit încă până acum”. Aici a fost lumină și întunec, necaz și fericire, întristare și mângâiere. Viitorul era posomorât și anii ce au urmat au dovedit adevărul acestei preziceri.

Anume astfel de prezicere a fost dată lui Avram, când el a fost afundat în somn adânc. Urmașii lui, adevărat, vor moșteni pământul, pe care stătea el, dar mai întâiu de toate ei trebuie să treacă prin o școală aspră a încercării, să trăiască în țară străină, să se supună la tot felul de împilări și jigniri în curgere de patru sute de ani, dar după a-

ceea va veni izbăvirea. Acest pământ al făgăduinței iarăși îi va primi îmbogățit și binecuvântat. Incercările lor se vor termina și ei vor intra în moștenirea rânduită pentru dânșii. Dar pentru ce ei n'au putut intra deodată în pământul rânduit lor? Din două cauze. Întâiu, acum ei nu erau destul de numeroși, ca să populeze această țară și nu destul de tari, ca să o curățe de actualii locuitori. Al doilea, măsura nelegiuirii amoreilor (cea mai puternică seminție hananiană, primită aicea în calitate de reprezentantă a toată populațiunea) „până acum nu se umpluse”. Aceștia erau nelegiuți, dar Dumnezeu, după nesfârșita sa îndelungă răbdare, aștepta, ca în urma diferitelor preveniri și pedepse, precum și sub influența înaltei pilde a sfinților, ei ar putea încă să se pocăiască și să se îndrepte. Domnul în atot știința sa, negreșit, știa, că stricăciunea și nelegiuirea lor se va mări încă și mai tare, dar El reținu mâna sa pedepsitoare, pânăce deveni evident, că îndreptarea lor e cu neputință și că ei numai împovărau pământul, pe care locuiau, procedând chiar împotriva legilor naturii și a religiei naturale și devenind izvorul corupției morale pentru toți cei ce veneau în contact cu dânșii. Numai atuncea au trebuit să fie supuși nimicirii și să se curățe locul pentru un popor, care putea să se folosească de darurile lui Dumnezeu pentru scopuri mai bune.

Astfel Avram a fost mângăiat pentru necazurile, care trebuiau să ajungă pe urmașii săi. Toate cu trecerea vremii trebeau să ducă la un bun sfârșit. Iar ce se atinge de el însuși, apoi el însuși va trece cu pace în mormânt și se va alătura la străbunii săi în ceialaltă lume, deși trupul lui va zăcea în acest pământ depărtat. Lui i se făgăduise o viață lungă și binecuvântată: „vei fi îngropat la bătrânețe bună”, și după aceea Dumnezeu îi arată mai determinat, în ce anume constă acea stăpânire, pe care El o făgăduia posterității robului Său credincios: „Urmașilor tăi, zise El, dau Eu pământul acesta dela râul Egiptului pânăla râul cel mare, pânăla râul Eufratului”. Râul Egiptului este fără îndoială Nilul, sau ramura lui orientală. Și Domnul făgăduiește, că israilitenii vor fi stăpânii țării din valea Nilului pânăla Eufrat. Aceasta a fost intenția lui Dumnezeu și ea în adevăr s'a realizat în timpurile următoare, și anume în secolul strălucit al domniei lui Solomon, care în adevăr „a domnit peste toți regii, dela râul Eufrat pânăla pământul filistenilor și pânăla hotarele Egiptului”. (2 Paral. IX, 26).

Toate făgăduințele acestea cereau lui Avram o mare credință, pentru că realizarea lor contrazicea realitatea. Avram deja se apropia de anii bătrâneței, și totuși era fără copii. În inșeși făgăduința nu

se spunea, că posteritatea făgăduită lui Avram trebuia să se tragă neapărat din Sara. Trecuseră deja zece ani dela strămutarea lui în Hanaan. Avram avea deja 86 de ani dela naștere, iar Sara era numai cu zece ani mai mică decât dânsul. În vederea acestor împrejurări, împlinirea făgăduinței se părea fără nădejde. Reflectând la acestea în inima sa și socotind, că stărpiciunea sa proprie împedea împlinirea făgăduinței, Sara, mult mai nerăbdătoare decât bărbatul ei, nu voi să aștepte mai mult și recurse la alte mijloace pentru realizarea dorinței lor reciproce. La ap. Petru, Sara se zugrăvește în calitate de mare pildă de ascultare conjugală, „deoarece ea s'a supus bărbatului, numindu-l domn“ (1 Petr. III, 6). Dar acum ea singură, se pare, alcătuește planul de acțiune și înduplecă pe Avram să facă ceea ce lui niciodată nu i-a trecut prin minte și ce putea chiar să-l turbure într-o câțva. Dacă pentru Sara e de laudă aceea abnegațiune, care pentru atingerea marelui scop a făcut-o să se priveze pe sine de cea mai scumpă preferință de femei și să pună pe alta în situația, ce-i aparținea ei după lege, apoi a o muștra pe dânsa se poate, poate, numai pentru aceea nerăbdare, din pricina căria ea n'a voit să aștepte împlinirea voei lui Dumnezeu, ci s'a silit prin eforturile proprii să grăbească lucrurile. Ea avea o roabă, anume Agara, pe care o adusese cu sine din Egipt și care, probabil, îi fusese dăruită ei de către faraon. Vechile tradiții spun, că ea era fiica regelui dela una din concubinile sale; și faraon a dat-o roabă, convingând-o, că e mai bine să fie roabă în casa unui om, așa de iubit de Dumnezeu, decât doamnă în propria sa casă. Numele Agara înseamnă „fugă“ și a putut fi dat ei aceea, ca presimțire a evenimentelor ce o așteptau, adică în vederea fugirii ei dela stăpâna sa, sau pentru că ea a părăsit patria sa Egiptul, ca să devină pribeagă în țară străină. Anume pe această femeie și sfătui Sara pe Avram să și-o ia în calitate de concubină, cu condiția, ca copilul ce avea să se nască din ea să se considere că-i aparține ei – Sarei. Avram nu era poligam. El păzea legea primitivă a căsătoriei, primită în Eden și care a fost călcată numai de astfel de oameni senzuali și nelegiuți, ca Lameh. Dar această privire curată asupra căsătoriei nu împedea concubinajul în anumite împrejurări. Roaba era la dispoziția absolută a stăpânei sale, care putea dispune de dânsa cum voia. Rușinea stărpiciunii era așa de mare, că asemenea măsuri, luate pentru înlăturarea unei asemenea nenorociri, se considerau firești și îngăduite. Afară de aceea impulsivitate principală, care a făcut pe Avram și pe femeia sa să recurgă la această înțelegere, era curat religioasă și nu avea

nîmic senzual și grosolan. Concubina, se pare, că fără nici o logodnă formală sau ceremonie de nuntă, ocupa situația de a doua soție, după expresia poruncitoare a stăpânii sale, care înseși continua să ocupe situația de stăpână față de dînsa și nu perdu nici unul din drepturile ce-i aparțineau. Copiii din această legătură se considerau oare cum legitimi. În tot cazul ei se socoteau în calitate de complectare a familiei și puteau conta complect pe dreptul de întreținere dela tatăl lor, deși negreșit nu aveau egalitate deplină cu fiii soției legitime. În genere vorbind, copiii concubinelor moșteneau dela tată mai curând prin testament decât în calitate de moștenitori firești. Concubina perdeea drepturile sale și privilegiile după moartea stăpânului, și deși ea nu mai putea fi vîndută în calitate de roabă, dar în tot cazul putea fi eliberată fără nici o asigurare. Legea lui Moise deasemenea admitea concubinajul și stabilea numai oare care regule puținței de a abuza de el. Oamenii învață legea supremă a moralei numai încetul cu încetul. Obiceiurile patriarhale ale legii lui Moise au fost numai o pregătire spre o lege mai bună, proclamată de Hristos. Curățenia severă a creștinismului s'a propovedit cu cuvîntul și cu exemplul, obiceiurile senzuale de dinainte au fost curățite și schimbate, iar nu schimbate silnic, ceeace ar fi putut să stârnească în mulți o îndărătnicie extremă. Și numai atunci sfințenia inimii și a trupului, pe care a propovedit-o Fiul lui Dumnezeu, și-a găsit ecou în inimile omenești și a fost primită de următorii Săi. Explicarea de către ap. Pavel a raportului Agarei către Avram și Sara arată cum Dumnezeu îndreptează spre bine până și orce rău. Aicea a fost preînchipuirea sinagogii și a bisericii, a așezămîntului iudaic și creștin. Legea ceremonială a fost dată numai pentru acel timp, până ce a venit sămînța făgăduită; când biserica era încă nero-ditoare, sinagoga ocupa locul ei; dar însfârșit Sara deveni mamă a multor popoară și Āgara a trebuit să se depărteze (Galat. IV).

Când Āgara a zemislit, atunci, considerându-se pe sine oare cum mama moștenirei făgăduite, începu să se refere cu dispreț către stăpîna sa stearpă. Ea văzu, cum o iubește și o respectă stăpînul său și voi să fie rivala Sarei în cele mai nobile sentimente. Aceasta a dus către urmările sale firești: la neplăceri și desbinări. Cum în urmă Fenana amăra pe Āna, „întețindu-o la căltire pentru că Domnul închisese pîntecele ei" (1 Reg. I, 6), așa și Āgara, mândrindu-se din cauza situației sale, începu să otrăvească pe mândra doamnă în cele mai delicate simțăminte ale ei. Fiind destul de mărinimoasă, ca să aducă o așa de mare jertfă pentru marea operă, Sara nu putu să suporte acum superioritatea

permanentă a slujnicei sale asupra sa. Simțimintele sale jignite o făcu nu numai crudă, dar și nedreaptă față de bărbatul său. Deși ea singură convinsese pe bărbatul său să între în aceste raporturi cu Agara, totuși ea începu să-l invinuiască pe dânsul de urmările propriei sale nerăbdări, de oarece el nu deodată trecu de partea ei și nu voia să-și răsbune pentru disprețul, cu care se referea către dânsa roaba, de aceea ea murmură contra lui și toată vina aceasta o arunca asupra lui Avram. „De jicnirea mea tu ești vinovat“, exclama vijelios ea: „Domnul să fie judecător între mine și între tine!“ Lui Avram, negreșit, îi venea tare greu să se poarte aspru cu viitoarea mamă a copilului său, dar el nu putu în fine să se împotrivească jăluirilor neconținute ale femeii sale. Drepturile ei naturale nu se puteau micșora și astfel fu necesară îndepărtarea izvorului certelor. El procedă astfel, cum ar fi procedat și oricare om în situația lui, care poartă grijă de pacea și bunăstarea casei sale. El nu găsi cu cale să se amestece în certurile dintre femeia sa și slujnica ei, ci o lasă pe dânsa să ia toate măsurile acele, pe care le va găsi cu cale pentru pedepsirea roabei pentru obraznicie și pentru susținerea autorității sale. „Iată“, zise el, „slujnica ta e în mâinile tale. Fă cu ea ce vrei!“ Sara însă, sub influența încercărilor suferite, era atât de nedreaptă, încât începu să împileze în tot felul pe Agara și făcu viața ei așa de grea, încât aceasta din urmă a fost nevoită să părăsască casa lui Avram și cu totul singurică fugi în pustie, având poate în vedere să se întoarcă în patria sa. Ea plecă pe calea spre Sur, acea parte a pustiului Tih, din apropierea Egiptului, care-și primise numirea dela stâncile, ce o înconjurau din toate părțile. Obosită de greutatea călătoriei, ea cu bucurie văzu o mică oază în pustia moartă și șezu acolo să se odihnească la un izvor, care făcea roditoare această oază. Acesta era un loc adesa vizitat de călători, și Moise vorbește despre dânsul, ca despre un popor bine cunoscut între Cades și Bared – situat undeva pe vechea cale spre Egipt pe hotarul sud-vestic al Neghebului. Aicea i s'a arătat ei „îngerul Domnului“. Numirea aceasta adesa se întâlnește în Pentateuc și în alte cărți și pretutindenea are senz foarte tainic. Aicea în chip de înger a fost oare cum o arătare divină, arătarea cuvântului lui Dumnezeu, de oarece îngerul Domnului vorbește aicea ca Dumnezeu, și Agara vorbește despre El în același senz. El nu numai îi aduce veste dela Iehova, dar însuși se identifică pe sine cu Iehova. Arătându-se Agarei, îngerul Domnului a exclamat: „Agara, slujnica Sarei, de unde ai venit și unde mergi?“ Și dupăce ea i-a spus, ce este, și anume că ea a fugit

dela stăpâna ei Sara, atunci el îi porunci să se întoarcă la stăpâna sa și să se supună ei, făgăduindu-i în același timp o numeroasă posteritate dela fiul Ismail, ce avea să se nască: „îmulțind voi înmulți pe urmașii tăi“, îi spuse îngerul, „așa că nu se vor putea nici număra din pricina mulțimii. Iată tu ești însărcinată, și vei naște fiu, și-i vei pune numele Ismail, că a auzit Domnul suferințele tale“. Multe popoare recunoșteau pe Dumnezeu sub numele El. Numele Iehova a fost rezervat numai pentru poporul ales. Deși fiul ei nu va păstra în numele lui amintirea despre marele nume al lui Iehova, totuși Agarei i se spuse, că anume dela Domnul îi venea ei această făgăduință și că mila i se dă ei acum dela Dumnezeuul lui Avram. După aceea în-

Sef arab.

gerul îi descoperi caracterul și soarta viitoare a fiului său și urmașii lui: „el va fi între oameni, ca asinul sălbatec. Mânile lui asupra tuturor și mâinile tuturor asupra lui. El va trăi înaintea feții tuturor fraților lui“. Aicea e descris lămurit anume caracterul acelor triburi (ale beduinilor arabi), care se trag din Ismail și până acum trăesc viața strămoșului lor. Ei cu adevărat au trăit înaintea feții fraților lor, populând pământ pe de toate părțile pământului făgăduinței și se întâlneau pretutindenea între Egipt, Eufrat, în Africa de nord, în Asia sudică, păstrând pretutindenea aceleași particularități. Impotriva lor au fost conduse oștiri enorme, dar ei niciodată n'au fost supuși cu totul. Ei înseși neconținut au făcut incursiuni în țările vecine, dar niciodată n'au iubit strămtorarea vieții statornicite. Trăind în dușmănie reciprocă unii cu alții și cu toată lumea, ei neconținut pribegesc prin pustiu, amintind prin felul lor de trai, precum și prin tradițiile lor, persoana neîmblânzită a marelui lor strămoș. Uimită și mirată de această prevestire, convingându-se, că cel ce vorbea cu dânsa și-i prevestise viitorul îndepărtat este însuși Dumnezeu, Agara primi această descoperire și numi pe cel ce i se arătase cu un nou nume: „tu ești Dumnezeuul cel ce m'ai văzut“ exclamă ea, adecă tu ești Dumnezeu, care vezi toate și care ești văzut de mine. Această femeie semipăgână astfel a fost adusă la cunoștința adevăratului Dumnezeu în persoana îngerului ce i se arătase și, crezind într'însul, ea se umplu de mirare și de recunoștință pentru mântuirea sa. În curgerea veacurilor următoare amintirea despre acest mare eveniment s'a menținut neconținut prin înseși menirea, ce i s'a dat izvorului Beer-Lehai-Roi, adecă „izvorul Celui Viu, care mă vede“.

Supunându-se poruncii dumnezeiești, Āgara se întoarce la stăpâna sa și se supuse ei, și la vremea convenită a născut pe fiul său, care a și fost numit Ismael. A se împăca cineva cu nedreptatea totdeauna e foarte greu, și când această nedreptate e însoțită cu așteptarea de reproșuri aspre și de tratament crud, atunci problema devine încă și mai grea. Dacă Āgara a învins în sine toate aceste sentimente, apoi aceasta vorbește foarte mult de mărinimia ei. Dar binecuvântările lui Dumnezeu totdeauna să câștigă prin abnegațiune și supunere. Ei îi aparține un mare viitor în calitate de mamă a fiului lui Āvram. Ca să devină strămoașa unui neam puternic ea cu plăcere putea suporta neplăcerile vremelnice. Ușoara amărăciune prezentă, putea să o suporte cu răbdare în nădejdea slavei ce avea să-i vie în viitor. Ap. Pavel ne învață (Galat. IV) să vedem în urmașii Āgarei prototipul iudeilor, pe Israel după trup, iar în urmașii Sarei chipul creștinilor, pe israeliții cei duhovnicești. Deosebirea asta apare încă și mai limpede în acea împrejurare, care în urmă a dus la izgonirea definitivă a roabei. Acum noi vedem numai îndelungata așteptare de către Biserică a mântuirii viitoare și introducerea a ceea ce a putut servi numai drept înlocuire a lucrului înseși. Și una și alta a trebuit să se săvârșască după voia lui Dumnezeu. Dar această mare făgăduință a fost mai slăvită decât legea și n'a putut să sufere știrbire dela dânsa. Și cea din urmă, cum explică apostolul, a fost dată numai vremelnic și întâmplător, „din pricina nelegiuirilor, pânăla timpul venirii seminței, la care se referă făgăduința (Gal. III, 19).

Āvram avea deja 86 de ani dela naștere, când s'a născut Ismael. Despre viața lui în curs de treisprezece ani după aceasta, nu avem nici un fel de amărunchimi. El, evident, trăia tot la dumbrava lui Mamvri, trimițând de aicea turmele sale sub paza păstorilor la pășune și ducând o viață pașnică fericită în mijlocul poporului său. Între acestea fiul său a crescut și deodată s'a arătat capricios, îndrăgneaș, iubitor de stăpânire, socotindu-se moștenitor al marilor posesiuni ale tatălui său, manifestând înclinațiunea către viața nomadă și, după cât se putea judeca, ne întimpinând o iubire deosebită din partea Sarei. Dar iată se apropia împlinirea marelui eveniment. Āvram avu o nouă descoperire și se înnoiește testamentul cu dânsul. Lui i se arată iară Domnul și, descoperindu-se sub numele Dumnezeului Atotputernic (El-Șadai), îi repetă făgăduințele anterioare încă și cu mai mare lămurire și adevărat simbolul lor tainic. O asemenea confirmare a atot puternicului Dumnezeu era necesară pentru aceea, ca să facă pentru ascultătorii săi clar, că

ceeace se părea după înseși natura lucrului imposibil, este posibil pentru Dânsul. Se apropia o nouă cercare a credinței și, ca să pregătească pe Avram pentru un lucru ce cerea dela dânsul ascultare, Dumnezeu îi porunci să trăiască totdeauna înaintea feții sale și să ducă viață străină de orice păcat sau neascultare.

„Eu sunt Dumnezeu atotputernic“, îi zise Domnul; „umblă înaintea mea și fii fără prihană“, sau după expresiunea literală a originalului, „fii desăvârșit!“ Aceasta, evident, e aceeași cerință, pe care a făcut-o mai târziu Hristos ucenicilor săi: „Fiți desăvârșiți, cum e desăvârșit Tatăl vostru cel ceresc“. Idealul acesta întrece cu mult capacitatea omului. Dar pentru om e mântuitoare înseși tendința și dorința de a-l ajunge, și cine tinde spre desăvârșire, acela împlinește acea poruncă și e plăcut lui Dumnezeu.

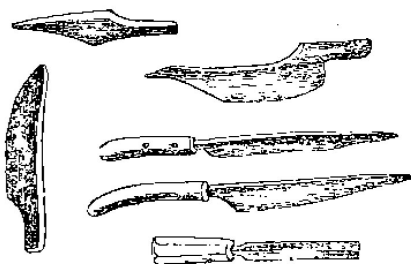
Această nouă descoperire cuprinde trei particularități, care lămuresc așezământul de mai înainte. Prima se atinge de sămânță. „Și voi pune așezământul Meu între Mine și între tine“, zice Domnul, „și te voi înmulți foarte, foarte“. Și când Avram cu respect căzu pe fața sa, Dumnezeu continuă să vorbească cu dânsul și a zis: „Iată legământul Meu cu tine: „tu vei fi tată a multor popoară... și te voi face roditor foarte foarte, și voi ridica din tine popoară, și regi voiu ridica din tine“. Și ca semn al acestei mari făgăduințe și în scop de a-i aminti neconținut și urmașilor săi de însemnătatea lui, înseși numele lui Avram a fost schimbat în „Avraam“ prin introducerea unei litere „a“¹⁾, una din literele fundamentale în numele lui Iehova. Avram sau Abu-Ramu, cum el se întâlnește pe monumentele babilonene, însemnă „tată înalt“, adică capul și șeful tribului. Iar noul nume însemnă în arabește „tatăl mulțimii“ și era astfel numele potrivit pentru acela, care avea să fie întemeietorul unor popoară puternice. Propriu vorbind, din el a rezultat anume cele 12 triburi ale lui Israil, ismaeliții, descendenții Heturei și edomiții. Dar prin interpretarea literală nu se epuizează sensul făgăduinței. Ea cuprinde pe toți câți sunt fiii lui Avraam după credință, or în care climat sau în care veac ar trăi ei. De a înțeles Avraam această făgăduință anume în acest sens în acel timp, nu se știe. Dar și în afară de această interpretare nelimitată, chiar în înțelesul literal al făgăduinței era ceva nou, ce nu putea să uimească imaginația lui. Deja nu numai un singur popor îl va considera pe dânsul de strămoș al său, ci multe popoare se vor trage din el, care prezicere presupunea, că cel puțin încă un fiu trebuie să se nască dintr'insul, ceeace l-a și pregătit pe dânsul

1) Propriu pe evreește litera h.

pentru acea uimitoare revelațiune, care s'a făcut apoi. Al doilea punct al revelațiunii privea binecuvântarea, care trebuia să aparțină neamului celui iubit. Dumnezeu se obligă oarecum să lucreze cu pri-vire la el cu o deosebită bunăvoință. El le dădu urmașilor lui Avraam dreptul să aștepte dela Dânsul astfel de îndurări, la care nu avea încă drept niciun popor altul și care încă nu se văzuse la nimenea în mijlocul omenirii. Raporturile între dâșii se vor statornici aceleași, care există între tată și familia ascultătoare. Această binecuvântare după aceea căpătă o lămurire încă și mai determinată în înțelesul său miraculos. Cu Avraam și cu urmașii săi Dumnezeu încheie un așezământ veșnic, care consta în aceea, că El le va fi Domnul lor, păzitorul lor și binefăcătorul lor, iară ei vor fi slugile lui credincioase, închinători și supuși numai ai Lui, și nici decum ai vreunui alt dum-nezeu. A treia particularitate a acestui așezământ înouit privea po-sesiunea făgăduită, despre care iarăși declară cu mai multă exac-titate și deplinătate decât fusese mai înainte. „Și-ți voi da ție și urmașilor tăi, după tine, pământul, în care nemernicești tu, tot pământul Hanaan întru stăpânire veșnică“. Avraam, negreșit, n'a putut să prevadă, întru cât capriciul și abaterile urmașilor lui vor impe-deca împlinirea acestei făgăduințe. Ei au călcat partea lor de con-tract și darul a fost luat dela dâșii. Dar cine poate să spună, că dacă urmașii lui Avraam să vor întoarce la Domnul cu sme-renie și pocăință și cu credință vor căuta la Acela, pe Care ei l-au răstignit, nu vor intra iară în posesiunea lor? În tot cazul noi știm, că Hanaanul cel ceresc, împărăția cerului e deschisă tuturor credincioșilor, și că ea alcătuește posesiunea veșnică a seminției celei adevărate a lui Avraam.

Această deosebită făgăduință a fost întărită și prin un act deosebit. Acum treispreceze ani dreptatea dumnezească a trecut printre bucațile de animale jertfite în semn de primire milostivă a așezământului din partea Domnului. Acum trebuia să se verse sânge și din partea celeilalte părți contractante, anume din partea lui Avraam, în semn de obligativitate de a împlini partea contrac-tului ce cădea de partea sa. Ridicat la vrednicia de contractant cu Dumnezeu Atotputernicul, el a trebuit să pecetluiască obligația sa prin ceremonie simbolică a circumciziunii sau a tăerii împrejur, care trebuia să servească de confirmare și pecete a testamentului, de semn, că omul se află în plină unire cu Dumnezeul său. Și această obligație a fost răspândită asupra întregului neam al lui Avraam. Fiecare copil de parte bărbătească, care aparține fie se-minției lui, fie de obârșie de rob, care s'a născut în casa sa sau

cumpărat cu bani trebuie supus acestui ritual în ziua a opta după naștere. Drept pedeapsă pentru neglijarea acestei dispozițiuni trebuie să servească excluderea, lepădarea dela poporul lui Dumnezeu și se pare chiar morții. Dispozițiile ulterioare dădeau o importanță deosebit de mare circumciziunii; ea deveni pecetea indispensabilă a naționalității iudaice, singura ușă de intrare în biserica iudaică cu privilegiile ei. Nici un om de alt neam nu putea să participe la săvârșirea Paștelor sau să se considere cetățean în Israel, până ce nu se supunea circumciziunii. Nici chiar sfințenia Sămbetei nu putea servi de pretext pentru amânarea săvârșirii acestui ritual mai departe de ziua a opta. Deși operația aceasta de obicei se săvârșea de tatăl copilului, dar putea să o săvârșească și oricare israelit și, în caz de nevoie, chiar de o femeie, întocmai după cum în biserica creștină botezul de obicei se săvârșea de preot, dar

Cuțite egiptene (în Muzeul Britanic).

la caz de nevoie poate fi săvârșit și de un mirean, și chiar de o femeie. Potrivit cu porunca divină și cu toată voia de supunere¹⁾. Avraam, fiul său Ismael, care avea atunci 13 ani, și toți casnicii lui au fost tăeți împrejur în aceeași zi și astfel împărtășii marelui așezământ.

Circumciziunea nu era ritual exclusiv iudaic, și pentru prima oară a fost introdus acum. Ea se întrebuinta în Egipt înainte de Avraam, dacă nu la toți, apoi cel puțin printre sacrificatori și printre aceia, care doreau să fie admiși în cele mai adânci taine ale religiei. O veche inscripție întrebuintează cuvintele „necircumcis” și „necurat” ca sinonime și pe pereții templului Honsu din Carnac, construit de Ramzes II, este închipuită înseși operația¹⁾. Herodot afirmă, că asirienii și palestinienii au împrumutat acest obicei dela egipteni. Dar această comunicare i-a fost făcută lui de sacrificatorii indigeni, mândrindu-se cu veșchimea obiceiurilor lor și de aceea nu poate avea autenticitate istorică. Fără îndoială, multe popoare au primit acest ritual dela egipteni, ca de ex. Calheenii, troglodiiții africani, etiopenii din Meroe, etc. și el se săvârșea și acum în biserica coptică și la creștinii abisinieni. Întrebuintarea lui e cu totul în obicei și la triburile cafreene din sudul Africei și chiar la unii indigeni din insulele Oceaniei și ale Americii. E greu de spus, în ce măsură

1) O fotografie după ea vezi la Ebers, *Aegypten*, p. 280.

era el răspândit printre triburile siro-arabice. Fenicienii și unele din triburile hananiene nu se circumcideau, cum se vede aceasta din diferite împrejurări, amintite în sf. Scriptură. Și din istorisirea despre Sephora (Eș. IV, 25) se poate conchide, că el nu se observa tocmai riguros nici la madianiți. Iosif Flavie spune, că ismaeliții arabieni se tăiau împrejur la vârsta de 13 ani, ceea ce evident își are origina în tradiția despre strămoșul lor Ismail. Mahomed a găsit acest obicei existând deja și el însuși a fost tăiat împrejur, când a edat Coranul. Dar el însuși n'a considerat circumciziunea, cum se pare, ca ritual religios și nu pomenește de el în legile sale. Urmașii săi totuși l-au observat riguros, ca instituție pozitivă și el se întrebuințază astăzi printre toți mahomedanii. În timpul sederii sale în Egipt, Avraam a putut să cunoască acolo acest obicei, așa că atunci, când i s'a propus de Dumnezeu în această nouă revelațiune și în noua lui semnificare, patriarhul era deja pregătit pentru acest simbol și a putut să priceapă îndată sensul lui religios. Acest senz s'a pierdut sau nu s'a luat în samă printre multe din acele popoare, care aveau acest obicei, așa că el la ele nu avea decât importanță sanitară fizică sau superstițioasă. Filon, în scopul de a recomanda această instituție a lui Israil și păgânilor, spune, că au fost patru temeiuri pentru introducerea lui, și anume de a împedea o anumită boală, proprie țărilor calde; de a păstra curățenia trupului, de a crea analogia între organele externe, care produc viața, și inimă, care produce ideea, și de a spori nașterea de copii. Dar el însuși e inclinat a considera circumciziunea drept simbol al abnegațiunii în chestia desfătării și simbol înlăturării mândriei și trufiei. În istorisirea biblică despre instituirea acestui ritua! totuși nu se spune nici un cuvânt relativ de utilitatea lui igienică sau prezervătoare. În el se arată numai un temei mult mai înalt. Acesta era semnul exterior al legăturii dintre Dumnezeu și Israil și un mijloc de a căpăta avantajele acestui așezământ. Prin el iudeii trebuiau să se deosebească de celelalte popoare, dar dându-i senz duhovnicesc și importanță simbolică, întocmai după cum El a dat o nouă însemnătate curcubeului după potop, deși el deja existase și mai înainte; sau după cum Hristos n'a inventat ritualul botezului, ci s'a folosit de ritualul deja existent, dându-i numai un nou senz și un nou har. Circumcizii s'au încredințat prin săvârșirea acestui ritual, că ei au intrat într'un nou raport cu Dumnezeu, și astfel au convenit să îndeplinească obligațiile, pe care le puneau asupra lor acest raport. Durerea, pricinuită de tăerea împrejur, putea indica la esența și severitatea legii, care avea a fi dată în

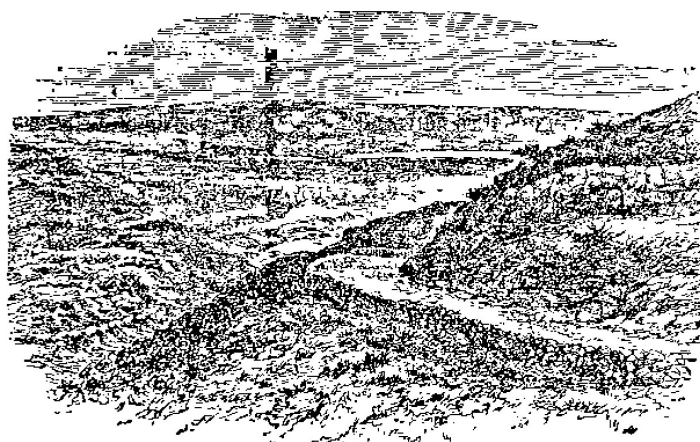
urmă, iar acum putea servi ca semn consacării lui Dumnezeu și a curățirii duhovnicești. Ea arăta, că de puterile naturale trebuie a se folosi cineva măsurat și cu respect, potrivit cu scopurile așezământului, care avea în vedere împlinirea dumnezeescului plan. Instituția aceasta nu s'a întins și la femei, pentru care nu se cerea și de oarecare ritual echivalent. Asta atârna de situația lor de supușenie. Femeea era creată pentru bărbat și bărbatul este cap femeii. Astfel ea se sfințea prin bărbat și cu bărbatul. Nu ca femeie, ci ca soție devenea ea părtașă testamentului. O situație exactă a femeilor nemăritate în această privință nicăirea nu se definește, dar se poate presupune, că relativ de ele consacrarea tatălui comunica avantajele testamentului și fiicelor. Causa, că circumciziunea trebuie să se săvârșască anume în ziua a opta, era cu totul simbolică. Negreșit, copilul, după slăbiciunea sa, nu putea înainte de aceasta suporta asemenea ritual. Dar alegerea primei zile a săptămânei a doua a vieții are un sens foarte lămurit. Numărul 7 în sf. Scriptură are o mare însemnătate. El poate fi privit sub două raporturi: ca 6+1 sau ca 4+3, și dela aceste două raporturi depinde însemnarea lui. În cazul întâiu înțelesul lui simbolic se determină de istorisirea despre facere. În șase zile Dumnezeu a făcut cerul și pământul și în ziua a șaptea s'a odihnit de lucrul său. Așa și lucrurile facerei, ca să-și găsească odihnă și sfințire trebuie să se unească cu unitatea, adică cu Dumnezeu, lucrurile lumii trebuie să se întoarcă la Dumnezeu unde ele se liniștesc și se sfințesc. Pe de altă parte: precum 4 este chipul lumii (cu cele 4 laturi ale sale și cu 4 vânturi), și 3 chipul sf. Treimi, așa 4 în unire cu 3 reprezintă lumea unită cu Dumnezeu, făptura reunită cu Făcătorul său. Astfel 7 este număr testamentar, care reprezintă armonia, unitatea, desăvârșirea și odihna. Întrebuințarea numărului 8 e strâns legată de numărul 7, alcătuind ceea ce în muzică se numește octavă, întoarcerea la primă, începutul unui nou crug. După cum ziua, care stă în afară de hotarul a 7 zile ale săptămânei creației, ea însemnă o nouă viață. De aceea ea exprimă ideea reînnoirii, a învierii. De aceea în raport cu copilul ziua a opta se considera oarecum ziua a doua a nașterii, începutul pentru el a unei noi vieți și a unei noi dezvoltări. Noi, creștinii, vedem într'însa chipul învierii lui Iisus Hristos, Care a înviat din morți în ziua a opta și ne-a dat circumciziunea duhului, prin care noi omorim pe omul cel vechiu, răstignind în noi trupul cu patimile lui și cu poftele lui și ne îmbrăcăm în omul cel nou, creat după Dumnezeu, în cuvinoșia și sfințenia adevărului (Efes. IV, 22).

După noua întărire a așezământului, lui Avraam i se făcu o revelațiune extraordinară, că și înseși Sara va naște fiu, că prea bătrâna femeie va deveni mamă. În semn al admiterei ei la binecuvântarea, făgăduită bărbatului ei, numele ei fu schimbat în Sarra (cu schimbarea ultimei litere în forma ebraică a acestui nume i în h, care însemna titlul lui Iehova). Aceea, care până acum era cunoscută sub numele „certăreața“, de acum trebuia să se numească „regina“, mama popoarelor, din care trebuia să se nască regi ¹⁾. În uimire bucuroasă, auzind această miraculoasă comunicare, „Avraam căzu cu fața la pământ și răsé“. Asta nu însemnă că el s'a îndoit de făgăduință, ci ea-l uimi prin caracterul ei neobișnuit. În sufletul său străfulgeră ideea: „Oare cel de o sută de ani să mai aibă fiu? și Sara cea de nouăzeci de ani, va mai naște oare?“ Dar el n'a exprimat această firească întrebare în auz și a înăbușit în sine protestul rațiunii firești. „Ne slăbind în credință, cum zice apostolul, el nu cugeta, că trupul său, aproape de o sută de ani, era deja mortificat, și pântecul Sarrei e în amorțire; nu șovăia în privința făgăduinței celei dumnezeiești prin necredință, ci rămase tare în credință, dând slavă lui Dumnezeu și fiind deplin incredințat, că El este puternic să-și împlinească făgăduința“ (Rôm. IV, 19-21). Credința birui într'insul îndoiala, dar făgăduința totuș rămase uimitoare și contrazicea orice experiență. În primele zile ea poate nici nu a fost așa de dorită pentru el. În curgere de 13 ani Avraam se deprinse a privi la Ismail ca la moștenitorul său. Speranțele lui se concentraseră în acest fiu al său; el se deprinse cu ideea să-l facă pe dânsul cap al tribului în locul său și moștenitor al făgăduinței, când el va trebui să treacă în pace la părinții săi. Chemat pe neașteptate să strămute aceste speranțe la un alt viitor fiu, el nu se putu să nu exprime sentimentele sale părintești și se rugă, ca „să trăiască măcar fiul său Ismail“. Unii au exprimat această exclamațiune în sens de osebit răspect al lui Avraam, care oare cum ar fi voit să spună prin aceasta: „eu nu îndrăsnesc să mă îndrept cu rugăciune relativ de acest nou făgăduit fiu, ci dăruiește-mi, ca Ismail să afle bunăvoința Ta și să trăiască viață bună, umblând înaintea ta“. Dar e mult mai probabil, că socotind, ca Ismail să fie înlocuit pentru el cu Isaac, sau chiar, că Dumnezeu are în vedere să înlăture cu totul pe acest din urmă, ca neplăcut în ochii Lui, Avraam se rugă pentru păstrarea lui și prosperitatea lui viitoare. Răspunsul lui Dumnezeu la ruga lui face

1) Sarra este cuvânt asirian Sarrat, „regina“, Sayce, *Fresh Light from the monuments*, p. 46.

asta cu totul limpede. Dumnezeu îl încredințează, că Ismail se va înmulți foarte, va fi tatăl a doisprezece prinți (Fac. XXV, 12), dar el nu va fi moștenitorul marei făgăduințe. Causa acestui lucru este evidentă. Ismail era fiul roabei, și deși în lipsa moștenitorilor dela adevărata soție, el ar fi putut moșteni posesiunile tatălui său, totuși la ivirea moștenitorului legal, el imediat trebuie să se poartă la situația mamei sale. Noi știm cât de jalnică era situația fiului roabei din exemplul lui Ismail înseși, când el după câțiva ani împreună cu mama sa au fost isgoniți din casa lui Avraam și au fost lăsați în voea soartei. Având în vedere acest caz și Mântuitorul a spus: „robul nu rămâne veșnic în casă; fiul însă rămâne veșnic (Ioan, VIII, 25). Astfel de om, înseși situația căruia era nesigură și atârna de întâmplare, nu putea fi străbunul copiilor duhovnicești ai lui Dumnezeu, a moștenitorilor marei făgăduințe, care avea a se desăvârși deplin în Evanghelie. După aceea legământul era nu din fire, ci din har. Cel ce-l primește trebuia să se înalțe deasupra tuturor oamenilor prin credința sa preferată. Moștenitorul, care trebuia să moștenească binecuvântarea și să o dea urmașilor, nu trebuia să fie fiul presupunerilor lumești sau dorințelor trupești (Gal. IV, 23), întocmai precum nu putea fi om, nașterea căruia era rezultatul unei credințe neîndestulătoare sau a nerăbdării firești. În acest dumnezeesc plan nu trebuiau să aibă loc nici un fel de calcule omenesci. Moștenitorul trebuia să fie o răsplată pentru credință, fiul minunii. Singur numai Isaac putea corespunde cerințelor stării de fapt, și drepturile lui Ismail nu puteau să intre în nici un fel de comparație cu drepturile fiului celei slobode. Răbdarea patriarhului îndelung cercată trebuia să-și găsească răsplata nu în rodul unei concubine egiptene, ci în dăruirea supranaturală a unui fiu dela propria lui femeie.

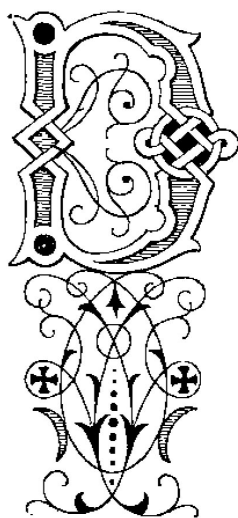

Şesul Iordanului.

CAPITOLUL XV

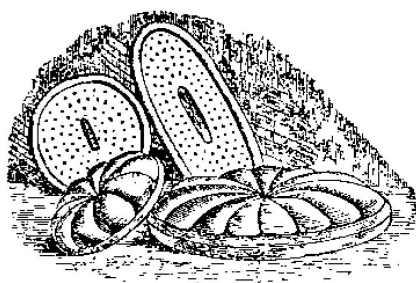
PEIREA SODOMEI ŞI GOMOREI

după întărirea aşezământului cu Dumnezeu, Avraam deveni deplin „prietenu^l lui Dumnezeu” şi trăia în comuniune necon^{ten}ită şi strânsă cu Dânsul. Dar în acel timp, când se întărea cre^{din}ţa şi creştea pietatea alesului Patriarh, creş^{te}au şi se întăreau necredin^{ţa} şi impietatea ace^{lor} oraşe rele şi nelegiuite, în mijlocul căro^{ra} trăia nepotul său Lot; ele curând umplură pa^{har}ul nelegiuirilor lor şi însfârşit îşi atraseră asupra^{şi} grozava mânie a lui Dumnezeu.

Când Avraam şedea odată într'o zi înăbu^şitoare la intrarea cortului său la d^{um}brava Mamvri, văzu trei călători, trecând pe şes. Cu bunăvoin^{ţă} adevărat patriarhală se hotărî el să-i roage să se abată pela dânsul şi să se odihnească de ză^{du}ful zilei şi de obosală. Cu ceremonialul răsăritean obişnuit, dar totodată arătând un respect mai mult decât obişnuit în felul său de adresare, patriarhul se plecă înaintea lor până la pământ. Adre^sându-se la început către acela, care se părea a fi persoana principală între călători, îl rugă să nu treacă pe alături^{ea}, şi după aceea se îngriji îndată să le procure acea plăcută mul^ţămire, care se pre^ţueşte mult la răsărit, şi anume spală călătorilor picioarele pline de colb

și obosite cu apă, și după aceea întări oaspeții cu hrană după călătorie. Și ospitalitatea să fie răsplătită: aceștia nu erau niște călători simpli, ci în persoana lor era însuși Domnul cu doi îngeri slujitori. Avraam servi personal pe oaspeții săi; el le aduse azime proaspăt coapte, tăie anume pentru dâșii un vițel, și le servi unt și lapte. Iosif Flavie și Filon găsiră dificil a presupune, ca acești vizitatori cerești în adevăr ar fi mâncat hrană muritoare. Primul zice, că numai s'a părut, cumcă ei ar fi mâncat, iar ultimul spune, că ei numai au arătat aparența de oameni ospătați. Fer. Teodorit încredințază, că aceasta n'a fost o reală consumare a mâncării, pentru că îngerii au numai trupuri vremelnice, formate și primite

Pâni egiptene.

de ei din văzduh numai pentru anumite scopuri, și că hrana, întrată în aceste trupuri, se descompune în elemente, după cum soarele preface lichidele pământului în aburi, iar nu o primește în sine. Dar nu-i nimic improbabil în acea împrejurare, că dacă ei au luat asupra-le trupuri omenesti, apoi au putut primi și

hrană, cum primesc oamenii. Adevărat, că îngerul, care a vizitat pe Manoe (Jud. XIII, 16), a refuzat să mănânce din pâinea lui; dar acțiunea celor trei îngeri, care au vizitat pe Avraam, se poate compara cu acțiunea lui Hristos după învierea sa, când în scopul de a întări credința ucenicilor săi, a mâncat înaintea lor pește fript și miere (Luca, XXIV, 43). Așa și acești trei îngeri, înduplecându-se la ruga lui Avram, îi dădură puțința să se încredințeze de prezența lor și să creadă, că ceeace vedea nu era o simplă vedenie nepăibilă. După sfârșitul ospătării, ei întrebară despre Sarra, care era tot acolo după ei în cort și putea auzi tot ce se vorbea. Ea, cum se pare, nu împărtășa în totul credința bărbatului său în făgăduința unui fiu. Imposibilitatea firească a unui așa eveniment o uimise, ca femeie, cu mare putere. Și totuși era nevoe, ca și ea de asemenea să creadă și să lucreze, ca părtaşă de bună voe la acest lucru. În acest scop să și întreprinsese vizita celor trei îngeri. Dar ei nu se adresară deodată către dânsa înseși. Modestia sexului ei și vrednicia situației sale o rețineau închisă în propria ei încăpere, dar ceeace se vorbea de călătorii aceia era destinat și pentru dânsa și fu extrem de uimitor pentru dânsa. Și iată, în timpul convorbirii, Domnul se descoperi lui Avraam: „Eu iarăși am să

fiu la tine la anu pe vremea asta, și femeea ta Sara va avea fiu", (Fac. XVIII, 10). Ospitalitatea a fost astfel răsplătită. Până acum făgăduința nu fusese determinată, acum însă se preciză exact cu fixarea și a timpului a înseși împlinirii ei. Fiul demult prezis trebuia să fie copilul acestei prea bătrâne perechi, care deja demult renunțase la orice nădejde de sămânță și din care după înseși firea lucrurilor nu se mai putea naște copil. Sarra, auzind din încăperea sa această stranie prezicere, nu o crezu și răs. Râsul ei nu fu un astfel de râs, cu care mai înainte întâmpină tot o astfel de făgăduință Avraam, adică râsul unei mirări de bucurie, ci simplu un râs sarcastic contra înseși făgăduinței, care după părerea ei nu mai avea nicio putință de împlinire. În urma acestora ea a trebuit să audă reproș din partea îngerilor, care știau cugetele ei. „Și a zis Domnul către Avraam: pentrue Sara a râs în sine înseși, spunând: se poate oare ca în adevăr eu să nasc, acum când am îmbătrânit? Este oare ceva greu la Domnul?” Atunci convingerea pătrunse în inima Sarrei și ea să spăimântă. Uitându-și sfiala sa, ea răspunse tare din încăperea sa și începu să încredințeze, că n'a râs. Dar Domnul îi zise: „Ba ai râs!” Indoiala ei curând fu risipită. Și ea crezu, cum zice apostolul: „prin credință și înseși Sara fiind neroditoare a primit putere pentru primirea seminței, și nu după timpul vrăstei a născut, căci știa, că credincios este Făgăduitorul (Evr. XI, 11).

Dar îngerii prin vizita lor la Avraam aveau de scop nu numai să comunice o veste bună despre nașterea unui fiu de către Sarra, ci mai aveau și alt scop, la împlinirea căruia erau ei acum gata să pășască. Ei plecară mai departe în drumul lor, și Avraam îi petrecu. Ei se îndreptară spre Sodoma, și când, cum spune tradiția, sosiră ei în Cafar-Beruh (astăzi Beni-Naim), de acolo pe o văgăună se deschidea vederea asupra dealurilor, ce înconjurau Marea Moartă, Domnul descoperi lui Avraam pe iria ce aștepta orașele de pe vale, ca pedeapsă pentru nelegiuirile lor urâte. Dar pentru ce Dumnezeu descoperea sfaturile sale unui om? Pentru că acest om era „prietenul lui Dumnezeu”. El fusese ales din toată omenirea, ca să fie păstrătorul adevărului dumnezeesc. El era acela, care trebuia să ducă neamul său pe calea religiei și a evlaviei. Și tot el trebuia astfel să primească puțința să transmită tuturor locuitorilor următori ai acestei țări lămurirea pricinii pierderii orașelor necredincioase, ca o prevenire contra acestor nelegiuiri. „Și a zis Domnul: „Ascunde-voi Eu oare de Avraam (robul Meu), ceeace voesc să fac? Din Avraam cu

adevărat se va trage un popor mare și tare, și se vor binecuvânta prin el toate popoarele pământului. Căci Eu l-am ales pentru aceea, ca el să poruncească fiilor săi, și casei sale după dânsul, să umble în calea Domnului, făcând dreptatea și judecata; și va împlini Domnul pentru Avraam tot ce a zis de el". Marele așezământ, încheiat cu Avraam, se condiționa de împlinirea poruncei morale de cătră oameni. La Dumnezeu nu este fățarnicie. Avraam nu trebuia să se laude cu acea iubire, de care se bucura el, ci trebuia să-și amintească, că binecuvântarea dată lui atârna de dreptatea și cuvioșia lui, așa că nu alcătuia un bun neapărat al lui și al urmașilor lui chiar și în cazul netrebniciei morale. Insuși patriarhul se putea chiar nici să nu aibă nevoie de asemenea prevenire, dar în anii următori acest adevăr adesea s'a uitat, și nici o rătăcire n'a adus atâtea urmări nenorocite, ca credința mincinoasă, cumcă înseși faptul descinderii din Avraam asigura deja pentru totdeauna descendenților săi mila lui Dumnezeu. Domnul voi acum să arate, că El avea în vedere nu numai singură familia, ci toate neamurile pământului. El voea acum să pedepsască pe vinovați și să arate desgustul său către păcat. Dar Dumnezeu totdeauna temperează mânia sa prin milă. Omeneste vorbind, El declară, că nu voește a pedepsi fără cercetare. El merge și observă, în adevăr oare locuitorii sunt așa de stricați, cum se pare. Și iată, doi îngeri se îndreptară spre vale, iar al treilea, reprezentantul slavei lui Dumnezeu, rămase cu Avraam. „Avraam stătea încă înaintea feții Domnului". El recunoștea prezența lui Dumnezeu și, după desăvârșita lui iubire, înlăturând orice frică, se apropia de Domnul și cu îndrăsneală cucernică, începu să mijlocească pentru cetatea nelegiuită. El cunoștea îndeajuns însușirile lui Iehova, ca să fie încredințat, că El este cu totul drept și infinit de milostiv. El deja știa, că Dumnezeu se arăta cu toată nepărtinirea chiar și cătră locuitorii necredincioși, cari trebuiau să cedeze pământului seminței făgăduinței. Domnul nu voi să-i arunce, până nu va seca orice nădejde de îndreptare și până nu se va umplea măsura nelegiuirilor lor (Fac. XV, 16). Avraam ar fi recunoscut dreptatea lui Dumnezeu, chiar dacă El neapărat trebuia să pedepsească pe vinovați. Și deși el se considera pe sine numai pulbere și cenușă înaintea feții lui Dumnezeu, totuși el îndrăsni să se adreseze către El cu rugare pentru îndulcirea mâniei Lui. „Și s'a apropiat Avraam și a zis: Perde-vei Tu oare pe cei dreți cu cei nedreți, și se va întâmpla cu cel drept ce se petrece cu cel necredincios? Poate sunt în cetatea aceasta 50 de dreți. Perde-vei Tu oare și nu vei

cruța tot locul acesta pentru cei 50 de drepti, de se vor afla, într'insul? Nu se poate, ca Tu să procedezi așa, ca să pierzi pe cel drept cu cel nedrept, ca să se întâmple cu cel drept, ce se petrece cu cel necredincios. Aceasta nu poate să fie dela Tine? Judecătorul a tot pământul proceda-va oare nedrept? „Și când Domnul a făgăduit, că dacă El va găsi 50 de drepti în acest loc nelegiut“ atunci îi va cruța pentru ei, Avraam, gândindu-se la ruda sa Lot și încurajat de pogorământul, cu care fusese ascultată ruga sa, începu să stăruie în mijlocirea sa până ce primi răspunsul milostiv de la Domnul, că El ar cruța toată cetatea, dacă într'insul s'ar găsi nu 50 chiar, ci numai 30, 20 sau chiar numai 10 drepti. De aici urmează de sine înseși limpede, ce însemnătate mare are mijlocirea oamenilor sfinți ai lui Dumnezeu. Modelul credinței acum deveni modelul iubirii; omul, care se arătase așa de curajos în luptă, aicea s'a arătat îndrăzneț și în rugăciune; mâinile lui au izbăvit cândva pe Lot dela vrășmașii lui de moarte, iar acum rugăciunile lui îl izbăvesc de o primejdie încă și mai mare, deși mântuirea acum, în puterea răspândirii peste măsură a viciului, nu putea să se întindă asupra întregului popor. În orașele nelegiuite nu se aflară nici cel mai mic număr de drepti, și deaceia pedeapsa lor a fost inevitabilă.

Relativ de locul, unde Avraam a stătut înaintea Domnului, s'au alcătuit multe tradiții. Locul, unde era cortul lui la stejarul Mamvri, astăzi se numește Rame sau Ramet-el-Halil și se cunoaște prin ruinele unei mari clădiri, construită din pietre enorme, din care unele au mai mult de 16 picioare în lungime. Aicea, cum istorisește Sozomen, locuitorii Palestinei se adunau anual în număr enorm de mare din toate părțile țării la iarmaroc, la care luau parte fără deosebire atât iudeii, cât și păgânii și creștinii: iudeii, pentru că ei se lăudau că se trag din Avraam, păgânii fiindcă acolo i s'au arătat lui îngerii, iar creștinii pentru că acolo în chip omenesc s'a descoperit Fiul lui Dumnezeu. Acolo duceau ei prinoase bogate și mulți aduceau ca jertfă animale; petrecând tot timpul în rugăciune, ei trăiau în corturi, întinse pe locul deschis dimprejurul izvorului central, în care ei aruncau darurile lor și din care în acest timp sfânt nime nu îndrăsnea să scoată apă. Împăratul Constantin, observând multe superstiții, care se transformase chiar în idololatrie împrejurul stejarului lui Avraam, porunci să se dărâme jertfelnicul ridicat acolo și statuile, iar în locul lor zidi o măreață biserică, și ruinile ce existau în acest loc alcătuesc, poate, resturile din zidurile ei și a pardoselei de mozaic. De acest loc se leagă

încă o amintire tristă. După sângeroasa înfrângere a iudeilor din Vethera la anul 135 d. Hr. când după o mărturie au perit din ei pânăla 580.000 de inși, numeroșii captivi de toate sexele și vrăstele au fost vânduți la mezat în robie anume în acest loc sfânt.

Despărțindu-se de Domnul, Avraam cu tristeță se întoarce la cortul său, iar cei doi îngeri călători s'au îndreptat spre Sodoma. În acest eveniment nu se poate să nu vedem preînchipuirea împrejurărilor acelei înfricoșate judecăți, care în urmă are să ajungă omenirea. În acea vreme, cum se știe, „va trimite Fiul omenesc pe îngeri Săi și vor aduna din împărăția Lui toate smintelele și pe ceice fac fărădelege, și-i vor arunca în cuptorul cel de foc“ (Mat. XIII, 41, 42). „Așa va fi la sfârșitul veacului: vor eși îngeri și vor despărți pe cei răi din mijlocul dreptilor“. Insuși Fiul omenesc nu va aduce la îndeplinire sentința asupra păcătoșilor. El va trimite pentru asta pe îngeri slujitori. Așa, când El a voit să piardă și pentapolea nelegiuită a Sodomii, El a trimis pentru asta îngeri, iar El însuși s'a retras. Cum vântul și furtuna implinesc cuvântul Lui și cum El face îngeri ai săi vânturile și slugi ale sale flacărele focului (Evr. I, 7), așa El și în genere întrebuințază armele inferioare pentru împlinirea voei Sale și El stă oarecum departe de această operație. Numai dacă noi am fi avut însușirea de a pricepe clar adâncimea lucrurilor, noi am fi găsit armonia minunată în tot Cuvântul lui Dumnezeu și minunata indicațiune asupra viitorului în evenimentele prezentului. Cronica Vechiului Testament nu este o simplă istorie. Ea este o închipuire și o prorocie, și prevestește încă alte evenimente mai interesante.

Când călătorii au sosit la Sodoma sara și au intrat pe porțile cetății, care serveau atuncea, ca și astăzi în orient, de loc obișnuit pentru punerea la cale a afacerilor, plăcerilor și a convorbirilor, Lot, care părăsise aproape cu totul viața pastorală și trăia în oraș, ședea la poartă. Văzând pe călători, el, după pilda unchiului său Avraam, îi pofti la sine în casă și le arătă o ospitalitate bucuroasă. Pentru a cerca sinceritatea lui, ei la început refuzară invitațiunea și-și arătară intențiunea de a petrece noaptea în uliță. Dar stăruința lui Lot birui refuzul lor, și ei conveniră la rugămintea lui și fură primiți de dânsul cu deosebit respect. Dar locuitorii Sodomii, înnebuniți de pofta neînfrănată, chiar în ajunul peirei lor nu se opriră dela jicnirea călătorilor prin nebunia desfrânării și pornirii lor. Frumuseța neobișnuită a îngerilor stârniră într'înșii poftele animalice și începură să ceară lui Lot să le dea pe acești călători pentru greșoasa bătae de joc. Lot, slab ca totdeauna, conducându-se de

îndemnuri bune, dar incapabil de a chibzui bine datoriile ce se impun, voi să sacrifice chiar pe fiicele sale poftelor dobitocești ale acelor oameni, decât să sufere îndatoririle de ospitalitate. Dar nici această jertfă n'ar fi putut izbăvi pe oaspeții săi, dacă aceștia singuri n'ar fi recurs la puterile lor supranaturale, și n'ar fi lovit cu orbirea grețoasă gloată, care voea să și pună mâna pe dânsii. După aceasta, pedeapsa nu mai putu fi amânată. Îngerii declarară lui Lot pricina și scopul vizitei lor grozave și-i porunciră să vestească pe toți ai săi despre asta și împreună cu dânsii să fugă din oraș. Femeea sa și două fiice erau acasă, iar fiii săi trăiau în oraș între ceilalți locuitori. El mai avea, se pare și alte fete și feciori, care se deprinsese în totul cu sodomii, cum se poate deduce asta din cuvintele îngerilor (Fac. XIX, 8, 12). Lot se grăbi să le dea de veste despre prăpădul ce-i amenința și-i îndeamnă să se folosească de vremea ce mai rămăsese și să fugă de peirea ce-i aștepta. Dar el se părea că a vorbit unor surzi. El evident nu avea nicio influență asupra acestor oameni, și în genere vestirea lui era așa de neobișnuită, că „ginerilor lui li se păru drept o glumă”. El însuși, deși convins de realitatea apropierei peirei, de asemenea nu voea să se despartă deodată de orașul, în care el se bucura de îndămânare și belșug, ci zăbovea. Atunci îngerii, poruncindu-i să-și ia femeea și pe cele două fete, îi scoase cu sila afară din oraș și le porunci să fugă în munte și să nu se uite înapoi. Dar chiar și atunci el nu putu să se smulgă cu totul din locul, de care îl legau interesele sale de traiu, și ceru, ca pentru dânsul să fie cruțat măcar unul din cele cinci orașe ale văii, mica Bela, în care ar putea să se mântuiască. Intr'acolo să și îndreptară ei pentru mântuire. Dar ei n'au putut toți să ajungă nici la acest liman de mântuire. Lor li se dase o prevenire severă să nu se uite înapoi și să nu se uite la acel oraș, din care fusese ei mântuiți din mila lui Dumnezeu. Femeea lui Lot, numele căria nu-i însemnat în istorisire, nu se putu totuși stăpâni să nu se uite înapoi, ci cu curiositatea proprie femeilor, dori numaidecât să se uite la locuința părăsită de dânsa, dovedind odată cu aceasta, cu ce neplăcere urmase ea după bărbatul său. La ce o fi lăsat ea locul, unde trăia într-o îndămânare cu adevărat vrednică de invidiat? Și apoi este oare vreun adevăr în inșeși prezicerea despre peirea imediată a acestui oraș? Regretul ei ne la vreme, îndoiala ei necredincioasă au fost imediat pedepsite: „Ea se prefăcu în stâlp de sare”. Și Domnul, Iisus Hristos indică lecția, înfățișată de viața ei în puținele dar instructivele cuvinte: „aduceți-vă aminte de femeea lui Lot!” (Luca, XVII, 32). În această

localitate până astăzi se ridică o stâncă acoperită de sare, având contururile grosiere a figurii de om, și tradiția vede în ea resturile nefericitei femei, numind această stâncă (dela poalele muntelui Djebel • Usdum) „Femeea lui Lot“. Indicând această împrejurare, un autor sacru al timpurilor următoare zice: „drept monument al sufletului necredincios a rămas un stâlp de sare“ (Intelep. X, 7). Când răsărea soarele, Lot a ajuns la orașul Bela, care a început a se numi Sigor. Tot în această zi se săvârși grozava pedeapsă asupra celorlalte patru orașe: Sodoma, Gomora, Adma și Sevoim. Din cer se revărsă lavă distrugătoare de pucioasă și foc, iar în ziua următoare din acel loc, unde erau orașele nelegiuite, se ridică numai putoare și fum, ca „fumul din cuptor“, și se învăluia un iezer tulbure gălbui, cunoscut astăzi sub denumirea de marea Moartă.

Vestea despre această nenorocire se răspândi până departe nu numai în pământul Hanaan, ci chiar până la cele mai depărtate țări. În muzeul Britanic se află azi o veche placă, care conține un extras dintr'o poemă acadiană, (cu o traducere asiriană atașată la ea), care se referă, pare-se, anume la acest eveniment. Locul acesta se citește astfel: „din mijlocul adâncimei cerului s'a pogorît furtuna; din mijlocul tăriei se ivi pedeapsa meritată. Sabia fulgerului a tocat pământul ca pe niște iarbă. În cele patru vânturi vâlvăia fulgerul, asemenea focului distrugând. El a lovit pe oameni în orașele lor; el a nimicit trupurile lor. În oraș și-n țară s'a instaurat tristețea, lovit-a el pe mari și pe mici. Pe cel liber și pe rob l-a lovit el deopotrivă; el a umplut pământul de durere; în cer și pe pământ a bântuit el asemenea unei grozave furtuni și totul a făcut prada sa. La locul de refugiu al zeilor săi grăbiră oamenii și scoaseră plânset mare. Ei primiră puternică apărare dela zeii lor și au fost acoperiți ca și cu o haină“. Nu-i de mirare că asemenea grozav eveniment a trebuit să atragă asupra sa atențiunea și a scriitorilor vremilor următoare și indicațiune asupra lui întâlnim atât la scriitorii de mai târziu iudei și ai Noului Testament, cât și la cei păgâni. Iosif Flavie vorbește despre el următoarele: „provincia din preajma ezerului Sodomei cândva era țară binecuvântată după rodnicia sa și se împodobește cu multe orașe, dar acuma ea este cu totul arsă. Se spune, că pentru nelegiuirea locuitorilor ei ea a fost distrusă de fulger. Chiar până astăzi se pot vedea unele rămășițe ale focului ceresc și urmele a cinci orașe; până și în fructe se arată cenușa: după exterior și culoare ele se par adevărate fructe, dar îndată ce le sfermi cu

măna, ele se prefac în praf și cenușă¹⁾. Sf. Ap. Iuda în propria sa epistolă spune, că „Sodoma și Gomora și orașele din împrejur, care asemenea lor se desfrânau și umblau după trup străin și care au fost supuse pedepsei focului veșnic, sunt date ca pildă tuturor celor ce fac rău” (Iuda, 7). După mărturia ap. Petru, Dumnezeu „osândind orașele Sodoma și Gomora la peire, le-a prefăcut în cenușă, dând pildă viitorilor necredincioși” (2 Petru, II, 6). Despre evenimentul acesta mărturisesc și scriitorii păgâni de mai târziu. Istoricul roman Tacit descrie amărunit marea Moartă cu particularitățile ei deosebite și apoi zice: „șesul vecin cu dânsa, cândva roditor și populat cu orașe mari, a fost pierdută prin fulger, urmele căruia se vede pământul ars, astăzi cu totul neroditor”²⁾. Vechiul geograf Strabon (XVII, 2, 44), vorbind de marea Moartă (pe care el, de altminterlea, o confundă cu ezerul Sirbonsc dela hotarul Egiptului), explică particularitățile ei neobișnuite prin acțiunea puterilor vulcanice subterane, deși adaogă mărturia despre tradiția păstrată de locuitorii de acolo, că ea s’a format în urma catastrofei, care a distrus Sodoma și alte douăsprezece orașe supuse ei, cea mai mare parte a cărora a fost înghițită de valurile ezerului.

Toate aceste mărturii confirmă cu suficiență veracitatea grozavului eveniment, dar totodată înlesnesc întru câtva lămurirea a înseși modului distrugerii orașelor. Localitatea aceasta te uimește prin belșugul de pucioasă. „Izvoarele de pucioasă, zice unul din cei mai noi cercetători, pretutindenea izbucnesc aicea pe țărmuri. Pucioasa zace aicea pături întregi sau risipită în bucățele și peste tot șesul pustiit. Împreună cu aceasta, smoala în pânze compacte iese dela fundul ezerului, se vâă în scobiturile stâncilor stă amestecată cu nisip pe țărm chiar sau se prezintă chiar amestecată cu aceeași pucioasă, oare cum ca din cauza unei neobișnuite sgușdături... Inferbântarea și aprinderea unei asemenea mase de materie inflamabilă dela fulger și din altă pricină oare care, împreună cu cutremurul, care aruncă smoala și pucioasa din ezer, sunt în stare singure de sine să producă pustiire pe câmpul dinprejur”³⁾. Această particularitate astfel singură de sine face destul de clar mijlocul peirei orașului. Pentru aceasta nu este trebuință să presupunem nici chiar acțiunile subterane a puterilor vulcanice. Toate ne arată anume la aprinderea substanțelor inflamabile, ce se aflau acolo în așa im-

1) Iosif Flavie, Bell. Iud. IV, 8, 4.

2) Hist. V, 7.

3) Land of Esrael, p. 358.

belșugare, și această aprindere putea să se producă dela fulger sau din altă pricină, prefăcând toată valea cu orașele într'o noapte fumegândă, cum a și fost după istorisirea biblică. Pliniu spune, că în Licia pe vremea sa erau așa numiții munți Efestovi, cari constau din niște substanțe așa de inflamabile, că puteai să le aprinzi chiar cu un tăciune; de foc nisipul de pe malurile râurilor se aprindea, și înseși apa, după calitatea sa îmbăcsită cu pucioasă, nu numai nu stângea focul, ci-l întărea. În vederea acestei împrejurări devine înțeles, pentru ce n'au rămas nici urme dela orașele distruse, chiar dacă se presupune, că nu toată valea a fost potopită de ezer. Ele au putut se fie construite din aceleași materiale arzătoare, din pricina cărora au perit. Catastrofa aceasta natural a produs o profundă schimbare în localitatea înconjurătoare, care din oază luxuriantă se prefăcu într'o pustietate posomorită. Toate acestea au fost, negreșit, numai cauzele secundare, ce au servit numai pentru lămurirea mijlocului peirei orașelor necredincioase, dar în dosul lor stă cauza principală și primară: voea Dreptului Judecător, Care cele mai naturale cauze le-a întrebuițat, ca arme și mijloace ale realizării ale sfintei Sale drepte judecăți. Ce se atinge de situația topografică a pentapolei Sodomite, apoi până astăzi ea încă n'a fost stabilită cu destulă exactitate. Dar majoritatea geografilor moderni presupun, că orașele acestea se aflau spre nord de marea Moartă, în acea parte a văii Iordanului, care astăzi este potopită de apă. Aceasta presupune dela sine, că marea Moartă exista deja și înainte de catastrofă, de oarece ea servea de bazen, unde se vărsau apele Iordanului, dar fără îndoială era de proporții mai mici și se distingea prin alte însușiri, era poate tot așa de limpede și vivificatoare, ca și lacul Galileei sau al Genisaretului¹⁾.

Peirea orașelor Sodomite este unul din evenimentele cele mai groaznice și remarcabile din Biblie, și la el se fac tot mai dese indicațiuni, ca la dovada înfricoșatei mâinii dumnezeiești pentru călcarea tuturor legilor morale. Oamenii s'au folosit puțin de îndemnul și prevenirea, de care se păstrează numai amintirea. Marea lecțiune, dată de potop, își perdu-se deja de mult puterea sa, și decăderea generală a religiei și moralității, nerușinarea și desfrâul vădit, ce predominau în aceste orașe, cereau un eveniment extraordinar, pentru a împedeca creșterea răului și a arăta

1) Posibilitatea unei astfel de prefaceri a unui ezer limpede în tulbure și sărat s'a dovedit în timpurile din urmă prin fenomenul observat în Italia asupra unui ezer, în care prin acțiunea forțelor vulcanice subterane, apa limpede ca oglinda fără de veste s'a turburat până într'u atâta, încât a perit în el tot peștele. Aceasta a fost în timpul vestitului cutremur istic.

mânia lui Dumnezeu asupra destrăbălării și viciului. Anume de aceea aicea în mijlocul unei populațiuni industriale, pe unde neconținut treceau oștiri, călători, negustori și caravane, a fost ridicat un înfricoșat monument al mâniei dumnezeiești, pe care-l puteau vedea toți și vestea despre care se putea răspândi până la cele mai depărtate margini ale pământului, așa că oamenii să se înțelepțească prin el și să priceapă, că Dumnezeu dă o nouă prevenire înainte de a lovi, dar că atunci când trimite dreapta sa pedepsitoare, ea e nebiruită.

Istoria următoare a lui Lot este tristă și umilită. Din pricina slăbiciunii și a neîncrederei sale el s'a temut să trăiască în Sigor și se refugiază cu fiicele sale în una din peșterele, în care abundă dealurile, ce atârnă deasupra mării Moarte, și acolo fără să vrea s'a făcut vinovat de o nelegiuire monstruoasă. El asemenea lui Noe după potop, se dădu la băutură. Cele două fete ale lui, socotind că tot celalalt neam omenesc a perit, se folosii de această slăbiciune a lui pentru restatornicirea neamului, și lor li s'au născut fii Moab și Ben-Ami, care au devenit protopărinți a două popoară, numite după numele lor: moabiți și amoniți. Istoria risirea aceasta, după presupunerea critice negative, nu are temei istoric și că ar fi inventată de israeliții de mai târziu pentru a-și exprima ura lor către aceste două popoară. Dar origina acestor popoară din Lot și înrudirea lor apropiată cu israeliții se confirmă în alte locuri ale Bibliei. Istoricul, dacă el ar fi dorit să ascundă neajunsurile sfintei familii și să prezinte pe străbunii săi într'o lumină mult mai atrăgătoare, de bună samă ar fi omis aceste amărănțimi sau s'ar fi silit să le scuza cumva această nelegiuire nevoită. Dar autorul cărței Facerea istorisește despre această împrejurare cu o deplină sinceritate, care poartă asupra sa pecetea neștearsă a verității. Un scriitor de mai târziu, manifestând ura neîmpăcată, ce ar fi existat în timpurile din urmă față de aceste popoară, negreșit ar fi putut inventa istorisiri, ce ar servi pentru ponosirea lor. Dar el te miră de ar fi fost atât de sincer, ca să asigure pentru ele anumite drepturi, cum a făcut aceasta Moise, sau să le numească fiii

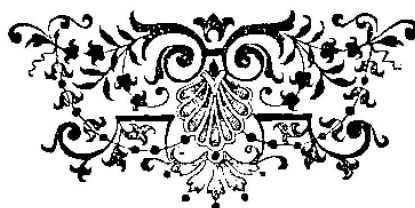

*Interiorul unei case din pechime
(depe un monument roman).*

lui Lot, cum face aceasta el (Deuter. II, 9, 10). Strânsa legătură a acestor două popoare, cum o vedem noi în curgerea întregii istorii ¹⁾, confirmă tradiția despre origina lor comună. Nicio explicațiune alta a acestei legături n'ar fi suficientă, și astfel toate arată, că istorisirea despre origina lor are o deplină veracitate istorică. Impulsiunea spre nelegiuire este evidentă. Pe de o parte e posibilă presupunerea, că fetele lui Lot, considerau tot neamul omesc pierdut, exceptând pe tatăl lor și pe dânsule. Dar pelângă aceasta, ele se poate să fi avut și alte impulsiuni: spunând că „nu este om pe lume, care se între la ele după obiceiul a tot pământul“, ele puteau să înțeleagă ilegalitatea de a intra în legături de căsătorie cu indigenii. De aceea, dându-și sama de nevoea de a-și păstra neamul lor, unde își puteau ele găsi bărbați? Cine ar fi putut să intre în căsătorie cu ele, care fusese locuitoare ale orașului necredincios și nenorocit al Sodomei? Ismail, ruda lor, era încă copil. Astfel în vederea lor rămăsese numai un singur mijloc pentru păstrarea neamului lor, ceeace ele și făcură. În același timp ele știau, că ar fi imposibil să convingă pe tatăl lor să convină conștiincios la săvârșirea nelegiurii. Deaceea ele pentru atingerea scopului lor au și recurs la îmbătarea lui. E neîndoelnic deasemenea, că înrâurirea destrăbătoare a orașelor de pe vale, desfrânarea și corupția ce domneau acolo făcș ar fi înjosit nivelul lor moral și ar fi întunecat în ochii lor mărimea crimei. Și iată astfel Lot pogoară de pe paginile istoriei sfinte, adevărat, mântuit, dar cu pierderea a tot ceeace el considera scump pentru sine. Acum el era văduv, fără casă, fără copii, având numai moștenitori ai rușinei sale, și prezentând deplin contrast cu Avraam, care avea pace și bucurie în credință și asupra căruia se împlinise cuvântul Scripturii: „Buna cinstire la toate e de folos, având făgăduința vieții de acum și a celei viitoare (1 Tim. IV, 8). Cu toate acestea, ap. Petru numește pe Lot drept (2 Petru, II, 7). Dar dreptatea omenească e relativă. Comparativ cu obiceiurile și caracterul acelora, în mijlocul cărora el trăia, virtutea lui Lot fără îndoială strălucește luminos. Și dacă felul lui de trai de după aceea a descoperit în el slăbiciuni, dedare la lume, iubire de sine, atunci propriu duhul moral al lui nu poate fi pus la îndoială și cere aprobare. Dumnezeu nu pecetluiește nedesăvârșirea cu aprobarea sa, dar El e milostiv în aprecierea sa asupra neputințelor fapturilor, și curățenia personală și credința primesc oare care laudă, deși

¹⁾ Numer. XVII; 1 Reg. XIV, 47; 2 Paral. XX, 1; Ps. LXXII; Sof. II, 8.

ele ar fi legate cu imperfecțiuni sub alte raporturi. Lot a trebuit să se lupte contra unor ispite serioase, pe care și le-a atras mai cu samă el, și el a luptat cu succes contra celor mai rele din ele. El a fost mântuit din peirea generală, pentru că Dumnezeu a văzut acel bine, ce se afla într'însul, deși în același timp prin diferite încercări El a pedepsit necumințenia lui și duhul dedat lumii. Cum o stea se deosebește de alta în slavă, tot așa de deosebite sunt și gradele de moralitate. Lot, negreșit, după cuvioșia sa stă mult mai jos decât Avraam, dar și el, trăind între necredincioșii ce-l înconjurau, s'a înălțat între dânsii până întru atâta moralicește, încât a meritat în totul numele de „drept“, ce i s'a dat de ap. Petru: „căci acest drept, trăind între ei, zilnic se chinuia în sufletul său cel drept, văzind și auzind lucrurile nelegiuite“ (2 Petru, II, 8).

Virsaola (Patria lui Isaac).

CAPITOLUL XVI

NAȘTEREA LUI ISAAC

insprezece ani Avraam a trăit la dumbrava Mamvri. Dar iată el iarăși mișcă tabăra sa spre sudul țării. Motiv la aceasta a servit, probabil, nu simplu dorința de a găsi pășuni mai bune pentru turmele sale. Cumplita nenorocire, ce se deslănțuise asupra văii Sodomei cu cele cinci orașe, înfățișarea acestei localități pustiite, ideea ruinei, ce ajunsese pe Lot și familia sa făcură toată localitatea înconjurătoare insuportabilă pentru duiosul patriarh. Chiar dacă el știa de mântuirea lui Lot, apoi el totuși nu putea avea mângâere în comuniune cu dânsul, mai ales dacă pânăla dânsul ajunsese știrea despre nelegiuirea nepotului său. Și iată el părăsi locul unde sălăsluise până atuncea și se îndreptă în ceialaltă parte spre acea țară, încotro cândva fugise Agara

din pricina împilărilor stăpânei sale, dintre Cades și Sur, și pe care însuși Avraam o străbătuse în drumul său spre Egipt și înapoi. Aicea el se mișca dintr'un loc la altul și însfârșit își întinse cortul său aproape de orașul Gherara. Acest oraș era situat într'o vale, ce ducea spre Virsavia, de care el se afla la o depărtare cam

de patruzeci de kilometri. Rămășițele lui constau dintr'o movilă de ruine, numite Umm-El-Djerar, la 15 kilometri spre sud de Gaza, cam la 45 kilometri dela Elefteropole, unde se pot vedea resturile cisternei și multe hârburi de vase de lut. Acolo patriarhul pentru întâia oară veni în atingere cu filistenii, cari în anii următori au trăit în Șefel, adică în șesul de pe țărmul Hanaanului, purtând războaie necontenite cu israiliții. Acum ei nu alcătuiseră acea alianță din cinci orașe, care a fost așa de puternică și de grozavă pe vremea judecătorilor, ci prezentau un trib de păstori, trăind sub conducerea unui rege, care purta titlul de Abimelec, „tatăl regelui“. În anii următori s'au întărit în așa măsură și căpătară așa însemnătate, încât dela dâșii și toată țara a început a se numi Palestina, care numire înlocui cu totul, pe timpul stăpânirii grecești, vechea numire de Hanaan. Ne fiind încă nici numeroși, nici războinici în acest period al istoriei lor, ei, deși nu s'au de origine semită, primiră cu voe bună pe patriarhul pribeag și se pare că înțelegeau limba lui. Cel puțin însuși cuvântul Abimelec este semit, și chiar în istorisire nu-i nicio urmă, care să arate nevoea de traducător în contactul lor cu evreii (1 Reg. XVII). Se poate ca ei, cucerind pe cei întâi semiți veniți în acele părți, au primit limba triburilor cucerite, cum aceasta nu odată s'a petrecut în istorie.

Raporturile prietenești dintre ei și Avraam la început te miră de s'au stricat pentru aceleași motive, care au dus la dificultăți cu faraon în Egipt acum douăzeci de ani. Iar și aicea Avraam a trebuit să dea pe Sarra drept sora sa, pentru că, cum adaogă traducerea celor LXX, „el se temea să zică, că aceasta e femeea lui, ca locuitorii orașului aceluia să nu-l omoare din pricina ei“, și iarăși chestiunea se termină cu aceeași, de oarece Abimelec „a trimis și a luat pe Sarra“. Dacă aicea s'a avut în vedere frumusețea Sarrei, apoi asta fără îndoială ar fi prezentat oare care greutăți, deoarece Sarra în acest timp avea 90 ani. Și de aceea unii critici afirmă, că această istorisire este numai simplu o repetiție a aceiași istorisiri care e inserată în capitolul XIII. Dar numai introdusă aicea de un elohist, pe când precedentă fusese introdusă de un iehovist. Dar trebuie să avem în vedere, că toate amărățimile acestor două istorisiri sunt cu totul deosebite și nu-i nimica improbabil în acea împrejurare, că aceeași primejdie de două ori a putut să amenințe în timpul petrecerii lui Avraam printre popoarele păgâne. Iar ce se atinge de cauzele, care au făcut pe Abimelec să o ia, apoi trebuie să ne amintim, că puterile ei fizice erau renăscute din timpul vizitei celor trei îngeri, așa că ea fu în

stare să conceapă și să nască un prunc, din care pricină frumusețea ei a putut să se păstreze chiar și până la această vârstă înaintată. Pe de altă parte Abimelec a putut pur și simplu să dorească să se apropie prin legăturile de rudenie cu puternica căpetenie a tribului și să încheie astfel o căsătorie de onoare între sine și poporul său. Ce se atinge de motivele, care l-au făcut pe Avraam să recurgă iarăși la dosirea adevărului, apoi aceste motive au putut fi numai nemărginita sa credință în ajutorul de sus. Dumnezeu încă odată a arătat ajutor femeii sale, și după credința lui Avraam El o va apăra iară. Făgăduința moștenitorului din propriul ei trup, legiuit conceput, trebuia să se împlinească; nicio întâmplare nu trebuia să întârzie împlinirea făgăduinței dumnezeiești; orcât de periculos ar fi drumul, orcât de grea era situația, neapărat trebuia să se prezinte ieșirea din ea. Și această nădejde în Pronea cea a toate conducătoare și credința în menirea sa înaltă au făcut pe Avraam liniștit și au susținut într'însul nădejdea la tot ce-i bun chiar și în situațiile cele mai critice. Și nădejdea lui s'a justificat pe deplin. Dumnezeu a prevenit pe Abimelec în somn să nu săvârșască nelegiuirea, ce o avea el în gând. „Iată tu vei muri pentru femeea pe care ai luat-o, căci ea are bărbat“, i-a vestit glasul dumnezeesc. Legea scrisă contra adulterului nu era încă edată (Deut. XXII, 22), și totuși urâciunea acestui păcat se recunoștea deja limpede în obștea omenească, iar aicea și însuși Dumnezeu își exprimă prevenirea sa contra lui. Mai înainte El a rezervat lui Faraon însuși să cunoască urâciunea acestei nelegiuiri din urmările sale proprii și personal nu l-a prevenit contra crimei; Regele Gherarei însă sub raport moral stătea mai sus ca Faraon; el deosebea binele de rău și voea să urmeze legea conștiinței; el avea oare care cunoștințe despre Dumnezeu (Elohim) și era gata să primească orice comunicare a voei Lui. Din această cauză i s'a și dat lui visul. Acest mijloc de comunicare adesa se întrebuința în vremea aceea, când nu se dădeau revelațiuni directe sau trimiși dumnezeiești. Tot astfel de exemple au fost și în urmă. Iacov în câmpul Luz, Laban în timpul prigonirii de către dânsul a ginerelui său, Iosif în timpul prevestirii ce i s'a făcut în privința viitoare sale slave, celălat Iosif în chestiunea logodirei cu dânsul a sf. Fecioarei Maria, înțelepții dela răsărit înainte de întoarcerea lor în patria lor, ap. Pavel în timpul marelui naufragiu al corăbiei: toți aceștia au primit dela Dumnezeu comunicări prin vis. În cazul defață a fost arătată pricina pedepsei trimise în chip miraculos, care lovise pe Abimelec și casa lui. Ea fusese trimisă în scopul

de a-l preveni de a pricinui Sarrei vreo jicnire și de la săvârșirea unei nelegiuiri fără de voe de regele unui popor, care nu luase parte la viciile grosolane ale hananeilor și în mijlocul căruia rămăsese încă unele urme ale adevăratei religiuni. Regele cu tot dreptul a putut să zică, că el a lucrat aceea nu cu gânduri rele, ci cu sinceritate în inimă și cu nevinovăție în mâni; el putea în această privință în tot cazul să numească pe poporul său drept și Dumnezeu a binevoit să descopere și să numească lucrurile Proniei sale și să-i arate, cum să se poarte cu Avraam și cum să-l răsplătească pentru ofensa adusă. Abimelec îndată a trebuit să inapoeze pe Sarra bărbatului ei și să ceară mijlocirea lui Avraam: „că el e proroc, și să te rogi tu și să cei mijlocire“. Dar în ce înțeles Avraam era proroc (nabi)? Noi ne-am prea deprins să dăm această numire numai acelor persoane insuflate de Dumnezeu, care preziceau viitorul. Dar întrebuițarea acestui cuvânt în sf. Scriptură nu se mărginește numai la acest înțeles. Așa se numește tot cel insuflat de Dumnezeu sau celce servește de unealtă a comunicării voei Lui oamenilor. Aaron, care vorbea în locul lui Moise, deasemenea se numește proroc (Eș. VII, 1). „Nu vă atingeți de unșii Mei și prorocilor Mei nu le faceți rău!“ zice Domnul, subînțelegând pe patriarhi (Ps. CIV, 15). Tot așa deja în timpul creștinismului învățătorii credinței se numeau proroci, cu toate că ei nu preziceau viitorul¹⁾. De aceea și Avraam, ca om care se bucura de o deosebită bunăvoință a lui Dumnezeu și se afla în comuniune cu Dânsul, capătă deasemenea titlul de proroc, și Abimelec cu plăcere recunoaște într'insul persoană sfântă, care poartă această funcție sfântă, și l-a rugat să mijlocească, în scopul de a i se erta greșala sa cea fără de voe. Funcția de mijlocitor nu era deja nouă pentru patriarhul. Ea alcătuia o parte necesară a acelui miraculos raport, în care din timpul înoirii așezământului stătea Avraam cu Iehova. După cum el cu smerenie bărbătească mijlocise pentru orașele din vale înainte de peirea lor, așa și acum păși el în calitate de mijlocitor pentru Abimelec și înălță rugăciune pentru dânsul către acel Dumnezeu, care binevoise să-i dăruiască asemenea daruri. Mijlocirea aceasta a fost auzită; boala contenî, și Abimelec cu casa sa se izbăviră de frică, cu care fusese lovită inima lor. Regele, recunoscând în totul înalta situație a lui Avraam, îi reproșase foarte blând pentru purtarea, care putea să-l ducă atât pe dânsul, cât și pe poporul său la săvârșirea unei mari nelegiuiri. „Și chie-

1) Fapt. XIII, 1; 1 Cor. XII, 28; XIV, 29.

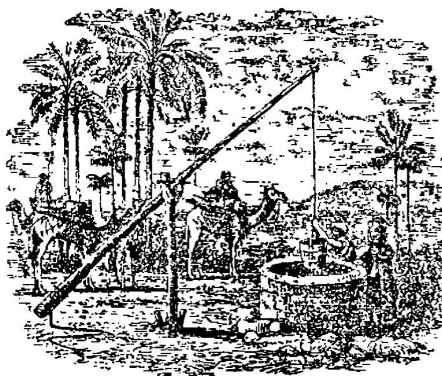
mând Abimelec pe Avraam i-a zis: Ce ai făcut tu cu noi? Cu ce ți-am greșit eu, de ai adus asupra mea și asupra țării mele păcat mare? Tu ai făcut cu mine lucruri, care nu se fac. Ce ai avut tu în vedere, când ai făcut fapta asta?“ Avraam s'a desvinovățit cu aceea, că n'a avut încredere în moralitatea locuitorilor, cari nu erau, cum presupunea el, închinători ai adevăratului Dumnezeu și puteau să-i aducă ofensă și jignire curat din motive religioase. „Eu socoteam, zise el, că nu este în locul acesta frica de Dumnezeu, și mă vor ucide pentru femeia mea. Și apoi ea, adăose el, și cu adevărat îmi este soră: ea este fiica tatălui meu, dar nu și fiica mamei mele, și a devenit femeia mea“. Desvinovățirea aceasta satisfăcu în totul pe Abimelec, și el, dând lui Avraam tot felul de daruri, își exprimă chiar dorința să rămână în raporturi bune cu o personalitate așa de influentă, care poseda nu numai o mare bogăție și o însemnată putere de războiu, ci se afla și în raporturi deosebite cu cerul, așa că în tot cazul era om misterios și neobișnuit. Din această pricină Abimelec propuse lui Avraam să-și aleagă localitatea cea mai bună din toată țara sa și să se așeze acolo. Printre darurile date lui Avraam, el îi distribui deasemenea și bani și anume dându-i o mie de siclii de argint. Despre prețul și forma acestui dar nu știm nimic. Textul ebru il numește simplu „o mie de arginți“, și aceasta probabil, ca și mai târziu la cumpărarea peșterii Mahpel, era argint ne bătut în monetă, în inele sau în altă formă, având anumită greutate. Înainte de a elibera pe Sarra, regele filistean i-a făcut un blând reproș, exprimat într-o limbă enigmatică, care-l face foarte greu pentru interpretare. Și anume el îi zise: „Iată eu am dat fratelui tău o mie de siclii de argint; iată aceasta e vâl ție peste ochi înaintea tuturor, cari sunt cu tine și înaintea tuturor tu ești justificată“. S'au exprimat diferite interpretări și explicațiuni a acestei expresiuni. Ea însămnă, se pare, că de oarece Avraam, pe care Sarra îl numise fratele său, îi era bărbat, apoi ea trebuia să acopere fața sa și astfel să se recunoască pe sine ca femeie măritată, potrivit cu obiceiul, ce exista în acel popor (XXIV, 64). Banii, cum presupun unii, au putut fi destinați ei, ca să-și cumpere vâl, așa încât nimenea să nu mai poată cădea în eroarea lui Abimelec. Dar obiceiul de a da bani pentru cumpărarea unor oarecare lucruri e cu totul străin în practică și acelor vremi primitive și-ar fi fost și aicea cu totul ne la locul lui. După altă interpretare, Abimelec a avut în vedere prin darea argintului să provoace pe Sarra și pe bărbatul ei să uite purtarea lui față de dânsa, ca

față de o femeie măritată, și cuvântul „văl” l-a întrebuințat, poate, în scopul de a-i aminti ei, că dacă ea ar fi purtat acest văl, cu venit fiecărei femei măritate, apoi el n'ar fi căzut în eroare. Alții în fine găsesc cheia acestor cuvinte enigmatice în respectul superstițios, pe care regele filistean l-a simțit către proroc, pare că vorbea Sarrei: „Poate că el ți-i și frate, cum ai spus; dar fie că ți-i frate sau bărbat, în tot cazul în virtutea caracterului sfânt de proroc, apărarea ta deplină contra oricărei jigniri este vălul, care te poate apăra de privirea ochilor necurați, nu numai aicea, în Filistia noastră, dar și pretutindenea, orunde te-ar duce pribegia ta. Femea prorocului n'are nevoie să se teamă de jicnire și n'are nevoie ca să recurgă pentru apărarea sa la minciună”. „Așa a primit ea lecție”¹⁾. Așemenea explicare e foarte verosimilă; decât numai e greu de înțeles pentru ce Abimelec pomeneste de darul său bănesc, în această privință. Evident, toată cuvântarea se învârtă împrejurul darului; cea mai firească explicare constă în aceea, că el dorea prin acest mijloc să facă pe străini să se împace cu cei ofensați și să uite nefericita întâmplare. Banii primiți de Avraam se destinasă oare cum ca mărturie și semn, că Abimelec își recunoștea vina și că scuza sa a fost primită. Darea de daruri spre confirmarea a anumite afaceri era obiceiul, care în vechime se întâlnea nu a rare ori.

După acest eveniment Avraam nu se opri multă vreme în apropiata vecinătate a Gherarei, ci folosindu-se de învoirea, dată de Abimelec, el se mișcă cu turmele sale spre valea roditoare, care ducea dela marea spre Virsavia. Acesta e un ținut bine udat. Pe vale trece un râuleț curgător, care udă o mare întindere, și în partea de apus a șesului sunt multe izvoară, care revarsă pretutindenea umezala binecuvântată. În toată țara apa să obține prin separea de fântâni până la o adâncime mai mare sau mai mică. Sosind la locul drag, Avraam săpă pentru sine o fântână proprie, care în urmă a început a se numi Virsavia. Situația ei este foarte cunoscută. Ea astăzi se numește Bir-es-Seba și se afla în Vadi-es-Seba, care se întinde pe o distanță de câțiva kilometri dela răsărit spre apus, și după aceea, cotind spre nord, se unește cu Vadi-Guzze deasupra căria stă Umm-Djerar. Acest Vadi se termină în dunele de nisip pe malul mării, puțin mai jos de Gaza. Virsavia se află astfel la 45 kilometri spre sud de Hebron. Fântânile existente acolo au fost diferit numărate de călători, așa că unii au găsit 7, iar alții mai puține, dar mai însemnate două, dintre

1) Dr. Oswald Dykes, Abraham, p. 224.

care cea mai mare $12\frac{1}{2}$ picioare în lărgime, iar cealaltă la oarecare depărtare spre sud-vest, are 5 picioare în diametru. Apa, care se distinge prin curăţenie şi gust plăcut, se află la adâncime de 40 picioare. Partea de jos a fântânei celei mari e săpată ca la 16 picioare în stâncă masivă. Imprejurul amândurora se află mulţime de uluce pentru adăpatul vitelor şi ghizdele de piatră pentru apărarea gurei fântanei, şi care poartă numeroase urme de rosături de frânghie, cu care s'a scos apă. Aceste ghizde de piatră sunt probabil din veacul XII d. Hr. de oare ce pe una din ele s'a găsit o inscripţie arabă, care arată cu aproximaţie anume acest period. Pe câteva dealuri spre nord de fântână se văd resturile unei aşezări vechi.

Fântână veche în Palestina.

Dar de oarece casele au fost construite din materiale slabe, apoi şi resturile acestea nu prezintă un deosebit interes. Fântânele înseşi fără îndoială se referă la o mare vechime, şi din pietrele întrebuiţate pentru refacerea din nou a fântânilor, unele au putut aparţinea anume acelora, care au fost puse aicea în timpul patriarhului. Trăsăturile localităţii au putut să se schimbe numai foarte puţin, şi aspectul dealurilor dinspre nord, ca şi ale marelui şes Arab-el-Āzazime dinspre sud, care se pierde în pustiu, erau probabil în toate privinţele aceleaşi, care se înfăţişază şi astăzi privirii călătorilor celor mai noi.

Trecând câţva timp după depărtarea patriarhului Avraam din hotarele Gherarei, Abimelec, având în vedere puternicia şi influenţa patriarhului, găsi avantajos să încheie cu dânsul alianţă. Indemn la asta n'a fost simplu dorinţa naturală de a fi în raporturi de prietenie cu un om bogat şi puternic, şi înseşi alianţa, o învoeală simplă particulară de obştească încredere şi respect; aceasta a fost o alianţă formală de trib, încheiată cu ceremonialul obişnuit şi întărită prin prezenţa reprezentanţilor ţării. În calitate de martori ai învoelei, Abimelec a adus cu sine pe Filol, comandantul oştirii sale, şi, după adevărarea traducerei greceşti, pe Ahuzat, cel mai de aproape prieten al său (XXVI, 26). Indemnul special pentru această învoială a servit una din acele certuri pentru apă, care sunt aşa de obişnuite între locuitorii pustiei. Filistenii începuseră

să se opună pretențiilor lui Avraam de a stăpâni fântâna, care fusese săpată de dânsul cu mare osteneală. Aceasta la început se făcuse fără știrea stăpânului lor; și când Avraam comunică despre asta lui Abimelec, atunci acesta deodată recunoscuse dreptatea pretențiunii patriarhului și întări dreptul lui. După aceea între dânsii fu încheiată o alianță formală, când regele recunoscuse drepturile lui Avraam, și Avraam din partea sa se jură să fie cu dânsul și cu urmașii lui în raporturi de prietenie. Aceasta e prima alianță, care se pomeneste în istorie, și ea este remarcabilă în unele privințe. Într'insa nu se află nici un fel de condițiuni sau puncte mărunte; totul se lasă la buna credință a aliaților, care se consideră în totul suficientă asigurare a alianței. Alianța e pecetluită cu sânge de jertfă și prin schimb de daruri. Afară de asta Avraam oferi lui Abimelec șapte mioare pe care fusese făcut jurământul, și regele le primi în semn, că el a recunoscut dreptul patriarhului asupra fântânii și i-a făgăduit să-l apere. Aceste mioare se puteau considera drept semn de respect către stăpânul pământesc, după cum Iacov în urmă a oferit darul său scump lui Isav, când acest din urmă îl întâmpină cu oștirea sa în drumul spre Hanaan. De aceea și locul acesta a fost numit Virsavia „fântâna jurământului” sau „fântâna celor șapte” ca întărit cu dar înșeptit: legătura între jurământ și numărul șapte era așa de strânsă și se considera așa de obișnuită, că acest nume propriu se deriva câteodată când dela unul, când de la altul. În amintirea acestei învoele, Avraam sădi un tamarin (eșel)¹⁾, ca unul ce e pururea verde și în stare de a trăi în locuri seci, putea să rămână multă vreme drept monument al alianței. Aicea el deasemenea a ridicat, se pare, un jertfelnic sau un sanctuar, în care el se închina lui Iehova, El-Olam (Domnului Dumnezeu celui Veșnic). În timpurile următoare această sădire de arbori împrejurul locașului sfânt degeneră în obiceiul idololatrii, când poporul s'a abătut dela calea adevăratei slujiri dumnezeiești, ba chiar înseși Virsavia deveni centrul religiunii cele mincinoase²⁾.

Dar iată în fine sosi vremea, când trebuia să se îplinească marea făgăduință, primită de Avraam dela Dumnezeu. Avraam avea 100 de ani și Sarra 90, când ei se aflau se pare în Virsavia și li se născu fiul demult dorit. După rânduială el fu circumcis în ziua a opta și i se dăde numele deja de mai înainte menit pentru dânsul. Acest nume de obicei s'a admis a se rosti Isaac, potrivit

1) În traducerea rusească cuvântul acesta se traduce prin „dumbravă”, și se întâlnește la 1 Reg. XXII, 6; XXXI, 13.

2) Amos. V, 5; VIII, 14.

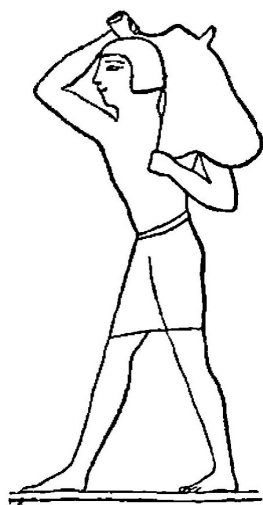
cu traduceri greacă și latină, deși în alte locuri el se rostește Iitșac; dar oricum s'ar pronunța, după etimologia sa el se află în legătură cu sensul „râs”, care se și arată în trei rânduri. Când pentru prima oară s'a făcut prezicerea despre asta lui Avraam (XVII), el răs de entuziasm și de uimirea de bucurie, că el și bătrâna sa femeie mai pot fi părinți ai unui fiu, întru care se vor binecuvânta toate semințiile pământului. „Avraam, părintele nostru, a fost bucuros să vadă ziua Mea; și a văzut-o și s'a bucurat” (Ioan, VIII, 56). După aceea, când Sarra a auzit cum îngerii vorbeau despre fiul ce avea să se nască de către dânsa (XVIII), ea deasemenea a râs dintr'un sentiment amestecat de îndoială și de bucurie; și când în fine se împlini înseși făgăduința și pruncul a fost primit în testamentul cu Domnul, ea, asemenea Preasfintei Fecioarei Maria, a rostit cântarea de recunoștință, și, aluzie făcând la numele dumnezeiește dat, exclamă cu entuziasm: „râs mi-a făcut mie Dumnezeu; oricine va auzi de mine, va râde. Cine ar fi zis lui Avraam: Sarra va nutri prunci la sân? Căci la bătrânețea lui eu am născut fiu”. Numele acesta a căpătat o deosebită însemnare nu numai în vederea împrejurărilor premergătoare, ci și ca urmare a acestei dispozițiuni vesele și bucuroase a părinților, și mai ales din cauza caracterului lui preînchipuitor, ca prevestind pe Mesia, bucuria a tot pământul, și unealtă a binecuvântării făgăduite, care trebuia să lumineze lumea cea întunecată prin elanul de bucurie al împăcării cu Dumnezeu. După două mii de ani, în același ținut al Iudeei și în același spirit Preasfânta Mamă a lui Iisus Hristos a cântat solemn imnul său de triumf: „Mărește suflete al meu pe Domnul, și s'a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mântuitorul meu, că a căutat spre smerenia roabei Sale, căci iată deacum mă vor ferici toate neamurile; și a luat pe Israel, sluga Sa, aducându-și aminte de milă, cum a grăit părinților noștri, lui Avraam și seminției lui până în veac” (Luca, I, 46-55).

Nașterea unui moștenitor legal schimbă cu totul situația lui Ismail. Până acum în curgere de treisprezece ani sau mai mult, acesta se considera moștenitorul direct al tatălui său. Educat în pustie, petrecându-și viața cu păstorii asprii care pășteau numeroasele turme ale patriarhului, împărțând primejdiile cu dânsii, ca moștenitor direct, el cu anii devenise om poruncitor din fire și nerăbdător în dorințele sale. Mama lui fără îndoială îl susținea în nădejdi ambițioase și nu înfrâna pretențiile lui orgolioase. De aici se înțelege, cu ce neplăcere a trebuit el să suporte desiluzia în nădejdiile sale și schimbarea fără de veste și pogorîrea sa în stare

inferioară și dependentă. La înțercarea lui Isaac dela sânul mamei sale, el își exprimă sentimentele sale mușcătoare, obraznic și cu cruzime. Cu această ocazie, după obicei, s'a dat un mare prânz; anume la care etate copilul se înțerca dela sânul mamei sale, aceasta depindea de împrejurări. Mama celor șapte fii, uciși de Antioh (2 Macab. VII, 27), zicea, că ea i-a alăptat la sân timp de trei ani; și se prea poate, ca Isaac să fi fost anume în această etate, când se petrecu acest eveniment. Văzând onorurile deosebite, arătate acestui copil și comparându-le cu desiluzia sa proprie, Ismaîl, despre care nici nu se pomeniște în istorisirile după nume, n'a putut să se stăpânească de a-și arăta nemulțămirea sa prin sarcasme și luări în râs. Ap. Pavel spune (Gal. IV, 29): prigonea pe moștenitorul duhovnicesc. Mama lui nu numai nu se silea să înfrâneze îndrăsneala lui, ci, din potrivă, îl susținea în taină, ceea ce negreșit n'a putut rămânea multă vreme neobservat de ochiul râvnitor al Sarrei. Mândra stăpână nu întârziă să-și răzbune pentru această nerespectare grosolană a fiului său. Ea intră la bărbatul său, atrase atențiunea lui asupra celor ce se petreceau și cu o stăruință neînfrântă ceru izgonirea imediată a Agarei și a fiului ei. Ea spuse lui Avraam: „Alungă pe această roabă și fiul ei, că nu va fi fiul roabei împreună cu fiul meu moștenitor“. Ea inconștient rosti prorocia mult semnificativă și exprimă cerința, care era în acord cu planul dumnezeesc. Dar bărbatul ei nu vedea încă această latură a chestiunii. Toată împrejurarea aceasta a fost tare tristă pentru Avraam. El iubea copilul, care cel dintâi îi zisese tată, și nu putea să se impace cu ideea să se despartă astfel de iubitul său fiu și de roaba, care era pentru dânsul nevastă. El se mâniă pe Sarra pentru că-i cerea asemenea jertfă a sentimentelor sale; și numai când dumnezeiasca inspirație îl făcu să-și întoarcă atențiunea asupra cuvintelor soției sale, el conveni însfârșit să se supună acestei cerințe și cu neplăcere petrecu pe Agara și pe fiul ei în pustia, ce era vecină cu Virsavia. Causa izgonirii lor evident se cuprindea în înseși făgăduința dumnezească: „În Isaac se va numi sămânța ta“. Ismaîl nu trebuia să devie comoștenitor cu Isaac, precum nici nu trebuia să discute cu dânsul dreptul de întâi născut. Măreața făgăduință trebuia să se mărginească la o singură linie legală și nu trebuia să se împartă între diferiți rivali. Afară de asta Ismaîl nici nu era tovarăș potrivit și conducător pentru delicatul Isaac, chiar dacă n'ar fi fost nicio teamă de caracterul răzbunător a lui Ismaîl și de pretențiile lui trufașe. El vădit nu se afla sub înrăurirea acelei temeri de Dumnezeu, prin care se distingea așa de mult tatăl său. Expansiv,

mândru, trufaș și îndrăsneț, el pelângă caracterul său mai puternic, ușor putea abate dela calea cea adevărată și pe delicatul său frate și să slăbească într'însul acea credință din toată inima, ce se cerea dela un fiu al așezământului. Și deși despărțirea sa de fiul cel întâiu născut fu o grea încercare pentru inima lui Avraam și cu drept cuvânt se considera ca una din „ispitele“ sale, dar ea s'a predestinat totodată ca o lecție din educația sa duhovnicească. Aceasta contribuî la pregătirea lui pentru acel mare moment, când Dumnezeu îl chemă să renunțe la cea mai scumpă comoară a sa intru ascultarea cuvântului Lui. Importanța duhovnicească a acestei împrejurări se explică de ap. Pavel (Gal. IV). Aicea s'a preînchipuit purtarea iudeilor necredincioși față de biserica creștină. Ei mărturisiră oare care prietenie către Isaac cel duhovnicesc, pecând în realitate l-au persecutat și l-au jignit și anume pentru asta era nevoie a elibera pe fiii făgăduinței de fiii trupului.

Dumnezeiasca inspirație, referitoare la izgonirea Agarei și a lui Ismail, urmată de făgăduința, că din acest din urmă va eși un popor mare, a fost făcută lui Avraam noaptea în vis sau în vedenie. Cu rapidă ascultare, înăbușind în sine simțul duios de pă-

*Burduf egiptean cu apă
(de pe un monument
egiptean).*

rînte, Avraam se sculă disdedimineață și trimise pe Agara și pe fiul ei dincolo de cu-prinsul taberei sale. Cu un burduf de apă pe umăr și cu oarecare provizie de pâine, făcut pentru dânsa de Avraam, Agara eși din tabără, ducând de mână pe fiul său, care avea acum deja aproape 16 ani. Calea lor se îndreptă spre sud în pustia de dinjos de Vir-savia pe calea ce ducea spre Egipt. În această localitate seacă, apa, care fusese în burduf, curând se isprăvi și pe acolo nu era nici fântână, nici izvor. Soarele arzător de sus, nisipul înfăbântat de jos; nu erau nici palmieri umbroși, nici vre un alt arbore pe tot întinsul șesului deschis și pe călători îi aștepta o soartă grozavă. Tânărul nerăbdător și mult inzestrat simțea chinurile foamei mai puternic decât

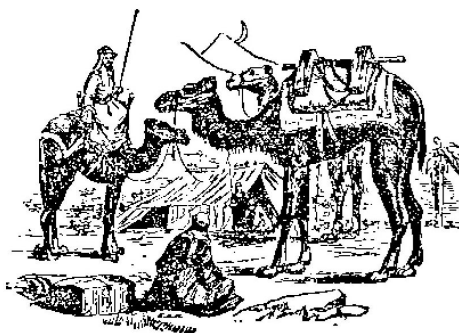
mama sa deprinsă cu nevoile. Se poate deasemenea, că în acel timp, când viața omului era mai îndelungată decât astăzi, slăbiciunea copilăriei se continua și ea mai mult, și tânărul de 16 ani, după puterile sale fizice, se asemăna cu ale unui copil de zece sau 12 ani. Vlăguit de lipsa de apă, Agara duse pe fiul său sub umbra

unui arbustru, singura apărare ce prezintă întinsa localitate contra soarelui, iar ea disperată se așează jos la o bătaie de arc, ca să nu vadă grozava moarte a copilului său. În chinurile setei, Ismail gema. Mama nu suportă această încercare, și „ridică și ea bocet, și plânse”. Bocetul ei a fost auzit și din cerul dogoritor răsună glasul îngerului Domnului către Agara. Aicea îngerul lui Dumnezeu nu se mai numește îngerul lui Iehova, ca mai înainte, ci îngerul lui Elohim. Această schimbare de nume se explică de critici pe temeiul teoriei elohistice și iehovistice în acel înțeles, că aceste istorisiri deosebite sunt alcătuite de autori diferiți. Asemenea părere a abătut pe diferiți interpreți dela calea cea adevărată, dar schimbarea numelui se află în perfectă legătură cu schimbarea situației Agarei. Când ea aparținea casei lui Avraam și ocupa situația de a doua soție, ea se considera părtașă a așezământului, și Iehova, Dumnezeul așezământului, se afla în comuniune cu ea; acum însă ea era îndepărtată dela sfânta familie și deveni obiectul griiei lui Dumnezeu, numai ca a Dumnezeului întregului pământ, a Dumnezeului duhurilor a tot trupul. Anume deaceia și îngerul ce s'a arătat ei se numește pur și simplu îngerul lui Dumnezeu, iar nu îngerul lui Iehova. Acesta se adresează către dânsa cu strigarea încurajatoare: „Ce ai, Agara? Nu te teme! Dumnezeu a auzit glasul copilului de acolo, de unde se află el. Scoală, ridică copilul și-l ia de mână, că eu am să fac dintr'însul popor mare”. După aceea el îndreaptă privirea ei către o fântână, care până acum fusese neobservată de dânsa, și ea-și umplu burduful său cu apă și mântui viața fiului său. Dar ei nu se mai întoarseră niciodată în casa aceluia, care-i izgonise, ci rămaseră să trăiască în pustiul Faran, acea localitate pustie, care se întinde dela Araba până la golful Suez, spre apus și dela hotarele Palestinei până la catena muntoasă a Sinaei spre sud.

Când veni vremea pentru căsătoria lui Ismail, Agara, împlinindu-și datoriile ei de mamă întru alegerea unei soții pentru dânsul, îi alege soție din țara ei natală, din Egipt și astfel, pecăt atârname de dânsa, rupse orice legătură cu neamul său semit. În generațiunea următoare totuși legătura aceasta fu reînnoită; pentru că nepotul lui Avraam, Isav, om după inima lui Ismail, tot așa de sălbatec, întreprinzător și neîmblânzit, se căsătorie cu fiica lui Mahalata sau, cum ea se numește în alt loc, Basemata¹⁾. Din Ismail, cum prezisese Dumnezeu, eșiră doisprezece principii, capi de triburi, și ei au avut așezările și taberile cunoscute după numele lor (XXV,

1) Fac. XXVIII, 9; XXXVI, 3; Comp. XXVI, 34.

16), adică ei duse felul lor de viață parte pastorală, parte agricolă. Numele de ismaeliți se aplică tuturor triburilor pustiului, care sunt cunoscute astăzi sub denumirea de beduini; în unele locuri ale sf. Scripturi ei se numesc deasemenea și Madianiți¹⁾. Unii din acești descendenți ai lui Ismail sau din orașele lor sunt bine cunoscuți. Sub numele lui Navaïot și Chedar (anume primii din cei 12 principii) se amintesc în inscripțiile lui Asurbanipal anumite locuri, din care primul sub numirea de Nabutei (Nabatei), coprindea în sine Petra, unde acest popor își făcea locuințe separe în piatră. Pe timpul Macabeilor nabuteii se răspândiseră până la pustiul Siriei (1 Macab. V, 25). După aceea ei au cucerit țara dimprejurul Damascului și au devenit atât de puternici și s'au răspândit așa de departe, încât toată țara dela Marea Roșie până la Eufrat, după mărturia lui Iosif Flavie se numea Nabuteea. Pelângă aceasta ei erau cunoscuți nu numai prin întreprinderile lor războinice, ci și cu mare succes se ocupau și cu industrii pașnice. Întreprinderile lor comerciale erau foarte întinse. Ei băteau monedă, separe inscripții în piatră, și minunata lor capitală Petra rămâne până în timpul de față monument al artei, a gustului și frumuseței lor. Despre fiii lui Chedar adesa se pomenește în Vechiul Testament. Ei erau arcași iscusiți, bogați în turme de tot felul. Pe monumentele asiriene ei se numesc Chidra. Asurbanipal mărturisește, că, ca pedeapsă pentru răzvrătirea unuia din acești prinți arabi, el aruncă asupra lor un bir anual, în aur, cămile și asini (Comp. Ierem. XLIX, 32). Ei trăiau de obicei în corturi negre (Cânt. Cant. I, 5), asemenea celorlalți beduini, dar unele triburi aveau orașe și sate și duceau mai mult o viață așezată. Descendenții lor încă și astăzi trăesc în împrejurimile Mecei și Medinei și păstrează neschimbat particularitățile lor de trib, fiind adevărații fii ai „omului sălbatec“, adică ai strămoșului lor și sunt cei mai războinici și mai puternici locuitori ai Hedjei. Dela ei se trage neamul, căruia a aparținut prorocul mincinos Mahomed²⁾.

Tabără beduină.

1) Fac. XXXVII, 25, 28; XXXIX, 1; Iud. VIII, 22, 24.

2) Despre ceilalți urmași ai lui Ismail se știe mai puțin. Albeel, în traducerea greacă Navleel, se identifică cu Idibîl, amintit în inscripția Tiglat-Pîlasar II. Mivsam (în grecește Massam) și Mișma (în grecește Masma) nu se știe absolut nimica. Numele acestea se întâlnesc în 1 Paral. IV, 25, ca aparținând membrilor tribului lui Simeon. Delitzsch presupune,

Din tot ceea ce noi știm din toate aceste neamuri, rezultate din Ismail, vedem, că prorocia referitoare la el s'a împlinit cu cea mai deplină exactitate. Cum a fost străbunul lor, așa sunt și ei acum, și așa au fost totdeauna. Soarta lor și caracterul corespund întocmai soartei lui și caracterului. Ei au păstrat ritualul circumciziunii, primit dela el, amânându-l până la vârsta de 13 ani a copilului. Conform cu istorisirea biblică despre înseși împrejurările instituirii acestui ritual, ei au rămas liberi și neatârnați, lepădând orice jug străin, asemenea asinului sălbatec din pustie. Trăind din prăzi și amăgele, ei sunt vrășmași tuturor triburilor de prin prejur: mâinile lor sunt asupra tuturor și mâinile tuturor asupra lor. Prezintându-se ca un popor sălbatec și neimblânzit, ei nu cedează nici unei influențe din partea obiceiurilor și deprinderilor popoarelor ce-i înconjoară și în curgere de aproape 40 de veacuri trăesc fără nicio schimbare.

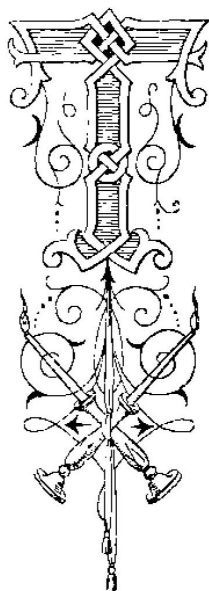
că Mișma este eroarea unui decopietor în loc de Ișma, de oarece monumentele cuneiforme pomenesc împreună cu Idibi-l și Chidra pe un oarecare Isammi. Duma se întâlnește ca numele unei localități din pustiu! Siriei, între Damasc și Medina, cale de 13 zile spre nord de ultima. Spre nord-est de Duma se află Massa, orașul principal al tribului numit Ptolomei Massa, identificat cu Masa din cronica lui Asurbanipal și cu Meșă din Fac. X, 30, Haddat, în grecește Haddat, e cu totul necunoscut. Tema este oraș comercial sau ținut, pomenit la Ier. XXV, 23, pe țărmul golfului Acaba.

Ramuri de Mirt.

CAPITOLUL XVII

CEA MAI MARE ISPITIRE A CREDINȚEI LUI AVRAAM

răise Avraam deja mulți ani cu pace și fericire în Virsavia. Marea făgăduință se împlinise. Fiul demult așteptat creștea și se maturiza sub ochiul său veghetor. Primul său născut prospera în nevoințele sale sălbatece în pustie. Filistenii, în mijlocul cărora trăia, erau prietenii lui și aliați. Toate, se părea, că asigurau o liniște îndelungată și o viață fără turburări. Nu era niciun nou raș la orizont, niciun semn al vreunei furtuni, ce s'ar fi apropiind. Se putea părea, că bătrânului patriarh îi era dat să se pogoare în mormântul său în stare de deplină pace și în fericire de nimic turburată. Dar în ochii lui Dumnezeu cercarea lui nu era încă terminată. Atletul nu putea încă să părăsască exercițiile sale și să considere timpul activității sale încheiat. El trebuia să câștige încă biruința definitivă și de aceea trebuia să se supună celei mai grele ispătiri. Eșă-va el oare biruitor din această ispătire? Triumfa-va oare într'însul credința asupra iubărei omenești și a speranțelor nutrite?

Această ispitire în oarecare înțeles veni pe neașteptatele, deși toată viața precedentă a lui Avraam a fost o pregătire pentru această luptă finală. Abnegațiunea și supunerea totală demult îi erau cunoscute lui. Toată viața lui a constatat din ele. El a părăsit patria sa ca ascultare a glasului lui Dumnezeu; a rupt toate legăturile sale cu familia sa părintească din Haran, a plecat în Hanaan fără rude și fără copii, a suportat în curgere de mulți ani povara nădejilor neîmplinite, a suferit chinul sufletesc pentru siguranța scumpei sale soții. Despărțirea de Lot a torturat delicata sa inimă. Grozava peire a Sodomei și Gomorei cu toate strășniciile ce au însoțit-o și au urmat-o, l-a zguduit cumplit și i-a lovit sufletul. Foarte dureroasă a fost pentru sufletul lui izgonirea silită a Agarei și a lui Ismail. Dar acum el era chemat să facă o jertfă încă și mai mare.

Deodată, fără nici o prevenire, într-o vedenie de noapte ajunse la dânsul glasul lui Dumnezeu, și Avraam auzi grozava poruncă: „Avraame, ia pe fiul tău cel unic, pe care-l iubești, pe Isaac, și mergi în pământul Moria, și acolo îl adă ardere de tot pe unul din munții, pe care ți-l voi arăta Eu“ (Fac. XXII, 2). Multe nedumeriri se stărnesc în sufletul nostru, când ne gândim la această grozavă poruncă. Adesea s'au făcut obiecțiuni asupra înșămătăței ei morale: porunca aceasta, zic unii, era nedemnă de Dumnezeu; patriarhul a fost crud și neomenos, supunându-se ei. Ce se atinge de poruncă, apoi ea în adevăr a fost unică în felul său și negreșit înexplicabilă. Interpreții mult și-au ascuțit mințile în sânguințele lor ca să dea vreo lămurire pricepută acestei împrejurări. Unii și-au închipuit, că inspirația, căria s'a supus patriarhul, provenea nu din un izvor extern, ci a fost simplu un gând, ce s'a ivit deodată în mintea lui în urma observării practicei acelora, în mijlocul cărora trăia, anume că el, asemenea lor, mai bine va ajunge să placă lui Dumnezeu prin aducerea ca jertfă a propriului său fiu. La împlinirea acestui gând a și pășit el; dar cugetând mai departe, el ajunse la convingerea, că intenția lui e greșită și neconformă cu demnitatea divină, și deci în locul propusei jertfe omenești, el junghiă un berbec. Ca răspuns la asemenea interpretare ajunge să spunem, că ea nu se justifică nici decum de istorisirea clară a Bibliei. După altă presupunere, înseși inspirația lui Avraam plecase nu dela Domnul, ci dela satana, după cum s'a petrecut mai târziu cu David, când „s'a ridicat satana contra lui Israil, și stărnă pe David să facă numărătoarea“ (2 Reg. XXIV, 1; 1 Paral. XXI, 1); sau după cum în tragedia grecească Orest exprimă teama, că poate el s'a supus duhului celui rău, închipu-

îndu-și, că a auzit glasul lui Apolon, care-i poruncise să ucidă pe mama sa¹⁾. Dar luând în seamă înseși cuvintele istorisirii și scopul moral, care stă la baza acestei „ispitiri“, putem considera această părere neintemeiată și deșartă. Că porunca aceasta a plecat de la Dumnezeu, Avraam cel puțin nu s'a îndoit deloc. Aceasta pentru dânsul a putut fi singura autorizație posibilă a unei asemenea porunci. Sfințenia vieții omenești se legiferează expresiv prin așezământul lui Noe (Fac. IX, 5, 6). Sentimentele tatălui – mila, duiosia, iubirea, – întotdeauna au fost parte indispensabilă a vieții sufletești a omului. Privirile lui Dumnezeu asupra urâciunilor jertfelor umane, în timpul ulterior s'au exprimat în instituțiile severe ale legii contra unor asemenea obiceiuri ale Hanaanului²⁾. Și totuși aicea a fost, se pare, porunca, care stă tocmai în împotrivire cu aceste calcule. Cu toate acestea Avraam n'a putut să se înșele, presupunând, că ea a fost dată de Dumnezeu. Originea ei era tot atât de neîndoelnică, ca și originea făgăduinței despre continuarea seminției lui prin Isaac, care făgăduință prin această nouă poruncă se sfârșea, cum părea, din rădăcină; aici el tot așa de puțin greșea, ca și atunci, când se supusese glasului dumnezeesc, care poruncindu-i să părăsască țara sa, îi făgădui în stăpânire veșnică pământul Hanaan, încheie cu el așezământ veșnic și statornici ritualul circumciziunii. Nu, aici nu putea fi eroare; inspirația era de la Dumnezeu, trimisă din cer. Dar ce era în această poruncă de așa fel, încât să birue nedumerirea și înțelegerea sa lăuntrică? Sfârșitul ispitirii, negreșit, a fost binecunoscut atotștiinții lui Dumnezeu. Dumnezeu vedea, că Avraam va suporta această grea ispitire; El nu avea nicidecum în vedere a da această poruncă pentru reala ei realizare; El intenționa să o oprească, când scopul pentru care era dată porunca se va realiza. Scopul acesta consta ca să cerce credința patriarhului, cum și spune Biblia: „Și a fost după aceste întâmplări, Dumnezeu a ispitit (adecă a cercat) pe Avraam“ (Fac. XXII, 1). După toate celece deja se străbătuse de Avraam, după multe dovezi, pe care el le-a dat cu privire la desăvârșita sa nădăjduire în Dumnezeu și la supunerea sa desăvârșită, trebuia să se facă cu dânsul o nouă cercare a dispozițiunii sale, înainte ca educația sa duhovnicească să fie încheiată și triumful desăvârșit să fie asigurat. Voi-va el oare să veșnicească binecuvântarea dată lui prin hotărîrea să renunțe la ea de bună voie? Anume în aceasta se și coprindea miezul cercărei, în aceasta să și coprinde paradoxa izbitoare a economiei divine. Binele pământesc

1) Euripides, *Orestes* 1668, *Electra*, 979.

2) Levit. XVIII, 21; XX, 2, 3; Deuter. XII, 21.

trebuea primit ca o binecuvântare duhovnicească și însușit prin credință. Omul trebuie să-și asigure drepturile sale la un anumit bun prin luptă și suferințele sufletului credincios. Cercarea aceasta era corespunzătoare priceperii lui Avraam și acelui grad de experiență religioasă, până la care ajunsese el. Despre greutatea ei nu e nevoie nici să grăim. Porunca fusese dată lui Avraam în toată grozăvia simplității ei. El trebuia să ia nu boi sau miei pentru jertfă, ci pe fiul său, pe unicul său fiu dela soția sa Sarra, pruncul așa de multă vreme așteptat, fiul bătrănelor sale, fiul făgăduinței, așa de puternic iubit, prin care trebuia să se continue neamul său și toate popoarele să primească binecuvântare; el trebuia să-l, ia și cu propria sa mână să-l aducă ardere de tot, adică să nu lese nici o urmă cât de mică ca amintire, ci să prefacă iubitul lui trup în cenușă; și el trebuia să facă aceasta acum chiar fără nici o amânare, fără nici o întârziere. Aicea Avraam se ispătea ca tată, patriarh și credincios, și el cu solemnitate și triumf eși din această cumplită cercare. Numai o așa chinuitoare și aspră ispitire a și putut să dovedească deplin, că era el demn de acea neobișnuită binecuvântare, care îi fusese dată. Avantajele neobișnuite cereau și merit neobșnuit; măreția darului cerea justificarea în credință măreață. Și dovada acestei neobișnuite credințe deveni limpede deacum pentru toate generațiunile următoare. Prin cercarea prezentă însuși Avraam a putut cunoaște acel spirit, care se afla într'însul. El singur a mărturisit harul dumnezeesc, care triumfă prin supunerea sa. Și generațiunilor următoare în curgerea veacurilor următoare această cercare le arată deplin caracterul fără samăn și abnegația evlavioasă a acestui tată al credincioșilor, care chiar cu fapta a învățat, că nimic nu trebuie a prefera înaintea lui Dumnezeu și că omul trebuie să fie gata să aducă în slujba lui Dumnezeu și după cuvântul Lui cea mai scumpă comoară a sa.

Caracterul moral și înțelepciunea acestei cercări din partea lui Dumnezeu devin astfel înțelese, și Avraam capătă justificarea în supunerea sa. Justificarea împlinirii acestei porunci a fost înseși convingerea, că ea eșise din gura lui Dumnezeu. Această convingere birui într'însul toate acele nedumeriri, care puteau fi în el relativ de nedemnitatea sau de cruzimea poruncii. Orcât de grea ar fi fost ea pentru simțurile sale și contrară celorce putuse aștepta ca inspirație dela Dumnezeu, recunoscându-o divină, el putu numai să-și plece capul întru ascultare. Tot ceea ce porunca Dumnezeu, pentru dânsul era legal și drept. Recunoscând din toată inima sa înțelepciunea și dreptatea lui Dumnezeu, el credea de datoria sa numai să se supună, fie că înțelegea sau nu pricina și impor-

tanța cercărei. Noi nu trebuie totuși să vâram în această chestie părerile noastre proprii asupra jertfelor omenești. Se prea poate, că pentru Avraam asemenea jărtfă nu era așa de grozavă, cum a devenit ea mai târziu și cum ne-am deprins noi să privim la dânsa. Porunca aceasta, cu toată grozăvia și caracterul său neobișnuit, putea ca în ochii lui să nu pară neomenoasă sau contrară legii. Ar fi greșit a presupune, că asemenea jertfe sunt proprii numai oamenilor, care se află pe cea mai de jos treaptă de sălbătăcie. Obiceiul de a aduce jărtfă copii era în vechime răspândit printre diferite popoare, ce nu erau deloc barbare sau sălbatece. Triburile semite îl împrumutaseră dela populația turanică a Haldeei ¹⁾. El se întâlnea la cei mai vechi locuitori ai Palestinei; a trecut de aici la cartagineji, la egipteni, și mai târziu la moabiți, amoniți și la triburile arice. Avraam trăia în țara, unde asemenea aducere de jertfe nu erau necunoscute, și astfel el avea cunoștință de asemenea obicei. Autoritatea tatălui asupra vieții fiului său în acel timp se recunoștea absolută. „Să ucizi pe cei doi fii ai mei, cu jurământ spuse Ruvim bătrânului său tată, de nu-ți voi aduce pe Veniamin înapoi“ (Fac. XLII, 37). Nu se cuvenea oare credinciosului patriarh să arate un devotament tot așa de adevărat Domnului său și cu aceeași plăcere să jărtfească Lui pe fiul său cel iubit și scump, cu care erau în stare să o arate aceia din slujitorii de idoli, care aduceau jertfe umane zeilor lor mincinoși? După aceea, termina-se va oare cu aceasta porunca primită de dânsul? Nu se va întâmpla oare încă ceva, când el va ajunge la locul rânduit? Ascultarea, pe care o împlinea el, nu era oarbă, de sclav, ci supunere cuminte și credincioasă; el nu jicnea conștiința sa prin împlinirea acestei porunci. Simțul său moral nu se jicnea, orcât de dureros influența această poruncă asupra inimii sale. Afară de aceasta, în toată cercarea aceasta nu se putea să nu vadă și alt adevăr, mult mai înalt. Patriarhul, după inspirația de sus, cunoștea marea învățătură despre răscumpărare; el știa, că unul din urmașii săi are a fi adus jertfă și a deveni binecuvântare pentru toate popoarele pământului; dar persoana, care avea să realizeze această destinație, lui nu i se indicase încă. Când însă i se dete lui această inspirație, ca să aducă jertfe pe unicul său fiu, el a putut chiar să presupună, că Isaac și este destinat să fie răscumpărătorul cel făgăduit, și anume de aceea el cu așa plăcere voi să-l aducă jertfă, preinchipuind prin această mare faptă opera dumnezească a Tatălui ceresc, care a dat pe Fiul Său unul născut la patimi și moarte pentru neamul

1) Sayce, Babylonian Literature p. 46.

omenesc. Pe de altă parte, toată lucrarea asta putea fi numai mijlocul prădării învățături supreme despre răscumpărare, prin semn și acțiune în loc de cuvinte¹⁾. Avraam demult și cu nerăbdare aștepta să vadă ziua lui Hristos, adică acea rescumpărare, pe care el trebuia să o săvârșască, acea jărtfă, căria El trebuia să se supună. Și el a văzut-o în această vădită închipuire. Nicăiri încă altmintrelea în toată istoria sa el n'ar fi putut să vadă cu ochii săi adevărul răscumpărării, și când Hristos zicea, că Avraam a văzut ziua Lui, El a înțeles anume jărtfirea lui Isaac. Pentru a instrui pe Avraam în această mare învățătură și a-i arăta, până la ce hotară nemărginite poate să ajungă iubirea lui Dumnezeu cea către oameni, i-a și poruncit Dumnezeu să execute acest tablou și să simtă însuși, ce însemnă a se lipsi de fiul iubit.

Unii interpreți cu toate acestea se silesc să explice altmintrelea această istorie. Așa, Hengstenberg socoate, că Avraam n'a înțeles acel mijloc, prin care i s'a poruncit să aducă prinosul. Dar cuvintele poruncii sunt prea limpezi, ca să poată fi posibilă vreo eroare în această privință. În poruncă s'a spus direct: „ia pe fiul tău și-l adă ardere de tot“. Școala lui Kuenen și a raționaliștilor de felul lui presupune, că aducerea de jertfe umane era „obicei național, ce să săvârșea în cultul lui Iehova, privit în calitate de divinitate locală“. Ei întemeiază această părere pe tâlcuirea literală a votului-lui lafae, pe asemenea locuri, ca Mih. VI, 7: „Dar se poate oare a plăcea Domnului cu mii de berbeci sau cu nenumărate curgeri de ulei? Da-voi oare pe

*Aducere de jertfe
(de pe un monument roman).*

primul meu născut pentru păcatul meu și rodul pântecelui meu pentru păcatul sufletului meu?“ Aicea totuși prorocul arată sau obiceiul moabiților, regele căroro la o mare nenorocire națională a adus jertfă pe fiul său (4 Reg. III, 27), sau vorbește din partea poporului apostat, care, după închipuirea sa, e gata să aducă totul, chiar și ceea ce era riguros oprit, în loc să aducă ceea ce cere de Dumnezeu, adică inima și voința. Raționaliștii citează și alte sentințe, care ar mărturisi existența unui asemenea obicei. Așa, gavaonitenii cereau să li se dea cei șapte fii ai lui Saul, ca „să-i spânzure înaintea Domnului“ (2 Reg. XXI, 6); Samuil „a tăiat pe Agag înaintea

¹⁾ Tocmai așa explică episcopul Baburton în a sa Div. Legat. VI, sec. 5.

Domnului în Galgala" (1 Reg. XV, 33); pe baza acestor locuri și a altora asemenea, ei dovedesc, că acești oameni au fost aduși jertfă lui Iehova, sau în tot cazul, că jertfele umane nu se considerau străine ideei de cult iudeu. Dar asemenea părere e atât de neîntemeiată, încât n'are nevoie nici chiar de o combatere formală. Expresia „înaintea Domnului" înseamnă pur și simplu solemnitatea și publicitatea acțiunii; condamnarea se aducea la îndeplinire la lumina zilei și se săvârșa în scopul înduplecării slavei lui Dumnezeu jignite. Aceeași sentință se întâlnește de ex. în Numer. XXV, 4, unde Moise poruncește să ia pe căpeteniile poporului, care au păcătuit cu fiicele lui Moab și să-i spânzure Domnului înaintea soarelui. Aicea, negreșit nimenea nu va afirma, că acesta a fost un act de aducere de jertfă lui Iehova; pentru că „blestemat este cel spânzurat", după lege (Deuter. XXI, 23). În istorisirea biblică totdeauna se declară expresiv, că poporul a recurs la aceste uriciuni de jertfe numai atunci, când părăsea pe Dumnezeul părinților săi; că el aducea pe copiii săi lui Baal și lui Moloh; că el aducea pe fiii și pe fiicele sale idolilor Hanaanului.

Ce se atinge de acea concluzie, că atunci când în legea lui Moise se întâlnește vreo opreliște a anumite obiceiuri sau așezăminte, apoi asemenea obiceiuri neapărat ar fi existat mai înainte între evrei și s'au îngăduit până atunci, cât n'au fost observate obiceiuri mai umane ale civilizației următoare, apoi asemenea concluzie se razămă pe o neînțelegere totală a lucrurilor, demascată de sf. Scriptură, de tradiție și de istorie. În realitate asemenea opreliști să dădeau contra ceremoniilor și obiceiurilor popoarelor înconjurătoare, cu care evreii veneau în contact și pilda rea a cărora putea să influențeze molipsitor și asupra lor.

Tradiția iudaică completează istoria cercărei lui Avraam cu multe amănunte premergătoare, împrumutate evident din istorisirea despre Iov¹⁾. După această istorisire, satana învinuia pe Avraam înaintea lui Dumnezeu, că el îi servește Lui numai din dorința de a se folosi de mila Lui, și la asta adăoga, că îndată ce primește împlinirea dorinței, nu se mai îngrijește a-l aduce jertfe și daruri. Domnul răspundea, că această învinuire e atât de nedreaptă, încât chiar dacă El ar cere dela Avraam să jârfească pe propriul său fiu Isaac, chiar și atunci el s'ar supune poruncii cu toată graba. Satana începu să roage pe Dumnezeu să cerce pe robul său anume în felul acesta. Domnul conveni și se adresă cu porunca sa într-o noapte surdă și întunecată. Avraam imediat se supuse și păși la împlinirea ei. Satana îl întâlni în cale sub aspectul unui neputincios

1. Beer, *Leben Abraham's*, Sec. 10.

bătrân și se încercă să-l abată de la împlinirea faptei. Suferind nereușită în intenția de a face pe tată să stea la îndoială, el se încercă să stârneasă împotrivire din partea fiului; dar și din partea asta suferi înfrângere din cauza hotărârei liniștite și a tăriei lui Isaac. Și astfel lucrul fu dus până la fine și credința lui Avraam căpătă o deplină justificare.

Dar să revenim la istorisirea biblică. Dându-și sama, că porunca auzită de dânsul pleca de la Dumnezeu, Avraam imediat păși la împlinirea ei. Disdedimează se sculă din patul său. Nevorbînd nimănui de gândul său, el singur făcu toate pregătirile pentru călătorie. Fiind stăpânul a sute întregi de robi, el singur pregăti asinul, tăie lemnele, deșteptă pe două din slugile sale și pe fiul său Isaac, și se îndreptă spre locul, ce i se arătase de Dumnezeu. El nu spuse nicio vorbă femeii sale Sarra. Ea n' trebuia să întunece prinosul curat prin lacrimile și împotrivirile sale: aicea nu trebuiau să aibă loc nici cuvinte de rămas bun, nici despărțire tristă, pentru a nu slăbi intențiunea sa și a nu împedeca ascultarea sa. În liniștea dimineții, el în taină plecă la drum. Isaac, acum deja bășetă de douăzeci de ani, luă toate cele pregătite pentru jărtfă, dar nu

Catâr pregătit de drum (de pe un monument asirian).

știa înseși scopul călătoriei. În curgere de trei zile Avraam se află în drum, purtând în inima sa tristețea sa mută. Această taină grozavă s'a răsfrânt apăsător asupra sufletului său. Cu toate că el nu se luptă contra poruncii dumnezeiești, totuși simțimintele omenești n'au putut fi înăbușite cu totul într'însul. Puterea poruncitoare a harului n'a putut să birue cu totul sentimentele tainice ale firii. Ce a suferit el în timpul acestei călătorii încete, le știe nu-

mai unul Dumnezeu. În fine călătoria se termină și a treia zi văzu din depărtare locul destinat. El era pe un munte, în pășmântul Moria. Ce se înțelege prin această numire, aceasta a servit de obiect al celor mai aprinse discuțiuni. Dar diferitele combinațiuni ne silesc a înclina că locul acesta era Ierusalimul¹⁾. Adevărat, Ewald și alți critici văd aicea numai o aluziune tendențioasă cu scopul de a prezenta fiecare loc, considerat ca sfânt din

1) Ewald, History of Israel, I, 305, 332.

vremi înmemorabile, sfințit prin prezența sau acțiunea vreunui din patriarhi. Dar admitând chiar că este oarecare adevăr în această presupunere, dacă recunoaștem exactitatea istorică în înseși evenimentul, apoi trebuie deasemenea să recunoaștem și autenticitatea tradiției, care determină înseși localitatea evenimentului. Și nu e nimic așa ceva, care ar face această indicare improbabilă. A vorbi de muntele Moria, „cum că el pentru întâia oară a fost sfințit numai de David și Solomon“, și că el „samavolnic a fost introdus în istorisirea despre Avraam de al patrulea istorisitor“, – a vorbi așa, însumă a da dovadă de toată nedreptatea în judecarea înseși a împrejurărilor faptelor. Comunicarea aceasta apare cu totul naturală în istorisire și corespunde tuturor amărănțimilor ei. Cuvântul Moria este evident Moriia, adică vedenia lui Iehova (la Simmah și în Vulgata latină ea se traduce ca „pământul“ sau „muntele vedeniei“. La Acvila – „pământul văzut“ și la cei LXX – „pământul înalt“ (2 Paral. III, 1), și el nicăierea nu se întâlnește în Vechiul Testament. Iosif Flavie ¹⁾ afirmă expresiv, că acesta era înseși acel loc, unde se afla aria lui Orna Ievuseul, și a fost locul, pe care s'a construit templul lui Solomon. Tradiția iudaică duce în genere la aceeași concluzie ²⁾. Cartea Iubileilor arată, cât de bine e cunoscut faptul, că prin acest munte se înțelege muntele Sion. Înseși esența lucrului vorbește deja pentru identitatea locului acestui act izbitor de pietate cu locul, unde trebuia să se aducă în permanență satisfacție pentru poporul lui Dumnezeu. Dacă asupra acestei legături nu se face indicație în cărțile de mai târziu ale sf. Scripturi, apoi doar nu se face deasemenea nici asupra muntelui Garizim, în care unii critici ar voi să vadă muntele Moria. Tradiția samarineană firește considera locul jertfirii lui Isaac muntele Garizim; și decanul Stanley, și urmașii săi consideră ca loc al jertei aceștea anume vârful muntelui Garizim, sprijinindu-se pe expresiunea, că Avraam „a văzut acel loc de departe“. (Fac. XXII, 4), pecând muntele templului devine văzut numai atunci, când ai ajuns aproape de el. Dar cuvintele acestea nu se pot întrebuișa silit așa, ca să escludeți și

Sionul.

1) Antiq. I, 13, 2; XII, 13, 4.

2) Beer, Leben Abraham's, p. 69, 64.

acea idee, pentru care noi pledăm. Ele pot însemna, că Avraam a văzut acel loc sau acea localitate, către care el se îndreptase, înainte de a ajunge la ea. El putea nici să fi văzut acea stâncă, pe care trebuia să săvârșască jertfa, ci localitatea înconjurătoare trebuie să se fi văzut de el dela oarecare depărtare, cu totul suficientă pentru justificarea expresiunii nedeterminate „din depărtare”. Și în realitate pe drumul vechiu, ce există și acum de la sud, care tae culmea spre răsărit de șesul Refaimilor, într'un loc se deschide o priveliște minunată asupra muntelui Moria și întreaga așezare a Ierusalimului, cam dela trei kilometri înainte de a ajunge la el ¹⁾. Afară de aceasta, Ierusalimul se află numai bine cale de trei zile dela Vîrsavia, pecând pânăla muntele Garizim nici un asin împovorat n'ar putea străbate tot spațiul în același timp ²⁾. Orașul lui Melhisedec Salimul era, probabil, foarte mic și pe culmea lui Moria se puteau găsi nu puține locuri destul de singuratece și depărtate pentru aducerea jertfei fără orce amestec de afară.

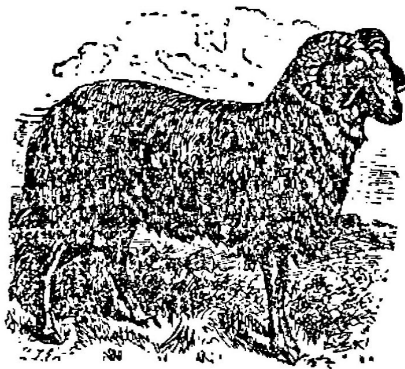
Văzând locul predestinat, Avraam porunci slugilor sale să se oprească. El nu voi să-i facă martori ai lucrului ce urma, ci voi să-l săvârșască singur numai cu Dumnezeu. În această faptă nu era nimica orgolios; nici o idee de laudă sau de slavă nu trebuia să păteze simplitatea ascultării sale. „Rămâneți voi aicea cu asinii, zise ei celor două slugi ce-i însoțeau, iar eu cu fiul meu ne ducem colo să ne închinăm și apoi ne vom întoarce la voi”. N'a rostit el oare prin aceasta înconștient vre-o prorocie? Se poate oare ca aceasta să fi fost o simplă figură a graiului, ca să astupe slugilor ochii asupra faptei ce urma? Apostolul prezintă lucrurile în altă lumină, când zice, că Avraam „a adus pe Isaac ca jertfă..., căci el socotea, că Dumnezeu puternic este și din morți să învie; pentru care l-a și primit ca preînchîpuiere” (Evr. XI, 17, 19). Dar avut-a el oare cu adevărat în vedere puțința întoarcerii lui Isaac la viață sau nu; în tot cazul el nici o clipă nu s'a îndoit de atotputernicia lui Dumnezeu, cu privire la împlinirea marelui făgăduințe, că în sămînța lui trebuie să se binecuvinteze toate popoarele pămîntului. Cum putea să se săvârșască asta, el nu știa, și totuși credința lui nu șovăi. El era cu totul convins, că Domnul va găsi mijlocul pentru împlinirea intențiunilor sale. Și iată, lăsând slugile pe loc, el puse lemnele pentru arderea de tot pe umerii tânărului Isaac, luă foc și cuțitul în mâinile sale, ei se îndreptară spre munte.

1) Perter, Handbook for Syria, p. 339.

2) Tristram, Land of Israel, p. 152.

Când ei se urcau pe calea stâncoasă, „începu Isaac să vorbească lui Avraam, tatăl său, și zise: Tată, iată lemne și foc sunt, dar unde-i mielul de jertfă?” Își poate închipui orcine, cum această întrebare, atât de simplă și nevinovată, trebuie să fi atins dureros inima tatălui! Inseși această simplitate trebuie să fi pricinuit o mare rană sufletului lui îndurerat. Și totuși Avraam nu descoperi taina sa. Aproape inconștient, dar cu o limpede presimțire profetică, el răspunse cu durerea în inimă: „Dumnezeu va îngriji de oaea jertfei sale, fiul meu!” „Și merseară mai departe amândoi împreună”, urcându-se la deal. Când ei ajunseră la locul rânduit, Avraam făcu un jertfelnic simplu de piatră, puse lemnele pe dânsul și după aceea descoperi în fine marea taină. Iosif Flavie pune în gura lui o cuvântare, care exprimă sentimentele patriarhului în acest grozav moment. Dar arta oratorică, admisă la Tucidide și Liviu, e cu totul ne la locul și la timpul ei în istorisirea solemnă a sf. Scripturi. Ce s'a produs între tată și fiu, de asta nu se spune nicăiera. Fără îndoială, Isaac era deja în așa etate, că ar fi putut să se împotrivească intențiunilor tatălui său, dacă ar fi vrut asta. De aceea, e mai probabil să presupunem, că el fără nici o împotrivire se supuse și îngădui să i se lege mâinile și picioarele cu frânghie și să fie pus pe jertfelnic. Credinciosul fiu al credinciosului tată cu plină conștiință și cu supunere de bună voie își preda viața sa. E greu de spus, ce e mai vrednic aicea de mirare: spiritul bărbătesc al patriarhului, sau blânda lepădare de sine a tânărului său fiu? Preotul sau jertfa – care întrece prin ascultare smerită? Cu ochii neumeziți și cu privirea fixă, de bună voie ca un om ce se hotărâse să facă un act mare, și totuși hotărît ca un om, care nu putea să șovăiască în intențiunea sa, Avraam întinse mâna sa și luă cuțitul. Iată deci cuțitul jertfitor e ridicat pentru junghiere, – cuțitul, care lucește în soare înaintea ochilor liniștiți ai jertfei. Încă o clipă și tatăl ar fi ucis pe fiul său. Dar Dumnezeu reținu mâna sa. Ingerul Domnului, ingerul așăzământului strigă către el din cer: „Avraame, Avraame!” Cercarea se terminase: se făcuse destul pentru dovedirea credinței patriarhului. Biruința se dobândise. La extremitățile omului Dumnezeu totdeauna se arată la vreme. Când se apropie răul cel mai mare, în ajutor se arată însuși cerul. Dacă Dumnezeu îngăduie slugilor sale a cădea în grele ispite și în nenorociri crude, apoi în același timp El totdeauna e defață cu ei și chiar în clipa de nevoie extremă ajutorul Lui nu se face așteptat. Așa a fost și aicea. Oprit de glasul fără de veste al ingerului, Avraam fără să vrea scăpă cuțitul jos, se întoarse și mirat privi

locul singuratic. Nimenea nu se vedea. Dar același glas îl mai auzise el și mai înainte. El cunoscuse sunetele lui și așteptă nerăbdător, ce i se va spune mai departe. Și glasul continuă: „să nu-ți

Berberce de Palestina.

ridici mâna ta asupra copilului și să nu-ți faci nimica, căci acum Eu cunosc, că tu te temi de Dumnezeu, și n'ai cruțat pe fiul tău unic pentru Mine". Delicatul Isaac fu deslegat și luat de pe jertfelnicul, pe care el era gata să moară. Astfel Avraam primi pe fiul său ca înviat din morți. În asta fără îndoială, se coprinde o mare lecție pentru toate timpurile următoare, că atunci când legile

lui Dumnezeu sau slujirea lui Dumnezeu cer dela noi vreo jertfă grea, să dăm ceva ca jertfă grea, ceva ce noi iubim mai mult decât toate, atunci noi suntem datori să ne supunem cu plăcere, cu inimă curagioasă să ne despărțim de lucrul iubit, crezând că Acela, Care cere această jertfă, va lămurii la vreme taina aceasta, va arăta scopul lecțiunii și va prefăce toate spre slava Sa și binele nostru.

Dar deși Isaac a și fost liberat, totuși trebuia adusă jertfa. Dumnezeu a arătat, că El nu vrea să primească jertfă viața omenească, că deacum asemenea jertfe sunt urâciune pentru Dânsul. După arătarea dumnezească, Avraam văzu în apropiere un berbec, ce se încurcase cu coarnele într'un tufar des și anume pe acest animal îl și aduse patriarhul jertfă în locul fiului său. N'a fost oare tot evenimentul acesta o pildă? N'a avut oare el predestinația sa de a preînchipui jertfa și moartea lui Hristos, Fiul iubit al Tatălui Său, care în adevăr a trebuit să fie adus jertfă și să moară (în același pământ Moria) și după moarte să învie iarăși spre viață? Cu adevărat această cercare a credinței lui Avraam a fost preînchipuirea a acelei jertfe supreme și a trebuit să descopere oamenilor, că grozavul eveniment din Vinerea Mare a fost prezisă și preînchipuită din vechime. Acum, când umbra a cedat locul înseși faptului, când închipuirea s'a realizat, noi, creștinii, putem urmări această asemănare în toate amărunchimile ei, putem vedea în această prorocie și închipuirea celui mai mare eveniment, pe care l-a văzut cândva pământul dela facerea lumii. Aceasta nu-i o simplă istorie, nu-i o simplă povestire mitică a vechimii cărunte,

care n'ar avea niciun raport cu noi în timpurile moderne. Aceasta este o manifestare a planului divin, care, realizându-se treptat, dă evenimentelor un așa aspect, încât ele preînchipuiesc o taină vie toare. Aicea pe de o parte Tatăl nu cruță pe propriul Său Fiu, ci-L dă la răstignire; acolo, pe de altă parte, un simplu tată omenesc de bună voe dă pe propriul său fiu la moarte din porunca lui Dumnezeu. Aicea Fiul Unul născut al Tatălui său, deși în stare să voiască altmintrelea (Ioan, X, 18), de bună voe convine să se supună poruncii Tatălui Său; și acolo pe de altă parte Isaac, în plină tărie și putere tinerească, de bunăvoie se întinde pe jertfelnic și-și pleacă capul său sub cuțitul jertfitor. Unicul fiu al tatălui său, moștenitorul a tot ce avea bogatul patriarh, fiul foarte mult iubit, nașterea căruia, demult prezisă, s'a împlinit întocmai la timpul rânduit, nevinovat și totuși osândit la moarte, blând și supus voiei tatălui său, își duce singur lemnele pentru propriul rug pe munte. — Acest Isaac a fost închipuirea minunată a lui Hristos. De asemenea și prin întoarcerea sa la viață, după ce fusese timp de trei zile în intențiunea tatălui său deja mort, el preînchipuiește învierea lui Hristos. El, adevărat, n'a murit, cum a murit Hristos; dar anume aicea se coprinde alt simbol al marei opere de răscumpărare. Pentru a încheia această preînchipuire, se cereau moartea și răscumpărarea și el a fost încheiat prin jertfa, adusă în locul lui Isaac. După adevărata explicare a unui vechiu scriitor (Teodorit), Isaac a fost preînchipuirea Divinității, și berbecele preînchipuirea omenirii lui Hristos. Cum nu trebuia să moară Isaac, care era jertfă prea mare și nobilă, ca să se supună morții, așa și Divinitatea nu poate să moară, și Hristos a trebuit să se întrupeze, înainte de a gusta moarte, deși Divinitatea a fost nedespărțit unită cu omenirea. Berbecele, așa zicând, a fost unit cu Isaac și a suferit moarte, și astfel jertfa a fost desăvârșită. Dar trebuie a observa, că realitatea sub toate raporturile întrece umbra. Isaac, deși el a fost despărțit de slugile sale, a fost nu singur, ci împreună cu tatăl său, pe muntele aducerei jertfei. Hristos a fost dat la moarte de propriul Său ucenic, părăsit de toți apostolii săi aleși și în ceasul neîntrecutei agonii a fost lăsat singur. Sieși, lipsit chiar și de prezența divină, când El a exclamat: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M'ai părăsit?“ Isaac a fost pus pe rug de mâinile iubitoare ale Tatălui; Hristos a fost pironit pe cruce de niște soldați grosolani și nesimțitori. Isaac a văzut, cum s'a ridicat mâna tatălui pentru jungherea lui; Hristos a simțit, cum „săgețile Atotțiitorului erau într'insul; otrava lor a băut-o Duhul Lui; urgiile lui Dumnezeu se concentraseră contra Lui“ (Ioan, VI,

4). Isaac a fost mântuit dela moarte, când glașul ceresc a oprit aducerea jertfei; iar Hristos a suferit până în sfârșit pe cruce. În marea operă de răscumpărare jertfa a trebuit să moară; acolo n'a fost oprită mâna ridicată spre junghiere, și în loc de ceea ce a vorbit Isaac: „Iată foc și lemne sunt, dar unde-i mielul arderei de tot?” Hristos a zis: „Iată merg să fac voea Ta, Dumnezeule!”

Jertfa a fost adusă, s'a săvârșit marele act, urmările căruia au trebuit să se răsfrângă tunător asupra tuturor veacurilor următoare; fumul jertfei s'a revărsat dela cenușa vetrei peste vârful sălbatec al muntelui, tata și fiul stăteau muți, mirându-se de ceea ce se petrecuse, și simțind în inimile lor prisosința credinței, iubirii și a tuturor sentimentelor duiosase. Atunci din cerul tăcut pentru a doua oară răsună glasul ingerului, vestind răsplata pentru acest mare lucru. Dumnezeu numi pe Avraam pe nume și cu mare solemnitate îi rosti marea binecuvântare, întrecând pe aceea, care în urmă a fost exprimată pentru toți cei ce au obținut biruința în credință: „Bine, slugă bună și credincioasă, intră întru bucuria Domnului tău”. Dumnezeu prin jurământ adevărat, că făgăduința făcută de El lui Avraam niciodată nu va fi violată, că binecuvântarea Lui totdeauna va odihni peste dânsul și peste urmașii lui, că nu numai urmașii săi proprii se vor desfăta de lumina feții Lui, ci că de la dânsul binecuvântarea se va revărsa peste toate popoarele pământului. Această făgăduință duhovnicească, dată deja la revelația anterioară cu mai mulți ani în urmă, aici s'a repetat și s'a întărit în chipul cel mai solem. „Dumnezeu, - zice apostolul, - când a dat făgăduința lui Avraam, neavând pe nimenea mai mare să se jure, s'a jurat pe Sine însuși, zicând: cu adevărat binecuvântând te voi binecuvânta, și înmulțind te voi înmulți. Oamenii se jură pe cel mai mare, și jurământul ca cheazășie pune capăt la orice neînțelegere dintre dâșii. Deaceea și Dumnezeu voind să arate, în chip mai vădit, moștenitorilor făgăduinței că hotărârea este neschimbăcioasă, a întrebuițat ca mijloc jurământul, ca prin două lucruri neschimbăcioase, în care e cu neputință să mintă Dumnezeu, să avem o puternică îmbărbătare noi, cei ce ne silim să ne ținem de nădejdea ce ne este dată” (Evr. VI, 13-18). Această făgăduință de preferință, cea din urmă ce s'a dat lui Avraam de Dumnezeu, neconținut a fost în gura lui Dumnezeu și a slugilor Lui. Ea a fost repetată lui Isaac; ea a fost mângâierea lui Iosif pe patul lui de moarte; prin ea Moise a însufleșit pe naționalii săi, și cu dânsa a mijlocit pentru ei înaintea lui Dumnezeu. Ea cu deosebire a făcut neagră nerecunoștința poporului

în apostasia sa. Ea a dat foc deosebit muștrărilor prorocilor și a susținut nădejdea lor. Ea a strălucit în binecuvântata cântare a lui Zaharia și tot de dânsa a fost pătrunsă toată cuvântarea întâiului mucenic Ștefan. Și totuși binecuvântarea asta încă n'a căpătat realizarea sa deplină. Israelii, poporul cel ales al lui Dumnezeu, au fost sămânța lui Avraam, și din neamul lui s'a născut Hristos. Totuși cine poate să spună, ce biruințe urmează încă să obțină împărăția lui Hristos? Cine poate să spună, la ce binecuvântări negrăite El, Mântuitorul, Mesia, Dumnezeu-Omul, a învrednicit și va mai învrednici Biserica, trupul Său, și prin ea toată făptura? Însămănțata deplină a acestui cuvânt ingeresc nu-l poate ști nici un muritor: el e mai presus de priceperea noastră, noi nu putem cuprinde toată profunzimea sensului său nemărginit.

„Și a pus Avraam locului acela numele „Iehova-Ire, ~ Dumnezeu vede“. La întrebarea simplă a fiului său despre jertfă, el i-a grăit: „Dumnezeu va îngriji de mielul său pentru arderea de tot“. Și acum, văzând cât de minunat s'au împlinit cuvintele sale, cum Dumnezeu s'a arătat izbăvitor milostiv, Avraam a și numit locul acestui minunat eveniment „Iehova-Ire“. În vederea importanței acestui întreg eveniment ușor s'a putut forma în urmă expresia pilduitoare, care cuprinde mai mult de cât un singur adevăr măreț: „de aceea și acum se zice: pe muntele lui Iehova se chibzuește“, adică după cum s'a arătat ajutor lui Avraam la marea lui nevoe, așa și noi totdeauna putem aștepta ajutor și ușurare, când vom alerga la Dumnezeu. Muntele Domnului în alte locuri (de ex. Is. XXX, 29; Zah. VIII, 3) se numește muntele templului. Și de aicea sentința asta înșamnă, că acolo va locui Iehova. Pe muntele Moria Domnul a avut deosebita sa prezență în inșeși templul, când El a arătat slava sa cea dumnezească și a primit închinarea din partea poporului său. În această casă a lui Dumnezeu a venit Domnul în persoana lui Hristos, cum a prezis prorocul Malahia (III, 1), și pe muntele vecin Golgota a fost înălțată crucea, pe care a fost adusă cea măreață jertfă, care a luat asupra sa păcatele oamenilor, ~ a fost adus Mielul, cel jungheat dela începutul lumii.

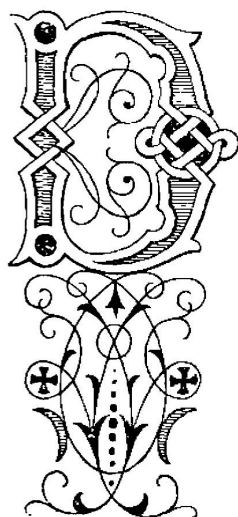
Așa se încheie această măreață istorie. Când slăvita făgăduință s'a împlinit, glasul din cer a pecetluit acest adevăr, Isaac a fost izbăvit de moarte și pentru totdeauna a fost garantată existența seminției iubite: atunci nimic nu a mai putut să urmeze ceva mai bun decât aceasta. Cugetând la toate acestea, tata și fiul, recunoscători, și plini de evlavie și nădejde, se întoarseră la slugile lor, pe care ei le lăsase jos, și plecând pe același drum, pe care venise aicea, se întoarseră acasă în Virsavă.

Procesune funebră iudaică.

CAPITOLUL XVIII

MOARTEA SARREI ȘI ÎNGROPAREA EI

upă jârfta lui Isaac, Avraam a mai locuit câțiva ani la Virsavia și după aceea s'a mutat la nord, la locul vechiului său popas, în Hebron. Treizeci și șapte de ani trecuse de atunci, decând el pentru prima oară locuise aicea, și acum el sosi aicea numai pentru aceea, ca aicea, la vechiul loc, să încerce ultima mare durere din viața sa, pentrucă aicea anume și-a pierdut el pe credincioasa tovarășă a vieții sale de pribegie, pe nedespărțita sa soție Sarra. Sarra avea acum 127 de ani dela naștere și a murit aicea. Toată această îndelungată viață a ei o petrecuse cu bărbatul său, pe care ea l-a iubit și l-a respectat, — viață, în

care și ea însăși s'a bucurat de iubire, cinstire și duiosie. Aceasta n'a fost o oarecare femeie ideală a unui erou ideal. Ea ne înfățișază o femeie în corp și sânge real, femeie cu multe slăbiciuni, dar încă și cu mai multe virtuți. Ca soție ea prezintă o pildă de ascultare și supunere conjugală; ca mamă, ea prezintă un exemplu de cea mai caldă iubire. După vechile tradiții, ea ar fi murit subit, la vestea despre scopul grozav al călătoriei lui Avraam la muntele

Moria, așa că Avraam și Isaac, la întoarcerea lor de acolo, ar fi găsit-o deja moartă¹⁾). Sentimentul matern totdeauna a fost viu într'însa. Anume aceasta a și făcut-o pe dânsa să dorească copii așa de puternic, și tot ea l-a îndemnat să recurgă la mijlocul de a primi copil chiar dela sluga sa. Ea a fost geloasă și nu totdeauna dreaptă în judecata sa. Ea a fost crudă cu Agara și zavistnică în situația sa de mamă. Toată vina pentru purtarea sa nerăbdătoare ea o aruncă asupra bărbatului său. Cea mai mică ofensă adusă fiului său Isaac ea se silea să o răzbune contra fiului său colateral și încetă cu totul de a se mai îngriji de copilul său adoptiv, consacându-se cu totul grijii de moștenitorul direct legal. Dar ea păstră adevărata credință până la ultima ei suflare. Anume aceasta o și făcu pe dânsa vrednică de a deveni mamă. Expansivă și nerăbdătoare, ea răsă la făgăduința ingerului, dar, convinsă de incredințările următoare, ea primi semnele și fu fericită chiar pentru acel răs, care fu stârnit la dânsa de făgăduința divină. În toate împrejurările, ea totdeauna a rămas femeie devotată, și pentru aceasta apostolul o pune drept exemplu, ca mamă a tuturor celor ce fac binele (1 Petru, III, 6). Și iată acum această iubitoare pereche a fost desfăcută pe vecie. Legătura, care-i unise, fu ruptă de moartea neînduplecată. „Și a venit Avraam să plângă pe Sarra și să o bocească“. Patriarhul cel tare și neînduplecat a vărsat lacrimi de adevărată durere, cum ar fi făcut fiecare dintre muritori după femeea sa moartă. Astfel de lacrimi nu erau nedemne de el, ca bărbat. Se știe, că a plâns și Iisus Hristos după Lazăr. Ele fac pe acest mare patriarh încă și mai apropiat de noi. Noi știm că el este unul dintre noi înșine, și, văzându-l pe dânsul plângând la mormântul Sarrei, simțim că durerea lui este durerea noastră obștească. El numai a dat frâu durerei sale firești și a intrat în cortul soției sale moarte, ca să o plângă în taină.

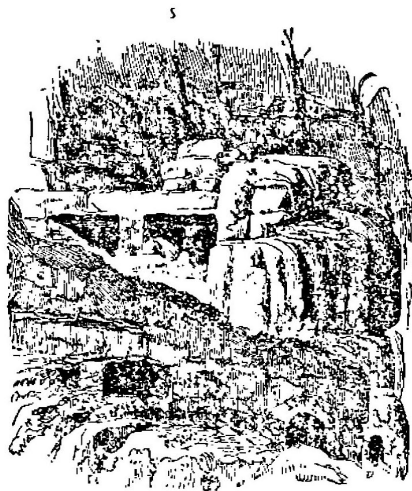
Dar iată trebuia să se îngrijască de locul de veci al odihnei trupului ei. Avraam voi să îngroape cu cinste pe răposata sa soție, dar în tot pământul făgăduinței el nu avea pământ propriu nicio urmă de picior. El nu avea aicea casă statornică, nu avea niciun astfel de loc, care să devină pentru dânsul scump din lunga sa viață și al amintirilor trecutului. Acum însă se hotări să dobândească loc de îngropare, loc, unde el ar putea să pună în siguranță rămășițele trupesti ale aceia, pe care el o iubise și astfel oarecum măcar în parte să între în stăpânirea pământului făgăduinței și să transmită această posesiune moștenitorilor și urmașilor

1) Beer, *Leben Abraham's*, p. 72.

săi. Înfațișarea femeii sale moarte îi aminti și de moartea sa, precum și de lipsa unui loc de îngropare. În urma acestor reflexiuni, el se hotărî să cumpere o bucată de pământ dela heteeni, vecinii săi. În acest scop se adresează el către dâșii cu rugămintea: „Eu sunt pribeag aicea la voi și venetic. Dați-mi ca proprietate un loc de mormânt aicea între voi, ca să-mi îngrop pe moarta mea dela ochii mei“. Dorința cea mai firească și înțeleasă, comună oamenilor tuturor timpurilor și tuturor locurilor. Păgânul cult, creștinul obișnuit, sălbatecul agramatos – toți deopotrivă dau respect locului de îngropare al morților lor, cinstesc mormintele străbunilor, deși nu deopotrivă. În creștinism, negreșit, credința în învierea trupurilor a contribuit la sporirea respectului deosebit față de morți, deoarece creștinii privesc la rămășițele mortuare ale prietenilor lor ca la niște vase ale harului dumnezeesc, ce a locuit în ele. Îmbălsămarea îngrijită și costisitoare a trupurilor în Egipt a izvorit din credința, că sufletul celui mort iarăși va avea nevoie cândva de salașul său pământesc. În alte țări păstrarea trupurilor a rezultat din pietatea firească, din respect pentru cei morți, și din dorința de a feri trupul iubit de stricăciune. Arderea trupurilor, evident, nu era în obicei în Palestina în acel timp, deși în veacurile următoare ea se întrebuița câteodată, atât ca cinstire, cât și ca pedeapsă¹⁾. În Hanaan și în alte țări pentru îngroparea morților de obicei se scobeau grobnițe în stânci. În Ur, unde stânci naturale nu sunt, grobnițele de obicei se făceau artificial sub forma de camere boltite. În Urto sau Edessa, în vecinătatea Haranului, Patriarhul de bună samă a avut prilej să vadă grobnițe separe în stâncă. Acolo se pot vedea ele și astăzi și ele ne înfațișază niște încăperi, care câteodată au proporția de 4/3 stânjini, iar intrarea lor se închidea prin o lespede mare; iar dincolo de această intrare este o altă deschizătură, care duce în încăperea laterală, împrejurul căreia sunt puși morții în nișe, scobite în pereți. În Hanaan, unde munții de obicei constau din calcar, a face asemenea morminte nu era greu. Câteodată ele se sepa în păturile mai mari ale stâncilor și se acopereau cu lespeză la nivel cu suprafața, iar câteodată se făceau mai înalte, în formă de sarcofag. Sunt de asemenea morminte, care înfațișau simple gropi de formă ovală. Dar în majoritatea cazurilor pentru îngropare serveau peșterile naturale, care se adaptau repede pentru înmormântare, în care scop se sepa anumite adâncituri în pereții lor. Asupra unei asemenea peștere s'a și oprit Avraam la alegerea locului de îngropare a iubitei sale soții

1) Lev. XX, 14; XXI, 9; I Par. XXXI, 12; Amos, I, 86.

Şarra. În timpul îndelungatei sale şederi la Hebron el adesea a văzut, se pare, şi a examinat diferite peşteri, şi acum el şi-aduse aminte de una dintr'insele şi o găsi foarte potrivită pentru îngroparea comună a neamurilor sale¹⁾. Aceasta era „Peştera dublă” adecă având sau două intrări, sau alcătuită din două încăperi, şi se numea Mahpel, care numire să dădea şi pământului din prejur. Situaţia ei era deplin cunoscută. Tradiţia neîntreruptă totdeauna a arătat unul şi acelaşi loc. Diferiţii locuitori ai ţării sfinte s'au în trecut unii cu alţii în darea de onoruri acestei gropniţe. Iudeii,

Peştere în stâncile Palestinei.

creştinii şi mahomedanii, toţi deopotrivă se referă la ea cu respect. Edificiul, care cuprinde astăzi în el acest loc, se ridică pe un mic şes, înaintea dumbrăvii Mamvri. De această peşteră a voit el să se folosească şi pentru sine însuşi pentru totdeauna aşa ca pulberea neamului său să nu se amestece cu pulberea păgânilor, străini de sângele său.

Pentru a înlătura orice putinţă în viitor a orce fel de discuţiuni, Avraam hotărî să cumpere atât peştera, cât şi pământul din pre-

jur, şi să obţină o dovadă formală a acestei cumpărături din partea proprietarilor pământului. El se adrese cu arătarea acestei dorinţe către căpeteniile tribului heteu. Aceştia răspunseră lui Avraam cu amabilitatea orientală, atât de obişnuită chiar şi în ziua de astăzi, propunându-i să-şi aleagă locul ce-i place pentru înmormântare. „Ascultă, domnul nostru ~ îi ziseră ei ~ tu eşti prinţul lui Dumnezeu în mijlocul nostru. În cele mai bune din locurile noastre de îngropare îngroapă-ţi pe răposata ta. Nimenea din noi nu-ţi va refuza locul de îngropare într'insul pentru răposata ta”. Avraam se numea pe sine pribeag şi venetic, iară ei priveau la dânsul ca la un prinţ puternic, care cândva le arătase servicii folositoare pe câmpul de luptă, avea o caravană puternică, poseda bogăţie mare şi era deosebit respectat de toţi. Ei îşi exprimară dorinţa să primească pe un asemenea om în comunitatea lor şi a-l ataşa de ei cu legăturile de drepturi comune la înmor-

¹⁾ Rawlinson, *Ancient Monarchies*. I, 86.

mântare. Dar aceasta era departe de a răspunde dorințelor tatălui credincioșilor. El nu putea să întunece cultul său curat cu ceremoniile jertfelor idololatre ale hananeilor. Dacă el ar fi rupt orice legătură cu neamul său dinainte și ar fi căutat un nou loc de locuit departe de Haran și de casa părinților săi, atunci el trebuia să aibă și grozniță pentru sine independentă contra amestecului păgănesc. Locul ales de dânsul aparținea lui Efron sau Efraim, cum îl numește Iosif Flavie, fiul lui Țaharov, și Avraam, plecându-se politicos locuitorilor pământului, le ceru bunele lor servicii în chestia înduplecării proprietarului peșterei pentru vinderea ei pentru o sumă bunișoară. Efron, auzind această rugămintă, deodată, cu amabilitate orientală, care presupunea totuși posibilitatea târgului, oferă să facă peștera dar lui Avraam. „Și răspunzind Efron, heteianul, lui Avraam, în auzul fiilor lui Het, și a tuturor celor ce intrau pe porțile orașului lui, și a zis: Nu, domnul meu, ascultă-mă pe mine: eu îți dau câmpul și peștera, care e pe dânsul, ți-o dau ție, înaintea ochilor poporului meu ți-o dăruiesc; îngroapă pe răposata ta“. Dar Avraam nu voi să primească peștera ca dar. Tot pământul acesta era făgăduit lui de Dumnezeu și el nu voia nici o palmă de pământ să o primească din mâna omului și stăruia pentru cumpărare. Nimenea nu trebuia să zică, că el e îmbogățit prin darurile primite dela păgâni. Din pricina asta se începu târgul. Locul dorit fu vândut pentru 400 siclii de argint „cum umblă la negustori“. „Acesta este prețul pământului, zise Efron, dar ce-i asta pentru mine și pentru tine? Îngroapă pe răposata ta“. Această sumă neînsemnată, cam așa zise el, nu însemnă nimica pentru noi, ca oameni bogați. La fie care bazar oriental se poate zilnic auzi asemenea traficuri, încheiate prin asemenea cuvinte și însoțite tot de asemenea semne de respect și amabilități reciproce. Toată această istorisire e în cea mai mare măsură conformă cu realitatea și servește ca nouă dovadă a neschimbabilității obiceiurilor orientale. Nu se poate să nu fim uimiți de acea îngrijire, cu care contractul fu încheiat în cazul acesta. Toată istorisirea despre cumpărarea peșterei se citește cum se știe dintr'un document juridic. Ne putem negreșit îndoi, de au fost aceste condițiuni scrise în adevăr. Dar condițiile acestea în tot cazul au fost declarate înaintea martorilor și astfel contractul a căpătat putere. Și în timpul defață asemenea tranzacțiuni între feleahii localnici nu totdeauna se fac scrise, dar declarațiunile înaintea martorilor se consideră tot atât de obligatorii ca și când părțile contractante ar întări documentul prin iscăliturile și pecetile lor. Cumpărarea peșterei Mahpel se definește astfel în acest vechiu

document: „și a devenit câmpul lui Efron care e lângă Mahpel, în fața lui Mamvri, câmpul și peștera, care e pe dânsul, și toți arborii cei de câmp, din toate hotarele lui dimprejur, posesiunea lui Avraam, înaintea ochilor fiilor lui Het, a tuturor celorce intră pe porțile orașului lui”. (Fac. XXIII, 17, 18).

Suma plătită pentru peșteră, alcătuește cam 1500 lei în banii noștri, deși nu se știe, ce fel de siclii au fost în cazul dat. Despre o monedă cerută nu se vorbește în Biblie înainte de captivitatea babilonică, și cele mai timpurii din cele ce au existat mai vechi la iudei au fost bătute de Simon Macabeul în anul 140 a. Hr. La egipteni în cele mai vechi timpuri erau monete sub formă de verigi, dar aceste verigi nu erau de o valoare uniformă și, ca mijloc de schimb, totdeauna se cântăreau. Babilonenii și asirienii, cum arată monumentele, cântăreau banii lor nebătuți la fie care plată particulară. Locuitorii Hanaanului, mai ales ai localităților de pe lângă țărm, se distingeau prin întreprinderi comerciale și erau obișnuiți prin întreprinderi comerciale, în care mărfurile se dădeau în schimb pe anumită cantitate din țeale din metalele prețioase. Moneta comercială în curs, de care se pomenește aici, putea să prezinte simple bucăți de argint cu însemnarea pe dânsul a greutății, sau simple bucățele de toate greutatețile sau forme. care se și cântăreau pentru determinarea sumei cerute.

Efectuând această cumpărătură și asigurându-și proprietatea veșnică asupra peșterii și locului dimprejur, Avraam, care acum avea 137 de ani dela naștere, îngropă în peștera Mahpel corpul iubitei sale soții Sarra. Această gropniță astăzi se află în curtea marelui moscheie, care se numește Haret-el-Haram, și care cuprinde într'însa deasemenea și gropnița înseși a marelui patriarh, a lui Isaac și Rahilei, a lui Iacov și Lia. Pereții exteriori ai acestei ogrăzi ne înfățișează un patrulater, ce are 197 picioare în lungime și 111 picioare în lățime, cu contraforturi la cele 4 colțuri și în spațiile intermediare. Unele dintre petre, care alcătuiesc acești pereți, au până la 24 picioare și ceva în lungime și până la 3 picioare și ceva înălțime, și poartă urmele aceluiași veac și a aceleiași arhitecturi, ca și Haram din Ierusalim. Insuși zidul are mai bine de 7 picioare în grosime și aproape 40 picioare înălțime. Singura intrare în ogradă servește ușa și scara din perețele răsăritean. Moscheia, în zidirea căria au intrat și rămășițele din biserică creștină, ocupă partea de sud a ogrăzii, și trei din pereții ei exteriori sunt formați în stil vechiu. După încăperea, ea are aproape 70 de picioare în lungime și 93 picioare în lățime. Interiorul ei

din timpul ocupării Palestinei de închinătorii lui Mahomed a fost închis pentru creștini până acum nu demult, și informațiile referitoare întreținerii au fost la început foarte sărăcicioase și insuficiente. Se știea foarte puțin despre dânsa afară de aceea ce se putea împrumuta din scrierile vechilor autori Arculfa și Veniamin Tudela, și deasemenea din descrierea călătoriei unui spaniol, care primind islamismul și numele de Ali-beg, în anul 1807 a examinat și a descris această clădire. Dar în timpul din urmă s'a deschis o nouă eră, și de trei ori atât de îndelungat tainele păzite ale lui Haram au fost descoperite pentru ochii regali. În anul 1862 prințul De-Wales cu suita sa, în care, între alții, se afla și renumitul decan Stanley; în anul 1869 principesa moștenitoare a Prusiei și după aceea acum cinci ani doi fii ai principelui De-Wales au obținut învoire, prin firmanul sultanului, să vadă această moscheie și rezultatele acestei vizite au devenit acum moștenirea lumii. Din aceste descrieri știm astăzi multe, despre care în trecut numai se bănuia sau se aveau numai închipuiri enigmatice. Interiorul clădirii se împarte în trei secțiuni de mărime inegală, din care cea despre sud, cea mai depărtată dela intrare, este cea mai îngustă, având în genere numai 15 picioare, pecând celelalte au dela 25 la 30 picioare. Sub pardosala moscheiei și a clădirilor colaterale se află șase gropnițe mari, care nu reprezintă gropnițele acelor persoane, numele cărora îl poartă, ci stau, se pare, verticale pe mormintele lor. Fiecare din ele se află într'o capelă deosebită, închisă cu uși de bronz, bogat împodobite cu perdele de matasă și deasupra lor se află baldachine bogate. Mormintele lui Avraam și Sarra sunt în capele octogonale cu pridvor dublu înaintea intrării. Gropnițele lui Isaac și a Rebeccei se află înăuntrul inșei clădirii, iar mormintele lui Iacov și al Liei se află în încăperi deosebite, aproape de capătul nordic al clădirii. Dar aceste gropnițe au comparativ puțin interes. Cea mai mare importanță o are peștera mare de sub pardosala curții, și anume în aceasta se află gropnițele patriarhilor și a femeilor lor. În această peșteră, care și este în realitate peștera Mahpel, niciodată n'a pătruns ochiu creștin, cel puțin în timpurile mai nouă, și niciodată n'a călcat într'însa picior de creștin. Nici un firman sultănesc nu poate permite intrarea „necredincioșilor“ în acest de trei ori sfânt loc, după părerea musulmană. Tot ce a fost descoperit și se știe până acum, se cuprinde în următoarele: inșei gropnița, ce se află sub pardosala moscheiei, constă din două încăperi. În ea există numai trei intrări, care niciodată nu se deschide acum, și a pătrunde prin

ele nu se poate altminterlea, decât a rupe anumite zevoară, ceea ce ar fi o mare profanare din partea străjei musulmane. O intrare e închisă cu lespezi de piatră, întărite cu fier și se încheie cu o mică cupolă, susținută de patru coloane subțiri. Această intrare ducea probabil în peștera apusană, unde, sau în peștera interioară, după presupunere, se și află rămășițele patriarhilor. Intrarea în peștera răsăriteană se află puțin mai spre nord-est de cea abea acum pomenită și deasemenea închisă cu materiale, ce alcătuiesc pardosala bisericeii. A treia deschizătură se află aproape de perețele nordic al clădirii și se deosebește de celelalte prin aceea, că alcătuește oare cum un stâlp, ce se ridică deasupra pardoselei și se termină cu o piatră în genul unei fântâni indigene. Deschiderea în acest acoperiș de piatră are aproape un picior în diametru la început, dar devine mai larg în jos și probabil are proporții suficiente, ca să se lese pe acolo un om pe frânghie. La ultima vizitare a acestei moschei de către prinții engleji, s'a slobozit acolo o lampă, mulțămită căreia s'a putut vedea în parte partea de jos a acestei încăperi. Ea are aproape 12 picioare patrute și pardosala ei este cu 15 picioare mai jos de plafon. Dar constau oare pereții ei dintr'o stâncă întreagă, a ne încredința de asta nu a fost posibilitate, de oarece ei sunt acoperiți cu var. În partea de sud-est se afla o ușă patrută, care sluja, se pare, ca acces văzut în această încăpere, și ea, după toate aparențele, la început ducea în înseși

Grobnițe în stâncile Palestinei.

peștera, pentru care această încăpere și servea ca antret. După părerea unuia din noii cercetători, peștera aceasta probabil se asemănă cu multe din peșterile săpate în stâncă din Palestina, are un coridor cu îngrijire săpăt în stâncă, accesul în care în timpul din urmă a fost făcut în acoperiș. Se poate totuși, ca anticamera să fie o construcție mai târzie și întrucâtva să prezinte o lucrare de piatră. După părerea unui alt cercetător (Wilson), intrarea primitivă

era vizavi de ușa acestei camere și acum ea este astupată de perețele clădirii, cunoscută sub numele de mormântul lui Iosif, care a fost construită pe la sfârșitul veacului XIV d. Hr.¹⁾. Singurul

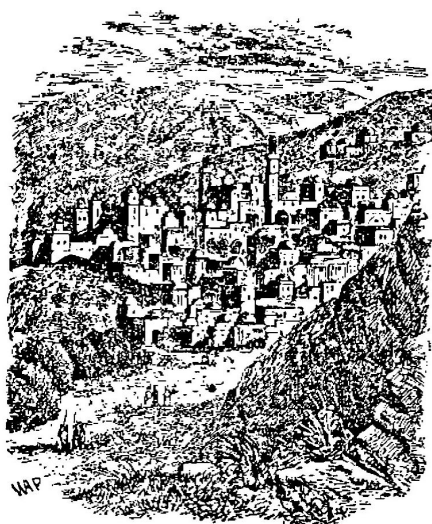
1) Wilson, Survey Memoirs, III, 346.

vizitator al acestei peștere, care ne-a lăsat o istorisire mai mult sau mai puțin autentică despre cercetarea sa mai sus amintitul Veniamin Tudela, care în vremea ocupării de către creștini a sf. Locuri la anul 1163 d. Hr. a examinat toată clădirea aceasta. El scrie, că păgânii au ridicat acolo șase gropnițe, care, după cum se spune de obicei pelerinilor creștini, prezintă gropnițele celor trei patriarhi și a femeilor lor. Dar iudeii, pentru plată cu adăogire de bani, admit vederea și acelor mai depărtate. Aproximativ zionași cu lumânări aprinse, ei trec pe ușa de fier în peștera întâia, care e goală. Trec și prin a doua deasemenea goală, și în fine ajung la a treia, care conține șase gropnițe, și anume gropnițele lui Avraam, Isaac și Iacov și după aceia ale Sarrei, Rebecăi și Lief a uneia vizavi de alta. Deasupra lor a tuturor se află inscripțiuni cu litere ebraice de felul următor: „Aceasta-i gropnița lui Avraam, părintele nostru“. „Pace să fie peste dânsul“. (Aceste inscripții, probabil, nu sunt din vechimea îndepărtată). În peștera interioară arde neconținut ziua și noaptea sfeșnicul, și acolo se află multe cutii deosebite, pline cu oase de ale israeliților, aduse de prietenii lor religioși pentru înmormântare la acest loc sfânt. Toate aceste informațiuni se dau poate de autor numai din auzite, dar, față cu lipsa de alte informațiuni, ele nu-s lipsite de oare care interes. În curgere de șase sau șapte veacuri absolut nimenea din creștini n'a intrat în această peșteră. Când va fi satisfăcută curiozitatea modernă, atunci nu-i nimica improbabil, că dacă nu vor fi găsite rămășițele celorlalte cinci trupuri îngropate acolo, dar mumia îmbălsămată a lui Iosif poate și până acum există în aceeași stare întreagă, ca și mumia orăului faraon din Egipt de aceeași vechime, ba poate și mai mare.

N'a fost oare această grijă despre păstrarea rămășițelor pământești ale morților o dovadă a credinței în învierea trupurilor? Că Avraam credea în viața de dincolo de mormânt, despre asta nu poate fi nicio îndoială. Apostolul mărturisește, că niciun fel de făgăduințe nu satisfăceau tendințele vechilor patriarhi; ei căutau orașul, temeliile căruia erau puse de Dumnezeu; ei tindeau spre mai bine, adică către patria cerească; ei își așteptau o răsplată cerească. Tradiția despre luarea lui Enoh la cer, prin succesiune a trecut dela Sim la urmașii lui. Istorisirea despre moartea lui Avel a trebuit să servească de lecție însemnată în această privință. Dumnezeu niciodată n'ar fi îngăduit, ca omul care lucrează și trăiește conform cu legea Lui să sufere o moarte crudă, iar ucigașul să se desfăteze de viață și de prosperitate, dacă trupul și sufletul

n'ar găsi o răsplată deosebită în viața viitoare. Niciun om cu judecată n'a putut crede, ca asemenea raporturi neobișnuite cu Dumnezeu, care au fost un mare avantaj a lui Avraam, ar fi putut să se mărginească numai în această scurtă viață pământească. Expresiunile des repetate despre „trecerea la părinții săi“, despre alăturarea la poporul său“, arată credința în existența veșnică a sufletului, și nu înșamnă numai aceea, că trupul cel muritor a fost destinat pentru mormântul comun al strămoșilor. Pentru că Avraam, pentru care a fost întrebuințată ultima frază (Fac. XXV, 8) a fost îngropat departe de patria sa în peștera Mahpel, unde nu mai era nimenea afară de soția sa Sarra. Și deși înseși această expresiune poate fi atribuită lui Moise, totuși noi nu avem niciun temei să credem, că el a avut vreo revelație deosebită relativ de viața viitoare, care n'a fost dată marelui său strămoș. În Egipt Avraam a găsit un popor cufundat în idololatrie și totuși crezând în viața de dincolo de mormânt, unde sufletele au fost supuse judecății și au primit recompensă sau pedeapsă. Acolo a văzut el acel respect către trupul mort, care a dus la îmbălsămarea îngrijită a lui, la grija de a păstra pe totdeauna aspectul exterior al omului, ce a rezultat din părerea, că această formă moartă cândva iarăși va primi scântee de viață. Avraam n'a putut fi inferior egiptenilor în concepția sa despre nemurirea sufletului și despre învierea trupului. Acea învățătură, pe care iudeii în timpurile de mai târziu au păstrat-o fără nici o revelație nouă, a fost păstrată deasemenea și de patriarhi. Când Mântuitorul, ca dovadă a nemuririi sufletului și a învierii corpurilor, indică împrejurarea, că Dumnezeu se numește pe sine Dumnezeu lui Avraam, Isaac și Iacov, atunci el a adus un argument, în totul conform cu vederile iudeilor. El indică adevărul, pe care-l proclama sf. Scriptură, și anume, că sufletele credincioșilor au continuat să trăiască cu Dumnezeu și după moarte și că astfel El la vremea cuvenită le va restatornici în fosta lor persoană. Omul nu este numai suflet sau numai trup; el este trup și suflet, împreunate într-o persoană. Dacă Dumnezeu este Dumnezeul lui Avraam și al patriarhilor demult morți, atunci el este Dumnezeul întregii lor ființe care trebuie să aștepte restabilirea în deplina lor stare. Avraam a nădăjduit în totul în atotputernicia lui Dumnezeu, și când el a pus pe fiul său pe jefelnice, apoi prin aceasta a arătat, că Domnul, în care nădăjduia el, putea să-l învie din morți. Cu un cuvânt, punând trupul iubitei sale femei în peștera Mahpel, Avraam încredință sufletul ei lui Dumnezeu și nădăjduia într-o înviere veselă.

Hebronul.

CAPITOLUL XIX

ULTIMELE ZILE ALE VIEȚII LUI AVRAAM

Pierderea din familia lui Avraam, produsă prin moartea Sarrei, n'a fost curând acoperită. Inima iubitoare și delicată a fiului ei, simți adânc pierderea duiioasei sale mame și timp de trei ani Isaac simți o întristare adâncă după dânsa, amintindu-și de virtuțile ei materne. Văzând aceasta, Avraam găsi că e timpul să trezască în fiul său sentimente nouă; Isaac în vremea asta avea deja 40 de ani dela naștere, dar el nici nu se gândea la însurătoare și nu reflecta, cum se va împlini marea făgăduință, dată seminței tatălui său. Avraam totuși nu uita aceasta, și el începu să se îngrijască despre aceea, cum și unde ar putea găsi o soție potrivită pentru iubitul său moștenitor. În ochii săi alegerea era foarte mărginită. Fiul său nu putea intra în legături de căsătorie cu cineva din triburile idololatre înconjurătoare. Cauzele religioase opreau orice atingere de felul acesta; dar totodată amintirea despre patria sa și despre neamul său îl dispuse să caute mireasă pentru fiul său în vreuna din ramurile neamului său. Legăturile de rudenie încă și astăzi se mențin printre nomazii pustiului prin

căsătoriile reciproce între rudele de sânge. Avraam avea oarecare informațiuni despre rudele lăsate de dânsul în Haran; fratele său Nahor avea 12 fii, și unul din acești fii, Batuil, avea o fiică, cu numele Rebeca. Aducându-și aminte de această familie, care trăia ca și mai înainte în patria sa, Avraam hotărî să caute femei pentru fiul său anume în acea țară. În acest scop el trimise acolo pe sluga sa credincioasă Eliezer, și rezultatul a fost căsătoria lui Isaac cu Rebeca, cu care să și „mângâe” el în întristarea sa după Sarra, mama sa.

Dar iată se apropie vremea, cum se apropie ea de toți, fie ei sfinți, sau păcătoși, regi sau oameni de rând, când marele patriarh trebuia să fie chemat în acea lume nevăzută, unde trecuse deja iubita sa soție și în existența căria el credea nesdruncinat. Dar în acest timp se săvârșise încă un eveniment, care demult turbură pe interpreți și prezintă însemnate dificultăți. După istorisirea despre căsătoria lui Isaac, autorul sacru al cărței Facerea spune: „Și a luat Avraam încă o femeie, anume Hetura” (Fac. XXV, 1). Cuvântul întrebuințat aici pentru designarea femeii, anume ișa, în alte locuri se aplică concubinei (ca de ex. Fac. XXX, 4, relativ de Vala, concubina lui Iacov); și în adevăr Hetura în alt loc se numește direct concubina lui Avraam (1 Paral. I, 32). Ce se atinge de timpul acestei întâmplări, apoi ea evident s'a petrecut după moartea Sarrei. Altmintrelea e greu de închipuit, ca pe de o parte Avraam să fi putut proceda astfel contrar indispozițiunii sale evidente față de asemenea legături, precum să și fi uitat experiența amară cu rezultatele lor triste, și ca pe de altă parte gelozia Sarrei să nu-l fi împedat a intra în asemenea legături de prisos în timpul vieții ei. Dovada principală contra părerei, că Hetura a devenit femeia lui de al doilea grad după moartea Sarrei, se extrage din vrâsta lui din acest timp. El în acest timp avea deja 137 de ani dela naștere, și în această vedere se dovedește, că ar fi fost în cel mai înalt grad improbabil, ca un om, corpul căruia era aproape mortificat, când i se născuse Isaac, ar fi putut după 40 de ani după aceasta să devină tată a șase copii (dela Hetura) și să trăiască până la acea vreme, când ei au crescut și și-au făcut corturi deosebite. Dar la asta se poate răspunde că puterile tinerești ale lui Avraam, miraculos restatornicite într'insul înainte de nașterea lui Isaac, s'au păstrat într'insul până la bătrânețe adânci. Iosif Flavie presupune, se pare, că a doua căsătorie a lui Avraam a fost înainte de căsătoria lui Isaac. Tradiția iudaică afirmă, că aceasta s'a petrecut după acest eveniment de unde a și rezultat

regula, că văduvul nu trebuia să se căsătorească din nou până atunci, până când el n'a pus la cale pe fiii săi în lume). Dar în genere chestiunea cronologică a trebuit să rămână nerezolvată. De asemenea nu se poate rezolva hotărît nici chestiunea despre naționalitatea Heturei. Că ea se trăgea din unul din triburile hananiene, asta se pare în cel mai înalt grad improbabil din pricina insistenței hotărâte, ce Avraam o manifesta contra unor asemenea legături în chestiunea căsătoriei fiului său. Mai probabil decât orice este, că ea era fiica unuia din casnicii săi, cum și afirmă „Cartea Iubileilor”¹⁾.

Din această alianță au rezultat șase fii, pe jumătate mai puțini decât fiii lui Ismael, și ei au devenit protopărinți a multe triburi arabe, ce au trăit în localitatea dintre marea Roșie și golful Persic, sau, cum adevărește o tradiție iudaică, dela Farmon (Faran) până la părțile Babilonului. Acestor copii ai Heturei și ai Agarei, adică fiilor concubinelor sale, cum se numeau ei (XXV, 6), Avraam le-a făcut daruri. Dar, învățat din experiențele anterioare și dorind să înlăture certurile cu adevăratul său moștenitor, el încă în timpul vieții sale îi trimise din locul sălașului său spre răsărit, în țara, unde ei au și devenit cunoscuți sub denumirea de „fiii răsăritului” (Jud. VI, 3) și în timpurile de mai târziu au căpătat numirea de „Saracini”, care are același înțeles. Cele mai noi cercetări lămuresc deplin, că triburile madianite și populația Arabiei de nord aparțin ramurei arameene a familiei semite. Poate că în ei nici nu se poate să vedem acele triburi, care se trag din Hetura și cei șase fii ai ei, dar descoperirile moderne au dovedit, că triburile de origine arameiană au ocupat această țară dintre Petra și Meca chiar înainte de veacul III sau IV al erei creștine. Iosif Flavie spune, că după indicarea lui Avraam acești șase fii au plecat și s'au așezat în țara troglodiților și în Arabia ferice, întinzându-se până la marea Roșie. Zimran, cel mai mare din fii, a dat poate numele său Zavran orașului principal, după mărturia lui Ptolomeu, al chinodolpiților, care locuiau spre apus de Meca, pe țărmii mării Roșii. După părerea lui Ewald, numele acesta se reproduce sub forma lui Zimvrie în Ier. XXV, 25. Iocșan, al doilea fiu, dacă numele lui, cum presupun unii, s'a schimbat în Cașan, a fost, poate, protopărintele cașaniților, ce trăiesc mai jos de poporul amintit. Medaniții și Madianiții alcătuiau neamul mai bine decât toți cunoscut din descendenții Heturiei (de la Medan și Mădian, al treilea și al patrulea fii ai ei). Ei au populat o parte

1) Cap. XIV; Rônsch. pag. 24.

din peninsula Sinaei, precum și localitatea dinspre răsărit de Iordan, în vecinătate cu Moabiții. Ei în vremea lor au devenit popor foarte puternic și stăteau în fruntea triburilor pastorale ale Arabiei. În sf. Scriptură sunt multe istorisiri despre ciocnirile lor cu israeliții. Purtând un comerț întins cu Siria și Egiptul, ei câteodată se numeau ismaeliți, - numirea generală a negustorilor din pustie, cum se numesc ei și în istorisirea despre vânzarea lui Iosif (Fac. XXXVII, 25, 28). Din neamul lor și-a luat Moise soție, când el, după fuga din Egipt, și-a căutat refugiu în peninsula Sinai, și astfel el a intrat în legătură cu urmașii marelui său strămoș, deși prin aceasta n'a asigurat prietenia lor, cum au dovedit aceasta următoarele evenimente triste. Urmele stăpânirii lui Ișbac, al cincelea fiu al Heturii, cercetătorii le găsesc în castelul Șobechi, renumit în evul mediu, care se înalță pe dealul așa numit „muntele domnesc“, cam la 18 kilometri spre nord de Petra. După părerea altora, numele lui își găsește ecou în numele văii Sabac în partea nord-estică a Nedjdului o înălțime arabă pe hotarul marelui pustiu. Numele celui mai tânăr fiu Șuah s'a găsit în țara, cunoscută în inscripții sub denumirea de Suhū, ce se întinde pe malul drept al Eufratului, între gurile Balic și Hovar. Unul din prietenii lui Iov, Bildad, se numește savheanin și probabil se trăgea din această localitate (Iov. II, 11; VIII, 1). Amintirea, ce se face aicea de Șeva și Dedan, ca fii ai lui Iocșan, pe când în X, 7, ei se pomenesc printre descendenții lui Huși și printre fiii lui Raama, ne arată, se pare, oare care legătură locală sau legătură conjugală între neamul hamit și semit, care a dus la însușirea numelor acelor, cu care ei au intrat în legături conjugale sau în genere în legături strânse.

Dar iată sosi și ultimul ceas al vieții lui Avraam. 175 de ani trăise el, și din ei 100 s'au petrecut deplin în pământul Hanaan, exceptând scurta ședere în Egipt. El își regulase toate treburile sale lumești. Inzestrând bogat pe ceilalți fii ai săi, toată posesiunea și averea sa o lăsa lui Isaac. Descurcându-se de grijile lumești și fiind în pace cu Dumnezeu, el era gata să treacă din valea aceasta, ca să fie pe totdeauna cu Domnul său. O istorisire spune ¹⁾, cum fiul său Isaac a adus jertfă pe jertfelnicul familiar împreună cu Ismael, care a fost chemat la patul mortuar al tatălui său, și a trimis patriarhului cele mai bune din jertfe și din primele roade, ca acesta să mănânce și să-l binecuvinteze înainte de moarte. În acest timp Avraam avea deja doi nepoți: Isav și Iacov, și el, che-

1) Cartea Iubileilor, XXII, XXIII, Ronsch.

mând la sine pe Iacov, l-a sărutat, sărută cu drag pe acest delicat nepot al său, îi dădu câteva lecții însemnate de evlavie și-l luă în brațele sale, unde copilul adormi adânc. Deșteptându-se, Iacov a găsit că unchiul său zăcea alături cu dânsul deja fără suflare. Așa s'a terminat această viață sfântă; așa acest mare sfânt și-a dat duhul și a murit, „a murit la bătrânețe bune, încărcat de ani și sătul de viață și s'a adaos la poporul său“, ~s'a adaos la comunitatea acelei frățimi credincioase ce plecase, pentru care Dumnezeu pregătise locuință cerească (Evr. XI, 16). Impăcați prin această mare durere, Isaac și Ismail dădură tributul de respect tatălui lor mort și cu mare respect așezară trupul lui alături de rămășițele mamei lor în peștera Mahpela.

Despre înseși rânduiala înmormântării ne putem face oarecare idee din felul în care și astăzi se săvârșesc înmormântările în răsarit. Descriind ceremoniile de înmormântare ale unui șeih însemnat, un cercetător modern ¹⁾ spune, că la această înmormântare a fost o mare îngrămădire de popor, mereu sporită prin sosirea delegațiilor din localitățile înconjurătoare. Bărbații și femeile plângătoare ocupau locuri deosebite la cimitir. Femeile alcătuiau trei cercuri concentrice. Cercul exterior consta din femei mai bătrâne, care stăteau la pământ și luau puțin parte la ceremonie. Cercul următor consta din femei mai tinere, îmbrăcate în haine lungi albastre cu eșarfe dungate pe cap, și fiecare din ele avea în mână câte o batistă albă sau verde, pe care-o fluturau în văzduh, umblând împrejur și cântând un imn monoton de proslăvire a căpeteniei răposate, sau din când în când țipând și bocind în aiurare prefăcută. Cercul interior consta din fete tinere, care, ținându-se de mână, se învârtteau împrejur. Toate femeile acestea din când în când intonau o cântare plângătoare, în care timp unele, în stare de exaltare aparentă, se smulgea din cercul lor și cu strigăte sălbatece și tâmpite se aruncau spre mormântul șeicului. Bărbații ședeau mai departe și și manifestau mai puțin întristarea lor, dar întristarea lor se mărginea numai prin izbucniri în plâns la sosirea fiecărui grup nou la cimitir. La vederea fiecărui grup de acest fel ei toți se ridicau și eșau întru întâmpinarea

Înmormântare modernă în Egipt.

1) Tomson, *The Land and the Book*, pag. 245.

lor, adăogind plânsetele lor la plânsul noilor veniți, pânăce aceia la rândul lor se așezau liniștiți împreună cu dâșii. De asemenea plânsete a fost, poate, însoțită și înmormântarea marelui prinț, după părerea hananeilor, Avraam. Isaac a adus la înmormântare toate slujnicile bătrâne ale tatălui său. Ismail a adus cu sine pe confracții săi sălbatici și pe aliații săi. Gloate întregi de prieteni din triburile hananiene și de hetei grăbiră să dea ultimul tribut de cinstire pribeagului, care trăise între dâșii așa de multă vreme și astfel mijlocul unei mari întristări, parte adevărată, dar parte și prefăcută, corpul patriarhului Avraam a fost așezat în peșteră, unde el odihnește până în ziua de astăzi, înconjurat de respectul și frica evlavioasă a populațiunei.

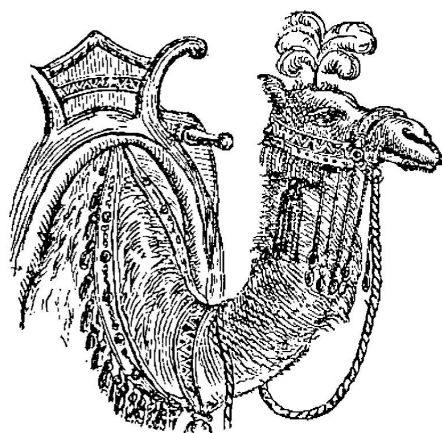
Ămintirea lui Avraam se păstrează până astăzi printre arabi, care-l numesc El-Halil, adică „prietenu lui Dumnezeu”. Imprejurul Hebronului și a localităților celor mai apropiate de el această numire a eliminat cu totul chiar și numele său propriu. Așa și fântâna lui se numește fântâna El-Halil; marea îngrăditură, ridicată împrejurul locului, unde stă cortul lui Avraam, e cunoscută sub numirea Haram-Rumet-Halil. Și cu ce nume se putea defini mai bine caracterul patriarhului și a designa drepturile lui la adâncul nostru respect? Prietenu lui Dumnezeu? Acest titlu i s'a dat nu de o divinizare oarbă a oamenilor, ci-și trage începutul său din gura inspirată de Dumnezeu și adevărit de mărturia apostolului (2 Paral. XX, 7; Is. XLI, 8; Iac. II, 23). Pentru a fi „prietenu lui Dumnezeu”, omul trebuie să fi primit daruri deosebite ale harului și trebuie să fi corespuns în chip deosebit chemării dumnezeiești. Și anume așa a și fost Avraam. Dumnezeu n'a siluit voința lui. La primirea dumnezeieștei chemări trebuie să fi fost ceva de așa fel, ca să fi corespuns ei. Dinainte trebuie să fi fost pregătit locul pentru chemare, urechea pentru auzire, inima pentru primirea ei. Altmintrelea degeaba ar fi fost milostivele planuri ale lui Dumnezeu. Dumnezeu a văzut în Preasfânta Fecioară ceva de așa fel, ce avea să o facă demnă de a deveni mama a Cuvântului întrupat. Tot El a văzut întru cât sufletul lui Avraam era capabil de a primi dumnezeiasca chemare. El a văzut cât de deschisă era inima lui pentru primirea iubirii și bunătății lui Dumnezeu. El știa, cât de bine Avraam va întrebuința lumina și știința, devenite moștenirea sa. De aceea El a găsit timpul potrivit să descopere voința sa acestui credincios slujitor și să-l facă mijlocitor al binecuvântării, care trebuia să se reverse pânăla marginile pământului și asupra întregii veșnicii. Noi am văzut,

cum Avraam a răspuns la această chemare. Credința sa oscilantă fu întărită de ea; o nouă lumină străluci în sufletul său; fiecare descoperire nouă îi lămură din ce în ce mai mult esența Dumnezeirei; fiecare încercare a lui, sporind cunoștința lui, aprindea în același timp într'însul iubirea și nădejdea. În ce consta particularitatea caracterului său personal? Una din principalele particularități a lui fără îndoială era evlavia, conștiința statornică a prezenței nevăzutului Dumnezeu, iubirea și respectul către Cel preainalt și abnegația activă în slujba Lui. Or unde ar fi călătorit el, ori în ce loc s'ar fi oprit, prima lui grijă era să înalțe jertfelnic, să designeze un loc deosebit pentru slujba lui Dumnezeu. Sihemul, Hebronul, Virsavia toate aceste locuri principale ale pribegiei sale au devenit totodată și monumente ale respectului și iubirii lui. Orunde ridica el locuința sa vremelnică, acolo înălța el totodată și sanctuar, și Dumnezeu, Căruia el se închina, nu era pentru dânsul un Dumnezeu inaccesibil, depărtat de dânsul, străin de lucrurile omenești. El era pentru dânsul tată personal duios, care intra în legături strânse cu neamul lui, era conducătorul și sfătuitorul, apărător miostiv al tuturor celor ce împlinesc voea Lui și Judecător drept pentru neascultători. În orice împrejurare a vieții sale Avraam se adresa către Dumnezeu, ca unui tată și prieten, și găsea la Dânsul ajutor la orice nevoie. În asemenea raporturi sfinte el simțea nu frică de rob, ci cu deosebire bucurie evlavioasă. El se apropia la tronul harului, cum se apropie creștinul, care știe, că va fi auzit, fiind „primit de Cel Iubit“. Cu ce zel s'a rugat el pentru nelegiuirea Sodomă, bizuindu-se pe necăutarea la față a lui Dumnezeu și pe îndurarea Lui spre dânsul? Cu ce nădejde nemărginită în Proniatorul, trimise el pe chivernisitorul casei sale să găsească mireasă pentru Isaac? Toată viața sa se petrecuse înaintea ochilor lui Dumnezeu; el umbla înaintea Domnului și tindea spre desăvârșire. Și după aceea, cât de ambițios era el, și cât de grijuliu pentru alții? El renunță la drepturile sale proprii în folosul nemulțămîntului său nepot; se depărtă de propriile sale obiceiuri și de dispozițiunea pașnică, numai ca să izbăvească pe același nepot din mâinile lui Kedarlaomer, și apoi nu voi să se îmbogățască nici chiar prin primirea acelei părți de pradă, care i se cuvenea de drept. Abnegațiunea era regula dominantă a vieții lui. El nu era stăpânit nici de cea mai mică mândrie; totdeauna era smerit și blând cu inima. El imediat recunoscuse peste sine supremația arhierelui Dumnezeuului Celui preainalt, i-a dat zeciuială și smerit primi binecuvântarea dela dânsul. El cu smerenie se plecă poporului țării fă-

găduite lui, când cumpără dela ei loc de îngropare. Sincer și sever în concepțiile sale despre onoare și dreptate, el plăti pentru posesarea peșterii Mahpel un preț mare, ce i se ceruse, fără nici o discuție sau regret. Nobleța internă a caracterului lui se manifesta la orice împrejurare. Nici un fel de pasiuni josnice, nu influențau asupra acțiunilor sale și nici un fel de impulsțiuni josnice nu cârmuiau mersul vieții lui. Dacă în două cazuri el, se părea că a săvârșit fapte, care nu intrau sub nivelul general al înaltului său caracter, apoi totuși și în aceste cazuri n'a căzut în proprii săi ochi, n'a păcătuît contra conștiinței sale și n'a făcut nimica contra celei mai bune conștiințe din lăuntrul său propriu. Poate însuși prisosul nădejdei sale în providență l-a și făcut să supună pe femeia sa de două ori primejdiei cu prețul păstrării vieții sale și a se bizui în chestia izbăvirei ei în ajutorul lui Dumnezeu. Toată ființa lui era pătrunsă de iubire. De ce dragoste părintească e pătrunsă exclamațiunea sa înflăcărată: „măcar viu să fie înaintea Ta Ismail!” Ce durere adâncă, dar tot odată și ce nădejde se cuprinde în expresia lui: „Dumnezeu va purta grijă de mielul său de ardere de tot, fiul meu!” Cât entuziasm și duioșie a manifestat el, când, în răspunsul la asigurarea că i se va naște un fiu și moștenitor, el căzu pe fața sa și răsă! În cursul întregii sale vieți el a fost om sincer, zelos, curat și a lucrat cu inimă plină. Dar el apare înaintea noastră, mai ales, ca pildă de credință, exemplu de om, care credea cuvântului lui Dumnezeu și pășa în totul potrivit cu această credință. Credința, intrupată în fapte, este cheia principală în viața lui. După un simplu cuvânt al lui Dumnezeu el a părăsit toate și urmă povața Lui. Pământurile rodnice și bogate în toate, orașul luxos, civilizat și bogat, situația influentă, bogăția, cinstea, prietenii, mormintele părinților, patria – toate acestea au fost părăsite de dânsul, când a auzit chemarea lui Dumnezeu; toate legăturile duioase au fost rupte de dânsul, îndată ce a auzit glasul, ce-i poruncea să se depărteze de acolo. Când se păru imposibilă orce nădejde el totuși credea în fiul făgăduit; Ismail, care cel dintâiu îi dădu să afle, ce însemnă iubirea de tată, care cel dintâiu l-a numit pe dânsul tată, a fost trimis cu pace de dânsul în pustie ca ascultare a poruncii divine, ca propriul său moștenitor să poată crește fără rival și departe de orice influență rea; fiul iubirii sale, în care-și pusese toată nădejdea, de care atârna tot viitorul măreț și slăvit, fu părăsit de el fără cea mai mică împotrivire. Nici o palmă de pământ nu-i aparținea încă în tot Hanaanul, și totuși, el crezu deplin în făgăduință, că

urmaşilor săi tot acest pământ va fi moştenire; şi în această nădejde a sa el hotărî şi pentru totdeauna părăsi patria sa şi făcu chiar pe sluga sa credincioasă să i se jure, că niciodată nu va mai duce pe fiul său acolo. Aşa era credinţa lui, nu întâmplătoare, nu vremelnică, nu neîncrezătoare, ci manifestând în totul abnegaţiune şi supunere. Cu adevărat el era tatăl credincioşilor. Niciodată într'insul nu s'a ridicat îndoiala în cuvintele şi făgăduinţele Domnului, deşi realizarea lor s'ar fi părut pentru mintea omenească cu totul imposibilă. „Prin credinţă, zice apostolul, Avraam, fiind ispăşit, a adus jertfă pe Isaac, unicul său fiu, din care trebuiau să răsară toţi urmaşii făgăduinţii lui. Căci el credea, că Dumnezeu puternic este şi din morţi să-l învie“ (Evr. XI. 17-19). Nimănui încă nu i s'a aplicat cu atâta putere expresia, că el „a crezut în Domnul“, adică nădăjduia în totul în El, liniştind duhul său în această credinţă, cum copilul se linişteşte în braţele mamei sale. Şi nu-i de mirare, că asemenea credinţă i s'a socotit lui întru dreptate, pentru că ea alcătuia izvorul principal, din care poate să răsară dreptatea. „Avraam a ascultat glasul Domnului, a păzit porunca Lui, rândueleanle şi legile Lui“ (Fac. XXVI, 5). De aceea el totdeauna va rămânea cel mai înalt model de om credincios. Din pilda lui pot trage inspiraţie de sentimentele sfinte ale credinţei, nădejdei şi iubirei, oamenii tuturor timpurilor, popoarelor şi veacurilor. Nu degeaba memoria lui se cinsteşte cu sfinţenie de popoarele a trei din cele mai mari religii ale lumii: a iudaismului, a creştinismului şi a islamismului. Dar cu toată măreţia credinţei şi a nădejdei lui, despre dânsul se poate zice aceeaşi, ce s'a zis şi despre mulţi drepti asemenea lui: „toţi aceştia au murit întru credinţă, neprimind făgăduinţele; ci numai de departe le-au văzut, şi s'au bucurat, şi ziceau despre sine, că ei sunt pribegi şi venetici pe pământ“. (Evr. XI, 13).

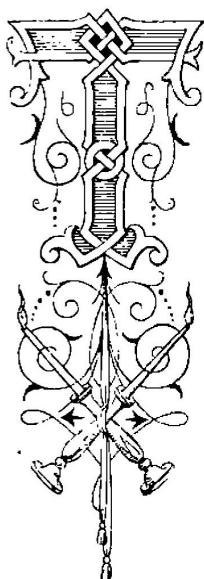

Împodobire sărbătorească a cămilei.

CAPITOLUL XX

ISAAC ȘI FIII SĂI

oată marea bogăție de bunuri duhovnicești și materiale, pe care o poseda Avraam, trecu dela dânsul la singurul său moștenitor adevărat și legal Isaac. Și acesta, ca succesor direct al marelui patriarh, concentrează în persoana sa întregul mers mai departe al istoriei Vechiului Testament, care se distinge în cursul său prin înseși aceleași acțiuni providențiale din partea lui Dumnezeu, prin care s'a distins și viața lui Avraam. Ca purtător și moștenitorul la celor mai bune făgăduințe, Isaac a trebuit prin necesitate să fie tot așa de străin de lumea păgână înconjurătoare, cum a fost și Avraam. Aceasta o simțea bine însuși Avraam și deaceia el încă în viață fiind, a luat toate măsurile, ca să păstreze această independență duhovnicească a lui Isaac.

În sufletul lui Avraam deja demult se întârîse convingerea în două privințe: și anume, că Isaac nici într'un caz nu trebuie să-și ia soție din mediul hananeu înconjurător, nu trebuie să intre în legătură cu aceia, cari în urmă trebuiau să fie lipsiți de proprietatea pământului ocupat de ei, și pe de altă parte, că Iehova, care așa de adese s'a arătat Dumnezeu credincios, din ascultarea de care el acum a renunțat la legătura ce se putea pă-

rea avantajoas în cel mai înalt grad, însuși va găsi soție potrivită pentru Isaac. Aceste două convingeri hotărîră felul de a lucra mai departe al lui Avraam, și el, cum se știe deja, peste trei ani după moartea Sarrei păși la realizarea primei din dorințele sale, și anume a unei căsătorii cuviincioase a lui Isaac.

Cu cîtva timp înainte de aceasta (Fac. XXII, 20) Avraam primi știre, că fratele său Nahor, pe care el l-a lăsat în Haran, a fost binecuvîntat cu numeroși urmași. Anume într'acolo și-a și îndreptat patriarhul privirile, încredințînd îndeplinirea acestui lucru celui mai vechiu rob al casei, administratorului întregii sale averi, anume lui Eliezer Damascenul, care o vreme se considera chiar moștenitorul lui Avraam și numai cu nașterea lui Isaac, adevăratul fiu moștenitor ocupă situația de administrator al casei. Chiemîndu-l la sine și luînd dela dînsul două făgăduințe: întâiu, că el va lua femei pentru Isaac din neamul propriu al patriarhului, iar nu din hananei, și al doilea, că el nu va duce pe fiul său înapoi în pămîntul, de unde Dumnezeu a chemat pe Avraam și patriarh l-a încredințat un lucru important și anume de a regula căsătoria fiului său. Întîia dorință a lui Avraam a fost provocată de necesitatea de a păstra sfînta sămînță liberă de întirirea prin sânge străin și prin legătura cu triburile idolatre, precum și prin dorința tatălui, ca Isaac să aibă în femeea sa o persoană, temătoare de Dumnezeu. A doua condiție a fost făcută în acordul convenit cu credința lui în făgăduința lui Dumnezeu de a-i da Hanaanul lui de moștenire, precum ea și prin ascultarea, cari l-a făcut să părăsască pe totdeauna propria sa țară și să caute locuință în proprietățile lui viitoare. Nu înzadar apostolul, vorbind de patriarhi, declară: „și dacă ei ar fi avut în gînd acea patrie, din care au eșit, apoi ar fi avut vreme să se întoarcă. Dar ei tindeau către una mai bună, adică către cea cerească” (Evr. XI, 15, 16). Cît Avraam își dădea sama de particularitatea situației sale, e greu de hotărît. Dar se poate cu temei crede, că credința lui l-a dus cu cugetul departe peste hotarele posesiunilor materiale în lumea nevăzută, făcîndu-l să presupună, că marea făgăduință nu-și putea găsi completarea sa deplină în starea pămîntească sau în bunurile vremelnice, și de aceea el aștepta împărăția cerească și fericirea veșnică.

Prudentul administrator, înainte de a lua asupra sa sarcina de a îndeplini dorința stăpînului său, întrebă, ce să facă, dacă femeea, pe care o va alege el ca soție a lui Isaac, va refuza să-l urmeze într'o călătorie așa de lungă. Avraam răspunse la aceasta, că el cere dela dînsul, ca el să lucreze cum va fi mai bine, și

că dacă fata nu va conveni la propunere, atunci el se poate întoarce și să considere treaba lui îndeplinită. Dar orce s'ar întâmpla el nu trebuie niciodată să ia pe Isaac înapoi în pământul părinților săi. La aceste condițiuni Eliezer își dădu făgăduința sa solemă. În această importantă treabă, Avraam nu se crezu în drept să se mulțamească cu o simplă făgăduință din partea administratorului, ci întări făgăduința lui cu jurământ. Ritualul, întrebuițat la aceasta, e extraordinar de suigeneris și se mai întâlnește încă numai odată în acel timp, când Iacov a luat dela Iosif jurământ de a-l îngropa în pământul Hanaan, în aceeași grobniță cu părinții săi (Fac. XLVII, 29). Administratorul a trebuit să pună mâna sa sub șoldul lui Avraam și să se jure pe Domnul, Dumnezeuul cerului și Dumnezeuul pământului, când patriarhul numi astfel pe Iehova, ca să-l facă mai accesibil pentru mintea administratorului decât numirea obișnuită a așezământului. Ce anume însemna acțiunea ce însoțea acest jurământ, nu se știe cu siguranță. Unii presupun, că acesta era un aspect de jurământ, care se primea numai de inferiori și care exprima un fel de respect și supunere. Dar după o explicațiune mai probabilă, ritualul acesta însemnă aceea, că de oarece șoldul se considera simbolul posterității, apoi persoana, care dădea asemenea jurământ, se jura pe urmași, îi chema ca martori a condițiilor luate și în calitate de răzbunători pentru călcarea jurământului, dacă va fi călcată obligația luată asupra sa. Așa, Eliezer s'a jurat pe urmașii stăpânului său și pe acele generațiuni, care trebuia să se ridice dintr'însul, s'a jurat să fie credincios îndeplinitor al îndatoririlor luate de el asupra sa, și să îndeplinească cu toată osârdia însărcinarea ce i s'a dat. Pentru îndeplinirea misiunii se făcură mari pregătiri. Avraam, ca puternic prinț, avea toate mijloacele la îndemână și se simți încredințat, că dorința sa va fi împlinită. El zise lui Eliezer, că Domnul „va trimite pe îngerul său înaintea lui“, și i-a dat îngăduință deplină să ia cu sine tot ce trebuia pentru asemenea întreprindere, ca ea să se poată realiza fără nici o pedică. În urma acestora s'a pregătit o mare caravană, compusă din zece cămile, încărcate cu daruri bogate pentru mireasă și cu provizii pentru călătorie.

Și iată administratorul plecă la drum; oare pe aceeași cale, pe care venise în Hanaan însuși Avraam acum șasezeci și cinci de ani sau pe calea cea mai scurtă și mai directă, peste înălțimile Galaadului, prin Avran, pelângă Tadmora. Drumul acesta ducea direct la orașul lui Nahor, în Aramul dintre cele două râuri, ce se numește în traduceri greacă și latină Mesopotamia, dar care

nu conținea toată acea țară, care s'a numit așa în timpurile următoare, ci numai pe aceea, ce se afla între Eufrat și Hovar. În această provincie era situat orașul Haran, unde trăia Nahor cu familia sa. Sosind la marginea orașului, Eliezer se opri sara la una din fântânile de acolo, făcând cămilele sale să se lese în genunchi, începu să le descarce și să ia toate greutatea de pe dănele. Acesta era tocmai timpul, când deobiceiu femeile din oraș vin la fântână să ia apă proaspătă. Ca om ce deprinsese pilda de evlavie în casa marelui său stăpân, Eliezer se îndreptă spre Domnul, Dumnezeul stăpânului său, cu rugăciunea pentru reușita trebi, pentru care era trimis. „Doamne, Dumnezeul stăpânului meu Avraam, se rugă el: trimite-o astăzi întru întâmpinarea mea, și fă milă cu stăpânul meu Avraam“; și după aceea el ceru, ca femeea, care-i este dat să o aleagă, să vie la fântână să scoată apă și să-i fie arătată lui printr'un semn deosebit, după propria lui alegere. Semnul, după care el ar putea judeca despre mireasa menită pentru Isaac, trebuia să fie de a arăta dispoziția sufletească a fetei. „Iată“, zise el „eu stau la fântână, și fetele locuitorilor din oraș ies să scoată apă; și fata, căria eu îi voi zice: pleacă vasul tău, să bea; și care-mi va zice: bea, tu și cămilele tale le voi adăpa până se vor sătura, iată aceea este pe care ai rânduit-o tu să fie menită pentru robul Tău Isaac; și prin aceasta voi cunoaște eu,

Femeile orientale la fântână.

că tu faci milă cu stăpânul meu Avraam“. Dacă această cercare i s'a șoptit lui de calculele simple ale minții sănătoase, atunci ea trebuia să servească drept indiciu a atenției și delicateții fetei, care s'ar apropia sub acest semn. Dar se poate, că ei i s'a inspirat de sus de acel înger, prezenței căruia în timpul călătoriei l-a încredințat Avraam. Asemenea semne Dumnezeu a dat în diferite timpuri și adevărarea prezenței Lui și a promiei sale¹⁾. Ispitirea se adevăra și acum. Printre femeile, care veniseră la fântână să scoată apă, se ivi și Rebeca, fata lui Batuil, fiul lui Nahor. Ea se ivi aicea cu vasul pe umăr, așa, cum cândva Agara plecă cu vasul sau bur-

1) Așa a împlinit El ruga lui Ghedeon relativ de anume semn pe Iână (Jud. VI, 37); El făcu semn lui Ionatan în atacul său îndrăzneț asupra filistenilor.

duful cu apă pe umăr, când a fost izgonită în pustiu. Aceasta era „o fată frumoasă la înfățișare, fecioară, care nu cunoscuse bărbat”. Eliezer și fără să vrea își întoarse atențiunea la dânsa și ceru dela ea să bea apă, și când ea se arătă atât de îndatoritoare, că nu numai îl adăpă pe dânsul, ci se sili să scoată apă și pentru cămilele lui, atunci el după acestea nu se mai putu îndoi că Dumnezeu i-a împlinit dorința și nu mai putu să o scape din vedere: frumuseța trupească și bunătatea sufletească îl pironi asupra ei. Văzând în aceasta o deplină corespundere semnului propus de dânsul, Eliezer văzu numai decât, că aceasta și este mireasa menită pentru Isaac. El chiar atunci pe loc dăruî Rebecăi un cercel de aur, în greutate de o jumătate de siclu și două brațilete la mâinile ei de nouă siclii aur. La întrebarea, a cui fată este ea și se găsește oare loc la dânsii pentru mas, Eliezer căpătă răspunsul dela buna fată, mirată și bucuroasă pentru darurile primite, că la ei „sunt pae destule și nutreț, și este și loc de mas”. De oare ce darurile primite de ea erau de acelea, care de obicei se fac la propunerile de căsătorie, apoi Rebeca deodată găci propunerile ce aveau să urmeze, alergă la mama sa și-i povesti toate cele întâmplate. Fratele său Laban, om ambițios și lacom, văzind lucrurile scumpe, dăruite surorii sale de un străin, nădăjduind să primească niscaiva avantaje deosebite pentru familia sa, alergă îndată la Eliezer la fântână și-i propuse cu insistență găzduire. Acesta din urmă primi îndată și se îndreptă spre casa lui Nahor, unde imediat i se oferi gustare. Dar Eliezer, îngrijindu-se mai ales de împlinirea îndatoriei ce-și luase asupra sa, declară îndată scopul venirii sale, istorisi cine este și anume, că el este robul lui Avraam, fratele lui Nahor, și stăpânul său l-a trimis în scopul de a găsi mireasă pentru fiul și moștenitorul său printre neamurile sale proprii. El istorisi deasemenea despre aceea; cum el a cerut indicațiune de la Dumnezeu și cum semnul ales de dânsul cu acest scop s'a arătat în totul corespunzător purtării Rebecăi. Ca să reguleze posibilitatea oricărei presupunerii, că fiul lui Avraam poate să fie prea bătrân, ca să fie mire nepoasă

Vase egiptene pentru apă (în Muzeul Britanic).

tei fratelui său, Eliezer explică, cum el a fost născut deja în vrâstă înaintată a mamei lui, și după aceea, uitând de obosala sa înseși și cu oare care bănuială pe Laban, el întinse vorba despre aceea, că Isaac este unicul moștenitor al tuturor marilor averi ale tatălui

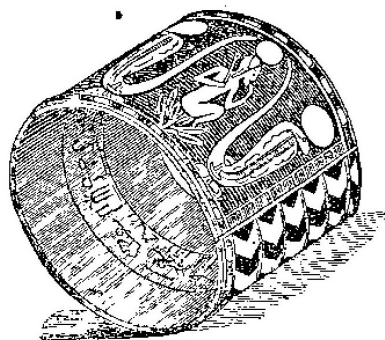
Inele egiptene și alte podoabe (Muzeul Britanic).

său și ceru răspuns imediat la întrebarea lui: sunt ei oare de acord să dea pe Rebeca în calitate de mireasă pentru Isaac? Părinții fetei și fratele ei, Laban, care se interesau deosebit de dânsa, văzând seriozitatea însărcinării robului lui Avraam, precum și bogățiile stăpânului lui, care nu cruță nimic pentru fiul său iubit, se învoiră la propunere. „Dela Domnul vine lucrul acesta“, ziseră ei. „Noi nu putem să-ți spu-

nem contra nimic nici de rău, nici de bine“. „Iată Rebeca e înaintea ta“, adaosă ei, „ia-o și du-te! Lasă să fie ea nevasta fiului stăpânului tău, cum a zis Domnul“. Toate acestea ne prezintă un tablou fidel în cel mai înalt grad a vechilor obiceiuri orientale. Tatălui îi aparține datoria și dreptul de a alege femei pentru fiul său și a face propunerile necesare părinților fetei, și când propunerea este primită, atunci învoiala miresei se consideră gata, de oare ce părerea ei nu totdeauna se consideră necesară. Insuși Isaac, se pare, că n'a luat nici o parte în chestiunea aceasta. Instrucțiile severe date administratorului relativ de purtarea lui Isaac, în caz când moare Avraam, arată că Isaac, din cauza caracterului lui cedator și smerit, avea nevoie de o conducere sănătoasă. El, negreșit, trebuia să știe și scopul călătoriei lui Eliezer, dar toată executarea acestei chestiuni el cu deplină plăcere o lăsă pe sama părintelui său.

După ce s'a primit învoirea tatălui și a fratelui, atunci potrivit cu obiceiurile era necesar, ca părinților fetei să li se dea oare care recompense și să se ofere daruri rudelor ei. Aceste daruri înfățișau oare cum o plată părinților ca recompensă pentru pierderea de către dânșii a serviciilor fiicei și ca restituire a costului educației ei. Mireasa nu numai nu aducea cu dânsa nici o zestre la intrarea în casa bărbatului ei, ci acest din urmă trebuia să plătească anumit preț pentru dânsa și în realitate o cumpăra oare cum dela proprietarii ei. Potrivit cu acest obicei, Eliezer scoase

tezaurile sale și în numele lui Isaac dăruie Rebecăi diferite daruri scumpe de aur și de argint, haine scumpe, dăruind deasemenea mamei și fratelui ei. Întărind astfel legătura și considerând darurile făcute drept o plată bună pentru o mireasă așa de frumoasă, el rămase mulțumit de tot ce se făcuse, pentru că, după cuvintele înțeleptului, „cine află femei virtuoașă, prețul ei întrece pe al mărgăritarelor“ (Pild. XXXI, 10). Încheind fericit învoiala, administratorul însfârșit își îngăduie să satisfacă cerințele trupului său și se apropie de mâncare și băutură în casa ospitalieră a rudelor stăpânului său.

Brățiletă egipteană (din Muzeul Britanic).

Dar el nu putu să prelungească mult și grăbi să ia drumul înapoi. El știa cum numără Avraam zilele absenței sale și aștepta știri despre reușita împlinirii însărcinării date. Insuși succesul treburilor sale îl silea să grăbească întoarcerea cu vestea bună. Chiar a doua zi disdediminează el se adresează către părinții Rebecăi cu rugarea: „Dați-mi drumul și eu mă voi duce la stăpânul meu“. Inzadar părinții fetei îl rugară să mai rămână măcar vreo zece zile, el se grăbi cu nerăbdare, și pentru ca să termine treaba definitivă, întrebă și pe Rebeca, vrea ea oare chiar acum să plece? Rebeca dădu consimțământul său, exprimându-și învoirea de a părăsi pe tată, pe mamă, casa părintească și țara natală, ca să urmeze îndegătările mâinei Providenței, care o îndrepta spre Isaac. În urma acestora, părinții și rudele nu se mai împotriviră plecării imediate. Ei o eliberară să plece împreună cu mama ei Debora și cu câteva slujnice, petrecându-o cu binecuvântări părintești. „Sora noastră“, ziseră ei, „să se nască din tine mii de mii, și să stăpânească urmașii tăi sălașurile vrășmașilor tăi!“

În toată treaba aceasta e tare însemnat aceea, că tatăl Rebecăi, Batuil, tot timpul a stătut pe planul al doilea, și părtășia principală în chestiune a avut-o fratele ei Laban. Deopotrivă un rol neînsemnat a avut Batuil și în urmă în cazul căsătoriei lui Iacov, în istorisirea despre care Laban chiar se numește fiul lui Nahor (XXIX, 6). Situația marcantă, ocupată de fratele miresei în chestia căsătoriei surorii sale, era într-o câtva rezultatul poligamiei, care de obicei slăbea iubirea tatălui către copiii diferitelor femei și impunea grija pentru fiicele fraților lor dela aceeași mamă. Așa din

istoria următoare se știe, că Simeon și Levi se considerau pe sine datori să răzbune cinstea surorii lor dela aceeași mamă Dina prin uciderea locuitorilor Sihemului (Fac. XXXIV, 25, 26); același lucru ni-l arată istoria despre Abesalom, care a omorât pe Amnon pentru desonoarea pricinuită surorii sale Tamara (2 Reg. XIII, 28). Toate acestea pot servi întru câtva ca lămurire, pentrue anume Laban a ocupat o situație deosebită în chestia măritării surorii sale. Dar lipsa numelui lui Batuil din punctele principale ale acestei afaceri se explică și altmintrelea. După mărturia lui Iosif Flavie, Rebeca declarase lui Eliezer, că tatăl său deja nu mai trăia, care mărturie totuși stă vădit în contrazicere cu textul biblic (XXIV, 50). Tradiția iudaică ¹⁾ afirmă, că el a murit a doua zi după logodnă, mâncând o mâncare otrăvită la banchetul din sara precedentă. După altă părere, Batuil suferea de o neputință sau de o incapacitate mentală, și de aceea era incapabil să trateze o chestiune așa de însemnată sau a lua parte în trebile familiare. Dar oricare ar fi fost cauza situației secundare a tatălui, Laban a fost dispunătorul principal în toată chestiunea, și caracterul lui, cum el s'a lămurit în urmă în chestiunea cu Iacov, a manifestat deja și acum unele trăsături de egoism extrem și de lăcomie. În contrast desăvârșit cu Laban cel egoist și pe jumătate necredincios stă sincerul și credinciosul Eliezer. Nu degeaba trăise el atâta vreme cu Avraam și vădit învățase dela dânsul adevărata religie și nădejdea în Dumnezeu. Toți casnicii lui Avraam erau ținuți într'o bună moralitate și întru frica de Dumnezeu. În toată purtarea sa administratorul manifestă pietatea, cuviința și credința stăpânului său. El pentru toate se roagă lui Dumnezeu, cerând călăuzire de sus, și se sprijinește în totul pe povăța Proniei lui Dumnezeu. Conștiința permanentă a prezenței lui Dumnezeu alcătuește trăsătura caracteristică în toată treaba aceasta. Și credința lui Eliezer s'a adeverit în totul. Atotputenicul Dumnezeu a luat parte în această treabă omenească, a binevoit să răspundă la rugăciunea credincioasei slugi a lui Avraam, și tot ceea ce pentru o minte lumească s'ar fi putut părea o simplă întâmplare, o prefăcea în semn vădit al călăuzirii de sus.

Și iată, caravana lui Eliezer plecă la drum înapoi, ducând cu sine comoara, care trebuia să bucure și pe Avraam, și pe Isaac mai mult decât toate comorile lor materiale. Intre acestea, pecând această carăvană se mișca încet dinspre dapărtatul Haran, Isaac aștepta liniștit rezultatul soliei în împrejurimile Virsaviei. El cu

1) Beer, *Leben Abraham's*, p. 81.

tatăl său locuiau la fântâna Lahai-Roi, chiar aceea, unde Āgara cândva primise povață de sus. Odată, într-o sară el eșise în câmp să se roage și să cugete, – să cugete poate la toate lucrările lui Dumnezeu cu privire la părinții săi și de viitorul atât de minunat, mângâitor și prevestitor, – să se roage pentru izbânda însărcinării date slugii, atât de însemnată pentru dânsul și pentru neamul său. Pe când cugeta el la acestea, atunci zări în depărtare o caravană, care se apropia dinspre nord și cunoscă cămilele sale, pe care cu câteva săptămâni înainte Eliezer plecase în Haran. Din partea sa Rebeca, văzându-l și aflând cine este, se turbură, „luă vâlul și se acoperi”. De oarece eticheta orientală interzicea femeilor să meargă călări în prezența persoanelor respectabile înalte¹⁾ și obliga să primească căpeteniile și persoanele mari stând în picioare, apoi deaceia și Rebeca sări de pe cămila sa jos. Istoria ne prezintă nu puține exemple de acestea. Neeman Sirianul se pogori din căruța sa pentru întâmpinarea trimisului prorocului Elisei (4 Reg. V, 21), și Avigea se pogori de pe asinul său, ca să se închine lui David (1 Reg. XXV, 23). Din istoria clasică se știe, cum tatăl consulului Fabie, dorind să știe dacă fiul său cunoaște deajuns înălțimea rangului său, merse întru întâmpinarea lui călare și fu mulțumit, când lictorul îi porunci să descalice, de oarece din asta el se încredință, că iubirea fiiască n'a întrecut în fiul său conștiința despre situația sa oficială²⁾. Ce a făcut Rebeca cu vâlul pentru sine deasemenea se află în deplin acord cu obiceiurile orientale. Mireasa nu trebuie să se arate înaintea mirelui în stadiul primar al ceremoniei de căsătorie neacoperită. Aname de acest obicei s'a folosit mai târziu Laban, ca să înșele pe Iacov și i-a pus pe Lia în loc de Rahila, de oarece obiceiul nu îngăduia bărbatului să vadă fața femeii sale până nu se termina ceremonia nunței (XXIX, 25). Isaac primi dela Eliezer întreaga istorisire despre toate cele întâmplate. Află despre conducerea de sus, care a dus anume la alegerea Rebecăi, află despre bunătatea, modestia, credința și hotărîrea ei. El a putut vedea frumuseța ei, și-a putut închipui frumuseța sufletului ei, și cu iubire delicată „o introduse în cortul Sarrei, mama sa, și a luat pe Rebeca și ea a devenit femeea lui, și el a iubit-o. Și s'a mângâiat Isaac de tristeța după Sarra, mama sa.”

Primii ani de viață familiară ai lui Isaac s'au desfășurat încă în timpul vieții bătrânului său tată. El era singurul moștenitor al tu-

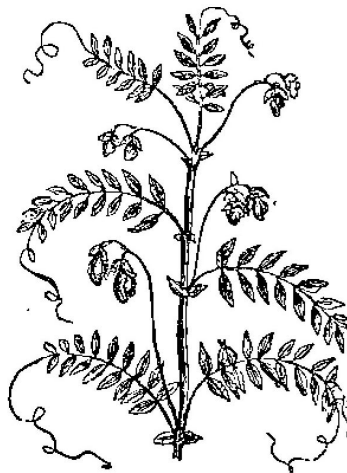
1) Thomson, *The Land and the Book*, p. 593.

2) Liviu, XXIV, 44.

turor făgăduințelor date lui Avraam, dar și el asemenea tatălui său, trebuia să fie supus la cercarea credinței sale. Soția sa Rebecca a fost stearpă timp de doisprezece ani și se părea că marele neam al lui Avraam era amenințat cu dispariția. Dorința sinceră a lui Avraam de a lua în brațe pe moștenitorul iubitului său fiu înainte de a trece la odihnă în pace către părinții săi, a rămas multă vreme fără realizare. Asemenea răposatei sale soții Sarra, Rebecca era stearpă. Alte multe femei evlavioase aflaseră din lunga așteptare, ce dar prețios dela Dumnezeu alcătuesc copiii. Tot așa și Rebecca îi așteptă mult și nerăbdător. Pioasa Ana tot așa cu lacrimi se rugasă ca să i se dăruiască copii. Blandul Isaac nu arată niciun fel de nerăbdare față cu nerealizarea nădejdei sale, și Rebecca în tovarășia lui învâță să aștepte dela Dumnezeu tot binele și ajunse la convingerea, că sămânța făgăduită trebuia să fie rodul nu al trupului și al sângelui, ci al harului. Așa se dovedí aceasta și în viața sa proprie. Acea experiență, la care recursese cândva Sarra, ca să primească măcar un fiu lăaturalnic, se pare, că niciodată nu i-a trecut prin minte lui Isaac și femeii lui. În tot cazul ei niciodată n'au recurs la așa ceva în realitate. Ei voiau să aibă un copil legal și așteptară cu răbdare vremea dăruirii. Când Isaac atinsese deja etatea de șasezeci de ani, el nu mai putea răbda mai mult să suporte tristul tablou, văzând cum Rebecca suferea tăcut lipsa copiilor, și rugă pe Dumnezeu ca să i-i dăruiască. El rugă pe Domnul pentru femeia sa. Ca unul ce era capul familiei și preotul casei sale, el aduse jertfă, însoțindu-o cu rugăciunea pentru binecuvântarea alianței sale conjugale. Și rugăciunea lui a fost ascultată. „Și a conceput Rebecca, femeia lui“. Înainte chiar de naștere se petrecu ceva neobișnuit, care a neliniștit pe Rebecca; dar ea a fost liniștită de revelațiunea, că i se vor naște doi fii gemeni, „și două popoară deosebite se vor ridica din roada pântecului ei“, „un popor va deveni mai puternic decât celălalt, și cel mai mare va sluji celui mai mic“, adică, că contrar ordinii obișnuite întâiul născut nu va poseda dreptul întâei nașteri, cu care se împreunau toate marele făgăduințe, date descendenților lui Avraam. Revelația aceasta căzu adânc în sufletul Rebeccăi și servi de indiciu pentru dânsa în viața următoare.

Rebecca în adevăr născu doi gemeni: „primul eși roș tot și păros, și i-au pus numele Isav (păros). După aceea eși fratele lui, ținându-se cu mâna sa de călcâiul lui Isav, și i s'a pus numele Iacov (adecă ținându-se de călcâiu). Potrivit cu acestea se dovedí și caracterul fraților de gemene. După ce ei au crescut, „Isav de-

veni om iscusit la vânătoare, omul câmpiilor, iar Iacov om blând, trăind la corturi“. Cum adesea se întâmplă, părinții se refereau cu oarecare pasiune către aleșii iubiți, și de remarcat e, că liniștitul și blândul Isaac iubea mai mult pe îndrăgneașul și vajnicul vânător, pecând Rebecca iubea în deosebi pe liniștitul și delicatul Iacov. Acest din urmă curând află, probabil, dela mama sa despre revelația avută de dânsa despre soarta viitoare a fraților, și încep să aștepte prilejul potrivit pentru manifestarea drepturilor sale de întâiu născut. Prilejul se prezintă curând. Odată Isav veni din câmp ostenit și văzând că Iacov pregătise mâncare de linte, care și astăzi e mâncarea favorită în Siria și în Egipt¹⁾, el începu să ceară stăruitor să-i dea și lui să mănânce mâncare de asta „roșă“. Foamea lui era așa de puternică, încât când Iacov îi ceru, ca să-i vândă dreptul său de prim născut pentru această mâncare, atunci Isav nici măcar nu întoarse atențiunea la propunerea lui Iacov și cu nerăbdare zise: „iată eu mor. La ce mi-e bună această întâia naștere?“ Isav știa, că cu întâia naștere el vindea toate avantajele sale duhovnicești și toate drepturile la posedarea pământului făgăduinței. Dar după firea sa sălbatecă și grosolană, el vădit nu dădea nici o importanță celor dintâi, iar ce se atinge de cele din urmă, apoi nădăjduia poate să le recapete cu ajutorul bunei voințe ce-i arăta tatăl său sau chiar prin o silnicie contra blândului său frate, și astfel pentru potolirea foamei sale vându prima naștere pentru linte „roșie“, din care pricină „i s'a dat porecla de Edom (roș)“.

Lintea.

Deja acest eveniment, care a avut o importanță hotărâtoare în viața celor doi frați, ne zugrăvește luminos caracterele lor opuse. Isav ni se înfățișază direct și pe față, iar Iacov viclean și josnic. Dar la o examinare mai atentă lucrurile se prezintă altminterlea. În Iacov ni se prezintă omul, care, fiind înzestrat dela natură cu un caracter mai material, se luptă contra înclinațiunilor sale naturale și termină cu triumful deplin al părților mai nobile

1) Lintea e un fel de mazăre. Lintea roșie se consideră ca cea mai bună. Ea și astăzi se întrebuințează ca supă. Tristram, Nat. Hist. of Bible, p. 462.

ale caracterului său. Isav pe de altă parte pe măsura creșterii înăbușă tot mai mult în sine laturile bune și se supune cu totul înclinațiunilor rele. La început toate, se pare, vorbesc contra lui Iacov. El șufărește pe fratele său; mai pe urmă înșală pe tatăl său și în toată viața manifestă vicleșug și neîncredere. Și cu toate acestea, cu toate neajunsurile vădite, viața lui, luată în total, stă mult mai sus decât viața fratelui său. Dacă Isav deși răscumpără în folosul său la început prin caracterul său deschis și desinteresat, prin ținuta sa vajnică ca vânător neînfricat, prin acea plăcere, cu care el pentru ca să placă tatălui său pleacă înarmat cu arcul și cu săgeți în stepă pentru antilopele sălbatece, ca să aducă tatălui vânatul proaspăt iubit de dânsul; apoi pe de altă parte într'însul nu este nimic așa ceva, ce ar arăta o natură profund morală, capabilă să stârnească simpatie duhovnicească. Acesta era om cu o natură puțin profundă, ~ om, care trăia întâmplător, nu se îngrija de interese superioare, nu avea alte scopuri, decât satisfacerea plăcerilor sale sau cerințelor trupești, și chiar de era capabil de elanuri nobile, apoi împreună cu aceasta era capabil și de răzbunare răutăcioasă și buclucașe. Deschis, curajos și chiar din când în când mărinimos, posedând într'un cuvânt calități, din care ar fi putut să rezulte un caracter minunat, Isav din pricina absenței de profunditate a naturii sale se transformă neconținut într'un simplu stepist, care trăește prin luptă și război. Tribul edomiților ce a rezultat dintr'însul se distinge prin turburări, trădări și neînfrânare, întrupând în sine totalitatea însușirilor rele ale strămoșului său. Din selașurile puternicilor văioage ale Seirului, locul cel mai îndămănos pentru incursiuni neașteptate asupra vecinilor sau pentru apărarea de răzbunarea lor, singure de sine, în comparație cu corturile caravanei lui Iacov într'o localitate deschisă, prezentau o oglindire izbitoare a caracterelor acestor doi frați de gemene. În Iacov apar toate calitățile atât bune cât și rele ale poporului său. Dacă în prima jumătate a vieții sale sunt multe lucruri josnice și nedemne, apoi deja prin toate străbate acea prevedere duhovnicească și acea perzistență, pentru atingerea scopului singurile prin care pot fi asigurate rezultatele nobile și durabile. În schimbul păcatului său contra fratelui și tatălui în ce privește dreptul de întâi născut, el a obținut scopul înalt prin mijloace josnice. El a făcut răul pentru a obține binele. Dreptul de întâiu născut, ca unul ce cuprinde în sine moștenirea dumnezeieștei făgăduințe, evident se prețuia puțin de Isav. „El a mâncat și a băut, s'a sculat și a plecat; și a disprețuit Isav întâia naștere“ (Fac. XXV, 34).

Cu oarecare răbdare el negreșit ar fi putut să primească mâncarea în cortul tatălui, fără nici o jertfă de felul acesta. Dar potolirea întâmplătoare a foamei pentru el a prețuit mai mult chiar decât înaltul bine din viitor. Pentru Iacov, pe dealtă parte, dreptul ce dădea puțința transmiterii marelui făgăduințe urmașilor săi, ca neam ales, era mai scump ca orice. Disprețuind munca obișnuită de toate zilele, Isav alege viața neliniștită și totodată deșartă de pustie; Iacov însă lucra liniștit acasă, tinzând fără abatere spre o țintă odată pusă. El limpede de care parte erau mai multe avantaje și cui aparține de drept viitorul.

În copilăria lor ambii fii ai lui Isaac au avut acel mare avantaj, că împreună cu dâșii a trăit și marele lor bunic Avraam, care a reposat când ei aveau nu mai puțin de cînsprezece ani de la naștere. Dar nici unul din ei n'a reprodus în sine toată deplinătatea marelui lui naturi. În primii patruzeci de ani ai vieții lor ei se formaseră ca oameni cu caractere cu totul deosebite. Isav vădit se transformă într'un nomad sălbatec, într'un fel de beduin, iar Iacov încetul cu încetul trecu dela viața patriarhală la cea agricolă, urmând în această privință evident pilda tatălui său Isaac. Vastele câmpii și abundențele secerișuri deveniră privilegiul obișnuit în împrejurimile Gherarei și Vîrsaviei, și sporiră în Iacov acea iubire de pământ, pe care el în urmă a dovedit-o prin aceea, că și-a câștigat ca proprietate o porțiune de pământ, transmisă de dânsul iubitului său fiu Iosif.

Între acestea în țară se întâmplă unul din acei ani de foamete, care și mai înainte siliră pe patriarh să se strămute pentru hrană în țările vecine mai rodnice. Isaac hotărî să urmeze exemplul tatălui său și voi să se strămute în Egipt, dar i se interzise și el petrecu anul de foamete în hotarele regelui filistean Abimelec, unde cu el și cu Rebecca se repetă aceeași istorie, care se petrecuse și cu Avraam. Și anume, el dădu pe Rebecca drept sora sa, dar când s'a descoperit adevărul, Abimelec (probabil fiul contemporanului lui Avraam cu același nume) i-a arătat o deosebită protecțiune și cinstire. Mulțumită acestora, Isaac, și în țara aceea, a putut să înceapă o viață stabilă și păși la ocupația cu agricultura. Și a sămănat Isaac în pământul acela și a luat în anul acela orz însutit: „așa l-a binecuvântat Domnul. Și deveni mare omul acesta și s'a mărit mereu până într'atâta, încât a devenit foarte mare. El avea turme de vite mărunte și turme de vite mari și multe țarine de arătură". Dar filistenii curând începură a-l zavistui pentru bogăția lui, începură să-l strâmtoreze, astupară fântânile fă-

cute de Avraam, și în genere stârniră certuri, care constrânseseră în cele din urmă pe Isaac să se mute de aici la Virsavia. Acolo spre întărirea lui se arată Domnul adevărându-i binecuvântarea și făgăduința sa, și Isaac ridică acolo jertfelnic, și cheamă numele Domnului. Văzând sinceritatea și dreptatea lui Isaac și căindu-se de strâmtorările nedrepte contra lui, regele filistean Abimelec veni la dânsul să-și ceară ertare și între dânsii, la ospățul dat de Isaac, se încheie o alianță cu jurământ, aproape de aceeași fântână, în preajma căreia încheiaseră alianță părinții lor, în Virsavia.

Viața familiară liniștită a lui Isaac curând a fost turburată prin neascultarea iubitului său Isav, care fără binecuvântarea părinților la vârsta de 40 de ani se căsătorii cu două hananience, intrând astfel în înrudire cu idololatrii. „Și ele au fost o povară pentru Isaac și Rebecca“. Dar încurând avu o încercare familiară și mai grea. Cu apropierea anilor înaintați ai vrâstei, lui îi slăbiseră vederile și el găsi că e timpul potrivit să săvârșască binecuvântarea solemnă pentru transmiterea împreună cu ea a făgăduințelor urmașilor săi. După obiceiul statornicit, dreptul de întâiu născut el

Arcaș (după o închipuire din muzeul Britanic).

negreșit intenționa să-l transmită lui Isav, ca fiul cel mai mare, și-i zise, ca să-i pregătească, cu acest prilej, dintr'un vânat adus de dânsul. Isav se miră de-i spusese despre vânzarea dreptului său de întâiu născut, iar Iacov la rândul său n'a îndrăsnit să spună deschis pretențiunile sale la acest drept.

Nu se știe de știa despre aceasta și Rebecca, dar numai că ea, auzind despre intenția lui Isaac, se

hotări să întrebuințeze un vicleșug, ca prin mijlocul acesta să capete binecuvântarea de prim născut favoritului ei Iacov. După sfatul ei, el trebui să îmbrace hainele fratelui său, îmbibate de mirosul erburilor aromatate, în mijlocul cărora își petrecea viața vânătorul, și să-și acopere trupul cu o piele păroasă, ca la pipăit să fie asemenea fratelui său; iar Rebecca înseși făgădui să pregătească așa mâncare din animale tinere de casă, pe care Isaac te miră de ar putea-o deosebi de mâncarea ce o aștepta pregătită de Isav din vânat. Iacov oscilă, temându-se de blestemul tatălui, dacă s'ar descoperi înșelătoria. Dar Rebecca îl convinse, că ea va primi asupra sa chiar și blestemul. Iacov intră în acțiune, dar ce cutremur încercă el, când

bătrânul tată, mirându-se de întoarcerea prea curând a lui Isav și pregătirea mâncării, chiemă pe cel ce venise pentru binecuvântare la sine, ca prin pipăire să se convingă de este în adevăr Isav. Bătrânul pipăi pielea păroasă de pe mâinile lui Iacov și cu nedumerire observă: „glasul este glasul lui Iacov, iar mâinile sunt mâinile lui Isav“. Dar mirosul hainelor vânătorului risipi în totul în doiala bătrânului patriarh. El mănă mîncarea, bău vinul, porunci să-l sărute și după aceea binecuvîntă pe Iacov cu binecuvîntarea de întăiu născut: „Să-ți dea ție Dumnezeu din roua cerului și din grăsimia pămîntului și mulțime de pâine și de vin. Să te asculte popoarele, și să se închine ție neamurile; să fii stăpîn peste frații tăi, și să se închine ție fiii mamei tale; ceice te vor blestema să fie blestămați; ceice te vor binecuvînta binecuvîntați să fie!“ Dar de remarcat e, că în această binecuvîntare se află numai o slabă aluziune la marea binecuvîntare a lui Avraam, și anume, că întru el și întru sămînța lui se vor binecuvînta toate popoarele pămîntului. Isaac socoti că binecuvîntează pe Isav, evident îl consideră că nu e deplin vrednic de a moșteni toată deplinătatea binecuvîntării, și astfel Iacov și Rebecca nu și-au ajuns în totul ceea ce dorise.

Abea se îndepărtase presupusul Isav, care primise binecuvîntare de întăiu născut, când pentru primirea ei apărură și adevăratul Isav. Dacă procedarea lui Iacov era necuviincioasă, apoi nu mai puțin vrednice de respingere sunt și acțiunile lui Isav, de oarece el nu voia să recunoască, că el deja demult vînduse dreptul de întăi născut fratelui său Iacov. Când Isaac află de înșelătorie, el „se cutremură cu cutremur mare“, dar refuză să ridice binecuvîntarea dată. „Eu l-am binecuvîntat și binecuvîntat va fi“, zise patriarhul înfiorat. Isav ridică „plânset tare și amar“ și rugă pe Isaac, ca să-l binecuvînteze și pe dînsul. „Oare numai o binecuvîntare ai tu, tată? Binecuvîntează-mă și pe mine“, cu plânset se ruga Isav, și Isaac îl binecuvîntă și zise: „Iată din grăsimia pămîntului va fi locuința ta, și din roua cerului de sus; și tu vei trăi cu sabia ta și vei sluji fratelui tău; va veni însă vremea, când te vei împotrivi și vei arunca jugul lui de pe grumazul tău“. În această binecuvîntare a fost prezisă toată soarta următoare a urmașilor lui Isav, – a edomiților, care multă vreme s'au aflat supuși urmașilor lui Iacov, – Iudeilor, dar în urmă dintre ei a eșit chiar un rege, care și-a supus sieși pe acești din urmă (Irod cel mare, edomit de origină).

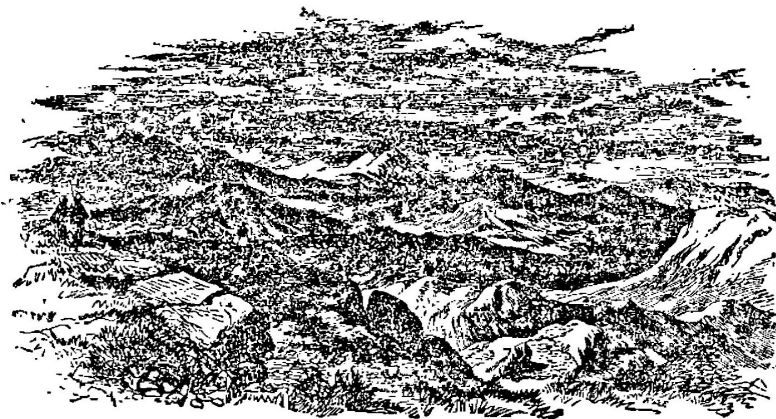
Perzând dreptul de întâiu născut, Isav a urât pe fratele său Iacov și se gândea chiar să-l ucidă, îndată ce va muri tatăl său. Rebecca află de această primejdie și, știind caracterul turbulent și neînfrânt al lui Isav, hotări să trimită pe Iacov pentru o vreme în Mesopotamia la fratele său Laban în Haran, până se va potoli furia lui Isav. Dar pentru a nu neliniști pe bătrânul său bărbat, ea nu-i spuse de planurile sângeroase ale lui Isav, ci-i expuse altă pricină pentru plecarea pentru o vreme a lui Iacov de acasă, și anume, ca el să se poată căsători cu cineva din neamul ei, ceea ce fără îndoială ar fi și o dorință a inimei sale. „Eu nu mai sunt bucuroasă de viață din pricina fetelor heteilor (femeile lui Isav), zise ea. Dacă și Iacov își va lua femei din fiicele acestui pământ, atunci la ce să mai trăiesc eu?” Isaac primi tânguirea ei și dădu voce lui Iacov să meargă la Laban, ca să-și caute soție, dar odată cu aceasta repetă deja conștient binecuvântarea, pe care înainte i-o dăduse neștiind, și pelângă aceasta o dublă cu toată deplinătatea făgăduințelor date lui Avraam. „Dumnezeu cel atotputernic, zise el, să te binecuvinteze, să te înmulțească și să înmulțească pe urmașii tăi, și să răsară din tine mulțime de popoară, și să-ți dea binecuvântarea lui Avraam (tatăl meu) ție și urmașilor tăi de după tine, ca să moștenești tu pământul pribegiei tale, pe care Dumnezeu l-a dat lui Avraam!” Astfel Isaac se trezi din orbirea duhovnicească și dădu binecuvântarea sa celui mai vrednic, iar Isav din ce în ce mai mult se dădu senzualității și-și luă o a treia femeie, Mahalata, fiica lui Ismail, încheind legătură de înrudire cu acela, pe care-l izgonise Avraam. Așa incapacitatea duhovnicească a lui Isav pentru dreptul de întâi născut este în toată deplinătatea ei.

După acest eveniment Isaac a mai trăit încă patruzeci și trei de ani, dar el prin nimic nu s'a mai manifestat în istorie. Dar în genere acesta a fost unul din acei oameni rari, toată viața căroră este o blândeță fără margini, smerenia întrupată și mulțămire neturburată. Fiind patriarhul unui neam nu puțin numeros, el totuși evita tot ceea ce ar fi putut să facă situația sa vădită în chip deosebit, și prin asta a dovedit, că prin smerenie și blândeță se poate deasemenea plăcea lui Dumnezeu, ca și prin viața plină de mari nevoințe și de grele încercări. Supunerea necondiționată tatălui, chiar până la jertfirea propriei vieți; atașamentul duios către mama, pentru pierderea căreia multă vreme nu s'a putut mângâia; devotamentul necondiționat și fidelitatea față de femeia sa în acel veac, când era obișnuită poligamia; suportarea cu răbdare a cer-

cărilor casnice, ce se și pricinuiau de către femeea și fiii săi; viața sedentară, în curgerea căreia el nici odată nu s'a depărtat mai mult de 40 de kilometri de locul nașterii sale (Virsavia) toate acestea la un loc ne zugrăvesc chipul patriarhului, care a fost mare nu prin fapte externe zgomotoase, ci prin acea lume duhovnicească lăuntrică, care e nevăzută de oameni, dar care cu atât mai viu strălucește înaintea Tatălui ceresc, prin acea credință nebiruită în Pronia dumnezească, care toată viața lui a făcut să fie întruparea nădejdi, smereniei și iubirii.

După evenimentele descrise soarta istoriei următoare a epocii patriarhale se concentrează în mâinile lui Iacov, către care a trecut toată binecuvântarea și făgăduința ereditară a neamului lui Avraam.

Muntele Setr din Edom.

CAPITOLUL XXI

I A C O V

lecând la drum lung, Iacov în ziua întâia, negreșit gonit de primejdia fratelui său furios, străbătu mai bine de șasezeci de chilometri, și ajungând la târgușorul Luz, se opri acolo să mănă, de oarece soarele deja asfințise și venise noaptea. Acesta era chiar acel loc, unde cândva Avraam rădicasă altar lui Dumnezeu. Văzând câteva pietre, poate niște resturi din acel altar, Iacov puse una din ele sub cap în loc de pernă și fiind peste măsură de obosit, adormi într'un somn adânc. Și iată sub influența întâmplărilor abea petrecute, el avu un vis minunat: El a văzut o scară, care avea capătul de jos sprijinit pe pământ, iar cel de sus atinge cerul, și îngerii lui Dumnezeu se suiau și se pogorau pe dânsa. Acest minunat simbol al dumnezeieștii purtări de grijă pentru pământ se încheie prin aceea, că i se arată Domnul, care-i repetă făgăduințele date lui Avraam: „Eu sunt Domnul, Dumnezeul lui Avraam, tatăl tău, și Dumnezeul lui Isaac, nu te teme! Pământul, pe care stai tu, ți-l voi da ție și urmașilor tăi. Și vor fi urmașii tăi, ca nisipul pământului și se vor răspândi spre marea, și spre răsărit, și spre miază noapte, și spre miază zi, și se vor binecuvânta prin tine și prin sămânța ta toate neamurile

pământului. Și iată Eu sunt cu tine, și te voi păzi pretutindenea, orunde vei merge. Și te voi întoarce în pământul acesta, căci nu te voi părăsi până nu voi împlini cele ce ți-am spus". O vedenie așa de minunată deșteptă pe Iacov, și el se înfricoșă de prezența lui Dumnezeu în acest loc sfânt; așază aicea semn de piatră pe locul, pe care dormise, săvârși asupra lui turnare de untdelemn și numi locul acesta Betel, adică „Casa lui Dumnezeu”, care numire a și înlocuit pentru totdeauna vechea numire de Luz.

Incurajat și întărit prin făgăduința lui Dumnezeu, Iacov plecă mai departe către ținta călătoriei sale, și peste câteva zile de drum sosi la niște pășuni bogate cu numeroase turme de vite mari și mici. Acolo găsi el o fântână, aproape de care, contrar obiceiului, se aflau trei turme, mânate de niște păstorițe la adăpătoare mult mai devreme de vremea de sară, menită pentru adăpat. Profesorul Rawlinson explică acest fenomen după cele văzute personal.

„Peste cea mai mare parte a fântânilor de obicei se așază o lespede grea, cu o deschizătură rotundă la mijloc, care alcătuiește gura fântânei. Această deschizătură la rândul ei de regulă se acopere cu o piatră grea, pe care nu o pot prăvăli decât doi-trei oameni”. Asemenea stare și aranjare a fântânilor poate servi drept explicație și a împrejurărilor arătate, anume în acel senz, că păstorițele, care aduceau devreme turmele la adăpat, nefiind în stare să răstoarne piatra, așteptau sosirea altor turme, păstorii cărora ar fi putut să deschidă fântâna pentru adăpat. Iacov, după obiceiul de contact al locuitorilor orientali, intră în vorbă cu păstorițele, între care era o fetiță frumoasă, cu numele Rahila. Aflând că ea este fiica unchiului său Laban, el prăvăli pentru dânsa piatra de pe gura fântânei, adăpă turma ei de oi și, sărutând pe Rahila, „ridică glasul său și plânse, declarându-i, că el este ruda tatălui ei și că e fiul Rebeccăi, mătușa ei. Rahila imediat alergă acasă să povestească despre cele întâmplate, și tatăl ei Laban cu bucurie de rușenie primi la el în casă pe nepotul său dela iubita sa soră Rebecca. Primind întâmpinare binevoitoare ca dela o rudă, Iacov începu să servească la Laban și acest din urmă observând râvna lui, îi propuse chiar să-și fixeze plata pentru slujbă. Dar Iacov deja gândea o plată pentru inimă. Laban avea două fete, din care cea mai mare „Lia era slabă de ochi, iar cealaltă Rahila frumoasă la statură și frumoasă la față”. Iacov iubea pe Rahila și propuse lui Laban să-i slujască pentru dânsa șapte ani, numai să i-o dea în căsătorie. Laban se învoi, și acești șapte ani se părură lui Iacov „drept câteva zile, pentru că el o iubea”.

Când sosi timpul nunții, Laban, folosindu-se de obiceiul oriental, după care mireasa în timpul încheierii căsătoriei era bine împodobită cu vălul, înșelă pe Iacov și în locul Rahilei, puse pe Lia, justificându-se apoi prin aceea, că după obiceiul locului „nu se face așa, ca fata cea mai tânără să se mărite înaintea celei mai mari”. Dar propuse lui Iacov și pe Rahila cu condiție, ca el să-i mai slușcă șapte ani, la care lucru Iacov se învoi. Această amăgire din partea lui Laban pentru Iacov a fost, oare cum o răsplată pentru amăgirea întrebuițată de el la primirea binecuvântării de prim născut. Primind după trecerea săptămânei de viață conjugală cu Lia și pe Rahila, Iacov sluji pentru dânsa încă șapte ani socrului său Laban. Dar această poligamie s'a săvârșit fără învoirea divină, și de aceea în viața sa familială lui Iacov îi fu dat să sufere o mulțime de amărăciuni atât din pricina rivalității femeilor, cât și din pricina purtării și soartei copiilor săi.

Răzbunându-și pe Lia pentru amăgirea ei involuntară, Iacov se raportă către ea cu negligență și se atășe cu totul de Rahila. Dar Dumnezeu văzu nevinovăția și blândeța necărtitoare a Liei și de aceea o binecuvântă cu naștere de copii, pe când mândra Rahila remase stearpă. Lia avea deja patru copii: Ruvim, Simeon,

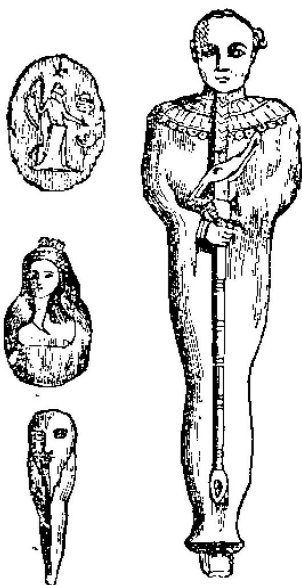
Mandragore (Fac. XXX, 14-16).

Levi și Iuda, iar Rahila nu avea încă nici unul. Chinuită de invidie și de zavistie, aceasta aproape strigând se adresă lui Iacov cu bocete sfâșietoare de suflet: „Dă-mi copii, iar de nu, mor!” Iacov îi reproșe cu blândețe pentru asemenea nerăbdare, arătându-i, că copiii sunt dar dela Dumnezeu și nu stă în puterea lui să-i dea el copii. Atunci, tot încă neînduplecată și mândră, Rahila cuprinsă de zavistie, voi să aibă copii măcar prin slujnica sa Vala,

dela care în adevăr să și născură doi fii colaterali pentru ea: Dan și Neftalim. Lia la rândul său mai dete lui Iacov pe slujnica sa Zelfa și dela dânsa primi doi fii colaterali: Gad și Asir, iar după aceea și ea înseși mai născu încă pe Isahar și Zabulon și o fată Dina. Astfel pe când Lia, cea ne iubită de bărbat avea deja șase fii proprii și o fată, pelângă cei doi fii colaterali, Rahila cea iubită de Iacov purta mereu rușinea stârpiciunii, atât de grea la răsărit. Aceasta o făcu în fine să se smerească și să se adreseze cu rugăciune către Dumnezeu! „Și a auzit-o Dumnezeu și a deschis sânul

ei. Ea concepu și născu lui Iacov un fiu și a zis: ridicat-a Dumnezeu rușinea mea. Și a pus copilului numele Iosif, zicând: „Dumnezeu îmi va da și alt fiu“.

Devenind tată de familie, Iacov simți nevoea de a dobândi independența și a deveni stăpânul propriei case și gospodării. De aceea el începu să roage pe Laban, ca acesta să-l lase să plece cu familia, ca să se întoarcă în patrie. Laban, pricepând meritele lui pentru sporirea bogăției sale, se apucă să-l roage să mai rămână încă câtva timp, oferindu-i apoi să-i dea răsplată în dobitoace, însemnate cu păr negru, cu pete și pestrițături. Iacov se învoi, și sub conducerea și observația lui asemenea animale se înmulțeau miraculos, așa că atunci când a trebuit să primească răsplata sa, el a devenit foarte foarte bogat și avea o mulțime de vite mărunte și vite mari și robi și roabe, și cămile, și asini. Asemenea bogăție deșteptă chiar zavistie în Laban și acesta începu să privească la Iacov cu față posomorâtă și nemulțămită, posomorându-se încă și mai mult prin intrigile fiilor săi, care ziceau: „Iacov a luat toate câte avea tatăl nostru și din ale tatălui nostru și-a făcut toată bogăția aceasta“ (Fac. XXXI, 1). După o vedenie, pe

Terafimt (zet de casă).

care a avut-o Iacov și care îi porunceau să se întoarcă în patria sa, primind învoirea femeilor sale, care deasemenea doreau să se depărteze de tatăl lor cel lacom, care le vânduse sieși pentru slujbă (Fac. XXXI, 14 și 15), Iacov făcu toate pregătirile necesare pentru drum, și când Laban se duse să-și tundă oile sale, plecă în taină la drum cu care prilej Rahila apucă cu sine până și „idolii, ce erau la tatăl său“. Trecând Eufratul, Iacov apucă prin pustie și se îndreptă spre muntele Galaad. Laban abea după trei zile află de plecarea lui Iacov, și găsind că i s'au furat până și idolii ~ „terafimii“, se aruncă împreună cu fiii și cu rudele sale să urmărească pe fugar. În ziua a șaptea Laban l-a ajuns la muntele Galaad și urmările acestea ar fi fost gro-

zave, dacă Laban n'ar fi primit în ajun o prevenire în vis de la Dumnezeu, să nu aducă vătămare lui Iacov. Mulțămită vicleșugului fiicei sale Rahila, el suferi neizbândă la căutarea terafimilor săi. Cu tot reproșul său oare cum de rudenie, făcut lui Iacov, urmat de

declarațiunea fățarnică, că adevărat cu ce solemnitate și onoruri l-ar fi petrecut el pe Iacov din casa sa, dacă i s'ar fi spus de plecare. Laban simțea nedreptatea sa față de Iacov, când acest din urmă îi expuse toată indignarea sa contra lăcomiei și nedreptății lui. Atunci Laban se smeri cu duhul și închiă o alianță cu Iacov, care la rândul său se jură să nu jicnească pe femeile sale și să nu-și mai ia altele, afară de fiicele lui Laban. Apoi a junghiat Iacov ardere de tot pe munte și a chemat pe rudele sale să mânânce pâine, și au mâncat pâine și s'au veselit pe munte. Iar a doua zi s'a sculat Laban disdediminează, și a sărutat pe nepoții săi și pe fetele sale și i-a binecuvântat. Apoi Laban a pornit să se întoarcă la locul său.

O grozavă primejdie trecuse și Dumnezeu abătu dela Iacov răzbunarea din partea socrului său Laban. Dar în cale îl aștepta altă întâmpinare încă și mai primejdioasă, îl aștepta întâlnirea cu Isav, dela care el se putea aștepta la răzbunare pentru că-l lipsise de dreptul de întâi născut. Deși Iacov era încurajat prin vedenia oastei cerești, concentrată oarecum pentru apărarea lui, dar din acest loc, pe care el îl numi în amintirea acestei vedenii Mahanaim (adevărat concentrare) el luă măsuri proprii pentru abaterea primejdiei răzbunării din partea lui Isav și în acest scop trimise la dânsul în pământul Seir, în ținutul Edom, vestitori cu rugarea și cererea de bunăvoință din partea lui Isav către fratele, ce se întorcea în patrie. Dar vestitorii se întoarseră numai cu răspunsul, că Isav însuși va veni să întâmpine pe fratele său și afară de asta că vine în capul a patrusute de ostași înarmați. Știrea aceasta nu era deloc liniștitoare, chiar afară de împrejurarea, că acești 400 de oameni înarmați s'au adunat sub steagul lui negreșit cu scop de pradă și vărsare de sânge, asemenea acelor triburi sălbatice ale beduinilor, care și acum împrăstie groază pretutindenea ori unde apar. De aceea auzind această știre, „Iacov s'a înspăimântat foarte și s'a turburat“. El era cu totul lipsit de ajutor și fără apărare în fața răzbunătorului său frate. Și singurul lucru, ce putu el să pună la cale în caz de reală primejdie, era să împartă caravana sa în două tabere cu calculul, că „dacă Isav se va năpusti asupra unei tabere și o va nimici, atunci cealaltă tabără se va mântui prin fugă. Atunci elrecurse la singurul ajutor, la rugăciunea către Dumnezeu. Rugăciunea lui a fost sinceră și înflăcărată și ne înfățișază prima rugăciune, ce cuvânt cu cuvânt s'a păstrat până la noi din vremurile primare patriarhale. Iacov s'a rugat așa: „Dumnezeule tatălui meu Avraam și Dumnezeule tatălui meu Isaac, Doamne, celce mi-ai zis: întoarce-te în țara ta de naștere și Eu îți voi face

bine, nu sunt vrednic de toate îndurările Tale și de toate binefacerile ce mi-ai arătat mie, robului Tău, că numai cu toiagul am trecut dăunăzi Iordanul acesta, iar acum am două tabere. Izbăvește-mă dar din mâna fratelui meu, din mâna lui Isav, căci mă tem de el, ca nu cumva să vină și să mă omoare pe mine și pe aceste mame cu copiii lor. Căci tu ai zis: îți voi face bine și voi înmulți neamul tău ca nisipul mării, cât nu se va putea număra din pricina mulțimii" (Fac. XXXII, 9-12). Cunoscându-și toată neputința sa, Iacov își pune în totul nădejdea sa în Dumnezeuul lui Avraam și în Dumnezeuul lui Isaac și în făgăduința Lui să nu-l lipsească de apărare. Și acest strigăt de desperare nu a rămas neauzit.

Între acestea, pentru a face îndurător pe fratele său, Iacov despărți din caravana sa o însemnată parte de turme și o trimise ca dar lui Isav, iar el însuși cu familia și restul caravanei înainta din urmă și, trecându-le prin vadul râului Iavoc, ce curgea printre lacul Galileei și Marea Moartă în râul Iordan; el însă rămase singur și aicea se săvârși unul din evenimentele cele mai misterioase și mari din viața lui Iacov. Locul acesta uimește prin frumuseța de pustie. Inseși râul aleargă într-o văgăună adâncă, acoperită total de desis de olendrii și de alți arbuștrii aromatici. Sosi o noapte singuratecă pentru Iacov celce tremura pentru soarta sa. Deasupra capului luceau nenumărate stele, împrejur domnea o liniște de mormânt, întreruptă numai de murmurul râului și de ecourile depărtate ale glasurilor din caravană. Și anume în această noapte „s'a luptat cineva cu dânsul până în revărsatul zorilor. Văzând însă

Râul Iavoc (Vadi Zerca).

acela că nu-l poate răpune, s'a atins de încheietura coapsei lui și i-a vătămat lui Iacov încheietura coapsei, pecând se lupta cu dânsul". Protivnicul misterios, intrând în luptă cu Iacov, voi să cerce bărbăția credinței lui și stăruința lui în rugăciune. Și Iacov a dovedit aceasta prin aceea, că chiar rănit fiind, continuă lupta și nu-l lăsă din mâni până când acela nu-l binecuvântă, zicând: „Dea-

cum nu-ți va mai fi numele Iacov, ci Israil te vei numi, că te-ai luptat cu Dumnezeu și vei birui și pe oameni". Și Iacov a pus numele locului aceluia Penuel, adică „fața lui Dumnezeu", căci și-a zis: „am văzut pe Dumnezeu

față către față și a fost mântuit sufletul meu". Răsărind soarele, Iacob șchiopătând grăbi spre caravana sa. Dar ce însemna tot acest eveniment? Acel „cineva", care s'a luptat cu Iacov „până în revărsatul zorilor", a fost Iehova. Iacov, adevărat, era moștenitorul credincios al făgăduințelor părinților săi, dar toată viața lui era un fel de luptă cu Dumnezeu, de oarece el se silea să obțină izbânda prin propriile sale puteri și prin vicleșugul său propriu. Socotind, că el se luptă cu un om, în realitate se lupta cu Dumnezeu; de aceea și Dumnezeu s'a luptat cu dânsul. Și iată în sfârșit lupta mai departe deveni pentru el imposibilă, pentru că Dumnezeu „se atinse de închietura coapsei lui", și-l făcu șchiop și neputincios. Înaintea feții lui Isav, celui ce se apropia, Iacov era fără ajutor. Dar înainte de a se întâlni față în față cu grozavul protivnic pământesc, Iacov a trebuit la început să se întâlnească cu Dumnezeu, cu care el deja demult se lupta, deși inconștient. Lupta cu Isav e nimica, dar lupta cu Dumnezeu e totul. Domnul nu putea fi de partea lui Iacov, câtă vreme acesta se bizuia pe propriile sale puteri. Dar acum fiind șchiop și simțindu-și deplina sa neputință, Iacov înțelese, că este o altă unealtă, mult mai eficace decât orice sabie, și anume rugăciunea. Și când el a înțeles aceasta, atuncea, primind binecuvântare de la Dumnezeu celce se luptase cu dânsul, deveni nebiruit, dar deja nu Iacov, ci Israil, prinț înaintea lui Dumnezeu, biruitorul oamenilor.

Când Iacov disdedimineață a trecut prin vadul râului Iavoc, lucirea sulitelor la soare prin pădurea de brad verde închis îi dădu a înțelege apropierea lui Isav cu puterea sa armată. Dar Iacov nu mai avea de ce se teme de oameni, dupăce el dovedise în lupta de noapte cu Dumnezeu. Și dacă el în lupta cu Dumnezeu dovedise prin puterea credinței și prin statornicia rugăciunii, apoi la întâlnirea cu Isav el a dovedit prin puterea smereniei sale, închinându-se lui până la pământ de șapte ori și oferindu-i daruri. Isav se poate să fi avut intenția să-și răsbune pe Iacov sau cu puterea sa armată să-i dovedească superioritatea sa asupra lui Iacov. Dar acum la întâlnirea fratelui său, pe care nu-l mai văzuse de atâta vreme, înconjurat de o întreagă generațiune de nepoți tineri, inima cea dură a lui Isav se muie și el alergă întru întâmpinarea lui Iacov, „și l-a îmbrățișat și, cuprinzându-i grumazul, l-a sărutat și au plâns amândoi". După această întâlnire cordială, Iacov cu chibzuință evită propunerile lui Isav de a merge împreună cu dânsul sau cel puțin să primească să i se dea o

parte din oamenii înarmați, ca să-l păzească. Apoi Isav s'a întors la muntele Seir, cucerit de el, după aceea el dispare cu totul de pe arena istoriei, apărând numai la înmormântarea lui Isaac.

Iacov însă își urmă drumul său spre apus, trecu Iordanul, intră în pământul Hanaan și sosi la Sihem, care dela vremea lui Avraam crescuse deja și devenise un oraș puternic și fusese numit așa după numele lui Sihem, fiul lui Emor, căpetenia amoreilor. Aicea el și-a cumpărat „pe o sută de monede“ o câmpie, care a devenit cea dintâi proprietate a neamului celui ales în pământul Hanaanului, își întinse pe dânsa cortul său, zidi jertfelnic și „a chemat numele Domnului Dumnezeuului lui Israil“. Aicea el de bună samă a săpat fântână, ca să nu aibă prilej de conflict cu indigenii, cum fusese aproape de Virsavia, și să aibă neconținut rezervă de apă pentru turmele sale ¹⁾. Locul acesta încă și astăzi se poate vedea aproape de „fântâna lui Iacov“, la care dumnezeescul său Urmaș a dat învățătură femeii samarinence să se roage lui Dumnezeu cu duhul și cu adevărul. Dar petrecerea lui Iacov aicea îi aduse o nouă amărăciune. Fiica sa Dina, luând parte la una din sărbătorile locale, a fost necinstită de fiul unei căpetenii locale Sihem, căruia dânsa i-a plăcut așa de mult, încât el prin tatăl său a mijlocit la Iacov și la frații ei, ca aceștia să i-o dea lui în căsătorie. Frații au convenit, dar cu condiție, ca toți locuitorii Sihemului să se circumcidă după lege. Când însă ei în adevăr s'au circumcis, atunci Simeon și Levi, folosindu-se de timpul boalei lor de după circumciziune, tăbăriră asupra orașului, uciseră toată partea bărbătească împreună cu neamul căpeteniei, și prădară tot orașul, și așa de grozav își răsbunară pentru necinstirea surorii lor Dina.

Dar această cruzime sălbatecă turbură pe Iacov și acesta făcu muștrare aspră fiilor săi furioși, exprimându-și teama de o răzbunare la fel din partea hananeilor. Din această pricină el a fost nevoit să se depărteze pentru o vreme de aicea la Betel, cu atât mai mult, că sub influența hananienilor idololatria începuse să pă-

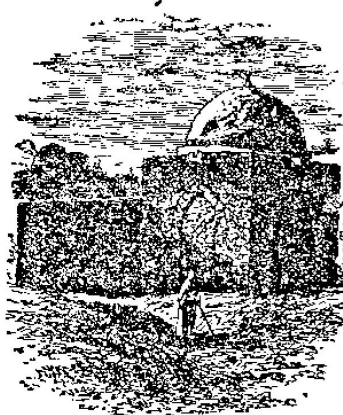
1) Munca aceasta nu e ușoară în Palestina, și fântâna lui Iacov prezintă în tot cazul o lucrare remarcabilă. Ea la început e săpată printr'un strat de aluvion, care se menține de pereți de piatră, și după aceea mai departe e săpată în stâncă masivă până la o adâncime necunoscută. Ea și acum are o adâncime de 75 picioare. În anul 1838 ea era cu 30 picioare mai adâncă, dar anual se astupă mereu din cauza obiceiului ce au închinătorii și localnicii de a arunca într'însa pietre, ca să audă ecoul sulgeneris al căderii lor. Se poate închipui, că în miile de ani de existență a fântânii ea pe jumătate e plină de petre și de aicea se vede, cât de adâncă era ea în vechime, și câtă muncă s'a cerut pentru săparea ei în acel timp, când încă nu erau în uz uneltele ingierești perfecționate.

trundă și în familia lui Iacov, de oarece la retragerea de aicea el porunci tuturor familiarilor săi „să arunce zeii străini“. Aceștia erau așa numiții Terafimi „zei de casă“, care înfățișau niște mici figuri, cea mai mare parte de o formă extraordinar de urâtă, așa ca să se poată speria de ei duhurile rele și să le izgonească din acea casă, unde se păstrau Terafimi. În muzeul Luvru se află o figură, care după presupunere, este unul din Terafimi. Ea ne înfățișază un demon extrem de urât, partea de sus e trup de câne, picioarele sunt de vultur, cu mâinile înarmate cu labe de leu, cu coada de scorpion; capul e despoiat până la oase, are coarne de capră; patru aripi întinse completează uricioasa figură a acestui terafim. Figurile acestea de obicei se puneau pe prag sau în fereastră, ca să împedecă incursiunea puterilor de noapte. Asemenea figuri erau cu deosebire în mare circulație în Mesopotamia și anume de acolo erau aduse de fiicele lui Laban. Ca să curețe casa sa de asemenea superstiție, Iacov îi adună dela femeile sale și le îngropă sub un stejar, aproape de Sihem. În Betel el zidi jertfelnic lui Dumnezeu și acolo iarăși i s'a arătat Domnul, Care-i adeveri și întări toate făgăduințele de mai înainte. În amintirea acestora Iacov înălță aicea monument de piatră și săvârși asupra lui turnare de ulei.

Idoli babiloneni (din Harsabad).

Aproape de Betel, între altele, muri bătrâna mănă a Rebecăi, Debora, și a fost îngropată sub un stejar, atingătoarea amintire a ei dovedește, de ce viață patriarhală respirau toate în casa și în familia lui Iacov, care până la sfârșitul vieții a mângâiat pe bătrâna mănă a mamei sale deja demult răposată. După aceea Iacov se mișcă mai departe spre sud către Efrafa, adică către Betleem. Înainte de a ajunge până la oraș, Rahila născu al doilea fiu. Aceasta a fost o mare fericire pentru Iacov, care dobandea acum al doilea fiu dela femeia iubită de dânsul. Dar fericirea aceasta curând se schimbă în întristare, deoarece nașterea asta a fost mortală. Murind, Rahila numi pe noul născut Benoni (fiul durerii mele), dar Iacov îl numi, în chip de

Gropnița Rahilei.

mângâiere pentru pierderea femeii sale iubite, Veniamin (fiul mânei drepte). Iacov îngropă pe Rahila lângă drumul Betleemului, și așază deasupra mormântului ei monument, care se vede și astăzi. Intristarea lui Iacov curând a fost sporită încă cu o necinștire, care a fost pricinuită de fiul lui mai mare Ruvim casei tatălui, prin care el s'a și lipsit de dreptul său de întâiu născut. În fine Iacov ajunse la tabăra tatălui său Isaac, care era încă în viață, și locuia la dumbrava Mamvri, așa de mult iubită de tatăl său Isaac, aproape de Hebron. Acolo, în această localitate, scumpă lui prin amintirile din copilărie și din tinerețe, Iacov se opri pentru câțva vreme, ca prin prezența sa și prin iubirea sa fiască să mângâie pe tatăl în anii săi înaintați. Isaac tot timpul acesta a trăit singur, deoarece neastâmpăratul Isav, acum de multă vreme părăsise Hanaanul și prefera păstorie, întreprinderile sălbatece de prădălnicie și de întreprinderi războinice în munții Seirului. Lângă Iacov anume a și murit bătrânul patriarh în vârstă de 180 de ani: „se adăose la poporul său, fiind bătrân și sătul de viață. Și l-au îngropat Isav și Iacov, fiii lui“. Aceasta totuși s'a petrecut după vinderea lui Iosif în Egipt și numai la zece ani înainte de strămutarea lui Iacov acolo cu fii săi. Dar de aici soarta istorică a casei lui Avraam se concentrează în jurul vieții lui Iosif, fiul cel mai mare al Rahilei.

CARTEA A PATRA

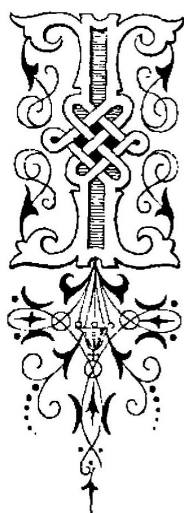
Iosif și vremea lui

Secerișul (de pe un monument egiptean).

CAPITOLUL XXII

TINEREȚA LUI IOSIF

n istorie nu există încă personalitate, care după soarta sa misterioasă, plină de necazuri și schimbări neobișnuite, ar putea fi mai interesantă și mai simpatcă decât personalitatea lui Iosif. Spusele despre dânsul¹⁾ sunt o epopee fără pereche, a unui suflet blând, curat și nobil, care în sine alcătuește cea mai măreață fericire, care ridică pe om mai presus de toate vicisitudinile vieții. După simplitatea concepției, care se leagă uimitor cu cele mai neobișnuite împrejurări; după profunzimea analizei psihologice, care străbate toată întinderea istoriei, după tăria caracterului: aceste spuse privite chiar simplu din punct de vedere literar alcătuiesc o perlă în tezaurul literar al omenirii¹⁾. Fiind în totul fidele legilor psihologice, ele deasemenea sunt fidele și legilor istorice. Toate detaliile lor tot așa de exacte zugrăvesc particularitățile vieții contemporane lui, culturale și istorice, cum se descopere astăzi pe monumentele de piatră ale anticității egiptene și în genere orientale, că fără îndoială alcătuiesc un izvor prețios pentru egiptologia erudită. Singură de sine, în co-

1) „Chipul lui Iosif, zice un astfel de cunoscător genial al literaturii, ca Goethe, ni se pare liniștit și delicat, zămbitor și aprofundat în gânduri, dar tot odată peste el trece o tră-sătură oarecare imperceptibilă de melancolie, care-i și dă o frumusețe nebiruită. El stă mai presus de toți frații nu numai prin acel înalt cîin, în care l-a ridicat faraon, ci și prin înălțimea cugetărilor sale și prin măreția sufletului său. Din asta noi toți, citind istoria vieții lui, fără voe simțim aceeași iubire către Iosif, pe care o manifesta și tatăl său Iacov”, Vie-gouroux, tome II, p. 2.

prinsul său întreg, istorisirea biblică despre dânsul, e atât de cunoscută tuturor, încât nu e nevoie să o repetăm aici, ci ajunge numai să urmărim, cum ea în toate amănunțimile coincide cu datele descoperirilor și cercetările științifice cele mai nouă, din sfera vieții antice orientale și în deosebi a celei egiptene¹⁾.

Plină de întâmplări, viața lui Iacov se desfășura în hotarele ființei umane. El avea aproape 100 de ani, când el, având o familie numeroasă și stăpânind o avere considerabilă, constatătoare din turme de felurite dobitoace, se gândea să treacă în pace la părinții săi. Dar Providența îi pregătea nouă cercări și anume chiar prin fiul său cel iubit de dânsul, Iosif. În istoria biblică apare pentru

Astrian în haine de paradă felurite colorate (în muzeul Britanic).

întâia oară înaintea noastră ca un tânăr de 17 ani²⁾. Ca fiu iubit, el neconținut se afla lângă bătrânul său tată și numai din când în când cerceta pe frații săi, care se ocupau cu păstoria și care treceau cu turmele lor din pășune în pășune. Simplu și nevinovat, el cu naivitate copilărească, se întorcea acasă, să spună tatălui felurite purtări urite ale fraților săi, care nu se distingeau prin înălțime deosebită morală. Aceia negreșit îl urau din această pricină, și ura lor se aprindea cu atât mai mult, cu cât vedeau ei mai mult, că bătrânul tată nu ascundea dragostea lui deosebită pentru Iosif, cu „fiul bătrânețelor lui“, care pe lângă asta era fiul cel mai mare al femeii

sale iubite Rahila, acum deja plânsă de dânsul. Bătrânul în adevăr arăta pe față iubirea sa deosebită către Iosif și făcuse haină deosebită „pestrită“, lungă și poate din cea mai bună materie egipteană. La răsărit, unde neschimbat să păstrează obiceiurile seculare, copiii iubiți și acum se îmbracă tot așa. Haina se coase din materii de felurite colori, care capătă o combinație frumoasă, după prescripțiile modei și a gustului. Asemenea haină totodată putea servi drept semn, că Iacov își propunea să facă pe Iosif moștenitor al averii sale, mai ales în vedere, că frații cei mai mari pricinuisă tatălui o mare necinste. În tot cazul, toate acestea la un loc stărnise în frații cei mai mari răutate și zavistie contra lui Iosif. Acest sentiment urât ferbea până întru atâta în inima fraților, că nu era nevoie decât de prilej potrivit, ca să se manifeste în faptă.

1) Istoria lui Iosif se expune în Cap. XXXVII-L a Facerei.

2) Fac. XXXVII, 2.

Pus în împrejurări absolut excepționale, Iosif firește nu se putea să nu simtă în sufletul său tânăr oare care superioritate a sa asupra fraților și el a văzut două vise, care oare cum ca răspuns la propriile sale cugetări, îi prevesteau un mare viitor. În vechime visele se recunoșteau drept unul din mijloacele revelației unei de sus, și deaceea când Iosif a văzut aceste vise, atunci fără să vrea s'a gândit asupra lor și le-a spus tatălui și fraților săi. Primul din aceste vise a fost luat din viața agricolă, iar al doilea din cea păstorească a neamului celui ales. În visul întâiu împreună cu ceilalți frați ai săi se afla la seceriș în câmp (de unde se vede, că Iacov, asemenea tatălui său Isaac, se ocupa în parte și cu agricultura), și snopul lui Iosif stătea drept, iar snopii fraților săi se închinau înaintea snopului său. În al doilea vis ei cu toții pășteau oile, și în acest timp soarele, luna și unsprezece stele se închinau stelei lui Iosif. Aceste vise erau atât de limpezi după senzul lor, încât ele numai decât stârniră ura în frații cei mai mari contra tânărului lor frate, și chiar însuși Iacov cu indignare observă: „Ce vis este acesta, pe care l-ai visat tu? Au doară eu și mama ta, și frații tăi vom veni să ne închinăm ție până la pământ?” Nici însuși patriarhul, nici fiii lui n'au putut prevedea, ce senz profetic se coprîdea în aceste vise, și deaceea ei simțau numai nedumerire și ciudă, care la frați se prefăcure repede în ură de moarte contra lui Iosif, așa că ei hotărîră ca cu orice preț să se descotorosească de dânsul, ca de un rival uricios. Și prilejul se prezentă curând.

Trecând cu turmele lor dintr'un loc la altul, fiii lui Iacov se depărtară odată de așezarea tatălui mai departe ca de obicei, până aproape de Sihem. Ne primind multă vreme știri dela dînșii, Iacov se hotărî să trimită la dînșii pe Iosif, ca printr'insul să afle dacă toate la dînșii sunt bine. Ascultătorul tânăr plecă îndată la drum. El avu prilejul să meargă pe acel drum, care era obișnuita cale a caravelor dintre Damasc și Egipt. Plecând din Damasc, calea aceasta străbătea șesul Ezdrelonului și la eșirea din el, se adâncea într'o vâlcea, care era singura trecătoare prin lanțul de munți ai Efraimului. Acolo era situat Enganim, modernul Djenin. Dincolo de Djenin astăzi se află înălțimea Dutan, vechiul Dothan, adică „cisterna dublă”. Situația lui topografică acum nu se știe, cu exactitate¹⁾. Acesta, după descrierea călătorilor, era un loc minunat pentru păscut vitele. Rodnicia lui era minunată. Astăzi

1) Robinson, *Biblical Researches*, tom. III, p. 122.

pe această înălțime se întâlnește numai cactus, dar numai cu câțiva ani în urmă aicea era oarecum o livadă artificială sădită de pomi roditori, care abunda în lămâi, portocali și mere gramate¹⁾. Acolo încă și astăzi sunt două fântâni, din care una e cunoscută sub numirea „Han-iub-Iusuf“, adică Hanul mormântului lui Iosif. Anume în acest loc a și găsit Iosif pe frații săi. Văzându-i din depărtare, tânărul cu inima sinceră proprie lui, grăbi să le împărtășească salutul său și al tatălui și frățeste să le dorească, după obiceiul oriental, pace. Dar nu de asemenea sentimente erau pline inimile fraților săi. Văzându-l deasemenea tot din depărtare, ei schimbă între dâșii observațiuni ironice, zicând: „Iată vine vișătorul de vise!“ Dar ironia aceasta nu era decât o slabă expresiune a acelei uri dornice de sânge, care ferbea în pieptul lor la vederea fratelui urât de dâșii. Lunga despărțire nu numai că nu o potoli, ci dimpotrivă o spori și în împrejurările de acum în mintea fraților ușor putea să scânteieze ideea dornică de sânge, — anume acum să se răfuiască cu vișătorul, cu atât mai mult, că depărtarea și pustietatea locului le dădea puțința deplină să ascundă urmele crimei. Și iată ei hotărără să-l ucidă. „Haidem acum, ziseră ei unul către altul, și să-l omorâm, și să-l aruncăm într'o groapă, și să zicem, că l-a mâncat o fiară sălbatecă; și să vedem ce are să se aleagă din visele lui“. Dar contra unei asemenea hotăriri se ridică fratele cel mai mare Ruvim, și în urma acestei împotriviri frații, când se apropiă de dâșii Iosif, care nu bănuia nimica, desbrăcară de pe el haina cea pestriță și simplu îl aruncară într'o groapă, pentru orce întâmplare. În asemenea gropi până astăzi abundă pășunile orientale. Aceste nu-s decât fântâni secate, și deasemenea și simple gropi, care sunt pregătite artificial pentruca în timp de ploae să se păstreze într'însele apa pentru vreme de secetă. După forma lor în formă de butelie, care făcea imposibilă eșirea, aceste gropi adesa serveau și ca loc de închisoare, de temniță; și cuvântul ebraic, cu care se numeau aceste gropi, servește deasemenea și pentru numirea temniței²⁾.

Evenimentele extraordinare adesa au la obârșia lor o întâmplare foarte simplă, cum s'a petrecut aceasta și cu Iosif. Când frații mai mari, aruncându-l în groapă, se gândeau ce să facă cu dâșul, în depărtare se arată o caravană arabă, mergea înșirată, du-

1) Toate acestea au fost distruse acum douăzeci de ani de oștirea calmacanului Sihemului la cucerirea Arabiei. Guérin, *Description de la Palestine, Samarie*, 1875. tom. II, p. 219.

2) Eș. XII, 29; Is. XXIV, 22; Ier. XXXVII, 16.

când aromate scumpe: stirax, balsam și tămâe, în direcția Egiptului, și aceasta hotărî soarta lui Iosif. Cruzii frați îl vândură negustorilor arabi. Intreagă această istorisire prezintă un tablou uimitor de fidel al vieții locale orientale, care în trăsăturile lui generale se păstrează până astăzi. Precum cu mii de ani în urmă, așa și astăzi caravanele de „ismaeliți“ se înalță din Siria și Arabia în direcția Egiptului, ducând acolo „stirax, balsam și tămâe“, și precum atuncea, așa și până în timpurile din urmă aceste caravane apucă în cale tot ce le cade la îndemână și din care ar putea să aibă un câștig mai mare sau mai mic. Băiatul călătorului englez Beker a fost luat de o caravană arabă aproape în aceleași condițiuni, ca și Iosif: când el păștea caprele, arabii l-au prins, l-au ascuns într'un burduf cu erbururi aromatice și l-au vândut în Cairo rob. Comerțul cu erbururi aromatice era foarte răspândit între valea Nilului și țările vecine, care abundau în asemenea ierburi. În Egipt aceste mărfuri se cereau în cantități mari, pentru îmbalsamarea trupurilor, pentru afumat, precum și pentru felurite curățiri. La fiecare templu în Egipt era un deosebit laborator, unde materialele crude se prelucrau pentru diferite întrebuințări, și în unul din aceste laboratorii s'a găsit lista a 200 materii, printre care se înșamnă și primele două materii, pomenite în istorisirea biblică, din care prima se procura din Palestina, Armenia și Persia, iar a doua din arborele balsam din Galaad. Tămâia se procura de pe foile unei roze deosebite, care crește în Siria și Arabia și adesea se întâlnește în gropnițele cu mumii. „N'ai decât să umbli prin Egipt, zice renumitul egiptolog, ca să vezi și astăzi asemenea caravane, sosind din orient la malurile Nilului. Ele sunt eternizate prin reprezentarea lor în închipuiri pe monumente“¹⁾. Ismaeliții au cumpărat pe Iosif pe douăzeci de arginți. Acesta e același preț, care apoi a fost fixat de Moise pentru robul în etate dela cinci până la douăzeci de ani. Așa timp de veacuri întregi a rămas neschimbat prețul pentru un rob. Ce se atinge de înseși existența robiei, în Egipt, apoi aceasta

Mirt și balsam de Galaad.

1) Ebers, Aegypten, p. 290. Dumichen, Tempelinschriften, Edfu, Taf. 52-75. Geographische Inschriften, Tf. 80-100. În diferite gropnițe aproape de piramide se găsesc numeroase alte materii mirositoare. Cele trei materii, numite în Biblie, până astăzi alcătuiesc lucrul principal de comerț între orient și Egipt. Vigouroux, Vol. II, p. 17.

se dovedește prin nenumărate închipuiri de robi și de roabe de tot felul pe monumente și chiar prin un deosebit fel de manuscrite, ce s'au păstrat până în timpul de astăzi, în care proprietarii de robi propun recompense tot celui ce va aduce înapoi pe robul fugit. Unul din aceste manuscrite prezintă asemenea declarațiuni din partea prințului Atefamen, fiul faraonului Ramzes II, marele supraveghetor al lucrărilor a captivilor militari. Că printre robi erau fără îndoială evrei și alte naționalități de rasă semită, se dovedește lămurit prin aceea, că robii adesa se numesc cu numirea evreească „ebed“. Intre altele, robii din Siria¹⁾ erau cu deosebire în mare căutare pe piețele Memfisului și a Thebei, și pentru ei se ofereau cele mai urcate prețuri, după cum se petrecea aceasta și în vechea Romă. De oarece Iosif era tocmai sirian, apoi pentru ismaeliți dobândirea lui a fost un chilipir, căci ei puteau pe piața Egiptului să obțină pentru el un preț deosebit de bun. Cât erau de prețuiți asemenea robi, se poate judeca deasemenea chiar după convenția încheiată de Ramzes II cu heții, după care robii fugiți în Siria trebuiau înapoiți în Egipt²⁾, și afară de asta s'a păstrat întreagă scrisoarea unui scriitor către tatăl său, prorocul Ramessu din Hermopolis, în care el descrie toate întâmplările sale din timpul urmăririi robilor fugiți³⁾. Siriiții și negrii se întrebuințau mai ales ca să alerge înaintea echipajelor stăpânilor lor pe uliță. Cu o trestie aurită sau cu o nua în mână ei curățau drumul de lume și dirijau caii.

Iosif a fost cumpărat de „Potifar (Pentefrie), un curtezan al lui faraon, șeful gărzi“. Numele Potifar e cu totul egiptean și însemnă „consacrat lui Ra, zeul soarelui“, adorarea căruia își avea centrul în Iliopole, la sud în Egiptul de jos, nu departe de Memfis, rezidența iubită a faraonului de pe vremea lui Iosif, fostul mare protector al cultului în cinstea zeului Ra. Curtea acestui faraon, ca și a tuturor faraonilor, era plină de curtezani de tot felul: consilieri intimi, rude imperiale, șefii gardei, directori ai muzicei curței, astrologi și tâlcuitori de vise, bibliotecari, miniștri ai clădirilor publice și ai mormintelor, directori ai palatului, casieri ai palatului și de stat, și deasemenea, ca să nu înșirăm mai mult, purtători de eventail, care erau se par cei mai înalți demnitari la curte și de obicei ocupau loc la dreapta regelui. În stânga, ca mai slabă și care cerea acoperire, stăteau gradele înalte militare, cari alcătuiau gardă

1) Ebers, *Aegypten*, p. 294.

2) Maspero, *Histoire ancienne*, Paris, 1876, p. 223.

3) Chabas, *Mélanges égyptologiques*, 3 ser. Vol. I, p. 231.

deosebită, la dispoziția cărora chiar acolo stătea un detașament de două mii de soldați, care primeau întreținerea cea mai bună, mai bună decât soldații obișnuiți de jurne. Dar Potifar te miră de era căpetenia acestor oștași de gardă, de oarece detașamentul se schimba pe fiecare an, iar el trăia neconținut în Memfis. Mai probabil el era căpetenia poliției de stat egiptene, care alcătuia unul din corpurile de armată și îndeplinea mai ales slujba de poliție publică¹⁾. Poliția în Egipt era numeroasă și bine organizată deja din cele mai vechi timpuri și avea numeroase îndatoriri. Legea obliga, ca fiecare locuitor să se prezinte în fiecare an șefului poliției circumscripției sale și da indicațiuni, din ce mijloace trăește, când fiecare indicațiune falsă se pedepsea cu moartea. Egiptul era țara funcționarilor și a tot felul de înscrieri. Toată populațiunea fiecărui „nom” sau circumscripție pe fiecare an la anumite termene se înscria de scriitori în anumite registre, când se introduceau în aceste registre și robii. Pe unul din monumentele dinastiei a XIX se întâlnește un tablou ce ne înfățișează asemenea înscriere²⁾. Poliția, negreșit, cu acest prilej avea mult de lucru. Ea era datoră să caute și să pedepsească pe vinovați, să urmărească și să prindă pe robii fugari, să supravegheze pe captivii de război și să vegheze asupra lucrărilor publice pentru exacta lor executare, ce se impuneau poporului de legi, precum și de a supraveghea lucrările publice ale robilor. O asemenea slujbă foarte complicată cerea un mare număr de oameni, și deaceia, alături de scriitori și funcționari, datoră cărora era de a face judecata și execuțiile, deja pe vremea lui Avraam fusese format un corp de jandarmi deosebit, la început din străini, și la el se alăturară alte detașamente de soldați străini, aleși din Sardinia și alte țări, care și alcătuiau o parte din garda de stat și personală a lui faraon. Pentru aceste detașamente se cerea un șef deosebit, care, asemenea șefilor celorlalte părți ale administrației, era numărat și atașat la curte, cu titlul pompos de „ochii regelui Egiptului de sus și urechile regelui Egiptului de jos”. După toată probabilitatea, anume această funcțiune o și ocupa Potifar, pentru că cu această funcțiune

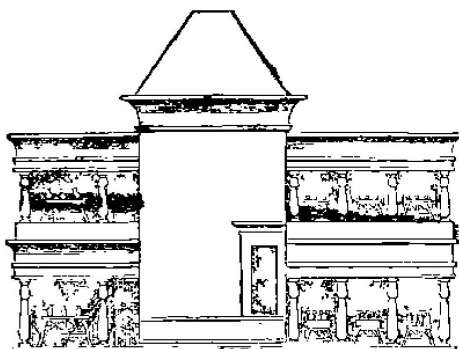
Înscrierea noilor strămutați temitei în Egipt (de pe un monument egiptean).

1) Vigouroux, vol. II, p. 28.

2) Wilkinson, vol. II, p. 33.

se împreunau acele îndatoriri care se adscriu lui în istorisirea biblică, anume datoria de a supraveghea temnițele și pe închiși din ele, de a pedepsi pe criminalii închiși în ele, și de a duce la îndeplinire toate condamnările judecătorești¹⁾.

Prin sprinteneala, cinstea și succesul întru îndeplinirea tuturor însărcinărilor, Iosif justifică părerea generală a egiptenilor despre vrednicia deosebită a robilor sirieni. El dobândi „bunăvoință în ochii” lui Potifar, din care pricină acesta „îl puse peste casa sa și toate câte avea le dădu pe mâna lui”. O asemenea situație, în calitate de căpetenie peste robi și administrator a întregii gospodării a casei, se poate întâlni neconținut pe monumente și în literatura vechiului Egipt. Fiecare casă mare și bogată avea asemenea căpetenie peste robi și peste gospodărie, și Iosif a ocupat anume asemenea situațiune în casa lui Potifar. De se produce undeva măsurarea cantității de pâine albă, sau de se cântărește metal, sau în genere de se face vreo lucrare de zidărie sau muncă agricolă, pe tablouri se înfățișază de obicei suprave-

Casă egipteană (de pe un monument egiptean).

ghetorul gospodăriei cu o mică scândurică pentru înscrisuri, sau cu o trestie în mână și cu condeiul după ureche. El a avut și ajutori, dar supraveghetorul principal de obicei stătea incomparabil mai sus decât toți subalternii săi și purta numirea onorifică de „administrator al casei”. O astfel de situație

onorifică adesea stârnea într'înșii ambiție extremă și despre un administrator se istorisește într'un papirus, că el purtat de ambiție, s'a dedat magiei, ceea ce l-a și dus la un sfârșit rău. Pe pereții gropnițelor tuturor egiptenilor bogați se întâlnește închipuirea unor asemenea „administratori ai casei”, cu totul corespunzător situației lui Iosif în casa lui Potifar²⁾. Aceste gropnițe reproduc înaintea noastră toată gospodăria și toată viața casnică interioară a demnitarilor și bogătașilor egipteni; și viața asta era așa de complicată, încât sarcina de supraveghetor sau de „administrator al casei” era tare grea, împreună cu mare răspundere. Curtezanii egipteni

1) Ebers, *Aegypten*, p. 295-303, Fac. XXXVII, 36; XXXIX. 4.

2) Prisses d'Avennes, *Monuments Aegyptiens* (1847) pl. 41 Wilkinson, Vol. II, p. 136. Hengstenberg, *Die Bücher Moses*, p. 23; Ebers, p. 304.

erau neobișnuit de bogați și unii dintre ei enumeră amărunit în înscrisurile de pe pereții gropnițelor lor bogăția lor în diferite forme. Așa de ex. unul declară, că el a avut 835 de boi, 220 vaci și viței, 760 asini, 2235 oi și 974 capre, iar altul declară, că a avut 405 capete vite de primul fel, 1237 capete de felul al doilea, 1360 capete de al treilea fel, 1220 viței etc., afară de asta găște, rațele și porumbeii se numărau cu miile¹⁾. Casele și grădinile de dinafară de oraș, după închipuirile inscripțiilor mormăntale, se distingeau prin lux și bogăție deosebită. Și aceste sălașuri aveau atâtea camere de tot felul, încât neapărat era necesar un econom deosebit. Camerele erau pline de vase și blide de tot felul, farfurii de aur și de argint, pește uscat, pâine, legume²⁾ etc. În o asemenea gospodărie enormă priceperea și cinstea, prin care se distingea Iosif, trebuie să se fi prețuit mult, și în adevăr Potifar găsisese în persoana lui o slugă așa de credincioasă și de nădejde, încât putea să se bizue în totul pe dânsul și să-i încredințeze administrarea casei sale și „decând îl avea pe el nu mai purta grijă de nimic din câte avea, fără numai de pâinea ce mânca“³⁾, și aceasta numai pentru că legile egiptene severe de curățenie ceremonială nu îngăduiau străinului, mai ales de neam păstoresc, să se atingă de lucrurile de întrebuințare nemijlocite ale egiptenilor.

Pelângă vrednicia sa înaltă morală și însușirile sale gospodărești, Iosif în plus se distinge prin statură și frumusețe⁴⁾ care n'au întârziat să atragă asupra sa atențiunea femeii lui Potifar momeșită de lux și trândăvie. Impotrivirea din partea lui de a satisface patima ei provocă răzbunare și clevetire, mulțămă cărora Iosif a fost aruncat în temniță. Pe temeiul acestei întâmplări adese s'au făcut obiecțiuni contra veracității istorisirii și anume cumcă ea n'ar corespunde situației reale a femeilor la vechii egipteni. Dar închipuirile descoperite acum la morminte și temple arată toată netemeinicia acestei obiecțiuni. Femeile în Egipt nu erau deloc în separație de bărbați; din contră ele în viața de toate zilele neconținut erau în contact cu bărbații, cum se poate vedea din chipurile, fotografiate de Wilkinson⁵⁾. Pe una din ele, oaspeții de amândouă sexele șed împreună într'o societate, în cele mai bune costume ale lor, cu flori de lotos în mâni pentru mirosit,

1) Brugsch, Gräberwelt, p. 43.

2) Wilkinson, Vol. II, p. 129, Ebers, p. 304.

3) Fac. XXXIX, 6.

4) Ibidem.

5) Wilkinson, Vol. I, p. 142, 143.

iară niște roabe le prezintă tuturor cește. Masa e plină de tot felul de gustări: fructe, prăjituri, vânat și vase de tot felul pentru băuturi; dănțuitoare goale distrează pe oaspeți cu danțurile lor sub sunetele unei orchestre femeiești: una din ele cântă din flaut și toate celelalte bat uniform din palme și pare că intonează cântece. Pe altă închipuire, deasemenea e înfățișată o societate de bărbați și femei. Robii pun la gât invitaților diferite podoabe, alții împart șervețe, cui îi trebuie pentru a-și șterge buzele și mâinile. În genere femeile în Egipt se bucurau de mare libertate și avantaje. După cuvintele lui Herodot, ele mergeau în piață pentru cumpărături, iar bărbații ședeau acasă și torceau, iar datorită de a îngriji de părinții bătrâni cădea asupra fiicelor, și nu a fiilor¹⁾. Ba Diodor încredințează chiar, că pe malurile Nilului regina se cinstea mai mult decât regele și că femeile aveau pas înaintea bărbaților, dela care după încheierea căsătoriei se lua făgăduința să se supună femeilor lor, și această stranie rânduială se confirmă în parte de monumente²⁾. Femeea adesea se numește „stăpâna casei“, sau „marea stăpână a casei“, și numele de mamă de obicei stă la rând cu numele de tată, ba câteodată înaintea lui, în care caz fiii adesea se numesc numai după numele mamelor lor³⁾. La multe recepții solemne a solilor streini regina stă înaintea. Aproape în toate gropnițele și papirusele mormântale bărbatul și femeia șed alături, ca uniți nu numai în viața asta, ci și în cea de dincolo de mormânt. Pe multe tablouri mormântale bărbatul și femeia se zugrăvesc șezând pe pat, când bărbatul îmbrățișază femeia sau din contră. Soții pe monumente cu o expresivitate deosebită vorbesc de duioșie reciprocă, și femeile se plâng ca „în totul devotate bărbaților lor“, ca „iubindu-și bărbații“, ca „palmieri ai iubirii“ umbrindu-i pe dâșii. Femeile regale se amintesc deja în letopisețe din cele mai vechi timpuri și nu arare ori au ajuns la mare slavă în calitate de conducătoare, considerându-se, asemenea faraonilor, ființe divine încă din timpul vieții lor. După moartea femeilor li se dădeau mai mari onoruri decât bărbaților și mumiile femeiești de regulă se îmbălsămau cu îmbălsămare mai bogată; erau mai împodobite și mai luxoasă îngropare li se făcea decât mumiilor bărbaților. Căsătoria pe malurile Nilului era sacră. Bărbatul și femeia mâncau, locuiau împreună, iar nu în camere deosebite, cum se petreceau lucrurile la celelalte popoare ale ră-

1) Herodot. II, 35.

2) Diodor, I, 27.

3) Ebers, p. 307.

săritului, și divorțul era greu. Infidelitatea se considera păcat de moarte, și sufletul fiecărei femei trebuia să dea răspuns înaintea judecătorilor morți întru aceea, n'a călcat ea oare credincioșia față de bărbat? Adevărat, în Egipt, ca și în celelalte țări ale răsăritului, nu erau necunoscute concubinele și haremuri întregi chiar. Faraonii, asemenea tuturor despoților orientali, aveau „casa femeilor“, care se afla sub supravegherea eunucilor, și demnitarii înalți urmau în totul exemplul lui. Dar aceste concubine nici într'un caz nu se considerau egale cu femeia legală, care la ospete șade de obicei alături cu bărbatul, iar celelalte femei îl distrează cu cântecele și cu jocurile lor. Față cu acea severitate a legilor căsătoriei, prin care se asigura fidelitatea conjugală, nu poate să nu se pară straniu obiceiul, care îngăduia femeilor în societate să-și expună sânul drept și în genere să se îmbrace în haine prea transparente. Astfel a fost perfect în acord cu obiceiurile egiptene, că Iosif adesea se întâlnea în casă cu stăpâna sa, și poate chiar una din îndatoririle lui era de a întovărăși pe stăpâna sa la eșirile ei solemne în societate sau la templu, cum prezintă aceasta un papirus, unde se înfățișază o prea frumoasă doamnă mergând la templul lui Pta: ea e însoțită de 50 de fecioare și de un rob, fără îndoială căpetenia celorlalți robi, asemenea lui Iosif.

Cu tot respectul înalt față de căsătorie, cazuri de violare a datoriei legate de ea erau totuși fenomene destul de obișnuite în Egipt. Din pricina aceasta femeile egiptence în genere nu se bucurau în vechime de virtuți deosebite și contra lor domnea pretutindenea o prevenire destul de puternică¹⁾. Și în adevăr, înseși libertatea, de care se bucurau femeile, împresurate de înrăuirile imorale ale cultului religios egiptean, precum și obiceiul straniu de a se îmbrăca cu haine de materii transparente, nu erau tocmai prielnice pentru dezvoltarea înaltei moralități. Închipuirile de pe gropnițe arată, că ele se înecau în lux și desfătări, petreceau zile întregi în plăceri, înconjurate de turme de robi, care fără nicio împotrivire îndeplineau toate capriciile și gusturile lor. Nu-i de mirare deci, că o asemenea viață deșartă ducea la tot felul de abuzuri, de închipuirile cărora sunt plini părății diferitelor temple egiptene²⁾. Drept confirmare a laturei exterioare a istorisirii biblice

1) Wilkinson, vol. I, p. 52.

2) Unul din cele mai vechi papiruse (papirusul lui Priss) numește pe femei vasul a toată netrebnicia, sacul a toată viclenia și minciunii. Papirusul lui Garis enumără femeia printre animalele, ce mănâncă trup și bea sânge, printre tigrii, lei și leoparzi. Pe monumente se poate vedea închipuirea femeilor în așa hal de beție, că nu sunt în stare să stea drept! *De sunt și scene, care scapă puținței oricărei descrieri.*

despre Iosif în raportul lui cu femeea lui Potifar servește remarcabilul document egiptean, cunoscut sub numele de „Povestea despre doi frați”. Lumina, revărsată de această operă literară a vechiului Egipt, asupra multor împrejurări din istoria lui Iosif este așa de interesantă, încât poate fi citată aici în trăsăturile ei cele mai principale. Pelângă aceasta nu-i de prisos să se aibă în vedere, că toate limbile vechi și literaturile, ne exceptând nici ebraica, nu știau nimica de acele treceri sub tăcere și îndulciri de expresiune, care sunt proprii literaturilor moderne, și deaceia s’au servit de astfel de cuvinte și expresiuni, care ne pot turbura astăzi, dar care în acel timp nu mira pe nimeni și pe nimeni nu-l turbura. Limba este oglinda moravurilor, și după cum în moravuri nu era artificialitatea de astăzi, tot așa nu era ea nici în limbă, care numea lucrul direct și cu simplitatea nemijlocită, cum se prezenta ea în realitate ¹⁾. „Povestea despre cei doi frați” a fost alcătuită cam prin veacul XV a. Hr., în timpul domniei lui Menefsta, fiul lui Ramzes II, Sezostris al istoricilor greci, pentru distracția acestui principe, cunoscut în urmă sub numirea de faraon Seti II. Autorul ei a fost scriitorul Ennana, unul din funcționarii tezaurului lui faraon. Până la noi s’a păstrat însuși acel manuscript de papirus, care a aparținut tânărului principe, pe atunci moștenitor al tronului și în două locuri cuprinde titlul lui întreg: Eventailist din stanga regelui, scriitor regesc, general de infanterie, fiul mai mare al regelui, Seti, Meri-Pta. Găsit în Egipt și adus în Italia, la începutul secolului actual, papirusul acesta a fost cumpărat la început de doamna Orbini, iar după aceea, după moartea ei în 1857, de administrația muzeului Britanic, care în anul 1868 a edat un facsimil al lui. El cuprinde 19 pagini de text, din care fiecare cuprinde câte 10 rânduri de scriere ieratică foarte frumoasă. Iată cum se citește această poveste:

1. Au fost odată doi frați dela o mamă ²⁾ și dela un tată: Anupu ³⁾ era numele fratelui celui mai mare, Vitiu era numele celui mai mic. Anupu avea casa sa, avea femei, iar fratele lui mai mic trăia la dânsul sub formă de argat. El îi făcea haine și

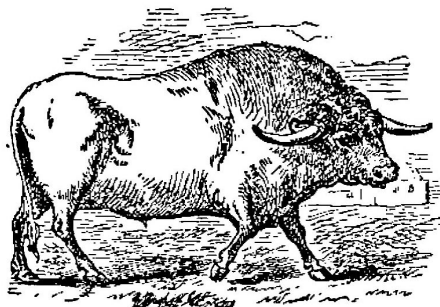
1) Intreaga traducere a acestor povești vezi în tomul IV al ediției populare *Les littératures populaires de toutes nations*, Paris, 1882. Traducerea aparține cunoscutului egiptolog Maspero.

2) Poligamia în Egipt se îngăduia, de și nu întotdeauna a fost în obiceiul locuitorilor simpli. Adesea omul bogat, având copii dela o femeie legitimă sau dela o concubină, o da în căsătorie unui supus, care deasemenea avea copii cu ea. Deaceia nu a fost de prisos a zice de acești doi frați, că erau dela o mamă și dela un tată.

3) Forma primitivă a numelui divin, din care grecii și latinii au făcut Anubis.

acesta umbla după turmele lui pe câmp. El muncea la dânsul, triera și îndeplinea toate lucrările câmpului. Acest frate mai mic era un minunat lucrător și unul asemenea nu se mai afla altul în tot pământul ¹⁾).

2. Și trecând multe zile după aceasta, când fratele cel mai mic umbla după boi în fiecare zi după obiceiul său, el se întorcea acasă în fiecare seară, încărcat cu tot felul de erburi de câmp, și când el ajungea acasă, punea erburile înaintea fratelui său cel mai mare, care seșea cu femeia sa. El mânca, bea și dormea în grajdul său cu frumoșii săi boi.

Taur strian.

3. Și când pământul se lumina și când sosea ziua următoare, el cocea pânilă și le oferea fratelui său celui mai mare, și mâna boii săi să pască la câmp. Când păștea el boii săi, ei îi vorbeau: „iarba-i bună în cutare loc“, și el auzind aceasta dela dânsii, îi ducea la pășunea cea mai bună, pe care o doreau ei. Astfel boii, pe care-i păștea el deveneau foarte foarte frumoși.

4. Și când veni vremea lucrului câmpului, fratele cel mai mare îi zise: „pregătește-ne uneltele de lucru, pentru că pământul s'a liberat de apă ¹⁾, și acum e bine de lucru. Mergi deasemenea și tu la câmp cu semințe și noi mâine dimineață vom lucra“. Așa a zis el.

5. Fratele cel mai mic făcu toate, cum îi zisese fratele cel mai mare.

6. Când pământul se luminează și sosi ziua următoare, ei meraseră la câmp cu uneltele lor și începură să lucreze, și inima lor se bucură foarte foarte de munca lor și ei nu părăsiră lucru.

7. Și la multe zile după asta ei iarăși se aflau în câmp și lucrau.

8. Fratele cel mai mare trimise pe fratele său cel mai mic, zicând: „dă fuga și ne adă semințe din sat. Frațele cel mai mic plecă și găsi pe femeia fratelui său cel mai mare făcându-și părul.

Egiptul se împărțea în două jumătăți (Peșun), în două pământuri (Tun), din care fiecare se considera alcătulnd oare cum o țară deosebită (To-Mera) și țara sudului (To-Rea sau To-Kemat). Ambele aceste țări împreună se numeau câteodată Kimit, „pământul negru“, alta dată To-r-ter-v, „tot pământul“.

1) Asta-i aluzie la încetarea inundațiilor Nilului.

9. El îi zise: „scoală și-mi dă semințe, ca să le duc la câmp pentru că fratele meu cel mai mare trimițându-mă, mi-a zis: vezi, să nu întârzi”.

10. Ea îi răspunse: „mergi singur, descue hambaru, ia ce-ți trebuie, almintrelea părul meu se deranjază de merg”.

11. Tânărul intră în camera sa, luă un vas măricel, pentru că el avea de gând să ia multă sămânță, îl umplu cu grăunțe, și eși de acolo cu povara sa.

12. Văzându-l, femeia îi zise: „câtă sămânță ai în spate?” El îi răspunse: ovăs trei măsurii și grâu cinci măsurii, în totul opt iată câtă am în spate”. Așa îi răspunse el ei.

13. Ea îi se adresă cu astfel de cuvinte, zicând: „cu adevărat, tu ai mare putere, căci văd puterea ta în fiecare zi!” Și inima ei îl cunoscă cu cunoștința poftii.

14. Ea se sculă, îl apucă și îi zise: „hai să ne odihnim împreună un cesișor! Dacă tu te învoești la asta, atunci eu am să-ți fac haine frumoase”¹⁾.

15. Tânărul deveni ca o panteră întru amiază de furie grozavă, din pricina cuvintelor urite, ce îi le spusese ea, și ea s'a speriat tare foarte.

16. El vorbi și îi zise: „dar vezi, tu ești pentru mine ca o mamă, iar bărbatul tău ca un tată! Acela, care mi-i fratele meu cel mai mare, acela-mi susține viața! Vai, ce grozăvie mi-ai spus tu mie! Să nu mai spui asta și eu nu voi spune nimănui și nu voi scoate din gura mea nici un cuvânt”²⁾. El luă pe umere povara și plecă la câmp.

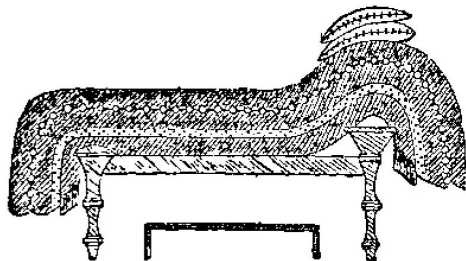
17. Când el sosi la fratele său cel mai mare, începură să-și pună la cale lucrul lor.

18. Când veni sara, când fratele său cel mai mare se întoarse acasă la el, iar fratele cel mai mic se opri cu boii săi, cu însărcinarea să privegheze toate în câmp și apoi să mâne turma sa pentru ca să mâne în grajd, în sat, atunci femeia fratelui celui mai mare se sperie de cuvintele spuse de dânsa.

1) Partea corespunzătoare din istorisirea biblică se rostește așa: și și-a pus ochii pe Iosif femeia stăpânului său și îi zise: „culcă-te cu mine” (Fac. XXXIX, 7).

2) „Dar el se lepadă, și zise femeii stăpânului său: iată stăpânul meu, decând sunt alcea, el nu poartă grijă de nimica în casa sa, ci toate câte are le-a dat pe mâna mea. În casa aceasta nu-l nimeni mai mare decât mine și de la nimic nu sunt oprit, decât numai de tine, pentru că tu ești femeia lui. Cum dară să fac eu acest mare rău și să păcătoiesc înaintea lui Dumnezeu. Când ea-l vorbea în toate zilele așa lui Iosif, iar el nu o ascultă, se întâmplă într-o zi, că el intră în casă după treburile sale, și nu era nimeni acolo, ea-l apucă de haină și îi zise: „Culcă-te cu mine”? El însă își lăsă haina și fugi”. (Fac. XXXIX, 8-12).

19. Ea se unsese toată cu negreață și devenise așa ca și cum

Pat egiptean (de pe un monument egiptean).

ar fi fost stălcită de un făcător de rele, ca să spună bărbatului său când se va întoarce sara acasă după obiceiul său zilnic, fratele tău cel mai mic a săvârșit asupra mea silnicie. După sosirea la casa sa, el găsi pe femeia sa culcată și bolnavă, ca de siluire. Ea nu-i dăde apă

să se spele, după obiceiul zilnic. Nu-i eși înainte cu lumină și patul ei era în întunec. Bărbatul îi zise: „cine-a vorbit cu tine?” Ea-i răspunse: „Nimeni n'a vorbit cu mine, decât fratele tău cel mai mic. Când el a venit să ia pentru tine sămânță, găsindu-mă șezând singură, mi-a zis: „hai să ședem împreună un cesișor. Așa mi-a zis el; eu însă nu l-am ascultat și i-am răspuns: oare eu nu sunt mamă pentru tine? Și fratele tău cel mai mare nu-ți este oare ca un tată? Așa i-am zis eu. Dar el s'a speriat, m'a bătut, ca să nu spun asta nimănui¹⁾. Și dacă tu-i îngădui să mai trăiască, eu mor. Pentru că privește, când el va veni disară și eu mă voi jălui contra vorbelor lui urâte, toate acestea se vor descoperi dela sine”.

20. Fratele cel mai mare să facă ca o panteră din miazăzi: el ascuți cuțitul său și-l luă în mână²⁾.

21. Fratele cel mai mare se ascunse după ușa grajdului său, ca să ucidă pe fratele său cel mai mic, când va veni sara și va mâna boii săi în grajd. Și când soarele asfinți, și fratele cel mai mic, încărcat de tot felul de erburi de câmp, după obiceiul zilnic, se îndreptă spre casă, atunci vaca ce mergea înaintea tuturor, la intrarea în grajd, zise păzitorului său: „Iată, fratele tău cel mai mare te așteaptă cu cuțitul, ca să te ucidă. Izbăvește-te de dânsul”.

22. Când el auzi ce-i spusese vaca ce mergea înaintea, și a doua îi spusese aceeași, atunci el privi pe sub ușa grajdului și zări picioarele fratelui său celui mai mare, care se ascunsese după ușă, cu cuțitul în mână. El puse sarcina sa jos și o luă la fugă cât îl țineau picioarele, iar fratele său cel mai mare se repezi după dânsul cu cuțitul.

1) „Iară ea când a văzut că el lăsându-și haina în mâinile ei, a fugit și a eșit afară, a strigat pe casnicii săi și le-a zis așa: „Priviți, ne-a adus oicea slugă un evreu, ca să-și bată joc de noi. Căci a intrat la mine și mi-a zis: „culcă-te cu mine”. Eu însă am strigat tare. Auzind el că am strigat, lăsându-și haina, a fugit și a eșit afară” (Facerea, XXXIX, 13-18).

2) „Auzind stăpânul lui cuvintele femeii sale, câte îi spusese ea despre dânsul, zicând așa și așa s'a purtat cu mine sluga ta, s'a aprins de mânie, și a luat pe Iosif, și l-a dat la temniță”. (Fac. XXXIX, 19-20).

23. Fratele cel mai mic striga către Fra Harma-Huti¹⁾, zi când: „bunul meu stăpân, tu deosebești minciuna de adevăr!” Și Fra auzi toate tânguirile lui, și porunci să se arate o apă adancă între dânsul și fratele său cel mai mare, și ea se umplu de crocodili, și deci se pomeniră ei unul de o parte de apă și celălalt de cealaltă parte a apei, și fratele cel mai mare de două ori înținse mâna sa, ca să lovească de două ori, dar și în aceste de două ori nu ucise pe fratele său cel mai mic. Iată ce anume s'a întâmplat.

24. Fratele cel mai mic se adresă către dânsul peste apă, zicând: „Rămâi aicea până în revărsatul zorilor, când va răsări soarele, și eu mă voi ruga lui cu tine, ca el să arate adevărul, pentru că eu nu voi mai fi niciodată cu tine, nu voi mai fi în locurile, unde vei fi tu, ci mă duc în valea Salcâmului”²⁾. În ziua următoare fratele cel mai mic s'a justificat de clewetire și s'a castrat înaintea fratelui său celui mai mare. După aceea amărănțimile următoare au un caracter cu totul minunat și nu mai au corespondență directă cu Istoria lui Iosif. De aceea noi vom da numai acele locuri, care dau puțința de comparațiune cu istorisirea biblică, cu deosebire concluziunea, care are oare care asemănare cu istoria victimei femeii lui Potifar.

29. „Fratele cel mai tânăr, strigând către cel mai mare, zise: tu ți-ai închipuit un lucru urât? Tu nu ți-ai adus aminte de nici un lucru bun, ce eu am făcut pentru tine. Mergi la casa ta, îngrijește de dobitoacele tale, pentru că eu nu voi mai trăi în acel loc, unde vei fi tu: eu plec în valea Salcâmului. Dar iată ce să faci pentru mine: îngrijește-te pentru mine, dacă vei afla, de se va întâmpla cu mine ceva. Eu voi vorbi cu inima mea, o voi pune în vârful unui salcâm înflorit și dacă se va tăia salcâmul, și inima mea va cădea la pământ, tu vină să o cauți; după ce tu vei umbla șapte ani în căutarea ei, atunci tu nu contenî; dar când o vei găsi, pune-o într'un vas cu apă proaspătă; atunci eu voi învia din nou și mă voi libera de răul făcut mie”³⁾. Iar tu vei afla, ce anume s'a întâmplat cu

1) Egiptenii numeau soarele Ra, dar cu articolul masculin Pra sau Fra. Ei calculau fiecare fază a mișcării lui ca o deosebită manifestare a ființei lui, căria îi corespund diferite forme și nume divine. Ei înainte de a răsări îl numeau Așum, când răsărea îl numeau Harma-Huti, la amiază îi ziceau Ra-Șu-Angur-Gor și la asfințit Șu și Novri-Tum. Fra Harmahuti este deci forma mitologică pentru a exprima cuvântul Soare. Din Harmahuti grecii au făcut Harmahis.

2) Valea Salcâmului se afla, pare-se, în oarecare legătură cu Valea Înmormântărilor unde Amon, zeul Tebei, venea în fiecare an.

3) Iosif exprimă sentimente contrare în cuvintele următoare, adresate fraților săi, care-l vânduseră: „dar acum nu vă întristați și nu vă pară rău că m'ați vândut aicea, pentru că Dumnezeu m'a trimis înaintea voastră pentru păstrarea vieții voastre” (Fac. XLV, 5).

mine, când ți se va da în mână o cupă de bere și ea se va înspuma: să nu rămâi nicio clipă mai mult după aceea, când se va întâmpla asta cu tine“.

30. „El plecă spre valea Salcâmului, iar fratele lui cel mai mare se întoarse acasă, punându-și mâinile în capul, presărat cu cenușă¹⁾. Când sosi el la casa sa, atunci ucise pe femeia sa, o aruncă la câni și rămas în întristare după fratele său cel mai mic. După aceea mai departe se istorisește, cum fratele cel mai mic după diferite necazuri, la urmă, asemenea lui Iosif, ajunge pentru virtuțile sale la mari onoruri și-și răzbună pe toți vrăjmașii săi.

Astfel este în scurt „povestea despre cei doi frați“. Jertfa clevețirilor femeii lui Ampu astfel, ca și Iosif, se răsplătește pentru virtuțile sale cu înalte onoruri, așa că povestea aceasta prezintă o foarte mare asemănare cu istoria lui Iosif, dar caracterul acestui din urmă fără îndoială este mai frumos și mai rezistent. În timp ce în poveste se vorbește, că fratele cel mai mic își răzbună pe vrăjmașii săi, Iosif se mărginește numai la a face bine tuturor, chiar și acelor, care-i făcuseră rău (anume fraților săi) și vede lucrarea Proniei acolo, unde tânărul egiptean nu vedea nimica, decât răutatea femeilor. Există oare între istoria fiului lui Iacov și „povestea celor doi frați“ vre un raport mai apropiat, decât aceea ce se observă în asemănarea lor generală? Ebers a răspuns pozitiv la această întrebare într'un loc remarcabil, unde zice: „fără îndoială, baza și tonul acestor două istorisiri sunt cu totul identice. Stilul papirusului eratic era până întru atâta coloritul biblic, încât la traducerea lui, involuntar îți vine să te folosești de sentințele sfintei Scripturi. După părerea noastră povestea aceasta, luată în totul, trebuie să se considere ca dovadă de egiptenie²⁾, dacă ne putem exprima astfel, a povestii ce ne preocupă. Dar putem noi oare vedea în papirusul lui Orbini numai imaginațiunea sa proprie?... Nu sunt oare aceste două istorisiri independente una de alta? Cu siguranță nu putem afirma nimica în această privință, dar caracterul evenimentelor generale în aceste două istorisiri, evenimente ce se reproduc și în alte locuri, ne fac să credem, că ultimul autor n'a împrumutat nimica dela

1) Acesta este unul din semnele cele mai obișnuite de întristare în Egipt, ca și în întregul răsărit. De obicei oamenii, loviți de vreo întristare, adunau praf sau noroi de pe pământ și și-l presurau pe cap și-l ungeau fața cu noroi.

2) Aegypticität, e cuvânt inventat de Ebers pentru designarea „caracterul desăvârșit egiptean“ al povestel.

cel dintâiu¹⁾. Istoria lui Iosif și a femeii lui Potifar este în realitate istoria pasiunii omenești, care-și găsește ecou și în multe alte povestiri ale vechimei. Ce se atinge însă de raportul reciproc al acestor două istorisiri, apoi lucrul cel mai firesc este să credem, cum și recunosc unii egiptologi, că povestea egipteană este numai ecoul cel mai întârziat a istoriei lui Iosif, care după caracterul său neobișnuit firește a izbit imaginațiunea poporului și, transmițându-se din generație în generație, a putut înfine, să servească de subiect și pentru o poveste egipteană independentă. Prin asemenea presupunere mai simplu și mai firesc ca orce se explică întrebarea grea altminterlea despre acea asămănare generală și totodată despre deosebirea, care se observă în aceste două istorisiri²⁾.

Crezând clewetirea femeii, Potifar, „se aprinse de mânie și dete pe Iosif la temniță, unde erau închiși arestații regelui“. Temnița aceasta la egipteni se numea Castelul alb și vechii istorici, Tucidide³⁾ și Herodot⁴⁾, pomenesc de existența ei în Memfis, și însuși orașul acesta adesa se numește „Orașul Castelului Alb“. Acesta era ceva în genul fortăreței, în care se aflau căzermile pentru garnizoană, câteva biserici și multe locuri de închisoare în temniță, și ea sta sub comanda unui inginer militar deosebit, cunoscut sub numele de comandantul principal al zidurilor și întăriturilor Memfisului. Fortăreața era atât de puternică, că după o sută de ani Cambize a fost nevoit să o cucerească printr'un asediu în toată regula. Potifar, ca ministru al poliției, fără îndoială, și era șeful acestei fortărețe sau „a casei temniței“, cum se numește ea în originalul ebraic. Iosif, cum trebuie de presupus, era închis în asemenea încăpere a fortăreței, unde se aflau închiși criminalii statului, pentru care se cerea supraveghere mai severă: criminalii obișnuiți se așezau în alte părți ale clădirii. Potifar nu avea putere să ridice viața lui Iosif, de oarece vechile legi egiptene apărau viața robilor de silnicia stăpânilor, dar el putea să-l castreze sau să-i dea o mie de toege, dacă ar fi dorit asta. Dar el nu s'a folosit de acest drept, prin care a și dat a se înțelege, că neavând putința să nu creadă spusele femeii sale despre jicnirea adusă ei, el totuși păstră în sine dispoziția față de Iosif și, trimițându-l în temniță, lăsa ca

1) Ebers, *Aegypten* p. 314, 315. Noi am exclus din acest loc ipoteza, în care Ebers presupune, că istoria lui Iosif n'a fost scrisă de Moise, ci a fost redactată numai la multă vreme după „povestea celor doi frați“.

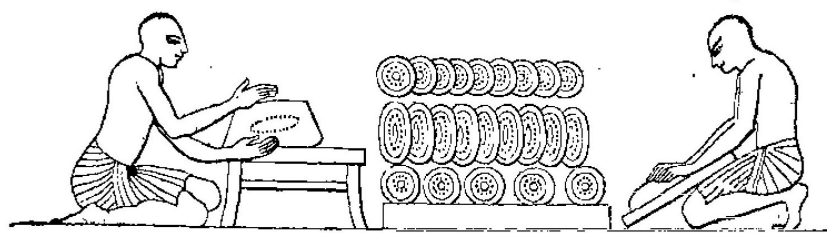
2) Legendele grecești deasemenea ne înfățișază câteva povestiri, paralele istoriei cu femeia lui Potifar. Vezi Rosenmüller A. und N. *Morgenland*, Bd. I, p. 185.

3) Tucidide, I, 104.

4) Herodot, III, 13, 91. Ebers, *Aegypten*, p. 311.

țimpul să lămurească chestiunea. Dar chiar ochiul bănuitor al șefului
temniței curând a văzut nevinovăția acestui arestat, și de aceea
Iosif curând a ocupat și în temniță tot o așa situație respectată
cum ocupase el și în casa lui Potifar, ceea ce a și atras asupra
lui urmări foarte însemnate pentru dânsul.

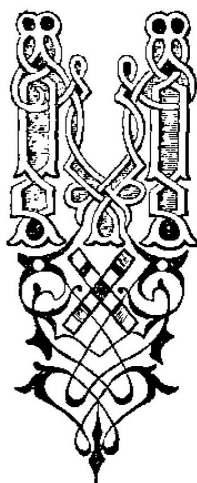

Pitari egipteni (de pe un monument egiptean).

CAPITOLUL XXIII

IOȘIF TĂLMĂCITOR DE VISE

ai bine de zece ani trecuseră deja din acel timp, decând Iosif fusese vândut de frații săi în Egipt, unde el și trecuse acum prin multe neazuri. Acum el era în temniță și deși se bucura de bunăvoința șefului închisorii, dar după cât se pare această temniță egipteană trebuia să înmormânteze pe totdeauna într'insa visurile de aur ale tinereții, stârnite cândva într'insul de visurile sale. Dar pronia cu mână nevăzută conducea pe alesul său pe calea, care trebuia să ducă pe Iosif la mărirea neașteptată, mult mai minunată, decât i se prezisese în visuri.

În aceeași temniță, în care era închis Iosif, după câțva timp au fost închiși și doi mari demnitari dela curte, și anume marele paharnic și marele pitar¹⁾. Funcțiunea lor, după cum arată monumentele egiptene, erau foarte importante. Asupra lor zăcea o mare îndatorire plină de răspundere de a păzi viața lui faraon de otrăvire. Situațiunea celui dintâiu cu deosebire îi da neconținut întrare la faraon, care bea numai ceea ce primea din mâinile lui, și pitarul era dator să se îngrijască nu numai de aprovizionarea curții cu tot felul de prăjituri și pâne, ce le plăcea egiptenilor să le aibă la îndemână, ci să și bage de seamă, ca în acestea să nu se amestece oarecare substanțe vătămătoare cu scop criminal. Vreo neatenție oarecare în această privință atrase asupra lor mânia lui faraon, care

1) Atât Potifar, cât și acești demnitari se numesc în originalul ebreu eunuci, dar deși la curtea egipteană existau eunuci, relativ de acești slujbași această numire era un simplu titlu al funcțiunii, indicând imediata lor apropiere de rege.

și porunci să fie închiși în temnița statului. Ajungând într-o situație atât de tristă, ei negreșit erau extrem de îngrijorați de soarta lor, și în asemenea dispoziție sufletească au fost extrem de agitați de niște visuri ale lor. Numeroase memorii mărturisesc, că egiptenii în genere dădeau o foarte mare importanță visurilor. În unul se istorisește, că prințul Bahtane, în urma unui vis ce a visat, a trimis înapoi în Egipt pe zeul Hons, ce-i fusese trimis de faraon pentru vindecarea fiicei sale¹⁾. Altul arată, cum regele Menefta a avut înainte de bătălie un vis, în care i s'a arătat zeul Pta, care-i porunci să nu între²⁾. O inscripție, descoperită în ruinele Napatei, istorisește, cum faraonul Miamun, în anul urcării sale pe tronul Egiptului și Etiopiei, a văzut în vis doi șerpi, unul în mâna dreaptă și altul în mâna stângă. Deșteptându-se, el ceru, ca înțelepții imediat să-i tâlcuiască acest vis și ei i-l explicară așa: „tu sfăpânești sudul, și nordul se supune ție. Coroanele ambelor țări vor străluci pe capul tău, și tu vei cârmui tot pământul în tot lungul și latul lui“³⁾. Visurile se trimiteau de zeul Tot, și primirea lor se considera atât de importantă, încât s'au alcătuit pravile deosebite, cu ajutorul cărora se putea obține un vis sau altul. Era foarte natural deci, că ambii demnitari, care căzuseră în disgrația regelui, se aflau în strașnică neliniște din pricina viselor lor și se sileau să le tâlcuiască. Ne având însă puțință, din cauza severei închisori, să se vadă cu sacrificatorii, cari numai singuri puteau să le tâlcuiască visele, ei negreșit se bucurară mult, când Iosif se prinse să tâlcuiască visele lor, ce-i turburau așa de mult.

Visul paharnicului ne prezintă un tablou curat egiptean. El a văzut o viță de vie cu trei ramuri; ea s'a dezvoltat, s'a arătat pe ea floare, au crescut și s'au copt struguri, pe care el i-a luat și i-a stors în cupă și a dat lui faraon. Băuturile din must de struguri se pregăteau în Egipt din cele mai vechi timpuri, încă înainte de regii din neamul păstoresc al hixilor⁴⁾. Gropnițele din piramide, care se referă la timpuri mult mai anterioare, decât acelea la care se referă istoria lui Iosif, arată pe închipuiri, cum se culegeau

1) In inscripțiile din vremea lui Ramzes II în Bibliothèque Nationale din Paris.

2) Chabas, Études. p. 214.

3) Lenormant, La Divination, p. 144.

4) Nu-l de prisos a observa, că critica raționalistă acum nu tocmai demult, întemeindu-se pe eroarea lui Herodot, cumcă în Egipt, n'ar fi fost vii și nu s'ar fi produs vin, cu bucurie arăta la această istorisire biblică, arătând într'însa o grosieră eroare contra realității și din această pricină nega autenticitatea ei. Așa, chiar în veacul nostru Bohlen în interpretarea sa critică la cartea Facerei cu solemnitate arată la această „eroare“ a istoricului biblic. Descoperirile cele mai nouă totuși au schimbat cu totul chestiunea; ele în adevăr au dovedit „eroarea“ decât numai nu din partea istorisirii biblice, ci a criticei.

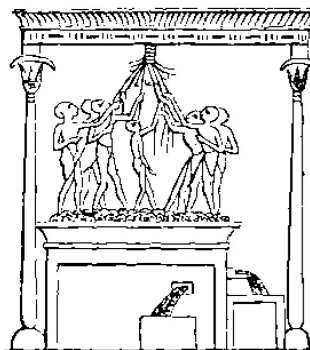
strugurii de pe coarde în panere¹⁾ și cum din ei se storcea must în diferite vase²⁾. În gropnițele Tebei se întâlnește o închîpuiре a unei mari livezi cu o vie în mijloc; băeții sperie paserile dela strugurii copti, iar bărbații, cântând cantece, sfărămă cu picioarele goale strugurii de poamă, turnați într'un lin enorm. Deasupra lor e plafonul cu frânhii atâr-nate, de care apucându-se

cu mâ-nile, joacă în lin, și mustul curge pe două guri în niște vase așezate sub ele. Tot aicea stă stăpânul care numără vasele, înscrie într'o carte și le așază rânduri în pivniță³⁾. Că acest must se întrebui-nța atât în stare simplă, cât și fermentat ne arată diferite alte închîpuiри ale sărbătorilor, la care femeile au o dublă floare de lotus, ca un semn al beției sau în stare de puternică slăbănogire sunt duse dela ospețe de roabe⁴⁾. Bărbații negreșit încă și mai puțin se distingeau prin temperanță: pe unul îl scot dela ospăț trei robi pe capetele lor,

pe altul îl duc în chip și mai nepotrivit, în care caz capul lui se razămă pe pieptul unui rob, iar picioarele sunt aruncate pe umerele altuia⁵⁾. Lucrătorilor deasemenea li se da o porție de pâne și de vin, care sacrificatorilor li se da în porție dublă. În orașul Bubastis, la marginea pământului Gesem, să făcea sărbătoare anuală, care atrăgea adesa până la 700.000 de oameni, și aicea fiecare bea în cursul ei mai mult vin decât într'un an întreg⁶⁾. Altă sărbătoare asemenea se făcea în templul Hatorei, zeița amorului, la Dender, și purta numirea semnificativă de „sărbătoarea băutorilor“⁷⁾. În care caz și înseși zeița se numea zeița beției sau zeița bețivilor. „Poporul Den-

*Culegerea strugurilor în Vechiul Egipt
(de pe un monument egiptean³⁾).*

*Storcerea mustului de struguri
(de pe un monument egiptean).*

1) Herodot, II. 37, 60, 122, 133, 168; Ebers, *Durch Gosen*, p. 18, 182, 480.

2) Vezi deasemenea desenul de mai sus.

3) Wilkinson, vol. I, p. 41.

4) Wilkinson, p. 46, 47.

5) Ibidem, p. 52.

6) Ibidem p. 53. Michaëlis, *Masalsches* Vol. IV, p. 70.

7) Ebers, *Aegypten*, p. 326. *Records of Past*, vol. VI, p. 24—70.

derului adăpat cu vin, vorbește inscripția, care descria această sărbătoare. Faraonul Ramzes III, în lista sa de daruri trimise zeilor, pomeneste, că în Teba el l-a adus în dar numeroase vii și mulți grădinari, din captivii de război, pentru lucrarea lor, și afară de aceasta el a adus în dar la diferite temple până la 200.000 vase de vin de struguri. Unde vinul și întrebuințarea lui avea asemenea sancțiune, acolo se înțelege tuturor li era rezervată libertatea de a se folosi de el. Beția de altmintrelea se mustra și se disprețuia strașnic. Bețivul se numea „templu fără Dumnezeu” sau „casa fără pâine”, și bărbaților li se atrăgea atențiunea cu toată stăruința să evite această slăbiciune. Cu toate acestea mulți beau până în așa măsură, încât „nu mai știau nimica, ba nu puteau nici măcar să vorbească” ¹⁾. Regii de altmintrelea, viața cărora se afla sub supravegherea sacrificatorilor supremi, aveau porția lor de vin, proporția căria se fixa de conducătorii lor sacri. Dar, negreșit, pe despot nu era ușor a-l ținea în limitele prescripțiilor, deși din ele se pare că nu eșă faraonul vremii descrise și întrebuința numai must ne fermentat, abea stors din struguri ²⁾. Scena descrisă în vis se repetă aproape literal în textul descoperit de Ebers al inscripției templului Edfu: faraon stă cu cupa în mână, iar sub el cuvintele: „Ei storc struguri în apă și regele bea” ³⁾.

Visul paharnicului Iosif l-a tâlcuit în acel senz, că paharnicul peste trei zile va fi ertat, repus în slujba sa și ca și mai înainte va da cupa lui faraon, și odată cu aceasta l-a rugat, în cazul de se împlinește prezicerea să-și aducă aminte și de Iosif și să mijlocească pentru dânsul înaintea lui faraon.

Incurajat de așa fericită tâlcuire a visului confratelui său, și pitarul cu bucurie povesti lui Iosif visul său. El visase, că el purta pe cap trei coșuri cu pâne. În coșul de deasupra tot felul de preparate pentru faraon, și păserile veneau și ciupeau din ele. Visul pitarului nu e mai puțin fidel vieții egiptene, chiar și în amăruntimile sale. „Panere cu pâne albă” adesa se întâlnesc pe închipuiri în temple și gropnițe. Egiptul era renumit în produsele de grâu, fiind produsul principal al țării. Colosalele lanuri, sămănite cu grâu, sunt închipuite pe tablourile cerului egiptean. Chiar și din asemenea amănunt, ca ducerea panerelor cu pâne pe cap, e perfect fidelă vieții egiptene. Monumentele arată, că greutatea obișnuite se purtau

1) Papirusul, citat de Ebers, p. 326.

2) Cupele egiptenilor bogați adesa erau foarte prețioase. Ele se făceau de aur, alabastru, de lut bine lustruit sau de sticlă și li se da cea mai elegantă formă.

3) *Durch Gosen*, p. 480.

în cea mai mare parte pe umere, dar vânzătorii de pâne formau o vădită excepțiune și de obicei se înfățișează cu coșurile cu pâne pe cap. Papirusul, ce se referă la timpul petrecerii evreilor în Egipt, vorbește de patru mari pîtari ai lui faraon, dintre care unul se numește „principalul”, și de importanța funcției lui se poate judeca după faptul, că el trebuia la timpul hotărît să predea la cămările curții 114.064

de porții de pâne¹⁾. După o ciudată întâmplare, amintirea despre pâne se întâlnește în fortăreața, unde a fost închis Iosif: o inscripție vorbește de „pânea coaptă în castelul Alb” din Memfis. Povestindu-și visul său, marele pîtar cu fior vesel aștepta ce-i va spune tânărul tâlcuitor de vise. „Peste trei zile, îi tâlcui Iosif, faraon îți va

Panere egiptene. (In Muzeul Britanic).

lua capul tău și te va spânzura pe lemn și paserile cerului vor ciupi carnea ta de pe tine”. Condamnarea marelui pîtar, că el va fi decapitat, că trupul lui va fi spânzurat de un arbore și dat paserilor cerului spre mâncare, era din cele mai aspre din câte se puteau rosti asupra unui egiptean, și arată o mare vină, reală sau închipuită, din partea nefericitului curtezan. Nimicirea trupului era echivalentă nimicirii oricărei nădejdi la veșnicie, pentru că păstrarea trupului se considera condițiunea esențială necesară pentru puțința vieții de dincolo de mormânt. Decapitarea, precedată de lovituri de toiag, era pedeapsa obișnuită, dar lipsirei de îmbalsamare se supuneau numai criminalii în deosebi însemnați. Când însă trupul era dat mâncare cânilor, cum s'a făcut cu femeia criminală „din povestea celor doi frați”, atunci aceasta era pedeapsa cea mai grozavă la egipteni.

Prezicerile lui Iosif s'au justificat la amândoi curtezanii în „ziua nașterii lui faraon”. Aceasta era sărbătoare mare pe malurile Nilului. Zilele nașterii în genere în vechime se serbau cu mare solemnitate, și mai ales zilele de naștere ale regilor. O inscripție spune, că ziua nașterii lui Ramzes II producea bucurie în cer²⁾. Sacrificatorii se adunau în temple, celor închiși li se da libertate și să făcea ospăț mare, vrednic de monarhul, căruia supușii se în-

¹⁾ Pleyte, *Le papyrus Rollin*, Paris, 1868.

²⁾ Chabas, *Inscriptions*, p. 3.

chinău ca lui Dumnezeu. După ospăţ, înconjurat de curtezanii săi şi demnitarii templelor, el împărţea milele sale sau rânduia pe depse după chibzuinţa sa; şi anume în una din aceste zile de sărbătoare faraon, „readuse pe marele paharnic la locul lui, şi el dădu cupa în mâna lui faraon, iar pe marele pitar îl spânzură de un copac, cum le tâlcuise Iosif“.

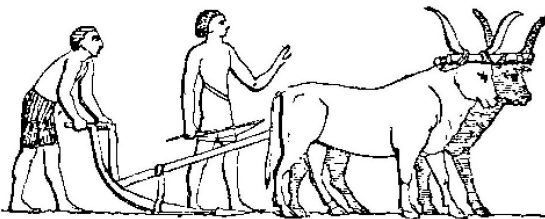
Trecuse acum doi ani din acel timp, când marele paharnic primise din nou mila regală şi petrecea în fericire. În această situaţie a sa el uitase cu totul de Iosif, şi numai un vis al stăpânului său îi aminti din nou de acela, care cândva fusese cu dânsul în temniţă şi aşa de fericit îi tâlcuise visul său. Faraon într-o noapte avu două visuri la rând. El visă la început, că în timpul plimbării lui pe malurile Nilului, el văzu şapte vaci grase, ce păşteau printre stuh. După aceea au ieşit din râu şapte vaci slabe şi au mâncat pe cele grase. Adormind din nou, regele văzu alt vis. El visă şapte spice frumoase şi pline, eşite dintr-o tulpină, şi alte şapte spice, seci şi arse de vântul de răsărit, care au mâncat pe cele pline.

Visurile acestea au un interes adânc prin acea corespundere uimitoare, ce ele au cu viaţa egipteană. Nilul se numeşte într'însele simplu râu (*isor*), de oarece în evenimentul egiptean, istorisit pentru egipteni, el nici nu cerea altă numire, după cum şi Eufratul în toate împrejurimile sale se numeşte deasemenea simplu râul. Numirea, întrebuinţată de Moise pentru designarea vegetaţiunei, ce garnisea malurile Nilului (*agu*), este deasemenea numire curat egipteană. Aşa în inscripţiile hieroglife înseamnă „verdeaţă“, din pricina semnului calificativ, care urmează după el şi califică orice iarbă de baltă ori verdeaţă de pe malul râului. Aşi în limba coptă are în totul acelaşi sens. Ce se atinge de visul întâiu, apoi el răsfrânge în sine viaţa egipteană. Pentru locuitorul văii Nilului nu era nimic mai firesc, decât să se gândească la râu, nutritorul ţării sale. Despre vacile, care în mare număr se mişcau în toată ţara şi sub înfăţişarea cărora egiptenii îşi închipuiau pe slăvita lor zeiţă naţională: zeiţa Izida. În fine despre plantele cereale, care alcătuiau izvorul principal al bogăţiei egiptene. Şi unele şi altele se aflau în cea mai strânsă corespondenţă cu particularităţile construcţiunii şi vieţii vechilor egipteni. Simbolul vacii poartă asupra sa exclusiv caracter egiptean. „Egiptenii“, zice Plutarh, „considerau vaca oarecum chipul Izidei şi a pământului“¹⁾

1) Plutarh, De Isid. et Osiride, § 59, edit. Parthey, p. 68. Climent Alexandreanul Strom. v, 7, edit. Migne Tomul IX, coloana. 69.

Climent Alexandreanul completează această explicațiune: „Junca“, zice el, „este simbolul pământului, al agriculturii și al hranei“. Plutarh după aceea zice: „între stele, Sirius e consacrat Izidei, de oare ce el ne dă umiditatea.... Precum Nilul, după părerea egiptenilor, este emanațiunea lui Osiris, așa, după închipuirea lor, pământul este corpul Izidei, nu în genere pământul, ci numai acela, pe care-l face roditor Nilul... Anume din această alianță, după părerea lor, se naște Gor, și acest Gor este căldura văzduhului, care înviorează și nutrește toată făptura. Numărul de șapte vaci alcătuiește o trăsătură deosebită a coloritului local, ce a fost manifestat numai nu demult prin cercetările, care prezintă o dovadă uimitoare a faptului, cu câtă exactitate s'au reprodus în această istorisire formele egiptene de cugetare și de viață. Izida adesa se prezintă înconjurată de șapte vaci, numărul mistic, care se designează prin unul și același cuvânt în limbile egipteană, ebraică și sanscrită¹⁾. Osiris deasemenea se înfățișază câteodată în comunitatea

a șapte vaci, femeile sale. În timpul solstițiului de vară se purtau de șapte ori împrejurul templului său. Monumentele adesa prezintă deasemenea tabloul scâldării vitelor în Nil și eșind la mal să

Arătură (de pe un monument egiptean).

pască iarbă împrejur. Deasemenea rodirea și nerodirea în Egipt atât astăzi, cât și în vechime, atârna cu totul de gradul de revărsare al Nilului. Lucrarea pământului totdeauna trebuia să meargă mână în mână cu udatul terenului prin revărsarea periodică, care înlocuiește ploaea și îngrășămintele. Revărsarea anuală a râului, încă cu mult înainte de Iosif era izvorul direct al civilizației egiptene, pentru că nevoea de o sistemă vastă de canale, de observarea haturilor a parcelelor deosebite, adesa nimicite de inundație, deja de timpuriu a făcut pe egipteni să recurgă la astronomie, ca singura garanție a măsurării regulate a timpului, și deasemenea la arhitectură și geometrie, cu ajutorul cărora s'ar fi putut construi diguri și să tragă dela râu o rețea de canale. În vederea acestora pe cât era de remarcabil, tot pe atâta și natural, ca în religia egipteană, care consta, din câteva culte deosebite,

¹⁾ Egipt. Sefeth, evr. Seba, sanscr. Sapt. De aceea ea aproape neschimbat se repetă și în toate limbile moderne.

care aveau importanța numai în câteva localități deosebite ale țării, cultul Izidei și Osiris, strâns legat de fenomenele Nilului, se recunoștea în tot Egiptul. La începutul revărsării el se numea Osiris „fructificatorul pământului“, și se personifica sub forma unui bou, iar în timpul deplinei revărsări el primea numele surorii sale și femeii Izida, „mama rodniciei“, sau Hatora, „zeița rodniciei“, și amândouă aceste zeițe se divinizau sub forma unei vaci sau a unui cap de vacă, cum se poate vedea asta neconținut pe monumente. Din cauza asta când vacile de un tip sau altul eșau din Nil, în imaginațiunea egiptenilor acest fapt căpăta un sens deosebit, cu privire la recolta așteptată. Ce însemnătate mare dădeau egiptenii Nilului, asta ne o arată acea împrejurare, că Nilul neconținut era cântat în imne religioase-poetice. Unele din ele sunt atât de remarcabile în această privință, în cât se pot cita aicea modele dintr'insele :

SALUT NILULUI

O tu, cel ce te-ai arătat pe acest pământ,
 Și care vii aici în lume,
 Ca să dai viață Egiptului !
 Dumnezeu tainic fiind,
 Tu faci negură ziua, când voești,
 Udătorul livezilor, create de soare,
 Dătătorul de viață tuturor făpturilor,
 Tu cutrieri pământul în toate locurile
 Cale din ceriu pogorătoare.
 Dumnezeu! Seb, prietenul de pâine,
 Dumnezeu! Fta, care luminează tot lăcașul,
 Dumnezeu! Nepra, producătorul grăunțelor.
 Stăpânul secerișului, când regori tu pe pământul inundat,
 Nicio pășere nu îndrăznește să fure bunurile pământului.
 Făcătorul pâinii, producătorul orzului,
 Tu pe vecie păstrezi templele ¹⁾.

Binecuvântat fii, bunule Dumnezeu,
 Iubit cerescule Nil,
 Tatăl zeilor sfinței noștri ²⁾,
 Acelor ce locuesc pe ape.
 Deplinătatea bogăției și hrana Egiptului,
 El însuși dă viață fiecăruia,
 Bogățiile se revărsă pe calea lui,
 Și belșugul e'n degetele lui,

1) Vigouroux, tom II, p. 110.

2) Adecă nouă zei: Șu, Tefnut, Seb, Nut, Osiris, Gor, Izida, Nefth și Set.

Binecredincioșii se bucură la venirea lui.
 Tu singur ești și de sine creat,
 Nimenea nu știe de unde ești tu,
 Dar în ziua aceea, când vii și te descoperi,
 Se bucură fiecare.
 Tu ești stăpânul feluriților pești și daruri,
 Și tu dai belșug Egiptului.
 Crugul sfinților celor nouă, nu știe de unde ești,
 Tu ești viața lor; căci când vii tu,
 Prinosul lor se dublează.
 Și jertfelnicile lor se umplu.
 Și ei se veselesc, cum te arăți tu¹⁾.

Al doilea vis al lui Faraon a fost oarecum o continuare și adevărire a celui dintâiu, și el deasemenea reproduce un tablou curat egiptean. Tulpina cea cu șapte spice este cunoscuta varietate de grâu cu multe spice, care și astăzi crește în Egipt; și vântul de răsărit, care a uscat pe celelalte șapte spice, este cunoscutul vânt dogoritor dela răsărit hamzin, care adesa și astăzi prin suflarea sa de foc usucă și pustiește câmpiile văii Nilului. Din pricina asta visul acesta deasemenea a trebuit să aibă un sens determinat pentru o astfel de țară, ca Egiptul, care era jîtnița de grâu a lumii, dar în care arzătorul hamzin prin suflarea sa de foc adesa usca spicele pe enorma întindere a ogoarelor.

În vederea acelei importanțe, pe care de obicei egiptenii o dădeau viselor, se înțelege, că visele visate de faraon „au turburat duhul lui” și a adunat „pe toți magii Egiptului și pe toți înțelepții lui”, cerând dela dâșii tâlcuirea acestor vise. Pelângă rege necontenit se afla un sfat de sacrificatori de diferite categorii, cari conduceau fiecare pas din viața lui zilnică și-i tâlcuiau voința zeilor, așa cum se manifesta în semnele viselor și ale cerului. Fiecare templu mare își avea colegiul său de sacrificatori, ce se aflau sub conducerea unui sacrificator principal. Cel mai demn din ei se alegea pentru curte, în suita lui faraon, iar cel mai însemnat dintre ei era sacrificatorul suprem al zeilor Egiptului. Când însă se

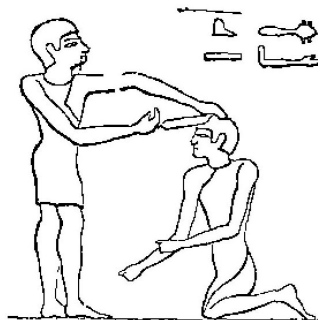
Sacrificatori egipteni (de pe un monument egiptean).

1) Vezi Records of the Past, X, p. 37.

supuneau deslegării chestiuni de mare importanță, cum erau în cazul dat visurile lui faraon, atunci sfatul permanent al sacrificatorilor curții se întâlnea cu șefii tuturor templelor mari ale țării, și aceștia toți împreună se cheamau pentru deslegarea nedumeririlor sau îndoelelor regelui. Sacrificatorii se împărțau în câteva clase din care textul biblic pomenește numai două: a magilor și înțelepților. Ei nu se recunoșteau ca posedând darul inspirațiunii nemijlocite, ci pentru deslegarea unor anumite întrebări se retrăgeau la locuri singuratic, unde se sileau să găsească o tâlcuire sau alta în cărțile sfinte și în ritualele misterioase, și munca aceasta, cum trebuie să presupunem, era grea și înceată. De aceea când toată înțelepciunea magilor egipteni se arată neputincioasă la tâlmăcirea viselor lui faraon, iar Iosif le-a tâlcuit fără scormonirea cărților, cu ajutorul inspirației de sus nemijlocită, el deodată stârni așa uimire și respect față de persoana sa misterioasă.

Când în adevăr toți înțelepții și magii egipteni se dovediră neputincioși în a tâlcui lui faraon visurile visate de dânsul, abea atunci marele paharnic își aduse aminte de Iosif și raportă lui faraon, cum acest tânăr evreu a tâlcuit cândva minunat visele lui și nefericitudinii lui tovarăș de necazuri. Auzind de aceasta, faraon, ocupat cu totul de visele sale, porunci să cheme imediat la sine pe Iosif, și în adevăr „l-au scos cu grăbire din temniță”. Cu toată graba însă, el a trebuit mai întâi „să se radă și să-și schimbe haina”, înainte de a se prezenta lui faraon. După legile ceremonialului egiptean, nimenea nu se putea prezenta regelui, nefiind „curat” sub toate raporturile, adecă fiecare din ceice se învredniceau de această mare cinste, trebuia să radă tot trupul său, să se spele cu îngrijire și să îmbrace haină fără cusur în ce privește curățenia. Iosif avea să se prezinte în rolul de sacrificator-tâlcuitor, și dela toți sacrificatorii se cerea, ca ei să fie cu totul fără păr, afară de cazurile de doliu, și în genere toți egiptenii, care voiau să fie curați, trebuiau în genere să se supună la aceeași curățenie. De aceea, atât sacrificatorii, cât și oamenii simpli, purtau de obicei perucă pentru acoperirea capului lor ras, ba deasemenea și barbe artificiale, iar bărbia nerasă se considera semn de om străin sau de persoană de situație inferioară și de viață dubioasă. Cantitatea mare de păr pe cap la egipteni, cum se înfățișează aceasta pe monumente, alcătuiesc simplu produs al artei, deasemenea și bărbile lungi, prin care se disting regii egipteni și sacrificatorii. Din cauza unui atare obicei egiptean, frizerul în valea Nilului

(*hacu*) era unul din cei mai ocupați muncitori ai țării. În curioasa scrisoare a unui scriitor, care descrie fiului său greutățile diferitelor situații ale vieții, se spune: „Coaforul rade până noaptea. Când el șade să mănânce, atunci se lasă în coatele mânilor sale, ca să se odihnească. El umblă din casă în casă, ca să-și caute de lucru. El își frânge mâinile, ca să-și umplă stomahul, ca albinele, care-și mănâncă produsele muncii lor“¹⁾. În muzeul Luvru se păstrează un briciu egiptean, care a fost găsit în ruine. „Acest briciu“, zice De-Rougé, „este foarte curios deja în acea privință, că afară de lungime el e întocmai asemenea cu briciurile engleze. Acesta este unul din extraordinarele dovezi, curioase a persistenței formelor în producție. Lama lui deasemenea s'a păstrat, așa cum asemenea fel de bronzuri puțin pare să se fi supus ruginii“²⁾. Poporul simplu, negreșit, nu s'a supus unei asemenea curățiri în fiecare zi, ci s'a ras numai în împrejurări cu deosebire solemne. Prin asta se și explică existența numeroaselor mumii cu păr lung. Iosif deasemenea nu se rădea în temniță în semn de întristare sau din cauza situației sale de rob, dar acum el a trebuit să se curățe, înainte de a se prezenta înaintea feții lui faraon. Observația aceasta, făcută în cartea Facerei, e cu atât mai uimitoare, că, după cum observă Ebers, numirea ras (pleșuv) la iudei se socotea jicnitoare (4 Reg. II, 23). De aceea, chiar raționaliștii cei mai împetriți și mai dușmănoși istorisirii biblice, de felul lui Bohlen, s'au văzut nevoiți să recunoască o trăsătură curat egipteană în această istorisire.

Felzer (de pe un monument egiptean).

Iosif a trebuit deasemenea să schimbe și hainele, înainte de a se prezenta la curte. Sacrificatorii conduceau întreg ceremonialul la recepțiile curții, și regele, deși deplin autocrat, trebuia în multe privințe să urmeze sfaturile lor. Ei nu îngăduiau, ca înaintea lui să se prezinte cineva fără observarea tuturor regulilor de curățenie, pe care le observau ei însuși. Și ei nu numai săvârșau spălări dese, de două ori pe zi și de două ori pe noapte, spune Herodot, ci adesea se îmbrăcau cu haine nouă, care de fiecare dată trebuiau să fie spălate. La curtea lui faraon existau anume spălători de albituri, în fruntea cărora stătea un anumit șef; un mare număr de

1) Maspero, *Histoire ancienne*, p. 123.

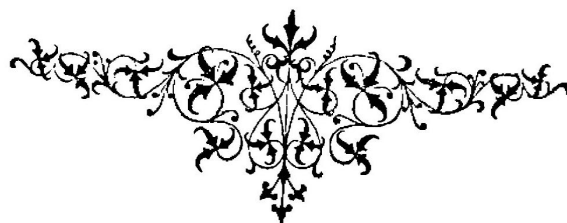
2) Vezi Lenormant, *Histoire ancienne*, Vol. III, p. 57.

asemenea spălători era necesar, din pricina acestor reguli severe de curăţenie. Iosif de aceea a trebuit să-şi lepede obiceiul său *senti*, un fel de şorţ grosolan, purtat de oamenii din stările de jos, cum se poate vedea asta din diferite chipuri de pe monumentele egiptene, şi a fost îmbrăcat în haine de in. În asemenea înfăţişare s'a şi arătat el înaintea lui faraon.

Faraon l-a spus cele două vise văzute de dânsul în somn, şi tânărul evreu, inspirat de sus, i le-a explicat. Afară de membrii castei sacrificatorilor, în genere ar fi fost greu cuiva să îndrăsească a tâlcui visele, şi mai ales visele lui faraon, pentru că robul, ce s'ar fi ocupat cu ştiinţele misterioase, rezervat exclusiv castei sacrificatorilor, era supus morţii. Deaceia pentru Iosif fu un lucru foarte îndrăzneţ şi primejdios să apară în rolul de tâlcuitor de vise. Dar tâlcuirea lui până într-o atâta coincidea cu părerile a înseşi egiptenilor şi sfatul dat de el fu aşa iscusit şi înţelept, încât toate pericolele au trebuit să se risipească imediat. Visul lui faraon, după tâlcuirea lui Iosif, prevestea sosirea unor ani de foamete după şapte ani de belşug. Revărsarea insuficientă a Nilului totdeauna era urmată de nerodire, şi când aceasta era însoţită de un puternic hamzin, care nimicea şi ultimile recolte, atunci inevitabil urma foametea, cum se întâmplase nu odată şi înainte de visele lui faraon, cum se vede aceasta din diferite inscripţii. De oarece visul dublu al lui faraon indica limpede sosirea amândurora acestor condiţiuni, care ameninţau cu o grozavă primejdie, apoi deaceia şi tâlcuirea făcută de Iosif izbi aşa de mult atât pe faraon însuşi, cât şi pe ceilalţi înconjurau, şi totodată cu aceasta imediat deşteptă şi grija despre aceea, în ce chip s'ar evita nenorocirea ce ameninţa. Dacă acest faraon era Apapi II¹⁾, cunoscut în istoria Egiptului, rege, care între altele ca membru al dinastiei păstoreşti, care ţinându-se de anumite păreri religioase, se silea să excludă cu totul religia egipteană pentru instaurarea în locul ei a cultului său propriu, apoi el a trebuit să se bucure nu puţin la vederea, cum tânărul evreu, abea izbăvit din temniţă, prin înţelepciunea sa a uimit şi a turburat pe vestiţii înţelepţi ai Egiptului. Dar Iosif, negreşit, nu-şi atribui sieşi înţelepciunea tâlcuirii viselor, cum am spus deja mai sus. Sacrificatorii atribuiau deasemenea înţelepciunea lor zeilor, şi în deosebi lui Tot, zeul lor special; dar ei dădeau asemenea tâlcuiri, cum am spus mai sus, nu direct, ci după o lungă cercetare a cărţilor lor sacre, care erau produsul, după cre-

1) Despre asta se va vorbi mai la vale.

dința lor, a înseși zeului Tot. Iosif nu a avut nevoie să recurgă la asemenea mijloace externe. Adevăratul Dumnezeu i-a descoperit înțelesul viselor, care erau propria Lui inspirație proniatoare, și anume această revelațiune dumnezească a și produs asupra tuturor o asemenea impresiune uimitoare.

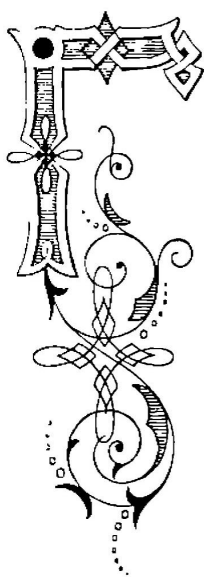

Căruțe egiptene (de pe un monument egiptean).

CAPITOLUL XXIV

IOSIF DEMNITAR SUPREM AL EGIPTULUI

araon și curtea lui, fiind uimiți de tâlcuirea inspirată a viselor misterioase și prețuind în sfatul lui Iosif înțelepciunea omului de stat, n'a putut găsi pentru situația dată o persoană mai potrivită decât tânărul tâlcuitor de vise. Apapi îl mărturisii lui Iosif satisfacția sa și recunoștința sa prin onoruri bogate și daruri. Cum nu arare ori s'a întâmplat în țările vechiului răsărit, un rob de nimic a fost făcut mare demnitar al țării, cârmuitorul ei cu deplină puteri. „Și a zis faraon către Iosif: deoarece Dumnezeu ți-a descoperit ție toate acestea, atunci nu este altul atât de priceput și înțelept, ca tine. Tu dar vei fi peste casa mea, și cuvântul tău se va ține de tot poporul meu. Numai cu tronul eu voi fi mai mare decât tine” (Fac. XLI, 38, 40). Această înălțare neobișnuită a unui

simplu rob s'ar fi putut părea improbabilă, dar istoria prezintă nu puține confirmări a acestui fapt, precum și exemple cu totul paralele. Herodot istorisește un exemplu în totul asemenea despre o asemenea înălțare a unui om și învrednicirea lui unor neobișnuite onoruri. Faraonul Rampsenit, mișcat de îndămânarea și mintea fiului unui petrar, care furase dela el tezaurul, își exprimă plăcerea sa prin aceea, că-i făcu daruri scumpe și mărită după dânsul chiar pe fiica sa ¹⁾. Tot

¹⁾ Herodot, II, 121.

un asemenea caz e istoria unui oare care Sineh. Sineh se trăgea din tribul Amu. El a trăit pe vremea primilor doi faraoni din dinastia XII (Amenemat și Osertes), și intrând în slujbă la el, s'a înălțat până la mari onoruri. Fugind după aceea din Egipt și petrecând multă vreme peste graniță, și anume în Palestina, el după întoarcere, intră iară în grație și deveni „demnitar între demnitarii regelui, între cei aleși; întâetatea între demnitari i se dădu lui. El fu așezat în casă princiară și-și pregăti gropnița între gropnițele marilor demnitari“. Istorisind tot ce a făcut pentru dânsul faraon, Sineh spune deasemenea: „El mi-a spus în față: cârmuește Egiptul, ca să îmulțești tot ce este bun într'insul... Fii cu mine, ochiul meu va fi bun către tine. El m'a numit cârmuitorul tinerilor săi ostași și m'a căsătorit cu fiica lui cea mai mare; mi-a îngăduit să-mi aleg loc în țara lui, să aleg din cele ce-i aparțineau lui la granița altei țări... Eu am primit pâne, maut și vin, în fiecare zi, carne friptă, găște uscate și afară de asta tot felul de vânat. Și eu îi dam lui și continuu a-i da veniturile dela plantațiile mele“¹⁾. Monumentele ne prezintă multe și alte exemple asemenea.

Cităm încă o istorisire, care prezintă o trăsătură direct așa-mănătoare cu acel amănunt al istoriei lui Iosif, despre care se va vorbi mai la vale și anume despre invrednicirea lui la o salbă de aur. În inscripția lui Aames, căpetenia marinarilor, o persoană importantă din timpul dinastiei a XVIII, citim: „Eu am primit de șapte ori dela rege aur în dar, înaintea feței a toată țara, precum și robi bărbați și femei. Noi ne-am luptat pe canalul Pategu în vremea lui Avaris, și acolo eu am primit răsplată. Eu am obținut biruința. Despre asta s'a comunicat letopiseșului regal și atunci mi s'a dat o salbă scumpă de aur. Eu m'am luptat a doua oară în acest loc și a doua oară am primit răsplată. Eu am obținut biruință, și aurul prețios mi s'a dat a doua oară. Eu am avut bătaia la Tacamit, spre sud de acest oraș, și am luat un om. Ca să-l apuc, eu m'am afundat în apă, și ca să evit drumurile prin oraș, eu împreună cu dânsul am trecut prin apă. Despre asta s'a amintit cronicarului regelui și eu încă odată am primit aur ca dar. Noi am luat Avarisul, și eu am luat în robie un om și trei femei, în total patru oameni“. Rândurile următoare ale acestei inscripțiuni conțin enumerare a multe nevoințe la fel, și asemenea daruri; și după aceea noi citim într'insa: „Eu am adus doi ofițeri pe care i-am și fost luat în robie pe corabia „Iazva“²⁾, corabia regilor

1) Records of the Past, vol. II, p. 149, 150.

2) Iazva, probabil numele corăblei.

păstori, și după aceea mi s'au dat cinci capete drept parte mie și cinci sta¹⁾ de pământ propriului meu oraș.

Același lucru s'a făcut întregii armate de marinari. Eu am fost ridicat la rangul de „ostaș regal”. Eu am fost ridicat la vrednicia de „șef al marinarilor”²⁾. Această inscripție dovedește, cât de darnici erau faraonii la daruri și onoruri față de favoriții lor și întru cât actele faraonului Apapi față de Iosif se află în acord cu caracterul general și cu obiceiurile regilor țării.

Pe un monument al muzeului din Turin găsim și alt exemplu remarcabil. El este interesant cu atât mai mult, cu cât personalitatea, căria el este consacrat, are foarte multe trăsături asemănătoare cu Iosif. Această personalitate se numește pe monument Beca, care nume înseamnă „rob”. Beca spune, că el împlinește obligațiile sale față de părinții săi, dar nu-i numește, probabil pentru că el era străin de origină. El a devenit favoritul unui faraon, care deasemenea nu-i numit. Faraonul acesta l-a încărcat cu favorurile sale și l-a făcut în deosebi șef al depozitelor publice de cereale. După o stranie întâmplare, extraordinar de neobișnuită pe monumentele egiptene, acest monument nu conține nici un cuvânt în cinstea zeilor, care se cinsteau în valea Nilului. „Astfel de monument”, zice un erudit egiptolog, „ar fi putut fi așezat anume pe mormântul lui Iosif”³⁾.

Și alte multe documente mărturisesc tot astfel despre dărnicia regilor egipteni față de favoriții lor. Chabas cu deosebire a observat o altă trăsătură remarcabilă cu totul egipteană în istorisirea biblică, anume în expresia lui faraon către Iosif: „De cuvântul tău se va ținea tot poporul meu”, literal „va săruta gura ta”. El consideră această expresie a lui faraon o indicare la ridicarea lui Iosif la rangul de demnitar, care se numea în Egipt „gurile supreme”. „Acest titlu”, zice el, „ni e cunoscut deja din o inscripție a dinastiei XVIII, edată de Brugsch în colecțiunea sa de monumente. Un înalt demnitar, anume Tenuna, se numește acolo „Marele buze supreme în toată țara”. Acesta e demnitarul, căruia faraon îi încredința autoritatea supremă. Istorisirea biblică reproduce exact acest amănunt din obiceiurile de stat ale Egiptului, când ea pune în gura lui faraon expresia: „De gura ta va atârna tot poporul meu. Nu mai cu tronul eu voi fi mai sus decât tine”. Când Set-Nect a

1) Sta, probabil măsură agrară.

2) Records of the Past, tom. VI, p. 7-10.

3) Chabas, Transactions of the Society of Biblical Archaeology, tom. v, 1877, pag. 459-474.

vrut să împartă puterea sa cu Ramzes III, el l-a ridicat tocmai la această demnitate de „gură supremă a țării Egiptului“¹⁾.

După aceea s'a început ceremonia ridicării lui Iosif la această înaltă demnitate. Mai întâi de toate faraon și-a scos inelul dela mână sa și l-a pus la mână lui Iosif, -ceiace a și fost semnul ridicării lui la rangul de prim ministru al țării. Toți egiptenii de rang înalt purtau inele, care serveau pentru dâșii și ca pecete. În gropnițe s'au găsit o mulțime de inele de acestea, care se și pot vedea prin toate muzeile principale ale Europei²⁾. După aceea i s'au dat haine de vison adecă de pânză fină, care alcătuiau îmbrăcămintea sacrificatorilor de clasa supremă în Egipt, și aceste haine semnificau primirea lui în cartă sacră. Asemenea haine de vison, care se purtau de sacrificatori, erau semnul unei curății osebite. Mumiile se înfășurau în asemenea materie, ca cea mai curată.

În fine, lui Iosif i se puse la gât lanț de aur, care se considera semnul oficial al autorității lui. Această mărturie se găsește de asemenea în deplină corespondență cu obiceiurile Egiptului. Toți marii demnitari egipteni erau împodobiți cu lanțuri de aur sau cu salbe la gât. Nu-i de prisos să observăm cu acest prilej, că această amărăunțime interesantă din istoria lui Iosif, confirmându-se acum de monumentele descoperite, iarăși dărâmă sarcasmele critice ale raționaliștilor, dovedind în chip strălucit totodată, că dacă chiar cei mai savanți critici-raționaliști așa de grosolan deja în veacul XIX s'au înșelat în atacurile lor în ce privește această parte a cărții Facerea, apoi ar fi fost imposibil nimănui altuia, afară de Moise, după câteva veacuri în Palestina să scrie așa de fidel istoria, plină de așa amărăunțimi mărunte, și fără nicio pretenție arheologică să se exprime cu exactitatea omului, care descria tot ce se producea sub ochii săi. Cunoscutul critic Bohlen vorbește cu dispreț cu prilejul acestei părți a istorisirii: „Te miră de trebue să observăm, că aceste lucruri de lux, în deosebi pietrele sculptate, se referă deja la o epocă mai târzie“³⁾. Niciodată necredința n'a căpătat o muștrare mai înjositoare. Acum noi avem la îndămână martorii, care și ridică glasul lor întru apărarea Bibliei. De Rouge, descriind câteva podoabe prețioase, ce se păstrează în sala istorică a muzeului egiptean din Luvru și între altele, un șoim lucrat cu iscusință în sculptură, acoperit cu mici peri din o piatră azurie, sardolica, încrustate în aur, încheie astfel: „ asemenea lu-

1) Chabas, *Recherches sur la XIX-a dynastie*, p. 14, 15.

2) Închipulrea lor vezi mai sus.

3) Bohlen, *Die Genesis erläutert*, la *Facere* XLI, 42.

cruri prețioase erau cunoscute contemporanilor lui Moise. De aici se vede, că arta de a sculpta aurul și de a încrusta petre prețioase și a grava pe materiile cele mai tari a fost dusă până la cel mai înalt grad de perfecțiune către timpurile șederei israeliților în egipt¹⁾. Pe gropnița lui Beni-Hasan sunt închipuiți robi, ținând fie care în mâni un lucru oarecare, destinate pentru hainele sau împodobirea stăpânului lor. Întâiul ține una din acele salbe, cu care totdeauna era împodobit gâtul și pieptul regilor și demnitarilor. Zeii egipteni de asemenea erau totdeauna împodobiți cu salbe. Salbele câteodată li se aduceau în calitate de dar religios. Pe monumentul regelui Gorsintefa din dinastia XXVI, faraon e închipuit aducând două salbe de aur de diferite feluri zeului Amen-Ra. Sora sa deasemenea e închipuită aducând salbă aceluiasi zeu²⁾. În muzeul egiptean din Luvru se află o curioasă și extrem de interesantă închipuire, care se referă la primii ani ai domniei lui Seti I, tatăl lui Ramzes II. Pe acest monument se închipuește o scenă, care reproduce exact scena înălțării lui Iosif la gradul de prim ministru. Faraon șade într'un balcon deosebit și, întinzând mâna spre favoritul său Gorhem, se adresează către dânsul cu aceste cuvinte: „Majestatea sa a zis eunucilor celor ce se aflau aproape de dânsul: dați aur mult favoritelui, supraveghetorului palatului Gorhem; ca el să aibă viață lungă, bătrânețe bune; ca el să nu aibă concurenți; ca el să nu fie în dispreț la curte; ca gura lui să fie sănătoasă; ca piciorul lui să se îndrepte spre o gropniță măreață“. În timp ce Seti vorbește astfel, doi demnitari ai curții sale împlineau porunca lui și puneau la gâtul lui Gorhem o magnifică salbă. Salbele adesa erau cu câteva rânduri, cum se poate vedea asta din ex. acelora, ce s'au descoperit în gropnițe. Ele în genere constau din lucruri simbolice, în genul peștilor sacri, șopârle, ochii lui Osiris, floricele de lotus, etc. Lanțurile de aur lucrare iscusită în formă de șnur, erau câteodată așa de delicate, cum abea pot să făurească cei mai buni giuvaergii de astăzi. Incheietorile salbei constau adesa din o mică incuetoare, care ținea foarte strâns. Capul șoimului adesa se între-

Prinț egiptean (de pe un monument egiptean).

1) De Rougé, Notice des monuments égyptiens, Salle historique, Vitrin H, 1855, p. 62, 63.

2) Records of the Past, tom. VI, p. 86.

buința pentru împodobirea acelor colțuri ale hainei, care veneau pe umere (un fel de epolet). Noul demnitar de pe monumentul descris, primind salba, ridică mânele sale în semn de bucurie și prin următoarele cuvinte mulțamește regelui pentru marea cinste arătată lui: „și a zis păzitorul peceții, păzitorul camerei regale Gorhem cel drept: tu m'ai înălțat minunat, o rege iubite și bun ca Amon? Să trăești totdeauna asemenea tatălui tău Ra, săvârșind curgerea sa. O rege! care se arată ca Gor între oameni, care m'a adus în prezența sa, uimindu-mă prin darurile sale... Eu, netrebnicul, am devenit astăzi mare prin mila ta. Eu am atins bătrâneța fericit, fără reproș". Cinstea arătată lui Gorhem de suveranul său Seti I, a fost așa de plăcută, încât el a voit să păstreze amintirea ei, ca cel mai fericit eveniment din viața sa, și a închipuit-o pe monumentul mormântal, pentru care această închipuire și servește ca podoabă unică.

Iosif a primit dela faraon chiar mult mai multe semne de demnitate și cinste decât Gorhem dela Seti I. Faraon „a poruncit să fie purtat în a doua trăsură a sa și să se strige înaintea lui: abrec=închinați-vă!” Regii și ceilalți demnitari foarte adesa sunt închipuiți pe monumente primblându-se în trăsură însoțiți de o mare suită, iar această cinste, arătată lui Iosif, iarăși se găsește în acord exact cu obiceiurile egiptene. Cuvântul „abrec”, păstrat în istorisirea biblică, este curat egiptean. El se traduce prin cuvântul „plecați-vă”, și e remarcabil, că tocmai acest cuvânt s'a păstrat în Egipt până în ziua de astăzi și se întrebuințază până acum în calitate de semn condițional, ca să silească cămilele să se plece la încărcarea sau descărcarea lor¹⁾.

Împreună cu rangul Iosif a primit dela faraon un nou nume egiptean de Țafnath=Paneah. Sensul acestui nume până acum nu s'a definit încă cu siguranță adevărată, dar el se află în oarecare consonanță cu cuvintele egiptene, care însemnă: „belșug de viață” sau „mântuitorul vieții”. Unuia din prinții tebani, între altele, i se dă în unul dintre protocoalele regale titlul: „hrănitorul lumii”, și acest titlu se închipuește tocmai cu cuvintele Țath=En=To, cuvânt, evident, foarte apropiat cu noul nume al lui Iosif. Odată cu acesta în gura egiptenilor de pe timpul lui Iosif numele acesta era de același sens cu numele „cârmuitorul e sălașul celui, care viețuiește”, domeniul Zeului Anha, care se numea deasemenea marele Dumnezeu viețuitor. Într'insul poate s'a păstrat reflexiunea ideii adevăratului Dumnezeu, care inconștient continua să trăiască în Egipt, excluzind ideea idololatriei. Și n'ar fi nimic straniu, dacă

1) Chabas, *Études sur l'antiquité historique*, p. 408—412.

acest nume s'ar referi la Iehova, deoarece margina răsăriteană a Deltei demult era populată cu coloniști semiți și de păstori nomazi, și aceștia au putut aduce cu dânsii ideea despre Dumnezeu cel ce viețuește. Dacă se primește ideea lui Brugsch, că numele dat lui Iosif însemnă „cârmuitorul noului Setront“, adică ținutul dela marginea nord-estică a Egiptului, unde în adevăr se păstrau asemenea credințe religioase, atunci va fi foarte semnificativ, că lui Iosif i s'a încredințat spre cârmuire anume acest ținut, ca aflându-se sub protecția deosebită a Dumnezeului celui viu. Definind situația sa, însuși Iosif zicea, că el a fost făcut în Egipt Ab-en-perao, care arată înalta însemnătate a lui față de persoana lui faraon. Titlul acesta este curat egiptean, și el adesea se întâlnește în vechile papiruse în referire la demnitarii înalți ai regelui. Unele texte, care se păstrează în Muzeul Britanic, scrise de scriitorii sacri pentru demnitarii lui faraon, pomenesc de aceste ab-en-perao, și despre înaltul rang al lor se poate judeca după acel respect, cu care se vorbește despre ele.

Pentru complectarea demnității noului favorit regal, nu mai lipsea decât o strălucită căsătorie a lui, și ea a fost aranjată de faraon însuși. Lui Iosif îi fu dată Asineta, fiica lui Potifer, sacrificatorul din Heliopol și Iosif astfel fu primit definitiv în clasa superioară a țării. Fiica lui Potifer se numea Asineta, adică tronul Neitei, marei zeițe de Saiss. Exemple de căsătorii de acestea pentru favoriții regali de asemenea nu sunt rari în inscripțiile monumentelor egiptene, și erau chiar cazuri, când înseși faraonii dădeau pe fiicele lor după nouii favoriți, cum se știe aceasta și din istoria lui Sineha, citată mai sus.

Toate aceste onoruri, date astfel lui Iosif, erau numai semne externe, prin care regele Egiptului mărturisea, că el încredințază lui Iosif autoritatea supremă. „Și l-a pus peste tot pământul Egiptului. Și a zis faraon către Iosif: Eu sunt faraon; fără tine nimenea nu-și va mișca nici mâna sa, nici picioarele sale în tot pământul Egiptului“ ¹⁾.

Trecuse 12 sau 13 ani dela acel timp, când Iosif fusese luat din țara natală și vândut rob în Egipt, unde el acum, după miraculoase încercări, ajunsese la cea mai înaltă situație și putere. El era încă om tânăr, în vrâstă de treizeci de ani și era membru al statului curții în casta sacrificatorilor, cu lanț de aur la gât, însoțit de înalta lui demnitate și cu inelul lui faraon la mână; era

1) Fac. XLI, 41, 44. E remarcabilă repetarea expresiunii „tot pământul“. Această expresie adesea se întâlnește pe monumentele egiptene în înțeles de tot Egiptul.

cărmuitorul real al țării celei mai bogate și mai slăvite al lumii cunoscute pe atunci. Lui i s'au născut doi fii, cari i-au dat puțința să șteargă amintirile amară ale trecutului: Manase „care l-a făcut să uite toate nenorocirile sale“, și Efreim, numit așa, pentru că „Dumnezeu a făcut pe Iosif roditor în țara suferințelor lui“ (Fac. XLI, 51, 52). La timpul hotărât sosiră anii de belșug, cum prezisese Iosif, și de foamete. Poporul curând simți lipsa de pâine și la nevoie mare începu să se adreseze la faraon. Și faraon, înțelegând atunci deplin toată înțelepciunea lui Iosif, îndreptă pe toți sinistrarii către Iosif, zicându-le: „Duceți-vă la Iosif și faceți ce vă va spune el“. „Și a fost foamete în tot pământul; și a deschis Iosif toate cămărilor, și începu a vinde pâine egiptenilor. Foametea însă s'a întărit în pământul Egiptului“ (Fac. XLI, 54-56).

În vederea înălțării atât de miraculoase a tânărului rob izraelit la rangul de demnitar suprem al mării monarhii, firește se naște întrebarea, cine era acel faraon, care așa de bogat a răsplătit pe Iosif pentru înțelepciunea lui inspirată de Dumnezeu. După părerea majorității savanților egiptologi, el aparținea unui neam străin, cunoscut sub denumirea de hicși, adică a regilor șasu sau păstori. Istoria lor încă nu e bine cunoscută, deși amintirea lor e păstrată de cronicarul egiptean Manethon. Săpăturile din ultimii ani au dus la descoperirea statuiilor a câtorva din ei la Tanis în Delta. Aceste statuii au fost făcute de meșteri indigeni, dar ele ne prezintă un tip de străini. Hicșii se închinau zeului Setu sau Tifon. În papirusul Salie se istorisește despre timpul de pe urmă al stăpânirii lor. Inscripția din gropnița lui Ames, seful marinarilor din El-Caba, descrie atacul făcut de egipteni de pe uscat și de pe mare asupra fortăreței lor Avaris. În papirusul din Turin de asemenea se cuprind numele câtorva din ei. Placa, găsită în Tanis, și inscripția cu chipul unui mic leu, descoperită în Bagdad, de asemenea se referă la epoca lor. Stăpânirea lor în Egiptul de jos a durat mai bine de 400 de ani. Ei au fost izgoniți de vechii regi ai Egiptului, cari împinși fiind la început spre sud, în fine iarăși au cucerit toate posesiunile lor dinainte. Războiul, început de ultimii regi ai dinastiei a XVII, s'a terminat abea de regii dinastiei a XVIII, după moartea lui Iossif. Egiptenii, ca să exprime groaza, inspirată lor de acești uzurpatori, nu-i numeau altminterlea decât aat-u, adică molimă. Noi nu știm cu siguranță cine erau acești șasu, un popor, în fruntea căruia stăteau regii-păstori. Aceștia fără îndoială nu erau evreii, cum își închipuia Iosif Flavie, prins de ambiția națională. Biblia nu conține nici un cuvânt, care ar fi putut să favorizeze

această presupunere, și monumentele indigene o contrazic cu totul. Fost-au oare aceștia niskaiva triburi nomade ale pustului, cum socot unia, sau coloniști fenicieni, care s'au întărit în Deltă și strămutați în Egipt sub presarea triburilor ce s'au năpustit asupra Arabiei și în Hanaan, cum socoate Ebers, e greu de spus. Tot ce se pare mai verosimil e că acești sati sau șasu erau un popor nomad din pustiu, care înainte de a cuceri Egiptul, trăi fără a-și avea un loc determinat, îndeletnicindu-se parte cu prădăciunile, și parte cu creșterea vitelor, cum trăesc astăzi beduinii. Insuși numele lor șasu înseamnă prădalnici¹⁾. Dar oricare ar fi fost obârșia lor, e neîndoelnic aceea, că pe vremea lui Iosif ei erau cu totul civilizați și-și însușise toate obiceiurile regilor, tronul căror îl stăpâneau. „Ei repede își însușiră obiceiurile indigene“, zice Maspero. „Dacă ei au și întrecut pe egipteni din punct de vedere militar și politic, însă ei se credeau inferiori supușilor lor din punct de vedere al culturii morale și intelectuale. Regii lor au găsit curând, că pentru dânșii e mult mai avantajos să se folosească rațional de țara cucerită, decât să o prade, și de oare ce nimenea din cuceritori nu putea să se orienteze în sistemul complicat a finanțelor egiptene, apoi au fost nevoiți să se folosească de scriitori egipteni atât în treburile financiare, cât și în genere în administrație. De îndată ce au fost admiși în școala egipteană, barbarii și-au însușit repede întreaga viață civilizată a țării. Curtea lui faraon iarăși a fost restabilită de regii-păstori cu toată strălucirea și luxul său, cu toată variația demnitărilor de curte, mari și mici; formularul regal de Heopsi și Amenemați a fost însușit numelor străine Ianas și Apapi“²⁾. Aname această însușire de către hicși a tuturor obiceiurilor egiptene ne și îngăduie nouă să afirmăm istoria lui Iosif prin obiceiuri și documente din vremile faraonilor.

În Tanis, capitala stăpânirii lor, s'au găsit sfincși și statui, care ne-au păstrat chipurile unora din ei. Marele sfinx de granit, care se găsește în Luvru, a fost adus anume din acest oraș. El se referă la timpul monarhiei medii; dar el poartă pecetea unui rege-păstor. Timpul acestor figuri sculpturale confirmă deplin datele tuturor celorlalte monumente și mărturisește împreună cu ele

1) „Numele șasu era generala numire națională, aplicată triburilor arabe sau beduinilor, care trăiau în pustie între Siria și frontiera nord-estică a Egiptului“. Inseși numirea aceasta se trage din rădăcina sasa (sasa), „a pustii“, „a prăda“, care se întrebuințează în Biblie pentru exprimarea invaziilor prădalnice ale beduinilor, precum și pentru denumirea a inșeși prădalnicilor (Jud. II, 14, 16; 1 Reg. XXI, 1; 4 Reg. XVII, 20; Ps. XLIII, 11.

2) Maspero, *Histoire ancienne des peuples de l'Orient*, p. 172.

originea lor semitică. „Ochii lor sunt mici“, zice Mariette, care s'a ocupat cu săpăturile ruinelor Tanisului, „nasul mare și curbat, deși în același timp și lătăreț, umerii obrazului eșiți deși în același timp osoși, bărbia deasemenea eșită în afară, și gura se remarcă prin aceea, că se lasă în jos la extremități. Caracterul general al feții se arată grosier în ce privește trăsăturile ce o alcătuiesc, și părul vâlvoi, care acopere capul, ce se afundă cu totul într'insul, dă monumentului o înfățișare și mai remarcabilă.

Comunitatea originei firește a trebuit să facă pe hicși dispuși în favoarea tuturor semiților. „Dacă în timpurile faraonilor popoarele Siriei se strămutau cu cârdul în pământul Egiptului, care se raporta la dânsii ca la niște supuși și poate ca la robi, apoi această mișcare de emigrare, a trebuit să sporească încă și mai mult în timpul regiilor-păstori. Nouii venetici adevărat au găsit pe malurile Nilului de un neam cu dânsii; adevărat transformându-se în egipteni, dar totuși ne perzind amintirile despre limba lor și despre originea lor. Ei au fost primiți cu atât mai mare bucurie, cu cât biruitoarii simțau nevoea de a se întări în mijlocul populațiunii dușmănoase lor. Palatul acestor regi nu odată s'a deschis pentru consilierii și pentru favoriți asiatici; în lagărul fortificat Avaris au fost adesa venetici din stepele siriene sau arabe. Invaziile, foametea, luptele civile – toate acestea îndemnau la strămutarea în Egipt nu numai persoanele singuratece, ci și familii și triburi întregi“¹⁾. Starea politică a Egiptului în timpurile lui Iosif ne explică astfel într-o câțva primirea, care a fost făcută de faraon la început lui, și după aceea și familiei lui, independent chiar de înțelepciunea prorocească a lui Iosif și de ocrotirea lui divină²⁾.

O tradiție foarte veche, care are toate drepturile la recunoașterea autenticității sale, mărturisește, că regele hicșilor, căruia Iosif i-a tâlcuit visele, se numea Apofis sau Apapi³⁾. Acesta evident este unul din acei Apapi, poate chiar acela anume, care a împodobit Tanisul și monumentul căruia l-a descoperit în timpul din urmă Mariette. După părerea lui Brugsch deasemenea sosirea

1) Maspero, *Histoire ancienne des peuples de l'Orient*, p. 133.

2) Înălțarea unui străin la gradul de mare vrednicie, ocupată de Iosif, zice Birch, se explică mai ușor ca orice prin aceea împrejurare, că Egiptul în acea vreme se afla sub stăpânirea hicșilor... și istoria lui trebuia să rămână necunoscută dinastiei indigene, care a izgonit de pe teritoriul Egiptului pe acești uricioși hicși cu obiceiurile și rânduețile lor. Vezi Birch, *History of Egypt*, p. 76, 77.

3) Ioan de Antiohia, Frag. 39, în Müller, *Fragmenta historicorum graecorum*, tom. IV, pag. 555. Ἐξαλειψαν ἐν Ἀεγύπτῳ καὶ οἱ καλούμενοι ποιμένας. Gheorghe Sinchelul (*Chronographie*, edit. Dindorf, 1829, pag. 115) zice: „toți sunt de acord într-o aceea, că Iosif a cărmuit Egiptul sub Alofts“ (Ἀφώφεις).

lui Iosif în Egipt se petrece pela mijlocul veacului al XVIII a. Hr. adică în epoca dinastiei a doua a regilor-păstori. El socoate chiar, că Apapi II a fost anume acel rege, „care a înălțat pe Iosif la gradul de mare demnitar, ce i-a dat mai târziu puțința să arate deosebite binefaceri fraților lui la sosirea în Egipt din pământul Hanaan”¹⁾. Dar în genere istoria acestei epoci e cunoscută încă foarte puțin. Groaza, care a inspirat egiptenilor stăpânirea străină, i-a făcut să distrugă tot ce putea să amintească de dâșii, și numele regilor hicșilor au fost cu îngrijire mânjite și șterse de pe acele monumente, unde erau separe de acești uzurpatori. Cu toate acestea s'a reușit a restabili în parte, deși nu desăvârșit, lista regilor-păstori. Între dâșii întâlnim cel puțin doi Apapi. Acela, căruia Iosif i-a tâlcuit visele, este probabil cel mai renumit dintre ei și anume Apapi II.

Apapi II este unul dintre regii păstori, care mai mult ca orce a imitat pe faraoni în pasiunile lor pentru monumente și cari în această privință au făcut mai mult decât orce cînte stăpânirii hicșilor. Acești semiți au invadat asupra văii Nilului în timpul dinastiei indigene a XIV. Ei au luat Memfisul și au pus stăpânire pe tot Egiptul de Jos. După victoria lor ei și-au ales rege pe unul din comandanții lor și anume pe Șilat. El a introdus la dâșii organizația și și-a ales de reședință Memfisul, pe care l-a declarat capitala sa. Mai bine de două veacuri de luptă au trebuit să susțină hicșii, ca să-și supună definitiv pe regii tebanii. Cinci regi-păstori: Bnon, Apahna, Apapi I, Iannas și Asses și-au petrecut în această luptă toată viața lor. Asses izbuti să detroneze dinastia XV și să devină singurul domn atât al Egiptului de Jos, cât și al celui de sus. Nu odată în cursul dinastiei XVI tebanii s'au încercat să scuture acest jug, dar fără izbândă. Mai fericiți în această privință au fost ei în timpul lui Apapi II. Anume în timpul acestui rege hicșii s'a început acel războiu, care după dânsul s'a terminat prin izgonirea păstorilor din valea Nilului. Apapi II iubea luxul și construcțiile mărețe. El iubea deasemenea și religia națională a strămoșilor săi. Ce se atinge de egipteni, apoi motivul, care i-a făcut să pue mâna pe arme, a fost anume motivul religios, și deasemenea și disputa pentru distribuția apelor. Apapi a voit să constrângă pe toți supușii săi, orde ce origină ar fi ei, să recunoască ca zeu unic pe Suteh, divinitatea națională a hicșilor²⁾.

1) Brugsch, Histoire de L'Egypte, tom. I, p. 80.

2) În papirusul lui Salie se spune: „și regele Apapi a făcut pe zeul Seta stăpanul său, și el nu slujia nici unul zeu, din câți erau în Egipt.

Alături de palatul său el ridică acestui zeu un templu măreț, chiar acela, fără îndoială, din care Mariette a descoperit câteva ruine. Tebanii refuzară să-și schimbe zeii lor, și consecința a fost războiul.

Ce se atinge de importanța lui Suth însuși, apoi deși în această privință există diferite păreri, dar e neîndoelnic, că el e unul din zeii semiți, în genul lui Baal din Siria. După părerea vestitului egiptolog Birch, Suteh însemnă „singurul Dumnezeu adevărat, deosebit de toți ceilalți zei”. Dacă-i așa, apoi această împrejurare ar putea revărsa o lumină foarte interesantă asupra faptului, pentru care faraonul, care înălțase pe Iosif, adesea vorbea limba curat biblică și manifesta cunoștințe cu ideea despre un singur Dumnezeu (deși negreșit nu în forma desăvârșită). Tot de aici devine înțeleasă și bucuria lui, că mândrii sacrificatori egipteni au suferit o extremă înfrângere în fața tânărului israelit, care-i întrecuse cu înțelepciunea sa în tâlcuirea viselor, și deasemenea se lămurește și cauza încrederii așa de neobișnuite a lui faraon în Iosif, deodată înălțat pentru înțelepciunea sa la cea mai înaltă demnitate de stat.

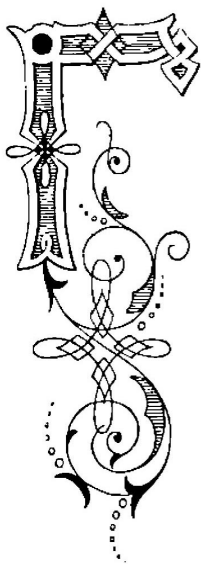

Fâstâcl.

CAPITOLUL XXV

IOSIF ȘI FRAȚII SĂI

Foametea, care vizitase valea Nilului, se făcu simțită și în țările de prin prejur, care se aflau în dependență totală economică de Egipt. De aceea, când odată cu sosirea anilor de foamete se epuizară proviziile locale, atunci după obicei din diferite părți se îndreptară spre Egipt caravane întregi pentru cumpărare de pâine. Fiii preabătrânului Iacov deasemenea au fost nevoiți să meargă în Egipt, care în acest timp purta deja un întins comerț cu Hanaanul și cu toate celelalte țări vecine. Lor, negreșit, le fu greu să cunoască pe Iosif, acum deja înălțat și înconjurat de toată strălucirea egipteană dela curte. Ei însă purtau aceeași îmbrăcămintă de păstori de mai nainte, pe care Iosif și-o amintea așa de bine, și deaceea acesta deodată îi și cunoscă. Dar între dâșii nu era și

Veniamin. Nu l-au ucis ei cumva, sau nu au vândut ei deasemenea și pe celălalt fiu al Rahilei, singurul său frate după mamă? scânteie în mintea sa ideea grea. Pentru a-i face să simtă măcar cât de puțin greutatea acelei situații, în care el însuși fusese pus cândva de dâșii și deasemenea să afle de fratele său cel mai mic,

Iosif nu putu să găsească mijloc mai bun pentru asta, decât să-i declare drept spioni. Deaceea, prefăcându-se că nu-i cunoaște, „el vorbi cu dâșii aspru și le zise: de unde ați venit? Și ei ziseră: din pământul Hanaan, ca să cumpărăm pâine”. „Și-și aduse aminte Iosif de visele, pe care le visase el despre dâșii; și le zise: voi sunteți spioni; voi ați venit să spionați locurile slabe ale pământului acestuia” (Fac. XLII, 7-9). Egiptul înadevăr trebuia să se teamă neconținut de năvăliri dușmane dinspre nord-vest, pentru prevenirea cărora granița de răsărit a Egiptului era apărată de un mare zid fortificat dela Suez până la marea Mediterană, asemenea celui zid, prin care China era apărată contra incursiunilor mongolilor. Asemenea declarațiune a trebuit se arunce frica asupra fraților și ei răspunseră timid lui Iosif: „Nu, domnul nostru; robii tăi au venit să cumpere hrană; noi cu toții suntem copiii unui singur om; suntem oameni cinstiți; robii tăi n’au fost niciodată spioni”. Dar Iosif continuă aspru să insiste în bănuiala sa, și repetă de trei ori, că ei sunt spioni, cu toate că frații aduceau întru justificarea lor și următoarele amănunte, istorisind, că ei de toți au fost doisprezece frați. Unul din ei nu mai este (cât de dureros li era lor să amintească aceasta!), iar cel mai mic a rămas cu tatăl lor. Ne luând în samă aceste justificări, Iosif ceru vreo dovadă mai simțită, că aceste spuse sunt adevărate și zise: „Iată cum veți fi voi cercați: mă jur pe viața lui faraon, voi nu veți eși de aicea, până nu vine fratele vostru cel mai mic. Trimiteți pe unul din voi și să aducă acela pe fratele vostru. Și se va descoperi de spuneți adevărul; iară de nu mă jur pe viața lui faraon, că voi sunteți spioni”. „Și-i puse sub pază pentru trei zile”. E remarcabil, că Iosif în acest caz s’a jurat pe viața lui faraon, și asta în totul conform cu obiceiurile egiptene. Faraon era divinizat în Egipt și jurământul pe viața lui se considera cel mai puternic și obligator. Asemenea jurământ în Egipt s’a menținut până în veacul XII, s’a întrebuințat pe vremea califilor și călcarea lui atrăgea după sine moartea¹⁾. Chemând la sine peste trei zile pe frați, Iosif se milostivi spre ei și schimbă hotărârea sa în acel senz, că întru dovedirea adevărului spuselor lor, ei trebuiau să lese zălog numai pe unul din ei. În calitate de zălog a fost lăsat fratele al doilea Simeon, iar nu cel mai mare Ruvim, și prin aceasta Iosif a vrut, poate, să amintească acestui din urmă sentimentele sale bune, care-l făcuse să stăruiască cândva pentru scăparea vieții fratelui său.

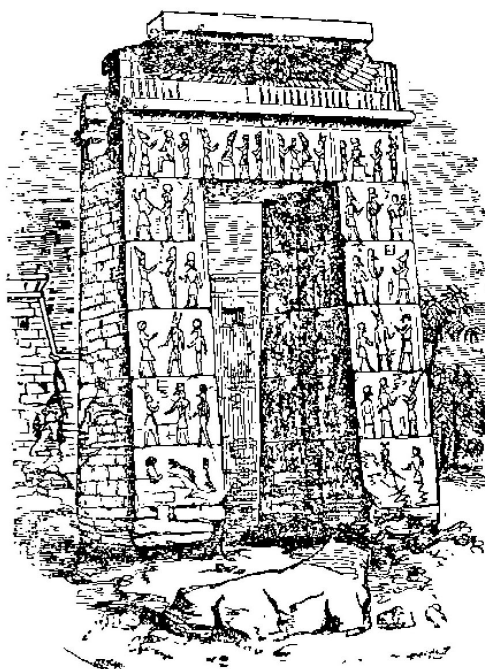
1) Rosenmüller, A. und N. Morgenland, Bd. I, 201.

Toată întâmplarea aceasta produse o impresie grea în cel mai înalt grad asupra fraților. Într'înșii începu să vorbească conștiința și ei vedeau limpede în aceasta pedeapsa lor pentru cruzimea lor asupra fratelui. „Și vorbeau ei unul cu altul: cu adevărat noi suntem pedepsiți pentru păcatul săvârșit contra fratelui nostru; noi am văzut suferințele sufletului său, când ne ruga, dar nu l-am ascultat. Pentru aceasta ne-a și ajuns pe noi amărăciunea aceasta“. Pelângă aceasta frații mai vorbeau între dânsii, în auz, în prezența lui Iosif în limba ovrească, fără să-și dea sama, că Iosif înțelegea în totul limba lor, de oarece până acum ei vorbiseră cu dânsul prin talmaciu. Iar Iosif, auzind această convorbire dintre ei, nu se putu stăpâni și, eșind dela ei, plânse. Și după aceea, poruncind să lege pe Simeon, celorlalți le dăde drumul să meargă acasă, dispunând în taină, să pună în sacul fiecăruia acel argint, pe care-l plătiseră ei pentru pâinea cumpărată.

Greu îi fu bătrânului Iacov, când auzi istorisirea fiilor săi despre purtarea aspră cu dânsii a stăpânului Egiptului, care oprise pe unul din ei la sine ca zălog; dar încă și mai greu fu când auzi că trebuie să se despartă de Veniamin. Nevoea totuși îl constrânse la asta. El învoi lui Veniamin să plece, dar totodată voi să îmbuneze pe stăpânitorul Egiptului prin darurile sale. Asta în perfect acord cu obiceiul oriental, care cerea aducere de daruri persoanelor stăpânitoare. Dar nimic nu poate fi mai simplu și mai primitiv decât aceea, când Iacov, în calitate de asemenea daruri pentru demnitarul dela curtea regală, care se ineca în lux, trimise „fructe din pământul său: Puțin balsam și puțină miere, stîrax și tămâie, fîstăcuri și migdale“ (Fac. XXIII, 2). „Miere“ se înțelege nu de albine, ci așa numită de arabi *dibs*, sirop de struguri concentrat, care și astăzi e în largă întrebuințare în Egipt, unde se aduce anual din Hebron de o caravană de 300 de cămile¹⁾. Intristarea lui Iacov venea dela frica de a perde pe ultimul copil de la Rahila cea dragă. Incredințarea fierbinte a lui Ruvîn și Iuda, că ei iau asupra lor toată răspunderea pentru siguranța lui; chestiunea cu argintul, ce s'a găsit în sacii lor cu grâu dintr'o pricină necunoscută lor, toate acestea alcătuiesc o scenă foarte atîngătoare, poate cea mai atîngătoare din istorie. Dar în fața acestor hananieni săraci și sperieți trebuia să se deschidă o scenă încă și mai neașteptată, când ei, după sosirea în Egipt cu Veniamin, au fost chemați de-a dreptul la palatul stăpânitorului Egiptului.

1) Delitsch, Genesis, tom. II, p. 106.

Casele egiptenilor însemnați erau înconjurate cu ziduri înalte, împodobite cu picturi, și accesul la ele era prin niște porți enorme cu stâlpi înalți, deasupra cărora fâlfâiau steaguri lungi. Porțile dădeau într'o curte vastă și bine pavată, pe laturile căreia se întindeau coridoare largi, susținute de coloane fine, frumos împodobite. Din palat ușa dela dos ducea în niște grădini vaste, cu rânduri de pomi roditori și cu viță de vie, cu arbuștrii și cu flori de felurite culori și cu tot felul de plante. Palmieri, sicomori, salcâmi, smochini, granate, etc. În mijloc se afla un bazin enorm, din care apa, cu ajutorul unui mecanism, pus în mișcare de apă, se revărsa în toată grădina sub supravegherea grădinarilor. Cele mai de multe ori grădina dădea spre Nil sau spre unul din canalele lui, și scări luxoase duceau la un mareș ponton, la care stăteau iahuri, care servea unia din cele mai alese plăceri ale aristocrației egiptene. Insuși casa, de obicei de proporții vaste, era în cea mai mare parte cu un etaj, și câteodată cu mai multe etaje. Aproape toate camerele etajului de jos aveau uși deosebite, care dădeau într'o verandă deosebită sau galerie, susținută de co-

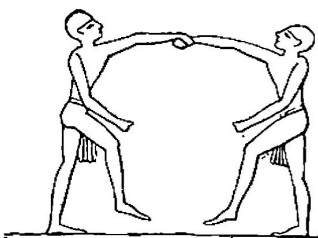
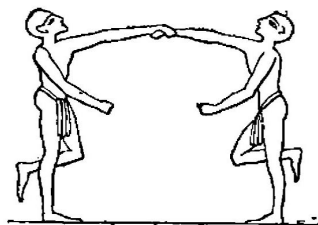
*Porți sculptate din Carnac
(de pe monumente egiptene).*

loane împodobite și care se întindea în tot lungul casei dinspre grădină. Alături de aceasta se aflau camere mari sau depozite vaste de tot felul. Păreții exteriori ai casei erau ornați cu picturi și bogate ornamentațiuni de tot felul. Mobilierul corespundea în totul exteriorului. Divanuri, paturi și dormeze de tot felul, erau parte din lemn prețios, încrustate cu fildeș și aur, dovedeau gust ales prin formele lor variate și figurile de lei, sfîncși, cai și alte animale. După aceea fotolii de toate mărimile și desenele, artistic sculptate și încrustate cu fildeș, ui-

meau prin luxul și bogăția lor. Pe mese lăturalnice stăteau cupe de proveniență artistică asiriană și minunate vase cu flori. Mires-

mele se revărsau prin toate camerele și piciorul se cufunda în covoare moi și scumpe sau pe peile de lei și leoparzi, cu care erau acoperite pardoselele. Oamenii de serviciu erau numeroși. Cete de robi erau gata la orice serviciu cât de capricios al stăpânilor lor. Sfatul sacrificatorilor conducea ritualele religioase în casă împreună cu scriitorii și astronomii. Robul de încredere administra toată gospodăria, apărând neconținut cu toiagul sculptat în mână și dispunând de întregul aparat de robi, printre care erau: grădinarii, croitorii, bărbierii, năsălierii, străjerii, vânătorii, olarii, pitarii, stolerii și specialiștii de tot felul. Roabele se ocupau cu torsul, țesutul, cusutul și împletitul. Acrobații și dănțuitoarele, harfiștii și cântăreții se sileau să gonească plictiseala de sară a stăpânilor lor, când ei rămâneau acasă, și nu se vârau pentru preumblare în iahturile bogate de pe Nil, sau în luxoasele echipaje de pe ulițele orașului. Masa egiptenilor era bogată în cărnuri și vânaturi de tot felul, dar, ei asemenea evreilor, nu puteau suferi carnea de porc. Ei iubeau prăjiturile și biscuiții de tot felul. Prânzurile se terminau cu fructe, struguri și finice, ca desert. Vinul și berea erau băuturile favorite. Ei prânzau în costum de pânză curată, în picioare purtau sandale, ba chiar umblau și desculți, dar în majoritate purtau lanțurile, brățile și podoabe de tot felul, care mărturisau bogăția lor și ca semn deosebit al rangului lor.

Asemenea lux a stăpânitorului egiptean se înțelege că a trebuit să orbească și să se umple de sfială și acum pe bieții păstori, deprinși cu o viață simplă în corturi, și turburarea lor nu avu margină, când ei fură poștiți să prânzească la un curtezan, situația căruia pentru ei era de neajuns și de ne pătruns nici cu gândul. Ei fură introduși într-o sofragerie bogat împodobită, plină de strălucirea aurului și a florilor și aranjată cu splendore regală. Robii slujitori puneau ghirlande de roze pe umerii oaspeților și cununii de flori de lotus pe capetele lor, iar alții dădeau din bufete mâncare și vin. Corurile muzicanților intrară în sofragerie în timpul prânzului, ca să cânte din harfe, din flaute și din alte instrumente, și împreună cu ei apărură și dansatoarele, ca să distreze pe mesenii cu danțuri și cântece. Poate Iosif nu adoptase

Dansuri (de pe un monument egiptean).

încă deplin asemenea lux, dar legea neînduplecată ceremonială în asemenea țară, ca Egiptul, prin necesitate îl făcuse și pe el și casa lui asemenea caselor tuturor celorlalți demnitari ai curții.

Când eși la frați însuși Iosif, atunci ei după obiceiul oriental, se închină lui până la pământ și-i prezintă darurile aduse. E de remarcă, că întocmai aceeași scenă e înfățișată pe o închipuire ce se referă la dinastia XVIII. Pe ea sunt închipuiți câțiva oameni din tribul roten, care aduc regelui sau unui mare demnitar daruri într'un mediu exact la fel, cum s'a făcut aceasta la a doua întâlnire a fraților cu Iosif. S'ar putea crede, că acest tablou închipuiește tocmai scena descrisă în istorisirea biblică, dacă numărul celor ce se prezintă demnitarului alcea n'ar fi mult mai mare. Pe această închipuire sunt prezentați anume câțiva oameni străini, din care unii se închină și stau cu mâinile ridicate, în semn de osebită rugare, iar alții se pleacă direct până la pământ. După aceea ei pun darurile la picioarele lui faraon și vădit îl roagă de îndurare. Persoanele ce urmează după ei stau încă și țin în mâni vase de aur și de argint, deasemenea se pare pline cu daruri diferite și cu produse de ale țării lor. În Biblie adevărat nu se vorbește, cum că și frații lui Iosif ar fi prezentat darurile lor în vase de aur sau de argint, dar la existența unor asemenea vase și la neamul ales arată cea împrejurare, că deja mai înainte, în timpurile lui Avraam, administratorul său Eliezer, între alte daruri duse miresei lui Isaac, a luat cu sine și vase de aur și de argint (Fac. XXIV, 53). Intreg costumul și trăsăturile feții neamului lui Roten de pe această închipuire arată lămurit înrudirea acestor venetici cu evreii.

Primind darurile dela frați, Iosif îi întreabă și zise : „E sănătos tatăl vostru, bătrânul de care mi-ați vorbit ? Mai trăește el ?” Frații, văzind această schimbare a demnitarului, altă dată așa de sever față de dâșii, răspunseră cu bucurie : „Robul tău, tatăl nostru e sănătos; trăește încă”, și după aceea iarăși se închină lui. „Și și-a ridicat Iosif ochii, și a văzut pe Veniamin, fratele său, fiul mamei sale și zise : acesta-i fratele vostru cel mai mic, de care mi-ați vorbit ?” Primind răspuns afirmativ, Iosif îi zise foarte atinător : „să fie îndurarea lui Dumnezeu cu tine, fiul meu !” La vederea lui Veniamin se aprinse în Iosif simțul frățesc și a trebuit să se depărteze în încăperile din lăuntru, ca să ascundă lacrimile ce se ivise. El se bucură îndoit : și de Veniamin, și de frații săi, că ei nu s'au arătat tot așa de cruzi față de fratele cel mai mic, cum se arătase cândva față de el, cu îndămânare curat orientală

au fost junghete animalele pentru prânzul așteptat; a fost adusă apă, ca fiecare oaspe să-și spele picioarele cum se cerea de regulele politeței egiptene¹⁾. În timpul prânzului Iosif șezu la o masă deosebită, cum cerea demnitatea rangului său înalt, care nu-i îngăduia să mănânce la un loc cu oamenii derând. La rând fu pusă deasemenea o masă deosebită pentru egipteni, cărora deasemenea obiceiul nu le îngăduia să mănânce cu niște străini necurați. Egiptul era China lumii vechi și asemenea acesteea se ferea, pe cât posibil, de contactul cu celelalte țări, considerând toate celelalte popoare, orcât de civilizate ar fi fost, drept niște barbari necurați. Mâncările se dădură oaspeților din masa gazdei, cum cerea ceremonialul, și Iosif atunci deosebea lui Veniamin porția cea mai mare, cum se făcea aceasta în genere în orient față de persoanele, care se bucurau de bunăvoia gazdei. Prânzul prin luxul și abundența sa uimira pe bieții păstori din Hanaan, și ca să se izbăvească de turburarea ce-i copleșise, ei, după cuvintele autorului cărții Facerea, „au băut și au băut deajuns cu gazda înaltă (Fac. XLIII, 34).

Arătând fraților săi o cinste așa de mare și așa de neașteptată îndurare, Iosif cu toate acestea voi încă odată să-i supună la cercare și să se încredințeze, cât sunt în adevăr de sincere sentimentele lor față de Veniamin fratele său. În acest scop el porunci să pună în sacul acestui din urmă cupa sa cea scumpă, ca să aibă ocaziune încă odată să supună pe acești străini unei grele acuzațiuni. Palatele egiptene și casele demnitarilor înalți erau pline de

Vase egiptene de băut
(din Muzeul Britanic).

tot felul de mobile scumpe și de lucruri prețioase. Cu deosebire erau multe vase și cupe de tot felul, care serveau atât la trebuințele mesei, cât și ca obiecte de lux. În gropnițe au fost găsite multe lucruri de acestea și ele se pot vedea prin toate muzeele mari ale Europei. Vasele și cupele se făceau de aur, de bronz, de alabastru, de faianță emailată, de lut și de sticlă. Unele erau făcute foarte frumoase, câteodată în for-

ma cununilor de flori ce abea se deschid, iar altădată în forma capului vreunui animal sau păsări. Printre vasele de faianță verde

1) Wilkinson, tom. I, p. 76.

și albastră din muzeul Luvru atrage atențiunea un vas albastru, care ne amintește stilul asirian. Vasul acesta prezintă un leu cu gura deschisă, care ține în labele sale dinăntea sa un mic animal patruped cu capul sfărâmat. Ochii leului sunt de sticlă cu o plastincă de metal. Tot în acest muzeu atrage atențiunea deasemenea un vas de aur cu inscripția numelui lui faraon Totmes III, unul din cei mai mari regi ai Egiptului din dinastia XVIII. Fundul acestui vas e împodobit cu o ghirlandă de flori de Papirus, pe mijlocul căreia sunt închipuiți pești. Chipuri de felul acesta se alegeau în scopul de a arăta, că vasul acesta era destinat pentru apă. Și în adevăr, dacă el e umplut cu apă, atunci el prezintă ceva în forma unui mic iaz, la fundul căruia se poate vedea mici peștișori și diferite plante de apă. Greutatea acestui vas e aproape 400 grame. Pe laturea externă a vasului sunt gravate inscripții în hieroglifice pe o parte. Sunt deasemenea vase de argint, dar ele se întâlnesc mult mai rar decât cele de aur. La Iosif erau negreșit nu puține produse de acestea ale artei egiptene. Ca să se încredințeze de adevărata dispozițiune a fraților săi față de Veniamin, el porunci administratorului casei sale să pună cea mai bună cupă de argint a sa în sacul cu grâu al fiului celui mai tânăr al lui Iacov, și după aceea, când ei au plecat la drum, porunci să alerge după ei și să-i învinuească, că ei au furat această cupă. Administratorul execută întocmai această poruncă. Ajungând pe frați, el îi învinui strașnic de tâlhărie, ceru percheziție și, când cupa fu găsită în sacul lui Veniamin, începu să-i învinuiască, că ei au plătit lui Iosif cu rău pentru bine și i-au furat cupa cea mai bună de argint. „Nu-i oare aceasta, din care bea stăpânul meu,?” zise el, „și în care gâcește el? Rău ați făcut voi cu asta (Fac. XLIV, 5). Acest loc la vremea sa a fost expus la obiecțiuni așa de serioase, încât unii cercetători presupuneau chiar să facă schimbare în text sau în traducere; pentru că aicea s'ar face indicație la obicei, pilda căruia nu s'a întâlnit la alți autori. Se părea stranie înseși indicația la gâcire cu ajutorul cupei, și de oarece în adevăr nu se puteau aduce exemple paralele, apoi oarecare cercetători puse direct la îndoială întreagă istorisirea asta, ca ne răspunzând realității. Dar cercetările cele mai nouă confirmă deplin și în această privire veracitatea istoriei biblice, arătând, că gâcirea cu ajutorul cupei era în obicei nu numai la Egipteni, ci și la multe popoare dimprejur. Acest obicei, după mărturia călătorilor, există chiar și astăzi în Egipt. Norden în descrierea călătoriei sale istorisește un caz foarte în-

semnat în această privință. Baram, capul local al tribului, adresându-se călătorilor, a declarat că el a găcit în cupa sa și din această găcire a aflat că ei sunt spioni, veniți să observe, în ce chip le-ar fi mai ușor să invadeze țara lor și să și-o supună. Călătorul a putut să potolească bănuiala capului tribului numai atunci, când el îi propuse daruri foarte însemnate. Exemple de existența unor asemenea obiceiuri se pot indica nu numai în Egipt, ci și în toate țările de prin prejur ale răsăritului. Într-o scriere chineză, scrisă în anul 1792 și conținând descrierea Tibetului, în numărul mijloacelor de găcit, întrebuințate în această țară, se amintește și găcirea cu ajutorul cupei cu apă, privind în care, s'ar putea afla ceea ce ar avea să se săvârșască ¹⁾. Perșii deasemenea considerau, se pare, cupa drept unul din instrumentele de găcit. Poeții lor neconținut fac indicațiuni la istoria unei vestite cupe de găcitorie, care la început a fost proprietatea semizeului Djemsid ; dela acesta ea trecu în mâinile lui Solomon și Alexandru și ar fi fost anume cauza succesului lor și a slavei lor. După o tradiție, tot această cupă ar fi fost în mâinile lui Iosif. Toate exemplele acestea confirmă însuși posibilitatea găcirii cu ajutorul cupei. La aceasta se poate adăoga și mărturia lui Efrem Sirul, cel mai vechiu dintre părinții sirieni, care spune că pe vremea lui erau de asemenea în obicei găcirea deasupra cupelor, și anume când lovind în ele, alipeau urechea de ele, ca după sunetul lor să afle viitorul. Găcirea cu ajutorul cupei se săvârșea sau așa cum îl descrie Efrem Sirul, sau în ea turnau apă și apoi aruncau bucățele de aur, de argint și perle, sau alte metale prețioase, și apoi după poziția, pe care o ocupau aceste lucruri, se sileau să găcească viitorul sau lucrurile ascunse. Ce se atinge de declarațiunile administratorului despre aceea, că în sacul lui Veniamin a fost găsită acea cupă, în care găcește stăpânul său, Iosif, apoi, negreșit, nu e nevoie a presupune, că Iosif în adevăr se ocupa cu asemenea găcitorii sau în genere că se deda la magia egipteană. Această declarație se prezintă numai ca o presupunere a înseși administratorului, presupunere prea firească, în mintea lui, în vederea răspândirii a unui asemenea obicei printre demnitarii Egiptului, și prin această declarațiune el a vrut numai să mărească vina fraților, silindu-se să le arate, ce cupă scumpă furaseră ei dela Iosif.

Fiind uimiți de această grozavă neașteptare, frații își rupseră hainele și încărcară din nou asinii lor, care fuseseră descărcați cu

1) Nouveau Journal asiatique, Octombrie, anul 1829, p. 261.

prilejul cercetării, se întoarseră în capitală. Lor nu le mai rămăsese nimic de făcut, decât să meargă din nou la Iosif și să-l roage de ertare. Cel dintâi o porni către Iosif Iuda, care dăduse făgăduință solemnă lui Iacov să aducă înapoi pe fratele său Veniamin viu și sănătos. Când a eșit la ei Iosif, ei căzură la pământ înaintea lui. Iosif le zise: „Ce ați făcut voi? Oare n'ați știut voi, că un asemenea om, cum sunt eu, găcește sigur?” Iuda răspunse: „Ce să spunem noi stăpânului nostru? Ce să zicem? Cu ce să ne îndreptăm? Dumnezeu a găsit nedreptatea robilor tăi. Iată noi suntem robii stăpânului nostru și noi și acela, în mâinile căruia s'a găsit cupa”. Ca să nu amărască pe tatăl său prin pierderea lui Veniamin, ei erau gata să rămână cu toții în robie la Iosif. Dar Iosif nu voi această nedreptate: „Nu, zise el, eu nu voi face aceasta. Acela, în ale căruia mâini s'a găsit cupa, nu va fi rob, iar voi duceți-vă cu pace la tatăl vostru”. Atunci Iuda cu desperare se apropie mai tare de Iosif și cuprins de mare turburare, îi zise: „Domnul meu, îngăduie robului tău să spună cuvânt în urechile stăpânului său, și nu te mânia pe robul tău, că tu ești tot una, ca și faraon. Noi am spus Domnului nostru, că noi avem un tată prea bătrân, și el are un fiu mai mic, fiul bătrânețelor lui, al căruia frate a murit, și el a rămas singur de la mama lui, și tata îl iubește. Tu ai zis robilor tăi: aduceți-l la mine, ca să mă uit la dânsul. Noi am spus Domnului nostru: băiatul nu poate părăsi pe tatăl său, și dacă el va părăsi pe tatăl său, apoi acesta va muri. Dar tu ai zis robilor tăi: Dacă nu va veni cu voi fratele vostru cel mai mic, atunci să nu vă mai prezentați în fața mea”. Istorisind apoi despre aceea, cu ce greutate și tristețe a convenit Iacov în fine, sub presiunea grelelor nevoi, a lăsat să vie în Egipt fiul său cel mai mic. Iuda apoi continuă: „acum, dacă eu mă duc la tatăl meu și al tău rob, și nu va fi cu noi băiatul, de sufletul căruia e legat sufletul lui, atunci el va muri; și robii tăi vor pogori cărunteța tatălui nostru și al tău rob, cu tristețe în mormânt. Pelângă aceasta eu, robul tău, m'am prins să răspund pentru băiat tatălui meu, zicând: dacă nu ți-l voi aduce și nu-l voi pune înaintea ta, atunci să rămân eu vinovat înaintea tatălui meu în toate zilele vieții. Așa dară să rămân eu, robul tău, în locul băiatului rob la domnul meu, iar băiatul să se ducă cu frații săi. Căci cum mă voi duce eu la tatăl meu, când băiatul nu va fi cu mine? Eu aș vedea nenorocirea, ce ar ajunge pe tatăl meu”.

Această scenă neobișnuit de atîngătoare dovedea deplin devotamentul și iubirea fraților către bătrânul lor tată; ei erau gata

să se jertfească pe sine, numai să nu amărase pe Iacov prin pierderea iubitului său fiu Veniamin. Văzând aceasta, Iosif nu se mai putu stăpâni. Ne mai fiind în stare să-și înăbușască sentimentele, el porunci să se depărteze toți cei ce se aflau împrejurul lui și apoi, în uimirea și groaza păstorilor din Hanaan: „plânsetare, așa încât de asta auziră egiptenii și din toată casa lui faraon“. „Și a zis Iosif către frații săi: Eu sunt Iosif, mai trăește oare tatăl meu?“. Dar această descoperire umplu de așa groază pe frații lui, încât li se înțepeni limba și ei în primele clipe nu-i putură răspunde nimica. „Frații lui nu-i putură răspunde, pentru că se turburară înaintea lui“. Pentru ca să-i încurajeze, Iosif le zise: „apropieți-vă de mine!“. Apoi iarăși le repetă: „Eu sunt Iosif, frațele vostru, pe care voi l-ați vândut în Egipt. Acum însă nu vă întristați și nu vă pară rău, că m-ați vândut aicea; pentru că Dumnezeu m'a trimis înaintea voastră, pentru păstrarea vieții voastre. Pentru că acum de doi ani e foametea pe pământ; mai rămân încă cinci ani, în care nici nu se va ara, nici nu se va secera. Dumnezeu m'a pus pe mine înaintea voastră, ca să rămâneți pe pământ și să păstrez viața voastră prin o mare mântuire. Așa dară nu voi m'ați trimis pe mine aicea, ci Dumnezeu, care m'a și pus tată lui faraon (ab-en-perao), și gospodar stăpân în toată casa lui, și stăpân în tot pământul Egiptului. Duceți-vă repede la tatăl meu și-i spuneți: Așa zice fiul tău, Iosif: Dumnezeu m'a pus stăpân peste tot Egiptul, vino la mine și nu întârzia. Dar să spuneți tatălui meu despre toată slava mea în Egipt și de toate câte ați văzut; și să aduceți mai degrabă pe tatăl meu aicea“. După aceea el, ca dovadă a adevărului din cuvintele lui, „căzu pe grumazul lui Veniamin, fratele său, și a plâns, și Veniamin a plâns și el pe grumazul lui. Apoi a sărutat pe toți frații lui, i-a îmbrățișat și a plâns“. Așa atunci li s'a deslegat limba fraților și au îndrăsnit să înceapă a vorbi cu dânsul.

Când a aflat faraon de istoria asta a iubitului său curtezan, dispoziția sa către dânsul o întinse peste toată familia lui și își exprimă prima dorință, ca ea toată să se strămute în Egipt. Fraților li s'au dat căruțe, li s'au făcut daruri fiecăruia câte un rând de haine, iar lui Veniamin cinci rânduri și trei sute de arginți. Tatălui său Iosif îi trimise „zece asini încărcăți cu cele mai bune produse ale Egiptului, și zece asine, încărcate cu grăunțe, pâne și provizii de drum“ (Fac. XLV, 23).

Știrea, adusă lui Iacov, a fost așa de neașteptată pentru dânsul, încât, sdruncinat de necazurile vieții fiind, bătrânul nu voi să

creadă. Numai după ce el văzu deja carăle, trimise după dânsul, „duhul lui se învioră“, și cu o energie neobișnuită exclamă: „Destul! Iosif, fiul meu, trăește încă. Voi merge să-l văd înainte de a muri“. Și iată s'a pornit liniștit caravana fiilor lui Israil către Egipt, însoțită de toată casa lui Iacov, alcătuită din șaptezeci de suflete, cu toți numeroșii casnici și numeroasele turme. Zilele de întristare

Căruțe (de pe un monument egiptean).

trecuse pentru Iacov. El privea curajos înainte și de bucurie plânse în așteptarea întâlnirii cu Iosif, pe care-l plânsese cu atâtea lacrimi amară. Trecând înălțimile Virsaviei, unde Iacov a adus jertfă lui Dumnezeu și se învrednici să vadă pe Domnul, care-i adeveri testamentul cu părinții lui și-l încredință de ajutorul său și de apărarea sa, caravana a ajuns în ținutul

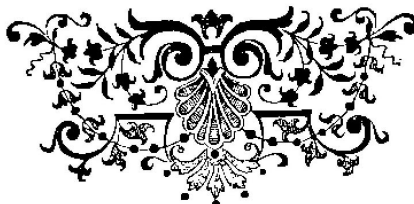
nord-estic al Egiptului, Gesem. Aflând de apropierea caravanei, Iosif se urcă în căruță și, înconjurat de o suită strălucită, eși într-o întâmpinarea bătrânului său tată, și văzându-l, „căzu pe grumazul lui și plânse mult pe grumazul lui, și încurajându-se, bătrânul exclamă: „De acum pot să mor, că am văzut fața ta și că trăiești încă!“

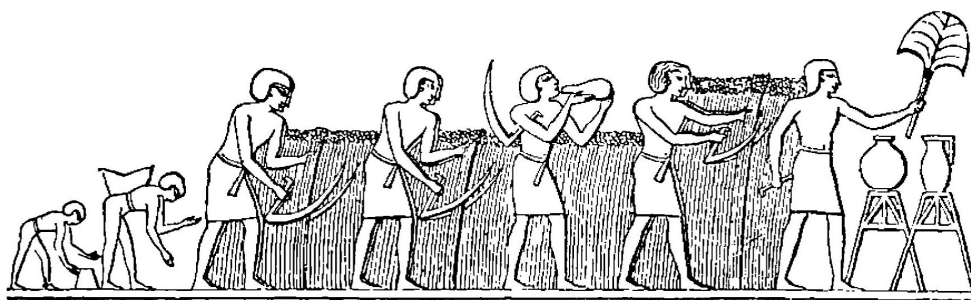
Puternicul faraon învrednici pe bătrânul tată al demnitarului său suprem de o deosebită audiență. Întâlnirea dintre ei a fost atingătoare după simplitatea și sinceritatea sa. Faraon întrebă pe bătrân de câți ani este, și bătrânul Iacov îi înșiră în scurt viața sa mult încercată. Cu o simplitate atingătoare și cu demnitate, Iacov povesti puternicului monarh despre viața sa. În comparație cu viața strămoșilor săi, viața sa proprie a fost scurtă – de toți avea numai 130 de ani, pecând Avraam trăise 175 de ani, Isaac 180. Dar și aceștia au fost prea mulți față cu acele necazuri și supărări, prin care a trecut el. Toată viața lui a fost numai „priegie“, ca în genere viața locuitorilor în corturi, care acuși-acuși se mută dintr'un loc în altul. Faraon fu mișcat de această întâlnire și ceru binecuvântarea bătrânului.

Nouii veniți au fost așezați în pământul Gesem, care se distinge prin pășuni minunate. Acolo ei puteau trăi departe de egipteni, care se fereau de contactul cu triburile păstorești, deși nu în genere de ocupația păstorească, de oarece ei însuși, neexceptând nici chiar pe faraon, aveau turme enorme de tot felul de

animale. Pe monumente se închipuiesc mulțime de animale, ce aparțineau proprietarilor cărmuitori de țară și particulari. Ura față de triburile păstorești străine se mări încă și mai mult din pricina dominației regilor păstorești și chiar în timpul unuia din ultimii, cum a fost faraonul timpurilor lui Iosif, când obiceiurile locale și prejudiciile până întru atâta și-au păstrat puterea lor, încât era imposibil a se îngădui așezarea familiilor de păstori în vre unul din ținuturile lăuntrice ale țării. Faraon totuși a fost bucuros să găsească printre venetici oameni cunoscători ai lucrului păstoresc, și alese dintre ei pe supraveghetorii principali peste turmele sale. Cât de mari erau aceste turme, se poate judeca după faptul, că Ramzes III a adus în dar templelor orașului Teba nu mai puțin de 91.223 de capete de diferite animale, și templelor din Iliopolis până la 45.500 capete.

Așa s'a împlinit prezicerea lui Dumnezeu, făcută lui Avraam, că „urmașii lui vor fi prîbegi într'un pămînt străin“, unde, cum s'a adeverit și lui Iacov în calea lui spre Egipt, a trebuit să se ridice din ei un popor mare.

Secerîșul și adunarea spicelor (de pe un monument egiptean).

CAPITOLUL XXVI

CÂRMUIREA LUI IOSIF

ând frații lui Iosif au sosit în Egipt cu tatăl lor, foametea bântuia încă cumplit, și de n'ar fi fost acele măsuri înțelepte, care au fost luate de ministrul faraonului Apapi II, care făcuse mari rezerve în timpul anilor de belșug, care au covârșit obișnuitele rezerve de pâni, foametea aceasta ar fi atras după sine ne-numărate jertfe.

Iosif, între alte funcțiuni, avea și supravegherea peste depozitele regale. Această funcție avea o foarte mare însemnătate la curtea faraonilor. Noi cunoaștem numele a câtorva persoane, care au administrat jîtnițele egiptene. Așa, se amintește despre un „funcționar regesc, care a administrat jîtnițele sau grânarele, și anume Hemnehta. Alt slujbaş, care purta același nume și același titlu, ni e cunoscut nouă de pe o statueta din muzeul Miromarsc. Al treilea se numea Hemga și a trăit în timpul faraonului Amenofis III. Inscriptia de pe mormântul lui glăsuște: „Hemga, șeful jîtnițelor“. Dintr'însa se vede, că demnitatea asta pune pe funcționar în raport nemijlocit cu regele și că el avea la dispoziția lui diferite clase de lucrători, care adunau impozitele în natură; el purta titlul onorific, care însemna, că lui îi e încredințată supravegherea asupra țării; el se numea pe sine „ochii regelui în orașele de sud și urechile lui în provinciile nordului“. În Muzeul Britanic se află un monument de granit negru, care aparține unui supraveghetor

al jîtnițelor publice, care se numea Mentotept, fiul lui Nefertot. Pe acest monument el este închipuit stînd și ținînd în mînile sale un toiag și un fel de sceptru. Istoria sfîntă ne arată, cum Iosif își îndeplinea funcția sa de supraveghetor al jîtnițelor. „Și a adunat el toată pâinea în șapte ani, cari au fost roditori în pămîntul Egiptului, și a pus pâinea în toate orașele, în fiecare oraș a pus pâinea țărinilor din prejurul lui” (Fac. XLI, 48).

Toate amărunchimile industriei agricole ne sunt cunoscute exact acum din închipuirile egiptene, dela mijlocul cum se lucra și se sîmîna cîmpul pînă la punerea produselor în grînare. În secțiunea egipteană a muzeului Luvru se află închipuiri, aduse dintr'o gropniță din Teba, pe care se poate vedea, cum patru robi trăgeau plugul, arînd pămîntul. Cel mai obișnuit mod de arătură era acela, care să făcea cu boii. Tot aicea la rînd alții lucrau pămîntul cu hârlețele. Împreună cu chipurile muncitorești se puteau vedea și hârlețe adevărate, care cu cîteva veacuri în urmă se întrebuițau în Egipt pentru desfundarea terenului. Majoritatea acestor hârlețe sunt făcute din lemn negru, de oarece lemnul acesta era destul de tare, ca să se lucreze cu el mîlul moale din valea Nilului. Lucrînd cîtva pămînt, egiptenii făceau sîmînătură adesa aruncînd sîmînța și apoi mînînd pe acest teren sîmînat vitele domestice. În chipurile din unele gropnițe, ca de exemplu a lui Gizei, se poate vedea, cum în acest scop se întrebuițau oile. În Beni-Hasan se poate vedea o închipuire a trei oameni, înarmați cu toege, care mînă o turmă de oi și de berbeci, silindu-le să treacă pe un teren sîmînat și astfel să boronească sîmînătura.

Cînd a sosit vremea secerișului, atuncea secerătorii pășiră la strîngerea pâinei și tăiară spicele cu secera, chipurile căroră deasemenea se pot vedea la Luvru. Una din frescele de acolo închipuește amărunchit această lucrare. Pe dînsa sunt închipuite deasemenea femei, aducînd provizie lucrătorilor. În urma secerătorilor, femei și copii adunau spice și le făceau snopi, pe care-i legau. Nu departe de lucrători stau pe niște tripede vase de lut, care conțineau apă proaspătă, cu care săcerătorii se răcoreau în timpul muncii. După aceea snopii se cărau într'un anumit loc, care servea de arie și unde erau pregătiți boii pentruca să triere acei snopi. Această muncă de obicei se sîvârșea cam după o lună dela seceriș. În timpul acestei lucrări, lucrătorii se distrau cu cîntece. În anul 1828 Champollion a găsit unul din aceste cîntece în gropnița lui Eiletie, care sună așa :

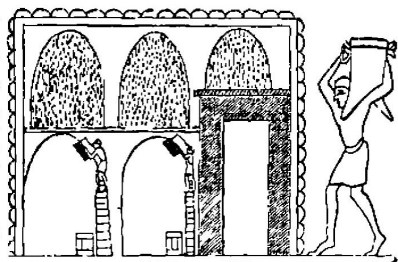
Trierăți la grâu,
 Trierăți, o dragi flăcăi!
 Trierăți, dragi boi!
 Trierăți și pentru voi!
 Măsurați stăpânului,
 Măsurați-i grăul lui!

Pânea trierată o vânturau apoi, folosindu-se pentru asta de vânt, care ducea plava și neghina. După aceea grăul era măsurat, un scriitor anume rânduit trecea exact cantitatea, într-o condică și în fine îl cărau de obicei într'un vas pe Nil sau pe unul din canale, cu care era dus la jîtniță, unde se păstra.

Trieratul pânei (de pe un monument egiptean).

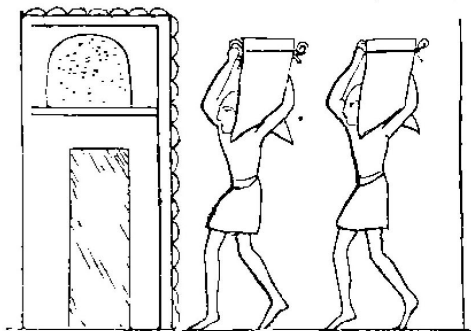
Jîtnițele aveau înfățișarea unor clădiri conice, care se înșirau pe o linie și se închidea pe deasupra, pe unde se și umpleau. O deschizătură în formă de fereastră patrată era de obicei și jos sau la mijlocul jîtniței și era destinată sau pentru a scoate grâu, sau pentru aerisirea jîtniței anume în asemenea jîtnițe ale diferitelor orașe ale Egiptului a adunat Iosif prisosul rodului din anii de belșug. Față cu climatul uscat al acestei țări grăul se păstra minunat. În muzeul Luvru se poate și astăzi vedea grăunțe de grâu, care au fost găsite în gropnițele egiptene și care aveau astfel o vechime de patruzeci de veacuri. Grăunțele scoase din gropnițele egiptene, cu toată vechimea aceasta, totuși și-au păstrat germenul de viață și fiind sămănite, au răsărit. De aceea, pentru Iosif n'a fost nimic mai ușor și mai îndămănos, decât să păstreze grăul în curgerea celor șapte ani de foamete.

Magazii de păstrat grăul (de pe monumente egiptene).

Foametea a venit, după cum se prezisese ea. În țara Hanaș anului cauză unei asemenea nenorociri a fost seceta. În valea Nilului ea în genere atârna de insuficiența inundației Nilului, care servea drept fructificare slăvită a solului, așa că nerodirea domnește pretutindenea, numai unde nu ajung apele sale binefăcătoare. Unii dintre cercetătorii moderni socot, că numărul șapte nu trebuie să-l luăm în sensul riguros al acestui cuvânt, de oarece numărul

acesta în limba egipteană adesea se întrebuiștea ca număr nedeterminat, și pe lângă aceasta foametea s'ar părea puțin verosimilă. „Noi înclinăm să credem“, zice cunoscutul egiptolog Ebers, „că numărul acesta e mai curând simbolic decât istoric, pentru că în timp ce toate s de acord aicea cu starea reală a lucrurilor, seria de șapte ani, în curgerea căroră Nilul a atins înălțimea sa cea mai normală și seria de alți șapte ani de foamete, în curgerea căroră el niciodată nu a atins acel nivel, este lucru neauzit și te miră de se poate considera posibil de împăcat cu legile naturii“. La asta se poate spune mai întâi de toate, că pentru atotputernicia lui Dumnezeu n'a putut fi rău să se dea Egiptului șapte ani succesivi de belșug și tot atâta ani de nerodire. Dar și în afară de asta, nu există temeiuri suficiente, care ar împedea a admite acest număr biblic în înțelesul lui riguros. Ovidiu vorbește chiar de nouă ani de foamete, în acea țară¹⁾. Pliniu într'un loc destul de cunoscut zice de asemenea, că Egiptul, dacă Nilul nu atinge 12 coți în perioada inundației, suferă de foamete. El suferă de foamete chiar și cu 13 coți, dar se bucură când are 14 coți, și are deplină asigurare la nivelul de 15 coți, iar mulțămire deplină are la nivelul de 16 coți“. „Un nivel mai înalt al revărsării“, zice Abd-Allatif, „este când atinge nivelul de 16 coți complecți“. Asemenea răvărsare se numește „apa sułtanică“, pentru că atunci când apa atinge acest punct, atunci de pe ogoare se percepe un anumit impozit în folosul regelui: în acest timp inundația cuprinde aproape jumătate din pământurile, și impozitul ajunge

*Sacul egipteni pentru cereale
(depe un monument egiptean)*

pentru ca din prisos să hrănească locuitorii în curgerea întregului an. Dacă, de ex., revărsarea e sub 16 coți, atunci suprafața pământului supusă la inundație este insuficientă: recolta nu poate satisface toate nevoile anului, și se simte mai mult sau mai puțin lipsa de pâine, potrivit

cu acea, cu cât a fost apa mai jos de 16 coți²⁾.

Istoria cunoaște câțiva ani de foamete, pricinuiți de insuficiența inundației. E cunoscută o foamete, care a ținut șapte ani, ca și foametea

1) Dicitur Aegyptos caruisse jvantibus arva Imbribus, atque annos sicco fuisse novem. De Art. am. I, 647-648.

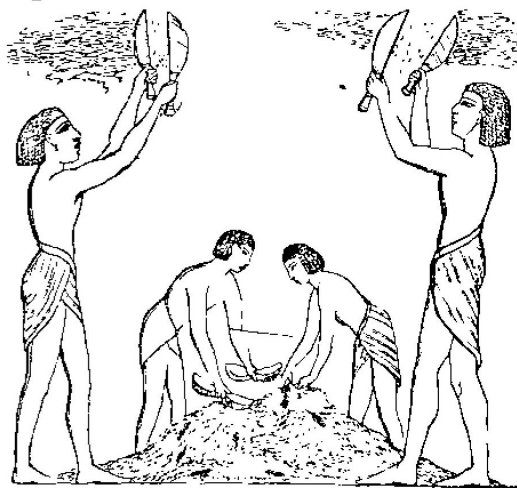
2) Abd-Allatif, Relation de l'Egypt. Trad. S. de Sacy, p. 330.

de pe vremea lui Iosif, anume dela anul 1064 la 1071, sub califul El-Mustansir-Billa. In anul 596 al hegirei (in anul 1199 al erei noastre), râul zice Abd-Allatif, s'a ridicat în totu' numai 12 coți, lucru extrem, de rar. In realitate noi nu știm, că dela începutul hegirei până în timpul de față revărsarea Nilului să se fi oprit la un punct așa de jos, dacă aceasta n'ar fi fost în anul 356, când el n'ar fi rămas cu câteva grade mai jos de acest nivel. Abd-Allatif istorisește amărunit despre toate grozăviile, care au întovărășit foametea anului 596. Locuitorii satelor și ținuturilor curgeau la orașele principale ale provinciilor; foarte mulți s'au strămutat în Siria, Magreb, Hedju și Iemen. La foamete nu întârzie a se adăoga ciuma. „Săracii, apăsați de foamete, care creștea mereu, mâncau orce cadavru și hoituri de câne, excremente și baligă de vită. Unii merșeră încă și mai departe și mâncau micii lor copii. Nu arare ori s'au prins familii, care se desfătau cu măncarea băeților fripți sau ferți... Eu însumi am văzut un copil mic fript într'un coș... Când săracii au început a mânca carne de om, groaza și uimirea, însoțau asemenea prânzuri neobișnuite, au fost astfel, încât acești criminali au devenit obiectul oricărei convorbiri... dar în urmă până întru 'atăta s'au deprins toți cu această răspingătoare hrană, încât unii făcură din această hrana lor permanentă, benchetuind domnește, ba făcând chiar provizii de asemenea mănări. Veni noaptea. Treacând puțin după ceasul rugăciunii, ce se săvârșă îndată ce apunea soarele, o roabă tânără se juca cu un copilăș nu demult înțercat, care aparținea unei familii bogate, când copilul se afla aproape de dansa, o saracă îl apucă în clipa, când această roabă își întoarse față dela el, imediat îi spintecă pântecul și începu pe loc să mănânce carnea lui crudă. În Misra trecând câteva zile fripseră 30 de femei, printre care nu era nici una, care să nu fi măncat câțiva copii... Anume cea mai mare parte din femei erau prinse la fața locului cu asemenea crime, împrejurare, care după părerea mea dovedește, că femeile au mai puțină îndămânare, decât bărbații, și nu pot cu asemenea repeziciune evita și ascunde de perchiziție. Când fripseră pe un nenorocit cu convingerea că el măncase carne de om, atunci chiar în dimineața următoare trupul lui s'a găsit măncat: pe dânsul îl măncaseră cu atât mai mare plăcere, cu cât carnea lui fusese toată friptă, așa încât nu mai fu nevoie să fie fiartă. Această sălbătăcie de a se mânca unul pe altul deveni atât de obișnuită pîntre saraci, încât mulți au perit anume în acest chip. Într'un cazan s'a găsit câte doi și trei copii, ba chiar și mai mulți. Odată s'a găsit un cazan mare, în care se fersese zece mâni, după

cum se ferb picioarele de berbece. S'a văzut, cum o femeie bătrână mânca un copilăș mic și se justifica cu aceea, că acesta era fiul fiicei ei, iar nu un copil străin, și că e mai bine să-l mănânce ea, decât să-l mănânce alții... Câți saraci au perit de foame!, asta o știe numai unul Dumnezeu" ¹⁾).

Din acest tablou a unei foamete din Egipt se poate vedea, dela ce grozăvii a izbăvit Iosif prin prevederea sa pe supușii lui faraon și pentruce arabii, din cauza înțeleptelor măsuri, prin care a reușit el să prevină rezultatele grozave ale secetei îndelungate, îl numesc „perla cârmuitorilor" ²⁾).

Monumentele vechiului Egipt deasemenea conțin nu puține mărturii despre nenorocirile foametelor, de care din timp în timp a suferit această țară. În Beni-Hassan pe mormântul lui Amen, care a murit în anul 43 al domniei lui Osortesen I și fost guvernator al provinciei Sa, se spune următoarele: „În timpul cârmuirii mele n'a fost foamete, și nimeni n'a suferit nevoi în timpul cârmuirii mele, pentrucă eu am silit să se lucreze toate ogoarele nomului Sa la sud și la nord. Și am statornicit anumită rânduială a vieții populației, propunându-le produse astfel, că nimeni n'a murit de foame" ³⁾. Într'un document încă și mai vechiu, în instrucțiunile către regele Osertesen I, atribuite faraonului Amenemat I, autorul se

Vânturatul grâului (de pe un monument egiptean).

lauda la fel cu aceea, că el a izbăvit poporul său de foamete: „Eu am poruncit să se cultive țara pânăla Abu (Elefantina), eu am revărsat bucuria pânăla Ada (Deltă), eu sunt făcătorul a trei feluri de sămânță, prietenul lui Neprat (zeul cerealelor). Nilul, după rugăciunile noastre totdeauna a dat inundație peste toate ogoarele noastre: nimeni n'a suferit de foame în timpul meu" ⁴⁾. „E interesant de observat", zice Birch, „că în

1) Abd-Allatif, Relation de l'Egypt, trad. S de Sacy, p. 360-369. În anul 1157 a hegirei, în Egipt a fost iară foamete nu mai puțin grozavă decât cea din 596, și în timpul ei au murit de foame chiar Califul Makrizi, Hengstenberg, Die Bücher Mose's, p. 35.

2) Ebers, Aegypten und die Bücher Mose's, p. 366, nota 1.

3) Birch, History from the Monuments of Egypt, p. 62.

4) Maspero, Histoire ancienne des peuples de l'Orient, p. 102.

grobniciile din Abidosc din timpul acesta (al dinastiei a douăsprezecea) au fost înmormântați câțiva demnitari, care au administrat cerealele din jirnițele regale. Amintirea despre acești demnitari în inscripțiile hieroglifice ne silește firește să presupunem, că ei au fost numiți în această demnitate în anii de foamete, ca să ia măsuri contra repetării unor asemenea nenorociri¹⁾. Brugsch presupune chiar, că a găsit pe monumentele egiptene amintirea despre înseși acea foamete, care a bătuit în timpul lui Iosif. Un egiptean, cu numele Baba, istorisește în inscripția, ce s'a găsit de pe peretele mormântului său din El-Cabe, că în timpul foametei, care a durat câțiva ani, el a fost în stare să hrănească nu numai numeroasa sa familie, ci deasemenea și pe toți locuitorii localității sale, unde trăea el. „Eu am fost“, zice el în epitaful său, „om cu inima blândă, fără mânie; zeli mi-au dat stare bună pe pământ; concetățenii mei mi-au dorit sănătate și viață în orașul Cabe. Eu am supus pe cei răi la pedeapsă. Copii erau la mine în târgul meu în timpul zilelor mele mulți, pentru că eu am produs 56 de copii mari și mici. La mine erau tot atâtea paturi, tot atâtea fotolii, tot atâtea mese pentru ei; cantitatea de pâine și a tot felul de hrană se afla la mine 120 de butoaie; lapte se mulgea dela trei vaci, 52 de capre și 8 asine; mirodanii se cereau ca la un hîn și untdelemn ca două butelii. Dacă cineva va obiecta, presupunând că tot ce spun eu este o laudă goală, apoi eu chem martor pe zeul Mont, că spun adevărul. Toate acestea eu le-am pregătit în casa mea. Eu am pregătit lapte acru în oale și bere în beciu cu un hîn mai mult decât trebuia. Și am grămadit pâine, iubind pe Dumnezeu cel bun, și am fost grijuliu în timpul sămănatului. Când a venit foametea, care a durat mulți ani, eu am împărțit pâine târgului în fiecare an de foamete“²⁾. Judecând după această inscripție de mormânt, Baba în ținutul său sau în orașul său a făcut în proporții mici tot ceea ce a făcut Iosif pentru tot Egiptul, adică a luat măsuri pentru prevenirea nenorocirii în timpul anilor de foamete.

Astfel Iosif prin prevederea sa înțeleaptă a mântuit Egiptul de grozăviile foametei. Dar în același timp el, în vedere curat politică, se folosi de această foamete, ca să întărească și să consolideze autoritatea regilor hicși, care în acel timp, după toată evidența, era tare zdruncinată.

1) Birch, *Ibidem*, p. 63.

2) Brugsch, *Histoire de l'Egypt*, 2 ed. t. I, p. 176. Inscriptia asta nu are dată. Brugsch o raportează la dinastia XVIII pe temelul podoabelor și inscripției gropniței, precum și pe temelul timpului gropniței vecine, care aparține demnitarului Aamesa, care a trăit în timpul regelui Amozise sau Aamese și a avut de tată pe unu Baba, contemporan și demnitar al regelui Raschinen.

nată. Ministrul lui faraon constrânse treptat pe egipteni să-i dea toate valorile metalice ale lor, turmele lor și în fine pământurile lor, excep-
tând numai pământurile ce aparțineau sacrificatorilor. Faraon însuși se îngrijește de întreținerea sacrificatorilor : „nu este asemenea scriitor, care n'ar primi hrană din casa regelui“, vorbește semnificativ pa-
pirusul Sallier ¹⁾. Cu toate acestea el a lăsat înseși poporului grija lucrării pământurilor sale proprii cu condiția să plătească lui faraon a cincea parte din venit. Acesta este unicul act, despre care știm din cârmuirea lui Iosif, afară de acele măsuri, pe care le-a luat el contra foametei : actul acesta e foarte important, și el nu odată a fost obiectul celor mai aspre discuțiuni, dar puțin întemeiate din partea unei anumite părți de istorici.

Ceeace știm noi de dreptul de proprietate în Egipt în epoca următoare, ni-l confirmă în totul istorisirea biblică. Pământul în Egipt, după mărturia lui Diodor Sicilianul, era împărțit în trei părți, din care una aparținea regilor, alta sacrificatorilor și a treia osta-
șilor. De pe aceste pământuri se percepea în folosul statului anumit impozit, exceptând pământul sacrificatorilor, despre care lucru se pomenește în cartea Facerei (XLVII, 22). Acolo nu se spune nimic despre asemenea preferințe a legilor ; dar, în urmă, asemenea pri-
vilegii au fost rezervate și lor. Herodot istorisește, că ei aveau dreptul să stăpânească anumită parte de pământ, scutit de impozit și fără îndoială în schimbul lefurilor calculate lor. Masa populațiunii deci nu putea deveni proprietară de pământ. „Pe inscripții, vorbește Wilkinson, „în calitate de proprietari nu se vede nimenea, decât regii, sacrificatorii și ostașii“.

Egiptologia indirect adeverește faptul trecerei pământului egip-
tean în proprietatea faraonilor, deși ea nu ne vorbește, cine a săvârșit această trecere. Ea stabilește faptul, că în periodul vechiu și mediu al istoriei Egiptului, în această țară exista un fel de feudalism, foarte asă-
mător cu feudalismul evului mediu, care a fost însoțit de dese tur-
burări și care au dus la aceea, că feudații câteodată refuzau în totul de a recunoaște stăpânirea faraonilor. Numele erau oarecum principate ereditare, ce se aflau în stăpânirea unor familii mari și puteau trece dela una la alta prin căsătorie sau moștenire, cu condiția ca noul proprietar să fie întărit în drepturi asupra noiei sale dobân-
diri de regele ce domnea ²⁾. În periodul cel mai nou al istoriei, după hicși, nu mai întâlnim deja urmele acestei organizațiuni feudale. Iosif se pare că i-a aplicat lovitura decisivă, trecând în stăpânirea

1) Ebers, *Aegypten*, p. 348.

2) Maspero, *Histoire ancienne de peuples de l'Orient*, p. 121.

regelui proprietatea întreg pământului țării, exceptând numai pământurile sacrificatorilor. Ramzes III în marele papirus Haris se prezintă pe sine, ca proprietar al întregului pământ egiptean. „Eu“, zice el, în toată țara am sădit arbori și arbuștii și am îngăduit oamenilor să se desfăteze de umbra lor... Eu am dat hrană la toată țara: saracilor și bogaților, bărbaților și femeilor muritoare... Eu din nou m'am îngrijit de țară, care a fost pustiiță: țara din nou a fost săturată în timpul domniei mele. Munciți pentru dânsul (pentru fiul lui, Ramzes IV), ca un singur om în toate felurile de munci... Faceți pentru el toate lucrările cu mâinile voastre. Voi veți avea dela dânsul răsplată prin hrana zilnică“. Răsplata, făgăduită aicea egiptenilor, pentru munca lor“, zice Chabas „este acea întreținere, care s'a făgăduit faraon să le o asigure. Această întreținere asigurată de rege, era obișnuitul privilegiu al demnitarilor de stat și a sacrificatorilor. Vorbind de acest privilegiu în genere, Ramzes făgăduiește să-l întindă asupra tuturor. Din cauza acelei ordine de proprietate, pe care o stabili patriarhul Iosif, toate pământurile aparțineau lui faraon. De aceea în oarecare înțeles în adevăr se putea spune, că regele dădea hrană întregului său popor“¹⁾.

Unul din cei mai noi critici găsește o inexactitate în această parte a istorisirii biblice. „Ca Iosif să fi făcut pe stăpânul și domnul său proprietar al întreg pământului Egiptului“, zice el, „aceasta e o poveste monstră, care a putut să răsară poate numai din imaginația vre unui Efraimlean. Trebuie oare de amintit, că egiptenii în toate timpurile cunoscute au fost proprietarii pământurilor lor, și de oarece moneda era necunoscută, apoi plăteau impozitele în natură, care se adunau de scriitori însoțiți de executori, înarmați cu „prăjina clasică“²⁾? Dar acest critic evident n'a citit niciodată următorul loc: „Se istorisește, că regele Sezostris a despărțit pământul egiptean între toți egiptenii, dând fiecăruia din ei câte o parte egală, și primea veniturile sale principale dela acea arendă, pe care trebuiau să i-o plătească anual proprietarii pământului“³⁾. Aceasta e o așa mărturie, care nu se poate neglija fără dovezi suficiente. Iar această împărțire a terenului egiptean a avut loc deja după Iosif, de oarece Sezostris sau Ramzes II Meiamun a trăit mult după Iosif. Astfel, până la acest timp în Egipt, după mărturia lui Herodot, n'a fost proprietate particulară și tot pământul vădit aparținea lui faraon, cum și stabilise aceasta Iosif. Părintele

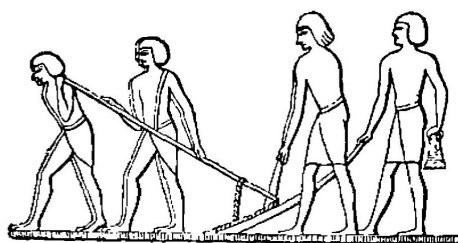
1) Chabas, Recherches sur la XIX-e dynastie, 1873, p. 69-73.

2) Jules Soury, Revue des deux mondes, 15 Februarie 1875, p. 815.

3) Herodot, II, 109.

istoriei confirmă deasemenea mărturia Bibliei și despre aceea, că sacrificatorii egipteni nu erau supuși la acest impozit. Dealtminte-
lea, în chestia proprietății de pământ, nu-i de prisos să observăm,
că scriitorul sacru nu zice, că lui faraon îi aparținea dreptul exclu-
siv și absolut al proprietății pământului în Egipt. El a putut să
devină proprietar numai juridicește, lăsând pământul proprietarilor
anteriori, ci numai constrângându-i să plătească drept impozit a
cincea parte din venit (Fac. XLVII, 23, 24). Această măsură astfel
era egală pur și simplu cu sporirea impozitului. Dintr'o scrisoare
a lui Amenemat către Pentaur se vede, că în timpul său impozitul
„alcătuia a zecea parte a secerișului". În vremea lui Iosif acest
impozit a fost sporit până la a cincea parte. Presupunând chiar, că
regii indigeni ai văii Nilului niciodată n'au apăsât așa pe supușii
lor, cum se spune asta de regii hicși, ce-i de mirare, dacă regii
străini s'au arătat mai cruzi și mai împilatori decât regii indigeni?
Cele mai simple calcule ale politicei au putut să-i facă să se fo-
losască de foamete, ca să supună în totul poporul biruit.

În Egipt întotdeauna populația s'a aflat în stare mai mult sau
mai puțin apăsată. Sub faraonii din dinastia păstorească indigenii
totuși, se pare a nu fi fost supuși unor deosebite apăsări; numai
captivii de război în cea mai mare parte erau supuși la munci
grele. Impozitul, egal cu a cincea parte a venitului, cum a fost

*Plug tras de oament
(de pe monumente Egiptene).*

el impus de Iosif, în realitate
nu era prea mare pentru Egipt,
și centralizarea proprietății în
mânile guvernului era în oa-
recare privință chiar o măsură
administrativă înțeleaptă, luată
spre binele întregii țări. Mi-
chaud, în minunata sa cerce-
tare despre proprietatea de pământ

în Egipt, cu tot dreptul observă, că proprietatea niciodată
n'a putut fi statornicită în Valea Nilului, tot așa, ca și în alte țări,
și că ea a fost mărginită prin înseși forța lucrurilor. Rodnicia și
venitul ogorului acolo atârnă în totul dela măsurile generale, luate
pentru regularea inundației râului. Iar aceste măsuri pot fi luate
numai de autoritatea supremă, pentru că toate eforturile particulare
ar fi fost insuficiente pentru atingerea unui rezultat mai mult sau
mai puțin însemnat. Lucrările minunate, îndeplinite de faraoni pentru
prevenirea insuficienței sau prisosului de inundație a Nilului, ni-
ciodată n'au putut fi opera unor eforturi oarecare personale ale

supușilor lor. Binele comun cerea astfel, ca regele să aibă un astfel de drept de proprietate, pe care nu-l aveau și nici nu trebuia să-l aibă alții. „Dacă proprietatea de pământ totdeauna e neînsemnată în această țară“, spune Michaud, „apoi explicarea acestui lucru nu trebuie căutat exclusiv în atentatele din partea despotismului, în revoluțiile ocârmuitoare, în incursiunile și cruzimile barbarilor. Cercetând cu amăruntul, de ce anume depinde acolo rodnicia sau nerodirea terenului, noi mai întâi vom înțelege, că proprietatea de pământ acolo nu trebuia să fie supusă aceluiași condițiuni și aceluiași legi, ca în celelalte țări. În toate celelalte țări proprietatea de pământ își capătă prețul dela natură și dela poziția pământului, dela înrăurirea vremii, dela munca și întreprinderea omului. Toate acestea sunt de neaplicat Nilului, și pământurile, cu bogatele lor produse, exprimându-ne cu cuvintele lui Herodot, alcătuiesc acolo adevăratul dar al râului. Dar pentruca aceste bunuri să se poată răspândi asupra întregului Egipt, Nilul avea neconținut nevoie de o mână puternică, care să deschidă canale și să îndrepte pretutindenea apele lui aducătoare de roadă. Distribuția apelor râului cerea sforțări mari obștești și luarea de măsuri din partea autorității supreme. Era nevoie, ca de aceasta să se apuce înseși autoritatea guvernului, și o asemenea ordine de lucruri prin necesitate trebuia să schimbe și înseși dreptul de proprietate a pământului.“¹⁾ Și oare cum ca o confirmare a acestui lucru, tradiția atribue lui Iosif și cinstea canalizării Egiptului. Se prea poate, ca în vederea împrejurărilor arătate, ea să nu se înșele nici în această privință.

Ce se atinge în genere de măsurile luate de Iosif, apoi despre procedarea guvernului egiptean nu se poate judeca după obiceiurile și ordinea ce domnesc astăzi în Europa și mai ales în cea de apus. Romanii, protopărinții dreptului, deasemenea aveau idei despre ogoarele comune (ager publicus). „Dreptul militar al vechimii, vorbește un cercetător cu autoritate, n'a lăsat proprietate învinșilor. Roma s'a folosit de acest drept încă și mai temperat decât alte state, dar ea totuși s'a folosit de dânsul, și cuceririle succesive a diferitelor părți ale Italiei îngrădind în mâinile ei o enormă proprietate de pământ... Această proprietate a fost neînstrăinabilă. Pentru a lua din ea o parte, republica sau o vindea la mezat, sau chiar fără o condiție deosebită da proprietarului permisiune să tră-

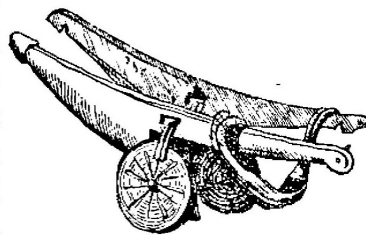
1) Michaud, Correspondance d'Orient, tom. VIII, Paris, 1835, lettre CLXVII, pag. 63-65.

iască și să lucreze pe dânsa, cerând o neînsemnată răsplată¹⁾. La explicarea faptului biblic examinat, nu trebuie uitat, că în timpul lui Iosif egiptenii erau față de hicși popor cucerit. Dealtmintrelea, se poate fără ripostă afirma, că Iosif, în vederea calculelor exprimate mai sus, a făcut servicii însuși egiptenilor, făcând pe faraon proprietar exclusiv al pământurilor lor. „În toată Turcia“, zice Michaud, discutând despre proprietatea de pământ în Europa, „nu se știe ce-i aceea proprietate de pământ. Eu n'am întâlnit nici în Smirna, nici în Constantinopole, nici în toată Asia Mică pașă, bei sau mare demnitar, care ar fi considerat pământul lucrat printre bogățiile lui, exceptând câteva șiflice sau moșii militare, cărora guvernul le îngăduie o ocârmuire proprie; acolo nu se știe nimic de ceea ce noi numim proprietate de pământ, terenuri ce s'ar putea da în arendă cu anumit folos. Populațiunea țărănească trăiește în sate, ne știind cui aparține acel pământ, din care el se hrănește. Pământurile, care sunt renumite prin rodnicia lor, niciodată nu se vând și se prețuesc totdeauna numai cu un preț foarte cumpănit, în toate provinciile otomane“. Aicea noi vedem oare cum continuarea acelor privilegii de care se bucurau pământurile sacrificatorilor în Egipt. „Eu nu vreau să spun“, continuă Michaud, „că proprietatea de pământ în genere nu e cunoscută în Turcia, dar măsurile luate cu scopul asigurării pentru sine a folosirii ei, în tot cazul dovedește, că ea se respectă puțin și că ea se consideră așa instituție „care trebuie să se îngrijască singură pentru asigurarea sa și a căuta apărare la Dumnezeu. Dealtmintrelea proprietatea de pământ se respectă și de popor nu mai mult decât de guvern. În cursul întregii mele călătorii eu n'am observat nicăieri ca persoane particulare să fi încercat să-și însușască tot ce produce pământul. Aceasta anume și servește de cauză a celui fenomen, că toată împrejurimea Stambulului, care ar fi trebuit să fie acoperită de holde, dacă ar fi fost lucrată, rămâne aproape toată nelucrată, și că marea capitală a imperiului otoman pe distanță de mulți kilometri e înconjurată de o adevărată pustie. Agricultorul în toate acele locuri, unde s'a așezat, nu păzește roadele sau produsele sale de furturile de tot felul, cum nu le apără nici de biciul stihiiilor sau de paserile cerului. În timpul primblă-

1) Champagny, Les Césars, 4e édit., 1868, tom. I, pag. 26-27. „Solul provinciei aparține proprietății poporului roman sau cesarului; noi avem numai posesia sau folosința vremelnică“, spune jurisconsultul Galus (Institut. II, 7). Filosoful Seneca deasemenea spune: „După dreptul civil totul aparține regelui, și tot ce stăpânește regele se împarte la diferiții posesori... Sub un bun cărmuitor totul aparține regelui după dreptul domniei, și persoanelor particulare după dreptul proprietății“. De Benef. VII, 5.

rilor mele împrejurul Cairului am văzut adesea, cum conducătorii asinilor noștri se îndreptau slobozi spre grădinile de ceapă și de castraveți, se aprovizionau cu tot felul de zarzavaturi și legume și plecau liniștiți la oras, încărcăți de asemenea pradă. Acest fel de prădăciune este lucru obișnuit și aproape totdeauna rămâne nepedepsită¹⁾.

Astfel, la judecarea măsurilor luate de Iosif trebuie de avut în vedere, că aceste măsuri, care pot părea așa de neconforme cu cerințele legiurilor moderne și cu organizația socială contemporană, se aflau în deplină corespondență cu drepturile și obiceiurile orientului. O frază din cartea Levitic poate sluji ca adevărare pentru toate cele spuse aici și să arate în același timp, cum toate cărțile Pentateucului sunt pline de aluziuni la obiceiurile egiptene. Vorbind de proprietatea de pământ, Moise între altele proclamă solemn: „Pământul nu trebuie vândut pentru totdeauna; căci pământul este al Meu; voi sunteți venetici și pribegi la Mine“ (Lev. XXV, 23). Când noi ne vom așeza în asemenea punct de vedere, atunci toate vor servi spre lauda lui Iosif, mai ales când vom compara felul lui de procedare cu felul de a proceda al altor stăpânitori ai țării. Vice-regele Egiptului încă și astăzi de obicei cumpără dela supușii săi aproape toate pământurile lor, când aceștia au nevoie extremă de bani. Mehmet-Ali a procedat încă și mai direct și pur și simplu le-a luat cu puterea. În genere se observă, că „țărani Egiptului niciodată n'au avut altă proprietate, decât numai casele lor, hulubăriile lor, boii, plugul și oarecare părțile, situate împrejurul satului. Ei totdeauna se puteau considera ca lucrători, întrebuințați ca muncitori ai ogoarelor sau un fel de năimiți pentru lucrarea moșiilor altora. În vremea Mamelucilor, feleahii aveau pământuri, pe care ei le stăpâneau cu condiția de a plăti anumite impozite; dar ei nu puteau nici să le treacă copiilor săi, nici să le vândă; ei nu puteau dispune de ele nici într'un fel. Mehmet-Ali a lăsat pe feleahi aproape în aceeași stare, cum i-a găsit: în loc să lucreze pământul în contul multezimilor sau moscheelor, ei îl lucrau numai în contul pașei.

Jug vechiu.

Mehmet-Ali, apucând în mâinile sale toată puterea, se așeză el în locul tuturor acestor proprietari particulari, care până la dânsul erau

1) Michaud, Ibidem, tom. VII, p. 66, 67.

proprietari ai pământurilor¹⁾. Pentru lămurirea acestei chestiuni, nu sunt lipsite de interes și unele amărunțimi. „Sub Mehmet-Ali“, zice un alt cercetător, „nu exista libertatea comerțului. Vice-regele era oarecum singurul proprietar al Egiptului, iar feleahii toți erau arendașii lui. Fiecare sat era dator să samene anumită suprafață de pământ cu bumbac și fără excepție toate produsele pământului, afară de o anumită cantitate de cereale, destinate pentru hrana locuitorilor și la nutrețul vitelor, intrau în magazinele guvernului, construite în diferite locuri ale țării, și deja din aceste magazine vice-regele dădea pâine satelor pe credit pentru un preț arbitrar, care mergea în folosul său; vindeau agenților săi comerciali, ca seler comerciale ale Alexandriei sau în genere pentru nevoile particulare. Socotelele fiecărui sat, care se țineau de scriitori lacomi, se totalizau anual, și prisos de venit, exclusiv toate cheltuețele, mergea deja în folosul sătenilor, care în asemenea stare de lucruri adesea se pomeneau datori statului“. „Patru milioane de feleahi, pe care-i nutrea pământul faraonilor, ostensc și muncesc pentru un singur om, pentru chediv, care înghite, așa zicând, personal pentru sine tot Egiptul. Agricultorul, care aparține vechiului neam, care a purtat pe umerii săi restriștile veacurilor, nu-și aparține sie însuși, așa cum nu-i aparține lui nici pământul. Născut pentru aceea, ca neconținut să se supună, să plătească și să producă, el nu are nici o voință liberă²⁾. Feleahul egiptean este nici mai mult nici mai puțin decât un animal de muncă; chedivul este proprietarul general al întregii țări.

Din toate cele spuse cu temeinicie se poate conchide, că măsurile, luate de Iosif, au fost în fond umane și erau în inșeși interesul țării și a locuitorilor ei. Ele au fost nu atât o inovație, ci o consolidare legală a unei ordine deja existente, care avea de scop să susțină pe biruitori asupra biruiților, care către acea vreme începuse a se clăti. Măsurile lui Iosif au dus la recunoașterea oficială a celor din urmă drepturile de stăpânire și de proprietate ale hicșilor. „Cât de nerațional ar fi a reproșa lui Iosif opera lui, — aceasta nu cere a se dovedi mai departe“, zice eruditul cercetător, căruia nici rașionaliștii nu-i tăgăduesc autoritatea, anume Ewald³⁾. În aceste împrejurări Iosif a manifestat acea profundă pătrundere și acea lărgime de vedere, care în genere disting pe

1) Michaud, *Idem*, pag. 68, 69.

2) John Ninet, *La Culture des terres en Egypte*, în *Revue des deux Mondes*, 1 Decembre, 1870, pag. 581—582, 590, 591.

3) Ewald, *Geschichte des Volkes Israels*, 3 edit. tom. I, p. 593. Ewald justifică autenticitatea istorisirii biblice despre actele lui Iosif numai prin citatele din autorii clasici greci.

acest om de stat. Prin înțelepciunea sa a adus pe toți supușii regelui din dinastia păstorească, care până acum puțin se supuneau stăpânilor lor, mai întâiu la aceea, că ei plătiră lui faraon toate datoriile lor, toți banii lor; apoi cederă lui toate turmele lor și pământurile lor; în fine, când deja nu le mai rămăsese nimica pentru cumpărat pâinea necesară pentru hrană, se deteră în totul lui și pe sine. Dar înțeleptul ministru al lui faraon se folosi moderat de avantajele, ce i le rezerva politica sa prevăzătoare: el nu numai n'a făcut pe egipteni robi, dar nici n'a însușit lui faraon toate pământurile vândute lui, ci le-a lăsat în realitate vechilor proprietari și s'a mărginit numai la sporirea impozitului în folosul regelui până la a cincea parte din venit.

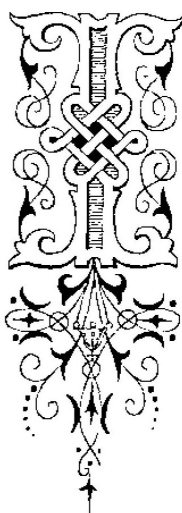

Cântărirea sufletelor (de pe un monument egiptean).

CAP. XXVII.

ULTIMILE ZILE ALE VIEȚEI LUI IACOV ȘI ALE LUI IOSIF.

ncă 17 ani a mai trăit Iacov în țara noiei sale așezări, anume în pământul Gesem, cedat lui. Dar iată sosi și vremea strămutării lui într'o țară încă și mai depărtată - în lumea cea de dincolo de mormânt. Simțind că s'a apropiat timpul unei astfel de strămutări, Iacov trimise după Iosif, dar nu pentru exprimarea unor oare căror regrete amară, sau în genere a-și lua rămas bun, cum se întâmplă aceasta de obicei în asemenea împrejurări. Israil, cum el iarăși în chip expresiv se numește pe sine aicea, se pregătea pentru o altă mare nevoie a credinței. Pe patul său de moarte el tot se ținea tare de făgăduințele lui Dumnezeu relativ de posedarea pământului și a tot ce stătea în legătură cu el. Și el luă jurământ dela fiul său să-l îngroape împreună cu părinții în peștera Mahpela. Primind dela dânsul făgăduința solemnă în această privință, „Iacov cu rugăciune se lasă pe căpătâiul patului său”.

Dar rămăsese să facă încă un lucru însemnat. Fiii lui Iosif nu erau încă formal primiți în familia lui Iacov. Doi mai mari din ei, Manase și Efraim, trebuiau să devină capii a două triburi deosebite, pentru că lui Iosif, după însemnătatea lui în soarta neamului celui ales, trebuia să-i aparțină dreptul de întâiu născut, și anume dreptul la două părți în Israil. De aceea, când curând după întâlnirea cu tatăl său, Iosif fu vestit, că pe bătrânul Iacov l-a ajuns și cea din urmă boală fatală, el se grăbi să aducă la

dânsul pe cei doi fii ai săi, ca ei să poată fi întăriți comoștenitori împreună cu ceilalți fii ai lui Iacov. La întâmplarea aceasta Iosif arată vădit credința sa. În loc să caute a dobândi pentru fiii săi onoruri la curtea Egiptului, el fățiș se lepădă de toate onorurile acestea, ca să împartă soarta disprețuitului său neam păstoresc. Pentru prima oară noi ne întâlnim aicea cu binecuvântarea, însoțită prin punerea mânilor¹⁾. Bătrânul sărutând cu dragoste pe nepoții săi și îmbrățișându-i, spuse lui Iosif: „Nu mai nădăjduiam să văd fața ta, dar iată Dumnezeu mi-a arătat și copiii tăi“. Dar ochii lui Iacov erau slabi, și când Iosif aduse pe cei doi fii ai săi mai aproape de bătrânul său tată, punând pe Manase, ca mai mare, la dreapta bătrânului, iar pe Efraim, ca pe unul ce era mai mic, la stânga lui, el atribui slăbirii vederei lui acea împrejurare, că Israil încrucișându-și mâinile sale puse dreapta pe Efraim, iar stânga pe Manase. Dar Iacov a făcut așa intenționat și a procedat aicea prorocește. Evenimentele în urmă au dovedit veracitatea prorociei sale. Pe vremea lui Moise, adevărat, în tribul lui Manase s'au numărat încă până la 20.000 de oameni mai mult decât în cel al lui Efraim (Numeri, XXVI, 34, 37). Dar această numeroasă posteritate comparativă, se află exact în raport invers pe vremea judecătorilor și totdeauna după aceea tribul lui Efraim a fost, după al lui Iuda, tribul cel mai numeros în Israil. Dar ceeace ne uimește mai mult în acest eveniment, apoi e anume aceea, până la ce grad toate sentimentele, amintirile și părerile bătrânului muribund erau pătrunse de credința lui. El deja nu mai insistă la cugetele grele referitoare la zilele sale „rele“ din viața trecută. Toată amintirea sa despre zilele trecute acum se mărginește numai la amintirea bunătății și iubirii lui Dumnezeu, care l-a călăuzit în toată „pribegia“ sa. Aceste sentimente ale sale s'au exprimat deplin în cuvintele de binecuvântare, când a zis: „Dumnezeu, înaintea căruia au umblat părinții mei, Avraam și Isaac; Dumnezeu, Celce m'a păscut pe mine de atuncea, de când exist și până în ziua de astăzi, Ingerul care mă izbăvește de tot răul, să binecuvinteze pe pruncii aceștia; să fie peste dânșii un semn al numelui meu și al numelui părinților mei, Avraam și Isaac, și să crească ei mulțime mare pe pământ“. În această întreită invocare a numelui lui Dumnezeu, ca statornicitor al așezământului, ca Păstor și ca Ingerul răscumpărător, nu se poate să nu vedem o lămurită înaintă vedere de către Israil a adevărului Sfintei Treimi.

1) Punerea mânilor era deasemenea actul esențial la aducerea jertfelor. Cel ce aducea își punea mâinile pe jertfă și-și mărturisea păcatele sale ca și cum le-ar fi strămutat prin asta asupra jertfel și punând animalul de jertfă în locul său.

Isprăvind de binecuvântat pe nepoții săi, Iacov dădu fiului său Iosif, ca preferință față de frații săi, acea porțiune de pământ aproape de Sihar (Ioan, IV, 5), vechiul Sichem, pe care el o cumpărase cândva dela fiili lui Het. Dar porțiunea aceasta, cum el îi prezise, el, adecă în persoana descendenților lui, va trebui să o ia tot cu sabia și cu arcul din mâinile amoreilor. Anume pe această porțiune a lui Iosif, după trecerea de multe veacuri, s'a odihnit dumnezeescul Păstor și Răscumpărător, când El a descoperit taina Dumnezeirei sale păcătoasei samarinence (Ioan IV). Pelângă aceasta Iacov încă odată exprimă solemn credința sa în făgăduința dată lui și părinților săi. „Iată – zise el, – eu mor, și Dumnezeu va fi cu voi, și vă va întoarce în pământul părinților voștri“. Așa se sfârșesc oamenii, dar cuvântul și făgăduința lui Dumnezeu rămân veșnice.

Dar iată că sosi și ultimul ceas al vieții patriarhului, și el adună împrejurul patului său de moarte pe toți cei 12 fii, în scopul de a le împărțiși cele din urmă binecuvântări și dorințe. Cuvintele, pe care le-a vorbit el lor, cuprindeau parte binecuvântări și parte preziceri. Înaintea sa, într'o vedenie proorocească, ca și cum s'ar fi desfășurat un tablou al vieții acelor triburi, pentru care fiii săi trebuiau să devină protopărinți deosebiți. Și ceeace el vedea, le expuse în binecuvântările sale fiecăruia dintre fii. Aceste tablouri proorocești, negreșit, e imposibil a le considera închipuiri exacte a vreunui period oare care determinat sau chiar a unui eveniment din istoria lui Israil. Acestea au fost mai curând conturarea vieții semințiilor în direcțiunea ei generală, decât preziceri fie despre evenimente aparte, fie despre istoria lui Israil, ca tot. Nu-i de prisos a observa aicea, că în genere în binecuvântările lui Iacov caracterul viitor și istoria unuia sau altuia din triburi se deduc, pare-se, din numele protopărintelui. Cum acesta, așa și înseși cuprinsul binecuvântărilor alcătuiesc o dovadă neînfântă a autenticității lor, că anume ele nu se referă nici decum la vreo epocă oare care următoare, ci sunt exprimate de însuși Iacov. Dacă împreună cu critica s'ar admite, că aceste binecuvântări au fost exprimate într'un period oare care de mai târziu al istoriei lui Israil, atuncia prin această presupunere noi ne-am așeza într'o dificultate de neînvins; pentru că binecuvântările acestea sunt aplicabile la triburi numai în acea stare a lor, cum le-a văzut însuși Iacov. Ele n'au putut fi scrise nici într'un period altul de mai târziu, de oarece în acest caz fiecare scriitor de mai târziu ar fi spus ceva cu totul inaplicabil la unul sau altul din triburi, și în tot cazul n'ar fi putut să întrebuițeze asemenea expresiuni relativ de toate triburile.

Binecuvântările sale Iacov a început a le împărți dela Ruvim, căruia i-a zis :

„Ruvim, primul meu născut !
Tu ești tăria mea și începutul puterii mele,
Culmea vredniciei și culmea puterniciei”.

Aceasta trebuia să fie situația lui Ruvim, ca prim născut, dacă el nu s'ar fi lipsit de acest drept prin valurile patimilor sale și prin păcatele sale următoare. Deaceea Iacov continuă :

„Dar tu ai bântuit ca o apă furioasă,
Nu vei avea preferință
Căci te-ai urcat pe patul tatălui tău.
Tu ai întinat patul meu,
Pe care te-ai urcat.

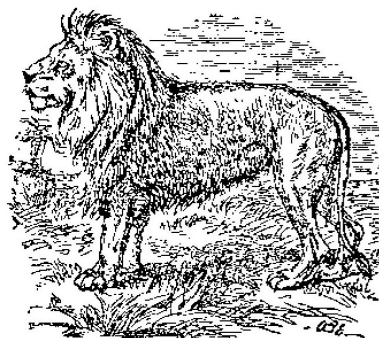
Următorii după vârstă erau Simeon și Levi. Cruzimea lor nesocotită dela Sihem, din pricina căreia Iacov s'a cutremurat chiar și pe patul său de moarte, i-a făcut frați sau tovarăși de crimă. De oarece ei s'au unit pentru săvârșirea răului, apoi Dumnezeu îi va risipi în Israil, așa că ei nu vor alcătui triburi osebite și întregi. Și în adevăr știm, că chiar la a doua numărare a lui Israil (Numer. XXVI, 14), Simeon se văzu tribul cel mai mic. În ultima binecuvântare a lui Moise (Deuter. XXXIII) de Simeon chiar nici nu se pomeneste. Dar și în înseși pământul făgăduinței acest trib, se pare, că niciodată n'a primit o parte deplin stabilită, ci a posedat numai câteva orașe în hotarele tribului lui Iuda (I. Nav. XIX, 1-9). În fine noi știm, că unele din familiile tribului lui Simeon, care au crescut și erau numeroase, au părăsit în urmă Țara sfântă și se așezară în afară de hotarele ei (1 Paral. IV, 38-43). Tribul lui Levi deasemenea n'a primit nici o posesiune în Israil; decât numai că risipirea lor n'a servit pentru ei ca blestăm, ci ca binecuvântare, în urma ridicării lor la vrednicia preoțească. Această risipire a două triburi a fost răspunsul semnificativ, pe care Dumnezeu, în dreapta sa providență le-a dat la încercarea străbunilor lor de a-și răzbuna onoarea neamului lor prin mijloace trupești și prin arme materiale.

„Frații Simeon și Levi,
Uneltele cruzimii sunt săbiile lor.
În sfatul lor să nu între sufletul meu
Și la războiul lor să nu fie părtaşă slava mea.
Căci ei în mânia lor au ucis bărbat,

Și după plăcul lor au tăiat vinele vițelului.
 Blestămată fie mânia lor, căci e crudă,
 Și furia lor, căci e sălbatecă.
 Risipi-i voi întru Iacov,
 Și-i voi împrăștia întru Israel¹⁾.

Lipsind astfel pe trei din frații mai mari de avantaje și posesiuni și rezervând lui Iosif doista porțiune de pământ, Iacov după aceea celelalte avantaje ale întâei nașteri le-a rezervat solemn lui Iuda. El va fi conducător „leu”. Precum leul este regele pădurilor, așa și Iuda a trebuit să primească autoritatea regală prin David până la fiul lui David, acel Șiloh, căruia, ca unui „leu” al tribului lui Iuda, toate popoarele au trebuit să-i arate cinste și ascultare. Deasemenea Iuda va fi înzestrat cu deplinătatea bogățiilor pământești, în care caz aceste binecuvântări pământești singure de sine au fost simbolul bogățiilor duhovnicești, rezervate întru stăpânirea lui Iuda. Toată descrierea aceea e plină de imaginațiuni mesianice, care în urmă au fost întărite în prorocia lui Valaam (Numer. XXIII, 24; XXIV, 9, 17). Ea după aceea s'a atribuit lui David (Psal. LXXXVIII, 20-37) și dela dânsul treptat a trecut la diferiți lucrători istorici, până când s'a realizat în Iisus Hristos, „care a strălucit din tribul lui Iuda” (Evr. VII, 14), în acel „mire al nostru”, care „a făcut din două lumi una” (Efes. II, 19) și care „va împărăți până va pune pe toți vrășmașii săi așternut picioarelor sale (1 Corint. XV, 24), – ale „leului din tribul lui Iuda, rădăcina lui David, care trebuie să învingă definitiv” (Apocal. V, 5). În această binecuvântare, dată lui Iuda pentru prima oară vedem, cum prorocia se extrage chiar din sensul numelui însuși.

„Iuda! pe tine te laudă frații tăi.
 Mâna ta în ceafa vrășmașilor tăi,
 Închina-se-va ție fiul tatălui tău.
 Iuda leu tânăr,
 Cu pradă se ridică fiul meu.
 Plecatu-s'a el, s'a culcat ca un leu
 Și ca o leoaică: Cine-l va scuia?
 Nu va trece sceptrul dela Iuda
 Și legiuitor din coapsele lui,
 Până nu va veni Împăciuitorul¹⁾,
 Și lui se vor supune popoarele.
 El leagă de vița de vie asina sa,

Leu de Palestina.

1) În evreește Șiloh=Shiloh. Criticii moderni traduc acest loc așa: „până nu va veni în Șilom”. Dar asemenea traducere stă în contradicție cu toate traducerile vechi, și lipsește înseși locul de orice înțeles. Șilo niciodată n'a fost locul locuinței lui Iuda, dar și în genere cu trecerea timpului a pierdut orice însemnătate istorică. Deaceia vechiul înțeles își

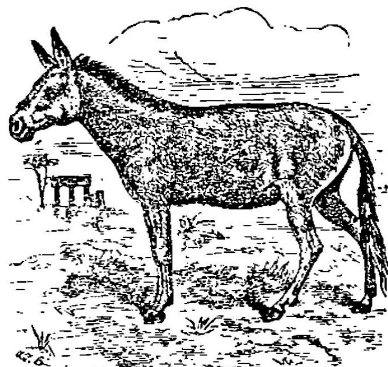
Și de vița cea mai bună mânzul asinei sale.
 În vin își moae haina sa
 Și în sânge de struguri îmbrăcăminte sa.
 Strălucesc de vin ochii lui,
 Și dinții lui sunt albi de lapte.

Ca la o lămurire locală a acestei bogății din porțiunea lui Iuda, se poate indica aceea, că cel mai bun vin din Palestina se produce aproape de Hebron și de Enghedi¹⁾, și unele din cele mai bune pășuni se aflau spre sud de Hebron, aproape de Tecoa și de Carmil²⁾.

Binecuvântarea următoare a fost dată lui Zabulon, și ea de asemenea stă în legătură cu numele lui, ca „locuință“, deși trebuie avut în vedere, că această binecuvântare nu presupunea o prezicere literală despre hotarele teritorului acestui trib, pentru că posesiunea tribului lui Zabulon, cum se poate judeca după Iisus Navi XIX, 10-16, niciodată în realitate nu s'a mărginit cu Marea Mediterană, deși se întindea până la lacul Galileei:

„Zabulon pe malul mării va trăi,
 Și la pontonul corăbiilor; și hotarul lui până la Sidon.

Sensul binecuvântării evident e acela, că tribul lui Zabulon nu va fi atât agricol, decât comercial, și se prea poate, ca el să fi servit de mijlocitor comercial între celelalte triburi și cele feniciene, aprovizionând pe aceste din urmă cu materiale brute și astfel participând indirect la comerțul lor maritim.

Asin sălbatec de Palestina.

După aceea la rând venea Isahar. Numele lui înseamnă „răsplată“ sau „plată de năimit“, și el servea ca simbol al caracterului tribului ce avea să rezulte dintr'însul, de oarece în bogata sa porțiune de teren, în Galileea de jos, tribul acesta prefera munca liniștită iar nu puterea și stăpânirea:

„Isahar, asin puternic,
 Culcat între cursurile de apă,

păstrează puterea sa, și împăciuitorul este Mesia cel făgăduit. Ocelos traduce direct acest loc: „Până când va veni Mesia, a cărui este împărăția“.

1) Numer. XII, 23; Cant. I, 14,

2) 1 Reg. XXV, 2; 2 Paral. XXVI, 10; Amos. I, 1.

Și a văzut el, că liniștea este bună
 Și că pământul este plăcut :
 Și-a plecat umerii săi să ducă sarcini,
 Și s'a apucat să muncească spre plata dării".

Binecuvântarea dată lui Dan, numele căruia însemnează „Ju-
 decată“, deasemenea rezulta exact din numele lui. Deși Dan era
 numai fiul slujnicei, el nu trebuia să rămână în urma fraților săi,
 ci putea „da judecată“ poporului său, adică lui Israil, în care se
 face, poate, indicare la astfel de oameni, ca judecătorul Samson,
 care a eșit din acest trib :

„Dan va judeca pe poporul său,
 Ca unul din triburile lui Israil.
 Dan va fi șarpe la drum,
 Aspidă în cale,
 Inveninând piciorul calului,
 Încât călărețul său va cădea pe spate“.

În această binecuvântare se cuprinde o aluziune misterioasă
 și însemnată în cel mai înalt grad. Noi nu avem nevoie să dăm
 aici o explicație deplină acestei comparații a lui Dan cu șarpele
 și cu acel aspect de aspidă, care fiind de culoare cu totul nenor-
 rocită, rămâne neobservată până ce pricinuește mușcătura sa mor-
 tală. Dar nu se poate să nu vedem, că aici în chip tainic se
 indică acel antihrist, activitatea căruia se descrie deplin în Apo-
 calips, unde, din o pricină inexplicabilă, numele Dan e omis în
 lista triburilor (Apoc. VII, 5-8). E de remarcat deasemenea, că
 după indicarea acestei soarte următoare a lui Dan, Iacov se
 adresează cu rugăciune către Dumnezeu: „În ajutorul tău nădăj-
 duesc, Doamne“. În rugăciunea aceasta el nu numai exprimă
 credința sa personală, și nădejdea, ci comunică încrederea sa
 urmașilor săi. Un comentariu iudeu din cele mai vechi sau mai
 bine zis un perifrază¹⁾ o expune în următoarea formă: „Sufletul
 meu nu așteaptă izbăvirea dela Ghedeon, fiul lui Ioase, pentru că ea
 a fost numai vremelnică; nici izbăvirea dela Samson, pentru că ea
 a fost numai trecătoare; ci izbăvirea prin Mesia, fiul lui David,
 care, după cuvântul tău, Tu ai făgăduit să trimiți poporului Tău,
 fiilor lui Israil; anume de această izbăvire a Ta și însetează
 sufletul meu“.

În binecuvântarea dată lui Gad se face aluziune la cuvântul
 înrudit, care însemnează apăsare, împilare. Tribului lui îi este dat

¹⁾ Targumul ierusalimlean în cea mai bună redactare.

să se așeze în latura de răsărit a Iordanului. Acolo el va fi expus la dese incursiuni ale străinilor, dar el își va aduna puterile sale și-i va respinge:

„Pe Gad gloatele îl vor stramtora,
Dar el le va urmări pas cu pas“.

În binecuvântarea lui Asir se indică evident rodnicia deosebită a posesiunilor acestui trib, ce se întinde dela muntele Carmil pânăla pământul Tirului, — care ținut era vestit prin bogăția lui de ceriale și ulei:

„Pentru Asire prea grasă pânea lui,
Și el va procura mâncările regești“.

În binecuvântarea dată lui Neftalim se indică frumuseța bărbătească și sprinteneala poporului, și deasemenea și darurile sale intelectuale:

„Neftalim este terevint falnic,
Ce-și desfășură minunat ramurile“ ¹⁾.

Însfârșit Iacov trece la numele iubitului său Iosif. La vederea lui toată inima într'insul se agită de prisosul sentimentelor. La început el descrie rodnicia lui, asemenea unui arbore roditor, sădit lângă izvor, și apoi descrie puterea lui, ca primită dela însuși Dumnezeu. Și în fine revarsă cea mai bogată binecuvântare, mai bogată decât a revărsat cineva din strămoșii lui:

„Iosif este odraslă de pom roditor,
Odraslă de pom roditor delângă izvor
Ramurile lui se întind peste ziduri
Amărându-l-au și l-au săgetat,
Și l-au dușmănit săgetătorii.
Dar arcul său a rămas tare,
Și puternici mușchii brațelor lui
Prin mâinile Dumnezeului puternic al lui Iacov.
Deacolo e Păstorul și tăria lui Israil,
Dela Dumnezeuul tatălui tău, care să te ajute,
Dela Atotputernicul, care să te binecuvinteze
Cu binecuvântările cerești de sus,
Cu binecuvântarea adâncului, ce se întinde jos,

1) După o altă citire:

„Neftalim este căprioară sprintenă,
El rostește sentințe minunate.

Cu binecuvântarea sânului și a pântecelui mamei,
Cu binecuvântarea tatălui tău,
Care întrec binecuvântările munților veșnici,
Și dealurile plăcute cele veșnice.
Și să fie ele pe capul lui Iosif
Și pe creștetul alesului între frații săi.

În sfârșit, se dă binecuvântare și celui din urmă fiu, Veniamin:

„Veniamin este lup prădalnic
Dimineața va mânca vânat,
Și sara va împărți pradă“.

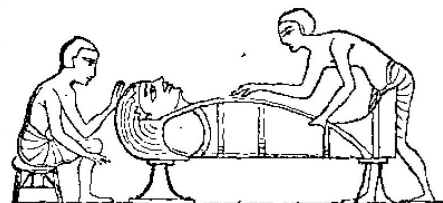
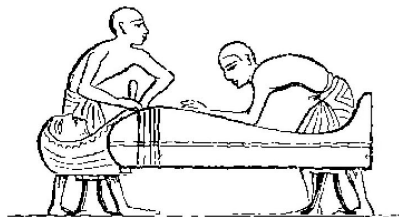
Pentru a înțelege sensul acestei binecuvântări, trebuie de avut în vedere istoria următoare a tribului lui Veniamin, care ne prezintă nu puține exemple de cruzime și prădălnicii¹⁾.

Isprăvind binecuvântările sale, Iacov se adresează încă odată către fiii săi cu ultimul testament înainte de moarte, ca ei să-l îngroape neapărat în acea peșteră, unde odihnesc marii săi strămoși, Avraam și Isaac. „Și a terminat Iacov testamentul dat fiilor săi, și-și întinse picioarele sale în pat, și așa s'a săvârșit, și a trecut la poporul său“.

După prima plângere a patriarhului răposat, Iosif, ca înalt demnitar egiptean, a dispus imediat, ca tatăl lui să fie îmbalsamat după obiceiul egiptean. „Și a poruncit Iosif slugilor sale: medicilor să-l imbal-
sameze pe tatăl său, și medicii au îmbalsămat pe Israel. Ca prim demnitar al statului și dregător înalt al castei sacrificatorilor, Iosif avea la dispoziția sa doctori, cu care se făcea Egiptul și care alcă-
tuiau un cîn deosebit în clasa sa“

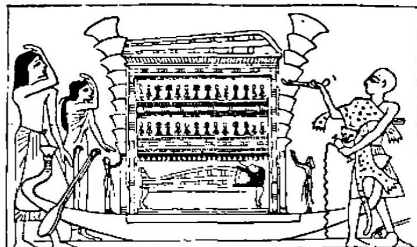
Lup de Palestina.

Îmbalsămarea (după un monument egiptean).

¹⁾ Jud. V, 14; XX, 16; 1 Paral. VIII, 40; XII, 2; 2 Paral. XIV, 8; XVII, 17, și de asemenea istoria lui Saul și Ionatan.

crificatorilor. Trupul a fost dus într'o anumită încăpere afară din oraș, destinată pentru îmbălsămare și în curgere de 40 de zile a rămas pe mâna specialiștilor de acest fel. După aceasta doliul a continuat 70 de

*Ceremonie de înmormântare
(pe un mormânt egiptean).*

zile, numai cu două zile mai puțin decât doliul pentru rege¹⁾, și numai după aceea a putut fi împlinită dorința răposatului de a fi dus în Hanaan. Zilele de doliu în casa lui Iosif s'au petrecut în înfrânare dela orice plăceri și lux, dela băi, vin, mâncări scumpe și haine scumpe; părul din cap și

din barbă nu s'au ras în aceste zile, și se purtau anumite haine de doliu²⁾. După aceea Iosif ceru învoire lui faraon să petreacă solemn rămășițele tatălui său pentru a le înmormânta în pământul Hanaan, și procesiunea se puse în mișcare solemn. Dacă această procesie de înmormântare, cel puțin după plecarea din Memfis, a fost aranjată după modelul ceremoniilor de înmormântarea răposaiilor egipteni de neam mare, apoi trebuie să o restabilim după închipuirile mormântale existente pe monumente. Ea fără îndoială a fost mare și strălucită (Fac. 4, 7). Curtenii și demnitarii mergeau într'însa în căruțe. Robii lui Iosif se înșiruiră în coloane lungi. Toată familia lui Iacov mergea în câteva cară anume pregătite și pe asini, și tot cortegiul era păzit și mărit de un detașament de cavalerie egipteană. Și ajungând ei la Țarina lui Atad delângă Iordan, procesia de înmormântare se opri și Iosif plânse pentru ultima oară pe tatăl său. Plângerea a durat șapte zile, cum se face aceasta și astăzi în câteva locuri la răsărit de Iordan și Liban. După descrierea biblică se poate crede, că procesia s'a mișcat spre Hanaan nu pe drumul drept prin El-Aris spre Virsavia, pe care Iacov venise în Egipt, ci pe calea lungă împrejur, pela sud de marea Moartă, prin pământul Moabului și al Amoniților pe aceea cale, pe care mai târziu au trebuit să meargă în Hanaan urmașii lui Iacov sub comanda lui Moisi și Iisus Navi. Peștera Mahpela, după câteva zile, primi în sânul său trupul marelui răposat, și acolo mumia lui Iacov, cum se poate crede, zace întreagă și astăzi.

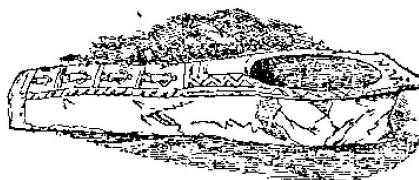
După întoarcerea în Egipt, în sufletul fraților lui Iosif se născu o netrebnică bănuială. Nu cumva oare, cugetau ei, acum, când a murit tatăl lor, Iosif să-și pue în gând ca să-și răsbune pentru răul,

1) Wilkinson, Vol II, p. 374.

2) Idem, Idem p. 374. Ebers, Durch Gosen, pag. 529.

ce i l-au făcut ei cândva? Dar ei cunoșteau puțin inima marelui lor frate și prețuiau puțin impulsunile lui. Ca să prevină bănuita răzbunare, ei chiar au trimis să se spună lui Iosif: „Tatăl tău înainte de moarte ne-a spus: așa să ziceți lui Iosif: iartă fraților vina și păcatul lor, de oarece ei ți-au făcut rău, și acum iartă vina robilor Dumnezeului tatălui tău“. Dar pe Iosif strașnic îl amări și aceea, că în inima fraților lui se cuibărise o asemenea bănuială. Auzind această veste, Iosif plânse amar, și când frații, care veniseră la dânsul, căzură înaintea lui cu fețele la pământ, ca și cum s'ar fi lăsat cu totul la îndurarea lui, Iosif cu prietenie frățească le zise: „Nu vă temeți, căci eu mă tem de Dumnezeu. Iată, voi ați uneltit rele împotriva mea. Dar Dumnezeu a prefăcut asta în bine, ca să facă ceeace este acum: să cruțe viața unui mare număr de oameni. Așa dară nu vă temeți, eu vă voi hrăni pe voi și copiii voștri“. Și apoi prin o convorbire frățească el risipi cu totul îndor-elele lor întunecate și-i liniști.

Despre viața următoare a lui Iosif ni se comunică puține în istorisirea biblică. Se spune numai, că el a trăit încă 54 de ani și a avut mângâerea să vadă pe nepoții și strănepoții săi, pe care el îi iubea și-i desmerda, cum asta e firesc lucru bătrânilor, viața ce se stânge a căroră se înflăcărează oare cum din nou la vederea vieții tinere a urmașilor lor. Credincios până în sfârșit făgăduinței transmise de părinți, Iosif nu se lăsă furat de nici un fel de visuri deosebite, pentru consolidarea prosperității sale în Egipt, unde el s'a folosit tot timpul de onoruri și slavă, ci și pe patul de moarte își îndreaptă privirile spre pământul părinților săi. Cel din urmă testament al său a fost același, ca și ultimul testament al tatălui său și anume, ca frații să scoată oasele lui din Egipt, când Dumnezeu îi va scoate din nou în Hanaan. El astfel s'a lepădat de Egipt și-și alege soarta lui Israil, s'a lepădat de prezent, ca să tindă spre viitor. „Și a murit Iosif de o sută zece ani“. Bunzen, pe temeiul unei idei preconcepute, după care cum că fizicește nu e cu puțință o așa lungime de viață, afirmă că „știrea despre viața de o sută zece ani a lui Iosif nu se poate considera adevărată sub raport istoric“, și determină singur numărul anilor vieții lui mai mult de cât ca la 78 ani¹⁾. Dar acum, față cu cunoștința întinsă

Coșciug pentru mumi.

1) „Locul Egiptului“, III, p. 342, trad. Engl.

a monumentelor istorice și a papiruselor, avem informațiuni și mărturii limpezi despre aceea, că egiptenii durată de o sută zece ani îl considerau cel mai obișnuit hotar de viață omenească. Și de oare ce această părere se poate urmări în curgerea de câteva veacuri ~ dela timpul morții lui Iosif, care a devenit proverb la egipteni, apoi nu este nimic improbabil, că această părere s'a format mulțămită acelui înalt respect, pe care-l nutreau egiptenii către marele lor binefăcător. În Muzeul Britanic inscripția, ce aparține unui demnitar al curții cu numele Racca, care a trăit în timpul domniei lui Ramzes cel Mare (în veacul XIV a. Hr.), glăsuiește în modul următor: „Mulțămită lui Onofris, celce mi-a dăruit odihnă în mormânt după o sută zece ani de viață pe pământ. În muzeul din Munchen, pe statuia unui sacrificator principal al lui Amon, care a trăit sub domnia faraonului Seti în veacul al XV-a a. Hr. inscripția coprinde o rugăciune despre aceea, ca Amon să dăruiască slujitorului său „o viață fericită de o sută zece ani“. Aceeași idee coprinde o altă inscripție din muzeul Britanic, săpată pe piatră neagră în loc de hieroglifice cu semne ierastice și datată cu anul 21 al domniei lui Amenofis III (în veacul XVI a. Hr.): ea vorbește despre fericirea făgăduită cu deosebire oamenilor virtuosi, în „acele zile, când ei se vor așeza în morminte după o sută zece ani de viață“. Aceeași părere despre hotarul vieții omenești printre vechii egipteni adesea se întâlnește pe monumentele descoperite. Așa, în papirusele, ce se păstrează în Muzeul Britanic sub denumirea de Anastase, găsim o adresă lingușitoare către un demnitar oarecare înalt. În această adresă se întâlnesc următoarele expresiuni: „Tu te apropii de preafrumosul Amenti (locul odihnei morților) fără gârbovire, fără slăbănogire. Tu trăiești de o sută zece ani pe pământ, dar membrele tale sunt încă puternice“. Aceste expresiuni ne amintesc de aproape descrierea morții marelui legiuitor al poporului lui Israil: „Moise era de 120 de ani, când a murit, dar vederea lui nu se întunecase și tăria într'însul nu se epuizase“ (Deuter. XXXIV, 7). Sunt și alte indicațiuni la același hotar de lungă viață omenească. Noi însă credem, că e de prisos a le mai înșira aicea, de oarece ele se referă la un period mai vechi al istoriei Egiptului și sunt instructive întrucâtva în alte împrejurări. Pe temeiul papirusului, găsit acum treizeci de ani în Teba, care astăzi se găsește în biblioteca națională din Paris, egiptologul Chabas ¹⁾, care ne dă o întreagă traducere a cu-

1) *Revue Archéologique*, 1858, pag. 1. Vezi deasemenea Lenormant, *Histoire*, vol. II, pag. 89.

prinsului lui, ne comunică următoarele: acest papirus este un tratat filosofic, scris de o persoană cu numele Ptagotep în timpul domniei faraonilor Aset și Inufu, regi din dinastia a IV, și prin urmare cu șase veacuri înainte de timpul lui Moise. Ptagotep este fiul cel mai mare al lui Aseta, și de oarece tatăl lui era încă viu, apoi el vorbește despre sine, că el „a ajuns o sută zece ani de viață la curtea regelui printre aristocrații țării”. Tatăl lui prin urmare în acest timp avea cel puțin o sută treizeci de ani, ba poate și mai mult. Și fiindcă timpul vieții lui se referă la periodul înainte încă și de Avraam, apoi noi putem conchide de aici, că în acea vreme hotarul vieții omului printre egipteni, ca și printre patriarhii biblici din același timp, era încă mult mai larg decât cum era pe vremea lui Iosif. Afară de asta egiptologul Mariette a arătat în descrierea gropnițelor, ce aparțineau primelor șase dinastii, că forma urării atuncea nu era așa, cum o găsim noi după Iosif, și anume exprimând dorința „de a dobândi odihna mormântului după o viață fericită pe pământ de 110 ani”, ci era următoarea: „de a dobândi odihnă după o fericită și lungă viață până la a dânci bătrânețe”, fără o indicare exactă a numărului anilor ¹⁾. Pe temeiul acestor date se poate cu temeinicie a presupune, că monumentele egiptene confirmă în totul istorisirea biblică referitoare la anii vieții lui Iosif.

Ca mare demnitar, el negreșit a fost îmbălsămat și pus într-o raclă deosebită în Egipt. Trupurile îmbalsamate ale prietenilor și demnitarilor lor egipteni de obicei le puneau și anumite cosciuguri de lemn și cu îngrijire le slobozeau în mormânt, sau le țineau în anumite încăperi ale caselor lor. Mumia lui Iosif a rămas în această stare până la eșirea Israelitilor din Egipt, apoi a fost luată de descendenții săi în Hanaan și în fine îngropată pe porțiunea de pământ din Sichem, cumpărat cândva de Iacov. Acolo mormântul lui este arătat și astăzi sub umbra muntelui Gheval ²⁾. Unii cercetători recunosc acest loc anume în acea porțiune, unde a fost înmormântat Iosif. Dacă e așa, atunci sub pătura de pământ trebuie să fi fost sarcofagul și înseși mumia lui Iosif, anume în acea formă, cum ea a fost pusă acolo acum de mai bine de 3000 de ani.

1) *Revue Archéologique*, 1868, p. 388.

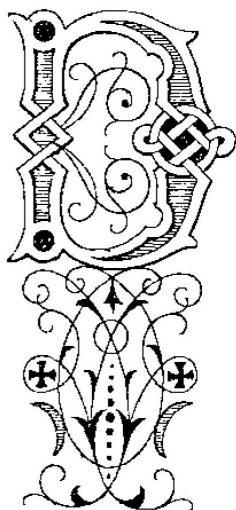
2) Thomson, *The Land and the Book*, pag. 473. *Trans. Soc. Bib. Arch.* Vol. II, pag. 80-82.

Plop argintiu în Palestina.

CAPITOLUL XXXVIII

AUTENTICITATEA ISTORIEI LUI IOSIF

descoperirile egiptologice, expuse mai sus, sunt atât de izbitoare în sensul confirmării istoriei biblice, încât involuntar au turburat și pe criticii, care până acum se refereau către unile din părțile acestei istorisiri negative. Pentru ca să-și mențină terenul de sub picioare, ei s'au văzut nevoiți să-și schimbe tactica și începură să tăbărescă asupra istoriei lui Iosif din altă latură. Acum se vedea deja imposibil de o a ataca așa, cum făceau vechii critici, ca de ex. Bohlen și Toux, care dovedeau că ea conține multe nepotriviri și inexactități. Egiptologia combătu în mod strălucit toate asigurările false de felul acesta. Acum s'a stabilit cu siguranță, că Facerea este credincioasă realității prezentate în toate punctele, și dacă există undeva erori, ce i se reproșau, apoi ele există nu în istorisirea biblică, ci în scrierile vechi și nouă istorice, care de obicei se preferau autorității biblice. Acum printre raționaliști aproape nu se mai întâlnesc deaceia, care n'ar recunoaște în istorisirea

biblică despre Egipt o reflectare cu totul exactă a vieții egiptene. Se poate chiar spune, că unii dintr'înșii au ajuns la o deplină turburare în fața acestor descoperiri. Când Ebers a redat în anul 1868 tomul întâiu al cunoscutei sale lucrări „Egiptul, și Pentateucul lui Moise“ apoi el a pus în fruntea lui următoarele cuvinte semnificative: „Nu fără turburare edau eu la lumină această grea lucrare. Partizanilor și prietenilor Bibliei eu fără îndoială le voi face unele servicii; dar pe de altă parte nu pot să ascund, că eu aș dori să susțin cea mai aspră critică. Eu propun, așa zicând, contra propriei mele dorințe, acelora cari ar dori să închid ușa cărții sfinte pentru critica liberă, multe de acelea ce vor fi pentru ei plăcute, pentru că eu arăt, că iertarea lui Iosif în special, chiar și în cele mai mărunte detalii, extraordinar de exact prezintă starea vechiului Egipt¹⁾“).

Astfel în Germania deja nu se mai dispută serios autenticitatea istoriei lui Iosif. Cu toate acestea, critica nu se decide încă să o recunoască ca operă a lui Moise și să admită, că ea este lucrarea unui autor, și de aceea recurge la alte noi presupuneri. Iată ce se spune în unul din ultimele comentarii nemțești la cartea Facerei. „Istoricul se vede a cunoaște bine obiceiurile, moravurile și concepțiile Egiptului, la dânsul nu se întâlnește nici un amănunt, care ar putea servi dovada contrarului; unele descrieri și indicațiuni sunt uimitor de adevărate și chiar uimitoare. E clar că în cursul petrecerii israeliților în Egipt această istorie a lui Iosif a căpătat o nuanță puternică egipteană, și dacă unele amănunte vor fi fost sau au putut fi uitate, apoi amintirea lor a putut să se îmbospăteze ușor în timpul regilor, mulțămită celor ce atunci au devenit direct cunoscute despre Egipt... Intre altele, nu se poate decide, întru cât autorul a descris starea Egiptului de pe timpul lui Iosif după o tradiție adevărată, și întru cât sub înrăurirea stărei următoare a Egiptului²⁾. Din această recunoaștere se vede, că critica nemțască admite în genere caracterul istoric al vieții lui Iosif, și în această privință ea servește drept oglindire a majorității scriitorilor germani, la care se poate enumera pe Ewald, Gitzig, etc. Dar unii scriitori cu toată evidența documentelor egiptene prezentate, continuă să se țină de negațiunea anterioară și merg până acolo, că neagă chiar existența lui Iosif. De asemenea părere se ține și scriitorul francez Jule Soury, care și-a exprimat nu demult părerile sale într'o serie întreagă de articole, care au dobândit o mare publicitate din cauza marei răspândiri a jurna-

1) Ebers, *Agypten*, p. XI, XII.

2) Dillmann, *Die Genesis*, 1875, p. 418.

lului¹⁾, ce i-a deschis paginile sale pentru aceste articole. În articolul său despre „Poveștile și romanele vechiului Egipt” el, între alte povești, a inserat și istoria lui Iosif, iubitul fiu al patriarhului Iacov. Chiar în primele rânduri el declară deadreptul: „e interesant să amintim subiectul și metoda câtorva romane sau a câtorva povești originale egiptene, cum sunt: „povestea despre doi frați”, „povestea prințului predestinat”, „romanul Setna” și „episodul grădinei de flori”, dar pe lângă acestea nu putem să uităm minunata legendă evreească despre Iosif, care se distinge printr-un stil imitat, dacă nu chiar egipteană²⁾. Dar la aceasta se poate mai înău de toate spune, că în istorisirea despre Iosif în realitate e mai puțin decât orice tocmai egiptenesc atât în formă, cât și în dezvoltarea ideii. Cea mai mare parte de acțiune, adevărată, se produce în Egipt. Tot ceea ce istoriseste Moise despre această țară, se distinge prin o uimitoare exactitate, dar toate acestea n’au deloc stil egiptean și nu numai nu dovedesc, că istorisirea lui Moise este o poveste, ci din potrivă dovedește, că asta este o istorie autentică. Se poate oare de ex. închipui o deosebire mai mare de ton și concepție filosofico-religioasă, decât care se află între istorisirea cărței Facerea despre Iosif și „Povestea despre cei doi frați”, arătată de noi mai sus?— Dacă deci critica modernă franceză continuă să exprime astfel judecăți inconștiente, apoi în aceasta nu se poate să nu vedem o prevenire vizibilă, care nu vrea să-și deschidă ochii și să privească direct în față adevărul, ci continuă să urmeze orbește tezelor critice, exprimate mai înainte. Între altele într-o asemenea prevenire vizibilă nu se poate a nu vedea influența asupra celei mai noi critice franceze din partea lui Renan, care, cum s’a arătat mai sus, rămânând de mersul înainte al științei, continuă să perziste în concluziile sale anterioare, atrăgând la susținerea lor cu toate adevărurile și neadevărurile și pe tinerii săi adepți. Dar e de remarcat, că, cu toate silințele criticii negative de a combate autenticitatea istorisirii biblice, veracitatea ei se arată prea izbitoare, ca să se poată întuneca cu oarecare întorsături a pretenției erudiției, și ea străbate la lumină chiar și în scrierile criticii negative.

Așa, din punctul de vedere chiar al lui Sury, vânzarea lui Iosif în Egipt în calitate de rob; demnitățile ce el a îndeplinit în casa lui Potifar; purtarea femeii stăpânului lui față de dânsul și propria lui purtare; visele lui faraon și explicarea acestor vise:

1) *Revue des deux Mondes*, pe 1875

2) *Revue des deux Mondes*, 1875, p. 791.

toate acestea se află cu totul în limitele probabilității istorice și pozitiv nu se poate nega nici o onorabilitate, numai dacă se exclude, după dânsul, un fenomen, (de asta se va spune mai la vale), care s'ar afla în contrazicere cu toate cele ce ni le mărturisesc monumentele și arheologia vechiului Egipt. Înălțarea neobișnuită a lui Iosif după ce a tâlcuit visele lui faraon prezintă oare mai multe șanse pentru critica negativă? Nici decum nu. Tot ce se istorisește despre foametea, de care a suferit Egiptul deopotrivă e în acord cu datele istoriei. Astfel, după conștiința criticei înseși, toată baza istoriei lui Iosif își găsește deplină justificare pe monumente și papiruse, și se confirmă în totul de cercetările egiptologilor, cu toate atacurile criticei. În vederea acestui lucru, noi suntem în tot dreptul să zicem împreună cu Ebers, că „pretutindenea întâlnim o uimitoare exactitate a Bibliei în în toate amănunțimile pe care ea ni le dă relativ de Iosif (și anume vânzarea lui în Egipt). În tot episodul acesta, se poate adăoga, ca și în ceialaltă parte a istoriei lui, noi absolut nu întâlnim nimic, ce nu ar găsi cea mai strictă corespundere la curtea lui faraon, în cele mai bune timpuri ale monarhiei“ ¹⁾.

Dar nici asemenea adevăruri ale savanților specialiști nu sunt încă îndestulătoare, ca să convingă critica necredincioasă. Văzându-se constrânși să recunoască baza istorică a istoriei lui Iosif, ei cu toate acestea își caută eșire din această situație dificilă și o găsesc într'un anumit metod logic. După părerea criticei, această fidelitate generală a istoriei lui Iosif proprie realității istorice a Egiptului n'ar vorbi deloc pentru realitatea istorică a înseși istoriei, de oare ce vreun scriitor oare care contemporan, inteligent și cult, a putut foarte ușor să alcătuiască o legendă adevărat închipuită pe bază curat istorică. Această teză imediat își demască artificialitatea sa, dar critica se folosește de ea, pentru ca să împingă alcătuirea povestirii cu câteva veacuri mai târziu de evenimentul înseși într'o epocă, pe care dealtmintrelea ea nu se hotărăște să o determine mai exact. Ea să mărginește numai la aceea, că raportează redactarea istoriei lui Iosif într'o epocă de după împărțirea poporului ales în două regate, și la timpul devenirii regatului lui Israil ca dușmănos regatului lui Iuda. Așa Sury atribue această istorie unui povestitor sau la mai mulți povestitori din tribul lui Efraim. Dar se poate oare presupune serios, îl întrebăm noi, ca israeliții „povestitori“, care au trăit departe de Egipt și după trecere de atâta vreme după epoca, la care referă ei evenimentul, oameni cari negreșit nu puteau citi heroglifile sau papirusele, care în genere nu aveau

1) Ebers, Aegyten, p. 285.

nicio idee de critica istorică, — se putea oare, întrebăm, presupune serios, ca niște astfel de oameni să fi fost capabili să descrie cu uimitoare exactitate și fidelitate moravurile, obiceiurile și în general viața faraonilor și a supușilor lor? Numai relativ de Biblie își și pot îngădui oamenii asemenea presupuneri atât de ciudate. Se știe, că povestitorii și chiar istoricii, care au avut prilej să povestească despre evenimente îndepărtate de dânsii după loc și timp, nu odată au făcut, înainte de cercetarea istorico-critică a timpului nostru, o mulțime de anahronisme, erori și inexactități și geografice și istorice de tot felul. Cu adevărat, e greu de arătat o minune mai izbitoare de cât aceea, ca un oarecare scriitor „din regatul de nord al Palestinei“, un povestitor efremit, să fi putut scrie povestea sa departe de Egipt și după mult timp de la epoca descrisă, ne îngăduind nici cea mai mică eroare contra stării reale a țării nevăzute de dânsul și a unui popor cu totul strein de el. Și că exactitatea istorisirii biblice la descrierea Egiptului în adevăr e mare și uimitoare, asta se vede din aceea, că chiar și un astfel de critic mărunț, ca Sury, care a studiat întreg acest obiect cu o evidentă idee preconcepută, n'a putut arăta nimica, decât o singură greșală (și aceea îndoealnică) de amărunțimi. Trebuie să recunoaștem, că aceasta-i tare puțin, mai puțin decât el însuși a admis în scurta sa scriere, unde se întâlnește câteva erori vădite în amărunțimi, deși el a fost înarmat cu toate resursele criticei savante și ale arhiologiei¹⁾. Dar mai vom vedea îndată, că e cu totul închipuită și cea unică greșală, pe care el, după părerea lui, a găsit-o în istorisirea biblică.

Dar ce a putut în cazul acesta să îndemne pe autorul „Poveștii Vechiului Egipt“ să presupună un lucru care face situația lui atât de improbabilă și anume, că istoria lui Iosif a fost scrisă abea după Roboam de un oarecare efremit? Nu rezultă oare aceasta numai din dorința de a nega autenticitatea Pentateuhului și astfel să aducă o lovitură creștinismului? N'am voi să credem a-

1) Observăm în treacăt, că savantul critic îmbracă pe Iosif în Egipt în cea haină pestriță, pe care i-a cusut-o cândva tatăl său, deși se știe că cea haină au desbrăcat-o de pe dânsul frații și, muind-o în sângele unui ed (Fac. XXXVII, 34), ca să facă pe Iacov să creadă, cum că o fiară a sfâșiat pe fiul său, și o trimise în această stare tatălui său. „Iosif a fugit“, zice Sury, „lăsând în mâinile femeii lui Potifar haina sa, — cea renumită haină, care deja stărnise gelozia fraților săi și care l-a făcut să-l vândă în robie“. (Etudes historiques, p. 165). Dar prin ce minune această „vestită haină“ se afla iarăși pe Iosif, după ce ea fusese înapolată lui Iacov? (Fac. XXXVII, 33). În ce chip înseși această haină a putut-o purta Iosif până atunci, când ea ar fi fost lăsată în mâinile femeii lui Potifar? Iaca așa-i critica „erudită“, care silește în tot felul să sdruncine încrederea în exactitatea istorisirii biblice.

ceasta, dar cum se explică cu toate acestea, când întâlnim toate aceste improbabilități și asemenea contraziceri? Ce se atinge de dovezii, apoi nici n'avem ce cere. Autorul se mărginește la declarația generală: „Acum se admite, că un scriitor evreu a redactat cartea Facerei și celelalte cărți ale Pentateucului, împreunând între ele adesea printr'un mijloc al artei mozaicului poveștile, extrase din două mari izvoare: din cartea despre originea lumii și dintr'un alt izvor vast, care poate el însuși fi redus la două elemente“. Cine anume admite aceasta, aceasta e evident dela sine însuși, aceștia s anume rașionaliștii nemți, cari nu recunosc nici de cum nimic supranatural și pe care nu-i iau ca serioși nici chiar în Germania, dar care, cum e Berenschtein, au săvârșit în ochii lui Sury fapte de mare merit, descoperind cum că în istoria patriarhilor și a fiilor lui Iacov nu-i nimic alta, decât simbolurile luptei dintre sanctuarele Ierusalimului și a Betelului! Dar înșfârșit chiar, dacă autorul istorisirii despre Iosif a fost efremit, de aicea n'ar urma nici decum încă, cum că istorisirea lui este o poveste născocită, de oarece înseși critica cărcotașe admite, că Facerea e alcătuită cel puțin după niște vechi documente, iar adevărata istorie se poate scrie și după trecere de multă vreme după evenimente. Pecând scriitorul istorisirii despre

Un vechiu monument egiptean.

Iosif nu vorbește nicidecum ca mitolog. În loc ca să proslăvească pe israeliți, cum s'ar fi putut aștepta dela omul, ce s'a despărțit de regatul lui Iuda, el atribue iudeilor mari însușiri, ceea ce niciodată n'ar fi făcut un mitolog; și cu totul din contra, el proslăvește numai pe Iuda, pe acel Iuda, care, după închipuirea rașionaliștilor, era obiectul ales al autorului istorisirii, dar căruia el în realitate îi rezervă cel mai nobil rol.

Iuda anume, după această istorisire, s'a împotrivit intenției de a ucide pe Iosif și Iuda a fost eroul uneia din cele mai frumoase scene, anume al aceia, unde el și-a exprimat dorința să rămână captiv în locul lui Veniamin. Putem fi încredințați, că până și cel mai împetrit rașionalist nu poate să citească fără adâncă mișcare vorbele, pe care acest presupus efremit le-a pus în gura lui Iuda (Fac. XXXVII, 26; XLIV, 14-34). Sury a uitat să pomenească de aceste vorbe, dar ele se află în Biblie și numai adevărul ar fi putut vorbi așa prin gura scriitorului efremit, de cumva acesta a existat cândva.

După acestea te miră de ar mai trebui chiar și numai să mai pomenim acele dovezi, pe care le aduce în folosul său autorul „Povestei vechiului Egipt”, de oare ce ele nu merită nici măcar să fie combătute. Dar noi le aducem, ca să arătăm, ce fel sunt ele. „Istoria lui Iosif”, zice el, „redactată de câțiva scriitori efremiți, care posedau talent superior cărturarului Enna, era numai una din legendele populare ale regatului Israelit. Se știe, că prorocii nu fac nici o aluzie la această istorie, ceea ce ar fi foarte de mirare, dacă ei ar fi văzut într'insa altă ceva, iar nu un basm lingușitor pentru tribul lui Efreim. De la noi nu-i în drept să ceară mai multă credință în ea, decât a arătat în această privință Isaia. Tăcerea prorocilor relativ de istorisirea biblică despre Iosif criticului i se pare vrednică de mirare și el se silește să tragă dintr'insa dovadă pentru negarea înseși autenticității istoriei lui Iosif. Dar ajunge cea mai simplă cugetare, ca să vedem toată nețemeinicia unor asemenea concluziuni. Dacă prorocii în genere s'ar fi ocupat cu povestirile istorice din viața strămoșilor poporului lor, atunci tăcerea lor despre Iosif ar putea avea oare care importanță; dar cei de mirare, dacă ei nu vorbesc despre acei strămoși, despre care ei nici n'au avut prilej să vorbească? Dacă s'ar fi dovedit că Isaia în adevăr nu credea în istoria lui Iosif, atunci cu aceasta am putea conveni; dar când Sury spune, că „nu se poate cere dela dânsul mai multă credință, de cât a avut într'insa Isaia”, apoi el afirmă un lucru, pe care el nu-l știa. Prorocii, afirmă el, n'au văzut în tot ceea ce cartea Facerei istorisește despre Iosif, nimic alta decât „un basm lingușitor pentru ambiția tribului lui Efraim”. Dacă aceasta ar fi fost părerea lor, ei negreșit n'ar fi zăbovit să declare limpede aceasta în reproșurile lor, cu care ei așa de adese au avut prilej să se adreseze către tribul lui Efraim. În genere însă însăși afirmațiunea aceasta, luată în întregime, e cu totul falsă, și de aceasta criticul s'ar fi convins ușor însuși, dacă ar fi studiat serios Biblia. Adevărat, Isaia nu numește pe Iosif pe nume, dar el amintește de strămutarea lui Israel în Egipt, unde a fost chemat de Iosif¹⁾. Prorocul Iezechiel amintește expresiv o împrejurare din viața lui Iosif²⁾. Cărțile istorice mai mult decât odată confirmă faptele istorisite în cartea Facerei. Cea din urmă mărturisește că Iosif, înainte de moartea sa, a luat dela frații săi jurământ, că ei vor scoate oasele lui în pământul făgăduinței, când ei vor trebui

1) Is. LII, II; Fac. XLV, 13; XLVI, 6.

2) Iezec. XLVII, 13; comp. Fac. XLIX, 4.

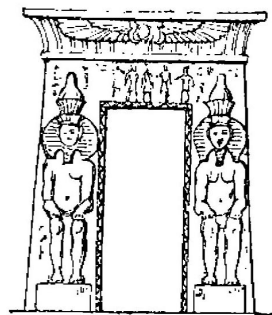
să părăsească Egiptul. Cartea Eșirei istorisește, că israeliții în adevăr le-au scos în clipa eliberării lor, și în cartea lui Iisus Navi citim, că ei le-au îngropat în Sichem ¹⁾. Această împrejurare merită cu atât mai multă atențiune, că ea totdeauna a prezentat israeliților o dovadă pipăibilă a existenței lui Iosif, rămășițele căruia ei le păstrau în mormântul ce le era tuturor văzut. Scriitorii sacri astfel au vorbit despre Iosif ordecâte ori li s'a prezentat prilej pentru asta. În unul din Psalmi, care generalizează istoria primitivă a lui Israil, se prezintă chiar o schiță a vieții fiului Rahilei: „Dumnezeu“, se zice acolo, „a chemat foametea pe pământ; fiecare paiu de grâu l-a nimicit. A trimis înaintea lor un om; Iosif a fost vândut rob. A strâmtorat în obezi picioarele lui; în fer a intrat sufletul lui, până s'a împlinit slava lui, slava Domnului l-a cercat pe dânsul. Trimis-a regele și l-a deslegat, stăpânitorul popoarelor a trimis și l-a eliberat pe dânsul. Pusul-a stăpân peste casa sa și cârmuitor peste toate posesiunile sale, ca el să învețe pe boerii lui după sufletul său, și pe bătrânii lui să-i învețe înțelepciunea. Atunci a venit Israil în Egipt, și s'a strămutat Iacov în pământul lui Ham“ (Ps. CIV, 10-23). În ce chip deci, după o așa de limpede expunere a istoriei lui Iosif în psalmi, se poate spune, că „prorocii nu fac nicio aluzie la această istorie? Așa poate vorbi numai critica oarbă în fața adevărului.

Să întoarcem o deosebită atențiune asupra cuvintelor din psalmul citat: „El a trimis înaintea lor un om“. Aceste cuvinte sunt interesante într'o privință, care merită deosebită atențiune. Ele ne dau în adevăr a înțelege, că istoria lui Iosif nu ne prezintă nici decum vreo intercalare inserată artificial în istorisirea generală a cărții Facerea. Robia lui și înălțarea lui în Egipt explică unul din cele mai însemnate evenimente din viața poporului Israelit, adică strămutarea lui în țara Egiptului; aceste fapte deosebite se leagă strâns deasemenea cu istoria generală și ne dau cheia ei. Chiar dacă noi n'am avea alte dovezi a realității istoriei lui Iosif, apoi și atunci în aceste semnificative rânduri ea s'ar confirma cu destulă putere convingătoare pentru orice cititor sincer. Moise se oprește mult asupra amănuntelor vieții fiului Rahilei în Egipt din cauza a celei profunde impresiuni, pe care a produs-o ea asupra sufletului tuturor fiilor lui Iacov, și din cauza acelei influențe, pe care ea a avut-o asupra viitorului lor; el fără îndoială ar fi putut să o prescurteze, dar înseși extinderea istorisirii ne arată, că dacă ea a că-

1) Fac. I, 24; Fș. XIII 19; I. Nav. XXIV, 32.

pătat asemenea proporții, apoi asta pentru că amintirea tuturor acestor fapte era încă vie în amintirea tuturor. Negreșit, criticii pot să afirme, că deși prin istorisirea despre Iosif se explică un întreg period important, din istoria poporului israelit, cu toate acestea ea este numai o simplă poveste. Dar ca să aibă îndrăsneala să apară cu asemenea teme paradoxale, trebuie să fi pierdut cu desăvârșire din vedere, că fără Iosif evreii niciodată n'ar fi părăsit țara Hanaanului, niciodată nu s'ar fi strămutat în Egipt, niciodată n'ar fi stăpânit pământul Gesem, unde nu demult însuși numele lor se afla pe monumente; nu trebuie uitat, că dacă mai târziu ei au fost prigoniiți, apoi asta pentru că s'a ridicat altă dinastie, care nu cunoscuse pe Iosif, – cu alte cuvinte, o dinastie indigenă, care reușise să isgonească dinastia streină, dinastia hicșilor, căria aparținuse regele, care ridicase pe Iosif până la situația de prim ministru; trebuie să uiți, că acești efremiți, de care ni se vorbește atâta, și trag numele lor de la însuși numele lui Iosif, și că dacă doi fii ai lui Iosif, Efreim și Manase a devenit fiecare căpetenie a câte un trib deosebit în Israel după privilegiu, exclusiv, care n'a fost dat nici unuia din ceilalți fii ai lui Iacov, apoi neapărat trebuie să fi existat o pricină pentru acest privilegiu. și această pricină n'a putut fi decât istoria lui Iosif, cum se istorisește ea în Biblie. Toate acestea sunt fapte neîndoelnice, adevărate și de necombătut, și nici un sofism, nicio negare, oricât de îndrăsneață sau nebună ar fi, niciodată nu le poate zdruncina.

De îndată ce așa de solid este stabilită veracitatea istorisirii cărței Facerea, apoi chiar în cazul acela, când raționaliștii ar reuși să observe vreo eroare printre amărunchime la expunerea istorisirii, ce ar urma din asta din punct de vedere istoric și critic, care numai pe noi ne ocupă aicea? Absolut nimica. Celce descopere câteva inexactități de ex. în „Istoria imperiului” a lui Tier, prin asta nu va dovedi nicidecum, că întreagă această „istorie” este o simplă poveste și că Napoleon I n'a existat niciodată. Din o singură eroare singura tecă nimenea nu este în drept să conchidă că toată istorisirea este falsă. Erorile în detalii, care, după declarația lui Sury, le-ar fi descoperit el în cartea Facerei, nu pot nici decum să dovedească falsitatea ei; dar la o cercetare mai îngrijită chiar și aceste erori descoperite de dânsul se dovedesc o simplă născocire a imaginației lui. Singura eroare,

Ușă antică
(depe un mormânt egiptean)

în înțeles propriu al acestui cuvânt, pe care el ar fi observat-o, se coprinde în atribuirea de către Iosif lui faraon terenurile întregului Egipt în timpul foametei. Dar aceasta e o astfel de eroare, care, după cum am văzut mai sus, se confirmă în totul de împrejurările istorice a lucrului. Altă inexactitate, observată de dânsul în istorisirea biblică, s'ar coprinde în aceea, că stăpânul lui Iosif, Potifar, se numește în această istorisire „sarîs“, adică „eunuc“. Apucându-se cu bucurie de acest fapt, criticul declară solemn, că eunuci nu existau deloc în Egipt. Dar aceasta e o eroare la fel, ca și cea făcută de dânsul mai sus, pentru că existența eunucilor în Egipt poate fi dovedită cu siguranță pozitivă ¹⁾.

După acestea, te miră de ar face să mai supunem cercetărilor păreri critice ale lui Sury, dacă aceste născociri critice nu s'ar fi găsit loc într'un jurnal foarte răspândit, nu numai în Franța, ci și în străinătate. „Noi avem aicea“, zice el, „o dublă poveste“ despre evenimentul principal din viața lui Iosif: pe de o parte, după sfatul lui Ruvim, el a fost aruncat într'o groapă, scos de acolo de negustorii madianiți, care sosise din Galaad dus în Egipt și vândut lui Potifar, eunucul lui faraon, căpetenia temniței statului. Pe de altă parte, după sfatul lui Iuda, iubitul fiu al lui Iacov a fost vândut cu 20 siclii de argint ismaeliților, care l-au vândut unui oarecare egiptean, iar nici decum casei fortificate, și femeia acestui egiptean s'a încercat să momească pe Iosif ²⁾. Aicea evident se repetă obișnuitele apucături ale criticei raționaliste germane, care de mult era slăvită prin cuprinsul său nemărginit la desecarea Pentateucului. Dar poate fi oare ceva mai ușor, ca împreunarea și împăcarea acestor fapte, după părerea criticilor, contradictorii? Frații lui Iosif, orbiți de ură, nu ar fi ezitat la început nici să ucidă pe fratele lor: ei voiau să-l ucidă, pe când Ruvim, care nutrea dorința tainică să-l scape, îi înduplecă să nu verse sângele lui, ci să-l arunce într'o fântână sacă, unde să moară de foame, Iuda, cuprins de groază la simplul gând despreastă crimă, convinge pe frați să scoată pe fratele lor mai mic din fântână și-i sfătuie să-și răsbune pe el nu prin ucidere, ci prin vânzarea lui în robie. Unde-i aicea contradicția? Versetul 28 din cap. XXXVII, a cărței Facerea dovedește, că madianiții sau ismaeliții sunt numai două numiri a unui și aceluiași trib, în care caz cuvântul „ismaeliți“, fără îndoială, era numirea comună pentru ei, care se întrebuința pentru desemnarea fără deosebire a tuturor no-

1) Despre existența eunucilor în Egipt mărturisesc numeroase monumente.

2) *Revue des deux mondes* anul 1875, pag. 803.

mazilor pustiului. Domnul, căruia Iosif a fost vândut, totdeauna se numește Potifar și eunuc, „căpetenia gardei“ ¹⁾). Din asta pozitiv devine greu de înțeles, în ce chip autorul „Poveștilor vechiului Egipt“, a descoperit în el două persoane deosebite.

În vederea tuturor acestora suntem în drept să afirmăm, că toate atacurile îndreptate contra autenticității istoriei lui Iosif nu au niciun temei. În cărțile sfinte nu se află asemenea parte, unde adevărul ar păși cu așa strălucire, și cu așa invincibilitate. Toate amărănțimile dintr'însa sunt atât de exacte, atât de conforme cu datele egiptologiei, încât e pozitiv imposibil, ca ele să fie născocite de vreun evreu, și cu atât mai puțin ca ele să fie scrise de vreun israelit, care n'a crescut și n'a fost educat în Egipt. Dacă prejudecățiile nereligioase n'au fost mai puternice decât mintea înseși, atunci ce critic, observând această miraculoasă corespundere a istorisirii biblice cu descoperirile egiptologiei, n'ar exclama: „această istorie, evident, e scrisă de un fiu al lui Avraam educat în Egipt, la curtea lui faraon“. În realitate niciodată o simplă călătorie în Egipt n'ar fi putut să comunice autorului cărței Facerea cunoștinți așa de exact a tuturor drepturilor și obiceiurilor țării. Pentru a căpăta asemenea cunoștință, e cu totul insuficient să trăiești între felahi; era nevoie de trăit în apropierea regilor, ca să descrii așa obiceiurile și moravurile curții. Dintre toți israeliții, ce ne sunt cunoscuți, numai singur Moise a corespuns condițiilor cerute, și el le-a îndeplinit cu toată desăvârșirea. Nu avem noi oare în asemenea caz dreptul să conchidem, că Moise anume a scris istoria lui Iosif, cum se și confirmă aceasta de tradiția universală a mii de ani întregi?

Pentru a eși din această dificultate, Dillmann indică între altele acele raporturi, în care evreii au putut să se afle în Egipt pe vremea regilor de după Solomon. Dar el scapă la aceasta din vedere, că asemenea raporturi vremelnice n'au putut da acele cunoștințe adânci despre țară, care se presupun de cartea facerii. În aceea epocă, când, în absența gramaticilor și dicționarelor, de care nu aveau nici măcar idee, era așa de greu a ști limba egiptenilor, și când însuși scrisul lor era o taină de nepătruns pentru străini, prin ce minune un israelitean depărtat ar fi putut cu așa desăvârșire să pătrundă în toate tainele civilizației lui faraon? Chiar un om așa de mare, ca Herodot, părintele istoriei, care a călătorit în Egipt în scopul de a studia moravurile

1) Saris, sar hattabbohim.

și legile acestei țări, și acela s'a înșelat, și s'a înșelat nu odată. În ce chip dar un israelitean un efraimitean, sau un altul oare care, care evident nu avea chiar intenția deosebită să scrie istoria Egiptului și să vorbească despre această țară numai sub formă de aluziuni, — în ce chip zic, numai el, dintre toți vechii scriitori, n'a căzut nici într'o eroare? Dacă Moise este autorul cărții *Facerea*, atunci totul se explică fără greutate; în oricare altă ipoteză toate acestea rămân inexplicabile. Să nu ni se arate la povestea arheologică sau la roman. Povestea arheologică în această epocă este un curat anahronism. Pelângă aceasta imaginația povestitorului în asemenea caz nu se garantează nici decum contra erorilor. N'ai decât numai să citești de exemplu povestea *Sethos*, alcătuită de abatele Terrason în veacul trecut¹⁾, și îndată se va vedea, în ce erori cad chiar și membrii primelor societăți savante, când ei s'au încercat să vorbească în absență despre Egipt. Chiar astăzi după toate descoperirile făcute, în veacul nostru, nu e nimic mai greu decât alcătuirea povestei arheologice din viața egipteană. Trebuie să fii astfel de savant neamț-egiptolog, ca Ebers, cu totul dedat citirii hieroglifelor și care de câteva ori călătorise în Egipt, ca să scrie astfel de povești, ca „Fata faraonului egiptean” sau „Uarda”, și cu toate acestea, chiar și în aceste povești nu se poate a nu observa o serie întreagă de erori, deși numai în acea privință, că în ele pe terenul Egiptului se strămută idei și pasiuni de ale neamului nostru. Dar cine poate afirma serios, că asemenea egiptologi și arhiologi au existat printre poporul israelitean după timpurile lui Solomon.

Astfel orce om cu idei nepreconcepute are toate temeiurile să recunoască aceea, ce afirmă tradiția universală, și anume, că alcătuirea *Pentateucului* aparține lui Moise, și numai aceasta poate servi drept explicarea cea mai simplă și mai satisfăcătoare a faptului, pentru ce în istoria lui Iosif cu așa desăvârșire și cu așa exactitate se reproduce viața egipteană în toate amărănțimele ei, cum se confirmă aceasta tot mai mult de cercetările moderne și de descoperirile cele mai nouă.

1) *Sethos, histoire au vie, tirée des monuments, anecdotes de l'ancienne Egypte*, anul 1731, 3 vol. în 12. Abatele Ferrason (1670—1750) a fost profesor de filosofie greacă și latină în colegiul francez, membru Academiei franceze și al Academiei de științe.

Ramură de maslin înflorită.

CAPITOLUL XXIX

VIAȚA LĂUNTRICĂ ÎN EPOCA PATRIARHALĂ

u moartea lui Iacov și a lui Iosif se încheie epoca patriarhală a istoriei biblice. Particularitatea ei distinctivă a fost comunicarea directă și nemijlocită a patriarhilor adevărată a căpeteniilor principale și a părinților neamului ales (Patriarh-părinte-căpetenie) cu Dumnezeu și cărmuirea poporului de către ei pe baza acelor temeuri și pravile morale nemijlocit comunicate, care se recunoșteau deja de toți, deși nu erau cunoscute într-o legislatură formală, afară decât în liniile primitive ale ei în „legile lui Noe”. Aceasta a fost experiența cărmuirii morale părinți-tești în forma sa cea mai bună și mai simplă.

În istoria epocii patriarhale apar vădit trei trepte deosebite în raporturile lui Dumnezeu cu oamenii. După căderea strămoșilor și pierderea de către ei a stării fericite primitive de nevinovăție, Dumnezeu, dându-le făgăduința unui viitor izbăvitor, le-a lăsat libertatea de a alege sau supunerea smerită sau împotrivire păcătoasă față de El. Deja la primii fii ai lor vedem despărțirea: dreptul Avel suferă moarte martirică dela necredinciosul Cain; după aceea descendenții acestui din urmă capătă vădit precumpănire peste urmașii credincioși ai lui Sif și primul period se termină cu corupția generală, care a făcut inevitabilă grozava pedeapsă a întregii omeniri prin potop. După potop a

fost încheiat de Dumnezeu un nou așezământ cu dreptul Noe, că cu protopărințele nouei omeniri, și lui i-a fost făgăduită îndelunga răbdare a lui Dumnezeu până la sfârșitul veacurilor. Dar tocmai din pricina acestei îndelungate răbdări păcatul s'a cuibărit iară în lume, se ivi în oameni o strașnică nădăjduire în sine, cări prin zidirea „turnului pânăla cer“, voiră să-și exprime disprețul lor față de ceruri. Planul a fost distrus și popoarele au fost risipite; dar aceasta a dus la uitarea lui Dumnezeu de către oameni și în locul adevăratei religii pretutindenea s'a instaurat idololatrie groșolană. Atunci pentru păstrarea religiei celei adevărate și marea făgăduință, legată de dânsa, despre Isbăvitorul lumii, Dumnezeu alege un nou drept, ca să-l facă protopărinte al neamului ales, având a păstra în el adevărata credință.

Acest așezământ cu Avraam prezintă a treia treaptă în istoria epocei patriarhale și ea se distinge prin dese arătări și făgăduințe a lui Dumnezeu protopărinților și capilor neamului celui ales. În aceste arătări se lămurește treptat natura lui Dumnezeu, Care se înfățișează nu numai Dumnezeul lui Avraam, Isac și Iacov, ci „Dumnezeul cel Atotputernic“ (Fac. XVII, 1; XX\ III, 3: XXXV1), „Judecătorul a tot pământul“ (Fac. XVIII, 25), iar în numeroasele făgăduințe capătă deplină dezvoltare marea idee despre viitorul Răscumpărător, ca sămânță, prin care se vor binecuvânta toate popoarele (Fac. XXII, 18). Odată cu aceasta și înseși viața patriarhilor, după înălțimea și curățenia credinței lor, după neconținută conducere a Providenței dumnezeiești, ne prezintă un model așa de înalt, educative realizări a virtuților înalte, încât prin aceasta ea a căpătat o importanță neînchipuitoare în raport cu multe taine din soarta viitoare a economiei dumnezeiești în lume. Așa nașterea fără de sămânță a Mântuitorului în mod preînchipuitor s'a arătat în nerodirea Sarei și Rebecăi; unirea în El a fetei dumnezeiești și omenești s'a preînchipuit prin scara, văzută de Iacov; pătimirile Lui, suferite de Dânsul dela poporul său, dar care au devenit apoi izvorul binecuvântării pentru toată omenirea și au preînchipuit prin întâmplările lui Iosif; moartea lui de cruce și învierea s'au închipuit în jertfa lui Isaac; preoția lui veșnică s'a închipuit prin Melhisedec; diferitele stări ale legii și harului s'au preînchipuit prin Ismail și Isaac; harul dat păgânilor, dar pierdut de iudei s'a preînchipuit în binecuvântarea lui Iacov și Isav, etc. Toată epoca aceasta cu măreții ei reprezentanți este oglinda preînchipuitoare, în care vădit s'a reflectat soarta viitoare a bisericii și a lumii.

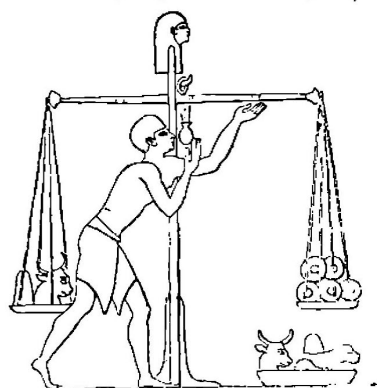
Credința patriarhilor și-a găsit expresia ei exterioară în cult. Dar cultul în această epocă nu căpătase încă formele precise și consta mai ales în aducerea de jertfe pe prima piatră întâlnită, deși în același timp de îndată ce a devenit jertfelnic, căpăta însemnătate sfântă și pentru timpurile următoare, așa că ea se alegea pentru aducere de jertfe și de către patriarhii următori cu preferința față de alte jertfelnice și servea de loc pentru deosebite arătări, cum a fost de ex. jertfelnicul din Betel. Insuși jertfelnicul pentru slujba sfântă se sfințea prin turnare de untdelemn și la săvârșirea slujbei dumnezeiești se pășea cu o deosebită pregătire, care consta în spălarea corpului și schimbarea hainelor (Fac. XXXV, 2). Prin deosebite făgăduințe s'a dat unor jertfelnice cu deosebire o însemnătate sfântă în sensul de „Casa lui Dumnezeu“, adică oarecum de templul, la întreținerea căruia să plătea zeciuială din avere (Fac. XXVIII, 20-22). Depe vremea lui Avraam s'a introdus un deosebit ritual, ca mijloc de intrare în biserica Vechiului Testament, anume ritualul tăerii împrejur, care ca taină însemna curățirea de păcătoșia și necurățenia anterioară, preînchipuind în același timp tăerea împrejur interioară sau omorirea omului trupesc și nașterea celui duhovnicesc.

Inseși viața patriarhală a neamului celui ales se păstra prin păzirea unor anumite hotăriri sau pravile. Toată bogăția făgăduințelor se transmitea după dreptul întâiei nașteri, primit prin o deosebită binecuvântare, se păstra prin sfințenia căsătoriei și se respingea orice amestec cu închinătorii de idoli (Fac. XXXIV, 7, 13, 31; XXXVIII, 24; XXVI, 34, 35; XXVII, 46; XXXVIII, 1, 6-9). Supunerea și respectul față de părinți se considerau virtuțile înalte și principale, ce apar vădit în istoria acelor persoane care s'au supus pedepsei și cercetării pentru călcarea lor (Ham.) Viața familială în genere se distingea prin simplitate primitivă; inseși căsătoria purta caracterul celei mai depline neprefăcătorii și se încheia cu binecuvântarea și poava părinților, deși în același timp sunt cunoscute și exemple de căsătorii din capriciu (de exemplu căsătoria lui Isav), care au dus la certuri familiare și la nemulțămiri. În același timp viața patriarhală și în genere nu e străină de exemple, când păcatul original se manifestă într'o dominațiune vădită a trupului, ce ducea la abaterea dela rânduețele anterioare dumnezeiești. Aceasta o vedem chiar și la astfel de persoane mari și sfinte, ca Avraam și mai ales la Iacov, dintre care cel întâiu afară de femei a avut țiitoare (deși acest concubinaj a rezultat din impulsziunea evlavioasă de a avea moștenitori ai celor mai bune făgăduințe), iar al doilea a fost cu două

femei, din care pricină a și suportat grele încercări, ca urmări firești ale acestei abateri dela legea primordială a vieții (monogamia).

În sfera civilă a domnit deplin forma patriarhală de cărmuire. Ea consta în aceia, că autoritatea în conducerea tuturor treburilor civile se concentra în mâinile capului familiei sau a neamului. Patriarhul, în calitate de cap al familiei, era în același timp și singurul hotărâtor a tuturor chestiunilor, ce se iveau între membrii familiei sale sau ai neamului. El dispunea în totul de soarta copiilor săi și a casnicilor săi, făcea judecata și pedepsea, avea dreptul de viață și de moarte (Fac. XXXVIII, 24), și în caz, de primejdie de dinafară, era comandantul (ca de ex. Avraam), căruia i se recunoștea dreptul de război și pace. Dar toate aceste drepturi și îndatoriri nu aveau încă un caracter complet determinat și toate decurgeau numai din situația naturală de părinte al familiei, obligat să se îngrijească de apărarea și buna stare a neamului său.

Aicea noi vedem omenirea oare cum în copilăria ei. Patriarhii sunt păstori pașnici, care se mută dintr'un loc în altul pentru căutarea de pășuni mai bune, și singurile animale de transport le servesc cămilele și asinii. Calul li era încă necunoscut, dar spre binele lor, de oarece cu apariția calului la triburile păstorești totdeauna se desvoltă înclinațiunea spre incursiuni și prădăciuni. Agricultură era încă puțin desvoltată și alcătuia numai ocupația vremelnică și întâmplătoare. Proprietatea de pământ la ei nu exista. Avraam și-a cumpărat pământ numai pentru îngropat, și avea Iacov ca proprietate o porțiune pentru cortul său. Proviziuni de

Cântărirea bucăților de metal (după monumente egiptene).

traiu nu se făceau, din care pricină foametea adesea îi constrângea să se mute în țările vecine (mai ales în Egipt, ca unul ce era grâнарul lumii antice). În timpurile lui Iacov totuși se statornicise comerțul de pâine destul de regulat între Egipt și țările vecine și existau caravane comerciale. Caravanele comerciale apar pe toată întinderea enormă dintre Egipt și Mesopotamia și se poartă un comerț viu cu aromate și alte produse ale Răsăritului, și deasemenea cu pește care în cantități enorme se importa în Egipt. Către timpurile lui Avraam vedem începuturi ale monedei de schimb, deși sub formă de bucăți de anu-

mit metal cu stabilirea prețului după cântar; în vremea lui Iacov apar un fel de „monede”, iar fiii lui au cunoscut deja bine circulația arginților, pentru care au și vândut ei pe fratele lor Iosif.

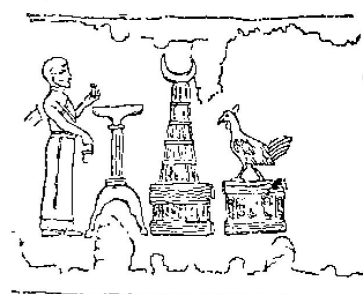
Ce se atinge de cultură, apoi din toată istoria epocii patriarhale se vede, că deși patriarhii se și prezintă mai ales ca păstori nomazi, dar odată cu aceasta la dânsii se observă urmele unei culturi destul de înalte, parte din cauza înrâurii popoarelor vecine, dintre care unele, ca de ex. egiptenii, se aflau pe o înaltă treaptă de civilizație, iar parte și ca urmare dezvoltării autonome a neamului celui ales, care se distingea prin înalte daruri duhovnicești. Așa tradiția atribue lui Avraam înalte cunoștințe în astronomie și matematică, în care el ar fi învățat chiar pe egipteni. Urmele scrisului în înțelesul propriu nu se întâlnește, deși nu există temeiuri suficiente de a ne îndoi în existența lui, cu atât mai mult, că în țările vecine cu Palestina el exista deja fără îndoială. În tot cazul sunt mărturii despre existența pecetilor cu nume care, presupun scrierea numelui sau cel puțin a unor semne oare care (Fac. XXXVIII, 18, 25).

În astfel de trasuri generale se prezintă viața patriarhilor neamului celui ales, cari erau purtătorii exclusivi ai adevăratei religii și a marelui făgăduințe, legate de dânsa, despre Mântuitorul și care deaceia se aflau sub o deosebită conducere a Providenței divine.

Această lucrare proniatoare a lui Dumnezeu în neamul cel ales va deveni încă și mai limpede și uimitoare, dacă se compară, în ce situație se afla lumea păgână înconjurătoare, lăsată în voia propriilor sale puteri și dorințe. Pe măsura în care lumina adevăratei religii se aprindea treptat în conștiința neamului celui ales, în cealaltă lume păgână se instaura tot mai mult întunericul duhovnicesc și să întărea idololatria cea mai neagră. Către sfârșitul epocii patriarhale aceste două lumi se alcătuiseră nesăvârșit în două împărțiri deosebite, și în cea din urmă dintr'însele idololatria, mai ales în masele poporului, se întărise definitiv, deși căpătase în diferite țări forme diferite.

În Mesopotamia idololatria căpătă așa dezvoltare și răspândire încât ea dăduse busna chiar și în casa evlavioasă a lui Tarra, tatăl lui Avraam, și existența idolilor de casă (Terafimi) și în casa fratelui drept a lui Avraam, Nahor, și mai ales a nepotului acestuia din urmă, Laban. Ce se atinge de caracterul general al concepțiilor religioase, apoi acolo predomina, ca și în Arabia, sabeismul, adică divinizarea astrelor cerești, sub diferite numiri și forme. Pe lângă aceasta totuși se observă, că în Mesopotamia și cu deosebire în Haldeea s'au păstrat urmele faptului, cum

religia treptat treptat s'a abătut dela adevărul primitiv și a degenerat în grosolană idololatrie. În o prezentare foarte neclară înaintea ochilor minții lor se purta singurul Dumnezeu suprem adevărat Il sau Ra, făcătorul haosului de dinainte de timp. În acest haos, care în

Adorarea lui Nergal (în Muzeul Britanic).

chip turbure se identifica cu înseși Il, se aflau trei principii: materia, dorința și rațiunea. Ele s'au despărțit și din asta a rezultat lumea. Principiile acestea la rândul lor s'au personificat sub forma a trei zei: Anu este materia, Ben este dorința și Noa este rațiunea. Dela această primă treime se naște a doua, dar ea vădit degenerază în zeități curat planetare. Samas este zeul soa-

relui, Sin este zeul lunei și Bin este zeul spațiului aerian. La fiecare din acești zei se posedă și câte o femeie, care de altminterlea sunt identice cu ei, și apoi urmează deja zeii planetari secundari: Nin (Saturn), Bel-Merodah (Jupiter), Nergal (Martie), Iștar sau Nana (Venera) și Nebo (Mercur). După acești zei urmau o mulțime de zei încă și mai mici, determinarea importanței cărora e foarte grea, dar care alcătuiau deja ultima treaptă de întunecare a adevărului religios primitiv. Numărul zeilor fu sporit încă și de aceea, că fiecare oraș avea zeul său special, ocrotitor, care se și socotea acolo principal, independent de sistemul principală. Așa Merodah, zeul planetei Jupiter, era zeitatea locală a Babilonului, și odată cu înălțarea acestui oraș deveni principal și s'a contopit cu Bel. Slujirea tuturor acestor zei și cu deosebire Iștariei (Astartei) avea un caracter adânc senzual, degenerând în corupțiune totală, care se săvârșea în cinstea zeilor și a zeițelor chiar prin temple și prin capiști.

Moloh.

Același sabeism, dar cu lărgirea lui prin adorarea naturii în genere, era aspectul predominant al idolatriei la popoarele Hanaanului, între care s'a desfășurat cu preferință viața patriarhilor. Zeitatea principală a heteilor (cu care mai întâi de toate s'a întâlnit Avraam la intrarea sa în pământul Hanaan), era zeița Iștar sau Astoret (Astarta), slujirea idolească a căria se săvârșea în forma celei mai grozave corupțiuni și desfrânări. Celelalte triburi hananiene divinizau de asemenea pe Bel sau Baal (soarele) sub diferite nume: El, Moloh, Adoni etc. Ca și în toate religiile de felul acesta, care alcătuiau o totală abatere dela adev-

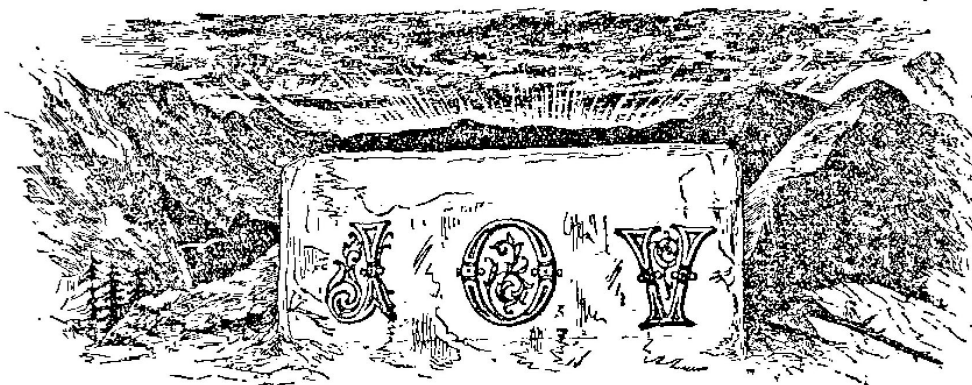
vărul primitiv, poporul diviniza sub înfățișarea acestor zei propriile sale patimi și poftă, dându-le oarecum pecetea voinței divine. Pentru potolirea mâniei zeilor, ei aduceau jertfe umane și, călăuzindu-se de părerea, că cu cât e mai scump prinosul, cu atât la mai mare milă se poate nădăjdui cel ce o aduce, nebunii amăgiți aduceau jertfă idolilor pe copii lor, fecioarele își jertfeau curățenia lor, etc. Sub influența acestui cult imoral necredința ajunsese la așa grad de uriciune, în care o vedem la locuitorii orașelor pentapolei Sodomei, care și-au atras asuprași grozava mânie a lui Dumnezeu.

Pe un grad mai înalt stătea viața religioasă-morală în Egipt, dar și aceasta numai în clasele înalte ale țării și mai ales în vestita clasă a sacrificatorilor egipteni, unde religia atinsese la o înălțime însemnată, care arăta, că scânteia adevărului și a vechilor tradiții încă mai licărea sub spuza rătăcirii păgâne. În închipuirea minții lor egiptenii se ridicase până la ideea de un singur Dumnezeu, care nu avea nici început, nici sfârșit. Imnele sacre ale egiptenilor vorbesc despre acest Dumnezeu, că „El este singurul fructificator în cer și pe pământ, dar El însuși nu naște; Dumnezeu singur în adevăr, care singur pe sine se naște, care exista dela început, care a creat totul, dar El însuși nu e creat. Acest Dumnezeu unic și suprem se numea diferit: În Teba Amon-Ra, în Memfis Fta. Dar unic singur de sine, acest Dumnezeu suprem este în același timp nu numai tată, ci și mamă, și fiu, și de aceea oarecum întreit în ființa sa, prezintă prin sine trei principii. Mant, principiul feminin, este în același timp femeia lui Amon-Ra, și el însuși, ca fiu al lui, Hans, este totodată același Aman, pentru că el face din sine toate. Amon-Ra, Mant și Hans alcătuiește treimea supremă, singura divinitate supremă, despre care într-o carte egipteană (Papirus) se spune: „El va da viață peștelui în apă, paseri la cer, El dă suflare germenului în ou. El vivifică târătoarele, dă aceea, cu ce trăesc paserile, căci târătoarele și paserile sunt deopotrivă înaintea ochilor lui. El face provizii pentru șoarece în gaura lui și nutrește pasera de pe ramură. Fie binecuvântat pentru aceasta unicul și singurul multimâni“. Toată lumea de dinăfară a fost manifestarea acestei divinități supreme. De aceea orce manifestare a naturei era sacră. Așa înțelegeau divinitatea clasele înalte din Egipt. Dar pentru masa poporului o astfel de prezentare era inaccesibilă și prea abstractă. De aceea poporul simplu din diferitele manifestări ale divinității făcu pentru sine zei independenți. De aceea se iviră un șir aproape nesfârșit de zei vii, simbolurile

căroră au fost diferite lucruri din natura neînsuflețită, paserile și animalele. Una din aceste divinități principale a fost Nilul, care se indentifica în imaginația poporului cu zeul Api sau Osiris, femeea căruia era Izida (pământul). Intruparea lui Osiris era un bou viu Apis, care din simplu simbol s'a transformat în închipuirea minții poporului într'o divinitate independentă, și despre dânsul sacrificatorii istorisau, că el se naște la fiecare 25 de ani dintr'o juncă însărcinată prin fulger și care rămâne feciorelnică, cu toate că naște. Celelalte divinități personificau diferite forțe ale naturii binefăcătoare sau distructive, cum era binefăcătorul soare (Ra), soarele, ca dogoritorul pierzător al vieții (Mont), pierzătorul lumii Set și așa mai departe; și personificarea a diferiți zei era uliul, ibis, crocodilul, țapul, mâța, care deasemenea se cinsteau câteodată în calitate de zei independenți. Înmulțirea zeilor a fost ajutată iarăși și aceea de acea împrejurare, că fiecare oraș cu ținutul său neapărat cinstea zeul său deosebit. Aicea evident ideea religioasă s'a pogorît până la cea mai grosolană treaptă a idololatriei. Potrivit cu religia pe aceeași treaptă joasă stătea și moralitatea vieții, în care predominau cele mai rușinoase vicii, ce-și găseau așitarea chiar în ritualul cultului grosolan și imoral.

Aceasta era starea religioasă-morală a popoarelor păgâne, și în comparație cu ele neamul ales al patriarhilor era cu adevărat sfeșnicul, care strălucea viu în mijlocul întunericului religios-moral al omenirii înconjurătoare.

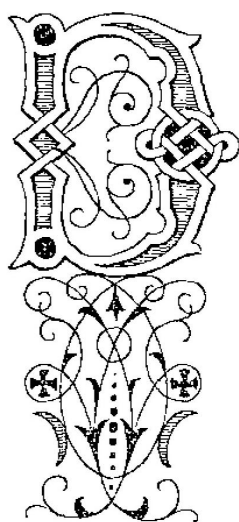
După timp periodul patriarhal dela chemarea lui Avraam pânăla strămutarea lui Iacov în Egipt, cuprinde în sine mai bine de două veacuri. Pentru determinarea exactă a lui nu există date suficiente. Noi avem numai mărturia ap. Pavel, că dela marea făgăduință, dată lui Avraam, pânăla edarea legiurii din Sinai au trecut 430 de ani. Această cifră să indică deasemenea în cartea Eșirei XII. 40, unde se spune: „Timpul însă, în care fiii lui Israil (și părinții lor) au locuit în Egipt (și în pământul Hanaan – cum adaogă textul grec, traducerea celor șaptezeci de traducători) a fost de patru sute treizeci de ani“. În descoperirea făcut lui Avraam tot acest period se determină în cifre rotunde la patru sute de ani. Dacă se presupune, că durata periodului petrecerei israeliților în Egipt a fost egală aproximativ cu durata periodului patriarhal propriu al pribegiei dela chemarea lui Avraam pânăla strămutarea lui Iacov în Egipt, atunci jumătatea acestei cifre, anume 215 ani va și fi aproximativ durata periodului patriarhal, ceea ce conglăsuește pe deplin cu anii vieții patriarhilor și se confirmă și de tradiția iudaică.

Behemutul.

CAPITOLUL XXX

VIAȚA LUI IOV

Deși toată lumea, care înconjură familia aleasă, era cufundată în idololatria grosieră, care lua mereu forme tot mai sensuale după măsura mersului vieții istorice, dar și în mijlocul acestui întunec general rămăsese ici-colea puncte luminoase, ce arătau că și în lumea păgână se adunau ici-colea scântei de ale adevăratei evanghelii și cunoașteri de Dumnezeu. Lucrarea proniatoare a lui Dumnezeu, ce se concentra cu deosebită iubire asupra poporului ales, în același timp se extindea și asupra celeilalte omeniri întregi, și ea deasemenea, deși pe alte căi, pe căile rătăcirii, se îndrepta spre aceeași țintă, spre care tindea și neamul cel ales. După cum soarele, luminând tot pământul, totuși peste unele țări revarsă toată puterea sa de lumină și căldură, iar altora le oferă să se folosască numai de răsfrângerea unor raze slabe și piezișe, așa și Pronia, după măsura, în care un anumit popor stă mai aproape de centrul adevărului duhovnicesc, nu revarsă deopotrivă acțiunea

sa conducătoare, nelăsând totuși fără ajutorul de sus în calea spre adevăr și bine pe nimenea din aceia, care cu adevărat tinde spre ele. Și dacă popoarele păgâne, care s'au abătut dela soarele dreptății religioase se află în întunec și în umbra morții, apoi cu atât mai strălucit s'au arătat în mijlocul acelui întunec acei drepti singuratici, cari au păstrat adevărata credință și „au umblat înaintea lui Dumnezeu“. Astfel de drepti au fost nu puțini. În pământul Hanaan un asemenea drept mareț a fost Melhisedec, mareșă duhovnicească a căruia a fost recunoscută chiar de capul neamului celui ales, de Avraam, iar în timpurile mai târzii în una din țările vecine apărură alt drept vestit Iov, viața căruia se descrie într-o carte deosebită, care poartă numele lui. Acesta a fost cu adevărat un mare drept și model de credință și de răbdare, pe care nu le-a putut sdruncina nici un fel de născociri ale vrăjmașului celui dintru început al neamului omenesc, și istoria lui alcătuiește un vrednic adaos complectator al epocii patriarhale.

Iov a trăit în pământul Uț. Unde anume se află pământul acesta, nu se știe; dar majoritatea cercetătorilor moderni presupun, că aceasta era o provincie, ce se întindea între Idumeea, Palestina și Eufurat. Că aceasta era o provincie vastă, care nu aparținea vre unui singur popor oarecare sau trib, aceasta ne o arată suficient mărturia prorocului Ieremia despre existența a câtorva regi ai pământului Uț (Ier. XXV, 20). Locuitorii acestei țări erau un amestec de mai multe neamuri, printre care erau și hamiți și semiți, atrași aicea de avantajele localității, prin care străbate drumurile de caravane mari, care merg într-o direcție spre Egipt, iar în alta spre Mesopotania, afară de ramurile sudice, care duceau către cele mai bogate oaze ale Arabiei interioare. În această vastă provincie din această pricină se aflau nu puțini oameni extraordinar de bogați, bogăția căroră consta și din turme, ce aflau păsuni largi prin stepa înconjurătoare, și din diferite tezaure, ca rezultat al marelui comerț cu țările înconjurătoare. Se înțelege că la un tract așa de mare comercialo-industrial, pe care se producea schimbul celor mai bune și bogate produse între cele mai mari și mai bogate țări ale lumii, chiar și viața nomadă căpăta o mare statornicie și persistență. Conducătorii bogați și căpeteniile ai triburilor nomade, simțind îndemănările mai mari ale vieții stabile cu liniștea și luxul ei, tăbărâra prin apropierea orașelor mari în locuințe statornice sau prin suburbii, din care ele adesea mergeau și în orașe, folosindu-se acolo nu de puțină cinste. Anume în asemenea stare se afla și Iov. Acesta era un om extraordinar de bogat, așa că el

era în această privință „cel mai însemnat dintre fiii răsăritului“. Bogăția lui principală consta din turme mari de tot felul, așa că el avea „șapte mii de vite mărunte, trei mii de cămile, cinci sute perechi de boi și cinci sute de asine, și foarte multe slugi“. Înseși caracterul acestor vite arată, că Iov nu era nomad în înțelesul propriu al acestui cuvânt. Dacă vitele mari ar și arăta încă la aceea, că Iov se ocupa cu creșterea vitelor în proporție mare, apoi marele număr de vite de povară ce se aflau la dânsul, ca asini și cămile, precum și vite pentru agricultură, ca boii, măturisesc limpede, că Iov purta un vast comerț cu caravanele, și totodată se ocupa și cu sămănăturile. Cu caravanele sale el, cum se poate crede, și personal întreprindea călătorii în țările vecine, și sunt indicațiuni directe, că a fost în peninsula Sinaită, a văzut vestitele mine egiptene, din care metalele se transportau în diferite țări; a fost deasemenea pe țărmurile Nilului, a văzut crocodilii ce viețuiesc într'insul și hipopotamii (behemuții), a văzut piramidele și cele mai bogate orașe ale morților, și în genere a cunoscut obiceiurile, ordinea judecătorească și ordinea de trai atât a Egiptului, cât și a diferitelor țări din împrejurimi. În urma unor întreprinderi așa de largi, bunăstarea lui Iov era fără pereche și el se deslăsa de toate bunătățile unei vieți pașnice, mulțămite și fericite. El avea șapte feciori și trei fete, care alcătuiau o familie incântătoare, care sporea fericirea evlaviosului părinte. Insuși Iov, ca om, care dobândise toată bogăția sa cea mare prin muncă și întreprindere personală, păstra în viața sa

„Behemutul mănâncă iarbă ca boul.
Iov, XI, 10),

simplitatea obișnuită pentru dânsul; dar tânăra generațiune, ca una ce se născuse și crescuse deja în mulțămire, firește nu avusesese deja puțința să prețuiască această simplitate primitivă, și petrecea timpul în neîntrerupte deslătări și ospete. Această viață devenise astfel un fenomen așa de obișnuit și de permanent, că fiii lui Iov, care trăiau fiecare în casă deosebită, chiar împărțise între ei zilele de petrecere cșă, ca toți împreună cu surorile să se adune pe rând la fiecare, până se împlinea acest cerc de petreceri, după care el iarăși începea cu cel dintâiu. Insuși Iov nu lua parte la asemenea ospete, ci din contră se referea la ele ca la o distracție

a tineretului, așa că la sfârșitul fiecărui cerc de ospete aducea jertă de curățire lui Dumnezeu pentru copiii săi, întru presupunerea firească, că ei au putut să greșască cu ceva în timpul ospetelor de petrecere.

Ce se atinge de periodul vieții lui Iov, apoi deși a o determina cu exactitate e tot așa de imposibil, ca și locul unde a trăit, ci sunt semne vădite, care ne dau puțină să determinăm cu încredere acest period cu exactitate aproximativă. Toate în istorisirea aceasta, începând dela felul de traiu pânăla vederile generale a persoanelor în acțiune, ne arată, că lucrul s'a petrecut încă în epoca patriarhală, dar deja către sfârșitul ei, când se observă, urmele trecerei treapta următoare a vieții istorice a omenirii. Inseși durata vieții lui Iov, care a trăit nu mai puțin de 200 de ani, ne indică încă tot periodul patriarhal, după care viața omenească s'a scurtat considerabil, așa că vârsta oamenilor a devenit periodul de 110 sau 120 de ani. În cartea lui, cu toată înălțimea vederilor sale, nu se vorbește încă nimic despre legiuirea din Sinai, care altminteri neapărat ar fi fost cunoscută lui și ar fi dat un nou material pentru înaltele lui cugetări. Moneta întrebuințată în acest timp avea un caracter cu totul primitiv, și se numește *chesita*, în totul cu același cuvânt, ca și moneta întrebuințată de Iacov la cumpărarea de către el a țarinei. Deoarece cuvântul acesta însemnă miel, apoi evident prin această monedă se înțelegea sau direct animalul corespunzător, care servea ca mijloc de schimb, sau mai exact bucățele de metal, făcute în chip de miei sau egale la preț cu un miel. În tot cazul moneda asta e cea mai primitivă, ce s'a întrebuințat în epoca patriarhală. Tot un caracter așa de vechiu au și instrumentele muzicale, pomenite în carte. Din acestea se pomenesc trei feluri și încă astfel, care după istorisirea biblică erau cele mai vechi și anume țitera, fluerul și timpanul ¹⁾. Intocmai după obiceiul patriarhal, Iov este nu numai capul familiei sale, ci și preotul casei sale, așa că el personal aducea jertfe lui Dumnezeu spre curățirea păcatelor copiilor săi. Starea religioasă a popoarelor dimprejurul lui manifesta vădit trăsăturile gradului primitiv a vederilor păgâne, când oamenii, ce se abătură dela adevărata cunoștință de Dumnezeu, începură să vadă pe zei în stelele cerului și să se închine lor. Odată cu asta sunt semne, care arată, că epoca patriarhală se apropia deja de sfârșitul ei și chiar trecuse la treapta următoare a vieții istorice. Așa printre proprietățile lui Iov încă nu

1) Compară Iov, XXX, 31; XXI, 12 cu Fac. 14, 21; XXXI, 27.

era în epoca patriarhală; dar Iov ştia deja de existenţa lui la popoarele vecine, unde el era întrebuinţat în scopuri militare şi pentru incursiuni prădalnice, cum şi era asta în Arabia, iar odată cu incursiunea hicşilor a fost adus şi în Egipt. După aceea Iov cunoştea scrisul, şi încă nu numai sculptural pe piatră, ci şi cărturăresc (XIX, 23, 24), şi acest scris Iov fără îndoială l-a cunoscut în Egipt. Dar şi în patria lui Iov scrisul evident era deja în întrebuinţare largă, de oarece sunt indicaţiuni ale unei judecăţi scrise, care mărturisesc deja despre o înaltă dezvoltare a cetăţănii şi civilizaţiei. Istoria omenirii evident se mişcase deja mult înainte dela epoca primitivă şi peste dânsa se deslănţuise nu puţine revoluţii, care schimbaseră considerabil întreagaânduială a vieţii în comparaţie cu aceea, care era pe vremea lui Avraam, şi de aceea se poate conchide, că istoria vieţii lui Iov se raportează către timpul primului period al petrecerii neamului celui ales în Egipt.

Şi iată Iov, înzestrat pentru credinţa sa şi pentru evlavie sa cu toate bunurile vieţii pământeşti, trăia în mulţămire deplină, desfătându-se de fericirea familiară şi de prosperitate. Casa lui binecuvântată înfăţişa oarecum realizarea, pe cât aceasta e posibilă pentru om fericirea primitivă, perdută cândva de protopărinţi, dar care în părţile sale deosebite n'a rămas absolut inaccesibilă pentru aceia, care în viaţa lor au realizat într-o măsură sau alta cuviosia primitivă şi au păstrat adevărata credinţă. Dar precum cândva adevăratul Edem, aşa şi acum acest raiu familiar a stârnit zavistia vrăşmaşului celui dela început al omenirii, satana, care, ca domn al lumii păgâne dinprejur, n'a putut să sufere petrecerea în mijlocul ei a unui aşa de mare drept, şi întrebuinţă toate apucăturile viclesugului său infernal, ca să distrugă această binecuvântată casă.

Toată lumea se află sub vegherea necontenită a lui Dumnezeu, ca proniator, şi slugile Lui nevăzut asistă pretutindenea, susţinând evlavie şi sfinţenia în oameni şi înălţînd la Cel preainalt rugăciuni pentru neamul omenesc. Dar împreună cu îngerii, ca slujitori ai binelui, pe pământ îşi face mereu trebuşoarele şi puterea răului, care cu răutate stăruitoare samănă răul şi desbinările, subminând puterile morale ale omenirii. Săvârşind această lucrare infernală, satana neobosit cutrieră pământul, sămănând pretutindenea seminţele viclesugului şi ademenind pe cei slabi cu ispitele şi cu tot felul de momeli, de care poate fi capabil viclesugul iadului. Dar toate intrigile lui s'au dovedit neputincioase de a zdruncina

credința și pietatea lui Iov, și satana în răutatea lui neputincioasă se hotărî se recurgă la clevetire contra lui înaintea lui Dumnezeu. Și iată în una din marele zile a lucrării proniatoare a lui Dumnezeu, când se fac sfaturile proniatoare în lumea de sus, „au venit fiii lui Dumnezeu, să se înfățișeze înaintea Domnului. Printre ei a venit și satana”. „Și a zis Domnul către satana: deunde vii tu? Iar satana a răspuns Domnului: ia am dat târcoale pe pământ și l-am cutrierat”. Cum îngerii ocolesc tot pământul, ducând pe dânsul puterile proniatoare ale binelui, așa și cu aceiași râvnă îl cutrieră și satana, rămânând pretutindenea semințele iubite lui ale răului, ale păcatului și ale distrugerii. În această cutrierare satana, negreșit, nu odată și-a oprit privirile sale asupra casei binecuvântate a lui Iov și de fiecare dată s'a depărtat de dânsa fără izbândă, pentru că „era omul acesta fără prihană, drept și temător de Dumnezeu, și depărtat de tot lucrul rău. Prevăzînd această nereușită a lui Satana, Domnul, ca și cum ar râde de nereușita duhului răutăței față de neprihănirea dreptului, îl întrebă: „Luat-ai tu sama la rolul Meu Iov? Căci nu-i altul ca el pe pământ, fără prihană, drept, temător de Dumnezeu și depărtat de tot lucrul rău”. Întrebarea asta și determinarea cucerniciei lui Iov, care o însoți, ca o sabie străpunse inima rea a lui satana și cu toată neputința sa, recurse la clevetirea îndrăsnească. Recunoscînd dreptatea și temerea de Dumnezeu a lui Iov, satana înaintea feței a lui Dumnezeu însuși și a îngerilor lui se hotărî se clevetească îndrăsneț pe marele drept și întru câtva se arunce reproș asupra îngerilor, care n'ar fi destul de pătrunzători ai pricinii adevărate acestei temeri de Dumnezeu a lui Iov. Îngerii neconținut raportează lui Dumnezeu despre faptele cucerniciei lui Iov și-l laudă înaintea Lui, ca pe un drept fără pereche pe pământ, iar în realitate toată cuvîșia lui se întemeiază pe simțul josnic al egoismului, pe dorința de a reține pentru sine acea fericire, de care el se desfătează pe pământ. „Oare degeaba se teme Iov de Dumnezeu? întrebă obraznic satana, Nu l-ai îngrădit Tu oare din toate părțile, și casa lui, și toate câte are? Lucrul mânilor lui Tu l-ai blagoslovit, și turmele lui se revarsă pe fața pământului. Dar ia tînde-ți mîna Ta și atinge-Te de tot ce are și mai binebuvînta-Te=va el oare?” Invinuirea a fost obraznică și vicleană, și deaceea trebuia pedepsită și demascată așa, ca minciuna lui să fie dovedită înaintea tuturor îngerilor, care auzise această invinuire, înaintea tuturor oamenilor, care cunoșteau pe dreptul; și după aceea și însuși Iov, care era acuzat, trebuia să justifice desinteresarea cuvîșiei sale și prin aceasta să demasce falsitatea

îndrăzneţei clevetiri şi pe urătorul de oameni. În urma acestora Domnul hotărî să îngăduie lui satana să supună pe marele Său drept unor cercări vremelnice şi la necazuri. „Şi a zis Domnul către satana: iată toate câte are sunt în mîna ta, numai asupra lui (personal) să nu-ţi întinzi mîna ta“. Un foc răutăcios de bucurie luci în ochii infernali ai lui satana şi el parcă gustînd din plăcerea, care însfîrşit căzu de partea sa cu privire la dreptul cel ce pînă acum nu cedase, se îndreaptă îndată la lucrul său distrugător.

Cînd se produse acest sfat proniator în cer, pe pămînt nimeni nu avea nici cea mai mică presimţire despre hotărîrea ce se luase acolo. Toate mergeau ca mai înainte, casa dreptului Iov se bucura de prosperitate deplină, şi în vederea virtuţii fără pereche şi a temerei de Dumnezeu a insoşi patriarhului se părea că totul făgăduia fericire năzdruncinată şi pentru viitor. Dar curînd trebuiau să se schimbe toate. Asupra casei binecuvîntate se adunau nouri ameninţători. Satana deja pusese în mişcare toate puterile iadului şi slugile sale supuse se adunau din toate părţile pentru împlinirea poruncilor sale distructive. Şi iată, cum câteodată din cerul senin răsună izbitura distrugătoare a trăsnetului, după care în succesiune repede răsună unele după altele alte lovituri, ce se năpustesc asupra unia şi aceluiaşi binecuvîntate văi, ce se desfăta pînă în clipa aceea de linişte neturburată şi de lumina dulce a soarelui dăltător de viaţă, aşa şi asupra casei lui Iov se desfăşură un şir întreg de grozave nenorociri – cu atît mai grozave, cu cît ele se deslănţuiau fără cea mai mică prevenire, cu totul pe neaşteptate şi fără de veste. Copiii lui Iov după obicei se adunaseră la fratele lor cel mai mare la ospăţul de rînd şi cu veselie fără grijă îşi petreceau vremea, neavînd nici cea mai mică presimţire de acea nenorocire, care deja ameninţa şi era gata să se prăbuşască asupra lor. Iov însuşi, care cu puţin mai înainte adusesese jertfă curăţitoare şi de îndurare pentru copiii săi ce se veseleau şi, negreşit, cu iubire părintească îndurătoare se referea către veselie lor tinerască. Şi iată, deodată alergă la dînsul un vestitor şi într-o grozavă turburare îi comunică, cum că l-a ajuns o mare nenorocire: în timp ce lucrătorii săi se ocupau arînd cu boii, iar alături păşteau asinele, au tăbărât asupra lor pe neaşteptatele hoţii pustiului, acei groasnici beduini, care şi astăzi alcătuiesc groaza locuitorilor paşnici, anume sabeenii, care cutrieră pe fugarii lor arabi pe toate marginile pustiei şi produc prădăciuni şi ucideri. Ei au tăbărît asupra lucrătorilor lui Iov, au luat toate vitele, iar pe lucrători, care voi-

seră să li se împotrivească, i-au trecut pe toți prin ascuțișul săbiei, așa că abea unul a scăpat cu fuga, anume acest vestitor al nenorocirii. Posibilitatea unor asemenea năvăliri prădalnice erau bine cunoscute lui Iov; dar acest atac era mult mai dăunător, de cât se putea presupune, și când Iov începuse, poate, să se gândească, cum să rânduiască mai bine și mai repede potera pentru urmărirea hoților, intră la el alt vestitor la fel tot așa de turburat și i spuse: „focul lui Dumnezeu a căzut din cer și a ars oile și ciobanii și a mistuit totul; și am scăpat numai eu singur, ca să te ves-

Caravană de cămile (depe un monument asirian).

tesc“. Această veste era deja de așa fel, încât el nu o mai putea îndrepta și ea îi arăta, că la mijloc este mânia cerului. La asemenea veste a trebuit să se gândească mult Iov; dar pecând acest vestitor îi vorbea încă despre peirea turmelor lui, veni un al treilea vestitor și cu aceeași groază îi povesti, că asupra cămilelor

lui, care pășteau sub paza oamenilor lui, a năvălit haldeii, care treceau cu trei detașamente dintr'o expediție oare care militară, au luat cămilele cu dâșii, iar pe păstori, care socotiră să se împotrivească, i-au nimicit pe toți, așa că a rămas cu viață singur numai vestitorul, care alergase să-i aducă această veste. Aceste trei știri grozave fusese cu adevărat asemenea unor lovituri de trăsnet, care pe neașteptate se deslănțuiseră asupra capului lui dintr'un cer cu desăvârșire senin. Prin ele cel mai mare și mai slăvit bogătaș al răsăritului deodată a fost lipsit de toată starea lui și, ceeace era mai greu ca orice, era că se lipsise de înseși izvoarele de îmbogățire și de prosperitate. Pentru omul vechiu al răsăritului turmele de animale diferite era aceeași, ce este pentru bogații moderni hârtiile companiilor de acționari, și lipsirea de ele ar fi fost tot una, cum a fost aceasta cu Iov, ar însemna aceeași, ce ar fi deprecierea acestor hârtii sau nimicirea lor. Astfel Iov din cel mai mare bogat deodată prin aceste trei lovituri a fost redus la treapta de sărac, la care nu rămăsese nimic, decât locuința. Dar și locuința aceasta, în absența a oricăror mijloace pentru întreținerea luxului ei de mai înainte, trebuie inevitabil să fie expusă la deteriorarea curândă și la pustiire, de oarece sărăcia dă palatelor, foste luxoase cândva, o înfățișare mult

mai nenorocită și grozavă, decât cea pe care o au casele sărace.

Așa dar loviturile pentru Iov erau mari și grele. Dar lui îi mai rămăsese o mângâere: el avea șapte fii, care, ca binecuvântare neobișnuită dela Dumnezeu, puteau fi pentru dânsul izvor de bucurie și de mângâere la anii săi de bătrânețe. Adevărat, ei fuseseră crescuți în lux și nu sunt deprinși cu munca, așa că nenorocirea, ce ajunsese acum pe Iov putea cu o deosebită greutate să se simtă și ei, mai ales fetele, care nu știau nimica, de cât veseliiile neconținute în casele iubiților lor frați. Dar totuși șapte fii zdraveni e o mare bogăție în orient. Nevoea putea să trezască într'înșii energie, ei se vor apuca de muncă și, mulțămită legăturilor din trecut ale tatălui, pot să îndrepte împrejurările vieții; pot să se căsătorească cu niște fete bogate, fetele se pot mărita cu băeți bogați, și astfel, dacă nu pentru însuși Iov, apoi cel puțin pentru generațiunea tânără împrejurările vieții pot cu timpul să se îndrepte. Dar pecând Iov sub loviturile grele ale soartei căuta fi-rește mângâere în asemenea calcule, apărură un al patrulea vestitor care nu răbdă să isprăvească al treilea, ci comunică grăbit stăpânului său o veste încă și mai grozavă. „Fiii tăi, – povestii el cu cutremur – și fetele tale mâncau și beau vin în casa fratelui primului născut al tău; și iată, a venit un vânt mare dinspre pustie și a cuprins casa din tus patru colțurile, și casa a căzut peste copii și i-a omorât, și am scăpat numai eu singur, ca să te vestesc“. Ca de un trăsnet fu lovit dreptul Iov; pentru el se prăbușise și cea din urmă nădejde, dispăruse tot ce alcătuia și putea să alcătuiască fericirea lui. El acum nu numai că nu mai avea nicio bogăție, dar nu mai avea nici copiii, care puteau fi pentru dânsul singura mângâere. Nenorocirea ce-l ajunsese se părea a fi mai presus de puterile omenești, și Iov nu putu să suporte, ca să nu o exprime în afară. El, se sculă și-și sfâșie haina sa cea de deasupra, își tunse (în semn de doliu) părul capului său, iar prin aceasta satana simți biruința, de oarece Iov se părea a nu fi în stare să suporte aceste lovituri și ușor ar fi putut acum să cârtească contra lui Dumnezeu. Dar satana s'a înșelat. Iov „căzu la pământ“, nu pentru ca în această stare să descarce un potop de cârtire, ci să se închine Domnului Dumnezeu, care miluește și ceartă. În loc de orce murmur, Iov smerit și cu nemărginită nădejde în Dumnezeu, zise: „Gol am eșit din sânul mamei, gol mă voi și întoarce (în pământ); Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat“. (Iov, I, 20-22).

Astfel grețoasa cleветire a lui satan a suferit înfrângere totală.

Iov a dovedit în totul, că el e drept nu pentru prosperitatea sa sau pentru bogăția pământească, ci a binecuvântat pe Dumnezeu chiar și sub grelele lovituri ale nenorocirilor ce-l ajunsesse. Când la un nou sfat ceresc Domnul Dumnezeu arată această neclintire a marelui său drept, care susținuse așa de victorios greaua ispitire și demascase minciuna lui satana, atunci urătorul de oameni cel dela început nu se turbură nici de această înfrângere, ci începu să afirme îndrăzneț, că cercarea ce ajunsesse pe Iov nu-i încă așa de grea, ca el să poată deodată să-și arate pietatea sa fațarnică, cu atât mai mult, că toate aceste necazuri nu s'au atins personal de Iov, ci numai de bunurile ce-i aparțineau. Dar iată de s'ar atinge de el însuși de „oasele lui și de carnea lui“, atunci el te miră de va mai binecuvânta pe Dumnezeu. Clewetirea asta era prea obraznică și mîncinoasă, ca să poată fi lăsată ne combătută. Și atunci Domnul a binevoit să facă pe Iov încă odată instrument al triumfului său asupra lui satana. „Și a zis Domnul către satana : iată, el este în mâinile tale, numai de sufletul lui să nu te atingi“. Iarăși lucind de răutate ochii lui infernali, satana „s'a depărtat dela fața Domnului“, ca să se apuce de lucrarea sa distrugătoare. Vorba era acum, ca cu orice preț să justifice înaintea Domnului clewetirea sa josnică și să piardă pe dreptul, și de aceea satana și-a încordat toate puterile născocirilor sale infernale, ca să lovească pe Iov cu așa lovitură, pe care el să nu fie în stare a o suporta. Și iată el alege pentru asta boala cea mai grețoasă și mai grozavă, care este cunoscută în răsărit, anume lepra, care dând pe om de viu putrejuniei, îl lipsea de orice nădejde de însănătoșare și-l făcea ființa cea mai nenorocită, așa că însuși petrecerea lui în societatea oamenilor devenea imposibilă și fu nevoit să se depărteze în singurătatea fără ajutor, ca în desperare amară să-și petreacă celelalte zile. Și în adevăr satana „lovi pe Iov cu lepră rea din tălpile picioarelor până în creștetul capului“. Marele suferind a trebuit să se depărteze din societatea oamenilor, și și-a luat un hârb, ca să se scărpe pene cu dânsul, și ședea în cenușă (afară din sat)“. Suferințele lui erau cu adevărat grozave. Fiind cândva cel mai vestit și mai bogat decât toți fiii răsăritului, acum Iov era ființa cea mai saracă, mizeră, lepădată și nefericită. El acum nu avea pe nimenea și nimic, decât numai un biet hârb și bubele ce curgeau de pe dânsul. Adevărat, îi mai rămăsese femeea, dar situația ei nenorocită trebuia numai să-i îngreue încă și mai mult durerea. Cândva doamnă bogată a unei case mari și slăvite, neștiind ce-i nevoea, și care-și

petrecea viața în deplină indostulare, în respect general și în veselie nesfârșită, ea acum, pentru ca să se hrănească ea și ca să hrănească și pe nefericitul său bărbat era nevoită se ducă munca grea de angajată cu ziua, și zilnic aștepta cu nerăbdare să apună soarele, ca să se poată și ea liniști de munca grea care o obosea și-i zdruncinase sănătatea. Dar și atunci ei îi rămăsese numai o mângâiere; să viziteze pe bărbatul său suferind, care zăcea în hube și vermi și fără niciun acoperământ. Nu-i de mirare, că ea însăsfârșit nu mai putea suferi această stare și începu să ceară contra lui Dumnezeu. În nerăbdarea ei chiar i se părea ciudat, cum însuși Iov a rămas până acum dreptul de altădată, și văzind tăria lui, ea esclama iritată și-i zicea: „Tu ești încă tot tare în nevinovăția ta. Hulește pe Dumnezeu și mori!” Situația lui Iov, după părerea ei, era așa de grozavă, că el nu mai avea ce aștepta de la Dumnezeu, așa că pentru dânsul era mai bine să atragă asupra sa ultima pedeapsă, fie chiar și prin hulirea lui Dumnezeu și să moară. Oricât de greu îi era dreptului să audă asemenea hule contra lui Dumnezeu de la femeea sa, care altă dată împărțea cu dânsul bucuriile unei vieți binecuvântate, dar el nu se sdruncină nici acum, ci se adresa către femei cu reproșul cuvenit ei, vorbindu-i: „Vorbești și tu ca o nepricepută. Cum am primit de la Dumnezeu cele bune, au să nu primim și cele rele?” Și iarăși a binecuvântat pe Dumnezeu, celce miluește și ceartă după nepătrunsele lui sfaturi.

Trecură zilele unele după altele, iar nenorocirea ca o sarcină grozavă apăsa asupra suferindului, și nu se prevedea de nicăierea nici cea mai mică ușurare. Nenorocirile acestea erau grele de nesuferit, dar o ascuțime și mai mare le da lor laturea lăuntrică. În grozava sa izolare, petrecând nopțile sub cerul înstelat deschis, marele suferind prin necesitate trebuia să cugete nu puțin la soarta sa. Iată el cândva era bogat, renumit și fericit; acum e sărac, părăsit de toți, și nefericit: ce putea să fie pricina acestor grozave schimbări? Singură ideea aceasta trebuia să-l umple de cutremur, pentru că înaintea lui fără să vrea se desemna tabloul vreunei nedreptăți în economia dumnezească. În vechime până la vremile de mai târziu predomina convingerea generală, că nenorocirile alcătuiesc pedeapsa directă pentru păcatele corespunzătoare, săvârșite de înseși suferindul, iar câteodată de părinții lui sau de strămoși. Mai mult decât orce putea atrage asupra sa mânia lui Dumnezeu sub forma de nenorociri însuși suferindul prin păcatele sale, și de aceea ori cum ar fi fost el de drept după exterior, îl considerau astfel numai cât era în prosperitate; iar când el era supus unor așa de grozave

nenorociri, atunci toți cei dimprejur cugetau și fără să vrea, că el a săvârșit niscaiva păcate grele tainice. Asemenea părere, care se fondează pe principiul răsplătirei corespunzătoare pentru bine sau pentru rău, era așa de răspândită, încât un ecou a intrat și în legiuirile lui Moise, unde era o hotărîre, despre răsplata egală pentru egal („ochiu pentru ochiu și dinte pentru dinte“) și nu odată se exprimă părerea despre fericirea sau nenorocirea pămîntească, ca directă binecuvîntare sau pedeapsă pentru fapte corespunzătoare. La iudei această părere s'a păstrat pînă la cele mai târzii timpuri, și cel mai mare învățător al iudaismului Hilel s'a exprimat elocvent, când el, văzînd plutind pe apă un craniu al unui om necunoscut, exclamă: „tu ești înecat, pentru că tu însuși ai înecat pe cineva; dar și celce te-a înecat pe tine, însuși va fi înecat la rîndul său!“ Și iată, când Iov cutriera cu mintea viața sa, atunci și înaintea sa fără se vrea trebuie să se fi ridicat întrebările: prin ce a meritat el o așa nenorocire ne mai văzută? Toată viața sa el a tîns spre dreptate, și în adevăr, ca și cum s'ar fi folosit deja de roadele ei, desfătîndu-se de fericirea pămîntească. Dacă fericirea pămîntească a fost meritata răsplată pentru dreptatea sa și pentru pietate, atunci unde-i pricina suferințelor ce l-au ajuns? Și a meritat el oare pe acestea? Satana fără îndoială a și contat pe această nepotrivire logică, când a pășit către marea experiență, și nădăjduia, că pietatea lui Iov nu va rezista în fața acestei logice a minții omenești și suferindul se va îndoi de dreptatea lui Dumnezeu. Dar dacă ceice înconjurau pe Iov, sau dacă bănuiau pe Iov de oare care păcate tainice, apoi însuși Iov, simțind dreptatea sa înaintea lui Dumnezeu, nici o clipă nu s'a clătît în credința în dreptatea lui Dumnezeu și birui logica nedumeririi omenești prin tăria nemărginită a nădejdei sale în Dumnezeu. Cu toate acestea adevărata pricină a nenorocirilor rămase pentru dînsul nepătrunsă. El nu știa, ce se petrecuse în cer și ce triumf slăvit i se pregătea lui în viitor, și deaceea, mîngîindu-se numai cu curățenia conștiinței sale neprihănite, el fără cărtire suportă soarta sa nefericită.

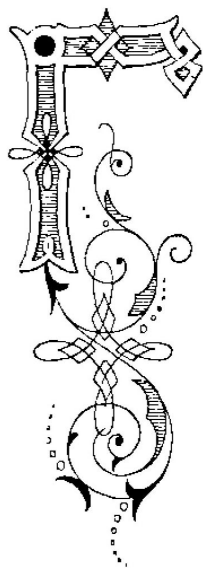

Iazul lui Iov în Ierusalim.

CAPITOLUL XXXI

CONVORBIREA LUI IOV CU PRIETENII

aima cea cu o sută de guri, care împrăștie repede pe drumurile caravanelor răsăritului vestea despre evenimentele cele mai mult sau mai puțin însemnate, răspândi pretutindenea și vestea grozavă despre ruina și boala înfricoșată, ce ajunsese pe Iov, marele bogătaș de cândva. El avea mulțime de prieteni, care duseseră împreună cu dânsul afaceri mari și întreținuseră contact de aproape. Până la dânsii ajunse deasemenea vestea de nefericirea ce ajunsese pe Iov, și trei dintre ei, Elifas, Bildad și Sofar, reușiră să-l viziteze, ca să se convingă de adevărul știrei grozave pânăla de necrezut. Aceștia erau, de bună samă, tot niște căpetenii de trib bogate de fel din țările înconjurătoare. Elifas era din Teman, un oraș idumeian cam la opt kilometri de Petra, - oraș, care era

vestit prin caravanele sale comerciale. Bildad era savhean: el, evident, se trăgea din neamul lui Șuah, fiul lui Avraam, prin Hetura. Țara șuahitelor sau a savheilor era, se pare, identică cu aceea pe care Ptolomeu o numește Sackeia (V, 15), și astfel se afla în Arabia pustie, spre răsărit de Bataneia. Al treilea prieten, Sofar, era naamitlan, adică din Naama,

oraș situat nu departe de hotarele viitoare ale tribului lui Iov. Astfel prietenii aceștia erau toți până la un punct vecinii lui Iov, și se aflau, probabil, în raporturi comerciale cu dânsul, care și fusese izvorul prieteniei lor. Ei deasemenea, ca și Iov, nu erau idolatrii, ci evident cunoșteau religia cea adevărată, deși nu în așa măsură, ca Iov, căruia poate îi și datorau ei cunoștințele lor religioase. Și iată, când ei sosiră să vadă pe prietenul lor altă dată fericit, atunci privindu-l în situația grozavă de sărăcie și leprosoasă, nu îndrăsniră să se apropie de dânsul, ci exclamând de groază, plânseră amar timp de șapte zile striviți de durere în prezența nefericitului lor prieten. După obiceiul oriental, ei își sfășieră fiecare hainele sale de deasupra și-și presurară țărână pe capetele lor. Vederea lor înfățișată deslegă limba lui Iov, până atuncea legată de nenorociri, și suferindul pentru întâia oară arată, cât de greu îi era lui să suporte situația sa, și blestemă însuși ziua nașterii sale și însuși noaptea zămislirii sale, zicând :

Piară ziua, în care m'am născut,
 Și noaptea, în care s'a zis : un om s'a zămislit !
 Ziua aceea să fie întunec ;
 Să n'o cerceteze Dumnezeu de sus,
 Și lumineze să nu mai strălucească peste ea !
 Bezna și umbra morții s'o cotopească,
 Norii s'o cotopească peste tot,
 Să se îngrozească de ea, ca de arșița dogoritoare !
 Noaptea aceea întunerecul s'o stăpânească,
 Și să nu se socotească între zilele anului,
 Nici în numărul lunilor să nu intre !
 Pustie să fie noaptea aceea ;
 Și nici o bucurie să nu pătrundă în ea,
 Să o blesteme ceice-și blestemă zilele,
 Ceice-s în stare să vrăjască leviatanul,
 Da, întunece-se luceafărul ei cel de dimineață :
 Să aștepte ea lumina și lumina să nu vie,
 Și să nu vadă ea geana dimineții,
 Pentru că n'a închis sânul mamei mele,
 Și n'a dorit amărăciune dela ochii mei !
 De ce n'am murit când eșam din pântec,
 Și n'am reposat cum am eșit din sânul mamei ?
 La ce m'au primit genunchile ?
 Și pentru ce m'au alăptat țitele ?
 Acum aș sta culcat și-aș odihni,
 Aș dormi și-aș fi în linște !¹⁾.

1) Iov. III, 1—13.

Prietenii începură să mângâie pe suferind. Ei negreșit compătimeau adânc pe nefericitul lor prieten la amărăciunea lui grozavă, dar compătimirea lor inevitabil pierdu o parte însemnată din căldura ei din pricina acelor idei, care fără voe roiau în inima lor, referitor la pricina acestor suferințe ale lui Iov. Plecând dela închipuirea ce domina în vechime despre raportul dintre păcat și pedeapsă, ei erau departe de ideea, că suferințele deplânse de ei, erau cu totul nemeritate. Ei fără se voiască socoteau, că Iov este pedepsit pentru vre-un păcat tainic greu. Dar de oarece a spune aceasta direct ar fi însemnat a mări și mai mult suferințele lui Iov și așa destul de mari, apoi prietenii începură treptat să-și dirijeze cugetările lui anume spre această convingere proprie, ca și pe el să-l incline la examinarea sa proprie și la pocăință. Întâiu începu să vorbească Elifas, și el păși la lămurirea adevărului său cu multă iscusință, și delicateță, ca să nu otrăvească ranele lui Iov și fără asta destul de grozave. Convins de vinovăția lui Iov, el totuși se silea să cruțe cât mai mult în descoperirea păcatului, ce voia să-i facă. El îi aduse aminte de situația sa de mai înainte, și la aceasta făcu aluziune la acia bănuială involuntară, care decurge din comparația acestor situațiuni, referitor la pricina acestor schimbări. Pe măsura desfășurării ideiei sale, el păși la o expunere și mai deschisă a lor, trecând la o expunere tot mai limpede a pricinelor nenorocirilor. După părerea sa, numai necredincioșii, loviți de dreapta mânie a lui Dumnezeu sunt expuși la mari necazuri. Omul în tot cazul nu e curat înaintea lui Dumnezeu, și de aceea el e expus la necazuri. El nu poate deci, chiar nesăvârșind păcat îndrăzneț, să se considere cu totul drept înaintea lui Dumnezeu. Pentru a-și justifica o asemenea părere a sa, Elifas declară, că el a avut o inspirație tainică, care a zguduit duhul lui, și a auzit un glas, care i-a grăit :

„Omul e mai drept oare ca Dumnezeu ?
 Și bărbatul mai curat e oare ca Făcătorul său ?
 Dumnezeu nici în slugile sale nu se'ncrede ;
 Și în îngerii săi găsește neajunsuri,
 Cu cât mai vârtos în ceice locuiesc locaș de lut,
 În cei alcătuiți din praf și pulbere,
 Pe care ca pe-o molie-i strivește.
 Între dimineață și'ntre sară se descompun,
 Nici nu vezi cum ei dispar cu totul.
 Nu pierе oare-odata și moștenirea lor ?
 Și mor fără s'ajungă la înțelepciune" 1).

1) Iov, IV, 17-21.

Deci, după părerea lui Elifas, Iov, în loc să blesteme ziua și noaptea nașterii sale și astfel să se mânie pe dreapta judecată a lui Dumnezeu, trebuie să se adreseze smerit către Dumnezeu și să caute în nesfârșita lui milosârdie izvor pentru miluirea sa. Cel puțin însuși Elifas ar face așa, dacă ar fi în situația lui Iov:

„Eu la Dumnezeu aş alerga,
 Lucrul meu lui l-aş încredinţa,
 Căci El face lucruri mari
 Și nepătrunse, minunate, fără număr:
 Dă ploae pe fața pământului,
 Și trimite apă pe fața câmpiilor;
 Pe cei smeriți sus îi aşază
 Și pe nsetați-i înalță la mântuire.
 Ferice de omul, pe care-l înțelepțește Domnul
 De aceea nu nesocoti certarea Atotputernicului!
 Căci el pricinuește rana,
 Și rana tot El o leagă;
 El lovește,
 Și tot El tămăduiește“ ¹⁾.

Auzind asemenea cuvântare din gura prietenului său, Iov, simți o grea amărăciune, care și mai mult apăsă suferințele lui. Astfel de aluziune limpede că ar merita suferințele sale, ca un vârf de sabie străpunse inima sa și exclamă:

„O, de-ar fi fost bine cumpănite suspinele mele,
 Și cu ele s'ar fi pus în cumpănă suferințele mele,
 Ele negreșit ar precumpani nisipul mărilor!
 Deaceea cuvintele mele sunt bălbăite,
 Căci săgețile Atotfiiitorului sunt în mine,
 Otrava lor o bea duhul meu,
 Grozăviile Domnului s'au tovărășit contra mea!
 Sbiară oare asinul sălbatec pe iarbă verde?
 Sau muge bou, lângă nutreț stând?
 Ce n'are sare se mănâncă oare fără sare?
 Sau este vr'un gust în albușul de ou?
 De ce n'a voit să se-atingă sufletul meu
 Aceea-i mănucarea mea desgustătoare!
 O, de s'ar împlini dorința mea,
 Și de mi-ar împlini Dumnezeu speranța!
 O, de-ar binevoi Dumnezeu să mă sferme,
 De și-ar tinde mâna să mă spulbere“ ²⁾,

1) Iov, V, 8—18.

2) Iov, VI, 1—9.

Iov nu vrea să între în discuție pe chestiunea dacă merită sau nu merită suferințele sale, dar nu poate să se abțină de a nega aceea, că el să fi lucrat cândva neconștient înaintea lui Dumnezeu; el nu poate să-și înfrâneze plânsul său, pentru că nimenea n'a suferit încă așa, cum suferă el. Insuși prietenii lui sapă oarecum groapa pentru dânsul; primele lor cuvinte de mângâiere au fost asemenea pârâului curgător, care a murmurat și a lăsat fundul uscat, făgăduind să dea umezala binecuvântată. Pentru Dumnezeu cercetează pe neînsemnatul fiu al pulberii cu așa de grozavă pedeapsă, chiar dacă el ar fi greșit? Pentru ce El n'ar fi ertat mai degrabă, decât să pedepsească pe o făptură așa de lipsită de ajutor? (VI, 10 = VII)

Prin asemenea cuvinte Iov dădu o nouă armă în mâinile prietenilor săi, care discutau, de oarece el, vădit, învinuia pe Dumnezeu de nedreptate, cel puțin în raport cu sine însuși. Din pricina asta a început să vorbească Bildad și se apucă să dovedească, cum că din partea omului e impiu și numai a socoti, cum că Dumnezeu poate fi nedrept.

„Mult vei vorbi tu oare așa?
Cuvintele gurei tale sânt vânt vijelios!
Oare Dumnezeu are să falsifice judecata,
Și Atotfăcătorul are să strâmbe dreptatea?
Dacă fiii tăi au greșit înaintea Lui,
Apoi El i-a dat în mâna nelegiului lor.
Dacă însă tu cauți pe Dumnezeu,
Și te rogi Atotputernicului;
Și dacă tu ești curat și drept,
Atunci El chiar d'acum va veghea asupra ta,
Ii va da pace locuinței dreptații tale.
Căci întreabă neamurile cele din trecut,
Și pătrunde în cele pășite de părinții lor.
Iată aceia te vor învăța,
Și din toată inima-ți vor spune:
Crește oare papura fără baltă,
Și stuhul se ridică oare fără umezeală?
El e încă fraged și netăiat,
Dar se usucă înaintea oricărei burueni.
Așa-s căile tuturor celor ce uită pe Dumnezeu,
Și nădejdea făcarnicului așa piere;
Speranța lui este tăiată;
Și convingerea lui e casa păianjenului
Se sprijinește de casa sa, și nu se ține,
Se apucă de ea, dar ea cade”¹⁾.

1) Iov, VIII, 2 – 15.

Dumnezeu nu poate face ceva fără temelie și nedrept; și de oarece suferințele totdeauna ne înfățișază pedeapsă pentru anumite păcate, apoi El evident nu poate să pedepsască pe nevinovați. Deaceea Iov să se căiască, ca suferințele lui să poată fi înlăturate prin îndurarea dumnezească, înainte de a-l putea ajunge distrugerea finală, cum ajunge ea pe toți cei proști, care-și închipue, că pot fi fericiți fără ajutorul lui Dumnezeu. Bildad plângă aceasta arată răspândirea din trecut a credinței, că fiecare păcătos se află pe cale spre peirea neîndoelnică și repede; dar dacă Iov se va întoarce la Dumnezeu cu pocăință, atunci pentru dânsul poate să sosască iară fericirea, și buzele plângătoare și triste pot iară să se umple de exclamațiuni vesele (VIII).

Pentru Iov deveni clar, că el n'a izbutit deloc să convingă pe prietenii săi de deplina sa nevinovăție, și că astfel e nefolositor a mai discuta cu ei în această privință. Deaceea el se abținu dela orice discuție deschisă cu dânsii, dar nu se poate abține dela discutarea punctelor principale din cuvântările lor. Aceasta el o face mai degrabă ca și cum ar vorbi cu sine însuși, decât să le răspundă lor; admitând ceea ce după părerea sa era adevărat în cuvintele lor, dar în același timp ne îngrijindu-se de apărarea sa, de reproșurile lor. El recunoaște în totul tot ceea ce s'a spus de dânsii despre atotputernicia dumnezească și despre slăbiciunea omenească, de oarece Dumnezeu, dacă vrea, poate să meargă și mai departe decât inșeși prietenii săi. El știe toate acestea, dar nu vrea să vorbească nimic, deși e convins în nevinovăția sa, deoarece Dumnezeu, dacă vrea, poate merge încă și mai departe și să-l supună la o pedeapsă încă și mai mare. Dându-și sama de asta, el în loc ca cu mângâere să cugete la atotputernicia lui Dumnezeu și la slăbiciunea omului, mai curând găsește în această împrejurare izvorul adâncei sale dureri. Înțelepciunea prietenilor săi sună pentru dânsul a sarcasm și el răspunde la ea cu ironie amară. Cu toate acestea conștiința sa curată și liniștită nu-i poate permite să rămână mut, deși el știe, la ce pericol se expune. El trebuie să spună liber și deschis, ce socoate el despre căile lui Dumnezeu tainice și, în aparență, contrazicătoare. El nu poate socoti despre ele, cum socot prietenii săi, și de aceea se deslănțue o amărăciune otrăvită și aproape desperată contra lor.

„Desgustat-am s-a sufletul de viața mea
Lăsa-voi să curgă slobod tânguirea
Și voi vorbi spre amărăciunea sufletului meu.
Spune-voi lui Dumnezeu: nu mă învinui!

Arată-mi, pentru ce te lupți cu mine?
 Ce cauți prihană întru mine,
 Și ispitești să afli întru mine păcat,
 De și știi că nu-s un nelegiuit,
 Și că n'are cine mă izbăvi din mâna Ta?
 Măinile Tale s'au ostenit cu mine,
 Și m'au alcătuit întreg-întreguț,
 Și acum vrei să mă pierzi de tot?
 Și pentru ce m'ai scos din sânul mamei?
 Să fi murit eu mai bine,
 Când ochii nimănui nu mă văzuse
 Să fi fost ca unul ce n'a fost,
 Și din sânul mamei să fi trecut în mormânt!
 Nu-s oare puține zilele mele?
 Lasă-mă, dă-te la o parte,
 Ca să-mi vin puțin în fire,
 Înainte de-a pleca, dar fără întoarcere
 În țara întunerecului și umbrei morții,
 În țara negurei păcloasă,
 Cum este țara umbrei morții,
 Unde nu este așezare și rânduială,
 Unde lumina e tot una cu haosul¹⁾.

Vărsându-și amărăciunea sa, Iov iară se afundă în amară tăcere. Văzând că cuvintele celor dintâi doi prieteni n'au fost în stare să zdruncine încredințarea lui Iov de dreptatea sa, pași să vorbească, în fine, și al treilea prieten, Sofar, care dorea deasemenea să-și spue părerea sa și sfatul său. Fiind cel mai tânăr din cei trei, el ar fi voit mai bine să rămâe mut, dar tonul lui Iov, din ce în ce mai încrezător în sine și, cum i se părea lui, îndrăzneț, îl făcu și pe dânsul să-și spună cuvântul. El nădăjduia să închee toată discuția asta prin intervenția sa neașteptată în convorbire, și începu direct cu acuzarea lui Iov;

„Oare la mulțimea vorbelor nu poate fi răspuns,
 Și oare tocmai vorbărețul să aibă dreptate?
 Vorbirea ta goală va face oare să tacă bărbații,
 Că ai glumit și nu s'a găsit cine să te'nfrunte?
 Tu ai zis: judecata mea este dreaptă,
 Și curat sunt eu în ochii Tăi.
 Dar oare ți-a vorbit Dumnezeu,
 Și ți-a deschis gura sa către tine?
 Descoperitu-ți-a tainele înțelepciunii?
 O, se cuvenea ca de două ori atâta se suferi!

1) Iov, X, 1-8, 18-22.

Aşa dar află, că Dumnezeu a fost bun cu tine,
 Şi unele din păcatele tale le-a dat uitării.
 Poţi tu prin cercetare să afli pe Dumnezeu ?
 Poţi tu să pătrunzi în totul pe Cel Țototjiitor ?
 El e mai presus de ceruri. Ce poţi să faci ?
 Şi mai adânc decât infernul. Ce poţi să afli ? " 1).

Sofar, disperând de țința de a se deslega chestiunea în discuție prin înțelepciunea omenească, își exprimă dorința, ca să se arate însuși Dumnezeu și să facă să tacă omul, care nu voea să recunoască, că nenorocirile ce-l ajunseser sunt pedeapsă pentru păcat. Asemenea dorință a sa în realitate era recunoașterea neputinței lui și a prietenilor lui, conștiința că Dumnezeu numai el singur poate dovedi dreptatea convingerei lor tari, că vre un păcat oare care tainic, dacă nu și vădit, a servit drept cauză întregii nenorociri a suferindului. Dacă însuși Iov va admite deasemenea asta, atunci toate se pot schimba în bine. Dar dacă el și mai departe va tăgădui păcătoșia sa, atunci pentru dânsul poate se urmeze ceva încă și mai rău.

Cuvântarea lui Sofar, prin care se avea în vedere să lovească trufia lui Iov și să-l înduplece la o conștiință smerită a păcătoșiei sale, a avut tocmai un efect contrar, de oare ce ea în mintea lui Iov s'a prefăcut imediat în armă victorioasă contra protivnicilor săi, și în loc ca să-l smerească, se pare că întâia oară l-a scos din starea de apăsare a duhului. Cum poate omul, care se mândrește cu nevinovăția sa și chiar cu nădejdea sa în Dumnezeu, să-și îngăduie a reproșa, că el suferă mult mai puțin de cât merită pentru păcatele sale? El se ține încă de ideea, că Dumnezeu lucrează față de dânsul, cum ar putea se lucreze un om puternic față cu cel slab, incapabil de a i se opune, și socoate, se pare, că prietenii săi vorbesc așa de crud numai pentru că ei, din pricină că le lipsește nobleța cuvenită, sunt înclinați să stea de partea celui puternic contra celui slab. Dar el nu poate socoti, ca Dumnezeu, în orice chip, să poată face ceva nedrept fie prin îngăduirea unei suferințe statornice, sau chiar să permită prietenilor lui să reproșeze așa fără pricină lui Iov. Ei se îndreptară cu mărturie contra lui către Țototputernicul; Iov deasemenea se adresează acum către Țototputernicul Dumnezeu în folosul său propriu, și se jăluiește Lui contra lor pentru învinuirea lor neîntemeiată. Ei au căzut în mare rătăcire, afirmând că prosperitatea sau necazul

1) Iov. XI, 1—8.

alcătuesc semnul direct a dumnezeeshii mile sau a mâniei dumnezeeshii și astfel în realitate sunt recompense și pedepse. În realitate se întâmplă cu totul altminterlea :

„Sunt în pace șatrele jăfuitorilor,
Și neturburate ale ocărătorilor lui Dumnezeu,
Care pare că poartă pe Dumnezeu în mâinile lor “.

Întrebarea aceasta e așa de grea, încât ea nu se poate deloc deslega așa de simplu, cum au făcut prietenii, pentru că în toată lumea domnește înțelepciunea cea nepătrunsă a lui Dumnezeu, și Dumnezeu nu lucrează după cugetele oamenilor, ci potrivit cu legile activității proniei sale.

„La Dânsul e puterea și înțelepciunea,
Înaintea Lui sunt rătăcii și ducătorii în rătăcire.
El duce sfetnicii la nepricepere,
Și face proști pe judecători.
El destramă puterea împăraților,
Și pune cingătoare de frânghii în jurul coapselor lor.
Pe principii îi lipsește de vrednicie,
Și aruncă la pământ pe cei viteji ;
El ia graiul celor mult grăitori,
Și pe cei bătrâni îi lipsește de minte.
El acopere cu rușine pe cei vestiți,
Și slăbește cingătoarea celor voinici.
El scoate din întunec lucrurile ascunse,
Și aduce la lumină ceea ce era în umbră.
El îmulțește popoarele și tot El le pierde,
El resfiră neamurile și apoi le strămtorează ?
El scoate din minți capii popoarelor pământului,
Și-i lasă să rătăcească în pustiuri fără cărări,
Orbăcâind umblă în întunec fără lumină,
Și se clatină de parc'ar fi beți “¹⁾.

În vederea unei astfel de lucrări proniatoare nepătrunse a lui Dumnezeu, lui Iov nu-i mai rămăsese nimica, decât a se lăsa cu totul la voința Providenței, și el vedea singura izbăvire pentru sine în mormânt. El va aștepta deci liniștit, până se vor strecura zilele menite pentru viața sa, când poate sosi pentru dânsul schimbarea. Dar chiar și acum el nu-și pierde cu totul nădejdea într'un viitor mai luminos, de oarece dincolo de mormânt poate să stră-

1) Iov, XII, 16—25

lucească pentru el lumina unei lumi mai bune. El crede, că mâna lui Dumnezeu, cea în stare de a lovi și mai tare, dar e cu stare în același timp să și mântuiască. El deaceea nădăjduia la Dumnezeu, chiar de l-ar fi ucis. El știe, că Dumnezeu va face la vremea cuvenită mântuirea lui. Ce se atinge însă de aceia, care-i reproșază, apoi ei sunt clăcașii minciunii și vrășmași nefolosițori. Totuși el nu poate tăcea nici după asta. Nenorocirile lui sunt peste voința sa. Pentru ce Dumnezeu să strivească o frunză oare care ruptă și să urmărească un pai rupt? La ce să trimită El suferințe nu unui om, care, „ca putred, se destramă ca haina mâncată de molii?” După aceea Iov iarăși se cufundă în tristeță pare că soră cu disperarea:

„Omul cel născut din femei,
E scurt în zile, dar sătul de necazuri:
Ca floarea el înflorește și ca ea se vestejește,
Ca umbra fuge și nu se mai oprește.
Și-asupra lui ți-ai pironit tu ochii,
Și pe mine m'aduci la judecată cu Tine?
Cine s'a născut curat din necurat? Nimeni!
Dacă zilele i-s numărate,
Și numărul lunilor e la Tine,
Dacă tu i-ai pus hotar,
Pe care el nu-l va trece,
Atunci depărtează-Te, să se odihnească,
Până ce-și va termina
Zilele lui, ca năimitul!”¹⁾

*Tăcere de palmieri după un monument
astrian.*

Situația lui Iov e grea și se pare fără nădejde; dar chiar și din întunerecul acestei desnădăjduiri străbat la dânsul razele nădejdei. Se poate oare ca existența omului să se termine aicea și apoi nu va mai fi nimic? Nu poate oare Dumnezeu să-și aducă aminte de dânsul măcar acum, când el se află în praf? Toate în natură trăesc cu nădejde:

¹⁾ Iov, XIV, 1—6.

„Ărborele are nădejdea sa,
Că el tăiat de va fi,
Din nou va învia :
Odrasle din el neconținut vor da
Chiar de-a'n bătrân rădăcina în pământ,
Și trunchiul lui a putrezit în pulbere,
Îndată ce simțeste aproape apa,
El dă muguri și sloboade ramuri,
Par'c'ar fi din nou sădit “ 1).

În vederea acestora fără să vrei apare ideea, că și omul nu se lipsește cu totul de nădejdea viitorului, cu toate suferințele grele ale prezentului. Dar nădejdea asta e încă întunecată, și Iov își termină discuția sa cu cuvinte de adâncă tristețe :

„Carnea pe mine mă doare,
Și sufletul în mine tânjește “ 2).

Prietenii lui Iov totuși n'au renunțat la convingerea lor și s'au întors din nou la obiectul lor, stăruindu-se să lămurească înaintea suferindului vinovăția lui. Cel întâiu iar începe să vorbească Elifas, ca cel mai însemnat dintre cei trei prieteni și care posedă cea mai mare experiență și înțelepciune. Găsind pe suferind nu după vrednicie mândru și nesupus, el se silește să-l smerească și să arate păcătoșia lui chiar în acea încredere în sine, pe care a manifestat-o în cuvântările sale. El vorbește lui Iov, că propriile lui vorbe îl osândesc, că el a dovedit văditul neajuns al fricii înaintea lui Dumnezeu, și a răspuns la cuvintele prietenilor cu vorbe viclene. Dar el n'are nici un temei să se țină așa trufaș atât față de prietenii săi, cât și mai ales față de Dumnezeu. Fiecare om chiar în cea mai bună situație a sa este păcătos, și ce drept are Iov să se poarte cu așa trufie față de Dumnezeu și să îngăduie a eși asemenea cuvinte din gura sa ? Și după aceea Elifas, din experiența vieții sale și a înțelepciunii lui, trasează un tablou grozav pentru prezentarea acelui fapt, că orice suferință este la urma urmelor numai pedeapsă dela Dumnezeu. Nu există asemenea faptură, care să fi fost fără de păcat înaintea lui Dumnezeu :

„Ce este omul ca să fie curat,
Și ca cel născut din femei să fie drept?
Iată El nici în sfinții săi nu se încrede,

1) Iov, XIV, 7-9.

2) Iov, XIV, 22.

Ba și cerurile sunt necurate în ochii Lui :
 Cu atât mai necurat și stricat omul
 Care bea fărădelegea cum ar bea apa.
 Eu am să-ți vorbesc : ascultă-mă !
 Eu am să-ți povestesc cele ce am văzut,
 Celece au văzut înțelepții,
 Și n'au ascuns cele ce au auzit dela părinții lor,
 Singuri cărora a fost dat pământul,
 Și în mijlocul cărora străin n'a umblat.
 Necredinciosul se chinuște pe sine în toate zilele,
 Și numărul anilor e ascuns de împilator :
 Sunetele groazei sunt în urechile lui ;
 Prin mijlocul păcei merge la dânsul perzătorul
 Nu va rămânea el în bogăție,
 Și averea lui nu va rămânea întreagă.
 Nu mai nădăjduște să iasă din întunec,
 Și odraslele lui le va usca flacăra,
 Și suflarea gurii lui îl va spulbera.
 Cel rătăcit să nu se încreadă în deșertăciune
 Căci deșertăciunea va fi și răsplata lui.
 El se sfârșește nu la vremea lui,
 Și ramurile lui nu vor inverzi.
 Lepăda-va el, ca vița manată, strugurii săi necopți,
 Și ca măslinul va scutura florile sale.
 Așa se va pustii casa necredinciosului,
 Și focul va mistui corturile cămătarului.
 El a zămislit răul și va naște minciuna,
 Și pântecul lui pregătește înșelăciunea ¹⁾

Astfel în această cuvântare a lui Elifas încă și mai limpede a arătat, că Iov suferă fără îndoială pentru vre un păcat greu. Pătimirea lui se mărește anume din acea pricină, că el nu voește să-și recunoască păcatul său. Suferindul în răspunsul său nu face încercare să combată direct această învinuire. El e prea sdruncinat de tristețea morală din pricină, că însuși prietenii lui se ridică contra lui în ziua durerii lui. Evident toate se dirijează de Dumnezeu spre înrăirea situației lui : însuși prietenii și vecinii săi s'au transformat în vrășmași, și se vede că numai moartea singură îi poate da liniștea din nenorocirea sa. Dumnezeu l-a dat pe mâna necredincioșilor și a abătut asupra lui mâinile celor răi. El l-a aruncat în pulbere și l-a făcut țintă pentru ascutișul mâniei Lui. Și cu toate acestea Iov totuși rămâne în convingerea că nu este vinovat.

„Fața mea s'a roșit de plâns,
 Și pe ploapele mele s'a lăsat umbra morții ;

¹⁾ Iov, XV, 14...

Cu toate că nu este pradă în mâinile mele,
 Și rugăciunea mea e curată.
 Pământule, să nu acoperi sângele meu,
 Și să nu mai fie loc pentru plânsul meu.
 Și acum iată martorul meu e în cer
 Și apărătorul meu este întru cei de sus!
 Prietenii mei mult vorbitori!
 Spre Dumnezeu se avântă ochiul meu.
 O de ar avea omul luptă cu Dumnezeu,
 Cum are fiul omului cu aproapele său!
 Căci anilor mei le vine sfârșitul,
 Și eu voi pleca la drum fără întoarcere.
 Apără, mijlocește însuși la Tine pentru mine!
 Altmintrelea cine se va pune pentru mine?
 Căci Tu ai închis inima lor ca să nu priceapă,
 Și de aceea nu le dai puțință să triumfe.
 Unii petrec lăsând acasă copiii în foame,
 Copiilor acelora li se stâng ochii de foame.
 Ajuns-am de poveste între oameni,
 Și de pomină sunt în mulțime.
 Tulburatu-mi-s'au în durere ochii mei,
 Și toate membrele mele sunt ca umbra.
 Mira-se vor de aceasta dreptii,
 Și cei nevinovați vor striga contra fărniciului.
 Iar dreptul se va ținea mereu pe drumul său,
 Și cei cu mâni curate se vor întări mereu.
 Înlături voi toți și cei asemenea vouă!
 Căci nu găsesc înțelept printre voi¹⁾.

În această din urmă cuvântare patriarhul exprimă câteva cuvinte amară ca răspuns la reproșurile anterioare din partea prietenilor săi. El le spune deadreptul, că printre ei nu-i om, cu destulă înțelepciune, ca să judece drept situația dreptului. Această observație deșteaptă din nou în prietenii dorința să reproșeze trufia lui Iov, și Bildad deslănțue asupra lui noi reproșuri, atribuind irascibilitatea lui desperării sălbatece a omului, care, simțindu-și vinovăția, nu vrea totuși să o recunoască. Dar să nu se înșale singur pe sine. Lumina necredincioșilor va peri; răul de tot felul negreșit îl va distruge. Oricât s'ar ridica necredincioșii contra soartei ce o merită, întăritarea aceasta la urma urmelor va fi ne folositoare și va duce la o distrugere și mai mare, amintirea lor va pieri de pe pământ, și numele lor nu va rămânea pe ulițe²⁾.

Apăsător de suferințe trupești și morale, inima dreptului toate le-a suferit până acuma, și el a fost în stare chiar să răspundă

1) Iov, XVI, 16—22; XVII, 3—10.

2) Iov, XVIII.

cu reproș la reproș, dar în fine el n'a fost în stare să sufere mai departe asemenea reproșuri nedrepte. Cuvinte amară, răspunse de el prietenilor lui, acum nu mai erau potrivite. Gândească-se ei numai la pătimirile îndurate de dânsul, și ei nu vor mai urmări, nici unul vor mai chinui:

„Până când veți chinui sufletul meu,
Și mă veți tortura cu discursuri?
Iată voi de zece ori m'ați înfruntat.
Și nu vă rușinați strâmtorându-mă,
Dacă eu în adevăr am greșit,
Apoi greșala mea rămâne cu mine.
Dacă însă voi voiți să vă laudați la mine,
Și să-mi reproșați batjocura mea.
Apoi să știți, că Dumnezeu m'a lepădat
Și m'a prins în mreaja sa¹⁾).

Și după aceea, zugrăvind toată grozăvia situației sale, dreptul, în întristare de nesuferit, se adresează către simțul de compătimire al prietenilor săi:

„Fie-vă milă de mine, fie-vă milă,
Dacă îmi sunteți prietenii mei!
Căci mâna lui Dumnezeu s'a atins de mine.
La ce mă urmăriți și voi, ca Dumnezeu,
Și carnea mea nu se poate sătura?
O, de ar fi scrise cuvintele mele!
De ar fi ele așternute în carte!
Cu răzuș de fer cu care se scrie,
Să fie săpate pe vecie în piatră²⁾).

Și iată, când suferințele trupești și morale, se părea că sunt gata să sferme definitiv duhul dreptului, în sufletul său scânteie o nouă nădejde din altă lume. În el înviă nădejdea în Răscumpărătorul viitor, și Iov, scuturând de pe sine toată povara chinului moral, exclamă solemn:

„Eu știu că Răscumpărătorul meu e viu,
Și El în ziua din urmă va ridica din pulbere
Pielea aceasta a mea, ce se descompune;
Și eu în trupul meu voi vedea pe Dumnezeu.
Eu îl voi vedea însumi pe Dânsul;
Ochii mei, nu ai altuia vor vedea pe Dumnezeu³⁾).

1) Iov, XIX, 1—6.

2) Iov, XIX, 21—24

3) Iov, XIX, 25-27.

Exprimându-și astfel credința sa în Răscumpărătorul viitor și găsind în această credință mângâiere pentru inima sa disperată, Iov conchise sincer cu rugăciunea, ca prietenii să înceteze înfățișat să-l chinuiască cu discursurile lor pline de reproșuri:

„Se stinge inima mea în peptul meu!
Voi ar trebui să ziceți:
Pentru ce să-l prigonii?
Ca și cum rădăcina răului s'a găsit în mine!
Temeți-vă de sabie,
Căci sabia este răzbunătoarea nedreptății,
Și să mai știți, că este și judecată”¹⁾.

Dar nici suferințele, nici rugile lui Iov n'au fost în stare să moaie inimile prietenilor săi cele îmbăcsite de sofistică și idei preconcepute. Din mijlocul lor din nou se ridică Sofar, care crezu de datoria lui să expună încă și mai stăruitor înaintea lui Iov părerea sa relativ de corespunderea dintre păcat și pedeapsă. Păcătosul, zise el, poate un timp să prospere, dar cu atât mai grozav și mai desnădăjduit va fi sfârșitul lui. Triumful necredincioșilor e de scurtă durată; bucuria ateilor ține numai o clipă. Oare experiența vieții nu ne arată aceasta din cea mai adâncă vechime, de atunci, decând a început omul să trăiască pe pământ? Cerurile la vremea lor demască vinovăția, și pământul se ridică contra necredincioșilor. Toate dobânzile casei lor vor pieri, duse de șuvoiul mâniei lui Dumnezeu în ziua când se va scula El:

„Iată partea dela Dumnezeu a omului nelegiuit,
Și moștenirea, destinată lui de Atotțiitorul”

Dar la Iov iarăși era gata răspunsul la această învinuire, și el resfrânge toate cele spuse în folosul său propriu. Inseși părerea că necredincioșii huzuresc în viața asta, poate vorbi pentru nevinovăția sa, iar nu contra lui. Nu se încapă îndoială, că necredincioșii adesa încearcă nenorociri. Dacă prietenii săi socot, că vinovatul își găsește totdeauna pedeapsă aicea, apoi alții socot tocmai contrarul. Totul în realitate e obscur și nepătruns în această viață, totul e taină pentru om în căile Domnului. Din această pricină prietenii lui Iov n'au deloc dreptate, când se sileau să stabilească după mintea lor raportul dintre lucrurile omenești și dreptatea Dumnezească:

1) Iov, XIX, 27-29.

„Cum dară vrei să mă mângâieți cu nimica?
 În răspunsurile voastre stă numai minciuna”¹⁾.

Când prietenii lui Iov, iritați de asemenea necedare, aruncă în fine orice stăpânire de sine, și spre justificarea părerei lor pășesc la acuzație fățișă contra lui Iov de nedreptate. Primul apare cu asemenea acuzație Elifas, cel mai înțelept și mai bătrân dintre dâșii, și el, adresându-se către Iov, direct în fața lui exprimă astfel de învinuiri:

„Adevărat, răutatea ta e mare,
 Și fărădelegile tale n'au sfârșit;
 Adevărat, ai luat zălog dela frații tăi pe nimic,
 Și de pe cei săraci le-ai luat haina;
 Celui chinuit de sete nu i-ai dat apă să bea,
 Și celui flămând nu i-ai dat o bucătică de pâine;
 Iar celui puternic i-a dat pământ,
 Și cel puternic s'a așezat pe el;
 Pe văduve le-ai lăsat să plece cu nimica,
 Și pe orfani i-a răspins cu mâna goală;
 Deaceia împrejurul tău sunt lașuri,
 Și fără de veste te-a cuprins groaza,
 Sau negura, în care nu vezi nimic,
 Și mulțimea apelor te-au acoperit”²⁾.

După aceea, ca să îndrepte pe Iov pe calea virtuții, Elifas se adresează către dânsul cu următorul îndemn:

„Apropie-te dar de El, și vei fi liniștit,
 Prin asta va veni la tine binele.
 „Primește legea din gura Lui.
 Și pune cuvintele Lui în inima ta.
 Dacă te vei întoarce la Atotțiitorul,
 Tu din nou îți vei pune trebile la cale,
 Vei depărta fărădelegea dela casa ta,
 Și vei preface în praf metalul lucitor,
 Și în piatră pâraiele de aur ale Etiopiei.
 Și va fi Atotțiitorul amanetul tău,
 El va fi argint strălucitor la tine.
 Căci atunci te vei bucura de Atotputernicul,
 Și vei îndrepta spre Dumnezeu fața ta”³⁾.

O asemenea cuvântare adresată lui Iov a fost încă și mai apăsătoare pentru dânsul, și fiecare învinuire, exprimată de Elifas,

1) Iov, XXI, 24.

2) Iov, XXII, 5-11.

3) Iov, XXII, 21-26.

a fost ca o săgeată răsinerbântată pentru inima lui. Strivit de durere, Iov nu mai avea destul duh, ca să se justifice față de învinuirile atât de neintemeiate, îndreptate contra lui, și în cuvântarea lui de răspuns continuă să desfășoare ideile sale despre misteriozitatea căilor Domnului; prin aceasta parecă mai degrabă ar fi judecat cu sine însuși, decât ar fi răspuns prietenilor. Tot sufletul său insetează de deslegarea deschisă a cazului său de către însuși Dumnezeu :

„Încă și acum e amară vorbirea mea ;
 Suferințele mele-s mai grele ca gemetele mele.
 O, de-aș ști eu, unde-L pot găsi,
 Și unde să mă apropii de tronul Lui!
 Eu aș așterne înaintea Lui cauza mea
 Și gura mea ar fi plină de justificarea mea.
 Aș afla cuvintele, cu care mi-ar răspunde El,
 Și-aș înțelege, ce mi-ar spune.
 Se poate ca El, cel plin de atotputernicie
 S'ar apuca să se lupte cu mine?
 O, nu, numai să ia bine sama la mine.
 Atunci dreptul ar putea să se lupte cu El,
 Și eu aș primi de tot deslegarea dela Judecătorul meu”¹

Dar Iov nu nădăjduiește în putința arătărei personale a lui Dumnezeu pentru deslegarea acestei chestiuni. Dumnezeu intenționat, se pare, se depărtase, ca să lase totul într'o tainică nerezolvire. Și iată totul se afundă iară în taină nepătrunsă. Inseși această taină susține pe prietenii săi în învinuirile lor, îndreptate contra suferindului, și Bildad a repetat din nou învinuirile spuse mai sus. Dar această cuvântare învinuitoare era acum vădit o neputincioasă repetare a unor teme deja respinse, și deci, după terminarea cuvântului celui de al treilea prieten, toți prietenii însfârșit au tăcut, iar Iov însuși, simțind triumful său moral asupra părerilor prietenilor, încă odată își exprimă convingerea nevinovăției sale și totodată exprimă încrederea nezdruincată în Dumnezeu chiar și în mijlocul marei sale nenorociri. El nu poate crede în prosperitatea statornică a celor răi, de oarece ca și prietenii săi, simte, că misterul căilor Domnului poate fi deslegat numai de acea înțelepciune reală, ea numai singură e și în stare a asigura adevărata fericire pământească și să lămurească căile economiei Dumnezești; iar înțelepciunea asta poate fi primită numai de la Dumnezeu prin o pioasă supunere Lui. Și după aceea Iov,

1) Iov, XXIII. 1-7.

continuând firul discuției sale, arată, că toate suferințele sale nu sunt o pedeapsă pentru păcatele lui, ci trebuie să fi având o cauză mult mai adâncă. El zugrăvește prosperitatea sa de altă dată și o pune în legătură cu cucernicia și cu acea bună întrebuințare, ce a dat el bunurilor sale. El cândva se bucura de respectul general și de o mare înrăurire; acum însă oamenii îl disprețuesc. Ne-cazurile de toate felurile îl apasă și toate speranțele sale au perit. Cu toate acestea el și în zilele fericirii sale el niciodată nu s'a dat la niscaiva patimi rele; el și-a cârmuit casa sa cu vrednicie, a arătat tuturor bunătate, a fost cinstit ca cetățan și niciodată n'a uitat datoriile către Dumnezeu și aproapele. El niciodată n'a fost fățarnic și niciodată n'a fost vinovat de silnicii ascunse și de apăseri. Deaceea, dacă el acum suferă, apoi numai singur Dumnezeu poate lămuri pricina aceasta ¹⁾.

Astfel când au fost exprimate toate părerile prietenilor relativ la părerile ce predominau în vechime asupra raportului direct ce exista între virtute și proprietate pe de o parte, și între păcat și pedeapsă pe de altă parte, și zdruncinate simțitor de Iov, care dărmă o astfel de părere și prezintase rezolvirea chestiunii, ca aparținând lui Dumnezeu, atunci, ca un fel de generalizare a acestor discuțiuni, apăru un nou convorbitor, Elihu. Acesta era încă om tânăr, și deaceea el, deși asistase la convorbirea prietenilor cu Iov, până acum nu se amestecase în combaterile lor. Dar când în fine convorbirea lor se termină și rezultatul ei fu nedecisiv, pentru că fiecare rămase pe lângă părerea sa, atunci el nu putu să mai aștepte, și, cunoscând mai profund calea economiei divine, el „se aprinse de mânie contra lui Iov, pentru că el se justificase mai mult pe sine decât pe Dumnezeu; iar pe cei trei prieteni ai lui i se aprinse mânia, pentru că ei n'au găsit ce să răspundă, dar totuși acuzară pe Iov. Deaceea, când Iov termină cuvântarea sa, el păși înainte și, adresându-se tuturor, le zise:

„Eu sânt tânăr de ani, iar voi bătrâni;
Deaceea eu m'am sfiit,
Și m'am temut să vă arăt părerea mea.
Eu mi-am zis: lasă să vorbească zilele,
Și mulțimea anilor să rostească înțelepciunea.
Dar duhul se află în om
Și suflarea Atotțiitorului îi da pricepere.
Nu numai cei cu ani mulți sunt înțelepți,
Și nu numai bătrânii înțeleg adevărul,

1) Iov, XXVII-XXXI.

Deaceea eu grăesc: ascultați-mă
Să vă spun părerea mea¹⁾,

Și după aceea în cuvântarea sa el, făcând o ochire peste păreri exprimate, justifică dreptatea lui Dumnezeu și lămurește, că un astfel de drept, ca Iov, nu s'a bucurat totdeauna de prosperitate pentru virtuțile sale, pentru că și el a avut neajunsuri și el s'a făcut vinovat prin cuvinte nesocotite contra lui Dumnezeu. Suferințele totuși nu alcătuesc urmarea directă pentru păcate, ci este cercarea obștească, menite ca să facă pe om mai bun și să-l înoiască. Chiar și înseși natura ne învață credința în dreptatea lui Dumnezeu.

Între altele, în timpul convorbirii și a discuției, s'a stârnit furtună și a răsunat tunetul, și din furtună răsună glasul lui Dumnezeu către Iov, reproșa prietenilor ce discutase, pentru dorința de a pătrunde în sfaturile și planurile cele neajunse ale Atotțiitorului. Domnul răspunse lui Iov din furtună și zise:

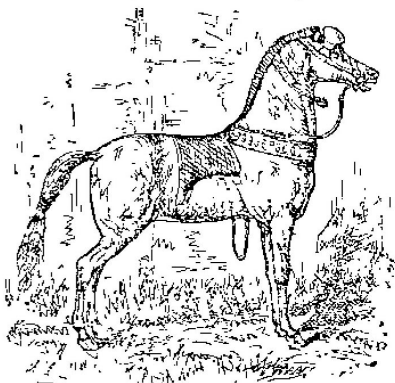
„Cine-i celce întunecă Pronia fără sens?
Încinge-ți acum mijlocul ca un bărbat,
Și te voi întreba, iar tu să-mi răspunzi:
Unde erai, când puneam eu temelie pământului?
Spune-Mi dacă știi!
Cine a pus măsura lui, arată, dacă știi,
Sau cine a întins pe fața lui prăjina?
Pe ce se sprijinesc temelile lui
Sau cine a pus piatra unghiulară a lui
În bucuria generală a stelelor dimineții,
Când toți fiii lui Dumnezeu strigau de bucurie?
Cine a închis marea cu porți
Când ea eși năvalnic din sinul firii,
Când am făcut negura îmbrăcămintea ei,
Și norii drept scutece pentru dânsa,
Apoi i-am pus hotarul meu
Și i-am pus porți și zăvoară,
Și i-am zis: până aici: vei merge și mai departe nu,
Și aici este hotarul valurilor tale trufașe²⁾?

După aceea, cu putere neobișnuită a continuat a descoperi taina economiei dumnezeiești din natură și din omenire, Dumnezeu a urmat să vorbească:

„Cunoști tu oare timpul,
Când se nasc căprioarele prin stânci,

1) Iov. XXXII, 1—10.
2) Iov, XXXVIII, 1—11.

Și văzut-ai tu oare nașterea cerboaicelor?
 Poți să numeri lunile sarcinei lor,
 Și știi tu oare timpul nașterii lor?
 Ele se pleacă, născând copiii lor,
 Și aruncă sarcina lor fără durere.
 Copii lor își vin repede în putere,
 Cresc în câmpia deschisă,
 Pleacă și nu se mai întorc la ele.
 Cine a pus în libertate pe asinul salbatic,
 Și cine a deslegat căpăstrul lui,
 Căruia i-am dat stepa drept casă
 Și sărătura drept locuință?

Cal de război în răsărit.

De elan și nerăbdare fuge de mânâncă pământul,
 Și când sună goarna nu mai are răbdare.
 La sunetul trâmbiței el nechează,
 De departe miroasă lupta,
 Glasul puternic al comandai și strigătele.
 Celce luptă cu Atotputernicul va mai da învățătură?
 Celce muștră pe Domnul să răspundă!¹

El nu știe ce-i zarva orașului,
 Și glas de păzitor n'a auzit.
 Tu ai dat calului sprinteneală
 Și tu i-ai îmbrăcat gâtul cu coamă?
 Poți tu să-l sperii, cum sperii lăcusta?
 Sforăitul nărilor lui e groază!
 Bate cu copita pământul și e mândru
 de putere,
 Și merge împotriva armelor.
 El râde de pericol și nu se teme,
 Și din fața săbiei nu se întoarce.
 Tolba cu săgeți sună pe dânsul
 Fulgere aruncă sulița și lancea

Atunci Iov răspunse cu smerenie, că el simte nimicnicia sa și a lăsat hotărîrea cauzei sale atotputernicului Dumnezeu. Atunci Dumnezeu, arătând încă odată nimicnicia jalnică a omului, care îndrăznește să învinuiască pe Făcătorul de nedreptate, își exprimă mânia sa pe judecata nedreaptă a prietenilor, și numai jărtfa lor și mijlocirea pentru ei a dreptului Iov îi îndreptăți înaintea lui Dumnezeu.

Și așa cercările s'au isprăvit și împreună cu ele au fost răspinse și discuțiile false despre dreapta judecată a lui Dumnezeu. Soartele Proniei dumnezeiești sunt nepătrunse pentru mintea omenească cea mărginită, și înzadar se încearcă ea să priceapă cele neajunse,

¹) Iov, XXXIX, 1-7; 19-25; 29.

punând economiei cerești măsura condițiilor sale de viață pământească. Căile lui Dumnezeu nu s cum sunt căile omenești, și sfaturile lui sunt mai presus de priceperea oamenilor. Silindu-se cu mintea sa simplă să priceapă cauza nenorocirilor ce cuprinsese pe Iov, oamenii judecau numai în condițiile lor pământești, și, explicând lucrurile potrivit cu vederile lor pământești, au pierdut din vedere, că în cerul inaccesibil pentru ei puteau fi alte vederi mai înalte, putea fi un punct de vedere mult mai înalt, din care înseși suferința omului putea servi drept unealtă de proslăvire a lui Dumnezeu, de triumf al binelui asupra răului, și totodată de fericire a omului. Anume așa a și fost aceasta cu Iov. El a devenit unealtă de triumf al lui Dumnezeu asupra lui Satana. Satana intenționa să ponegrească și să înjosască cinstea lui Dumnezeu, declarând obraznic, că dreptul e pios numai din interesul său pământesc, și astfel amăgește pe Dumnezeu. Ca să-și susțină cinstea sa și să descopere și demasce falsitatea clevetitorului celui dintru început și a urătorului de oameni, Dumnezeu a și îngăduit lui Satana, pentru mustrarea sa proprie să supună pe marele drept la o ispitire grozavă; și dreptul a dovedit strălucit sinceritatea evlaviei sale, rezistând marea cercare și servind astfel de unealtă a triumfării lui Dumnezeu asupra lui Satana, a binelui contra răului și a adevărului contra minciunei. Dacă oamenii ar putea pătrunde dincolo de perdea și să vadă, ce anume s'a petrecut acolo, atunci ei ar fi văzut, că toate suferințele cele mari ale lui Iov au avut o importanță proniatoare supremă, și însuși Iov, ca unul ce devenise unealtă a acestei acțiuni proniatoare, primea în înseși suferințele sale încă și mai mare bine decât acelea de care s'a folosit în timpul prosperității sale: pentru că atunci el prin evlavia sa susținea cinstea lui Dumnezeu pe pământ: acum însă prin suferințele sale susținea cinstea Lui și în ceru. Satana a fost crud învins și n'a mai îndrăsnit să mai apară cu clevetirea sa îndrăsneață contra omului celui drept al lui Dumnezeu.

Dar când marea experiență proniatoare fu isprăvită, clevetirea risipită și satana învins, atunci dreptul, care servise de unealtă a acestui triumf și slave a lui Dumnezeu, trebuie să primească răsplată. Lupta lui fusese mare, tot așa trebuia să fie și răsplata sa. Și iată pe cât de repede se năpustise asupra lui Iov nenorocirea, tot așa de repede începu să se restabilească și fericirea lui. „Și a dat Dumnezeu lui Iov îndoit mai mult decât avusese înainte“. Odată cu prosperitatea se întoarseră și legăturile omenești. Incetul cu incetul începură să se întoarcă „toți frații lui și toate surorile

lui și toți cunoscuții de altă dată ai lui, și mâncau pâine cu dânsul în casa lui, și-l mângâiau pentru tot răul, pe care Domnul îl adusese asupra lui, și dăde fiecare câte o cesită și câte un inel de aur". Starea bună a lui Iov nu numai reveni în toată măsura de dinainte, ci bogăția lui principală, dobitoacele domestice îi fură întoarse îndoit ca înainte. Acum el avea nu șapte, ci paisprezece mii de vite mărunte, șase mii cămile, caravanele cărora iară începură să se miște între Egipt și Mesopotamia; o mie întreagă de perechi de boi lucrau pământul lui și o mie de asine dădeau o cantitate nemăsurată de produse de lapte. I se restabili lui Iov și viața familiară de dinainte de suferințe: lui i se născură șapte fii și trei fete, și nu era pe tot pământul femeii așa de frumoase, ca fetele lui Iov, cărora el le osebî o parte de moștenire, egală cu a fiilor. Și înseși viața lui Iov, ca să i se prezinte lui puțința unei depline satisfacții pentru pătimirile suferite, fu de două ori cât cea de dinainte, așa că după cercare el „a trăit încă 140 de ani, și a văzut pe fiii săi, și pe fiii fiilor până la a patra generațiune". Și fiind deplin mare patriarh, înconjurat de o numeroasă familie de fii, nepoți, strănepoți și răstrănepoți, s'a sfârșit marele drept: „și a murit Iov la bătrânețe, sătul de zile".

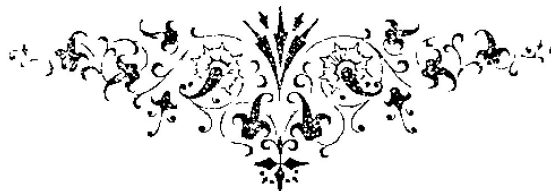

TABLA DE MATERIE

PREDOSLOVIE

ÎN LOC DE INTRODUCERE:

I. *Raționalismul biblic: origina și dezvoltarea lui istorică.* Pagina

Biblia și însemnătatea ei în viața duhovnicească a omenirii. 1) Originea raționalismului biblic. Protestantismul și Bibliolatria. Reacția inevitabilă și critica negativă în Anglia și Franța în veacurile XVII și XVIII. 2) Răscoala fățișă contra Bibliei. 3) Negarea supranaturalului. Explicarea naturală a minunilor biblice. 4) Teoria mistică și originea ei. Aplicarea acestei teorii la explicarea evenimentelor istoriei Vechiului Testament. Negarea autenticității sf. Scripturi. DeWette și operele sale în aplicarea lor la Vechiul și Noul Testament. 5) Straus și critica lui. Explicarea mitologică a istoriei Noului Testament. Planul „Viații lui Iisus”. Stadiile următoare ale negațiunii. 6) Renan ca cel mai nou reprezentant al raționalismului biblic. Particularitățile operelor sale critice. Caracterul scrierei sale „Viața lui Iisus”. Opera cea mai nouă a lui „Istoria lui Israel” și dovada că Renan a rămas în urmă față cu știința contemporană. 9

II. *Cele mai nouă descoperiri arheologice în Egipt, Asiria și Palestina.*

Importanța nouilor descoperiri pentru Biblie. 1) Descoperirile în Egipt. Hieroglifile, diferite păreri asupra lor în vechime și încercările de a le citi. Canalul Roseta, ca cheie pentru citirea hieroglifelor. Descifrarea inscripției hieroglifice a numelor Ptolomeu și Cleopatra. Esența sistemului scrierei hieroglifice și starea actuală a egiptologiei. 2) Descoperirea cheii inscripțiilor cuneiforme. Operele lui Rawlinson. Biblioteca din Ninive și bogăția de material, cuprinsă într'însa. Starea asiriologiei în prezent și importanța ei pentru Biblie. 3) Descoperirile din Palestina. Inscripția dela Siluam și importanța ei. Concluzia generală. 64

CARTEA ÎNTĂIA.

LUMEA ANTIDELUVIANĂ.

CAP. I.

Facerea lumii.

Pagina

Origina lumii și neputința minții omenești de a o explica. Părerile păgâne asupra originii lumii și superioritatea infinită față de ele a revelațiunii biblice. Crearea materiei primare din nimica și formarea treptată a ei. Crearea luminei și chestiunea despre putința existenței ei înainte de facerea soarelui. Ziua a doua și a treia a creațiunii. Origina vieții pe pământ. Ziua a patra și a cincea. Grandioasele forme ale animalelor primitive. Origina speciilor. Ziua a șasea și a șaptea. Istorisirea haldaică despre origina lumii, asemănarea și deosebirea ei de cea biblică. 87

CAP. II.

Crearea primilor oameni și viața lor fericită în rai.

Crearea primei perechi și introducerea lor în rai. Starea de nevinovăție. Tradiția popoarelor despre oamenii primari. Statura lui Adam. Judecata și religia lui. Povestirile păgânești despre facerea omului din pământ. Tradițiile egipteană, haldaică, greacă și iraniană. Scânteeri rari a revelațiunii adevărate. 111

CAP. III.

Căderea în păcat și isgonirea din Rai.

Biserica primordială în rai. Libertatea și legea. Isplta și căderea în păcat. Simțul păcatului și fricei. Blestăm și făgăduință. Ecourile tradiției despre starea fericită la egipteni, indieni și greci. Tradiția haldaică. Fatalismul tradițiilor păgâne și adevărul înalt al istorisirii biblice. Senzul filosofic al istoriei căderii. 121

CAP. IV.

Raiul pământesc.

Chestiunea despre situația raiului și greutatea rezolvirii ei. Diferențele încercări. Determinarea biblică despre situația topografică a lui. Mesopotamia și provinciile înconjurătoare. Răurile și țările corespund istorisirii biblice. Răurile raiului: Tigru, Eufratul, Curan și Cherca. Heruvimul cu sabie de flacără. 139

CAP. V.

Primele generațiuni.

Leagănul omenirii primare. Prima familie. Doi frați și fratele ucide pe frate. Strămutarea lui Cain, zidirea orașului și cultura primară. Lameh părintele meșteșugarilor. Inventarea uneltelor muzicale și armelor. Date științifice despre origina culturii primare. Sit și noua generațiune evlavioasă. Patriarhii și viața lor lungă. Tradițiile popoarelor despre timpurile primare. 153

CAP. VI.

Vechimea neamului omenesc.

Pagina

Patriarhii antideluvieni și cronologia biblică. Lacune în genealogie. Vechimea neamului omenesc după Biblie. Cronologia științifică și datele ei. Săpăturile și cercetările științifice istorice și nestabilitatea lor. Contraziceri despre vechimea Egiptului. Origina raselor și limbilor. Concluzie. 171

CARTEA A DOUA.

LUMEA DE DUPĂ POTOP.

CAP. VII

P o t o p u l.

Viața neobișnuit de lungă a oamenilor primari și răspândirea răului și a necredinței pe pământ. Hotărîrea de a perde neamul omenesc. Dreptul Noe și facerea corăbiei. Potopul. Eșirea din corabie, jertfa și făgăduința. Universalitatea popoului. Tradiția obștească despre potop. Istorisirea haldaică despre potop. Asămănările și deosebiriile ei de cea biblică. Tradițiile indiană, iraniană și greacă. Ecouri ale tradiției la gali, lituani și egipteni. Tradiții despre potop în America. Tradiția în Polinezia. Concluzie. 185

CAP. VIII.

Leagănul omenirii de după potop și genealogia popoarelor.

Muntele Ararat, ca loc al opririi corăbiei lui Noe și situația lui geografică. Muntele Nizir și identificarea lui cu Araratul. Strămutarea numelor geografice. Leagănul omenirii de după potop. Risipirea popoarelor. Genealogia biblică și importanța ei istorică. Trei protopărinți ai omenirii de după potop și descinderea din ei a diferite neamuri și popoare. Neamul lui Iafet și ramificarea lui. Neamul lui Ham și popoarele eșite din el. Neamul lui Sim și răspândirea lui. Triburile hananiene. Exactitatea istorică a genealogiei. 213

CAP. IX.

Turnul Babel și risipirea popoarelor.

Locul așezării neamului lui Ham. Nimrod și locul așezării lui în Mesopotamia și Haldeea. Ruinele și resturile vechilor construcțiuni. Turnul Birs-Nimrud, particularitățile lui și identificarea lui cu Turnul Babel. Istorisirea haldeană despre Turnul Babel. Ecourile aceluiași tradițiuni la greci și în America. Istorisirea iudaică. Ecourile aceluiași tradițiuni în Egipt. Amestecarea limbilor și raportul ei cu chestiunea despre formarea diferitelor dialecte și limbi. Risipirea popoarelor și origina idolatriei. 243

CARTEA A TREIA.

AVRAM ȘI TIMPUL LUI.

CAP. X.

Patria lui Avram.

Pagina

Ruinile Magheirului și identificarea lor cu vechiul Ur al Haldeei. Haldea astăzi și în trecut. Rodnicia ei și înalta stare culturală pe vremea lui Avram. Tharra și strămutarea lui în Haldeea. Strămutarea la Haran. Avram, vederile lui religioase și adevărata chemare. Strămutarea lui în pământul Hanaan. Damascul. 263

CAP. XI.

Sosirea lui Avram în țara Hanaan.

Drumul din Damasc în Hanaan. Stejarul More. Populația Hanaanului și starea ei internă și externă. Religia hananienilor. Felachii ca urmași ai vechilor hananei și starea lor morală. Contactul lui Avram cu indigenii și strămutarea spre sud. Betelul și situația lui topografică. 277

CAP. XII.

Avram în Egipt.

O nouă cercare a lui Avram. Foametea în pământul Hanan și strămutarea silită în Egipt. Egiptul și starea lui culturală. Grănarul lumii vechi. Despotismul faraonilor și temerea lui Avram din pricina Sarei. Adevărarea acestei bănueli și situația dificilă. Avertisment lui Faraon și eliberarea Sarei. Faraon dă daruri lui Avram și Sarei. Ele corespund cu datele arheologice. Caravană orientală. 289

CAP. XIII.

Biruința lui Avram.

Avram și Lot. Neînțelegeri din pricina pășunilor și despărțirea. Mărinimia lui Avram. Pentapolea Sodomei. Tributul său către regele Elamului și răscoala. Incursiunea lui Chedolaomer și prădarea Sodomei și a orașelor vecine. Lot dus în robie. Întreprinderea militară a lui Avram și eliberarea captivilor. Întâlnirea cu Melhisedec, regele Salimului. Misteriozitatea persoanei lui Melhisedec și însemnătatea lui preînchipuitoare. 301

CAP. XIV.

Legământul lui Dumnezeu cu Avram.

La stejarul lui Mamvri. O nouă descoperire și făgăduință că Avram va avea o posteritate numeroasă. Legământul și întărirea lui cu anumite rituale. Arătarea lui Dumnezeu. Agara și Sara. Izgonirea Agarei și arătarea unui înger Agarei, în pustie. Întoarcerea Agarei în tabără și nașterea lui Ismail. Introducerea tăerel împrejur. Făgăduința dată lui Avram că Sara va naște fiu. Simbolica schimbare a numelor. Avraam și Sarra. 317

CAP. XV.

Peirea Sodomei și Gomorei.

Pagina

Prietenul lui Dumnezeu. Ospătarea a trei călători la stejarul Mamvri. Repetarea făgăduinței despre nașterea unui fiu. Soarta Sodomei și a orașelor aliate cu dânsa. Mijlocirea lui Avraam. Ospătarea călătorilor de către Lot la Sodoma. Corupția destrăbălată a sodomiților. Porunca dată lui Lot să se mântuiască prin fugă. Peirea orașelor nelegiuite. Cauzele fizice ale peirei lor. Soarta următoare a lui Lot. Origina moabiților și amoniților. Cucernicia lui Lot. 335

CAP. XVI.

Nașterea lui Isaac.

Viața de pribegie a lui Avraam. Ciocnirea cu regele filistean Abimelec. Fântâna din Virsavia. Alianța cu regele filistean. Nașterea lui Isaac. Isaac și Ismail. Sărbătoarea înțercării lui Isaac și supărarea Sarrei pe Ismail. Izgonirea Agarei cu Ismail în pustie și arătarea ingerilor acestor doi din urmă. Căsătoria lui Ismail și triburile rezultate din el. 349

CAP. XVII.

Cea mai mare ispitire a credinței lui Avraam.

O grozavă revelație. Porunca de a aduce pe Isaac jertfă. Bărbăția credinței și nădejdea nestrămutată. Raportul lui Avraam față de jertfele umane. Călătoria la muntele Moria. Un tablou atingător. Jertfelnicul, cuțitul și glasul din cer. Berbecele. Senzul jărtfirii lui Isaac. Înțoarcerea la Virsavia. 363

CAP. XVIII.

Moartea Sarrei și îngroparea ei.

Caracterul Sarrei. Moartea Sarrei și plângerea ei de către Avraam. Îngrijirea pentru înmormântare. Peștera Mahpela și cumpărarea ei ca proprietate de veci dela hetei. Tărguirea și actul de cumpărare. Starea actuală a mormintelor din peștera Mahpela. 379

CAP. XIX.

Ultimile zile ale vieții lui Avraam.

Grija pentru căsătoria lui Isaac. Hetura și fiii obținuți de Avraam dela ea. Moartea lui Avraam și îngroparea lui. Amintirea lui Avraam la arabi. Trăsăturile caracteristice ale persoanei lui Avraam. Măreția credinței lui. Soarta comună a patriarhilor Vechiului Testament. 389

CAP. XX.

Isaac și fiii săi.

Isaac ca moștenitor al celor mai bune făgăduințe. Istoria căsătoriei lui. Călătoria lui Eliezer la Haran. Rugăciunea lui și îndatoririle Rebeccai. Laban și condițiile de căsătorie. Întâlnirea lui Isaac cu Rebecca și căsătoria lor. Stărpiciunea Rebeccai și în fine nașterea a doi gemeni. Isav

și Iacov. Caracterul celor doi frați. Ciorba de linte și dreptul de prim-născut. Isaac în pământul filistenilor. Bindecuvântarea întâiului născut. „Glasul e glasul lui Iacov, iar mâinile sunt mâinile lui Isav”. Ura lui Isav contra lui Iacov și amenințarea cu răzbunarea prin sânge. Depărtarea lui Iacov în Mesopotamia. 369

CAP. XXI.

I a c o v.

Călătoria lui Iacov. Somnul adânc și visarea unei scări miraculoase. Făgăduința lui Dumnezeu. Întâlnirea cu Rahila la fântâna din Mesopotamia. Slujire lui Laban și căsătoria cu Lia și Rahila. Rodnicia Liei și stărpiciunea Rahilei. Nașterea lui Iosif. Tendințele lui Iacov de a se elibera de epitropia lui Laban. Fuga și urmărirea. Răul Iavoc și lupta cu un protivnic misterios. Întâlnirea cu Isav. Sihemul. Terafimii. Moartea Rahilei și sfârșitul lui Isaac. 417

CARTEA A PATRA.

IOSIF ȘI VREMEA LUI.

CAP. XXII.

Tinerețea lui Iosif.

Favoritul patriarhului. Zăvistia fraților. Cruzimea fraților și vînderea în robie. Negustorii cumpărători. În casa lui Potifar. Iosif cărmuitor casei lui Potifar. Bogația și luxul caselor demnitarilor egipteni. Situația femeilor în vechiul Egipt și viața lor coruptă. Femeia lui Potifar și tânărul Iosif. „Povestea despre doi frați”. Textul ei și izbitoarea asemănare cu istorisirea biblică. Mânia lui Potifar și închiderea lui Iosif în temniță. 429

CAP. XXIII.

Iosif tălmăcitor de vise.

Căile Providenței. Închiderea în temniță a marilor paharnic și pitar. Importanța slujbelor lor la curtea lui Faraon. Visele lor și tălcuirea lor de Iosif. Împlinirea tălcuirilor. Visele lui faraon și însemnatatea lor. Neputința sacrificatorilor și magilor. Uitarea paharnicului și amintirea lui de Iosif. Ceremonialul prezentării lui Iosif la faraon. Obiceiul egiptean de a se rade desăvârșit. Înțelepciunea inspirată a lui Iosif. 449

CAP. XXIV.

Iosif demnitar suprem al Egiptului.

Înălțarea lui Iosif la gradul de demnitar suprem. Exemple de galantonie a lui faraon la recompensele serviciilor aduse statului. Ceremonialul ridicării lui Iosif. Podoabele egiptene. Un nou nume lui Iosif și căsătoria lui. Faraonul timpului lui Iosif. Dinastia hixită. Apapi II și politica lui. 463

CAP. XXV.

Iosif și frații săi.

Pagina

Foamea în Egipt și înrăurirea ei asupra țărilor înconjurătoare. Mergerea fraților lui Iosif în Egipt pentru cumpărare de pâine. Preinșii spioni. A doua mergere a fraților în Egipt și darurile lui Iacov către marele demnitar de acolo. Păstorii hananieni la prânz în casa marelui demnitar. Luxul caselor egiptene. Iosif și Veniamin. Lacrămile tainice. Cupa scumpă și alergarea după vinovați. Ruga lui Iuda pentru Veniamin. Înfricoșata descoperire. Daruri trimise lui Iacov și strămutarea fiilor lui Israel în Egipt. 475

CAP. XXVI.

Cărmuirea lui Iosif.

Funcția lui Iosif în Egipt. „Căpetenia grânelor“. Scene din viața agricolă a vechiului Egipt. Cântecul trierătorilor. Causa foametei în Egipt. Exemple istorice de ani de foamete. Politica economică a lui Iosif și confirmarea ei prin fapte egiptologice. Proprietatea de pământ în orient. Însemnătatea economică a măsurilor luate de Iosif. 489

CAP. XXVII.

Ultimele zile ale vieții lui Iacov și ale lui Iosif.

Zilele de dinainte de moarte ale lui Iacov. Binecuvântarea nepoților. Binecuvântările procești date fiilor, ca unor protopărinți ai poporului Israelit. Moartea și îngroparea lui Iacov. Ducerea corpului lui în Hanaan. Viața următoare a lui Iosif. Temerea zadarnică a fraților. Apropierea sfârșitului. Limitele vieții în Egipt. Jurământul de dinaintea morții. Moartea lui Iosif. 505

CAP. XXVIII.

Autenticitatea istoriei lui Iosif.

Egiptologia și dărămarea de către ea a vechiului raționalism. Noile încercări ale criticii. Critica franceză și înrăurirea asupra ei a lui Renan. Strădaniile și erorile scriitorilor raționaliști. Datele biblice în favoarea autenticității istoriei lui Iosif. Datele egiptologiei și corespunderea lor uimitoare cu istorisirea biblică. 519

CAP. XXIX.

Viața launtrică în epoca patriarhală.

Încheierea epocii patriarhale. Stadiile ei deosebite. Religia și riturile. Viața morală și cetățanească. Copilaria omenirii. Industria și civilizația. Abaterea dela adevărata religie și idolatria. Starea religioasă a popoarelor celor mai însemnate ale răsăritului. 531

CAP. XXX.

Viața lui Iov.

Pronia dumnezească în popoarele păgâne. Exemple de credință adevărată și de pietate. Dreptul Iov. Locul și timpul vieții lui. Casa binecuvântată și zavistia vrăjmașului celui dintru început urător de oa-

meni. Sfatul ceresc și clewetirea îndrăsneală. Îngăduirea lui Dumnezeu. Grozave lovituri dreptului Iov. Răbdarea neclintită. O nouă clewetire și cea din urmă lovitură. Nenorocirea dreptului. Chinul sufletesc și greaua chestiune despre dreapta judecată a lui Dumnezeu. . . . 539

CAP. XXXI.

Convorbirea lui Iov cu prietenii.

Zvonul cu o sută de guri despre necazurile lui Iov. Trei prieteni și negrăita lor întristare. Blestemarea zilei nașterii. Cugetările prietenilor. Cuvântarea lui Elifas și înrăurirea ei asupra lui Iov. Bănuiala' nemeritată. Cuvântările lui Bildad și Sofar. Corespunderea pedepsei cu păcatele. Nepătrunderea căilor Domnului. Continuarea convorbirilor și reproșurile aduse lui Iov pentru nerăbdare. Bănuială de niscaiva păcate tainice. Cuvântarea unui nou convorbitor, Elihu. Glasul lui Dumnezeu și sfârșitul convorbirilor. Sfârșitul durerilor suferindului și restabilirea lui Iov într-o stare de prosperitate îndoită ca cea precedentă. Moartea lui Iov. 551

Tabla de materie 573

TABELA ILUSTRAȚIILOR

	<u>Pagina</u>
1. Fructele Palestinei	9
Ruinele unui templu Egiptean	63
Culegerea strugurilor (de pe un monument Egiptean)	64
Plăci de piatră egiptene cu inscripții (în Muzeul Britanic)	71
5. Inscripții cuneiforme	72
Plăci de lut cu inscripții cuneiforme descoperite de Layard la Niniva	80
Veche copie samarineană a legii	82
Munții Libanului	87
Divinizarea soarelui (de pe un monument egiptean)	91
10. Zeul egiptean Hnum formează oul universului asemenea unui olar (de pe închipuirea de pe un Barelief din templul dela Filah)	91
„Să fie lumină !”, desen de Doré	95
Stropește-mă cu isop și curat voi fi	98
Dreptul ca finicul va înflori	99
Lilia Palestiniană	100
15. Lăstunul	101
Cameleonul	102
Dracon sburător	102
Cocostărcul	103
Ursoaica	103
20. Leul (de pe un monument asirian din Arban)	104
Gerul sălbatec	105
Momițe (de pe un monument egiptean)	106
Adam și Eva (închipuire din catacombele Romei)	111
Zeul egiptean Hnum și zeița Sehet toarnă viață în figurile primilor oameni, făcute de ei	116
25. Prometeu face omul de lut (după o închipuire de pe o lampă romană)	118
Prometeu fură focul ceresc (închipuire de pe o lampă romană)	118
Pomul vieții asirian, păzit de genii înaripate (în Muzeul Britanic)	121
Izgonirea primilor oameni din rai (desen de Doré)	125
Zeul egiptean Ra (de pe un monument egiptean)	126
30. Adorarea pomului vieții în Asiria (de pe monumentul regelui asirian Asuragiddin)	127

	Pagina
O vază feniciană cu chipul pomului și al șarpelui (în muzeul din New-York)	129
Gor lovește șarpele Assap (de pe un monument egiptean)	129
Mitra lovește pe Ariman, care are chip de șarpe (după un vechiu monument)	130
Ispitirea primilor oameni (de pe un monument babilonean din Muzeul Britanic)	130
35. Erzerumul unul din presupusele locuri ale râului pământesc	139
Planul Suzei cu vederea râului Ulai (după un desen sculpturat în Niniva)	143
Vedere dela izvoarele Tigrului (Hidechel)	146
Satul Ana pe râul Eufrat	147
Arat și Sămănat (de pe un monument egiptean)	153
40. Sămănător oriental	154
Păstor oriental	154
Arfe antice	157
Cuțite asiriene de bronz (din Muzeul Britanic)	158
Arme de fer	160
45. Pluguri și juguri vechi	165
Marele sfinx din Egipt	171
Inscrierea robilor negrii în Egipt (de pe un monument egiptean)	181
Noe și familia sa în corabie (de pe un sarcofag din primele veacuri creștine)	185
Chiparisul (arborele gofer)	188
50. Zeul Bel (de pe un cilindru babilonean)	194
Zeul Raman (de pe un cilindru asirian)	195
Zeița Istara sau Astarta (de pe un cilindru asirian)	196
Zeul Ea sau Ghea (de pe un barelief din Niniva)	197
Vișnu intrupat în om-pește (după o nouă închipuire indiană)	201
55. Monetă apameică cu închipuirea potopului	203
Zeița Tefnuta (de pe un monument egiptean)	205
Potopul și răspândirea popoarelor, după tradiția mexicană	206
Închipuirea potopului în codicile Vatican	207
Muntele Ararat	213
60. Asirian cu par lung și cu barba mare	238
Birs Nimrud (ruinele Turnului Babel)	243
Figura colosală a lui Nimrod cu leul (de pe un monument asirian)	244
Nebo, Zeul Babilonului (de pe un monument babilonean)	246
Zeul babilonean Merodah (de pe o friză în Muzeul Britanic)	247
65. Ruinele Muheirului (vechiul Ur al Haldeei patria lui Avraam)	263
Damascul	274
Ramură de maslin din Palestina	277
Tabără de arabi	283
Vechiu jertfelnic asirian de piatră (în Muzeul Britanic)	286
70. Strămutarea semiților în Egipt (de pe un monument egiptean)	289
Femei orientale cu văl	292
Asin oriental	296

	Pagina
Bătălie (de pe un monument asirian)	301
Vedere asupra mării Moarte	304
75. Intoarcerea cu pradă de războiu (de pe un monument asirian) .	310
Stejar de Palestina	317
Turturele	320
Țap de Palestina	320
Șef arab	326
80. Cuțite egiptene (în Muzeul Britanic)	330
Șesul Iordanului	335
Pâni egiptene	336
Interiorul unei case din vechime (de pe un monument roman) .	345
Virsavie (Patria lui Isaac)	349
85. Fântână veche în Palestina	355
Burdof egiptean cu apă (după un monument egiptean) . . .	359
Tabără de beduini	361
Ramuri de mirt	363
Aducere de jertfe (de pe un monument roman)	368
90. Catâr înșeuat pregătit de drum (de pe un monument asirian) .	370
Sionul	371
Berbec de Palestina	374
Procesiune funeabră iudaică	379
Peștere în stâncile Palestinei	382
95. Grobnițe în stâncile Palestinei	386
Hebronul	389
Imormântare modernă în Egipt	393
Impodobire sărbătorească a cămilei	399
Femeile orientale la fântână	402
100. Vase egiptene pentru apă (în Muzeul Britanic)	403
Inele egiptene și alte podoabe (în Muzeul Britanic)	404
Brațiletă egipteană (din Muzeul Britanic)	405
Linteă	409
Arcași (după o închipuire din Muzeul Britanic)	412
105. Muntele Seir din Edom	417
Mandragore	419
Terafimi (Zei de casă)	420
Râul Iavoc (Vadi Zerca)	422
Idoli babiloneni (din Harsabad)	425
110. Grobnița Rahilei	425
Secerișul (de pe un monument egiptean)	429
Asirian în haine de paradă diferit colorate (în Muzeul Britanic) .	430
Mirt și balsam de Galaad	433
Inscrierea noilor semiți, strămutați în Egipt (de pe un monument egiptean)	435
115. Casă egipteană (de pe un monument egiptean)	436
Taur sirian	441
Pat egiptean (de pe un monument egiptean)	443
Pitari egipteni (de pe un monument egiptean)	449

	Culegerea strugurilor în vechiul Egipt (de pe un monument egiptean)	451
120.	Stoarcerea strugurilor (de pe un monument egiptean).	451
	Panere egiptene (în Muzeul Britanic)	453
	Arătură (de pe un monument egiptean)	455
	Sacrificatori egipteni (de pe un monument egiptean)	457
	Frizer (de pe un monument egiptean)	459
125.	Caruțe egiptene (de pe un monument egiptean)	463
	Prinț egiptean (de pe un monument egiptean)	467
	Făstăci	475
	Porți sculptate din Carnac (de pe monumente egiptene)	478
	Dansuri (de pe un monument egiptean)	479
130.	Vase egiptene de băut (din Muzeul Britanic)	481
	Căruțe (de pe un monument egiptean)	486
	Secerișul și adunarea spicelor (de pe un monument egiptean)	489
	Trieratul pâinei (de pe un monument egiptean)	491
	Magazii de păstrat grâul (de pe monumente egiptene)	491
135.	Saci egipteni pentru cereale (de pe un monument egiptean)	492
	Vânturatul grâului (de pe un monument egiptean)	494
	Plug tras de oameni (de pe monumente egiptene)	498
	Țug vechiu	501
	Cântărirea sufletelor (de pe un monument egiptean)	505
140.	Leu de Palestina	509
	Asin sălbatec de Palestina	510
	Lup de Palestina	513
	Îmbălsămarea (după un monument egiptean)	513
	Ceremonie de înmormântare (pe un mormânt egiptean)	514
145.	Coșciug pentru mumii	515
	Plopi argintii în Palestina	519
	Un vechiu monument egiptean	524
	Ușă antică (de pe un mormânt egiptean)	527
	Ramură de măslin înflorită	531
150.	Cântărirea bucăților de metal (după monumente egiptene)	534
	Adorarea lui Nergal (în Muzeul Britanic)	536
	Moloh	536
	Behemutul	539
	Behemutul mănâncă iarbă ca boul (Iov, XI, 10)	541
155.	Caravană de cămile (de pe un monument asirian)	546
	Iazul lui Iov în Ierusalim	551
	Tăere de palmieri (după un monument asirian)	560
	Cal de războiu în răsărit	570

